

**REVISTA
DE STUDII INTERDISCIPLINARE
C. STERE**

An 4 (2017), nr. 3-4 (15-16)

REVISTA DE STUDII INTERDISCIPLINARE „C. STERE”
(psihologie, sociologie, studii juridice, economie, religie, științe politice, relații internaționale)
e-mail: revista.c.stere@gmail.com

FONDATORI:

- ✓ Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, R. Moldova
- ✓ Universitatea Americană din Moldova
- ✓ Institutul de Studii Interdisciplinare „Petre Andrei”, România

Director: Cătălin BORDEIANU, doctor în filosofie, profesor, România

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef-adjunct: Aliona LÎȘÎI, doctor în economie, conferențiar, R. Moldova

Secretar general de redacție: Cristina COPĂCEANU, doctor în economie, conferențiar, R. Moldova

Secretari de redacție: Elena BORDEIANU

Florentin BUSUIOC

Consiliul științific:

1. Elena ACULAI , doctor habilitat, conferențiar, R. Moldova	18. Lucian DINDIRICĂ , doctor în istorie, România
2. Serhat AKPINAR , academician, doctor în economie, profesor, Cipru	19. Dan JUMARĂ , doctor în istorie, conferențiar, România
3. Gheorghe AVORNIC , doctor habilitat, profesor, R. Moldova	20. Vasile MACOVICIUC , doctor în filosofie, profesor, România
4. Ștefan Alexandru BĂIȘANU , doctor în filosofie, conferențiar, România	21. Tatiana MANOLE , doctor habilitat, profesor, R. Moldova
5. Alexandru BOBOC , academician, doctor în filosofie, Academia Română	22. Pavel MIDRIGAN , doctor în politologie, conferențiar, R. Moldova
6. Ionel BOSTAN , doctor în drept, doctor în economie, profesor, România	23. Iurie MIHALACHE , doctor în drept, conferențiar, R. Moldova
7. Valeriu CANȚER , academician, doctor în fizică, Președintele Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare, R. Moldova	24. Svetlana MIHĂILĂ , doctor în economie, conferențiar, R. Moldova
8. Ioan CHELARU , doctor în drept, Președintele Academiei Juriștilor din România	25. Mihai MILCA , doctor în sociologie, conferențiar, România
9. Eugenia COJOCARU , doctor habilitat, profesor, R. Moldova	26. Octavian MOȘIN , doctor în teologie, conferențiar, R. Moldova
10. Valentina COPTILEȚ , doctor în drept, conferențiar, R. Moldova	27. Vasile NECHITA , doctor în teologie, profesor, România
11. Nicolae DABIJA , academician, Republica Moldova	28. Adrian Dinu RACHIERU , doctor în sociologie, profesor, România
12. Ion DEACONESCU , doctor în filologie, profesor, România	29. Alexandru ROȘCA , academician, doctor în filosofie, Academia de Științe a Moldovei
13. Teodor DIMA , academician, doctor în filosofie, Academia Română	30. Gheorghe RUSNAC , academician, doctor în istorie, Academia de Științe a Moldovei
14. Spiros FLOGAITIS , academician, doctor în drept, doctor în istorie, profesor, Grecia	31. Tzvetan SIVCOV , doctor în drept, profesor, Bulgaria
15. Victoria GONȚA , doctor în psihologie, conferențiar, R. Moldova	32. Alexandru SURDU , academician, doctor în filosofie, vicepreședinte Academia Română
16. Raisa GRECU , doctor habilitat, conferențiar, R. Moldova	33. Laurențiu ȘOITU , doctor în filosofie, profesor, România
17. Ion HUMĂ , doctor în filosofie, profesor, România	34. Andrei TREBCOV , doctor în drept, Președintele Uniunii Internaționale a Juriștilor, Federația Rusă
	35. Alexandru TRIFU , doctor în economie, profesor, România
	36. Viorel ȚURCANU , doctor habilitat, profesor, R. Moldova
	37. Pantelemon VARZARI , doctor habilitat, conferențiar, R. Moldova

ISSN 2457-5550

Editura **Vasiliana '98** – acreditată CNCS

Tel: 0332421250; e-mail: vasi98iasi@gmail.com; www.vasiliana98.ro

Responsabilitatea pentru conținutul textelor aparține, în exclusivitate, autorilor

CUPRINS

DREPT

Procedura de documentare – element de apariție a raporturilor juridice de muncă prin prisma legislației Republicii Moldova	7
Standardele internaționale actuale de reglementare a dreptului la cetățenie	16
Reflecții asupra reglementării juridice a protecției consumatorilor în Republica Moldova.....	29
Aspecte problematice cu privire la natura capacității juridice	42
Evoluția valorilor democratice în Republica Moldova. Realități și perspective	65
Dreptul la o instanță de judecată independentă – garanție a unui proces echitabil.....	65
Frauda, conflictul și litigiul electoral.....	78
Locul și rolul calificării juridice în procesul de realizare a dreptului.....	86
Концепция прав человека: Современное понимание	94

ECONOMIE

Mmodelul managementului resurselor umane în sistemul sănătății.....	103
Impactul importului produselor lactate asupra producătorilor autohtoni: aspecte metodologice.....	111
Emanciparea femeii și particularitățile lansării femeilor în business-ul autohton, avantaje și dezavantaje, oportunități și riscuri.....	117
Interdependența stării funcționale a organismului uman și calitatea apei potabile	129
Managementul financiar al universităților private din Moldova	142
Managementul supravegherii și controlului infecțiilor nosocomiale în unitățile spitalicești cu paturi	152
Влияние информационно-коммуникационных технологий на оптимизацию бизнес-процессов при работе с географически распределенными командами в современной организации	165
Turismul în calitate de factor de dezvoltare al relațiilor internaționale. Unele aspecte de analiză calitativă comparativă internațională	171

RELAȚII INTERNAȚIONALE

Proiectarea curriculară în domeniul securității rutiere.....	179
Doctrina eurasiatică: tradiții istorice și contemporaneitate / The Eurasian Doctrine: Historical Traditions and Contemporaneity / Евразийская доктрина: Исторические традиции и современность.....	188

Inovația în învățământ	198
Managementul activităților extracurriculare în clasele de adolescenți	210
Jocul muzical didactic-metoda activă de intruire în educația muzicală preșcolară	221
Mecanisme de motivare a personalului din sistemul educațional	231
Rolul competențelor în rezolvarea culturii manageriale a cadrului didactic	242
Inteligența emoțională – componentă indispensabilă a succesului cadrului didactic	250
Educația ecologică a elevilor din ciclul primar	264
Dezvoltarea regională în Republica Moldova: Paradigma europeană și particularitățile naționale	275
Managementului asigurării calității serviciului medical	288
Aspecte ale evaluării din perspectiva integrării în procesul de formare/instruire	292
Aplicarea metodelor și tehnicilor de predare la limba și literatura română pentru elevii de vârstă școlară mijlocie	299
Particularitățile aplicării strategiilor de predare la limba și literatura română în dependență de vârsta elevilor	311

BIOLOGIE ȘI PROTECȚIA MEDIULUI

Stresrezistența la cadrele didactice în corelație cu cronotipul	321
Evaluarea impactului carierei de calcar a uzinei „Lafarge Cement” (Moldova) S.A. asupra biosferei	329
Problemele ecologice ale mediului și sănătatea	347
Impactul factorilor ecologici asupra stării sănătății copiilor din Republica Moldova	359
Modalități de formare a elementelor culturii ecologice la preșcolari	371
Problemele economice și ecologice actuale în contextul dezvoltării durabile în Republica Moldova: Realizări și perspective	381
Relația dintre protecția mediului și starea de securitate ecologică a populației	390
Rolul relațiilor dintre plante și insectele fitofage în agricultura ecologică	400
Indicele de stres pulmonar pe teritoriul Republicii Moldova	408
Studiul privind variațiile unor indici biochimici la sportivi înotători până și după efort	413
Aspecte psihopedagogice ale adaptării copilului cu cerințe educaționale speciale în școala primară	425
USPEE „Constantin Stere” la 20 de ani – Noi oportunități în domeniul educației, științei și inovării	425

UNIVERSITATEA DE STUDII POLITICE ȘI ECONOMICE EUROPENE „Constantin Stere”

Număr dedicat celor
20 de ani de la înființare

**PROCEDURA DE DOCUMENTARE - ELEMENT DE APARIȚIE A
RAPORTURILOR JURIDICE DE MUNCĂ PRIN PRISMA LEGISLAȚIEI
REPUBLICII MOLDOVA**

Drd. Alexandru GAMUREAC,
Universitatea de Studii Politice și
Economice Europene „Constantin Stere”

Documentarea relațiilor de muncă din unitate se reprezintă a fi un proces deosebit de complex, importanța căruia este dictată de multiplele prevederi legislative, prezența cărora impune angajatorilor un spectru de obligațiuni, care prin finalitatea s-a vor permite angajatorilor cât și salariaților să continue relațiile într-un spirit armonios și just, care va influența în mod direct durabilitatea relațiilor de muncă în unitate. Mai mult ca atât, prin intermediul elaborării normelor cu caracter intern angajatorii vor câștiga respectul și încrederea salariaților care vor fi facilitați prin creațiile de ordin intern, care îmbracă forma unor regulamente, ordine, și alte acte utile în cadrul unității.

Cuvinte cheie: angajator, documentare, salariat, acte, regulament, prevederi, contract individual de muncă, ordin, lege.

Summary: Documenting labour relationships in a unit is a very complex process which requires employers a range of duties. This will allow the employer and employees to continue their relationships in a harmonious and just spirit that will directly influence the labour relations in the company. Moreover, through the elaboration of the internal norms employers gain the respect and trust of the employees, also employees will be facilitated by this internal acts, which take the form of statutes, fiats etc.

Key-words: employer, documentation, employee, acts, statute, stipulations, individual labour contract, fiat, law.

Documentarea relațiilor de muncă din cadrul unității în ziua de astăzi, se reprezintă a fi un domeniu deosebit de important în cadrul organizării societăților comerciale, importanța căruia este dictată atât de schimbările legislative, cât și de variația și specificul muncii executate de salariat, care deseori provoacă efecte juridice în pofida apariției cărora, apare necesitatea

de a modifica clauzele raportului juridic de muncă existent, și nu numai, deoarece nu toate efectele produse de contractul individual de muncă, sunt considerate situații juridice, apariția cărora condiționează modificarea raportului juridic existent.

Pentru a se aprecia la adevărata valoare acest domeniu al relațiilor sociale de muncă, necesită a se face trimitere la legislația muncii

al Republicii Moldova, care oferă o gamă largă de prevederi necesare a fi respectate în primul rând, de angajatori, în procesul utilizării și organizării muncii salariale, și premergător de către salariați care își desfășoară munca în baza unui contract individual de muncă.

Așa dar, după cum sa-și menționat supra, principalul act, prezența căruia provoacă îndatoririle de a efectua procedurile documentării efectelor reglementate de legislația muncii, se reprezintă a fi - *contractul individual de muncă*, reglementat fiind de Titlul III al Codului Muncii al RM[1].

Contractul individual de muncă, constituie forma clasică a raportului juridic de muncă, deținând o poziție preeminentă față de celelalte forme, tipice, dar aparținând altor ramuri de drept, sau atipice ale raportului menționat[2, p.12]. În esența sa, contractul individual de muncă se caracterizează prin aceea că una din părți, care este totdeauna persoană fizică, se obligă să depună forța sa de muncă în folosul celeilalte părți, persoană juridică (societatea comercială, regie autonomă, unitară bugetară etc.) sau persoană fizică care își asumă, la rândul său, obligația de a crea condiții corespunzătoare pentru prestarea muncii și de a o remunera[3, p.12].

Autorul Nicolae Val Popa[4, p.27] consideră că, contractul individual de muncă rezidă miezul relațiilor sociale de muncă. În jurul lui gravitează toate celelalte legături indisolubile care structurează materia. Civiliștii de prestigiu au încercat să radiculeze această ramură a dreptului,

numind-o „*dreptul unui contract, contractul de muncă* „. Poate, fără să dorească, ei au dat cea mai laconică descriere a disciplinei[5, p.27]. Într-adevăr, rămânem de acord cu opinia autorul citat, deoarece odată încheiat contractul individual de muncă, acesta prin normele incluse în conținutul său, produce o mulțime de efecte care generează o anumită conduită și stabilește un cumul de acțiuni reciproce a fi respectate de părți, întru întărirea și cizelarea înțelegerii sale.

Fiind un act din categoria celor formale, adică respectarea formei scrise al acestui act de părți, este stabilită expres prin lege, acesta la rândul său odată încheiat provoacă un șir de drepturi și obligațiuni generate prin prevederile legislației muncii, în scopul organizării unui climat favorabil și progresiv garantat în primul rând salariatului, întru asigurarea durabilității raportului de muncă încheiat, și în al doilea rând angajatorului întru asigurarea bunei funcționări al proceselor desfășurate de unitate.

După încheierea contractului individual de muncă, în mod exclusiv angajatorului îi sunt puse un șir de obligațiuni, benefice pentru ambele părți al raportului juridic de muncă, care sunt necesare a fi întreprinse în cadrul unității de către serviciile angajatorului, care organizează și asigură la rândul său documentarea și înregistrarea raportului de muncă în cadrul diferitelor sisteme și acte necesare a fi întocmite de angajator, atât la angajare, cât și pe tot parcursul raportului juridic în unitate.

În această ordine de idei, merită a fi menționat faptul că, în cadrul legislației

muncii, este foarte superficial reglementată instituția documentării interne al raportului de muncă, în special compartimentul ce se referă la structura și conținutul actului cu caracter normativ intern, care se reprezintă a fi înfățișate sub forma: ordinelor, dispozițiilor (în cazul în care, angajatorul face parte din cadrul autorităților administrației publice fie locale sau celei centrale), regulamentelor, fișelor de post și altor acte găsite utile în activitatea serviciului resurse umane al unității.

Potrivit art.65 alin.(1) din Codul Muncii al RM, *„în baza contractului individual de muncă negociat și semnat de părți, angajatorul emite ordinul (dispoziția, decizia, hotărârea) de angajare”*, în opinia noastră, potrivit acestui text de lege, angajatorul îi dă curs procesului documentării din cadrul unității, care își începe acțiunea prin ordinul de angajare al salariatului, perfectat în baza contractului individual de muncă.

Acest act se reprezintă a fi unul deosebit de important, deoarece prezența și necesitatea acestuia este condiționată de respectarea prevederilor consfințite în cadrul normativ al Hotărârii Guvernului nr.1449 din 24.12.2007 privind carnetul de muncă[6], care prevede completarea și introducerea datelor referitoare la munca salariatului, cu specificarea postului/poziției ocupate și a sectorului/serviciului unității în cadrul căruia își desfășoară activitatea.

Așa dar, după cum se observă din prevederile legale citate supra, ideea documentării raporturilor de muncă, se regăsește într-o multiplicitate de norme conținutul

căroră reflectă tangențe vădite cu reglementarea raporturilor juridice de muncă.

Continuând ideea citată anterior, menționăm o prevedere importantă în cadrul art. 65 al CM al RM reflectat în alin.(2), conform căreia: *„ordinul (dispoziția, decizia, hotărârea) de angajare trebuie adus la cunoștința salariatului, sub semnătură, în termen de 3 zile lucrătoare de la data semnării de către părți a contractului individual de muncă. La cererea scrisă a salariatului, angajatorul este obligat să-i elibereze acestuia o copie a ordinului (dispoziției, deciziei, hotărârii), legalizată în modul stabilit, în termen de 3 zile lucrătoare”*.

În opinia noastră, acest pas întreprins de angajator este premergător, procedurii menționate supra, care cumulativ reflectă și pune bazele circuitului documentar în unitate, reglementat de multiplele prevederi legislative, stipulate în mod special în prevederile legislației muncii, menționate în continuare.

Un următor pas, necesar a fi întreprins de părți în procedura documentării relațiilor de muncă, se referă la îndatorirea salariatului de a prezenta actele în baza căroră se va completa dosarul personal al acestuia. În acest sens considerăm a fi oportun de a face o mențiune importantă, în pofida căreia, constatăm că nicăieri în legislația muncii, în special în Codul Muncii al RM, nu se regăsesc prevederi, care ar consacra obligația angajatorului de a perfecta dosare personale al salariaților din cadrul unității.

În comparație cu prevederile cadrului legislația al muncii de ordin general, totuși, legiuitorul moldav, a stabilit obligația per-

fectări și păstrării dosarului personal al salariațului în cadrul legislativ de ordin special, care se regăsește a fi cel al reglementării raporturilor de serviciu al funcționarilor publici, cadrul legal căruia se reflectă în primul rând, în conținutul Legii nr. 158 din 04.07.2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public[7], care consacră un șir de reglementări al raporturilor de serviciu al acestei categorii de salariați, care la rândul său este întărită de reglementări cu caracter de directivare consacrate în prevederile Hotărârii Guvernului nr. 201 din 11.03.2009 privind punerea în aplicare a prevederilor Legii menționate mai sus[8]. În hotărâre vom găsi mai multe anexe se reflectă unele regulamentele și instrucțiuni. În acest context menționăm anexa nr. 11 din Hotărârea vizată anterior, care conține un cadrul legal important, cu titlatura *Instrucțiune cu privire la gestiunea dosarului personal al funcționarului public*, care reflectă etapizat, pașii necesari de a fi întreprinși de personalul din cadrul subdiviziunii resurse umane al autorității publice.

Întru stabilirea și dezvoltarea ideii propuse supra, menționăm în acest sens secțiunea II din Instrucțiunea menționată supra, care include principalele acte necesare în dosarul funcționarului public. Considerăm că actele menționate în cuprinsul acestei secțiuni vor avea calitatea de ghid, care va fi de ajutor angajatorilor care vor stabili în cadrul unității un mod și un conținut al dosarului personal, reglementat printr-un regulament cadru, utilizat și urmat de serviciul resurse umane întru completarea

dosarelor personale al diferitor categorii de salariați din cadrul unității, cu diferențieri, în funcție de specificul activității prestate de unitate.

Referindu-ne la categoria actelor necesare a fi prezentate de salariați la angajare, menționăm prevederile art.57 din Codul Muncii al RM, conform căruia la alin.(1) se stipulează că: *la încheierea contractului individual de muncă, persoana care se angajează prezintă angajatorului următoarele documente: buletin de identitate sau un alt act de identitate; carnetul de muncă, cu excepția cazurilor când persoana se încadrează în câmpul muncii pentru prima dată sau se angajează la o muncă prin cumul; documentele de evidență militară-pentru recruți și rezerviști; diploma de studii, certificatul de calificare ce confirmă pregătirea specială – pentru profesiile care cer cunoștințe sau calități speciale; certificatul medical, în cazurile prevăzute de legislația în vigoare; declarația pe propria răspundere cu privire la faptul că, pe durata activității la locurile de muncă precedente, nu au încălcat prevederile art.6 alin.(2) din Legea nr.325 din 23 decembrie 2013 privind evaluarea integrității instituționale, cu excepția cazurilor când persoana se încadrează în câmpul muncii pentru prima dată.*

Așa dar, constatăm, că lista actelor necesare angajării, este una exhaustivă, și nu se raportează la una complexă, suplimentar considerăm în acest sens că, acest text de lege reflectă conținutul minim de acte necesare a fi prezentate de salariat la angajare, mai mult ca atât, doar în baza acestor acte se pot efectua operațiunile necesare evidenței personalului în unitate, atât în cadrul

serviciului resurse umane cât și al celui financiar-contabil, care utilizează în activitatea sa date cu caracter personal, fiind reglementate de Legea nr. 133 din 08.07.2011 *privind protecția datelor cu caracter personal*.

În pofida prevederilor date persoanelor din cadrul serviciilor menționate supra, li-se stabilesc un volum de obligațiuni și drepturi în gestionarea acestor informațiilor cu caracter confidențial, fiind stabilite fie în contractul individual de muncă, fie în fișa de post anexată la contractul individual de muncă, sau într-un alt tip de contract care va reglementa procedura utilizării informațiilor atribuite categoriei datelor confidențiale ale unității.

Un aspect important în cea ce vizează datele confidențiale, menționăm că în cazul încheierii unui contract distinct privind asigurarea confidențialității datelor cu caracter: personal, comercial, financiar, clientelă, conținutul acestuia va fi bazat atât pe prevederile dreptului muncii cât și dreptul civil, cu unele precizări din cadrul legislației moldave privind protecția informațiilor confidențiale, în procesul utilizării acestora de către salariații responsabili, cu prilejul îndeplinirii obligațiilor de muncă în unitate.

Ca urmare, legiuitorul, a luat în considerare procedura prezentării actelor la angajare, în prevederile alin.(2) al art.57 din Codul Muncii al RM, prevede: *„se interzice angajatorilor să ceară de la persoanele care se angajează alte documente decât cele prevăzute la alin.(1), precum și de alte acte legislative”*. În opinia noastră această prevedere poartă un

caracter de protecție instituită de legiuitor, întru eliminarea abuzurilor angajatorilor, față de persoanele care sunt în faza angajării. În afară de caracterul protectiv al acestei norme, considerăm că, în cazul solicitării de către angajator a altor acte în procesul angajării decât cele menționate supra, prevederea citată supra, va îmbrăca forma unui drept al salariatului, în temeiul căruia acesta îl-va invoca întru opunerea rezistenței abuzurilor înaintate de angajator.

Un aspect deosebit de important în procesul documentării raporturilor de muncă îl ocupă actele interne, conținutul cărora reflectă în totalitate mecanismul reglementării interne al relațiilor de muncă în unitate.

În opinia noastră, actele interne necesită a fi tratate minuțios, în special sub aspectul construcției juridice, în temeiul cărora se va înfățișa documentul cu caracter intern, aplicabil raporturilor juridice de muncă. Prin prisma acestor idei, considerăm că ideea actelor interne, necesită a se trata drept instrument de eficacitate și cadru unic de reglementare al particularităților relațiilor sociale de muncă din unitate. Mai mult ca atât, în doctrina de specialitate rusă s-a desprins o opinie [9, p. 7] conform căreia: *”reglementarea juridică internă al muncii – se reprezintă a fi activitatea de elaborare a actelor de către administrația unității, întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor, ce se efectuează de comun acord cu organizația sindicală primară, în privința stabilirii condițiilor de muncă în acea unitate”*. În continuare autoarea consideră că, *„necesitatea aplicării acestor reglementări, izvoarăște din diversitatea și specificul organizării*

muncii, la diferite întreprinderi, instituții, organizații”[10, p.7].

Reieșind din ideile doctrinare exprimate supra, considerăm că angajatorii, pot avea rolul unor legiuitori, care vor stabili de sine stătător condițiile și modul de desfășurare a muncii în cadrul unității, de comun acord cu reprezentanții salariaților care cunosc și redau în totalitate nevoile și grijile necesare a fi remediate în cadrul desfășurării procesului de muncă.

Referindu-ne la conținutul actelor cu caracter local, merită a se menționa faptul că, acest drept este acordat angajatorului în mod absolut fiind stipulat în prevederile art. 10 alin. (1) lit. e din Codul Muncii al RM. Considerăm că acest drept, este un drept deosebit de important, pentru că oferă angajatorilor, libertate în privința reglementării și aprecierii particularităților izvorâte din specificul activității prestate de unitate și stabilirii unui cadru legal cu caracter intern, aplicabil fiind salariaților din unitate, care vor conține prevederi cu caracter stimulatoriu, vor reglementa etapizat procesele muncii propriu-zise și stabili restricțiile în cadrul relațiilor de muncă. În această ordine de idei, menționăm că cuprinsul actelor cu caracter local intern, necesită a fi cizelat și selectat întru stabilirea unui cadru legal veridic și conform ideii actului necesar a fi introdus în viața unității, întru oferirea suportului juridic necesar acoperirii tuturor situațiilor nereglementate de legiuitor.

Legislația Republicii Moldova, în special cea al muncii, nu conține prevederi

exprese ce se referă la elaborarea actelor cu caracter intern, fiind inclusă doar o prevedere care poate fi utilizată prin analogie, care se regăsește a fi cuprinsă în Titlul VII Capitolul I al Codului Muncii al RM, reglementând caracterul și conținutul regulamentul intern al unității. Considerăm că reieșind din prevederile cuprinse în capitolul menționat supra, persoanele responsabile de elaborarea actelor interne, în special personalul din cadrul serviciului juridic, se vor putea inspira, sau măcar vor culege principalele idei, prezența cărora este specifică și tot odată este dictată de specificul ideii care a stat la baza necesității elaborării actului cu caracter de reglementare normativă. Desigur că forma documentelor interne se alege în dependență de specificul situației necesare a fi rezolvată de părțile contractului individual de muncă, ca urmare a efectelor produse de specificul muncii prestate de salariat.

Un aspect important în documentarea relațiilor de muncă în cadrul unității îl reprezintă efectele contractului individual de muncă, care în opinia noastră pot fi împărțit în: ***temporar și permanent***, care de regulă frecvent poate fi modificat la acordul părților.

Referindu-ne la categoria efectelor temporare, raportăm la această categorie, instituția concediilor, reglementată de prevederile Capitolului III din Codul Muncii al RM, care este compusă din două capitole, reglementând concediile anuale și concediile sociale necesare a fi acordate salariaților unității, cu prilejul scurgerii termenilor stabiliți de legislație, sau ca urmare a survenirii unor evenimente de care legea

leagă, stabilirea unor garanții atât pecuniare cât și termene oferite de legiuitor.

Întru oferirea și stabilirea importanțelor interne, invocăm prevederea legală autohtonă, îndeplinirea căreia se soldează cu emiterea actului la nivelul unității, după cum urmează în baza art.115 alin.(6) din Codul Muncii al RM, potrivit căruia: "*concediul de odihnă anual se acordă salariatului în temeiul ordinului (dispoziției, deciziei, hotărârii) emis de angajator*". După cum se observă prin prevederea citată supra, locul și importanța actelor în cadrul unității se raportează a fi unul notoriu, deoarece doar după emiterea și aprobarea ordinului de către angajator, își încep acțiunea efectele, stabilite în cuprinsul normelor legale care reglementează particularitățile relațiilor de muncă.

Categoria efectelor permanente reflectă, în opinia noastră totalitatea situațiilor și normelor juridice aplicabile reglementării acestora, care se referă la situațiile apariția cărora condiționează emiterea unui spectru de acte, care modifică unul din elementele conținutului contractului individual de muncă stipulat în cuprinsul art. 49 din Codul Muncii al RM. Așadar la categoria acestor efecte se raportează situațiile făcute a fi prezente în cadrul normelor juridice cuprinse în Capitolul III al Titlului III din Codul Muncii, care invocă modificarea contractului individual de muncă, după cum urmează:

- *trimiterea în deplasare în interes de serviciu*, fiind reglementată în prim plan de art. 70 din Codul Muncii al RM, esența acesteia reflectă schimbarea specificului muncii salariatului, adică salariatul este

însărcinat de a avea calitatea de reprezentant al unității, cu executarea sarcinilor stabilite de esența deplasării, (spre exemplu, scopul deplasării poate consta în încheierea unor contracte de colaborare cu unul sau mai mulți agenți economici din străinătate, întru dezvoltarea unui sector din cadrul unității, cum ar fi cel al producției unor bunuri sau servicii). În al doilea rând, această situație este reglementată prin prevederile Capitolului II al Titlului VI din Codul Muncii al RM, prevederile căruia oferă și o definiție al termenului de deplasare în interes de serviciu, așa dar conform art.174 alin.(1) din Codul Muncii al RM: "*prin deplasare în interes de serviciu se înțelege delegarea salariatului, conform ordinului (dispoziției, deciziei, hotărârii) angajatorului, pe un anumit termen, pentru executarea obligațiilor de muncă în afara locului de muncă permanent*". După cum se observă, conținutul acestei prevederi iarăși face a fi prezentă situația de a se perfectă acte din categoria actelor cu caracter intern, cum ar fi: ordin de trimitere în deplasare și acord suplimentar la contractul individual de muncă, în cazul duratei deplasării mai mult de 60 de zile calendaristice, care în mod obligatoriu se perfectează cu acordul scris al salariatului în cauză.

Un aspect important în deslușirea instituției deplasării, îl ocupă garanțiile stabilite salariatului deplasant, care sunt stabilite de legiuitor în prevederile art.175 din Codul Muncii al RM, potrivit cărora: "*salariaților deplasați în interes de serviciu li se garantează menținerea locului de muncă (a funcției) și a salariului mediu, precum și*

compensarea cheltuielilor legate de deplasarea în interes de serviciu”;

- *detașarea*, se reprezintă la fel a fi o situație, care în opinia noastră face parte din categoria efectelor permanente, deoarece prezența acestei situații la fel ca și cea prezentată anterior, este condiționată de emiterea actelor cu caracter intern, ba chiar mai mult legislația muncii stabilește că reglementarea acestei situații, va fi afectată de încheierea unui alt contract individual de muncă distinct pe durată determinată, care va fi încheiat cu salariatul detașat de către întreprinderea în cadrul căreia va fi detașat salariatul în cauză, reglementat fiind de art. 71 din Codul Muncii al RM. În afară de aceasta angajatorul de la locul de muncă de bază, este obligat de a emite ordinul privind detașarea salariatului, cu reflectarea în conținutul acestuia a principalelor prevederi legale, care vor prezenta construcția juridică și mecanismul în temeiul căruia se efectuează detașarea salariatului;

- *transferul la o altă muncă*, se reprezintă a fi una din cele mai frecvente situații, în temeiul cărora părțile contractului individual de muncă au obligația de a modifica raportul juridic de muncă existent. În situația transferului salariatului la o altă muncă în cadrul unității, legislația autohtonă al muncii stabilește îndatorirea angajatorului de a perfecta documentația necesară, întru valorificarea juridică a înțelegerii privind transferul salariatului la o altă muncă, care poate fi întemeiată, atât pe dorința salariatului, care de regulă se materializează prin cererea depusă pe numele angajatorului. Într-un alt

caz transferul poate fi dictat de schimbările apărute în structura organizatorică, cum ar fi spre exemplu, reducerea numărului de personal, poziție vacantă timp îndelungat, lipsa specialiștilor calificați în cadrul unității, necesari a fi antrenați întru prestarea unei muncii specifice, bazată pe posedarea unor cunoștințe dobândite ca urmare a unor studii ș.a. Această instituție al dreptului muncii, este consacrată în prevederile art. 74 al Codului Muncii al RM, conform căreia: *„transferul salariatului la o altă muncă permanentă în cadrul aceleiași unități, cu modificarea contractului individual de muncă conform art.68 din CM al RM, precum și angajarea prin transferare la o muncă permanentă la o altă unitate ori transferarea într-o altă localitate împreună cu unitatea, se permit numai cu acordul scris al părților”*. Transferul salariatului își capătă valoarea juridică după ce se perfectează, ordinul de transfer și acordul suplimentar la contractul individul de muncă, care va conține clauzele care vor fi deja modificate și vor cârmui raportul juridic încheiat pe viitor de la data înțelegerii cu prilejul transferului salariatului, operate în temeiul art. 68 din Codul Muncii al RM.

Așa dar, documentarea relațiilor de muncă, persistă practic, în toate situațiile apărute în cadrul relațiilor de muncă încheiate în unitate, care în pofida reglementărilor actuale, sunt prevăzute a fi însoțite de acte confirmative, întocmite în mod obligatoriu de părțile contractante.

În concluzie menționăm că, documentarea relațiilor de muncă de angajator, nu are doar calitatea de bază probatorie, care

confirmă existența raporturilor juridice de muncă încheiate de părți, ci și atribuie acestei categorii de relații un curent de cultură

juridică cultivată, bazată fiind a fi pe principiile solidarității respectului și loialității.

Bibliografie:

1. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.159-162 din 29.07.2003.
2. Vasile Val Popa, Dreptul muncii, Editura All Beck, București, 2004, p.12.
3. Vasile Val Popa, Dreptul muncii, Editura All Beck, București, 2004, p.12.
4. Vasile Val Popa, Dreptul muncii, Editura All Beck, București, 2004, p.27.
5. Gh. Beleiu, Drept civil român, Ed. Universul juridic, București, 2001, p. 32 în Vasile Val Popa, Dreptul muncii, Editura All Beck, București, 2004, p.27.
6. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.5-7 din 11.01.2008.
7. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 230-232 din 23.12.2008.
8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 55-56 din 17.03.2009.
9. Тарасова В.А. Локальное правовое регулирование труда.- В кн.: Трудовое право: Энциклопедический словарь. 4-е изд. Москва, 1979, p.197, în Л.И.Антонова, Локальное правовое регулирование, Издательство Ленинградского университета, Ленинград, 1985, p.7.

STANDARDELE INTERNAȚIONALE ACTUALE DE REGLEMENTARE A DREPTULUI LA CETĂȚENIE

Drd. Victoria DARI,
grupa ASEM,
Conf. univ. dr. Veaceslav ZAPOROJAN,
Cond. șt. ASEM

Standardele internaționale privind instituția cetățeniei vin să dezvolte și să îmbogățească conținutul dreptului la cetățenie. Pornind de la faptul că acordarea cetățeniei este un atribut al statului, pe această linie se creează raporturi între state care pot da naștere la conflicte de competențe, de aceea apare necesitatea ca sistemele de drept să fie armonizate și la nivel internațional spre a evita conflictele de legi.

Deși cetățenia reprezintă o instituție care ține de legislația internă a fiecărui stat, aceasta este considerată și o problemă de drept internațional, pornind de la consecințele pe care le are deținerea unei cetățenii de către o persoană în condiții de mobilitate transnațională, liberă circulație a persoanelor și de facilitare a contactelor dintre oameni. În aceste condiții, actele de cetățenie se transpun în arena internațională și în mod inevitabil intră în concurs unul cu altul.

Iată de ce, alături de legislația internă, sunt necesare reglementările la nivel internațional și, în particular, european, dat fiind faptul că dreptul la cetățenie nu mai poate rămâne în mod discreționar doar în competența statelor. Cert este faptul că reglementarea instituției cetățeniei rămâne în limitele legislației naționale, însă aceasta

trebuie să se înscrie într-un anumit cadru reglementar la nivel interstatat, doar numai în asemenea condiții legislația națională devine un standard care nu poate fi ignorat de comunitatea internațională.

La nivel internațional problemele cu referire la dreptul la cetățenie sunt reglementate în următoarele documente: Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948), Convenția privind statutul apatrizilor (1954), Convenția privind unele probleme referitoare la conflictul de legi în materie de cetățenie (Haga, 1930), Convenția asupra cetățeniei (Montevideo, 1933), Convenția asupra cetățeniei femeii (Montevideo, 1934), Convenția asupra cetățeniei femeii măritate (New York, 1958), Convenția asupra reducerii cazurilor de pluralitate de cetățenii și asupra obligațiilor militare în caz de pluralitate de cetățenii (Strasbourg, 1963) și

Convenția europeană asupra cetățeniei (Strasbourg, 1997). Documentele enunțate mai sus reglementează în mod direct problema instituției cetățeniei, însă organismele internaționale au adoptat și alte convenții, care au vizat această problemă, influențând într-un atare mod abordarea dreptului la cetățenie, după cum urmează: Convenția asupra drepturilor politice ale femeii (1952), Convenția asupra tuturor formelor de discriminare față de femei (1979), Convenția privind consimțământul la căsătorie, vârsta minimă pentru căsătorie (1968) și desigur, cele două Pacte internaționale (privind drepturile civile și politice și drepturile economice, sociale și politice).

Declarația universală a drepturilor omului adoptată de Adunarea Generală ONU la 10 decembrie 1948, a proclamat prin art.15 dreptul fiecărui individ la o cetățenie, precum și imposibilitatea nimănui de a fi lipsit în mod arbitrar de cetățenie, și nici de dreptul de a-și schimba cetățenia¹. *Pactul internațional adoptat de ONU în 1966 cu privire la drepturile civile și politice și Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale* au stabilit un șir întreg de drepturi de care trebuie să se bucure cetățenii statelor semnatare, însă actul normativ internațional de cea mai mare importanță, care stabilește principii și reguli în problema cetățeniei persoanelor, este totuși *Convenția europeană asupra cetățeniei*.

¹ Declarația universală a drepturilor omului (1948) <http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/legea/declaratia-universala-a-drepturilor-omului.php>

Convenția europeană asupra cetățeniei din 6 noiembrie 1997, intrată în vigoare în Republica Moldova la 1 martie 2000 (în continuare *Convenție*) guvernează întreaga materie a instituției cetățeniei în plan internațional și național.

Prezenta *Convenție* formulează principiile și regulile ce țin de toate aspectele dreptului la cetățenie, aceasta fiind concepută pentru facilitarea procesului de dobândire sau redobândire a cetățeniei, pentru a aduce explicații temeinice privind pierderea cetățeniei și imposibilitatea acesteia de a fi retrasă arbitrar, pentru a asigura transparența și echitatea procedurilor care reglementează cererile de cetățenie, pentru a reglementa situația persoanelor care pot deveni apatride ca urmare a succesiunii de stat. Totodată *Convenția* stabilește principiile generale în cazul multiplelor cetățenii, referindu-se la îndeplinirea obligațiilor militare în asemenea situații, având ca scop promovarea cooperării internaționale între autoritățile naționale responsabile de problemele cetățeniei.

Convenția reprezintă o sinteză a problematicii cetățeniei în plan național și internațional, reflectă schimbările demografice și democratice, în special cele de migrație și succesiune de stat care au avut loc în țările Europei Centrale și de Est după 1989, constituind totodată primul text internațional care abordează altfel problema dreptului cetățeniei. Astfel, *Convenția* conține 32 de articole, iar prevederile ei sunt grupate pe capitole: Probleme generale (obiectul *Convenției*); definiții, principii generale privind cetățenia, reguli privind cetățenia, proceduri,

pluralitatea de cetățenii, succesiunea statelor și cetățenia, cooperarea între Statele Parte, aplicarea *Convenției* și clauzele finale. Noutățile aduse de Convenție în reglementarea cetățeniei țin de luarea în considerație atât a intereselor statelor cât și a indivizilor. Cât privește materia de competență, *Convenția* recunoaște că fiecare stat este în drept să determine prin legislația sa proprie cine sunt cetățenii lui, însă această legislație trebuie să fie acceptată de celelalte state parte la convenție și să fie conformă cu convențiile internaționale aplicabile, cu dreptul internațional cutumiar și cu principiile de drept general în materie de cetățenie.

Anterior, problemele care vizează cetățenia au fost cuprinse în Convenția adoptată de Conferința pentru codificarea dreptului internațional de la Haga (1930), prin aceasta s-a confirmat dreptul suveran al statelor privind stabilirea normelor care reglementează cetățenia, dar și obligația statelor de a respecta reciproc acest drept, dacă acesta nu contravine principiilor dreptului internațional. Convenția de la Haga a stipulat principiile care trebuie să stea la baza reglementării cetățeniei, după cum urmează:

- egalitatea cetățenilor din diferite state;
- negarea cetățeniei duble;
- dreptul persoanei la expatriere și la naturalizarea în noul stat;
- unitatea cetățeniei și familiei².

Prin stabilirea principiului de negare a cetățeniei duble, Conferința de la Haga

încercat să reglementeze și să elimine complicațiile care apar în cazul persoanelor cu cetățenie dublă sau multiplă. Însă, în rezultat, conferința a recunoscut dubla cetățenie, iar în articolul 3 al Convenției de la Haga privind reglementarea unor probleme ce țin de conflictul de legi cu privire la cetățenie prevede că „persoana care posedă cetățenie dublă sau multiplă poate fi tratată ca fiind cetățean al fiecărui stat, a cărui cetățenie o posedă”. Acest articol, deși afirmă existența cazurilor de dublă cetățenie, trebuie privit în conjuncție cu limitările generale prevăzute de articolul 1 și cu calificările stipulate în articolele 4 și 5 ale Convenției de la Haga³. Este de menționat, că și ulterior au fost întreprinse încercări de eliminare a cetățeniei duble, însă acestea nu s-au soldat cu succes. În cele din urmă a fost adoptată Convenția europeană asupra cetățeniei în anul 1997 la Strasbourg, care reglementează problema dublei sau multiplei cetățenii.

Această evoluție a percepțiilor și reglementărilor cetățeniei nici nu ar putea avea o altă direcție deoarece este determinată de factori, ce se constituie în paradigma ce guvernează valorile omului modern. Este greu de presupus că statele vor anula sau limita propriilor cetățeni și cetățenilor altor state dreptul la libera circulație, dreptul de acces la informații, dreptul la căsătorie cu cetățenii altor state sau drepturile ce creează

² Convenția de la Haga, (1930)

³ Mazilu Daniel. *Rolul cetățeniei – condiție generală a protecției diplomatice* În: “Revista Universul juridic”, 2015, nr. 10, p. 64-77

acces la oportunitățile economice și sociale oferite de alte state.

Fiecare stat determină prin dreptul său intern care sunt cetățenii săi, iar celelalte state trebuie să respecte această legislație, doar dacă aceasta este conformă cu Convențiile internaționale aplicate, precum și cu dreptul internațional cutumiar și cu principiile de drept general recunoscute în materie de cetățenie.

Astfel, *Convenția* dispune ca regulile privind instituția cetățeniei adoptate de un Stat Parte să nu admită nici un fel de discriminare bazată pe sex, etnie, religie, rasă, culoare. Normele ce se conțin în textul convenției și formează izvorul instituției cetățeniei care în fiecare stat se bucură de reglementare constituțională, devenind astfel o instituție fundamentală a sistemului de drept.

Convenția stabilește în art. 4 principiile generale privind cetățenia pe care fiecare stat este obligat să le respecte, după cum urmează:

- a) fiecare persoană are dreptul la o cetățenie;
- b) apatridia trebuie evitată;
- c) nimeni nu poate fi, în mod arbitrar, privat de cetățenia sa;
- d) nici căsătoria, nici desfacerea căsătoriei între un cetățean al unui stat parte și un străin, nici schimbarea cetățeniei unuia dintre soți în timpul

căsătoriei, nu pot avea efect deplin drept asupra cetățeniei celui alt soț⁴.

Aceste principii se regăsesc și în Legea cetățeniei Republicii Moldova nr. 1024 din 02.06.2000.

Convenția stabilește principiile de bază privind obligația militară în cazul pluralității de cetățenii, la care dreptul intern trebuie să se conformeze. În acest context, dorim să menționăm că doar 20 de state au aderat la această convenție, iar o mare parte a statelor cum Marea Britanie, Franța, Elveția, Spania au ratificat acest document. Acest fapt însă nu diminuează importanța acestui document, deoarece, prin textul ei, *Convenția* nu împiedică pluralitatea de cetățenii, adică o recunoaște, dar, totodată, ea nu impune această pluralitate pentru alte state, în atare mod *Convenția* este flexibilă și conține soluții acceptabile pentru toate statele europene. În acest context subliniem, că pluralitatea de cetățenii este declarată doar ca un principiu general.

Convenția europeană asupra cetățeniei a instituit un regim de vocație generală urmărind ca scop ca această reglementare să se aplice nu numai în statele membre ale Consiliului Europei ci și în cele care nu sunt membre, preconizându-se ca această reglementare să devină cu timpul universală. Consiliul Europei prin această convenție a urmărit scopul de a informatiza și a unifica

⁴ Convenția europeană asupra cetățeniei, 6 noiembrie 1997 <http://lege5.ro/Gratuit/geztinrv/conventia-europeana-asupra-cetateniei-strasbourg-6-noiembrie-1997-din-06111997>

legislațiile în primul rând a statelor europene, iar dovadă o constituie elaborarea a 163 de convenții și acorduri europene și adoptarea a numeroase recomandări adresate statelor. Așa dar, putem concluziona că *Convenția* constituie o reglementare unică, cu principii și soluții identice, posibil a fi aplicate de toate statele.

În opinia cercetătorului român Anghel L.M., *Convenția* are caracter de reglementare unică generală a instituției cetățeniei, îi conferă convenției un statut de standard minim de la care se pornește în reglementarea dreptului la cetățenie, iar dispozițiile convenției sunt declarate compatibile cu orice dispoziție din dreptul intern și instrumentele internaționale, în baza cărora sunt sau vor fi acordate drepturi suplimentare în materie de cetățenie⁵.

În linii generale considerăm că această convenție are merite incontestabile, constituind un progres în reglementarea cetățeniei, un fundament de la care statele pot porni să edicteze reguli în domeniul cetățeniei; totodată prin principiile instituite de convenție se perfecționează dreptul în materie de cetățenie, se influențează dezvoltarea și uniformizarea instituțiilor juridice pe plan european.

Este de remarcat totuși, că *Convenția* prezintă și un șir de probleme prin consecințele cărora pot afecta legislațiile naționale.

Este cunoscut faptul că cetățenia constituie în exclusivitate o chestiune de drept intern, doar statul este acela care stabilește criteriile și modalitățile de acordare sau de retragere a cetățeniei, cetățenia vizând statalitatea însăși, or modul în care este reglementată instituția cetățeniei vizează însăși atributul de suveranitate. În acest sens, *Convenția* intervine în materia cetățeniei ca un act internațional în locul principiului competenței statului de acordare a cetățeniei. Astfel, convenția pune la baza cetățeniei o reglementare, prin care statul este lipsit de acest atribut, întrucât orice legislație va fi supusă aprobării celorlalte state.

Pe de o parte, în art. 3 al convenției se recunoaște competența fiecărui stat de a determina prin legislația sa internă cine sunt cetățenii lui, dar, totodată, textul convenției prevede că legislația internă trebuie să fie acceptată de celelalte state. În această ordine de idei suntem în prezența unui text confuz și inutil, pentru că prin prezentul articol s-ar putea înțelege că legislația națională trebuie să fie conformă cu dreptul internațional⁶.

După cum s-a menționat anterior, acest document a avut inițial și scopul reglementării îndeplinirii obligațiilor militare în cazul pluralității de cetățenii, după cum urmează și în textul enunțat în art. 1 al Convenției „Această convenție stabilește principii și reguli în materie de cetățenie a

⁵ Anghel L.M. Ratificarea convenției europene asupra cetățeniei prin Legea nr. 396/2002 și consecințele acesteia în legătură cu Legea nr. 21/1991 a cetățeniei române. În: Dreptul, 2002, nr. 12, p.12

⁶ Anghel L.M. Ratificarea convenției europene asupra cetățeniei prin Legea nr. 396/2002 și consecințele acesteia în legătură cu Legea nr. 21/1991 a cetățeniei române. În: Dreptul, 2002, nr. 12, p.12

persoanelor fizice și reguli care determină obligațiile militare în caz de pluralitate de cetățenii, la care dreptul intern al Statelor Parte trebuie să se conformeze”⁷. Însă, atunci când citim cu atenție capitolul V consacrat pluralității de cetățenii, observăm că aceasta în loc să evite cazurile de cetățenii multiple, parcă ar avea ca scop proliferarea cazurilor de cetățenii multiple. Menționăm că pluricetățenia este rezultatul lipsei de concordanță dintre legislațiile diferitor state în materie de cetățenie, aceasta poate genera multe complicații pentru o persoană care deține mai multe cetățenii, creează conflicte de cetățenii, tocmai de aceea Conferința de la Haga a negat cetățenia dublă. Adică pluricetățenia trebuie privită mai degrabă ca o excepție și nu ca o regulă.

În art. 14 (1), *Convenția* stabilește însă expres cazurile în care statele sunt obligate să permită sau să păstreze dubla cetățenie: cazul copiilor care dobândesc prin naștere automat cetățenii diferite și cazul dobândirii cetățeniei a doua în mod automat prin căsătorie, în același timp, prin art. 15, convenția nu limitează dreptul fiecărui stat parte de a stabili în dreptul său intern dacă:

a) cetățenii săi care dobândesc sau dețin cetățenia unui alt stat păstrează ori pierd cetățenia acestui stat parte;

b) dobândirea sau păstrarea cetățeniei sale este condiționată de renunțarea ori pierderea unei alte cetățenii⁸.

Convenția prin art. 7 stabilește și cazurile de pierdere a pluralității de cetățenii, care sunt următoarele:

a) dobândirea voluntară a unei alte cetățenii – este situația dobândirii de către un individ a unei cetățenii, dar care nu este prevăzută în dreptul intern al statului, adică este în afara reglementărilor interne, dar și interstatuale;

b) dobândirea cetățeniei statului parte ca urmare a unui comportament fraudulos, prin informație falsă sau prin ascunderea unui fapt pertinent din partea solicitantului – intervine principiul dreptului că orice act fraudat devine nul;

c) angajarea voluntară în forțe militare străine – vine în contradicție cu prevederile Constituției RM, precum și a Convenției, de aceea persoana trebuie să fie privată de cetățenie;

d) comportament care aduce un prejudiciu grav intereselor esențiale ale statului parte – componența acestui comportament nu este detaliată, dar se poate vorbi de actele de terorism, crime grave etc.;

e) absența oricărei legături efective între statul parte și un cetățean care domiciliază în mod obișnuit în străinătate – se are în vedere eschivarea de la îndeplinirea obligațiilor constituționale, a drepturilor exclusiv politice, de a alege sau a fi ales;

⁷ Convenția europeană pentru cetățenie, art. 1
<http://lege5.ro/Gratuit/geztinrv/conventia-europeana-asupra-cetateniei-strasbourg-6-noiembrie-1997-din-06111997->

⁸ Ibidem, art. 15

f) atunci când s-a stabilit, pe perioada minorității unui copil, că nu sunt îndeplinite condițiile prevăzute de dreptul intern care antrenează dobândirea deplin drept a cetățeniei statului parte;

g) adoptarea unui copil atunci când acesta dobândește sau are cetățenia străină a unuia sau a ambilor părinți adoptivi ai săi⁹. În privința ultimei cauze care presupune pierderea cetățeniei de către un copil înfiat în străinătate (g), remarcăm faptul că legislația Republicii Moldova recunoaște dreptul copilului înfiat în străinătate, care prin acest act a obținut cetățenia noului stat, de a-și menține și cetățenia Republicii Moldova¹⁰.

În privința art. 7 al *Convenției* se expun cercetătorii moldoveni A. Arseni și L. Suholitco, dacă legislația internă și internațională prevede cazurile de retragere a cetățeniei la inițiativa statului, ar trebui să se prevadă și posibilitatea persoanei de a renunța la cetățenie¹¹. Deși art. 8 al *Convenției* stabilește că fiecare stat poate permite renunțarea la cetățenia sa, totuși se invocă condiția ca persoanele să nu devină apatrizi. În atare mod, legislația este orientată spre a nu admite apatridia.

⁹ Convenția europeană asupra cetățeniei, art. 7 <http://lege5.ro/Gratuit/geztinrv/conventia-europeana-asupra-cetateniei-strasbourg-6-noiembrie-1997-din-06111997>-

¹⁰ Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova din 14.10.99 nr. 621-XIV, art. 2

¹¹ Arseni, A., Suholitco, L. Cetățenia: de la principiul unicității la pluralitatea de cetățenii. În: Revista Națională de Drept, 2001, nr. 6, p. 9

Este de menționat, că prevederile din convenție privind pluralitatea de cetățenii a invocat mai multe probleme iar poziția mai multor state este diferită: sunt state care recunosc expres dreptul propriilor cetățeni de a dispune de două sau mai multe cetățenii, state care au întreprins măsuri spre a evita și a preveni multipla cetățenie și state care nu recunosc formal dubla cetățenie. În rândul statelor care recunosc și reglementează multipla cetățenie sunt Irlanda, Elveția, Ungaria, Portugalia, România. SUA, deși nu reglementează expres cetățenia dublă, nici nu interzice acest drept, de exemplu, copiii imigranților născuți pe teritoriul SUA, prin nașteri devin cetățeni ai SUA, deși nu recunosc formal cea de-a doua cetățeniei, aceasta nici nu este interzisă. Din cele relatate reiese că și un cetățean american care va dobândi cetățenia altui stat nu o va pierde pe cea americană. Elveția a recunoscut dubla cetățenie în 1992, deci persoanele care solicită cetățenia elvețiană nu trebuie să refuze cetățenia statului din care provine, situația fiind cu referire și pentru cetățenii elvețieni care dobândesc o altă cetățenie.

Până în anul 2000, Germania nu admitea dubla cetățenie, atitudinea reticentă a germanilor se explica prin concepția tradițională cu privire la definirea cetățeniei în Germania care are la bază ideea cetățeniei etno-culturale. Abia prin modificările operate în lege în 1999, în vigoare din 1 ianuarie 2000, practica de acordare a cetățeniei în baza lui *jus sanguinis* (prin descendență) a fost completată cu principiul de *jus soli* (nașterea pe teritoriul statului). Această adaptare a legila-

ției poate duce în viitor la creșterea numărului cetățenilor germani care dețin și o altă cetățenie, deoarece în urma modificării legii vor avea de beneficiat în mod special persoanele provenite din familii de migranți¹².

Este cunoscut faptul că regula fundamentală care se aplică cazurilor de dublă cetățenie este consacrată în Convenția adoptată de Conferința de la Haga (1930): „persoana care are două sau mai multe cetățenii poate fi considerată cetățeanul său de către fiecare stat a cărui cetățenie o are” (art. 3); „persoana cu dublă cetățenie va fi tratată într-un stat terț ca având o singură cetățenie”, iar „statul terț va recunoaște în mod exclusiv fie cetățenia statului în care aceasta locuiește, fie cetățenia statului de care ea apare cea mai apropiată” (art. 4)¹³. În așa fel, prin acest document se recunoaște cetățenia efectivă, iar prevederile acestui document rămân a fi valabile și în continuare.

O altă problemă mult discutată în literatura de specialitate se referă la reglementările Convenției privind satisfacerea serviciului militar în cazul cetățeniei multiple. În opinia cercetătorului român L.M. Anghel, reglementarea privind satisfacerea serviciului militar propusă de *Convenție* drept una facultativă totuși afectează elementele structurale ale legăturii de cetățenie, neutralizând în atare mod mijloacele pe care

le are statul pentru existența sa. Această prevedere a *Convenției* devine anticonstituțională pentru România, consideră L.M. Anghel¹⁴. În acest context, menționăm faptul că ratificarea convențiilor de către statele membre are loc cu unele declarații și rezerve, dat fiind faptul deosebirilor de reglementare existente în legislațiile naționale și *Convenție*.

Și Republica Moldova a ratificat *Convenția* cu unele rezerve și declarații. Astfel, referitor la art. 6 (4), lit. g – precum că fiecare stat trebuie să faciliteze obținerea cetățeniei apatrizilor și refugiaților recunoscuți care domiciliază în mod legal și obișnuit pe teritoriul său, Republica Moldova a declarat că aceste prevederi pot fi aplicate numai după ce va fi aprobat cadrul juridic intern privind statutul refugiaților. O altă declarație este cu referire la scutirea de la serviciul militar, în acest sens, țara noastră își rezervă dreptul de a recunoaște faptul că persoana care are domiciliul stabil în RM și este scutită de obligațiile militare față de un Stat Parte nu se consideră că și-a satisfăcut obligațiile militare față de Republica Moldova. Astfel, cu aceste rezerve, țara noastră a ratificat *Convenția*.

Cu toate acestea, *Convenția* promovează dezvoltarea progresivă a principiilor juridice privind cetățenia, recunoscând că în problema cetățeniei trebuie avute în vedere atât interesele statelor cât și a indivizilor.

¹² Catană, V. Cetățenia multiplă: precedente și soluții pentru Republica Moldova www.ipp.md/public/.../Multipla_dubla_cet_Moldova3.doc

¹³ Convenția de la Haga (1930)

¹⁴ Anghel L.M. Ratificarea convenției europene asupra cetățeniei și consecințele acesteia în legătură cu Legea nr. 21/19901 a cetățeniei române. *Dreptul*, 2002, nr. 12, p.12

Cetățenia europeană a fost introdusă prin Tratatul de la Maastricht din 1992 ca să consolideze relațiile dintre UE și cetățenii statelor membre. Acest tratat a definit cetățenia europeană: orice persoană care este cetățean al unui stat membru este considerată cetățean al UE. Calitatea de cetățean al UE conferă următoarele drepturi: libera circulație și rezidența pe teritoriul oricărui stat al UE; munca în oricare stat membru al UE; acces la protecția diplomatică; garantarea drepturilor prevăzute de *Convenția europeană asupra drepturilor omului* și *Carta UE a drepturilor fundamentale*; dreptul de a vota sau de a participa la alegerile locale și Parlamentul European; dreptul de a se adresa unei instituții europene, în una din limbile oficiale ale UE; dreptul de a apela la Avocatul poporului¹⁵.

Cetățenia europeană are la bază principiile comune ale statelor membre instituite prin Tratatul de la Amsterdam: principiul libertății, democrației, respectării drepturilor omului și principiul statului de drept. Contrar cetățeniei naționale, cea europeană nu impune respectarea unor obligații, ci doar acordă drepturi. Prin Tratatul de la Amsterdam se precizează că cetățenia europeană completează cetățenie națională și nicidecum nu o înlocuiește. Prin urmare, cetățenia europeană este inseparabilă de cetățenia națională, care rămâne primară, iar pierderea de către o persoană

fizică a cetățeniei naționale, determină și pierderea cetățeniei europene. Ideea constă în faptul că dacă un stat membru își va pierde calitatea sa de membru al UE, această situația va avea ca rezultat și pierderea cetățeniei europene a cetățenilor acestui stat¹⁶.

În anul 1957 Adunarea Generală a ONU a adoptat *Convenția asupra cetățeniei femeii căsătorite*, în conformitate cu care încheierea sau desfacerea căsătoriei dintre cetățenii unui Stat Parte și străini nu afectează cetățenia femeii; în situația când soțul își schimbă cetățenia, acest fapt de asemenea nu va afecta cetățenia femeii. Femeia străină căsătorită cu un bărbat cetățean al unui Stat parte poate obține cetățenia acestui stat prin naturalizare.

Unul din principiile enunțate de *Convenție* este că apatridia trebuie evitată. Apatridia este cazul persoanelor care au rămas fără statutul de cetățenie, este un fenomen apărut ca urmare a conflictelor negative. Apatridia poate fi condiționată de copiii născuți din părinți fără cetățenie; femei căsătorite cu străini, care în condițiile legislației țării sale pierde cetățenia iar în țara în care s-a strămutat cu soțul ei nu poate primi cetățenie; e și cazul persoanelor adoptate de o persoană din alt stat, creându-se condițiile că persoana adoptată pierde cetățenia statului său conform legislației acestuia, iar legea statului adoptatorului nu-i acordă cetățenie; retragerea cetățeniei prin

¹⁵ Tratatul de la Maastricht <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=URISERV%3Axy0026>

¹⁶ Țușuianu, I. Drepturi și îndatoriri prin dobândirea cetățeniei europene. În: Revista Națională de Drept, 2008, nr.3, p. 63

condamnare sau prin un alt act al statului¹⁷. ONU a adoptat două convenții privind apatridia: *Convenția referitoare la statutul apatrizilor* (1960) și *Convenția referitoare la reducerea cazurilor de apatridie*.

Convenția referitoare la statutul apatrizilor se aplică doar persoanei care nu este considerată cetățean al nici unui stat, conform legii naționale a acestuia. Însă, aceasta nu se aplică: persoanelor care în prezent primesc protecție sau asistență de la organele ori agențiile Națiunilor Unite sau persoanelor care sunt recunoscute de autoritățile competente ale țării unde își au reședința ca având drepturi și obligații legate de faptul că posedă cetățenia țării respective, sau persoanelor în legătură cu care există motive serioase să se considere că săvârșit o infracțiune împotriva păcii, o crimă de război etc.¹⁸

Potrivit *Convenției referitoare la statutul apatrizilor*, acestora li se recunoaște un statut similar cu cel al cetățenilor în ce privește accesul la justiție, avantaje sociale, dobândirea proprietății, dreptul de a se uni în asociații, libertatea de circulație. Totodată apatrizii au și obligații față de statul de reședință și sunt datori să se conformeze și să respecte legile existente.

Principiile aplicabile statutului apatrizilor sunt prevăzute chiar în art. 8 al convenției, după cum urmează:

¹⁷ Guceac Ion. Curs elementar de drept constituțional, vol.2. Chișinău, 2004. p. 53

¹⁸ Convenția referitoare la statutul apatrizilor <http://lege5.ro/Gratuit/heztsnjs/conventia-privind-statutul-apatrizilor-din-28091954->

1) orice apatrid are față de statul în care se găsește obligația de a respecta legislația acestuia. La baza acestui principiu se află responsabilitatea civică, nimeni nu are numai drepturi, ci și obligații, îndatoriri;

2) statele au obligația de a aplica convenția fără discriminare de rasă, religie sau țara de origine;

3) nici o prevedere din convenție nu va putea aduce atingere altor drepturi și avantaje sociale acordate apatrizilor, indiferent de prevederile sale;

4) statele au obligația de a acorda apatrizilor regimul pe care îl acordă străinilor;

5) statele sunt obligate să acorde apatrizilor un tratament favorabil ca și cel acordat cetățenilor săi;

6) statele pot lua măsuri excepționale față de unii apatrizi, măsuri necesare pentru asigurarea securității naționale¹⁹.

Convenția referitoare la reducerea cazurilor de apatridie a fost adoptată în 1961 la 30 august, dar a intrat în vigoare la 13 decembrie 1975, având ca scop reducerea apatridiei și obligarea statelor contractante de a acorda cetățenie apatrizilor născuți pe teritoriul său. Totodată, statele contractante au fost obligate să recunoască că:

- Copilul găsit pe teritoriul unui stat contractant, în absența unei probe contrare, va fi considerat ca fiind

¹⁹ Cetățenia europeană: cetățenii, străinii și apatrizii în dreptul românesc și european. București: All Beck, 2003. p.21

născut pe acel teritoriu din părinți posedând cetățenia acelui stat.

- Nașterea la bordul unei nave sau al unui avion va fi prezumată ca având loc pe teritoriul statului sub al cărui pavilion navighează nava sau pe teritoriul statului în care este înregistrat avionul, după caz.
- Orice stat contractant va acorda cetățenia sa unei persoane care nu s-a născut pe teritoriul unui stat contractant și care, altfel, ar fi considerată apatridă, dacă la data nașterii persoanei respective tatăl sau mama avea cetățenia primului stat. Dacă părinții nu aveau aceeași cetățenie la data nașterii persoanei, problema dacă cetățenia acesteia va fi a tatălui sau a mamei sale va fi soluționată de legislația națională a statului contractant.
- Un stat contractant nu va priva o persoană de cetățenia sa dacă aceasta privată va conduce la apatridie²⁰.

În Republica Moldova, apatrizii se bucură de aceleași drepturi, libertăți și îndatoriri ca și cetățenii, cu unele excepții stabilite de lege. Statutul juridic al apatrizilor este stabilit de Constituție, art. 19 și de Legea cu privire la statutul juridic al cetățenilor

străini și al apatrizilor în Republica Moldova, precum și de acordurile internaționale la care țara noastră este parte. Așa dar, bucurându-se de aceleași drepturi ca și cetățenii statului nostru, apatrizii însă nu beneficiază de dreptul de a alege și a fi aleși în organele eligibile ale statului, nu participă la sufragii universale și nu-și satisfac serviciul militar în forțele armate ale Republicii Moldova.

În vederea celor expuse în prezentul compartiment, constatăm că reglementările privind cetățenia constituie domeniul exclusiv al statului ce decurge din dreptul de suveranitate al statelor. Reglementările internaționale nu stabilesc standarde ce pot obliga statele să adopte anumite legi în această materie sau să limiteze comportamentul statelor în materia cetățeniei. Nici la nivelul Uniunii Europene nu au fost elaborate norme care să prescrie acțiunea statelor membre și modul în care acestea trebuie să reglementeze instituția cetățeniei. Prin urmare, la moment nu există niște standarde unice care ar fi aplicabile tuturor statelor membre deopotrivă. De exemplu, dreptul la multipla cetățenie, nu este recunoscut de toate statele membre ale UE.

Prin urmare, concluzionăm că preocupările internaționale privind cetățenia se referă mai mult la crearea condițiilor ca persoanele să nu rămână fără calitatea de cetățean și să beneficieze de protecția pe care i-o oferă calitatea de cetățean, toate acestea fiind materializate în tratatele privind drepturile omului. Amintim în acest sens norma *Convenției europene asupra cetățeniei*, care stabilește că fiecare stat stabilește prin

²⁰ Convenția referitoare la reducerea cazurilor de apatridie. <http://www.monitoruljuridic.ro/act/conventie-din-30-august-1961-privind-reducerea-cazurilor-de-apatridie-emitent-act-international-publicat-n-monitorul-oficial-67103.html>

legislația sa care sunt resortisanții săi, menționându-se că aceasta trebuie să fie în concordanță cu convențiile internaționale aplicabile, dreptul cutumiar și principiile generale ale dreptului recunoscute în materia cetățeniei.

Astfel, criteriile de reglementare și dobândire a dreptului la cetățenie în diferite state sunt diferite, dai principiile generale rămân să fie cele stabilite în convențiile internaționale privind cetățenia. Practica unor țări arată că unele state aleg criteriul etnic și lingvistic în reglementarea procedurilor privind dobândirea cetățeniei, bazându-se pe identitatea etnică comună și aceeași origine istorică, astfel că s-a extins principiul *Jus sanguinis* și la persoanele care nu au ascendenți, luându-se în considerație aceeași etnie. Este cazul Bulgariei, care a stabilit niște proceduri favorabile pentru persoanele de etnie bulgară; la fel este și

situația în Turcia, persoanele de etnie turcă nu sunt obligați să aștepte 5 ani ca și alți migranți.

Unele state dispun de proceduri speciale pentru acordarea cetățeniei aplicând criteriul apartenenței teritoriale. Spre exemplu, legislația Irlandei de Nord stipulează că orice persoană născută pe teritoriul Irlandei de Nord până la 31 decembrie 2004 poate deveni cetățean prin depunerea unei cereri de eliberare a pașaportului irlandez. Iar legislația portugheză a stabilit proceduri speciale pentru persoanele care locuiesc în fostele sale colonii, cu titlu de exemplu menționăm cazul coloniei Goa, teritoriu anexat de India în anul 1961. Astfel, conform legislației portugheze, locuitorii din Goa care au fost și cetățeni ai Portugaliei până la anexarea acestui teritoriu de către India, vor păstra cetățenia portugheză, considerând că cetățenia Indiei nu a fost obținută voluntar.

Bibliografie:

Cărți

1. Arseni, A., Suholitco, L. Cetățenia: de la principiul unicității la pluralitatea de cetățenii. În: Revista Națională de Drept, 2001, nr. 6, p. 9
2. Guceac Ion. Curs elementar de drept constituțional, vol.2. Chișinău, 2004. p. 53

Teze, studii, articole științifice

3. Anghel L.M. Ratificarea convenției europene asupra cetățeniei prin Legea nr. 396/2002 și consecințele acesteia în legătură cu Legea nr. 21/1991 a cetățeniei române. În: Dreptul, 2002, nr. 12, p.12
4. Catană, V. Cetățenia multiplă: precedente și soluții pentru Republica Moldova
www.ipp.md/public/.../Multipla_dubla_cet_Moldova3.doc
5. Țușuianu, I. Drepturi și îndatoriri prin dobândirea cetățeniei europene. În: Revista Națională de Drept, 2008, nr.3, p. 63

6. Cetățenia europeană: cetățenii, străinii și apatrizii în dreptul românesc și european. București: All Beck, 2003. p.21
7. Mazilu Daniel. Rolul cetățeniei – condiție generală a protecției diplomatice În: Revista Universul juridic, 2015, nr. 10, p. 64-77

Alte surse

1. Declarația universală a drepturilor omului adoptată de Adunarea Generală a ONU la 10.09.1948 <http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/legea/declaratia-universala-a-drepturilor-omului.php>
2. Convenția de la Haga, (1930)
3. Convenția europeană asupra cetățeniei, 6 noiembrie 1997 art. 1, art.7 [http://lege5.ro/Gratuit/geztinrv/conventia-europeana-asupra-cetateniei-strasbourg-6 noiembrie-1997-din-06111997](http://lege5.ro/Gratuit/geztinrv/conventia-europeana-asupra-cetateniei-strasbourg-6-noiembrie-1997-din-06111997)
4. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova din 14.10.99 nr. 621-XIV, art. 2
5. Tratatul de la Maastricht http://eur-lex.europa.eu/legal_content/RO/TXT/?uri=URISERV%3Axy0026
6. Convenția referitoare la statutul apatrizilor [http://lege5.ro/Gratuit/heztsnjs/conventia-privind-statutul-apatrizilor-din-28091954-](http://lege5.ro/Gratuit/heztsnjs/conventia-privind-statutul-apatrizilor-din-28091954)
7. Convenția referitoare la reducerea cazurilor de apatridie. <http://www.monitoruljuridic.ro/act/conventie-din-30-august-1961-privind-reducerea-cazurilor-de-apatridie-emitent-act-international-publicat-n-monitorul-oficial-67103.html>

REFLECȚII ASUPRA REGLEMENTĂRII JURIDICE A PROTECȚIEI CONSUMATORILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Olesea GRATI,

Doctorandă în cadrul catedrei Drept privat, USPEE „C. Stere”,
Consortiul Național ASEM/USPEE

Rezumatul: *Cercetarea are ca scop analiza unor aspecte teoretico-legale privind domeniul protecției consumatorului. Domeniul drepturilor consumatorilor în prezent a atins apogeul necesității de perfecționare a reglementărilor juridice în temeiul importanței create de factorii obiectivi. Protecția consumatorilor este una dintre politicile sociale, promovate de orice stat modern. Datorită importanței pe care o reprezintă pentru economia contemporană, ea este o politică de sine stătătoare, având obiective priorități și instrumente proprii.*

Cuvinte-cheie: *consumator, contract, contract vânzare-cumpărare, contract vânzare-cumpărare de consum, circuit civil, bunuri*

Consumatorul poate fi definit pe larg ca cineva care achiziționează bunuri sau servicii pentru scopuri care nu intră în domeniul său de activitate comercială. În fiecare țară, fiecare cetățean este un consumator. În același timp, în diferite țări, consumatorii sunt protejați în măsură diferită și pentru scopuri diferite. Acest lucru este definit de legislația și politicile unei țări privind protecția consumatorilor. În economia modernă, un nivel ridicat de protecție a consumatorilor este în general normă de reglementare a pieței, care, este de obicei, în paralel cu reglementarea de concurs axată pe reglementarea directă a conduitei de afaceri pe piață”.

Cu toate acestea, importanța legislației și politicii privind protecția consumatorilor, poate fi înțeleasă numai în contextul de o

explorare logică a acțiunii statului privind protecția consumatorilor. În multe țări din fostă uniune sovietică există un oarecare scepticism cu privire la necesitatea unei politici active dezvoltat în parte privind protecția consumatorilor, prin argumente că:

- Consumatorii din UE, de exemplu, sunt excesiv răsfățați de guvernele lor;
- Grupurile de consumatori au în general cerințe mari și reprezintă „manivela”;
- Facilitarea activă a investițiilor de către lanțuri moderne de vânzare cu amănuntul va determina o creștere inevitabilă a standardelor bunurilor de consum și a serviciilor de pe piața locală.

Aceste argumente sunt supraevaluate în mod dramatic în fiecare caz și nu reușesc să abordeze problemele reale. Astfel, dezbaterea trebuie să fie refocalizată.

Justificarea teoretică economică pentru economia de piață presupune că livrarea de bunuri și servicii trebuie să corespundă ușor cererii consumatorilor plasând astfel cerințele consumatorilor într-o poziție pivot pe piață. Acest lucru, în general este menționat în continuare ca „suveranitatea consumatorilor” unde consumatorul este rege, unde clientul are întotdeauna dreptate și toate deciziile de preț și debitul de furnizori conduce la bunăstarea maximă a consumatorilor. În acest context, justificarea pentru acțiunile Guvernului în domeniul consumatorilor este pentru ca statul să intervină în special atunci când consumatorii nu sunt suficient de bine informați, sau reprezintă lipsă de cunoștințe suficiente pentru a face o alegere rațională la ceea ce sunt în căutare. Din 1960, este tot mai clar că teoria și practica cu privire la bunăstarea consumatorilor pe piață poate să se abată în mod dramatic datorită absenței unor legi puternice și a politicilor active de protecție a consumatorilor în ceea ce privește gama foarte largă de probleme de zi cu zi.

Acum câțiva ani consumatorii în statul nostru erau pe deplin frustrați. Comerțul și producătorii de mărfuri și servicii dictau condițiile de realizare și desfășurare a comerțului. Actele normative departamentale și instrucțiunile limitau drepturile consumatorilor și nu admiteau posibilitatea prezentării pretențiilor întemeiate. Consumatorii nu-și puteau realiza drepturile sale fundamentale prevăzute de Rezoluția Asambleei Generale a O.N.U.

Domeniul drepturilor consumatorilor în prezent a atins apogeul necesității de

perfecționare a reglementărilor juridice în temeiul importanței create de factorii obiectivi. Derularea cu rapiditate a schimburilor comerciale ce caracterizează societatea modernă a condus la apariția contractelor-tip astfel încât principiile tradiționale aplicate în domeniul contractual (autonomia de voință și egalitatea părților contractante) au fost serios zdruncinate „în noua eră a societății de consum”. [9, pag. 8]

Cuvântul consumator provine din Franțuzescul *consommateur* și înseamnă persoana care consumă bunuri rezultate din producție. O altă noțiune legată de noțiunea de consumator este consumerismul. [5, pag. 21]

Într-o prima accepțiune prin cuvântul consumerism se subînțelegeau doar eforturile organizate ale consumatorilor în vederea corijării și suprimării nemulțumirilor pe care le-au acumulat, ulterior, într-un context pluridimensional, această noțiune a ajuns să semnifice ansamblul eforturilor conjugate ale consumatorilor, ale întreprinderii și ale guvernului, în vederea ameliorării calitative și cantitative a nivelului de trai. Noțiunea de consumerism este anglofonă prin excelență dar acceptată ca neologism de toate limbile lumii, s-a impus cu precădere în perioada postbelică, tentația consumatorilor de a se grupa, înființând anumite organizații care să le apere interesele. Se are în vedere fondarea cooperativelor de consumatori, organizații care, la începuturi, împrumutau mult din modul de acțiune a organizațiilor sindicale, până și-au creat propriul stil. [8, pag.41]

În prezent din punct de vedere juridic, conform art. 1 al Legii cu privire la protecția consumatorilor, consumator – orice persoană fizică ce intenționează să comande sau să procure ori care comandă, procură sau folosește produse, servicii pentru necesități nelegate de activitatea de întreprinzător sau profesională.

Așadar, conform legislației Federației Ruse consumator este cetățeanul care utilizează, dobândește, comandă sau intenționează să dobândească sau să comande produse (lucrări, servicii) pentru necesități vitale personale.

În accepțiunea celei de-a doua definiții, consumator este numai cetățeanul (cetățenii străini și apatrizii) ce procură, comandă, folosește (consumă) sau intenționează să procure sau să comande mărfuri (servicii) pentru necesitățile vitale, nelegate de obținerea profitului.

Un alt subiect al raportului juridic reglementat prin Lege este agentul economic-întreprinderea, instituția, organizația sau cetățeanul antreprenor, care produce, importă, transportă, depozitează, comercializează, păstrează marfa pentru realizare și prestează servicii consumatorilor. În temeiurile expuse considerăm că definiția din Lege dată agentului economic trebuie completată cu noțiunea efectuează lucrări.

Legea privind protecția drepturilor consumatorilor reglementează relațiile, care pot apărea din contractele privind vânzarea-cumpărarea cu amănuntul; arenda; închirierea de spațiu locativ, în special, efectuarea lucrărilor și prestarea serviciilor de asigurare

a exploatării casei de locuit în care se află spațiul locativ, sau asigurarea acordării chiriei a serviciilor comunale necesare, efectuarea reparației curente a averii comune a casei de locuit și a instalațiilor tehnice; antrepriza (inclusiv comanda de deservire sau deservirea prin abonament); transportarea cetățenilor, bagajelor și mărfurilor; păstrarea; consignația; asigurarea; prestarea serviciilor financiare pentru satisfacerea necesităților personale ale consumatorului, inclusiv acordarea de credite, deschiderea conturilor clienților, efectuarea decontărilor la cererea lor, primirea și păstrarea hârtiilor de valoare și a altor valori, acordarea serviciilor consultative, precum și din alte contracte referitoare la satisfacerea necesităților personale ale cetățenilor, nelegate de obținerea profitului.

Așadar în persoana agentului economic poate fi producătorul, vizatorul, executorul. Producătorul este organizația, cetățeanul – antreprenor care produce mărfuri pentru realizare consumatorilor.

În relațiile apărute din contractele privind vânzarea-cumpărarea cu amănuntul, inclusiv contractul de comision apare vizatorul care este întreprinderea. În relațiile apărute din contractele privind vânzarea-cumpărarea cu amănuntul inclusiv contractul de comision apare vânzătorul care poate fi întreprinderea, organizația, instituția sau cetățeanul antreprenor care realizează marfa către consumator.

Executantul este întreprinderea, organizația, instituția sau cetățeanul-antreprenor

care prestează servicii sau execută lucrări. Acesta poate fi:

- Antreprenorul – la deservirea prin abonament și la comanda de deservire;
- locatorul – la închirierea de spațiu locativ, efectuarea lucrărilor și prestarea serviciilor de asigurare a exploatării casei de locuit în care se află spațiul locativ, acordarea chiriei a serviciilor comunale necesare;
- transportatorul (cărașul) – la transportarea cetățenilor, bagajelor, inclusiv a mărfurilor;
- în relațiile ce reies din contractul de transport;
- depozitarul – în relațiile ce apar din contractul de depozit;
- asiguratorul – în relațiile ce apar din contractul de asigurare;
- prestatorul de servicii financiare – pentru satisfacerea necesităților personale ale cetățenilor nelegate de obținerea profitului.

În temeiul celor expuse putem delimita următoarele categorii de consumatori. Astfel după criteriul domeniului de activitate deosebim consumatori:

- a) care procură produse în rezultatul contractului de vânzare-cumpărare și de comision;
- b) care beneficiază de prestarea serviciilor;
- c) care beneficiază de executarea lucrărilor;
- d) care intenționează să procure sau să comande mărfuri(servicii, lucrări).

Un alt criteriu, mai complex de delimitare a consumatorilor este după statutul de persoane. Astfel o categorie o constituie:

a) consumatorul – persoana fizică, cetățean (cetățean străin, apatrid). Consumatorul individual este, în același timp, și un consumator „colectiv”, prin dubla lui ipostază de membru al unei familii și membru al societății. Fiind membru al unei familii sau a unei gospodării, putem afirma că avem de-a face cu un consumator colectiv cu nevoi și trebuințe specifice, cu un comportament bine definit.

Un alt tip de consumator colectiv îl constituie organizațiile, instituțiile care achiziționează bunuri și servicii pentru propriile lor nevoi. Din această categorie fac parte școlile, spitalele, bisericile, societăți particulare și publice, care pentru funcționare consumă produse, echipamente, servicii etc. Ele pot fi considerate ca un segment de consumatori intermediari între producătorii primari și consumatorii individuali finali, în ultimă instanță, ceea ce produc și oferă organizațiilor de consum ajunge tot la consumatorii individuali, aceștia determinând de fapt natura și structura consumului.

Obiect al raportului juridic ce apare la realizarea drepturilor consumatorilor poate fi:

- produsul care constituie un bun material destinat consumului sau utilizării finale individuale sau colective;
- serviciul – activitate, alta decât cea din care rezultă produse, efectuată în scopul satisfacerii unor necesități ale consumatorilor;
- lucrarea – lucru realizat printr-o muncă fizică sau intelectuală.

Produsul, serviciul, lucrarea trebuie să corespundă unor standarde care se confirmă prin certificatul de conformitate care constituie un document eliberat conform regulilor unui sistem de certificare indicând cu un grad suficient de încredere că un produs, proces sau serviciu precis identificat este conform unui standard sau unui alt document normativ specificat, și prin documentația tehnică normativă care este un act normativ în care sunt stabilite condițiile calitative ale produselor, lucrărilor, serviciilor (standarde, condiții tehnice, norme sanitare și de construcții, farmaceutice și altele).

Consumatorul este persoana fizică ce cumpără de pe piață și consumă mărfuri și/sau servicii de tot felul, produse și oferite spre vânzare de diverși agenți economici. În condițiile unei piețe concurențiale autentice, consumatorului trebuie să i se subordoneze întregul profesionalism al producătorului de bunuri, al comercianților și prestatorilor de servicii.

Protecția consumatorilor este una dintre politicile sociale, promovate de orice stat modern. Datorită importanței pe care o reprezintă pentru economia contemporană, ea este o politică de sine stătătoare, având obiective, priorități și instrumente proprii. Ca urmare a rapidității cu care se succed evenimentele actuale, acest domeniu se extinde tot mai mult la noi și noi subramuri ale economiei. Ca latură importantă a politicii sociale pe care trebuie s-o promoveze o societate democratică și ca o componentă de bază a programelor de protecție socială,

protecția consumatorilor reprezintă un ansamblu de reglementări privind inițiativa publică și privată menită a asigura și a ameliora continuu respectarea drepturilor consumatorilor.

Preocuparea pentru protejarea consumatorilor datează încă din antichitate, dezvoltarea schimbului de mărfuri în piețele din orașele-cetăți nefiind un fenomen întâmplător și necontrolat. În scrierile vechi se spune, de exemplu, că în piețele din Atena, pe vremea lui Pericle, se semnală prezența unor inspectori, denumiți agoranoi, care aveau misiunea de a evalua și controla calitatea și uniformitatea pâinilor, greutatea și prospețimea peștelui, prospețimea legumelor și fructelor oferite spre vânzare.

Intervenția statului în controlul calității produselor și al schimbului acestora s-a amplificat concomitent cu dezvoltarea societății, cu apariția de noi produse și cu extinderea piețelor. Pe măsura dezvoltării piețelor naționale și internaționale, a schimbului de mărfuri și servicii, modalitățile de protejare a consumatorilor au evoluat treptat de la formele simple, la dezvoltarea unor adevărate sisteme legislative și de control în acest domeniu.

Primele reglementări privind protecția consumatorului emise de către diferitele state au vizat produsele agroalimentare, datorită faptului că ele dețineau cea mai mare pondere în cadrul schimburilor comerciale, pe de o parte și faptului că erau destinate satisfacerii unor nevoi primare, pe de altă parte. Astfel, în Italia, în 1865, a fost adoptată

Legea de supraveghere sanitară în domeniul alimentar; în Franța, în anul 1905, a fost adoptată Legea privind fraudele și falsificările în domeniul produselor și serviciilor. Legea franceză prevedea sancțiuni pentru cei care înșeală sau încearcă să înșele consumatorii, fie asupra naturii, tipului, originii și/sau conținutului în substanțe utile; fie asupra cantității mărfurilor livrate. Totodată, legea prevedea pedepse pentru cei ce falsifică mărfuri destinate alimentației umane sau animalelor, medicamente, băuturi și produse agricole, precum și pentru cei care expun sau vând mărfuri falsificate sau toxice.

Astăzi nu există stat în lume care să nu-și protejeze consumatorii, și aceasta, în majoritatea cazurilor se realizează prin drept constituțional.

La nivelul european funcționează patru mari organisme neguvernamentale cu rol în protecția consumatorilor:

- BEUC - Biroul European al Uniunii Consumatorilor - *Bureau Européen des Unions des Consommateurs*

- COFACE - *Comitetul Organizațiilor Familiale a Consumatorilor Europeni - Confédération des Organisations familiales de la Communauté Européenne (COFACE)*.

- EUROCOOP - *Comunitatea Europeană a Cooperativelor de consum - Communauté Européenne des Coopératives (Euro Coop) - European Community of Consumer Cooperatives* CES – *Confederația Europeană a Sindicatelor*;

- EIIC – *Institutul European Internațional al Consumatorului*.

Primele patru organisme sunt reunite în CCC – *Consiliul Consultativ al Consumatorilor*, înființat în anul 1989.

- Din februarie 1997, în Uniunea Europeană funcționează „*Direcția Generală a Politicii Consumatorilor și Protecției Sănătății Acestora*”, cunoscută – sub formă prescurtată – cu denumirea de „*Direcția XXIV*”.

Obiectivele politicii de protecție a consumatorilor din Uniunea Europeană vizează, în principal, următoarele domenii:

- armonizarea legislațiilor naționale privind produsele alimentare, cosmetice, detergenți, bunuri de folosință îndelungată, automobile, textile, jucării, medicamente, îngrășăminte și pesticide;

- măsuri privind creditul, publicitatea minciunoasă, practicile

- comerciale abuzive;

- obținerea de către consumatori a dreptului de consiliere și asistență juridică în litigiile având drept obiect bunuri de consum;

- stabilirea unor reguli privind informațiile inscripționate pe produse și ambalajele acestora;

- stimularea testelor comparative de produse de consum și publicarea rezultatelor în publicații independente de interesele agenților economici;

- educarea consumatorilor, tineri sau adulți, pentru ca aceștia să acționeze rațional în contextul pieței libere, stimulându-se pentru aceasta schimburile între organizațiile consumatorilor, includerea unor teme privind protecția consumatorilor în programele școlare și organizarea de cursuri pentru formarea educatorilor, precum și acțiunile prin mass-media. Reglementările comunitare interzic falsa publicitate (în ceea ce privește natura produsului, disponibi-

litatea, compoziția, prețul, cantitatea, rezultatele utilizării sale sau ale testelor efectuate, identitatea sau calificarea agentului de publicitate), care induce în eroare consumatorul afectându-i astfel opțiunea pentru un anumit produs. Agentul de publicitate are acum obligația să facă proba că informația pe care a oferit-o este corectă. Consumatorul care a fost victima publicității false are dreptul să primească despăgubiri. Legislația comunitară obligă țările membre să prevadă mijloace adecvate și eficiente pentru controlul publicității false.

Reglementări există și în domenii specifice, cum sunt publicitatea privind medicamentele sau publicitatea televizată.

Pentru produsele farmaceutice a fost stabilită o procedură foarte strictă de armonizare prealabilă lansării lor pe piață. Produsul trebuie să fie însoțit de o notă informativă care să prezinte condițiile de utilizare precum și contraindicațiile sau eventualele efecte secundare.

Promovarea intereselor consumatorilor este o parte integrantă a politicii Uniunii Europene, care are în centrul ei bunăstarea cetățenilor, iar această politică își aduce contribuția la bunul mers al mecanismelor economice ale pieței unice europene. Mărfurile care nu oferă consumatorilor o satisfacție rezonabilă în schimbul sumei plătite, constituie, în realitate, o investiție greșită, inefficientă și invers, mărfurile care dau satisfacție consumatorilor le inspiră încredere, devin căutate, contribuind la creșterea economică și deci la bunăstarea consumatorului.

Responsabilitățile asigurării protecției consumatorilor revin, în principal, autorităților publice (guvernelor), dar în această zonă complexă de probleme sunt atrase și implicate cu acțiuni concrete și alte organizații, cum ar fi sindicatele, dar mai ales organizațiile neguvernamentale, asociațiile consumatorilor etc.

Societatea civilă, prin crearea unui cadru organizațional propriu, bazat pe forme asociative: asociații, federații și confederații ale consumatorilor, cu scop de protejare a intereselor acestora.

Această bipolaritate a activității trebuie să confere sistemului de protecție a consumatorilor stabilitate în funcționare și forță în acțiunile care se întreprind în acest scop.

Baza legislativă națională include Legea privind protecția consumatorilor, nr. 105-XV din 13.03.2003, Legea privind produsele alimentare, nr. 78 din 18.03.2004, precum și un șir de hotărâri ale Guvernului.

Conform legislației naționale, protecția de către stat a drepturilor consumatorilor se realizează prin:

- elaborarea și promovarea la nivel de stat a politicii în domeniul protecției drepturilor consumatorilor;
- elaborarea și aprobarea legilor și altor acte normative în domeniu;
- organizarea și exercitarea controlului și supravegherii de stat asupra respectării legislației în domeniu;
- respectarea cerințelor prescrise sau declarate referitoare la produse, servicii.

În aceste aspecte consumatorul are dreptul la: asigurarea protecției drepturilor sale

argumentate de către stat; protecție împotriva riscului de a achiziționa un produs, un serviciu care ar putea să-i afecteze viața, sănătatea, ereditatea sau securitatea ori să-i prejudicieze drepturile și interesele legitime; remedierea sau înlocuirea gratuită, restituirea contravalorii produsului, serviciului ori reducerea corespunzătoare a prețului, repararea prejudiciului, inclusiv moral, cauzat de produsul, serviciul necorespunzător; informații complete, corecte și precise privind produsele, serviciile achiziționate; instruire în domeniul drepturilor sale etc.

Elaborarea și promovarea politicii statului în domeniul protecției drepturilor consumatorilor și coordonarea activității organelor administrației publice abilitate cu funcții de protecție a consumatorilor se efectuează de către Ministerul Economiei. Acest minister, inclusiv prin intermediul Agenției pentru Protecția Consumatorilor: a) efectuează controlul și supravegherea de stat asupra corespunderii produselor și serviciilor cerințelor prescrise sau declarate, precum și asupra veridicității informațiilor prezentate, examinează reclamațiile consumatorilor în acest domeniu; b) elaborează reglementări privind coordonarea acțiunilor autorităților administrației publice centrale și locale, precum și ale structurilor neguvernamentale în domeniul protecției consumatorilor; c) aplică sancțiuni, stabilește măsuri de remediere sau înlocuire gratuită ori de restituire a contravalorii produsului, serviciului necorespunzător în baza reclamațiilor consumatorului; d) sesizează autoritatea de licențiere, determinată prin lege, referitor la depistarea

cazurilor de comercializare a produselor falsificate (contrafăcute) și/sau periculoase sau altor încălcări în scopul retragerii în mod obligatoriu a licenței; e) organizează funcționarea oficiului pentru relațiile cu consumatorii.

Principalele drepturi ale consumatorilor în Republica Moldova sunt: dreptul de a-și satisface nevoile de bază; dreptul la siguranță; dreptul de a fi informați; dreptul de a alege; dreptul de a fi ascultați; dreptul de a fi despăgubiți; dreptul la educație în domeniul protecției consumatorilor; dreptul la un mediu înconjurător sănătos.

În legislația națională sunt stipulate prevederi specifice privind protecția vieții, sănătății, eredității și securității consumatorului, care obligă Guvernul, prin organele administrației publice centrale, stabilirea de norme și reglementări specifice în cazul producerii, importului, conservării, ambalării, etichetării, manipulării, transportării, depozitării, pregătirii pentru vânzare și vânzării, furnizării și utilizării produselor, precum și prestarea serviciilor. Astfel, produsele plasate pe piață trebuie să fie însoțite de certificate de conformitate sau de declarații de conformitate, de alte documente conform legislației.

În scopul protecției consumatorilor, autoritățile administrației publice locale, în raza unității teritorial-administrative respective, în conformitate cu legislația, au obligația: să informeze consumatorii și să le acorde consultații, să examineze, în limita competenței lor, reclamațiile acestora; să readreseze reclamațiile către organul abilitat

cu funcții de protecție a consumatorilor în domeniul respectiv în cazul în care obiectul reclamației depășește limita competenței lor; să informeze neîntârziat autoritățile competente despre cazurile de constatare a produselor, serviciilor falsificate (contrafăcute) sau periculoase, precum și despre alte cazuri de necorespondere cerințelor prescrise sau declarate; să retragă, în mod obligatoriu, autorizația sau licența, eliberată de către autoritățile administrației publice locale agentului economic, în cazul depistării de produse, servicii falsificate (contrafăcute) sau periculoase; să contribuie prin mijloace posibile la înființarea și funcționarea asociațiilor obștești de consumatori.

Cetățenii Republicii Moldova sunt în drept de a se organiza benevol în asociații obștești de consumatori, care își desfășoară activitatea în conformitate cu legislația. Printre asociațiile obștești ce desfășoară o vastă activitate în acest domeniu sunt Centrul pentru protecția consumatorilor din Republica Moldova, Legea pentru apărarea drepturilor consumatorilor, Mișcarea obștească „Pro Consumator” etc.

Asociațiile obștești de consumatori au dreptul: a) să înainteze în instanțele judecătorești acțiuni pentru protecția drepturilor consumatorilor; b) să adreseze, atât organelor de control, cât și organelor procuraturii, propuneri privind tragerea la răspundere a persoanelor vinovate de producerea și comercializarea produselor, prestarea serviciilor care nu corespund cerințelor prescrise sau declarate, precum și de nerespectarea drepturilor consumatorilor,

prevăzute de legislație; c) să informeze, în baza reclamațiilor primite de la consumatori, organele abilitate cu funcții de protecție a consumatorilor despre produsele, serviciile necorespunzătoare; d) să solicite instanței de contencios administrativ competente anularea totală sau parțială a actelor, emise de autoritățile publice, care lezează drepturile și interesele legitime ale consumatorilor și care contravin legislației; e) să organizeze, în modul stabilit de lege, efectuarea expertizei produselor, serviciilor în ceea ce privește conformitatea lor cerințelor prescrise sau declarate și să înainteze autorităților administrației publice și agenților economici propuneri respective pentru îmbunătățirea calității produselor, serviciilor; f) să înainteze agenților economici și organelor abilitate cu funcții de protecție a consumatorilor propuneri privind îmbunătățirea calității produselor, serviciilor și interzicerea comercializării produselor necorespunzătoare; g) să sesizeze organele abilitate cu funcții de protecție a consumatorilor referitor la produsele, serviciile necorespunzătoare în vederea aplicării sancțiunilor prevăzute de legislație; h) să primească de la organele abilitate cu funcții de protecție a consumatorilor informații și răspunsuri referitor la propunerile și sesizările înaintate; i) să organizeze chestionarea consumatorilor în scopul elucidării opiniei publice despre calitatea produselor comercializate și prețurile lor etc.

Constituția Republicii Moldova garantează dreptul la un mediu înconjurător neprimejdios din punct de vedere ecologic

pentru viață și sănătate, precum și la produse alimentare și obiecte de uz casnic inofensive, de asemenea răspândirea informațiilor veridice privitoare la starea mediului natural, la condițiile de viață și de muncă, la calitatea produselor alimentare și a obiectelor de uz casnic (art.37 din Constituția RM adoptată la 29 iulie 1994).

Adoptarea în an.1993 a Legii Republicii Moldova nr. 1453-XII din 25 mai 1993 Cu privire la protecția consumatorilor a fost un pas important în acest domeniu și a pus bazele cadrului juridic și reglementează raporturile juridice dintre consumatori și agenții economici producători sau comercializatori de produse și servicii. La 13 martie 2003 a fost adoptată o nouă Lege privind protecția consumatorilor, nr. 105 Monitorul Oficial 126-131/507, 27 iunie 2003 care continuă reglementarea relațiilor în acest domeniu sub aspect mai modern.

Această lege cu privire la protecția consumatorilor stabilește următoarele drepturi de bază ale consumatorilor: protecția de către stat a intereselor consumatorilor; la repararea prejudiciilor cauzate de achiziționarea de mărfuri și servicii necalitative; a o informație completă, autentică și exactă privind caracteristica de bază a produselor și serviciilor; protecția de la riscul achiziționării produselor și serviciilor cu un impact nociv asupra vieții sănătății și securității consumatorului; la asociere în organizații ale consumatorilor; la sesizarea în judecată și alte organe statale abilitate.

Practic drepturile fundamentale stabilite prin legea privind protecția consuma-

torilor se intercalează cu principiile directe de protecție a consumatorilor recomandate de Organizația Națiunilor Unite.

➤ Dreptul consumatorilor la protecția de către stat a intereselor lor este asigurată prin obligația statului de a stabili o poziție dominantă a consumatorilor pe piață. Această poziție este garantată de către stat prin crearea cadrului juridic pentru protecția drepturilor consumatorilor și prin diferite programe. De asemenea dreptul consumatorilor la protecția de către stat a intereselor sale este garantat prin crearea instituțiilor publice specializate cu scopul de a supraveghea, prin mijloace specifice asupra modului de respectare a drepturilor consumatorilor.

O altă funcție primordială a statului în protecția intereselor consumatorilor este și facilitarea producerii și distribuiri de produse corespunzătoare necesităților și cererilor consumatorilor.

➤ Dreptul consumatorilor la repararea prejudiciilor cauzate de achiziționarea de mărfuri și servicii necalitative. Un rol deosebit de important îl are art. 13 al Legii cu privire la protecția consumatorilor, care reglementează drepturile consumatorilor în cazul procurării unor mărfuri necalitative. Legea stabilește că în cazul apariției unor defecte ale mărfurilor procurate de consumator în limitele termenelor de garanție sau valabilitate, consumatorul poate apela la: înlăturarea gratuită a defectelor sau recuperarea cheltuielilor efectuate de consumator la înlăturarea defectelor; reducerea corespunzătoare a prețului; înlocuirea în mod

gratuit a produsului; rezilierea contractului și compensarea prejudiciilor create; repararea prejudiciului moral.

Modurile de preschimbare a mărfurilor sunt prevăzute de Regulile de înlocuire a produselor nealimentare și a termenelor de garanție Nr. 1465 din 08.12.2003 cu Legea cu privire la protecția consumatorilor. Conform acestor reguli nu pot fi înlocuite articolele din metale prețioase, țesăturile, albiturile ș.a. Până în ultimul timp nu puteau fi înlocuite și mărfurile de consignație procurate în rețeaua de comerț. Un compartiment aparte al Legii cu privire la protecția consumatorilor îl constituie dreptul consumatorului la informație. Legea acordă consumatorului dreptul la o informație completă privind asortimentul, prețul, calitatea și inofensivitatea mărfurilor.

De asemenea consumatorul are dreptul la informația privind proprietățile utile, condițiile procurării și garanției, despre producător și vânzător ș.a. Informația despre mărfurile propuse trebuie să se conțină în marcarea mărfii, etichete, ambalaj sau documentele de însoțire. Dacă marfa nu conține informația în volumul necesar, atunci vânzătorul este obligat să inițieze consumatorul cu toată informația necesară. Legea stabilește că informația despre mărfuri trebuie să fie în limba română, indiferent de țara de proveniență a produselor. Marfa trebuie să conțină marca de fabrică și marca de produs. Marca de fabrică include denumirea produsului și informația despre producător. Produsele, calitatea cărora cu timpul se poate reduce (produsele

alimentare, medicamentele, mărfurile de cosmetică ș.a.) trebuie să conțină data fabricării, termenul comercializării sau al valabilității. Producătorul trebuie să completeze produsele chimice și mărfurile tehnice complicate cu o instrucție, reguli de utilizare și păstrare, de securitate. Produsele alimentare trebuie să conțină o informație privind compoziția (conținutul de substanțe naturale, ingrediente artificiale) volumul de calorii ș.a.

În temeiul celor expuse ar fi oportun crearea a cel puțin unei organizații consumériste naționale în Consumer Internațional pentru a putea include Republica Moldova și din acest punct de vedere în circuitul global și în special, pentru a putea beneficia de avantajele programului pentru țările în tranziție care vizează finanțarea integrală sau parțială a anumitor proiecte.

Protejarea consumatorilor și a producătorilor autohtoni de produse de import necalitative prin promovarea unei politici corespunzătoare de protecție a pieței interne prin utilizarea în special a măsurilor prevăzute de Acordul cu privire la barierele tehnice în comerț ale Organizației Mondiale a Comerțului. Lărgirea spectrului de produse supuse certificării și certificare pe o scară mai largă a sistemelor calității la producător. Optăm pentru acceptarea subiecților economici în calitate de consumatori, excluderea taxei de stat a acțiunilor în instanțele de judecată legate de protecția consumatorilor. E necesar introducerea unor norme noi de evaluare și penalizare a încălcărilor, concomitent racordând legislația națională de

domeniu la anumite standarde internaționale ale consumului.

În contextul procesului de armonizare a legislației și politicilor de Protecție a Consumatorilor în Republica Moldova, este important să se reitereze că armonizarea legislației este un proces complex și pe termen mediu, care presupune alinierea politicilor, armonizarea/ transpunerea corectă a legislației relevante, actualizarea acestei legislații.

Direcția strategică privind armonizarea pentru viitor în Republica Moldova trebuie să aibă în vedere direcția politicilor consumatorului UE și procesul reformelor în curs de desfășurare. În mod egal, și, probabil, mai imediat, procesul în Republica Moldova trebuie să recunoască nivelul actual scăzut de armonizare efectivă la standardele UE, problemele acestei situații care reprezintă pentru economia de piață și cetățenii

Republicii Moldova și faptul că angajamentele viitoare din prevederile Acordului de Asociere sunt susceptibile de a fi extrem de dificile și în mod semnificativ solicitante pe fundalul progreselor limitate în ultimul deceniu în Moldova.

În sprijinul acestor probleme propunem modificarea legislației prin revizuirea Legii privind protecția consumatorilor, din 2003, (ca o lege cadru, într-un sens general), împreună cu adoptarea de legi pe domenii de protecție a consumatorilor care reglementează contractele încheiate cu consumatorii, siguranța produselor, marketing, informarea și împuternicirile consumatorilor. Considerăm că o nouă Strategie Națională de protecție a consumatorilor să dea un impuls specific politic și administrativ pentru realizarea în termen mediu a unui standard înalt de protecție a consumatorilor în Republica Moldova.

Bibliografie:

1. Codul civil al Republicii Moldova, nr.1107-XV din 06.06.2002. În: Monitor Oficial al Republicii Moldova nr.82-86/661 din 22.06.2002, în vigoare din 12.06.2003.
2. Băieșu Aurel., Plotnic Olesia. Dreptul protecției consumatorilor, Chișinău 2014.
3. Dinu. V Protecția consumatorului. Editura ASE. București.2011..
4. Legea Republicii Moldova nr. 105 din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 176-181 din 21.10.2011.
5. Legea Republicii Moldova nr. 231 din 23.09.2010 cu privire la comerțul interior. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.206-209 din 22.10.2010. Legea Republicii Moldova cu privire la energia electrică nr.124 din 23.12.2009. În: Monitor Oficial al Republicii Moldova nr. 23-24 din 12.02.2010.
6. Pierdelieve S. Droit com la consommation, Economica, Paris, 2008.
7. Plotnic O. Protecția consumatorului în Republica Moldova prin prisma reglementărilor europene. În: Revista Națională de Drept, 2010,nr. 7-8,p.56-61.

8. Plotnic O, Mecanismul de protecție a consumatorilor în Republica Moldova: Aspecte de drept comparat. În: Revista Națională de Drept, 2010, nr. 11, p.42-48.
9. Morar R. Sisteme de protecția consumatorilor, Lumina Lex, 2005.
10. Stănciulescu L. Curs de drept civil. Contracte, Editura Hamangiu, București, 2012.
11. Stănciulescu L. Vânzarea de consumație a varietate a contractului de vânzare-cumpărare // R.D.C., 2010, nr.5.
12. Smochină A. Considerații generale privind definirea noțiunii de consumator: aspecte teoretice și legislația în vigoare „Revista Națională de Drept”, 2003, nr.9, pag.41.
13. Ungureanu C.T. Drept internațional privat. Protecția consumatorilor și răspunderea pentru produse nocive, Editura All Beck, București 1999.

ASPECTE PROBLEMATICE CU PRIVIRE LA NATURA CAPACITĂȚII JURIDICE

Eleonora ANDRIUȚA,

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

Oricare ar fi entitatea avută în vedere: individ, colectiv, stat, organizație internațională, condiția „sine qua non” a devenirii sale ca subiect de drept, în general, și ca subiect al raportului juridic, în special, este capacitatea juridică [1, p. 144], [4, p. 285]. Cu alte cuvinte, capacitatea juridică constituie o condiție a calității de subiect de drept: în lipsa ei nu ar fi posibilă participarea oamenilor sau organizațiilor acestora la relațiile sociale reglementate de drept [10, p. 271]. Această opinie este susținută și de alți doctrinari în domeniu, inclusiv N. Popa, M. Eremia și M. Dragnea [9, p. 207] etc.

Autorii Gheorghe C. Mihai și Radu I. Motica subliniază că termenul de „persoană” are sensul etimologic din greacă veche de „mască”. În această accepțiune fiecare exemplar uman fiind o personalitate unică, irepetabilă fundamental originală, poartă în contexte variabile un număr nesfârșit de „măști”, își manifestă unicitatea ca „persoană-în-drept”, „persoană-morală”, „persoană politică” etc. În fond, toate caracterizările – *homo faber*, *homo ludens*, *homo technicus*, *homo significans*, *homo juris*, *homo aestimans*, *homo oeconomicus* etc. – nu sunt

altceva decât tocmai măștile personalității. Sintagma „drepturile omului și ale cetățeanului” desemnează drepturile personalității, care indiferent ce „mască” arată, inclusiv aceea de cetățean, sunt naturale în universalitatea lor. Din temeiul natural al dreptului decurge originar, că personalitatea nu poate fi deplină în afara acestor drepturi, că drepturile nu privesc persoana, variabilă și precară, ci personalitatea umană pe care o maschează”. [8, p. 49]

Anume în această accepțiune trebuie înțeles sensul de capacitate juridică, organic și indisolubil legat de calitatea de a fi persoană și subiect de drept, participant la raporturile juridice. Ori, astfel cum nota C. Stătescu, în argumentarea sa referitoare la nepotrivirea termenului de „persoană fizică” cu cea de „subiect de drept”, că știința dreptului nu studiază omul în integritatea lui. Ea nu studiază omul din punct de vedere fizic și nici în întregime, omul privit sub aspect fiziologic. Știința dreptului privește oamenii ca participanți la relațiile sociale, și anume, ca persoane participante la acele raporturi sociale, care formează obiect de reglementare pentru norma juridică.

Vorbind despre capacitatea juridică a oricărui participant la raporturile juridice și interacțiunile pe care le formează aceasta cu asigurarea identificării drepturilor subiecților, precum realizării drepturilor lor, nu putem să nu evidențiem aici, că în cele mai dese cazuri, aceste interacțiuni se referă la principiile generale de drept, inclusiv principiul egalității și nediscriminării. Asupra acestor principii ne vom referi doar în linii generale, având în vedere că subiectul nostru de cercetare se referă în exclusivitate instituției juridice de capacitate juridică. În acest sens, conceptul nediscriminării, atât în raport cu dreptul intern al statului, cât și în scop de asigurare a conformității legislației interne cu legislația internațională și europeană, ținând cont de contextul Republicii Moldova, trebuie înțeles ca interzicerea oricăror forme implicite și explicite, de discriminare, precum și garantarea egalității de tratament. Prin discriminare, înțelegându-se orice deosebire, excludere, restricție ori preferință în drepturi și libertăți a persoanei sau a unui grup de persoane, precum și susținerea comportamentului discriminatoriu bazat pe criteriile reale, stipulate de lege sau pe criterii presupuse.

Principiul recunoașterii egalității în fața legii este un principiu fundamental de drept care are origini îndelungate și a fost recunoscut atât de legislația internă cât și internațională. Cele mai importante reglementări internaționale aferente acestui principiu au fost instituite în art. 6 din Declarația Universală a Drepturilor Omului și art. 16 din Pactul Internațional cu privire la

Drepturile Civile și Politice. În procesul de aplicare practică a acestui articol s-a recunoscut importanța acestui principiu în aplicarea și respectarea altor principii generale, în special principiul nediscriminării și cel al recunoașterii personalității juridice.

În diverse perioade de timp, diferitor categorii de persoane nu le-a fost recunoscută personalitatea juridică, sau, cu alte cuvinte, nu au fost recunoscute ca persoane în fața legii. Cu titlu de exemplu, amintim aici, statutul juridic al sclavilor și/sau peregrinilor, statutul juridic al femeilor, care și în perioada curentă cunosc unele viabile limitări de drepturi, instituția de moarte civilă, care presupunea decăderea din anumite drepturi a condamnaților etc. Deși, numărul actelor juridice care au drept scop protejarea personalității umane, garantarea principiilor generale de drepturile omului etc. și în perioada actuală, asemeni categoriilor enunțate mai sus, în unele societăți, mai sunt încă întâlnite cazuri de nerecunoaștere a personalității juridice unor categorii sociale. Cele mai întâlnite situații de limitare sau negare a capacității juridice a persoanelor se referă la femei, copii sub vârsta majoratului, dar mai cu seamă la persoanele cu deficiențe mintale. Conform reglementărilor legale în vigoare, temeiurile de declarare a incapacității persoanei sunt boala sau deficiența mintală, dacă acestea sunt cauza imposibilității de conștientizare și dirijare a acțiunilor proprii. Incapacitatea de exercițiu a persoanei reprezintă imposibilitatea persoanei de a dobândi prin fapta proprie și de a exercita drepturi, de a-și asuma personal

obligații civile și de a le executa. Ca și în cazul capacității limitate de exercițiu, incapacitatea persoanei este percepută, în concepția legislației în vigoare, ca o formă de protecție a persoanei în procesul de exercitare a drepturilor proprii împotriva unor abuzuri care pot surveni din partea membrilor comunității.

Deși protecția oferită de lege se referă la prevenirea abuzurilor din partea membrilor comunității, abuzuri, care în cele mai dese cazuri iau forma de manipulare sau inducere în eroare a persoanei care suferă de boală sau deficiență mintală, legislația în vigoare nu prevede un mecanism eficient de respectare a voinței și intereselor personale ale persoanei din motivul substituției voinței persoanei cu cele ale reprezentantului ei legal, în acest context putem considera certitudinea că suntem în prezența unei omisiuni a personalității juridice a persoanei.

Analizând reglementările legale menționate mai sus, rezultă că pot fi lipsiți de capacitate de exercițiu doar persoanele care au o boală mintală sau cele cu deficiență mintală sau dezabilitate intelectuală. O boală mintală este o boala psihiatrică care afectează gândurile, comportarea și abilitatea socială a oamenilor, o disfuncție care afectează sentimentele și comportamentul persoanei. Spre deosebire de boala mintală, dezabilitatea intelectuală este o stare manifestată prin dificultăți de învățare și înțelegere, datorate unei dezvoltări incomplete a inteligenței. Spre deosebire de boala mintală, care are un caracter temporar, putând fi tratată, dezabilitatea intelectuală reprezintă o

dezvoltare intelectuală înceată, care durează întreaga viață, iar tratamentul medical nu are nici un efect.

Având în vedere diferențele dintre aceste temeuri, rezultă că dacă persoana care are o boală intelectuală poate avea o șansă de anulare a incapacității sale, persoanele cu dezabilități intelectuale nu au această șansă, astfel odată declarate incapabile, ele rămân cu acest statut întreaga viață, devenind din subiecte de drept, obiecte a raporturilor juridice, toate drepturile și obligațiile lor, care rezultă din simpla calitate de a fi om, fiind exercitate de către reprezentanții lor legali, adică de tutori.

În aceste împrejurări, nu putem să neglijăm îngrijorarea cu privire la protecția oferită de lege persoanelor cu dezabilități intelectuale, cărora pe de o parte, legislația în vigoare le recunoaște deținerea tuturor drepturilor și obligațiilor, iar pe de altă parte îi lipsește posibilitatea de a-și exercita aceste drepturi și obligații, lăsând alte persoane să decidă, să acționeze și să aprecieze drepturile și obligațiile lor.

Aceste aspecte legate de capacitatea de exercițiu a persoanelor cu dezabilități intelectuale au fost omise în nenumărate rânduri, mai ales datorită atitudinii indifferente a societății față de aceste persoane, însă concomitent cu ratificarea Convenției ONU cu privire la drepturile persoanelor cu dezabilități prin Legea nr.166 din 10 iulie 2010, prevederile acestui act au devenit obligatorii pentru țara noastră, care în aceeași măsură cu celelalte Părți Semnatore ale Convenției, recunosc că persoanele cu

dezabilități beneficiază de aceeași capacitate juridică ca și alte persoane în toate aspectele vieții. În baza prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile persoanelor cu dezabilități, în special art.12 are loc o schimbare a paradigmei instituției capacității juridice, în baza căruia calitatea de subiecte de drept este recunoscută tuturor persoanelor și nu se limitează doar la posibilitatea de a avea drepturi și obligații și se extinde și asupra posibilităților de exercitare a acestor drepturi.

Prin definirea capacității juridice ca fiind posibilitatea și puterea persoanei de a acționa în conformitatea sistemului legal, Comisarul pentru Drepturile Omului al Consiliului European, identifică două elemente constitutive ale termenului de capacitate juridică. Prima se referă la „statutul legal” al persoanei, în sensul că aceasta este privită ca persoană în fața legii, sau cu alte cuvinte „capacitatea juridică pasivă”; și al doilea se referă la „agenția juridică” sau ceea ce se referă, uneori, la „capacitatea juridică activă” [7, p. 24]. Cu alte cuvinte, „capacitatea juridică activă” se referă la posibilitatea de a acționa în conformitatea cadrului juridic. Această abordare a elementelor capacității juridice scoate în evidență ceea ce în conformitatea cadrului legal intern este numit „capacitatea juridică de folosință” și „capacitatea juridică de exercițiu”. Recunoașterea personalității juridice a individului sau a oricărui subiect de drept, implică atât recunoașterea capacității de folosință, cât și a capacității juridice de exercițiu.

Astfel, în conformitatea cadrului juridic intern, dacă o persoană este lipsită de capacitate juridică de exercițiu aceasta este, cu alte cuvinte, fără posibilitatea de a dobândi și exercita drepturi și obligații. Actele juridice în numele persoanei fizice declarate incapabile se încheie de către tutore, ultimul reprezintă reprezentatul legal al persoanei declarate incapabilă, iar pentru a exercita drepturile și obligațiile în numele persoanei incapabile nu este obligat să solicite acordul sau să demonstreze în mod efectiv interesul persoanei declarate incapabile, în aceste împrejurări având loc o substituție în drepturile și obligațiile persoanei, iar rolul ei în acest proces nu este nici sub o formă apreciat, dar dimpotrivă acesta este transformat din subiect al raporturilor juridice în obiect.

Această situație nu este nici sub o formă apropiată altor cazuri de reprezentare, spre exemplu în cazul contractului de mandat, administrare fiduciară, comodat etc. sau a cazurilor de reprezentare în baza procurii, în cadrul cărora reprezentantul activează în baza împuternicirilor date de la persoana reprezentată. Spre deosebire de instituția limitării în capacitate de exercițiu, nu există reglementări în vigoare care să stabilească limitele substituției drepturilor și obligațiilor persoanei lipsite de capacitate de exercițiu cu cele ale tutorelui, în aceste condiții, putem admite, metaforic vorbind, că suntem nu doar în prezența unei substituții de drepturi și obligații, dar în prezența unei substituții depline de personalitate.

Bernadette McSherry [7, p. 24], indică că tradițional, în lume sunt identificate două abordări de stabilire dacă o persoană poate fi declarată incapabilă:

1. **abordare asupra statutului persoanei**, care în scopul de a determina dacă persoana este lipsită de capacitate juridică, se focusează asupra diferitor caracteristici ale persoanei, spre exemplu dacă aceasta are un anumit tip de dezabilitate și/sau dacă aceasta are o anumită deficiență intelectuală sau mentală. În cazul identificării unora din criteriile enunțate, aceasta duce, în mod automat, la lipsirea persoanei de capacitate juridică, în ambii termeni, atât capacitatea juridică pasivă, cât și capacitatea juridică activă.

2. **abordarea cognitivă** se focusează pe asistarea abilităților persoanei de luare a deciziei. Abordarea cognitivă a incapacității persoanei cuprinde noțiunea de capacitate mintală sau competență mentală, ultimul termen fiind mai des utilizat în statele Americii de Nord.

Abordarea cognitivă este favorizată în sistemele moderne de tutelă și legile administrative. Aceasta, la rândul ei, este determinată de două elemente de evaluare:

1. **evaluarea bazată pe rezultat** – această abordare pune accentul pe decizia prioritară a individului sau pe modelul de decizie luat anterior de persoană, ulterior se determină care ar fi rezultatele deciziei ce urmează a fi luată pentru persoana în cauză și se determină dacă acestea sunt în contradicție cu decizia prioritară sau modelul de decizie utilizat anterior de persoană,

precum și dacă acestea nu contravin normelor sociale stabilite în comunitatea în cauză.

2. **evaluarea bazată pe funcționalitate** – această abordare se referă la suportarea abilităților de luare deciziilor, bazându-se pe o problemă specifică sau pe un domeniu specific, recunoscând că capacitatea mintală este variabilă, din acest motiv persoana trebuie asistată într-un moment specific, cu o decizie specifică.

Deși aceste modele tind să ocupe tot mai mult teren în legislațiile moderne, și într-un caz și în altul necesitățile de perfecționare mai sunt evidente. Spre deosebire de prima abordare, care este criticată, în special, în materia consimțământului la tratament medical, considerându-se că această abordare ar crea pârgii largi de aplicare a tratamentului persoanei împotriva consimțământului său, considerându-se că tratamentele medicale sunt întotdeauna în corespundere cu cele mai bune interese ale persoanei, evaluarea bazată pe funcționalitate, este pe larg utilizată în diverse sisteme legislative moderne, cum ar fi spre exemplu, Actul de Capacitate Mintală din 2005, aplicat în Anglia și Țara Galilor; Ghidul pentru Evaluarea Capacității din 2005, aplicat în provincia Ontario, Canada etc.

Este iminent pentru capacitatea juridică dreptul persoanei de a deveni parte a contractelor care produc efecte juridice în conformitate cu deciziile și intențiile persoanei titulare, indiferent că acestea se referă la persoana sau la proprietatea sa, să se abțină de la exercitarea și să exercite

drepturile care sunt în conformitatea vieții sale private, să fie tras la răspundere în modul prevăzut de lege, să fie responsabil pentru acțiunile sale contractuale, inclusiv pentru prejudiciul cauzat, să răspundă patrimonial și penal – adică să răspundă în calitate sa de titular de drepturi și obligații. Autorul Nicolae Popa, pe bună dreptate, specifică că capacitatea juridică, nu trebuie confundată cu volumul drepturilor subiective de care se bucură un subiect de drept la un moment dat al acțiunii sale sociale [9, p. 301], de aceea faptul că o persoană se bucură de deplinătatea capacității juridice, nu înseamnă că aceasta, fără a întruni criteriile stabilite de lege, poate încheia orice act juridic, inclusiv să candideze pentru o funcție publică sau să încheie un contract special.

În această direcție, referindu-ne la structura capacității juridice, în conformitatea legislației civile interne, aceasta este constituită din capacitate juridică de folosință, sau astfel cum indică Comisarul Consiliului Europei pentru Drepturile Omului – capacitatea de statut și capacitate juridică de exercițiu – capacitatea juridică activă.

În literatura de specialitate s-a demonstrat că diviziunea capacității în capacitate de folosință și capacitatea de exercițiu este caracteristică numai unor ramuri de drept și nu are valoare de generalitate. Aplicarea practică a acestui concept juridic a demonstrat că atât în cazul capacității civile, cât și a celei juridice, în general, structura acestora este identică, ori deosebirea esențiale se referă la delimitarea dintre capacitatea juridică generală și capacitatea juridică specială.

Capacitatea juridică generală este aptitudinea generală de a participa ca titular de drepturi și obligații juridice, în principiu, la toate raporturile juridice, fără ca legea să condiționeze această participare la îndeplinirea unor calități. Spre deosebire de cea general, capacitatea juridică specială este posibilitatea recunoscută de lege de a participa ca subiect de drept în raporturile în care trebuie îndeplinite anumite condiții. Dacă în raport cu capacitatea juridică de folosință, este unanim recunoscut că aceasta apare în momentul nașterii cu excepțiile stabilite de lege, cea de exercițiu elucidează o serie de particularități, spre exemplu, sunt pasibile de răspundere penală persoanele care au atins vârsta de 16 ani sau de 14 ani, în condițiile stabilite în art. 21 alin. 2 C. pen.

Capacitatea juridică este premisa calității de subiect de drept, reprezintă aptitudinea recunoscută de lege omului, de a avea drepturi și obligații juridice. În lipsa capacității juridice nu ar fi posibilă participarea oamenilor sau organizațiilor acestora la relațiile sociale reglementate de drept. Conținutul capacității juridice a persoanei este totalitatea drepturilor și obligațiilor care o formează. De aici rezultă că în delimitarea capacității juridice în general, și cea civilă, în viziunea autorilor care deosebesc aceste tipologii, conținutul capacității civile se referă numai la raporturile de drept civil, sau relațiile dintre oameni care sunt reglementate de legislația civilă.

Pornind de la cea mai generală noțiune a capacității juridice, aceasta fiind definită ca aptitudinea persoanei de a participa în

calitate de titular de drepturi și obligații la raporturile juridice, putem delimita, cu bună dreptate, această noțiune de cea a capacității civile. Totuși nu putem nega apropierea până la contopire a acestor noțiuni, dată fiind generalitatea și multitudinea raporturilor juridice de drept civil, sau astfel cum se specifică în art.3 din C. civ., că legislația civilă reglementează raporturile privind realizarea și apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, a altor valori nepatrimoniale sunt reglementate de legislația civilă.

În doctrină este unanim recunoscut caracterul comun al dreptului civil. Dreptul civil este un drept aplicabil mai multor ramuri de drept, spre exemplu, comercial, dreptul muncii, dreptul familiei sau dreptul protecției sociale etc. În cazul în care legislația unei anumite ramuri de drept nu acoperă toate situațiile posibile din practică, acestora din urmă li se aplica legislația dreptului civil. Cunoaștem că dreptul civil este o ramură de drept privat, deci acesta devine un drept comun pentru ramurile de drept privat, totuși, generalitatea reglementărilor de drept civil nu poate fi negată în raport cu unele reglementări de drept public. Spre exemplu, art. 16 din Codul Contravențional, specifică că este pasibilă de răspundere contravențională persoana fizică cu capacitate de exercițiu care în momentul săvârșirii contravenției are împlinită vârsta de 18 ani, sau art. 109 alin. 3 din C. pen. specifică că pentru persoanele lipsite de capacitate de exercițiu, împăcarea se face de reprezentanții lor legali. Cei cu capacitate de exercițiu restrânsă se pot împăca cu

încuviințarea persoanelor prevăzute de lege, precum și alte texte de lege fac trimitere la aceste instituții fără a specifica sub vreo formă conținutul capacității de exercițiu în sensul ramurii de drept specifice, mai mult, nici procedura de lipsire de capacitate de exercițiu a persoanei nu este reglementată de legislația specială sau de altă ramură de drept public. Aceste exemple ne permit să constatăm că instituția capacității juridice civile, în forma reglementată în prezent, este una generală și nu se limitează doar la reglementările de drept civil sau procesual civil și nici nu este aplicabilă doar acestor ramuri de drept.

Mai mult ca atât, în cadrul Principiilor de implementare a art. 12 din Convenția ONU cu privire la drepturile persoanelor cu dezabilități, pct. 2, a specificat că capacitatea juridică, în sensul Convenției în cauză, înseamnă atât capacitatea de a avea drepturi, cât și capacitatea de a acționa. Acest principiu se aplică în sistemele legale a tuturor statelor și în raport cu toate persoanele, inclusiv persoanele cu dezabilități.[6, pct.2]

Prin ratificarea Convenției Organizației Națiunilor Unite cu privire la drepturile persoanelor cu dezabilități, țara noastră și-a asumat angajamentul de a ajusta legislația sa internă în conformitatea actului ratificat, astfel prin aceasta acceptând rigorile statuate de art. 12 al Convenției, care produce o adevărată schimbare de paradigmă a acestui concept juridic.

Referindu-se la aceste aspecte, Philip Alston, Florence Botegwa și alții indică că „Articolul 12 se referă la egalitatea de statut

juridic și se asigură că persoanele cu dezabilități au drepturi și oportunități egale pentru a fi actori în cadrul sistemului juridic. Acest lucru se aplică în mai multe sfere ale vieții; de la gestionarea afacerilor financiare, participarea la procedurile judiciare, luarea deciziilor cu privire la tratament medical, unde și cu cine să trăiască și exercitarea generală a autonomiei în viața cotidiană. Statelor le revin atât obligații pozitive, cât și negative. Obligația negativă presupune respectul deciziilor luate de către persoanele cu dezabilități, obligația pozitivă este de a oferi acces la luarea deciziei prin suport, acolo unde este necesar. Luarea deciziilor prin suport este un model care permite persoanelor cu dezabilități să-și exercite capacitatea juridică prin acordarea de asistență în comunicare, înțelegere și alte aspecte ale unui proces de luare a deciziilor. Se bazează pe o relație de încredere între indivizi, și este o alternativă completă la vechiul model de substituit de luare a deciziilor (de exemplu, tutela), care numește o altă persoană în scopul de a lua decizii în locul persoanei cu dezabilități” [5, p. 42]. Deși s-ar părea, la prima vedere că aceste reglementări ar trebui aplicate doar în raport cu persoanele cu dezabilități, în realitate, aceste statuări produc o schimbare esențială a întregului concept, astfel capacitatea juridică trebuie privită ca un tot întreg, fără a o diviza în capacitate juridică de folosință și capacitate juridică de exercițiu, mai mult ca atât, astfel cum prevăd reglementările noastre interne, persoanele cu deficiențe mintale nu mai pot fi declarate incapabile de către instanțele

judecătorești, acestea fiind recunoscute cu personalitate juridică în toate aspectele vieții și în mod egal cu ceilalți. Generic vorbind, noua abordare a capacității juridice nu mai pune accentul pe testarea abilităților persoanei de a locui în societate, dar accentuează necesitatea de a identifica de ce suport necesită persoana pentru a-și exercita liber și în condiții egale cu ceilalți capacitatea sa juridică.

Având în vedere toate rigorile statuate, la etapa curentă, referitoare, în special, la combaterea oricărei forme de discriminare și dispozițiile de acomodare rezonabilă, noua paradigmă a capacității juridice ne obligă ca orice constatări sau evaluări a incapacității persoanei să fie, în mod absolut, delimitate de statutul persoanei, inclusiv de dezabilitatea sau orice alte criterii care țin de dezabilitatea persoanei. În acest sens în literatura specializată se indică că numai un test funcțional, care să accentueze specificul de luare a deciziilor de către persoană, fără nici o trimitere la statutul și/sau diagnoza persoanei, trebuie aplicat în procesul de evaluare și constatare a incapacității persoanei pentru a identifica incapacitatea persoanei în raport cu un raport juridic specific sau a statutului de persoană care are nevoie de protecție, astfel încât acomodarea rezonabilă și suportul în exercitarea capacității juridice să fie aplicat anume în scopul demonstrării capacității juridice a persoanei. Obiectivul impus de această nouă abordare a capacității juridice se referă la asigurarea că sistemele de luare substituită a deciziilor, adică prin intermediul tutorilor nu

mai vizează persoanele cu boli mintale sau deficiențe mintale, acestea pot fi invocate numai pe baza incapacității evaluate printr-un test funcțional, bazat pe trăsăturile persoanei, nelegate de handicapul acesteia sau statutul social pe care îl are; și numai în ultimă instanță, numai atunci, după ce autoritățile competente au epuizat toate căile disponibile și sunt cunoscute o dificultăți imense și nejustificate în sprijinirea și acomodarea unui individ cu un handicap de a demonstra și exercita capacitatea în raport cu un raport specific. În baza acestei abordări capacitatea este evaluată în raport cu o problemă specifică. Aceasta înseamnă că incapacitatea persoanei în raport cu un anumit domeniu, spre exemplu încheierea unei tranzacții imobiliare, nu atrage după sine și incapacitatea persoanei în raport cu un alt domeniu, spre exemplu încheierea unui contract individual de muncă.

Din motiv că în majoritatea sistemelor legislative, capacitatea juridică a fost identificată cu cea mintală, stabilirea incapacității persoanei fiind realizată pe criterii medicale, statutului de persoană incapabilă, este, în cele mai dese cazuri, determinat înainte ca cazul să ajungă în instanțele judecătorești. În consecință, persoana devine incapabilă în toate drepturile sale, fără a-i fi evaluată sau apreciată abilitatea de a decide în raport cu anumite drepturi specifice, în acest sens fiind violate în mod flagrant și ireparabil o serie de drepturi personale. Chiar dacă un individ nu reușește să parcurgă cu succes procesul de luare a deciziei, acesta are dreptul de a-i fi recunoscută capacitatea juridică deplină în

virtutea faptului că este persoană, iar legislațiile îi recunosc personalitatea juridică, anume în baza acestui criteriu, chiar dacă nu mai poate beneficia de suport de luare a deciziilor în mod autonom.

Legislațiile unor state, amintim aici despre exemplul provinciei canadiene - Ontario, Anglia și Țara Galilor, Irlanda delimitează în mod cert capacitatea juridică de cea mintală, utilizând în legislațiile lor doar termenul de „capacitate”, deși conceptual se referă la capacitatea mintală. În legislația din Canada, termenul de „capacitate juridică” nu este utilizat, acesta este asimilat termenului de *capacitate mintală*, fiind recunoscut de legislația Canadiană ca o abilitate cognitivă a omului. Astfel, spre exemplu, în conformitate cu Actul Deciziilor de Substituție (Substitute Decisions Act) din Ontario, care reglementează că „în legislația sa, Guvernul din Ontario a statuat convingerea că capacitatea mintală este, în esența ei, o funcție cognitivă. Actul Deciziilor de Substituție stabilește o definiție din două părți constitutive a capacității mintale, prima se referă la necesitatea că persoana trebuie să aibă capacitatea de a înțelege informațiile relevante pentru luarea deciziilor și cea de a doua se referă la capacitatea de a aprecia consecințele unei luări sau refuzului de a lua o anumită decizie” [230, p. 23]. În cadrul reglementărilor Actului Deciziilor de Substituție, este statuat că sunt atât de multe noțiuni operaționale a termenului de capacitate mintală câte jurisdicții sunt. Astfel, un individ poate fi declarat „incapabil mintal”, în scopul de a institui tutela într-o singură

competența, respectiv în raport cu o anumită decizie, dar incapacitatea sa mintală să nu se refere la o altă competență [3, p. 14]. În conformitatea legislației din Canada, capacitatea juridică nu reflectă capacitatea unei persoane de a lua decizii. Aceasta reflectă dreptul unei persoane de a lua decizii și ca deciziile sale să fie respectate de terți. Această abordare a capacității juridice semnalează o perspectivă de model social la definirea capacității juridice. Astfel, capacitatea juridică nu se concentrează pe atributele individuale sau limitele relative, dar mai degrabă pe barierele sociale, economice și juridice cu care o persoană se confruntă în formularea și executarea deciziei sale individuale [2, p. 18].

Luând în considerare tangențele care se stabilesc între capacitatea juridică, pe deoparte, și capacitatea mintală, pe de altă parte, precum și aportul pe care îl formează și un concept și altul în procesul formulare a deciziei persoanei, în legislațiile statelor sunt identificate trei sisteme de luare a deciziilor, în dependență de autonomia persoanei în procesul de luare a deciziei:

1. Luarea autonomă de decizii - în baza acestui statut, persoana este recunoscută ca o persoană care poate lua o decizie și poate comunica decizia sa într-o manieră accesibilă pentru înțelegere terților. În procesul de comunicare sunt posibile unele forme individualizate de asistență, spre exemplu ajutoare vizuale, consilieri informale, utilizarea unui limbaj accesibil (simplu) sau a tehnologiilor augmentative de comunicare. În conformitatea luării

autonome de decizii, persoana nu necesită intervenția terților pentru a încheia anumite contracte, de a exprima acordul în legătură cu anumite situații care o privesc etc. Toate deciziile sale sunt luate în mod independent și autonom, persoana fiind unica în drept de a refuza sau consimți intervenția terților fie cu privire la încheierea prin reprezentare a unui act juridic, care permite încheierea prin reprezentare, fie la considerarea unui sfat sau recomandări din partea terților, inclusiv specialiștii dintr-un domeniu specific, cu privire la luarea unei decizii

2. Luarea suportată de decizii sau suportul în luarea deciziei - acesta este statutul care respectă și protejează persoana în procesul de exercitarea deplină a capacității sale juridice, ca și cum aceasta ar lua în mod autonom o decizie. Cu toate acestea, acest statut are la bază faptul că persoana, în procesul de luare a deciziei, selectează o altă persoană pentru a o reprezenta, în anumite situații, în procesul de luare a deciziei și/sau realizare a unei decizii. În practică sunt identificate mai multe forme de acordare a suportului în exercitarea capacității juridice. Motivul pentru care este necesar să deosebim limita dintre luarea autonomă de decizii cu cea de suport în luarea deciziei, deși ambele urmăresc să asigure exercitarea deplină a capacității juridice a persoanei, este că necesitatea individului de asistență minimă în exercitarea capacității juridice nu poate constitui un motiv de a-l determina să apeleze la suportul în luarea deciziei. În acest sens se impune atenție maximă în delimitarea

acestor forme, cu alte cuvinte, întrebarea este până unde are nevoie de suport persoana pentru a determina dacă se referă la primul sau la al doilea statut. Se impune, astfel, preocuparea că în eforturile de a acorda suport persoanei în luarea deciziilor, nu este necesar întotdeauna să apelăm la formele specializate, recunoscute în mod oficial, în acest sens.

3. Luarea substituită de decizii – în cadrul acestui statut are loc o substituție totală a drepturilor și obligațiilor persoanei către reprezentantul său legal, care în diverse state are o denumire specifică, spre exemplu în legislația autohtonă, acesta este numit tutore, aceeași denumire este întâlnită și în alte state, spre exemplu România, Malta, Suedia (numit – „förvaltare”), Franța (numit – „tuteur”). Totuși, trebuie să evidențiem că atât în Suedia, cât și în Franța luarea substitutivă de decizii apare sub două niveluri, este vorba de „*tutela*”, sub forma substituției totale de personalitate juridică, și de „*curator*” – în Franța, Bulgaria și „*mentor*” – în Suedia, acesta fiind numit și „*the good man*”, ceea ce înseamnă „*omul bun*”.

În conformitatea standardelor internaționale referitoare la conceptul capacității juridice, art. 12 alin. 2 din Convenția internațională cu privire la drepturile persoanelor cu dezabilități garantează dreptul persoanelor la suport în exercitarea capacității juridice. În acest scop, în cadrul Principiilor de implementare a art. 12 din Convenție elaborate în cadrul forului CRPD cu participarea organizației International Disability Alliance, în pct. 4 se evidențiază că

persoanele cu dezabilități care necesită suport pentru a exercita capacitatea lor juridică au dreptul de a beneficia de acest suport. „Suport”, în acest sens, înseamnă dezvoltarea unei relații sau a unui mod de acțiune în comun; de a asigura posibilitatea persoanei de a se exprima și de a comunica dorințele sale, în baza unui acord bazat pe respect și încredere care reflectă dorințele persoanei. Acest principiu ne permite a constata că acordarea suportului în procesul de luare a deciziilor constituie o premisă inerentă în exercitarea capacității juridice în conformitatea garantată de standardele internaționale care stabilesc conceptul capacității juridice. Suportul în luarea deciziilor ține să respecte demnitatea și autonomia persoanei, demonstrând în această direcție că lipsa sau prezența capacității juridice nu trebuie apreciată în dependență de nivelul de inteligență al persoanei și nici nu se bazează pe cele mai bune decizii sau alegeri, dimpotrivă aceasta se referă la legătura organică cu ființa umană, cu personalitatea sa juridică, iar abilitățile de a decide cât mai eficient pot fi învățate în timp, prin experiență cotidiană, sfaturi primite de la persoanele în care au încredere, riscuri asumate și eșecuri din care se învață. Această formă de luare a deciziilor prin suport, plasează demnitatea și autonomia persoanei mai sus de orice valori.

Suportul în luarea deciziei recunoaște necesitatea de a acorda suport autonomiei persoanei prin consolidarea unor relații de colaborare, respectând competențele ambilor participanți, dar recunoscând, în același timp,

interdependența dintre persoana care oferă suportul în luarea deciziei și persoana care îl primește. Acestea constituie principiile cheie atât ale autodeterminării persoanei, cât și al autonomiei ei. Teoria autodeterminării se referă la instinctele și tendințele noastre de a ne proteja și de a crea premisele necesare

pentru a ne simți bine. Iar autonomia relațională este termenul utilizat pentru a reda faptul că noi nu suntem în întregime liberi, că deciziile noastre întotdeauna interacționează cu relațiile inter-personale și de o dependență reciprocă.

Bibliografie:

1. Avornic G. Tratat de teorie generală a statului și dreptului. Volumul II. Chișinău: Editura Tipografia Centrală 2010. 580 p.
2. Bach M, Kerzner L. A new paradigm for protecting autonomy and the right to legal capacity. Ontario, Canada. 2010. 196 p. <http://www.lco-cdo.org/wp-content/uploads/2010/11/disabilities-commissioned-paper-bach-kerzner.pdf>(vizitat la 27.03.2017)
3. Capacity Assessment Office, Ontario Ministry of the Attorney General. The Guidelines for Conducting Assessments of Capacity. Ontario. Mai 2005. 59 p.
<https://www.attorneygeneral.jus.gov.on.ca/english/family/pgt/capacity/2005-06/guide-0505.pdf> (vizitat la 12.01.2016)
4. Dvoracek M.V., Lupu G. Teoria Generală a Dreptului. Iași: Editura Fundației Chemarea 1996. 391 p.
5. Interights. Nediscriminarea în dreptul internațional. Manual pentru practicieni. Traducere neoficială a Oficiului Înalțului Comisar pentru Drepturile Omului. Ediția 2011. Londra. 308 p.
6. <file:///C:/Users/Eleonora/Downloads/Interights%20Nediscriminarea%20manual%20RO.pdf> (vizitat la 30.01.2017)
7. International Disability Alliance. Article 12 - Legal Capacity: Principles of Implementation. <http://www.internationaldisabilityalliance.org/resources/article-12-legal-capacity-principles-implementation>(accesa la 31.01.2017).
8. McSherry B.M. Legal capacity under the Convention on the rights of persons with disabilities. Legal Issue. În: Journal of Law and Medicine. Nr. 20:22-27. Victoria, Australia. 2012. 6 p.
<https://ssrn.com/abstract=2490972>;
<https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=647007085116109028116065097113089065023042068077035054121102027076069064069081108113021020036120013043047127115120026010082081008086087008079087117100086080000100095052003024124001019009124022119092122004007118066023099073065003002101008003093097113&EXT=pdf>(vizitat la 29.03.2017)
9. Mihai G., Motica R. Fundamentele dreptului. Optima Justitia. București: Editura ALL BECK 1999, 280 p.

10. Popa N., Eremia M.C., Dragnea M.D. Teoria Generală a Dreptului. Sinteze pentru seminar. București: Editura ALL BECK 2005. 240 p.
11. Voicu C. Teoria Generală a Dreptului. București: Editura Lumina Lex 2002. 407 p.

EVOLUȚIA VALORILOR DEMOCRATICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA. REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE

Drd. Nicoleta STAMATI,

Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova,

Departamentul Drept Public

Conducător științific: Elena Aramă, dr. hab. în drept, prof. univ.

După revoluțiile politice și căderea regimurilor comuniste în statele din Estul Europei, democrația a reprezentat o provocare în toate sensurile sale, începând atât de la definirea sa, cât și la transpunerea sa în practică. Adoptarea valorilor democratice și consolidarea statului de drept au devenit condiții importante pentru eliminarea reminiscentelor regimurilor vechi totalitare, dar și pentru instaurarea unui nou regim de guvernământ cu toate elementele sale funcționabile.

Pentru Republica Moldova, țară ce a aparținut spațiului sovietic, valorile democratice au debutat odată cu adoptarea Declarației de independență din 27 august 1991 și a Constituției¹, care în calitatea sa de act organizator al puterilor centrale dă o structură și o semnificație societății [6,32].

În mod normal, schimbările din cadrul unei societăți implică indiscutabil și schim-

bări la nivelul cadrului legislativ. Pentru Republica Moldova circumstanțele au fost de natură încât au fost necesare introducerea unor noi norme și respectiv noi provocări în planul aplicării dreptului ca urmare a căderii vechiului regim.

Așa cum afirmă Elena Aramă: „Spre deosebire de democrațiile occidentale care s-au maturizat în timp și au înscris în Constituții rezultatele acestei maturizări, la noi instituțiile democratice au fost introduse brusc fără a beneficia de acea etapă de pregătire, de întregire treptată și naturală. În acest context devenea vitală lupta pentru drept, care includea și reevaluarea conceptelor fundamentale ale dreptului” [2,5].

Iar dacă în alte state cu moștenire totalitară a fost vorba, mai degrabă, despre o reinventare a valorilor democratice, la noi această etapă a reprezentat o inițiere în tot ceea ce înseamnă axiologia democrației. A trebuit să învățăm pe parcurs ce e democrația și cum se administrează aceasta.

Adoptarea Constituției a reprezentat nu doar trasarea unor obiective pentru

¹ *Constituția Republicii Moldova*, din 29.07.1994, Publicat: 12.08.1994 în Monitorul Oficial Nr. 1, Data intrării în vigoare: 27.08.1994

tinărul stat format, dar și conturarea unui cadru legal, în care valorile juridice sunt transpuse în norme de drept care guvernează raporturile juridice existente. Astfel articolul 1, alin (3) din Titlul I al Constituției Republicii Moldova² stabilește că: „Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate”. Așadar, Constituția Republicii Moldova reprezintă nu doar legea supremă în stat, dar și un program, un proiect de lungă durată, prevederea în cauză punând accentul pe formarea unui stat democratic, nu doar ca și un scop al statului (o finalitate), dar și un model- un ideal la care se dorește să se ajungă.

Regimurile democratice se întemeiază anume pe voința și interesele majorității cetățenilor. „Nucleul democrației este principiul suveranității poporului”[4, 204-205]. Totodată, Constituția Republicii Moldova prevede în art 38 alin (1) că „baza puterii de stat îl reprezintă voința poporului”³. Astfel, singura sursă a autorității politice este anume poporul, cel care prin suveranitate are dreptul de a decide asupra propriei sorți, de a stabili linia politică a statului și alcătuirea organelor lui, precum și de a controla activitatea acestora [19,25].

² Constituția Republicii Moldova, din 29.07.1994, Publicat la 12.08.1994 în Monitorul Oficial Nr. 1, Data intrării în vigoare: 27.08.1994

³ Const. R. M., art.38, alin (1)

Totuși, pornind de la teoria statului de drept, conceptul de democrație nu este doar „legea majorității”, dar și respectul regulei jocului și a valorilor înscrise în normele superioare ale constituției. Așa cum afirmă J.J. Chevallier, „privită prin prisma statului de drept, democrația câștigă noi culori”. Totodată, democrația este privită ca o tehnică sau modalitate de organizare și exercitare a puterii, de așa manieră încât cel sau cei care dețin puterea să nu o poată denatura și folosi în interes personal sau de grup[18,190].

Pluralismul politic a dus la apariția mai multor actori pe scena politică, însă interesele acestora au intrat în joc cu alte interese, astfel încât nici măcar intervenția organismelor internaționale nu mai contează pentru unii. Astăzi, din păcate, interesele de grup (de partid), sunt ierarhic superioare intereselor poporului.

Democrația, „*finalitate politică a civilizației occidentale*”, deși „pivotează în jurul tensiunilor dintre valori și fapte”, așa cum afirma G. Sartori, exprimă esența unui regim politic distinct de cel autoritar, așa încât nimeni nu poate deține puterea într-o manieră irevocabilă sau cu titlu personal [20,31-35]. Puterea legislativă, reprezentată de Parlament, cea Executivă-Guvern și Șeful statului, cât și Justiția care este realizată prin intermediul instanțelor judecătorești sunt indiscutabil instituțiile care stau la fundamentul unei democrații capabile să aducă prosperitatea într-un stat. Totodată, pe lângă acestea există și alți participanți activi, care în baza dreptului libertății de opinie și a exprimării acordat de Constituție pot influența

asupra modului de guvernare - mass-media și societatea civilă. Astfel, edificarea și menținerea unui dialog continuu, deschis și eficient dintre putere, opoziție și societate civilă, dar și identificarea și valorificarea soluțiilor pentru problemele majore cu care se confruntă societatea, reprezintă o condiție a oricărei guvernări într-o societate democratică.

Democrația desemnează, de fapt, ordinea politică și modul de funcționare a sistemului politic în care se realizează dreptul poporului de a se guverna pe sine însuși [3,43]. Aceasta nu poate fi construită dacă nu are la bază alegeri libere care reprezintă „o condiție *sine qua non*” a guvernării democratice[11,21].

În același timp însă, promisiunile politicianilor, manipularea, dar și dezinformarea maselor populare în timpul campaniilor electorale, pot transforma alegerile într-un joc de prost gust în care la final cei guvernați rămân nu doar „păcăliți”, dar și lipsiți de esența suveranității. Expresia că fiecare popor are conducătorii pe care și-i merită nu e întotdeauna valabilă și asta deoarece într-un final iese învingătoare voința majoritară, iar opțiunea ta la alegeri poate câștiga cu 51%, dar și poate pierde cu 49%. Dreptul de vot – acea arma care o deține orice cetățean, care poate sancționa politicienii, devine inefficientă.

Avea dreptate Ion Deleanu când spunea că „puterea – ca relație între guvernanți și guvernați – rămâne încă enigmatică sau izoterică, în pofida faptului că, printr-o schemă simplă de înțelegere, ea sugerează

curioasa formă de mișcare a unui bumerang: avându-și sorgintea în voința, expresă sau tacită, deliberată sau conjuncturală a guvernaților, a celor care constituie și o întrețin, ea se reîntoarce chiar asupra lor, mai totdeauna cu alte consecințe decât cele așteptate”[6,34].

Aparatul de stat, care ar trebui să fie în slujba cetățenilor, e prea lent, costisitor și rupt de realitatea socială. Totodată, instituțiile statului sunt create pentru cetățeni și nu pentru irosirea fondurilor de stat și a celor europene. Reformarea acestora trebuie să fie ca și excepție și nu un fapt la ordinea zilei. Avem reforme nefinalizate sau a căror rezultate nici nu se așteaptă ca să începem altele noi în același timp. Reformarea costă bugetul de stat și costă încrederea cetățeanului de rând.

Pentru a construi însă o democrație viabilă, avem nevoie de modernizare atât la nivel politic și social, cât și bazată pe o dezvoltare economică.

Modernizarea unei societăți democratice presupune și aplicarea spiritului științific. O caracteristică a societăților dezvoltate este anume raționalitatea înțeleasă ca pătrunderea și răspândirea spiritului științific, adică, opus ideologiilor de orice fel „aplicarea mentalității științifice la producție ca ultimă cauză și totodată ca esență a dezvoltării”. Astfel, așa cum afirmă Raymond Aron contrastul între societățile dezvoltate și cele subdezvoltate nu este atât cantitativ, cât calitativ, și reprezintă diferența între „*două atitudini față de natură și de muncă*”[1].

Ceea ce vrea să sublinieze Raymond Aron este că societățile care nu aplică spiritul

științific nu doar stagnează, dar și rămân subdezvoltate. Inovațiile sunt forța motrice a modernizării unui stat, iar definirea și implementarea unor noi concepte deschide noi orizonturi și noi moduri de afirmare a dreptului.

Odată cu creșterea rolului științei în dezvoltarea societății, și câmpul informației științifice s-a extins, ocupând un loc vast în sfera comunicării. Fără îndoială că progresul societății este astăzi direct proporțional cu procesul informațional. Problemele ce țin de informație devin puncte importante în diferite raporturi: politice, economice și culturale care tratează problemele globale cu care se confruntă umanitatea.

Declarația Universală a Drepturilor Omului în articolul 19, prevede: "orice om are dreptul la libertatea opiniilor și exprimării; ceea ce implică dreptul de a nu fi intimidat pentru opiniile sale și acela de a căuta, de a primi și de a răspândi, fără considerații de frontieră, informații și idei prin orice mijloc de exprimare".

Totodată, în conformitate cu Declarația de intenții semnată la Ljubljana în 2002 de către țările-membre ale Pactului de stabilitate pentru Europa de Sud-est, a Decretului Președintelui Republicii Moldova privind edificarea societății informaționale în Republica Moldova⁴, și a Hotărârii Guvernului Repu-

⁴ Decretul Președintelui Republicii Moldova privind edificarea societății informaționale în Republica Moldova nr. 1743 - III din 19 martie 2004, publicat în Monitorul Oficial nr. 050 art nr. 300 la 26.03.2004

blicii Moldova despre aprobarea Politicii de edificare a societății informaționale în Republica Moldova din 2004⁵, Republica Moldova și-a asumat responsabilitatea edificării societății informaționale, bazată pe principiile consfințite în Statutul ONU, în Declarația Universală a Drepturilor Omului și în Carta edificării societății informaționale globale de la Okinawa în 2000, orientată spre interesele cetățenilor întregii societăți.

Implementarea tehnologiilor informaționale și de comunicații reprezintă una din prioritățile naționale, iar edificarea și trecerea la societatea informațională constituie unul din obiectivele strategice pentru următorii ani precum și una din etapele de tranziție pentru integrarea țării în Uniunea Europeană⁶.

Societatea informațională e o formă nouă, mult mai perfectă, a societății contemporane⁷ umane în care accesul egal și universal la informație în corelație cu o infrastructură informațională și de comuni-

⁵ Hotărârea de Guvern nr.632 din 8.06.2004 despre aprobarea Politicii de edificare a societății informaționale în Republica Moldova; Anexa nr.1 în Monitorul Oficial nr.96-99 art Nr:789, publicat la 18.06.2004;

⁶ Hotărârea de Guvern nr 632 din 8.06.2004 despre aprobarea Politicii de edificare a societății informaționale în Republica Moldova; Anexa nr.1, Pct. 1, Obiectivele strategice de edificare a societății informaționale, Alin.1;

⁷ Hotărârea de Guvern nr 632 din 8.06.2004 despre aprobarea Politicii de edificare a societății informaționale în Republica Moldova; Anexa nr.1, Dispoziții generale, Alin (3)

care dezvoltată contribuie la o dezvoltarea social-economică durabilă[14].

Printre principiile de edificare a unei societăți informaționale este stabilit și: democratizarea utilizării informației în scopul asigurării dreptului cetățeanului de a avea acces liber la resursele informaționale, mijloacele informaționale și de comunicații. Totodată, unul din obiectivele strategice ale politicii statului este asigurarea creșterii economice și reducerea sărăciei prin trecerea la o economie stabilă de tip nou, bazată pe aplicarea tehnologiilor informaționale și de comunicații (T.I.C.), cât și dezvoltarea comerțului electronic care să contribuie la crearea mediului economic eficient de dezvoltare și susținere a activității de întreprinzător, în așa fel încât să se asigure o integrare a economiei naționale în economia globală.

Concept revoluționar pentru legislația noastră este și cel de a consolida societatea și de a extinde practicile democratice în baza tehnologiei guvernării electronice.

Idealul democrației directe este agora greacă, unde participă întreg poporul, însă astăzi e mult prea complicat de a realiza acest lucru. Similar democrației directe avem astăzi un nou concept, cel de „ciber-democrație”. O democrație virtuală, într-un spațiu artificial creat. Umberto Eco spune: „dacă e imposibil de a reuni cetățenii într-o piață pentru procesul de legiferare, se creează piața informatică, online, în care toți vorbesc unii cu alții și se recrează agora ateniană” [21]. Rețeaua devine nu doar o intersecție ce permite comunicare și discuția directă între

cetățeni, dar se transformă „într-un simbol, o icoană a democrației adevărate” [9,49].

Fără îndoială, modernitatea dă tonul în democrație, aduce noi concepte și reinventează valori. Pentru a exista, democrația are nevoie de o societate modernă, pentru că așa cum spune, Rodolfo Uribe Iniesta: „O societate modernă este o societate predictibilă, cu regularități, norme, legi, este o societate rațională, în care arbitrariul are un rol mai limitat decât în orice altă societate. Și invers, o societate cu un grad scăzut de predictibilitate, de raționalitate a funcționării segmentelor ei, nu este o societate modernă, sau este numai parțial modernă” [1].

Istoria democrației moldovenești este o continuă tranziție, de la totalitarism la democrație, de la reformarea și implementarea valorilor europene la integrare. Deși oficial s-au depășit acele etape de adaptare la un nou model de organizare a statului în care omul și nu statul reprezintă figura centrală a reglementărilor, totuși democrația noastră e în criză.

Statul pierde încrederea cetățenilor săi, iar mecanismele sale nu mai sunt funcționabile din cauza birocrăției și a corupției – iată una din problemele cu care se confruntă democrația noastră și așa firavă.

Devierea comportamentului funcționarilor publici care pun interesele personale în fruntea normelor legale fac să domnească o „morală dublă”, cum o numește Ioan Alexandru [1]. Adică un fel de mentalitate a grupului care se află la guvernare printr-un sistem electiv aparent legal, dar ușor manevrabil, în realitate.

În același timp, opinia publică, acei cetățeni activi și vigilenți, dar și mass-media, care e ca o a patra putere în stat sunt și ei ușor manipulați sau plictisiți de jocurile politice, astfel încât „dubla morală”, devine o regulă care conduce întregul sistem. Se mărește numărul cetățenilor care nu mai cred, nu doar în sistemul electiv și mecanismele statului, dar însăși în democrație, creându-se și o apatie politică în rândul populație.

Totul constă nu atât în democrația în sine, dar în subiecții care o realizează și participă la acest proces. Acei ce se află pe o scară ierarhică mai înaltă dispun de privilegii, legea este ceva mai flexibilă pentru ei, iar asupra deciziilor judiciare influențează mai mult relațiile personale și de susținere decât puterea normelor juridice, în timp ce pentru cei aflați în afara grupului legile sunt stricte, impersonale și rigide, iar deciziile juridice sunt mult prea arbitrar și abuzive.

Acest fapt scade mult credibilitatea în sistemul juridic, iar desființarea acestor practici defectuoase îi revine anume cetățeanului, care chiar dacă ar trebui să lupte cu morile de vânt, trebuie și are datoria de a se implica în activitatea de guvernare pentru a aduce un nou suflu în procesul decizional. Ori asta și înseamnă democrația – guvernarea poporului, de către popor și pentru popor.

Democrația autentică depinde de sprijinul cetățenilor, iar participarea acestora la viața politică și cooperarea lor în cadrul instituțiilor politice reprezintă un factor determinant pentru buna funcționare a instituțiilor politice[7,14].

În altă ordine de idei, democrația presupune o separație și colaborare a puterilor în stat, dar implică și o libertate de decizie a organelor de stat. Așa încât, puterea judecătorească – cea care garantează respectarea normelor, reprezintă nu doar punctul de vârf în înfăptuirea Justiției, dar și una din condițiile pentru edificarea unui stat de drept.

Investit cu rolul de „*gardian al valorilor*”, judecătorul este însărcinat să le apere împotriva voinței capricioase a majorității și împotriva dominației unei rațiuni instrumentale preocupate doar de eficacitate [18,271-272]. Judecătorul este cel care supraveghează ca legile să fie respectate, supunându-se el însuși doar acestora și propriei convingeri, rezultând din faptul că judecătorii instanțelor judecătorești sunt independenți, imparțiali și inamovibili (art. 116 din Constituția Republicii Moldova).

Totodată, noțiunea de „*proprie convingere*” are sensul, așa cum a statuat Curtea Constituțională a Republicii Moldova, nu de „opinie subiectivă, ci acela al certitudinii dobândite de judecător în urma examinării tuturor probelor în ansamblu, sub toate aspectele, în mod obiectiv și călăuzindu-se de lege”[12]. Argumentarea sesizării excepției de neconstituționalitate s-a fondat pe aceea că aprecierea probelor în baza propriei convingeri ar însemna de a hotărî în mod subiectiv, fapt neacceptat în procesul înfăptuirii justiției care este guvernat de principiul obiectivității.

Aprecierea Curții⁸ în acest sens a fost de a evidențiat că independența puterii judecătorești are atât o componentă obiectivă – caracteristică indispensabilă a puterii judecătorești, cât și o componentă subiectivă, care privește dreptul persoanei de a i se stabili drepturile și libertățile de către un judecător independent. Fără judecători independenți, nu se poate vorbi despre o veritabilă garanțare a drepturilor și libertăților [12].

Independența justiției este „o condiție obligatorie pentru existența statului de drept și o garanție fundamentală a unui proces echitabil” – așa cum concluzionează într-o altă hotărâre Curtea Constituțională⁹. În consecință, independența justiției nu este un scop în sine, nu este un privilegiu personal al judecătorului, ci este o garanție împotriva presiunilor exterioare la luarea deciziilor” [13]. Acest fapt fiind justificat de necesitatea de a permite judecătorilor să-și îndeplinească rolul lor de gardieni ai drepturilor și libertăților omului.

Omul, ca ființă rațională, născută liberă și ca măsură a tuturor lucrurilor, e considerată scopul și valoare supremă, asupra căreia sunt centrate reglementările juridice și

care necesită ocrotire din partea mecanismelor statale.

Protecția drepturilor ființei umane sunt indisolubil legate de valorile democratice, deoarece de organizarea corectă, de regimul unui stat depinde respectarea acestora. Totodată ca și fenomen juridic, ele își au originea în școala dreptului natural, iar evoluția societății a determinat reglementarea juridică a acestora. Însă „*testul de turnesol al democrației*”, (cum spune Jean Grugel) nu se referă doar la existența drepturilor pe hârtie, ci mai curând la semnificația lor reală pentru populație[10,19]. De asemenea, ca și celelalte valori juridice, valorile democratice au la bază ideea de promovare a binelui comunității, ca și întreg, decât a celui individual, oferind „*o viziune morală asupra posibilității de a face omenirea mai bună*” [17,47].

În societățile multietnice și multiculturale un principiu de bază al democrației este și Toleranța. Aceasta reprezintă o condiție a păcii, a progresului economic și social, fiind responsabilitatea care susține drepturile omului, pluralismul, democrația și Statul de drept și respinge dogmatismul și absolutismul [8].

Un act important în afirmarea toleranței ca și principiu în cadrul valorilor democratice îl reprezintă adoptarea și proclamarea „Declarației principiilor toleranței” la 16 noiembrie 1995 de către Statele Membre ale Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) reunite de la 25 octombrie la 16 noiembrie

⁸ Hot Curții Constituționale nr. 18 din 22.05.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Codul de procedură penală(intima convingere a judecătorului) la Sesizarea nr 27 din 13.03.2017;

⁹ Hot Curții Constituționale nr. 22 din 22.09.2013 privind recunoaștere constituționalității limitării imunității judecătorilor la Sesizarea Curții Supreme de Justiție nr 32 depusă la 7. 09.2012;

1995 la Paris cu ocazia celei de a 28-a sesiuni a Conferinței Generale.

În articolul 1.1. al Declarației e definită semnificația toleranței ca și respectul, acceptarea și aprecierea bogăției și diversității culturilor lumii noastre, felurilor noastre de expresie și manierelor de exprimare a calității noastre de ființe umane. Ea este încurajată prin cunoașterea, deschiderea spiritului, comunicație și libertatea gândirii, conștiinței și credinței. Toleranța este armonia în diferențe. Ea nu e doar o obligațiune de ordin etic; ea e, de asemenea, și o necesitate politica și juridica. Toleranța e o virtute care face ca pacea sa fie posibilă și care contribuie la înlocuirea culturii războiului cu o cultura a păcii[8].

Deviza toleranței s-ar oglindi în celebra frază atribuită lui Voltaire: „Detest ideile voastre, dar voi lupta până la moarte pentru ca voi să le puteți exprima”[16].

Așa cum prevede Declarația, practicarea toleranței nu presupune tolerarea nedreptății sociale și nici a renunța la propriile convingeri ori a face concesii în această privință, presupune a accepta că ființele umane sunt diverse prin aspect fizic, prin felul de exprimare, comportament și valori. Totodată semnifică că nimeni nu trebuie să-și impună propriile opinii altuia.

În anul 2000 liderii mondiali (șefii de stat și de guvern), în cadrul Summit-ului Adunării Generale a ONU de la New York la 8 septembrie, au semnat „Declarației Mileniului”, plasând toleranța printre valorile fundamentale care stau la baza relațiilor internaționale în secolul al XXI-lea.

„Oamenii trebuie să se respecte reciproc, cu întreaga varietate de credință, de cultură și de limbă. Diferențele din interiorul și dintre societăți nu ar trebui să fie nici temute și nici reprimare, ci protejate ca valori prețioase ale umanității. O cultură a păcii și a dialogului între civilizații trebuie să fie promovată activ” – astfel e enunțată toleranța în cadrul Declarației Mileniului din 2000, act ce urmărește ca obiectiv nivelarea, cizelarea și egalizarea societăți mileniului trei [15].

Revenind la nivelul toleranței în Republica Moldova, un studiu recent realizat, intitulat „Biserică și Stat în Republica Moldova”, vine nu doar să evidențieze interacțiunea dintre biserică și stat din punct de vedere social, dar indică unele date referitoare la aspecte ce țin de (in)toleranței și ne(discriminare).

Astfel cercetarea în cauză arată că opinia publică din Moldova este dominată de intoleranță generalizată, definită ca respingere tuturor grupurilor sociale „diferite „ de cel majoritar. Acest indicator al intoleranței fiind destul de înalt, de 6, 5 pe o scară de la 1 la 10, iar interacțiunea frecventă cu biserica și afinitățile cu elementele conservator-religioase se asociază cu o intoleranță mai mare [22, 17].

De asemenea, puternicul accent pus pe ansamblul de valori ce țin de tradiție, familie, pe învățăturile morale și religioase relevă un conservatorism ridicat și o societatea închisă cu o disponibilitatea redusă de a accepta minoritățile. Acceptarea acestor valori conservatoare ar veni, de fapt, din cele două sisteme de valori – creștinismul ortodox și

comunismul de tip sovietic care contribuie, așa cum afirmă autorii cercetării, la formarea etică a opiniei publice din Moldova [22, 17-18].

Concluziile studiului sunt cu atât mai îngrijorătoare cu cât explică, de fapt, fenomenele sociale și politice din țara noastră, dar și eșecul continuu al mecanismelor legale, dar și a celor educaționale de a promova o etică mai progresistă.

Fără îndoială, intoleranța duce la abuzuri, la conflicte între grupurile sociale, la marginalizare, la apatie, la excluderea de a participa la viața social-politică pentru ca într-un final să aibă de suferit nu doar drepturile fundamentale ale omului, dar și valorile democratice care se încearcă a se implementa pentru integrarea și aderarea la spațiul european. Însă atâta timp cât există

factori și idei preconcepute, societatea nu va tinde spre modernizare și nici spre democratizare. Doar prin politici, atât din partea instituțiilor statului, a liderilor politici, dar și un dialog a cetățenilor între ei putem să învățăm să ne respectăm și să recunoaștem drepturile și convingerile altora.

Societatea și democrația noastră este în curs de dezvoltare, trebuie să avem răbdare să o construim și să avem încredere în mecanismele ei. Marile proiecte se realizează prin a avea un plan bine pus la punct și o bună organizare și desigur de oameni, de cetățeni care să se angajeze și să participe la fundamentul și structura democrației. Totodată trebuie să acceptăm critici, să învățăm din istoria altor state cu experiență democratică și să tindem de a fi cu adevărat un stat de drept democratic.

Bibliografie:

1. Alexandru Ioan, Articol "Perspectivele democrației constituționale în România" în Revista „Universul Juridic” din 9.09 2015, disponibil pe <http://www.universuljuridic.ro/perspectivale-democratiei-constitutionale-in-romania/> (accesat la 29.01.2017, ora 22:59);
2. Aramă E., „Repere metodologice pentru studierea și aplicarea dreptului”, Chișinău, CEP USM, 2009;
3. Bordei L., V. Popa, „Exercitarea suveranității în condițiile democrației pluraliste”, în Revista Națională de Drept, nr.4, aprilie, 2010;
4. Cârnaț T., „Drept Constituțional” Ediția a II-a, Chișinău,, „Print- Caro”, 2010;
5. Constituția Republicii Moldova, din 29.07.1994, Publicat la 12.08.1994 în Monitorul Oficial Nr. 1, Data intrării în vigoare: 27.08.1994;
6. Costache Gh., Drilea-Marga Marian Pompiliu, „Echilibrul puterilor în stat- cheazășie a unei guvernări democratice”, în Revista Națională de Drept, nr.4, aprilie 2009;
7. Costache Gh., „Statul de drept și democrația în Republica Moldova” în „Probleme ale edificării statului de drept în Republica Moldova”, Vol. II, Academia de Științe a Moldovei, Secția Stat și Drept a Institutului de Filozofie, Sociologie și Drept, Chișinău, Tipografia Centrală, 2006;

8. „Declarația principiilor toleranței”, Document ONU semnat de la 16.11.1995, disponibil pe: <http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/legea/declaratia-principiilor-tolerantei.php> (accesat la 08.06.2017, ora 18:10);
9. Diamantillo, „Democrazia ibrida”, (din it. „Democrazia ibrida”), prima ed. Aprilie 2014, Bari, Ed. „Gius Laterza & Figli Spa”, Roma, 2014;
10. Grugel J., „Democratizarea - O introducere critică”, trad. Ramona-Elena Lupu, Iași, Ed. Plirom, 2008;
11. Guceac I., „Evoluția constituționalismului în Republica Moldova”, Chișinău, 2000;
12. Hotărârea Curții Constituționale nr.18 din 22.05.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Codul de procedură penală (intima convingere a judecătorului) la Sesizarea nr 27 din 13.03.2017;
13. Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 22.09.2013 privind recunoașterea constituționalității limitării imunității judecătorilor la Sesizarea Curții Supreme de Justiție nr 32 depusă la 7.09.2012;
14. Hotărârea de Guvern nr. 632 din 8.06.2004 despre aprobarea Politicii de edificare a societății informaționale în Republica Moldova; Anexa nr.1 în Monitorul Oficial nr.96-99, publicat la 18.06.2004;
15. <http://lege5.ro/Gratuit/gi2dgmrr/declaratia-mileniului-din-08092000>, accesat la 08.06.2017, ora 16:20;
16. <http://miscareaeurocivicaromana.blogspot.it/2011/07/toleranta-intoleranta-fanatism-educatie.html?m=1>, accesat la 08.06.2007, ora 13:50;
17. Macpherson C. B., „The life and the time of liberal democracy”, Oxford, Walton street, Oxford University press, OPUS General Editors, 1977, disponibil pe: <https://www.scribd.com/mobile/document/100504487/C-B-Macpherson-The-Life-and-Times-of-Liberal-Democracy-Oxford-University-Press-1977>
18. Miculescu P., „Statul de drept”, București, Lumina Lex, 1998.
19. Muraru I., „Drept constituțional și instituții politice”, Vol. II, București, 1993.
20. Sartori G., „Teoria democrației reinterpretată”, trad. Doru Pop, Iași, Ed. Polirom, 1999.
21. Umberto Eco, într-un interviu de Stefano Bartezzaghi intitulat „Alegând între Grilloși Rousseau”, pentru Revista „La Repubblica”, 6/3/2013;
22. Voicu O., Jennifer Cash, Victoria Cojocariu, „Biserică și Stat în Republica Moldova”, Ed. „Bons Offices”, Chișinău, 2017.

DREPTUL LA O INSTANȚĂ DE JUDECATĂ INDEPENDENTĂ - GARANȚIE A UNUI PROCES ECHITABIL

Drd. Igor BĂCU,

Școala Doctorală în Drept, Științe Politice și Administrative
a Consorțiului instituțiilor de învățământ ASEM și USPEE

***Summary:** Since justice is carried out through the judiciary, composed of judges, this means that the judicial power is exercised only by the court in the person of the judge, the sole bearer of that power. The judge is the one empowered to investigate a case in order to clarify it, thus proceeding to a trial and then pronouncing a judgment, thus making an act of justice.*

But we can speak of a power (a system of organs that have the power to do justice, including by constraint) and not just authority, unless organically the independence of the members of the judiciary is guaranteed and the exercise of the power to judge is sovereign. Therefore, not only justice per se, as a branch of government must be independent of the executive and the Parliament, but also individual judges have the right to enjoy independence in the performance of their professional duties.

***Key words:** independence of the judiciary, guarantees of independence, recruitment of judges, appearance of independence, prohibition of external pressure.*

Consacrarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei ar reprezenta doar o simplă proclamare, indiferent de forța juridică a documentului în care este consacrată reglementarea, dacă nu ar fi prevăzute și garanții, potrivit cărora, în cazul unei contestații drepturile pot fi valorificate într-un mod real și efectiv.

Una din preocupările statelor democratice pentru a realiza o protecție concretă drepturilor persoanei a fost aceea a organizării unui sistem judiciar care să asigure înfăptuirea unei justiții credibile, imparțiale și independente.

Imperativul unei justiții independente, după cum s-a remarcat în literatura de specialitate, [9, p.7] are rolul de a pune la adăpost autoritatea judecătorească de amestecul unor factori exteriori, de diferite influențe, presiuni sau alte ingerințe în pronunțarea unei hotărâri judecătorești. În plan teoretic, problema care se poate examina privește sinonimia independenței judecătorilor și a independenței justiției. Aparent, așa cum remarcă prof. I. Deleanu, cele două concepte par a fi identice, deoarece justiția este înfăptuită de judecători [7, p.366]. În realitate, este o mare diferență între independența judecătorilor și independența

justiției. Acest fapt se datorează raportării judecătorilor la o dublă realitate a justiției: cea privită în sens material, care vizează organizarea judecătorească, și cea privită în sens funcțional, care se referă la opera de justiție realizată de judecător.

Sub primul aspect, judecătorul nu este independent, deoarece întreaga sa activitate este supusă unui set de reguli administrative referitoare la salarizare, program de activitate, zile și ore libere, posibile sancțiuni etc., care intervin din exterior, respectiv din partea Ministerului Justiției și a Consiliului Superior al Magistraturii. Aceste constrângeri în activitatea judecătorului pot părea, la prima vedere, impedimente în desfășurarea normală a activității de judecată. În realitate, aceste exigențe nu au nimic de a face cu independența justiției, respectiv cu dreptul judecătorului de a soluționa în mod independent cauzele pe care le judecă, ci constituie garanții ale desfășurării procesului în condiții de legalitate. Sancțiunile ce pot interveni, pe acest fond organizatoric, nu țin de independența judecătorului.

În ceea ce privește cel de-al doilea aspect, acela al independenței judecătorului în opera de înfăptuire a justiției, este necesar să precizăm că orice imixtiune, indiferent care ar fi sursa acesteia, este inadmisibilă. După cum remarcă, somitățile constituționalismului românesc (I. Muraru și S. E. Tănăsescu), „independența judecătorului exprimă posibilitatea de protecție a guvernaților, fiind în fond o garanție în fața abuzurilor autorităților. Desigur, independența judecătorului este substanțial tributară caracterului,

moravurilor și tradițiilor specifice fiecărei țări, ea nu poate fi garantată absolut prin lege.” [23, p.281]

Despre valoarea și importanța acestui principiu, al independenței judecătorului, ne vorbește însăși Legea Fundamentală a RM, care proclamă în art. 116 alin. 1 că judecătorii sunt independenți, imparțiali și inamovibili. [5] Chintesența acestei dispoziții constituționale a fost preluată și de alte acte normative. Astfel, Legea privind organizarea judecătorească [21] în articolul 1, stipulează următoarele: „Puterea judecătorească este independentă, separată de puterea legislativă și puterea executivă, are atribuții proprii, exercitate prin instanțele judecătorești, în conformitate cu principiile și dispozițiile prevăzute de Constituție și de ale legi.”

În același sens, și în literatura de specialitate s-a reținut [2, p.27] că, independența judecătorului necesită a fi analizată sub următoarele două aspecte:

- a) Raporturile dintre puterea judecătorească și puterea legislativă;
- b) Raporturile dintre puterea judecătorească și puterea executivă.

După cum remarcă prof. francez J. F. Renucci, în una din lucrările sale consacrate drepturilor omului [24, p.430] „exigența de independență a tribunalului este înțeleasă în mod tradițional în raport cu puterea politică, și anume cu cea legislativă, dar mai ales cu cea executivă unde, *a priori*, riscul este mai mare.”

Caracteristic puterii judecătorești este că ea nu se pronunță pe cale de reglementare. Judecătorul realizează o aplicare concretă a

legii în scopul soluționării unui litigiu determinat, Legiuitorul acționează de o manieră diferită, edictând norme cu caracter general și abstract care nu sunt menite să reglementeze cazuri particulare, ci raporturi și situații nedeterminate.

Equilibrul dintre cele două puteri se poate sintetiza în aceea că puterea judecătorească nu poate interveni în mod direct asupra puterii legislative, iar aceasta din urmă nu poate interveni în activitatea de judecată.

În lumina celor arătate, este evident că Parlamentul, în calitate de titular al dreptului de legiferare delegată, nu poate, prin acte de putere, să se substituie puterii judecătorești, respectiv să soluționeze, prin decizii proprii, litigii ce țin de competența instanțelor judecătorești. Legiuitorul nu poate modifica sau stinge efectele unei hotărâri judecătorești irevocabile. În același respect al justiției, legile nu pot avea caracter retroactiv și nu pot modifica sau stinge raporturile juridice născute înainte de intrarea în vigoare a legii. Este semnificativ în acest context, art.76 din Constituția RM care stabilește că, „Legea se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova și intră în vigoare la data publicării sau la data prevăzută în textul ei. Nepublicarea legii atrage inexistența acesteia.” [5] Acest articol constituțional trebuie coroborat cu dispozițiile art.22 din Legea fundamentală, care stabilește că, „nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii, nu constituiau un act delictuos. De asemenea, nu se va aplica nici o pedeapsă mai aspră decât

cea care era aplicabilă în momentul comiterii actului delictuos.” [5]

Din conținutul acestor prevederi constituționale rezultă că neretroactivitatea legii a devenit un principiu constituțional, iar legiuitorului îi este interzisă adoptarea unor legi retroactive exprese sau tacite, inclusiv a unor legi de interpretare cu caracter retroactiv, după cum subliniază doctrina [9, p.9].

Totodată, trebuie să menționăm că, este posibil ca, în proces de înfăptuire a justiției, judecătorul să devină el însuși legiuitor, în sensul că prin interpretarea textelor de lege pe care le aplică să dea o altă semnificație voinței exprimate de legiuitor, uneori contrară politicii legislative a statului. În acest sens, sunt necesare câteva precizări pentru a marca mai bine limitele puterii judecătorești în raport cu puterea legislativă, încălcarea acestor limite reprezentând un exces de putere din partea judecătorului:

a) Judecătorul nu poate să refuze aplicarea legii pe motivul că aceasta ar fi imperfectă. Art.5 din Codul de procedură civilă a RM prevede că: „Nici unei persoane nu i se poate refuza apărarea judiciară din motiv de inexistență a legislației, de imperfecțiune, coliziune sau obscuritate a legislației în vigoare.” [4] Din aceste prevederi rezultă că, judecătorul este obligat să soluționeze cauza dedusă judecății potrivit legilor aplicabile, iar „în cazul inexistenței normei de drept care să reglementeze raportul litigios, instanța judecătorească aplică norma de drept care reglementează raporturi similare (analogia legii), iar în lipsa

unei astfel de norme, se conduce de principiile de drept și de sensul legislației în vigoare (analogia dreptului)” (art.12 al.3). [4] Astfel, dacă pricina nu poate fi soluționată în baza legii judecătorului îi este permisă raportarea la alte criterii, totul pentru a particulariza elementele cauzei pe care o soluționează.

b) De cele mai multe ori judecătorul este obligat să interpreteze textul de lege și să îl adapteze la ipoteze pe care legiuitorul nu și le-a imaginat, dar care au apărut în cazuistica sa. Totodată, judecătorul nu încalcă principiul separației puterilor în stat interpretând legea atunci când ea este obscură sau ambiguă, deoarece face acest lucru tocmai pentru a determina voința reală a legiuitorului. Este adevărat că judecătorul nu creează legea, ci numai o aplică la un caz concret, dar nu este vorba de o aplicare automată. Judecătorul poate interpreta legea realizând un echilibru între litera și spiritul acesteia.

c) În activitatea de înfăptuire a justiției, judecătorul nu este ținut de soluțiile precedente adoptate de instanțele judecătorești în alte spețe similare, soluția sa urmând a se raporta numai la textele legale aplicabile cauzei. În dreptul nostru, bazat pe tradiția romano-germanică precedentul judiciar nu reprezintă izvor de drept, motiv pentru care autoritatea ce emană dintr-o jurisprudență creată în legătură cu o anumită situație juridică nu poate sta la baza motivării unei hotărâri judecătorești. Mai mult decât atât, Curtea Supremă de Justiție, ca unică instanță judecătorească supremă în stat, își exprimă

opinia asupra anumitor probleme de drept, prin emiterea unor hotărâri explicative sau recomandări, contribuind astfel la unificarea practicii judiciare. Însă, opiniile exprimate de instanța supremă nu sunt obligatorii, acestea având rolul doar să asigure interpretarea unitară a legii, de obicei, în acele cazuri în care instanțele pronunță soluții diferite pe cauze similare.

Trebuie să menționăm că recent Curtea Constituțională a RM a emis o hotărâre (Hotărârea Curții Constituționale din 22 iulie 2016, privind excepția de neconstituționalitate a articolului 125 lit. b) din Codul penal, articolelor 7 alin. (7), 39 pct. 5) 313 alin. (6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi ale articolele 2 lit. d) și 16 lit. c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție) care vine să confirme cele afirmate mai sus. Astfel, în cadrul hotărârii se menționează că, „independența judecătorului implică cerința soluționării litigiilor fără nici o ingerință, inclusiv din partea instanței ierarhic superioare. Un sistem în care este acordată Curții Supreme posibilitatea de a adresa instanțelor de rang inferior „recomandări/explicații” în probleme de aplicare a legislației nu este de natură să favorizeze apariția unei puteri judecătorești cu adevărat independente. Mai mult, aceasta implică riscul ca judecătorii să se comporte ca funcționarii publici, care primesc ordine de la superiorii lor. Adoptarea de către instanța supremă sau alte instanțe superioare a unor ghiduri de practică obligatorii pentru jurisdicțiile inferioare, situația întâlnită în câteva țări post-sovietice, ridică probleme în

această pricină, fapt reținut și de Comisia de la Veneția în rapoartele sale. Astfel, asemenea „recomandări/explicații” în mod individual nu pot sta la baza unei hotărâri judecătorești, care urmează a fi întemeiată exclusiv pe prevederile legale. Judecătorii trebuie să beneficieze de libertate neîngrădită de a soluționa în mod imparțial cauzele, în conformitate cu legea și cu propria apreciere a faptelor.” [11]

d) Judecătorul are dreptul să verifice în mod direct dacă legislația RM este în concordanță cu tratatele internaționale privind drepturile fundamentale ale omului la care țara noastră este parte, în caz contrar urmând a prevala acestea din urmă, constatare care rezultă fără echivoc din art.4 al.2 al Constituției RM.

e) Judecătorul nu poate să se pronunțe în legătură cu constituționalitatea unui text de lege. Aceasta revine în competența Curții Constituționale, în rezultatul invocării excepției de neconstituționalitate. După cum remarcă judecătorul Curții Constituționale, V. Zaporojan, în una din lucrările sale, „excepția de neconstituționalitate, reprezintă o acțiune procesuală de apărare, prin care Curtea Constituțională este sesizată asupra neconcordanței unor dispoziții legale, aplicabile sau deja aplicate în cauza dedusă judecății, cu dispozițiile Constituției. Pentru Republica Moldova, excepția de neconstituționalitate reprezintă o cale de acces indirect al persoanei, prin intermediul instanțelor de drept comun la justiția constituțională, pentru sesizarea actelor

normative prin care se încalcă drepturile sale.” [27, p.412]

Formularea excepției de neconstituționalitate obligă instanța, în fața căreia aceasta este ridicată să verifice strict îndeplinirea condițiilor de admisibilitate prevăzute de lege și, în cazul în care constată îndeplinirea acestora, să sesizeze, Curtea Supremă de Justiție, care în virtutea dispozițiilor art.12¹ CPC o transmite Curții Constituționale. Totodată, în literatura de specialitate s-a menționat că, [3, p.13] în cadrul competenței sale, Curtea Constituțională nu poate da o altă formulare textelor de lege pe care, printr-un control de constituționalitate, le-ar socoti nesatisfăcător redactate. În raport cu alte autorități jurisdicționale, Curtea Constituțională nu se poate substitui instanțelor în ceea ce privește calificarea unei situații de fapt. Curtea Constituțională nu are dreptul să-și asume, prin deciziile pe care le pronunță, rolul de legiuitor pozitiv, subrogându-se astfel funcției legiuitoare a Parlamentului, care, potrivit art. 60 alin. 1 din Constituția RM, este unica autoritate legislativă a statului.

Raporturile dintre puterea judecătorească și puterea executivă

Adevăratele raporturi dintre puterea executivă și judecător vizează actul de înfăptuire a justiției. Sub acest aspect, nici puterea executivă și nici administrația publică nu se pot substitui justiției, după cum nici justiția nu poate lua locul acestora în exercitarea atribuțiilor conferite de lege. Aceasta nu exclude, în nici un caz,

posibilitatea judecătorului, garantată de art.53 și 114 din Constituție, de a anula actele administrative ilegale emise de autoritățile publice și de a dispune repararea pagubelor produse prin astfel de acte ori prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri.

Totodată, pentru a determina dacă o instanță poate fi considerată independentă, în special în ceea ce privește executivul, în jurisprudența CtEDO s-au reținut [24, p.433-434] următoarele criterii de apreciere:

- modul de desemnare și durata mandatului judecătorilor,
- existența garanțiilor împotriva presiunilor exterioare,
- faptul dacă există sau nu aparența de independență.

În prezența diferitelor sisteme de desemnare a judecătorilor, ideea fundamentală care-și face tot mai mult loc în mentalitatea modernă este că, față de reglementările juridice foarte numeroase în vigoare, care guvernează relații economice, sociale și politice deosebit de complexe, este necesar ca judecătorii să posede o serioasă pregătire de specialitate și o temeinică experiență. Recrutarea și promovarea lor în spiritul acestui imperativ, după cum menționează prof. T. Drăganu, nu sunt însă imposibile decât dacă ele au loc pe bază de concurs, desfășurat în fața unei comisii formate din personalități de înalt prestigiu profesional, în majoritatea lor aparținând însuși corpului judecătoresc, căci numai așa triumful meritului personal poate fi asigurat,

iar influențele politicianiste eliminate [8, p.343].

În Republica Moldova, competențele în privința recrutării judecătorilor sunt îndeplinite de către Consiliul Superior al Magistraturii, organism ce poate fi considerat ca aparținând corpului magistraților. Numirea în funcție a judecătorilor este realizată de Președintele RM, dar numai la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii (art.11 al.1 din Legea cu privire la statutul judecătorului) [20]. Sistemul adoptat acordă întâietate Consiliului Superior al Magistraturii, care este competent în ce privește impunerea criteriilor de pregătire profesională avute în vedere la selectarea judecătorilor, actul de numire fiind condiționat de propunerea formulată de Consiliul Superior al Magistraturii.

Prin acest sistem, se acordă prioritate organului profesional, și în cazul unui conflict cu reprezentantul puterii executive, în privința numirii în funcție a unui anumit candidat. Astfel, Președintele RM poate refuza o singură dată numirea judecătorilor propuși de către Consiliul Superior al Magistraturii. Refuzul trebuie să fie motivat. În această situație, dacă Consiliul Superior al Magistraturii susține propunerea inițială, trebuie să motiveze opțiunea sa, iar șeful executivului este obligat să procedeze la numire, actul său devenind unul formal (art.11 al.3-5 din Legea cu privire la statutul judecătorului) [20].

Desigur, un asemenea sistem nu este lipsit de carențe, fapt care s-a demonstrat cu prisosință în ultimii ani, când președintele

țării a respins unele candidaturi a căror moralitate dubioasă a stârnit un val de critici în societate, însă cert rămâne faptul că președintele țării nu ar trebui nici într-un caz să decidă ce judecător să rămână în funcție și ce judecător să fie concediat, altfel vom asista la un șir de abuzuri, care au periclitat justiția moldovenească și în trecut, când cei care nu conveneau sistemului politic și nu-i executau ordinele erau demși, iar cei docili guvernanților erau promovați.

În cazul în care există disfuncții la nivelul CSM în ceea ce privește evaluarea judecătorilor, atunci probabil ar trebui fortificat mecanismul de evaluare al judecătorilor. Dacă CSM consideră că acești judecători sunt buni în urma unui proces sigur de evaluare, atunci președintele țării nu are decât fie să accepte propunerea CSM, fie să vină cu obiecții publice în acest sens. Acest lucru ar putea contrabalansa poziția CSM prima dată, iar în cazul în care totuși a doua oară CSM acceptă aceeași poziție, atunci efectul va fi scăderea încrederii în corpul de judecători și acest risc trebuie să și-l asume CSM.

Cât privește durata mandatului, în literatura de specialitate s-a menționat [24, p.434] că, această expresie este una înșelătoare întrucât ar putea lăsa să se înțeleagă că aspectul temporal este determinant, ceea ce nu este cazul. În fapt, ceea ce contează sunt garanțiile oferite judecătorului pe durata mandatului său, în special inamovibilitatea.

Prin inamovibilitate se înțelege dreptul pe care îl au persoanele ce dețin funcția de judecător de a fi protejate față de orice

măsură arbitrară referitoare la: detașarea (în scopul îndeplinirii unei funcții în cadrul secretariatului Consiliului Superior al Magistraturii sau al Institutului Național al Justiției), suspendarea, demisia, eliberarea din funcție sau chiar promovarea și transferarea acestuia.

Toate aceste măsuri se adoptă de Consiliul Superior al Magistraturii, organ independent, format în vederea organizării și funcționării sistemului judecătoresc, garant al independenței autorității judecătorești și căruia îi sunt subordonați judecătorii. Detașarea, promovarea și transferarea judecătorilor se face doar cu consimțământul acestora. Promovarea în funcția de judecător la o instanță superioară, numirea în funcția de președinte sau de vicepreședinte de instanță și transferarea judecătorului la o instanță de același nivel sau la o instanță inferioară vor fi precedate de evaluarea performanțelor judecătorului în condițiile Legii nr. 154 din 5 iulie 2012 privind selecția, evaluarea performanțelor și cariera judecătorilor [22] și regulamentelor Consiliului Superior al Magistraturii. Judecătorii pot solicita transferarea la o instanță de același nivel doar după expirarea a 5 ani de la numirea în funcție, iar judecătorii care dețin funcția de președinte sau de vicepreședinte al instanței judecătorești pot solicita transferarea la o instanță de același nivel sau la o instanță inferioară doar după expirarea mandatelor respective sau revocarea din funcție (art. 20 al.2-3 din Legea privind statutul judecătorului) [20].

Inamovibilitatea nu trebuie privită ca o favoare pentru judecători, ci mai degrabă ca o garanție pentru justițiabili. De aceea, inamovibilitatea trebuie să se aplice și cu privire la modul de desemnare a judecătorilor în colegiile instanțelor și cu privire la repartizarea dosarelor și posibilitatea de schimbare a judecătorului.

Cât privește existența garanțiilor împotriva presiunilor exterioare, este evident că o instanță de judecată nu mai este independentă în cazul în care solicită opinia unei autorități externe cu privire la interpretarea unui text și ulterior trebuie să se conformeze acesteia. Astfel, în cauza Chevrol contra Franței, [19] reclamanta Yamina Chevrol, cetățean francez, introduce o acțiune în contencios administrativ, în cadrul căreia Consiliul de Stat solicită, ca o chestiune prejudicială, Ministerului Afacerilor Externe să se pronunțe asupra existenței reciprocității în aplicarea unui tratat internațional, instanța administrativă considerându-se legată de soluția primită. În hotărârea sa Curtea a precizat că exercitarea întregii jurisdicții de către un tribunal presupune ca acesta să nu renunțe la nici una dintre componentele funcției de a judeca, apreciind că reclamanta nu poate fi considerată a fi avut acces la un tribunal care are sau căreia să îi fi fost recunoscută o competență suficientă pentru a se pronunța asupra tuturor problemelor de fapt și de drept pertinente pentru a tranșa litigiul.

Interzicerea presiunilor exterioare este consacrată și în Standardele Minime de Independență Judiciară [25], care prevăd că

miniștrii nu vor exercita nici un fel de presiuni asupra judecătorilor nici vădit, nici în secret și nu vor face declarații care afectează negativ independența judecătorilor, priviți individual sau a puterii judecătorești, ca întreg (pct. 16). Intervențiile autorităților guvernamentale, a șefului Statului într-o procedură în curs, oricare ar fi motivele invocate pentru a le justifica, pot să fie incompatibile cu independența tribunalelor, prin conținutul și modalitatea în care ele sunt exercitate. Oricare ar fi impactul real al unor asemenea intervenții asupra derulării procedurii, în mintea justițiabililor pot trezi suspiciuni obiective privind independența justiției. Acestea relevă „o lipsă de respect față de puterea judiciară” (CEDO, Hotărârea Sovtransavto Holding vs. Ucraina din 25 iulie 2002) [18].

Trebuie să menționăm că presiunile exterioare pot fi exercitate nu doar de către organele executive ale statului, ci și de diferite grupuri de interese, care utilizează în calitate de instrument de presiune mijloacele mass-media. În literatura de specialitate, [26, p.17] s-a arătat în acest sens că, atât în cadrul audiovizualului, cât și în presa scrisă se abuzează de libertatea de exprimare consacrată constituțional, precum și de dreptul de a participa la dezbaterile publice din sălile de judecată. Deseori, televiziunea filmează persoane în stare de arest preventiv, indicându-li-se numele și prenumele, date din cazier, informații legate de profesie și date personale, familiale și din conținutul relatării și montajul filmului se extrage concluzia că persoana a comis fapta și va fi cu

siguranță condamnată. Nu de puține ori s-au făcut arestări în fața camerelor de luat vederi inducându-se publicului telespectator ideea că persoana reținută este răufăcător (se atașează de multe ori alte epitete grăitoare pentru a reliefa că persoana a comis cu certitudine fapta ilicită) și cu siguranță va fi condamnată, mai ales prin indicarea limitelor de pedeapsă cu închisoarea.

Prezentarea acestora în cursul urmăririi penale a creat pentru judecători o presiune atunci când aceștia au fost sesizați, de pildă, cu luarea măsurii prelungirii arestului preventiv, sau trimiși în judecată și din probele administrate nu a reieșit vinovăția suspectului ori a rezultat o altă stare de fapt ce a condus la aplicarea unei pedepse mai blânde.

Pentru a relata cu acuratețe asemenea stări și împrejurări este recomandabil și obligatoriu din punct de vedere al eticii și deontologiei profesiei de ziarist să se apeleze la autoritățile judiciare, care prin biroul de informare și relații publice să prezinte un punct de vedere oficial în măsura în care informațiile solicitate nu sunt exceptate de la accesul liber al cetățenilor.

Un alt criteriu de apreciere a independenței este cel al aparenței. Din jurisprudența Curții de la Strasbourg (CEDO *Campbell și Fell vs. UK*), rezultă că este necesar nu numai ca justiția să se realizeze în fapt, ci să existe și toate aparențele din care să reiasă îndeplinirea condițiilor prevăzute de lege pentru ca judecata să se desfășoare în mod echitabil. [15] Aparența de independență semnifică în acest sens încrederea pe care

tribunalele trebuie să o inspire populației într-o societate democratică. Această cerință este consacrată pe plan internațional prin adagiul preluat din sistemul anglo-saxon potrivit căruia: „*justice must not only be done, it must be seen to be done*” (justiția nu trebuie numai să fie îndeplinită, trebuie să fie văzută ca fiind îndeplinită) [10].

În aprecierea bănuielilor cu privire la posibila lipsă de aparență a independenței, se are în vedere punctul de vedere al celui vizat, însă susținerile sale trebuie să fie justificate din punct de vedere obiectiv. Astfel, s-a decis că, din moment ce într-un tribunal se află o persoană care este subordonată ca funcție și sarcini față de una din părți, justițiabilii pot să se îndoiască în mod legitim de independența acelei persoane [1, p. 197] - se consacră astfel necesitatea independenței nu doar față de executiv și legislativ, ci și față de părți (CEDO, *Chevrol vs. Franța* 13.02.2003 par 77). [19]

În raportul de independență față de părți, este cert faptul că o instanță nu poate fi considerată independentă atunci când una dintre părți este și judecător, așa cum se întâmplă de multe ori în situația procedurilor administrativ-jurisdicționale. Concluzia rămâne valabilă și atunci când o parte are un rol determinant în cadrul procedurii. Spre exemplu, Curtea europeană a infirmat din punct de vedere al conformității cu Convenția, procedura din fața curții marțiale britanice. În cadrul acesteia, judecătorii erau numiți de un ofițer care exercita și funcția de acuzator. Mai mult, același ofițer putea dizolva instanța, iar executarea deciziei

judecătorilor era supusă aprobării acestuia. În aceste condiții, Curtea a constatat de mai multe ori încălcarea dreptului de a fi judecat de un tribunal independent și imparțial. [14] În mod identic, nu este un tribunal independent, un colegiu al medicilor din care face parte un medic ce este subordonat administrativ medicului care a formulat sesizarea în fața colegiului. [6, p.82]

Pentru a fi luate însă în considerare, aparențele trebuie să fie de natură a crea temeri privitoare la lipsa de independență sau imparțialitate, care să fie justificate în mod obiectiv. Și percepția acuzatului sub acest aspect trebuie luată în considerare, fără însă ca ea să joace un rol decisiv.

Din aceste motive, Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cauza Altay c. Turcia [17] a statuat că acuzatul a avut motive obiective să se îndoiască de independența și imparțialitatea instanței judecătorești care l-a judecat, datorită prezenței în compunerea ei a unui judecător militar. În cauză, chiar dacă se constată existența unor garanții constituționale și legale privind independența și imparțialitatea judecătorilor militari, alte elemente ale statutului lor sunt de natură să le pună în discuție (cum ar fi faptul că este vorba de militari continuând să aparțină armatei, care, la rândul ei, depinde de puterea executivă, precum și faptul că ei rămân supuși disciplinei militare, iar desemnarea și numirea lor necesită în mare măsură intervenția administrației și a armatei). Faptul că acuzatul, un civil, a fost judecat penal de o instanță în compunerea căreia intră chiar și un singur judecător

militar, alături de 2 judecători civili, este de natură să îl facă pe acuzat, în mod legitim, să se teamă că instanța s-ar putea lăsa condusă de considerente străine naturii cauzei sale. Altfel spus, temerile reclamantului cu privire la lipsa de independență și de imparțialitate a jurisdicției pot fi considerate ca fiind justificate în mod obiectiv.

În afara acelor criterii pe care le-am analizat mai sus este indispensabil să amintim în acest context și despre componenta financiară, care are și ea un rol deosebit în asigurarea independenței justiției, de aceea credem că sistemul judecătoresc și, în special Consiliul Superior al Magistraturii, trebuie să militeze cu mai multă determinare pentru alocarea unui procent rezonabil din PIB pentru justiție și pentru descentralizarea deciziilor bugetare.

Independența justiției presupune asigurarea resurselor materiale necesare bunei funcționări a justiției ca serviciu public, precum și asigurarea independenței individuale a magistraților și sub aspect financiar, prin salarizarea acestora pe baza unor criterii obiective, stabilite prin lege, spre a se afla la adăpost de puterea discreționară a executivului și la un nivel al indemnizației care să ia în considerare importanța socială a funcției exercitate, riscurile inerente acesteia și regimul incompatibilităților și interdicțiilor la care sunt supuși magistrații.

De asemenea, CSM trebuie să susțină creșterea bugetului instanțelor, pentru a acoperi nu doar majorarea necesară a numărului de judecători, ci și creșterea fondurilor alocate pentru pregătirea profe-

sională a magistraților și pentru investiții, care trebuie să țină pasul cu necesitatea măririi numărului de judecători și personal auxiliar.

Concluzii

- Esența principiului independenței justiției este libertatea deplină a judecătorului de a judeca și soluționa cauzele deduse instanței; nimeni din afară – nici guvernul, nici grupurile de presiune, nici un individ sau chiar nici un alt judecător – nu ar trebui să se implice, sau să încerce să deturneze calea justiției, în situația în care un judecător conduce o cauză și ia o decizie.

- Sunt trei condiții minime pentru independența puterii judecătorești: a) siguranța funcției: de exemplu, mandatul judecătorului, indiferent că este pe viață, sau până la vârsta pensionării, sau pe durată determinată, trebuie să fie protejat față de amestecul arbitrar sau discreționar al executivului sau a altei autorități competente în procedura de numire; b) independența instituțională, care presupune nu doar interdicția imixtiunilor din partea legislativului sau executivului, dar și independența în ceea ce privește chestiunile administrative legate direct de exercitarea funcției judecătorești. Nici o forță din exterior nu poate fi abilitată să se amestece în chestiunile ce țin direct și imediat de atribuțiile de judecată; c) siguranța financiară, prin

asigurarea unui nivel de trai decent membrilor corpului judecătoresc și un buget rezonabil pentru funcționarea eficientă a instanțelor de judecată.

- Este esențial pentru independența puterii judecătorești și pentru păstrarea încrederii populației în sistemul de justiție ca nici executivul, nici legislativul și nici judecătorul să nu dea impresia că deciziile judecătorești ar putea fi influențate.

- Este indispensabilă găsirea unui just echilibru între nevoia de a responsabiliza mai mult magistrații prin diverse instrumente legale și obiectivul păstrării independenței acestora. În acest sens, este esențială crearea unui cadru unitar de interpretare a elementelor constitutive ale fiecărei abateri în parte, astfel încât procedurile disciplinare să nu fie utilizate ca mijloace de constrângere sau de influențare indusă a instanțelor și să nu se aducă atingere unor principii fundamentale ale înfăptuirii justiției: independența puterii judecătorești, securitatea raporturilor juridice și dreptul la un proces echitabil.

- Principiul independenței judecătorilor nu a fost conceput în beneficiul personal al judecătorilor înșiși, ci pentru a proteja oamenii împotriva abuzurilor de putere. Așadar, independența nu este un privilegiu al judecătorilor, ci un beneficiu al cetățenilor.

Bibliografie:

1. Berger V. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Ediția a 5-a. București: I.R.D.O., 2005. 829 p.
2. Briciu T. C. Instituții judiciare. Principiile de organizare a justiției. Magistratura. Avocatura. București: C.H. Beck, 2012. 427 p.
3. Chelaru I., Ionescu C. Aspecte generale ale competenței actuale a Curții Constituționale. În: Revista Universul Juridic, 2015, nr. 7, p. 9-16.
4. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova: nr. 225-XV din 30.05.2003. Monitorul Oficial al R.M., 2003, nr. 111.
5. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994. Monitorul Oficial al R.M. nr.1 din august 1994.
6. Danileț C. Independența justiției în statul de drept (I): Standardele de independență structurală. În: Revista THEMIS a Institutului Național al Magistraturii, 2010, nr.1, p.75-86.
7. Deleanu I. Instituții și proceduri constituționale – în dreptul român și dreptul comparat. București: C.H. Beck, 2006. 936 p.
8. Drăganu T. Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar. Vol.I. București: Lumina Lex, 1998. 416 p.
9. Enache M. Statutul constituțional și legal al autorității judecătorești. În: Revista de Drept Public, nr. 2 din 2011, anul XVII (37). București: C.H. Beck, 2011. P.1-20
10. Formularea completă a acestui adagiu este „Justice should not only be done, but should manifestly and undoubtedly be seen to be done” și îi aparține lui Lord Hewart, Lord Chief Justice în perioada 1922-1940, în cauza The King vs Sussex Justices, ex parte McCarthy, din 9.11.1923.
11. Hotărârea Curții Constituționale din 22 iulie 2016, privind excepția de neconstituționalitate a articolului 125 lit. b) din Codul penal, articolelor 7 alin. (7), 39 pct. 5) 313 alin. (6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi ale articolele 2 lit. d) și 16 lit. c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție (Sesizarea 37g/2016). [on line] Disponibil: www.constcourt.md
12. Hotărârea CtEDO în cauza Tocono și Profesorii Prometeiști c. Moldovei, din 26.07.2007, definitivă din 26.09.2007. [on line] Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81193>
13. Hotărârea CtEDO în cauza Piersack c. Belgiei, din 01.10.1982. [on line] Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57557>
14. Hotărârea CtEDO în cauza Findlay c. Marea Britanie, din 25 februarie 1996. În „Recueil des arrêts et décisions”, Conseil de l’Europe, Greffe de la Cour”, 1997 – I, paragraful 77.
15. Hotărârea CtEDO în cauza Campbell și Fell c. Marea Britanie, 1984, § 76. [on line] Disponibil: <http://jurisprudentacedo.com/>
16. Hotărârea CtEDO în cauza Vasilescu c. România din 22.05.1998, par 41. [on line] Disponibil: http://www.hotararicedo.ro/index.php/article_access/view_article/89 (vizitat: 06.06.2017)
17. Hotărârea CtEDO în cauza Altay c. Turcia din 22 mai 2001. [on line] Disponibilă: <http://jurisprudentacedo.com/Altay-c.-Turcia-DREPTUL-LA-UN-PROCES-ECHITABIL.->

CONDITIA-JUEDECARII-CAUZEI-DE-UN-MAGISTRAT-INDEPENDENT-SI-
IMPARTIAL.html (vizitat:02.06.2017)

18. Hotărârea CtEDO în cauza Sovtransavto Holding c. Ucraina din 25 iulie 2002, cererea nr. 48553/1999. [on line] Disponibil: <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/sovtransavto-xolding-protiv-ukrainy-postanovlenie-evropejskogo-suda> (vizitat: 06.06.2017)
19. Hotărârea CtEDO în cauza Chevrol c. Franței din 13 februarie 2003. [on line] Disponibilă: <http://jurisprudencedo.com/Chevrol-c.-Franta-Dreptul-la-un-proces-echitabil.-Judecarea-cauzei-de-o-instanta-judecatoreasca.-Plenitudine-de-jurisdictie.html> (vizitat:06.06.2017)
20. Legea privind statutul judecătorului: nr.544-XIII din 20.07.95. Monitorul Oficial al R.M. nr.59-60/664 din 26.10.1995.
21. Legea privind organizarea judecătorească: nr.514-XIII din 06.07.95. Monitorul Oficial al R.M. nr.58/641 din 19.10.1995.
22. Legea privind selecția, evaluarea performanțelor și cariera judecătorilor: nr. 154 din 5 iulie 2012. Monitorul Oficial al RM nr.190-192 din 14.09.2012.
23. Muraru I., Tănăsescu E.S. Drept constituțional și instituții politice. Vol.II. Ediția a 13-a. București: C.H. Beck, 2009. 304 p.
24. Renucci J. F. Tratat de drept european al drepturilor omului. București: Hamangiu, 2009. 1115 p.
25. Standardele Minime de Independență Judiciară, adoptate de International Bar Association în 1982, la New Delhi. Disponibil: <http://www.ibanet.org>.
26. Ungur L. Biroul de informare și relații publice din structura instanțelor judecătorești și a parchetelor de pe lângă acestea. În: Fiat Justitia, 2009, nr.2, p.8-28
27. Zaporojan V. Procedura ridicării excepției de neconstituționalitate în instanțele de judecată. În: Manualul judecătorului pentru cauze civile, ediția a 2-a. Chișinău, 2013, p.411-432.

FRAUDA, CONFLICTUL ȘI LITIGIUL ELECTORAL

Asist. univ. drd. Maria GRĂU-PANȚUREAC,
ASEM, Facultatea Economie Generală și Drept, Catedra Drept Privat

***Summary:** During the election campaigns, on numerous occasions many frauds are committed. Electoral disputes and conflicts arise both between candidates, between candidates and voters or even among the voters themselves. The misunderstandings which appear during the election campaign may generate electoral disputes, many kinds of conflict which might be followed with lots of frauds. In the following we will try to define these concepts for a better understanding. In general, the concept of electoral conflict can be understood as a disagreement or a contradiction between the participants in election race. Electoral dispute can be called as the procedure for dealing with complaints which are focused on an alleged breach or a violation of rights provided by the electoral law. Electoral fraud may be characterized as a violation of electoral norms and standards committed in an election.*

Pe durata campaniilor electorale, sunt comise nenumărate fraude. Conflictelor electorale se iscă între candidații electorali, alegători, precum și alți participanți ai campaniilor electorale. Este necesar de a face o delimitare între noțiunile de litigiu, fraudă și conflict electoral. În prezentul articol am încercat să abordăm toate aceste noțiuni evidențiind specificul fiecărei dintre acestea. În toate dintre aceste cazuri se vorbește despre o violare a drepturilor electorale, servind drept temei pentru survenirea răspunderii pentru încălcarea legislației electorale.

***Cuvinte-cheie:** răspundere, drept electoral, fraudă, conflict, litigiu.*

Investigația de față are drept scop analiza fenomenului corupției în domeniul electoral, fiind drept temei de răspundere pentru încălcarea legislației electorale.

Aplicarea corectă a legilor și regulamentelor electorale reprezintă un element esențial în desfășurarea unor alegeri libere și corecte. O bună aplicare a legislației nu reprezintă numai aplicarea corectă a cadrului legal în domeniul electoral, dar și conferă alegătorilor încredere în desfășurarea unui proces electoral corect.

În ceea ce privește tratarea problematicii a răspunderii electorale, în general, și a problematicii cercetate în articol, în special, putem evidenția autori precum: Guceac I., Pascari A., Novac S., Вешняков М., Ищенко Е.П., Ищенко, А.Е., Охотников Р.А.

Cercetările științifice în prezentul articol s-au fundamentat pe principiul coraportului interacțiunii dintre diferite metode, procedee și tehnici de investigare.

În cadrul cercetării au fost utilizate analiza și sinteza, inducția și deducția,

generalizarea care au creat viziuni obiective, adevărate despre principiile răspunderii juridice și structura lor funcțională.

Prin Constituția Republicii Moldova, țara noastră a fost proclamată drept stat independent, suveran și democratic. Investiția reprezentanților poporului în funcții publice are loc în urma organizării alegerilor, care trebuie să se desfășoare în condiții democratice, și cu respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Toate aceste valori democratice sunt prevăzute în legislația națională a Republicii Moldova. Cerințele legislației electorale naționale sunt obligatorii pentru toți actorii electorali, cetățeni, societate civilă și autorități publice locale sau centrale.

În conformitate cu art.38 (1) din Constituția Republicii Moldova „voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat” [1].

Din cauza situației materiale precare a majorității populației Republicii Moldova, care este sub limita sărăciei, încălcarea legislației electorale este un lucru obișnuit în societatea noastră.

Din păcate, nu există alegeri în care să nu se fi depistat cazuri de mituire a alegătorilor pentru ca aceștia să-și exprime votul în favoarea unui candidat. Acest fenomen s-a transformat într-un obicei electoral, în special în unele localități rurale ale țării [2, p.15].

Alegerile pot fi privite ca o conglomeratie de norme, dar care formează un sistem bine structurat de norme juridice electorale.

Însă, există și o parte mai puțin formală a alegerilor, nenormativă, care se referă la condițiile socio-culturale, nivelul de dezvoltare politică și juridică a cetățenilor, încrederea acestora în desfășurarea corectă a alegerilor.

De obicei, în timpul campaniilor electorale se observă o activizare emoțională mai puternică a cetățenilor, deseori însoțite de careva excese care dau naștere la conflicte electorale.

Însă, aceste fenomene nu întotdeauna trebuie să fie private ca niște fenomene negative, deoarece acestea deseori scot la iveală lacune legislative și încălcări la nivel de aplicare corectă a normelor electorale, înlăturarea cărora va facilita realizarea corectă a drepturilor constituționale a cetățenilor. În afară de aceasta, activizarea cetățenilor în perioada electorală, denotă creșterea nivelului de cultură politică și a cunoașterii drepturilor și modalităților de apărare a acestora [2, p.20].

În perioada desfășurării campaniilor electorale, sunt în numeroase rânduri săvârșite careva abateri și neînțelegeri, atât între candidații, precum și între candidați și alegători sau chiar și alegatori. Aceste conflicte electorale nu au o definiție concretă în legislația RM, iar în doctrina de specialitate fiind tratate în mod diferit.

În orice scrutin electoral există o concurență între candidații care aspiră la

anumite funcții de stat. Aceștia, de regulă, prin programele sale electorale, propun soluții diferite asupra principalelor probleme din societate și fiecare în parte dorește să obțină încrederea și voturile alegătorilor. În cadrul oricărui campanii electorale concurenții sunt tentați a încălca legislația în vigoare pentru a se menține la putere sau pentru a ajunge la aceasta.

Cu părere de rău, motto-ul de bază a multor candidați electorali este „scopul scuză mijloacele. Dacă ne considerăm a fi un stat democratic, în care legea stă în capul mesei, atunci este inadmisibilă tolerarea încălcărilor electorale.

Aceste neînțelegeri pot genera careva conflicte electorale, pot fi comise careva fraude sau se pot isca careva litigii electorale. În cele ce urmează vom încerca să definim aceste noțiuni pentru o mai bună înțelegere a acestora.

Din cauza sărăciei caracteristică pentru o bună parte din populația Republicii Moldova, a mentalității oamenilor, fraudele electorale sunt un lucru obișnuit în societatea noastră. Deja suntem obișnuiți cu faptul că practice în toate campaniile electorale desfășurate până acum, practice mereu ies la iveală cazuri de mituire a alegătorilor pentru ca aceștia să-și exprime votul în favoarea unui candidat – acest fenomen s-a transformat într-un obicei electoral.

Substituirea, falsificarea prin orice mijloace a rezultatelor votării, deschiderea urnelor de vot înainte de termenul stabilit prin lege, atacarea localurilor secțiilor de votare, sustragerea urnelor de vot sau a

documentelor electorale, nefurnizarea de către persoanele cu funcții de răspundere a datelor și materialelor solicitate de organele electorale, precum și neîndeplinirea hotărârilor acestora sunt doar câteva fraude, sancțiunea pentru care este prevăzută de legislația penală și contravențională.

În afară de aceasta, mai sunt și alte încălcări, care nu se încadrează în limitele contravenției administrative și nu întrunesc elementele constitutive ale infracțiunii, adică care de obicei nu conduc la sancționarea autorilor lor.

De regulă acestea sunt numite „tehnologii murdare” și sunt considerate încălcări ce pot conduce la schimbarea opiniei electoratului și influențarea rezultatelor alegerilor. Astfel, sunt încălcate drepturile omului și compromise valorile democratice și ale statului de drept.

Spre exemplu, acordarea de compensații alegătorilor „fideli” nu este sancționată de legislația penală sau contravențională, însă este considerată o fraudă. În așa mod, rolul instanțelor de judecată este foarte mare, deoarece anume ele, datorită puterii de decizie și de interpretare a legislației vor stabili care anume acțiuni sunt considerate fraude, reieșind din prevederile legislației în vigoare [2, p.21].

Legiuitorul nu a prevăzut o listă exhaustivă a tuturor încălcărilor care sunt considerate a fi fraude electorale, însă toate aceste încălcări pot avea loc sub diferite aspecte și la diferite etape electorale. Acestea sunt sesizate de către persoane ce consideră

că prin diferite acțiuni sau inacțiuni le-au fost lezate anumite drepturi electorale.

Cauzele ce au provocat comiterea fraudelor sunt foarte diverse. Printre acestea putem enumera: necunoaștere a legislației, acționarea intenționată a făptașului, într-un fel sau altul are loc încălcarea legislației și respectiv a drepturilor altor persoane.

Clasificare fraudelor poate fi făcută după criteriul pericolului social care îl reprezintă și în dependență de răspunderea care survine în urma comiterii acestor fraude și astfel, legislația electorală distinge răspunderea juridică, și anume răspunderea administrativă și cea penală.

Totodată, doctrina mai distinge și un alt fel de răspundere, denumită răspundere electorală.

Această răspundere, în viziunea unor specialiști, reprezintă acea răspundere pe care o poartă candidații și organele electorale în procesul electoral. Astfel, spre exemplu nerespectarea de către un candidat a condițiilor prevăzute de legislația electorală poate avea în consecință respingerea sau excluderea candidaturii sale din lupta electorală.

Guceac I. definește răspunderea electorală ca fiind răspunderea pentru încălcarea legislației electorale, ca instrument de drept public care asigură interesul poporului în calitatea acestuia de deținător exclusive al suveranității naționale în procesul de realizare de către cetățeni a drepturilor electorale și a dreptului de participare la referendumuri. În dependență de apartenența ramurală a normelor încălcate,

răspunderea pentru încălcarea legislației electorale poate fi de mai multe feluri: constituțională, contravențională și penală [3, p.197-198].

Și noi la rândul nostru suntem de părerea că răspunderea electorală nu este o categorie separată pentru încălcarea legislației electorale, dar răspunderea electorală la rândul său se clasifică în mai multe tipuri, în dependență de normele încălcate.

Legislația electorală nu dă definiția fraudelor electorale și nu cuprinde vreun capitol aparte destinat acestora. Cu toate acestea, legislația națională prevede răspundere juridică și sancțiuni pentru încălcarea legislației electorale, acestea fiind prevăzute de Codul Penal, Codul Electoral și Codul de Contravenții Administrative.

Potrivit literaturii de specialitate, practicii și teoriei domeniului electoral, fraudă electorală poate fi caracterizată printr-o încălcare a normelor și standardelor electorale, săvârșită în cadrul unui scrutin electoral.

Astfel, o altă definiție a fraudelor electorale ar putea fi următoarea: „acțiunile (inacțiunile) săvârșite cu intenție și rea-credință de către o persoană cointeresată, având ca scop obținerea în cadrul procesului electoral a unor rezultate false sau influențate”.

Astfel de fapte aduc prejudicii atât adversarilor electorali cât și alegătorilor fiind compromise valorile democratice, deoarece acestea încalcă drepturile electorale ale alegătorilor și concurenților electorali. Pentru a diferenția fraudă de încălcare electorală trebuie să menționăm faptul că fraudă este

caracterizată prin intenție și rea credință, iar prin încălcarea se poate subînțelege o eroare sau o greșeală [2, p.22].

Oricum, legislația națională nu diferențiază în nici un fel aceste noțiuni și credem că este foarte greu de a realiza o astfel de diferență în practică. Din punct de vedere teoretic, considerăm că folosirea termenelor respective sunt necesare [4].

În realitate, în cursul oricărei campanii electorale sunt inevitabile anumite situații de conflict între participanții la relațiile de drept electoral.

Raporturile juridice generate de conflictele electorale implică declanșarea unui mecanism legal de soluționare a acestora, reglementat de dispozițiile Constituției Republicii Moldova Codului electoral, Legii contenciosului administrativ și ale Codului de procedură civilă [5, p.52].

În linii generale, conflictele electorale pot fi înțelese ca niște neînțelegeri sau contraziceri între participanții cursei electorale.

În sens mai restrâns, aceste conflicte electorale sau contraziceri, presupun neînțelegeri cu privire la aplicarea normelor electorale, care apar odată cu numirea, pregătirea, desfășurarea și stabilirea rezultatelor alegerilor în instituțiile publice centrale și locale, de asemenea și în perioada între alegeri, care sunt soluționate de către comisiile electorale de diferit nivel, fie în instanța de judecată [6, p.76].

Mai sus a fost tratată noțiunea de conflict electoral sub aspectul cauzei apariției acestuia-aplicarea incorectă a normelor

electorale, însă aceste precizări au careva neclarități, astfel încât, P.E. Ohotnicov, menționează că conflictele electorale pot apărea și pot fi soluționate și înafara campaniilor electorale. Însă aceste conflicte, prin natura sa juridică, nu încetează a fi considerate electorale, totodată fiind considerate a fi mai mult o excepție, deoarece, majoritatea conflictelor electorale apar la diferite etape a desfășurării alegerilor [7, p. 56].

Mai există o opinie referitor la natura conflictelor electorale. V.D. Mostovshikov, consideră că conflictele electorale pot să apară la etapa elaborării normelor electorale, în interiorul organului emitent al acestor norme, între puterile publice centrale și/sau locale [13, p. 159-160].

În cele din urmă putem conchide că conflictul electoral reprezintă o varietate a neînțelegerilor sociale, încă cu caracter specific, dat fiind faptul că au loc, în mare parte, în timpul campaniilor electorale, precum și în proces de desfășurare a alegerilor.

Conflictele electorale apar nu doar în legătură cu aplicarea legislației electorale, ci în timpul transpunerii în practică a normelor electorale, de către subiecții electorali.

În cele din urmă putem conchide că conflictele electorale sunt conflictele care apar în procesul aplicării prevederilor legislației electorale, și anume în etapele de organizare și desfășurare propriu-zisă a alegerilor, de colectare și numărare a voturilor.

Drept premise ale unor conflicte electorale pot fi litigii electorale, care pot fi diverse,

de exemplu, comiterea unor încălcări cu caracter electoral sau interpretarea neunivocă a legii electorale de către diferiți subiecți de drept etc. [7, p.52].

În cadrul scrutinelor electorale, cetățenii au drept egal la exprimarea liberă a opțiunilor sale politice. Lupta electorală a adversarilor politici presupune o dispută bazată pe concurență, care la rândul său este reglementată de legislația națională în general, și de legislația electorală în special. În cadrul procesului electoral apar o serie de situații de conflict. Fiecare dintre adversari tinde să demonstreze că anume partea adversă se face vinovată de încălcarea unor norme și astfel apar litigiile electorale.

Litigiile electorale mai apar și în urma comiterii de către alți participanți la alegeri a fraudelor și încălcărilor electorale sau prin dezacordul actorilor electorali cu unele acte emise de organele electorale, cu rezultatele alegerilor etc. De fapt, orice persoană cu drept de vot este în drept să depună o contestație organelor electorale sau instanței de judecată atunci când consideră că au fost încălcate prevederile legislației electorale [2, p.30].

Așadar, litigiu electoral este un conflict care are la bază motive electorale și constituie obiectul unui proces judiciar.

În sens larg, prin litigii electorale pot fi înțelese nu numai conflictele ce țin de competența instanțelor de judecată, ci orice conflict care a apărut în cadrul organizării sau desfășurării alegerilor și care poate fi examinat respectiv de către organele electorale sau instanțele de judecată.

Apariția litigiului de obicei este condiționată de existența unei presupuse fraude, care în opinia persoanelor ce se consideră lezate în anumite drepturi sau libertăți, pot influența rezultatele alegerilor sau împiedica alegătorii să-și exercite liber dreptul la vot.

Conflictele electorale și mai târziu litigiile electorale pot apărea atât din inițiativa unui concurent electoral, cât și din partea alegătorilor [2, p.31].

Litigiile în procesul electoral sunt lucruri des întâlnite, dat fiind faptul că în cursa electorală participă un număr mare de persoane, iar miza este destul de mare pentru cei care-și doresc să ajungă la o funcție publică, așadar deseori pentru a ajunge la rezultatul mult dorit se comit careva abateri sau încălcări de la prevederile legislative.

Prin urmare, examinarea litigiilor electorale reprezintă o latură integrantă a procesului electoral. În calitate de subiecți ai raporturilor juridice menționate pot fi: organele electorale, concurenții electorali și reprezentanții acestora, observatorii, mijloacele de informare în masă, autoritățile publice centrale și electorale, precum și cetățenii.

Drept obiect al litigiilor electorale pot fi actele electorale, acțiunile și inacțiunile, precum și orice procedeu și operațiune electorală realizate de către organele electorale, concurenții electorali sau alți subiecți ai procesului electoral.

Astfel, litigiu electoral poate fi denumită procedura de examinare a plângerilor și contestațiilor ce se axează pe o presupusă

încălcare sau lezare a drepturilor prevăzute de legislația electorală.

În cadrul scrutinelor electorale, atât candidații, cât și alte persoane, care participă la scrutin recurg la diverse metode și acțiuni prin care tind să dezavantajeze oponenții sesizând totodată o mulțime de încălcări admise de către adversari. Este foarte regretabilă situația în care încălcările electorale pot fi tolerate de către persoanele responsabile din cadrul organelor electorale și mai ales când sunt ignorate prin decizii ale instanțelor judecătorești [2, p.32].

Prin admiterea unor încălcări sau fraude electorale, care pot genera litigii și conflicte electorale are loc compromiterea

valorilor democratice în societatea și încălcarea drepturilor omului și deseori pot duce la desfășurarea unor noi alegeri în urma unor procese de judecată.

Toate aceste urmări negative a încălcării legislației electorale necesită noi investiții financiare și o risipă de eforturi ale societății și autorităților publice, care ar putea fi direcționate spre rezolvarea altor probleme importante existente ale comunității. Pentru toate abaterile de la prevederile normelor electorale și comiterea fraudelor și litigiilor electorale trebuie să fie trase la răspundere persoanele care se fac vinovate pentru comiterea acestora.

Bibliografie:

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr.1
2. Ghid practic privind aplicarea legislației electorale pentru avocați. p.95 <http://www.americanbar.org/>
3. Вешняков М. Избирательное право и избирательный процесс в Российской Федерации. Учебник для Вузов. М: НОРМА, 2003, 816 с.
4. Guceac I. Drept electoral, Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2005, 266 p.
5. Drept electoral. Îndrumar pentru judecători. Chișinău, 2005. [resurs electronic]: <http://www.americanbar.org/content/dam/aba/directories/roli/moldova/moldova-elections-benchbook-2005-rom.authcheckdam.pdf>. (accesat la 25.05.2015).
6. Pascari A. Cuvînt de salut. În: Rolul instanțelor judecătorești în procesul electoral din Republica Moldova, Materialele conferinței internaționale științifico-practice (29 octombrie 2013, Chișinău). Chișinău: S. n., 2013 (Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”), p. 13-14.
7. Novac S. Examinarea litigiilor electorale de către instanțele judecătorești. În: Rolul instanțelor judecătorești în procesul electoral din Republica Moldova, Materialele conferinței internaționale științifico-practice 29 octombrie 2013, Chișinău. Chișinău: Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p.52.
8. Codul electoral al Republicii Moldova, nr. 1381 din 21.11.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 08.12.1997, nr. 81.
9. Legea contenciosului administrativ, nr.793/XIV din 10.02.2000. În: Monitorul Oficial nr. 57-58 din 18.05.2000.

10. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 111-115 din 12.06.2003.
11. Ищенко Е.П. Ищенко, А.Е. Избирательные споры возникновение, разрешение, предупреждение. М:РЦИОТ, 2002. 144 С.
12. Охотников Р.А. К вопросу о понятии избирательного спора\\Актуальные проблемы государства и право. Матер. конференций молодых ученых, аспирантов и студентов. Владивосток 2002. с.56.
13. Мостовщиков В. Д. Территориальная избирательная комиссия: статус, порядок формирования и компетенция. М.: РЦОИТ, 2003. 256 с.

LOCUL ȘI ROLUL CALIFICĂRII JURIDICE ÎN PROCESUL DE REALIZARE A DREPTULUI

Drd. Sili IRA

Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova, Departamentul Drept Public
Conducător științific: Elena Aramă, dr. hab. în drept, prof. univ.

Elaborarea normelor de drept nicio dată nu a constituit un scop în sine, ci doar o primă fază a procesului prin care se urmărește reglementarea relațiilor inter umane potrivit voinței de stat [13]. Elaborând actul corespunzător, legislatorul speră la transpunerea prescripțiilor legii în cadrul relațiilor sociale și la obținerea acelui rezultat spre care se tinde în cadrul activității sale de creare a normelor de drept.

Activitatea de realizare a dreptului se încadrează în orice proces social existent, fiind o activitate umană care, alături de alte activități umane, indiferent de domeniu: social, economic, politic, spiritual, contribuie la dezvoltarea comunităților și a persoanelor prin comunicarea eficientă dintre entitățile sociale și membrii acestora pe baza legalității comportamentului uman.

Procesul de realizare a normelor de drept este unul pe cât de complex, pe atât de multidimensional, implicând factori și actori parte a unei societăți cu valori dinamice și tendințe de modernizare.

Celebrul citat a lui L. Iavici: „Dreptul este nimic, dacă dispozițiile lui nu-și găsesc

realizarea în activitatea oamenilor și a organizațiilor lor, în relațiile sociale”[3], precum și a Anitei Naschitz: „dreptul este un complex de reguli de conduită, având menirea sa, pe calea unor dispoziții generale referitoare la raporturile generale tipice, să reglementeze, într-un anumit scop conduita previzibilă a oamenilor, cel puțin cât privește cadrul ei (căci regula nu ar avea sens)”[12], nu ar putea fi ocolite de cel care ar încerca să studieze și să definească în dimensiune juridică, rolul conduitei umane în realizarea dreptului.

Realizarea dreptului ca rezultat final reprezintă obținerea conformării cu normele prescrise, conformare care se înfăptuiește datorită conținutului valoric la nivelul conștiinței colective, sau dreptul fără acest suport ar fi lipsit de substanță, nu va fi perceput ca just, ar fi o umbră fără conținut, astfel, astfel din acest motiv realizarea dreptului prin executarea și respectarea normelor depinde de modul în care se impune la nivelul conștiinței colective o anumită ierarhie a valorilor și intereselor[9]. Realizarea dreptului se consideră a fi

direcționată spre acel rezultat spre care tinde legiuitorul și care, după părerea sa, trebuie să urmărească un scop util. E necesar totodată de menționat că atingerea scopurilor finale ale dreptului depășește limitele realizării sale. Realizarea cuprinde și finalizează, numai cu acțiunile cerute de lege.

Realizarea dreptului în vigoare prin intermediul conformării – respectării și executării atât din partea cetățenilor, cât și din partea organelor de stat și a celorlalte persoane juridice în viziunea prof. Ioan Ceterchi deosebește 2 căi: realizarea normelor prohibitive sub influența sancțiunii și realizarea normelor onerative și permissive ce vizează situațiile în care persoanele fizice și juridice pot să își asume o inițiativă, desfășurând activități concretizate prin stabilirea de raporturi juridice[10].

Norma juridică trebuie să se transpună în comportamentul subiecților de drept, în așa condiții va fi considerată eficace. Adoptarea unei conduite conforme se realizează atunci când toți destinatarii ajung să înțeleagă și să cunoască textul legii. Având în vedere faptul că limbajul juridic are un caracter profesionist și cu cât se diversifică domeniul, apar termeni mult mai complecși, dificultățile de înțelegere se multiplică. Unii autori descriu realitatea fenomenului pe deoparte ca inflație legislativă – datorită supralегiferării în domeniul național, și pe de o altă – creșterea spectaculoasă a numărului de specialiști în domeniul juridic ca rezultat al incompetenței celor existenți [10].

Eficacitatea normei de drept se consideră negativă, dacă relațiile reglementate de

normă au consecințe nedorite din punct de vedere al scopului final, în asemenea condiții norma devine pur și simplu un mijloc inefficient de reglementare al comportamentului uman. Legiuitorul, la rândul său, nu este cointeresat în existența normelor neeficace sau, cu atât mai mult, a actelor cu eficacitate negativă [15].

Realizarea dreptului ca un proces distinct poate fi caracterizat din punct de vedere al laturilor obiectivă și subiectivă. Cu toate acestea nu putem exclude legătura directă dintre finalitatea acestui proces și calificarea juridică.

Întru cât în cadrul etapelor de aplicare a dreptului calificarea juridică este cea care contribuie la apropierea situației de fapt cu prevederea de drept, în așa mod asigurând o uniformitate procesului de aplicare prin care după determinarea situației de fapt se trece la identificarea normei de drept cât și la analiza acesteia, pentru a putea oferi o hotărâre[16].

Din punct de vedere al laturii obiective realizarea dreptului reprezintă săvârșirea în consecutivitatea, termenii și locul stabilit de norma juridică a acțiunilor licite. Aici este atribuită și aplicarea instrumentelor și mijloacelor corespunzătoare de îndeplinire a prevederilor legale.

Din punct de vedere al laturii subiective realizarea dreptului reprezintă atitudinea subiectului față de cerințele legii și starea voinței sale în momentul săvârșirii acțiunilor indicate. În conștiința persoanei care realizează norma juridică are loc un proces psihologic complex de evaluare și alegere a unei variante anumite de comportament.

Dar, în ultima instanță, pe măsură ce prescripțiile legale sunt realizate de către subiect, voința lui în cadrul acestui proces este pozitivă și reprezintă o supunere în fața legii. Absența sau dispariția voinței de supunere în fața legii întrerupe procesul de realizare a dreptului. De aici apar și diferite consecințe sociale: delikte, infracțiuni, contravenții, modificări în sistemul juridic, regresul și transformarea lui[17].

Considerăm că în literatura de specialitate nu se acordă atenția cuvenită legăturii dintre latura obiectivă și subiectivă a procesului de realizare a dreptului în general, fără deosebire de ramura dreptului, deși această problemă nu este mai puțin importantă decât cea referitoare la latura obiectivă și subiectivă a infracțiunii în dreptul penal. Ignoranța sau indiferența subiecților față de drepturile și obligațiile acestora determină de cele mai multe ori consecințe negative asupra percepției conținutului reglementărilor legale și afectează atât procesul de calificare juridică, cât și cel de realizare a dreptului – fenomene legate indispensabil de procesul de aplicare, fapt ce contribuie la existența acestuia.

În activitatea sa practică juristul nu trebuie să se limiteze doar la constatarea unei situații de fapt a comportamentului licit sau ilicit, dar trebuie să ofere și o apreciere în raport cu prevederile normei de drept. E necesar să avem o percepere suficientă despre mecanismul de aplicare a normelor de drept și cel de realizare a dreptului.

V.V. Lazarev interpretează realizarea dreptului destul de larg. Forma inițială de realizare a dreptului de către stat o constituie

legiferarea și mai întâi de toate - adoptarea legilor. Elaborarea actelor normative, subordonate legilor reprezintă de-acum un proces secundar al realizării. Aici sub formă de concretizare se realizează dreptul, exprimat în legi[18].

Realizarea dreptului reprezintă o concretizare și transpunere succesivă a posibilităților obiective (consfințite în normele de drept) prin intermediul unei conștientizări subiective (drepturile și obligațiile subiective) în conduita reală a subiecților (îndeplinirea obligațiilor și exercitarea drepturilor).

Calificarea juridică în procesul de realizare a normelor de drept se identifică ca o etapă de apreciere a procesului de transpunere în acțiunile subiecților a acelor cerințe, care sunt prevăzute în formă generală în normele de drept. Calificarea juridică determină rezultatul nemijlocit al aplicării normei de drept în raport cu situația de fapt contribuind la realizarea eficace a dreptului.

Conținutul de fapt al realizării dreptului îl constituie activitatea materială și social utilă. Conținutul juridic însă constă în respectarea și îndeplinirea obligațiilor juridice și utilizarea sau exercitarea drepturilor subiective, apărute în baza normelor juridice. Anume ca urmare a îndeplinirii și executării obligațiilor juridice și exercitarea drepturilor subiective se obține realizarea dreptului[19].

Realizarea dreptului îmbracă două mari forme: *realizarea dreptului prin respectarea și executarea dispozițiilor legale de către cetățeni și realizarea dreptului prin aplicarea normelor juridice de către organele de stat și alte organisme sociale.*

Procesul de realizare prin aplicarea normelor juridice de către organele de stat și alte organisme sociale este realizat și prin intermediul unor acte specifice de autoritate, emise de organele statului în conformitate cu competența rezervată lor prin lege.

Acte de aplicare a dreptului nu pot elabora decât organele statului, cetățenii realizând dreptul prin executarea și respectarea normelor juridice.

În esență, aplicarea dreptului consta în elaborarea și realizarea unui sistem de acțiuni statale, în vederea transpunerii în practică a dispozițiilor și sancțiunilor normelor de drept [2].

Spre deosebire de realizarea dreptului prin executarea, respectarea și utilizarea prevederilor normelor juridice, care se poate desfășura și în fapt, fără crearea unor raporturi juridice, aplicarea dreptului este nemijlocit legată de nașterea și desfășurarea legăturilor juridice sub forma unor raporturi de drept, în care un subiect este totdeauna un organ al statului care-și exercită prerogativele potrivit cu competența ce-i este rezervată prin lege[6].

Aplicând normele de drept organele de stat se comportă ca purtătoare a atributelor puterii de stat, astfel actele lor de aplicare sunt acte de putere cu caracter individual, concret. Prin intermediul lor sunt concretizate, în limita competenței ce le este repartizată prin normele juridice, drepturile și obligațiile unor subiecți în cadrul raporturilor juridice determinate. De asemenea, prin emiterea actelor de aplicare, organele

statului stabilesc măsuri de sancționare a celor care nu respectă obligațiile ce le revin.

Actul de aplicare a dreptului are destinația de a individualiza și materializa cele mai importante raporturi juridice ce se pot manifesta în societate, pe când aplicarea necorespunzătoare a normelor juridice conform criteriilor de calitate și eficiență, nu este mereu o consecință directă a activității ineficiente a statului, o parte din această responsabilitate revenind altor subiecți de drept[11].

Statul contribuie la realizarea normelor de drept, prin asigurarea unui proces de legiferare eficient și prin supravegherea procesului de aplicare a normelor de drept, fie că contribuie prin intermediul unei interpretări oficiale sau prin emiterea unor acte de aplicare.

Pentru etapa procesului de aplicare a dreptului, calificarea juridică, actele de aplicare prezintă un interes aparte. Spre deosebire de actele normative care au un caracter general, impersonal, tipic, injonctiv și irefragabil, actele de aplicare a dreptului sunt individuale, concret-determinate. Având caracter individual și nu general obligatoriu, actul de aplicare este nemijlocit legat de activitatea unui organ de stat nominalizat și a altor subiecte (persoane fizice) concret determinate. El contribuie la formarea unor concepte și sunt parte integrantă a sistemului orientativ utilizat în cadrul calificării de subiectul procesului de aplicare.

În cadrul procesului de calificare juridică, în prim plan este analizată natura juridică a normei supuse calificării, apoi are

loc delimitarea domeniului de aplicare a acestora pentru a putea identifica cantitativ și calitativ conceptele și categoriile juridice ale domeniului dat, rolul cărora în evitarea erorilor de calificare este unul prioritar[14].

Orice sistem juridic trebuie să dispună de un arsenal conceptual complet, identificat cu denumiri precise pentru a permite prelucrarea incontestabilă a faptelor. Cadrul conceptual al dreptului trebuie să permită a atribui fiecărei situații calificarea bine determinată, cu denumiri adecvate și exclusive și de a deduce regulile juridice ce trebuie aplicate[1].

Realizarea în fapt a prevederilor cuprinse în normele de drept înaintea mai multe condiții ce urmează să fie respectate. În lipsa lor, realizarea dreptului este de neconceput. La ele pot fi atribuite următoarele:

În primul rând, traducerea în viață a prevederilor cuprinse în normele de drept implică participarea unor subiecte respective: statul, autoritățile publice, organizații nestatale, persoane fizice (cetățeni, cetățeni străini, apatrizi) și juridice.

În al doilea rând, este necesar ca fiecare subiect să-și cunoască statutul său juridic. Pentru aceasta trebuie întreprinsă o amplă activitate ce ține de ridicarea conștiinței și culturii juridice. În ceea ce privește omul, „statul asigură dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle, în acest scop, statul publică și face accesibile toate legile și alte acte normative”[5].

În al treilea rând, se impune asigurarea de către stat a unui cadru organizatoric care

să permită tuturor, cărora le sunt adresate normele juridice, posibilitatea valorificării din plin și nestingherit a prerogativele legale.

Concomitent, este necesară stabilirea activității de mai departe a autorităților publice, chemate să asigure realizarea dreptului în cazul săvârșirii unor fapte (acțiuni, inacțiuni) ce contravin reglementărilor juridice.

În cadrul unui interesant caz practic [7] Judecătorii Înaltei Curți de Casație și Justiție din România au apreciat (*în cuprinsul Deciziei nr. 64 din 12 ianuarie 2011 pronunțată în recurs de Secția civilă și de proprietate intelectuală a Înaltei Curți de Casație și Justiție având ca obiect despăgubiri pentru prejudicii de imagine printr-un articol publicat în presă*) că, spre deosebire de obiectul acțiunii care nu poate fi schimbat, temeiul juridic al acesteia poate fi pus în discuție de către instanța de judecată, care, în exercitarea rolului activ, este îndreptățită și chiar obligată, pentru a contribui la ocrotirea intereselor legitime ale părților, să dea acțiunii *calificarea juridică exactă*, alta decât cea dată de reclamant prin cererea de chemare în judecată. În acest scop, calificarea acțiunii se va face nu după natura termenilor folosiți de reclamant, ci după motivele de fapt ale cererii și după scopul urmărit prin promovarea acțiunii. În speță, reclamantul a solicitat despăgubiri civile întrucât printr-un articol publicat de pârâți în presă i-au fost aduse grave prejudicii de imagine, însă în acțiunea introductivă acesta a menționat ca temei juridic art. 2 din C.E.D.O. care consacră dreptul la viață al persoanei și art. 3 care reglementează interzicerea torturii sau a

tratamentelor inumane ori degradante, ceea ce nu corespunde cerințelor impuse de art. 112 alin. (1) pct. 4 CPC a României, referitoare la obligația indicării motivelor de drept pe care se întemeiază cererea. În considerarea acestor aspecte, instanța de recurs a admis recursul, a casat atât hotărârea primei instanțe, cât și cea dată în apel, cu consecința trimiterii la prima instanță pentru rejudecare. Înalta Curte a mai precizat că instanța de fond va pune cu prioritate în discuție necesitatea precizării temeiului juridic al acțiunii, iar în situația în care reclamantul nu se va conforma cerințelor art. 112 CPC a României, instanța va face aplicarea art. 84 și art. 129 CPC a României, punând acest aspect în discuție și dând acțiunii calificarea juridică conformă prevederilor legale aplicabile.

În acest caz putem conchide cât de important pentru realizarea dreptului prin aplicarea este determinarea motivelor de fapt și analizarea scopul urmărit prin promovarea acțiunii, calificarea contribuind la efectuarea unei aprecieri în ansamblu a situației, determinând norma de drept aplicabilă situației de fapt.

Erorile ce se admit la etapa procesului de calificare juridică determină direct procesul de aplicare corectă a normelor de drept și influențează realizarea acestuia.

Verificarea și clarificarea circumstanțelor cauzei sunt făcute de către organul de aplicare numai în lumina ipotezei a unei norme juridice. Astfel, vor fi apreciate și reținute doar acele împrejurări care au relevanță în cauza prezentată în fața unui

organ de stat ce trebuie să o rezolve prin emiterea unui act de aplicare. Aceste împrejurări sunt în general denumite fapte juridice (cauze generatoare sau extinctive de efecte juridice). Organele de aplicare vor determina atât împrejurările concrete datorate acțiunilor oamenilor, cât și consecințele unor evenimente, de producerea cărora legea leagă efecte juridice.

În scopul emiterii unui act de aplicare întemeiat, în acord cu realitatea, organul de aplicare trebuie să-și fundamenteze actul pe baza unei informări veridice, analize complexe, capabile să scoată la iveală aspectele esențiale ale cauzei. În acest scop, organul de aplicare va consulta documente oficiale, va asculta martori, va proceda la reconstituiri, va utiliza rezultate ale unor cercetări științifice etc. Toate acestea trebuie să furnizeze organului de aplicare date ale situației de fapt, ele trebuind să constituie, în același timp, surse reale de informații, în stare să contureze circumstanțele cauzei, să creeze convingeri ferme, în legătură cu starea de fapt și să înlăture dubiile și neclaritățile.

Organele de aplicare a dreptului procedează la selecționarea normei juridice în vederea calificării juridice exacte a stării de fapt stabilite. Calificarea are mai multe acțiuni: nominalizarea normei juridice, verificarea autenticității sale și a forței juridice a normei în cauză, corelarea normei alese cu alte norme juridice, sesizarea erorilor de redactare a actului juridic, verificarea validității normei juridice, rezolvarea unor situații generate de existența unor norme conflictuale, verificarea legalității actului juridic,

respectiv conformitatea normei juridice cu actele normative se face în raport cu diferite categorii de acte de aplicare.

Astfel, realizarea dreptului ca un proces de mare complexitate care se desfășoară în funcție de o serie de factori: tipul sistemului social, natura relațiilor politice, a organizării statale, tipul de relații economice,

gradul de civilizație și cultură, condițiile naționale și internaționale, conștiința juridică a societății etc. este dependentă în mod direct de acțiunile întreprinse de subiecții ce califică, adică atribuie o anumită semnificație juridică faptelor supuse examinării de către organele de aplicare a dreptului.

Bibliografie:

1. ARAMĂ Elena, Ciobanu Rodica. Metodologia Dreptului: (sinteze pentru seminar)/; Univ. de Stat din Moldova, Fac. de Drept, Catedra teoria și Istoria Dreptului. - Chișinău: CEP USM, 2011
2. ARAMĂ Elena, SAVU Iuliana. Controverse teoretice și aspecte practice ale interpretării dreptului. Chișinău: CEP USM, 2005,
3. AVORNIC Gheorghe (Citat după) „Teoria generală a dreptului” Chișinău, 2004, pag. 407
4. POPA Carmen Teoria Generală a dreptului, București, editura Lumina Lex, 2001 p. 215, 319p.
5. *Constituția Republicii Moldova, din 29.07.1994, Publicat: 12.08.1994 în Monitorul Oficial Nr. 1, Data intrării în vigoare: 27.08.1994;*
6. CUZNEȚOV Alexandru, Probleme teoretico-practice ale realizării dreptului într-un stat de drept, Teza de doctor, Chișinău 2009 p. 99
7. Decizia 64/2011 Tribunalului Mehedinți reclamantul B.G. a chemat în judecată pârâții C.R.D., S.C.M. și SC T.S. SRL solicitând obligarea acestora la plata sumei de 500.000 euro, <http://legeaz.net/spete-civil-iccj-2011/decizia-64-2011> (vizitat la 07.05.2017).
8. DOGARU Ion, DANIȘOR Dan Claudiu, DĂNIȘOR Gheorghe, Teoria generală a dreptului, editura științifică, București 1999 p. 348, 466p.
9. CETERCHI Ioan, CRAIOVAN Ion, „Introducere în teoria generală”, București, 1993.
10. MIHAI Gheorghe C., MOTRICĂ Radu I., Fundamentele dreptului Teoria și filosofia dreptului. Editura ALL, București 1977 p.156, 270p.
11. DJUVARA Mircea „Teoria generală a dreptului” (Enciclopedie juridică). Drept rațional, izvoare de drept pozitiv, București, 1995,pag. 400.
12. NEGRU Andrei, Aplicarea dreptului – formă special a realizării dreptului, Dimensiunea științifică și praxiologică a dreptului, Materialele conferinței științifice internaționale „Contribuții la dezvoltarea doctrinară a dreptului” În onorem Elena Aramă, doctor habilitat în drept, profesor universitar. Om emerit Chișinău 14-15 martie 2009, editura Bon Office Chișinău 2009 p. 274, 448p.
13. NASCHITZ A. „Teoria și tehnica în procesul de creare s dreptului”, București, 1969, pag.36
14. SÎLI Ira, „Concepte și categorii în drept ca instrumente ale calificării juridice – spre asigurarea aplicării normelor constituționale” În: Volumul Colectiv al Conferinței internaționale „Constituția și societatea contemporană organizată de Centrul de Studii și Cercetării Juridice

- și Socio-Administrative din cadrul Universității Petrol Gaze din Ploiești și Asociația Română de Drept și Afaceri Europene (ARDAE), Editura Universitară, București 2014 476p. p. 207;
15. МАТУСОВА Н.Н., Малько А.В. „Теория государства и права”, под редакцией, Н.Н. Матусова, А.В. Малько Москва, 1999, стр.412
 16. РУМЫНИНА В.В., КЛИМЕНКО А.В. Теория государства и права: Метод. пособие: Учеб. пособие для сред. проф. образования. — М.: ФОРУМ - ИНФРА-М, 2002. — с.154,319 с
 17. МАРЧЕНКО М.Н. „Общая теория государства и права” том 2, Москва 2011, стр.312
 18. ЛАЗАРЕВА В.В. „Теория права и государства”, Учебник под редакции В.В. Лазарева, Москва, 2001, стр.283.
 19. ФЕДОРОВ Г. К „Общая теория права”, Кишинэу, 2004, стр. 420

КОНЦЕПЦИЯ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА: СОВРЕМЕННОЕ ПОНИМАНИЕ

Шеленга НАТАЛЬЯ,
докторант USPEE «C.Stere»

Представления человека о своем положении в обществе и государстве начали формироваться уже на ранних этапах развития человеческой цивилизации. Знаменитый софист Протагор вывел чрезвычайно важную для последующих эпох формулу: «Мера всех вещей – человек». Со временем пришло понимание того, что важнейшие интересы личности выражаются в ее правах, а лучшей гарантией прав может быть закон. Подлинно демократическое правовое государство наделяет своих граждан комплексом прав и свобод, которые выступают как юридические закрепленные возможности определенного поведения. Очень важно, чтобы права и свободы граждан были соответствующим образом гарантированы, в противном случае они из блага превращаются в пустые лозунги, не представляющие никакой ценности. И, наконец, в здоровом правовом государстве должна господствовать взаимная ответственность государства и личности. Определяя в законах меру свободы личности, государство в этих же пределах ограничивает себя в собственных решениях и действиях, и наоборот,

правомерные решения и действия государственных органов в определенных случаях могут ограничивать свободу личности.

Согласимся с доминирующей в юридической науке позицией, что права и свободы человека и гражданина выступают основным элементом правового статуса.

Права личности в структуре правового статуса – это формально-определенные, юридически гарантированные возможности пользоваться социальными благами, мера юридически возможного поведения человека в государственно-организованном обществе.

Права человека, так же как права гражданина конкретного государства, являются частью объективного права, т. е. определенной разновидности правовых норм в рамках системы действующего права, и одновременно – это субъективные права, поскольку они принадлежат отдельным гражданам как субъектам права. Субъективные права – это те конкретные правомочия, которые возникают у человека как у индивидуально-определенного субъекта права на основе норм объективного права.

Другими словами, это те юридические возможности человека, которые непосредственно вытекают из общих, абстрактных правил поведения, установленных законодателем. Права личности, или субъективные права, - это не потенциальные, а реальные социальные возможности индивида, вытекающие непосредственно из закона. Данное положение следует подчеркнуть, поскольку в юридической науке утвердилось понимание субъективного права как элемента конкретного правоотношения, порожденного определенными юридическими фактами. В литературе такая позиция была подвергнута критике. Н. И. Матузов справедливо отмечает, что способ возникновения, форма проявления и реализации тех или иных прав не имеют принципиального значения для характеристики как субъективных [1, с.329].

Права человека – это права, которые принадлежат любому индивиду, поскольку он человек. Предпосылка возникновения прав человека - объективная потребность в обеспечении общих для всех людей условий существования.

Исторически первым неотъемлемым правом была объявлена свобода вероисповедания. В ходе освобождения от средневековых догматов человеку надлежало, прежде всего, отстаивать свою духовную независимость, доказать свое право принимать самостоятельные

решения, не оглядываясь ни на какие авторитеты, включая авторитет церкви. Но идея духовной независимости тут же сочеталась браком с принципом неприкосновенности частной собственности. Под флагом борьбы за религиозную свободу шла борьба за свободу экономическую.

Права человека чрезвычайно многообразны по содержанию, объему и способам реализации. Они могут быть официально признаны государством и облекаться в законы, изданные надлежащими органами государственной власти. Однако такое их опосредование государством необязательно. Права личности, и, не будучи закрепленными государством, все равно остаются таковыми. Как отмечал Гегель, «человек как таковой... имеет право на свободу». Права человека иногда получают официальное закрепление и в документах внесударственного характера, например, во Всеобщей декларации прав человека, принятой Организацией Объединенных Наций в 1948 г.

Права личности – это не «дар» государства, а социальные возможности, обеспечивающие человеку определенный стандарт жизни. Законодатель не может искусственно «занижать» или «завышать» объем прав и свобод, он связан условиями социального взаимодействия людей. Превышение пределов реальных возможностей личности, зафиксированное в законодательстве,

сделает права человека фикцией, пустым пожеланием.

Следует отметить имеющуюся в научной литературе многозначность определений прав человека. Разные авторы, стремясь выделить наиболее существенные их признаки, дают разные определения. Так, Б.Л. Назаров в своем определении выделял такие признаки понятия прав человека:

1. это определенные равные социальные возможности; властные полномочия личности;

2. они признаются и охраняются обществом и государством, международным сообществом;

3. она направлены на удовлетворение естественных и социальных потребностей людей и соответствующих притязаний;

4. гарантии прав обеспечивают достаточное и справедливое, свободное и ответственное развитие личности, ее участие в многообразных отношениях [2, с.39].

По мнению Н.С. Бондаря, в определении прав человека следует выделить следующие признаки:

- это возможности пользования элементарными, наиболее важными благами и условиями существования личности;

- они обеспечивают безопасность и свободу в гражданском обществе;

- они объективно складываются в результате закономерного развития

человеческой цивилизации и вытекают из самой природы человека [3, с.212-213].

Ф.М. Рудинский указывает, что права человека можно определить следующим образом: во-первых, это неотъемлемые свойства и возможности, определяющие меру его свободы, закрепленные в правовых нормах, нравственных, политических правилах, религиозных догматах; во-вторых, это возможности использования человеком наиболее существенных благ, защиты его жизненных интересов; в-третьих, это пределы осуществления государственной власти, способ свободного развития личностью своих способностей и талантов; в-четвертых, это способ защиты человечества от глобальных угроз его существования [4, с.20].

Е.А.Лукашева усматривает в понятии прав человека следующие признаки: это определенные нормативно-структурные свойства и особенности бытия личности; они выражают свободу личности; являются неотъемлемыми и необходимыми способами и условиями жизни, ее взаимоотношения с обществом, государством, другими индивидами [5, с.11].

Наряду с категорией «права» употребляется термин «свободы»: свобода совести, свобода вероисповедания, свобода мысли, слова и т.д. Вопрос о соотношении указанных понятий является спорным. Большинство авторов считает эти категории равными по смыслу и содержанию. Высказывается позиция,

что терминологическое многообразие, которое существует в данной сфере, не имеет юридического смысла, а носит, скорее, исторический или моральный характер, так как в международно-правовых документах, в национальном законодательстве многих стран, в научной и учебной литературе не проводится различий между указанными терминами. Поэтому можно утверждать, что термины «права человека» и «свободы человека» имеют равное значение [6, с.3].

Есть и другая точка зрения, согласно которой между правом и свободой существует некоторое различие. Право – это совокупность устанавливаемых и охраняемых государством норм и правил, регулирующих отношения людей в обществе, т.е. право – это те действия, на которые человек реально по закону претендует. А свобода – это отсутствие стеснений и ограничений, связывающих общественно-политическую жизнь и деятельность всего общества. Это возможность проявления своей воли на основе осознания законов. Т.е. человек имеет возможность использовать свое право, которое ему необходимо, он свободен в этом выборе, ибо государство даровало такую свободу [7, с.23]

В историческом контексте традиционно выделяют три поколения прав. Концепция «поколений» прав человека возникла в 70-е годы XX века.

Первое поколение (конец XVIII века) – это этап юридического провозглашения тех прав и свобод, которые вытекают из

особого достоинства человека и гражданина в правовом государстве. Цель их – обеспечить свободу, то есть позволить людям освободиться от стеснений и ограничений старого феодального порядка. Эти права являются атрибутами человеческой личности. Права первого поколения – это личные и политические права, провозглашенные Великой Французской революцией, а также американской борьбой за независимость. Данные права в целом противостоят государству, от которого требуется, чтобы права и свободы уважались и не нарушались.

Ко второму поколению (конец XIX – начало XX столетия) относятся социально-экономические и культурные права, которые появились в результате борьбы народа за улучшение своего положения. «Второй возраст прав» человека связан с процессом социализации общества. Эти права по своей природе позволяют людям стать равными.

Третье поколение составляют права коллективные: право на мир, право на разоружение, право наций на самоопределение, право на здоровую окружающую среду, право на развитие и другие. «Третий возраст прав» связан с интернализацией. Это «права солидарности», которые характеризуются, как правило, следующими параметрами:

1. они вводят человеческое измерение в те области, где оно отсутствовало, такие как, мир, развитие, гуманитарная помощь в случае бедствия,

окружающая среда, общее наследие человечества и т.д.;

2. для их реализации необходимо, чтобы они были противопоставлены государству и требовали бы от него их реализации;

3. могут быть реализованы только при условии всех участников социального действия индивида, государства, различных социальных обществ на национальном и международном уровне, то есть это права братства, поскольку они вытекают из очевидной и необходимой солидарности людей в мире [8].

Вопрос о признании прав третьего поколения является спорным. Большинство специалистов считает, что в рамках прав человека нельзя говорить о коллективных правах. Права человека — это не права наций, меньшинств или иных социальных групп, а правомочия индивидуального характера.

В конце XX века было открыто четвёртое поколение прав – духовно-нравственные права и свободы человека и гражданина, которые провозгласили и провозглашают духовно-нравственные ценности личности [9,с.5; 10,с.210-213; 11,с.92-93; 12; 13, с.94-97; 14,с.4].

К четвёртому поколению прав относятся право на уважение духовного и нравственного достоинства человека, запрет пыток и бесчеловечного обращения, права на творчество, право выбора, свобода совести и вероисповедания, право на духовное образование и воспитание и пр.

Духовно-нравственные права и свободы человека и гражданина несут в себе ценности автономии человеческого духа, души и тела, которые являются естественными правами, принадлежащими человеку в силу его рождения, а также в силу позитивного права.

Провозглашённые духовно-нравственные права и свободы человека и гражданина не умаляют религиозные учения о достоинстве, свободе и правах человека, а наоборот дополняют их. Основу духовно-нравственных прав и свобод составляют фундаментальные ценности основных религиозных учений. Рассматриваемые права систематизируют по своей важности духовные и моральные ценности человека и устраняют конфликт прав человека с религиозными учениями о человеке. Поэтому фундаментом духовно-нравственных прав и свобод являются религия и мораль. Указанные права играют особую роль в формировании духовности и нравственности личности.

К духовно-нравственным правам и свободам человека и гражданина не относятся «личностные (соматические) права», так как они, в основном, противоречат и противостоят духовно-нравственным ценностям [12].

А.Б.Венгеров указывает: «Четвёртое поколение – это правовой ответ вызову XXI века, когда речь пойдет уже о выживании человечества как биологического вида, о сохранении

цивилизации, о дальнейшей, космической социализации человечества. Рождается новое, четвертое поколение прав, и, соответственно, возникают международно-правовые процессуальные институты, обеспечивающие эти права. Формируется международное гуманитарное право, светский гуманизм становится одной из вех в нравственном развитии общества» [15].

Сегодня в науке высказывается мнение о появлении в начале XXI века пятого поколения прав человека, которое называют «божественными правами и свободами» [16]. Их основу составляют такие ценности, как Любовь, информация и энергия. К пятому поколению прав относятся такие права, как право на Любовь, Вера, право на информацию и управление энергией, право на совершенствование окружающего мира и другие права, которые вытекают из Любви и Божественной энергии [10,с.210-213].

Как видим, концепция прав человека в современных условиях продолжается развиваться, она наполняется новым содержанием и поэтому нуждается в дальнейшем глубоком осмыслении и разработке применительно к новым условиям и сегодняшним реалиям. Человечество вступило в новую фазу своего развития, именуемую глобализацией. Ее характерными чертами являются переход от индустриального общества к информационному, от национальной экономики к мировой. Глобализация – новый уровень

интернационализации, охватывающей все этапы производства, экономических, социальных и культурных отношений [17, с.22]. Происходящие в современном мире процессы существенным образом влияют на содержание прав человека, возможности их реализации и гарантированности, а также по-новому определяют характер взаимоотношений с государством. В настоящее время как никогда актуальным представляется найти компромисс между правами человека, обществом и государством. В современном обществе одинаково неправильным признается как превознесение прав отдельного человека, т.е. концепция либерального индивидуализма, так и концепция коллективизма, т. е. превознесение прав общества над правами человека. Говорить о приоритете одних прав над другими в принципе не верно. Соотношение прав личности, государства и общества, в конечном счете, является проблемой согласования их разнородных интересов. Невозможно реализовать права отдельного человека, не реализуя интересы всего общества в целом и государства, так как именно общество и в особенности государство выступают гарантами прав личности.

Современные права человека должны формироваться на основе различных способов взаимоотношений индивидов в государственно-организованном обществе, как с властью, так и между собой. Представляется, что

права и свободы человека и государства должны быть сбалансированы общественной солидарностью.

При поиске компромисса между правами государства, общества и отдельного человека необходимо помнить, что соблюдение прав человека лежит в основе формирования гражданского общества и правового

государства. Публичные интересы государства и частные интересы индивидов выступают в качестве неразрывно связанных категорий, при этом установление приоритета прав одной из сторон неизбежно ведет к ущемлению прав и интересов другой стороны.

ЛИТЕРАТУРА:

1. МАТУЗОВ, Н.И., МАЛЬКО, А.В. *Теория государства и права: Курс лекций*. М., 2007.
2. *Права человека. История, теория и практика*. М., 1995.
3. БОНДАРЬ, Н.С. *Права человека и местное самоуправление в Российской Федерации*. Ростов-н/Д., 1998.
4. РУДИНСКИЙ, Ф.М., ГАВРИЛОВА, Ю.В., КРИКУНОВА, А.А., СОШНИКОВА, Т.А. *Экономические и социальные права человека и гражданина: современные проблемы теории и практики*. Под общей редакцией Ф.М.Рудинского. М., 2009.
5. *Права человека* / Под ред. Е.А.ЛУКАШЕВОЙ. – М., 2002.
6. ЖИВУЛИПА Т.Л. *Права человека в современных теориях правопонимания*. – Автореф. дис. ... канд. юрид.наук. - Н.Новгород, 2006.
7. БАСИК, В. П. Эволюция правового статуса личности и его отражение в российской правовой науке. В: *Правоведение*, 2005, № 1, с. 21 - 35
8. ИВЕНТЬЕВ С.И. Классификация прав и свобод человека и гражданина. В: *Научный электронный архив*. URL: <http://econf.rae.ru/article/6199> (дата обращения: 08.06.2017).
9. ИВЕНТЬЕВ С.И. *Духовно-нравственные права и свободы человека и гражданина*. – Казань: ТИСБИ, 1999. 2 сентября. [Электронный ресурс] – режим доступа: <http://iventev.narod.ru/>.
10. ИВЕНТЬЕВ С.И. Духовно-нравственные права и свободы человека и гражданина. Выбор. В: *Система ценностей современного общества*. Сборник материалов X Международной научно-практической конференции 3 марта 2010г. Часть 2 / Под общ.ред.С.С.Чернова. – Новосибирск: Издательство «СИБПРИНТ». 2010.
11. ИВЕНТЬЕВ С.И. Духовно-нравственные права и свободы человека и гражданина. В: *Ежемесячный научный журнал «Дискуссия»*. 2010. № 2 февраль.
12. ИВЕНТЬЕВ С.И. Четвёртое и пятое поколение прав человека. В: *Современность и юриспруденция*. Материалы I Всероссийской научно-практической интернет-конференции 1 марта 2010г. – 30 апреля 2010г. – Новосибирск. 2010. март. [Электронный ресурс] – режим доступа: <http://cprsob.clan.su/load/konferencija>.
13. ИВЕНТЬЕВ С.И. Духовно-нравственные права и свободы человека и гражданина. В: *Актуальные проблемы права на современном этапе развития российской государственности:*

материалы Всероссийской научно-практической конференции 25-26 марта 2010г.
Часть 1. –Уфа: РИЦ БашГУ. 2010.

14. СМИРНОВ В. Конституция и мораль. В: *Молодёжь Татарстана*. 1998. № 31, 30 июня.
15. ВЕНГЕРОВ А.Б. Теория государства и права: Учебник. М., 2004.
16. ИВЕНТЬЕВ С.И. Пятое поколение прав человека. Энергия Любви. В: *Современность и юриспруденция*. Материалы I Всероссийской научно-практической интернет-конференции 1 марта 2010г. – 30 апреля 2010г. – Новосибирск. 2010. март. [Электронный ресурс] – режим доступа: <http://cprsob.clan.su/load/konferencija>.
17. ЧЕРНИКОВ Г.П., ЧЕРНИКОВА Д.А. Мировая экономика. М., 2003.

MODELUL MANAGEMENTULUI RESURSELOR UMANE ÎN SISTEMUL SĂNĂTĂȚII

Ph.D. Aliona LISII

University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”

Chisinau, Republic of Moldova

aliona_lisii@yahoo.com

Abstract: Trecerea Republicii Moldova la economia de piață a generat transformări radicale în toate domeniile, inclusiv în sfera asistenței medicale. Relațiile dintre medic și pacient au devenit relații de vânzare-cumpărare, iar serviciile medicale s-au transformat în marfă. În economia națională a apărut o ramură specială – Economia Ocrotirii Sănătății.

În noile condiții de activitate se cere schimbată mentalitatea specialiștilor – medici și farmaciști și a altor categorii de lucrători medicali. Sunt necesare noi forme și metode de organizare, conducere și gestionare a instituțiilor medicale. Sub acest aspect, un rol deosebit îi revine managementului.

Cuvinte cheie: managementul resurselor umane, sistemul sănătății, valoare absolută, valoare relativă, entuziasmul medical

Integralizarea teoriilor psihosociale și manageriale conform principiilor coerenței, consistenței, congruenței, elasticității, accesibilității, forței și stabilității și raportarea acestora la situația reală a MRU în sistemul sănătății permite reliefarea Paradigmei MRU în viziune postmodernă. Paradigma MRU are o dimensiune conceptual-valorică (reprezentată de Concepția MRU, cu sistemul de valori, principii, scop și obiective) și una instrumentală /metodologică (reprezentată de Sistemul MRU, cu politici, dimensiuni procesuale, resurse, legități, norme metodologice, proceduri etc.)

Concepția managementului resurselor umane în sistemul sănătății

a) Valorile Managementului resurselor umane în sistemul sănătății.

Orice sistem de valori trebuie să răspundă unor nevoi, aspirații, să împlinească cerințe individuale sau colective. În acest context, teoria valorilor și rezultatele studiului diagnostic permit avansarea următoarei taxonomii a valorilor oportune pentru realizarea consecventă a opțiunilor ce corespund managementului resurselor umane postmodern.

În viziunea noastră, valorile MRU sunt: *relative* și *absolute*. **Valoarea absolută** este aplicabilă în toate circumstanțele posibile,

admisă de către toți membrii unei societăți /sistemului de sănătate/instituției medicale și este inclusă în concepția personalității sociale, personalității sistemului de învățământ, personalității instituției de învățământ.

Valoarea absolută care direcționează *managementul resurselor umane* este **Omul – personalitatea creatoare de cultură intelectuală, performantă, responsabilă, realizată, împlinită profesional**. Valorile relative, principiile, scopul, obiectivele, dimensiunile procesuale specifice MRU se raportează la personalitatea individuală și organizațională prin valorificarea și valorizarea acestora.

Valorile relative ale MRU sintetizează sistemul de *valori transpersonale* și devin mijloace validate, apreciate după gradul lor de cooperare la atingerea idealului; ele apar ca mijloace în atingerea valorii absolute, în virtutea capacității acestora de a satisface dorințe, aspirații umane, de a contribui la progresul omului și al societății.

Trebuie de menționat că valorile nu sunt ierarhizate, ordonate cumva, căci fiecare are o funcție unică, de neînlocuit în cadrul MRU.

b) Principiile Managementului resurselor umane în sistemul sănătății

Principiile MRU se referă la ceea ce este semnificativ pentru (auto)devenirea personalității creatoare de cultură intelectuală, performantă, realizată, împlinită profesională. Ele se clasifică în *principii generale* și *principii specifice ale MRU*.

Pornind de la ideea că orice ființă umană tinde să extragă satisfacții din interacțiunea sa cu lumea externă, inclusiv cea

profesională, evidențiem ca **principiu general** al managementului resurselor umane în sistemul sănătății cel al **satisfacției profesionale al cadrelor medicale**.

Definim **satisfacția profesională a cadrelor medicale** ca o configurație psihică complexă, constituită dintr-un set de atitudini pozitive ale cadrului medical față de activitatea profesională, formate în rezultatul trăirii sentimentelor de plăcere în raport cu îndeplinirea nevoilor, dorințelor, aspirațiilor profesionale, acestea conducând la performanțe profesionale, trăirea sentimentului de *împlinire, realizare profesională*.

Satisfacția profesională acoperă, ca pondere, aproape jumătate din nivelul satisfacției față de viață [7,8], moment ce scoate în evidență oportunitatea conceptualizării și implementării unei strategii eficace de îmbunătățire a satisfacției cadrelor medicale, a sănătății și stării de bine la locul de lucru. În același timp, satisfacția este un proces dinamic, depinde de o multitudine de variabile, deci managementul satisfacției trebuie să poarte caracter flexibil, individualizat, particularizat.

Satisfacția este un indicator al motivației; motivația precede satisfacția, dându-i acesteia semnificația și rațiunea de a exista; ea se obține atunci când cadrul medical are impresia unui **echilibru** între ceea ce el aduce instituției și ceea ce aceasta îi oferă. Insatisfacția apare atunci când diferența este fie *pozitivă* (aduc mai mult decât primesc), fie *negativă* (aduc mai puțin, deoarece nu primesc); cu cât așteptările personale sunt mai

puternice în raport cu lucrul, cu atât insatisfacția are consecințe mai puternice.

În acest context, managerii din sistemul de sănătate invocă lipsa resurselor necesare (cognitive, comportamentale, atitudinale, economice) pentru satisfacerea expectanțelor cadrelor medicale, care, de fapt, avansează pe prim plan salariul, ca nevoie majoră (99 %). Și medicii afirmă că o salarizare mai consistentă ar stimula activitatea lor, care s-ar solda cu rezultate mai bune, deși remunerarea nu întotdeauna determină performanțe înalte; mai curând *obținerea unor rezultate bune în activitate generează satisfacție ridicată*; banii pot reduce insatisfacția legată de lucru, dar nu motivează; mai mult decât atât, îmbunătățirea performanței prin recompense/întăriri provoacă sentimentul neplăcut de a fi controlat de cineva, ajungându-se la reducerea motivației intrinseci, a interesului pentru sarcină și a creativității. Credem că practicarea doar a motivației economice îi determină pe oameni să fie mai puțin entuziaști în legătură cu lucrul lor. În plus, poate avea un impact negativ asupra comportamentului civic organizațional ale angajaților care împărtășesc în mică măsură valorile organizației și nici un efect pentru angajații ce împărtășesc în mare măsură valorile organizației.

Este semnificativ că în sistemul sănătății satisfacția profesională întreține *entuziasmul medical*, caracterizat prin însuflețire puternică, avânt/înflăcărare pentru prestarea unei activități medicale *de calitate*, pasiune pentru această profesie, iar protagonistul acestei activități este *medicul entuziast*, gata

să se devoteze ideii de promovare a medicinei de calitate, de creare a culturii intelectuale, de formare a unui capital uman valoros pentru societatea actuală, dar și cea viitoare, societate în care inteligența creatoare, realizarea unui spectru cât mai larg de valori și crearea de valori devin realitate.

Conform specificului activității medicale, teoriilor postmoderne, politicii în sistemul sănătății a statului, poate fi sintetizată următoarea **ierarhie a nevoilor profesionale ale cadrelor medicale**, care, fiind satisfăcute, vor contribui substanțial la realizarea prestărilor serviciilor medicale de calitate:

8. *Nevoia de armonie valorică, de creare a valorilor* (nevoia de atingere a unui anumit echilibru sufletesc al valorilor, nevoia de realizare a concordanței între cunoaștere, trăire și acțiune, nevoia de creare a valorilor).

7. *Nevoia de realizare, împlinire profesională* (nevoia de a se realiza în profesie, nevoia de împlinire, de atingere a propriul potențial, nevoia competenței, performanței profesionale, nevoia de autonomie și responsabilitate individuală etc.)

6. *Nevoia de calitate* (Actualmente politica în sistemul sănătății se axează pe calitate în prestarea serviciilor medicale și asigurarea acestora. În acest context, pentru a obține calificativul „de calitate”, medicina, în virtutea specificului său, are nevoie de resurse umane „de calitate” cu nevoi percepute, conștientizate de realizare a activității medicale *de calitate*, nevoia lucrului bine făcut etc.).

5. *Nevoi cognitive* (de a ști, de a înțelege, de a învăța ceva nou, de a descoperi, a explora, accea, de a avea acces la ultimele realizări ale științei în medicină, nevoia de autoperfecționare continuă, educație permanentă etc.)

4. *Nevoia de apreciere* (recunoașterea activității medicale ca una de prestigiu, nevoia de stimă, considerație, statut social, nevoia de a se respecta pe sine și pe cei din jur, nevoia de a participa și a-și da consimțământul pentru o activitate, tratare corectă și echitabilă, evaluarea conform unor obiective și criterii clare, aprecierea efortului depus, feed-back permanent despre evoluția în plan profesional etc.)

3. *Nevoia sinergiei* (nevoia de colaborare eficientă cu alte instituții medicale, nevoia de a fi membrul unei echipe/catedre, de a participa în diverse grupuri de lucru, nevoia de implicare în activitatea instituției, implicare în luarea deciziilor ce vizează întreg colectivul, de exprimare a ideilor către administrația instituției etc.).

2. *Nevoi informaționale* (de a fi informat, de a cunoaște toate modificările în curriculum, în științele medicale, informarea despre planurile și progresele instituției, accesibilitatea informației ce ține de activitatea curentă a instituției/ alte domenii în medicină).

1. *Nevoi materiale* (asigurarea activităților medicale cu resurse materiale resurse curriculare, materiale sanitare auxiliare, tehnice multimedia etc.).

Pentru activizarea acestei ierarhii de nevoi profesionale, este oportună satisfacerea nevoilor personale evidențiate de lucrători medicali în cadrul experimentului diagnostic. Adică ierarhia de nevoi personale servește ca condiție pentru activizarea ierarhiei de nevoi profesionale, solicitate de specificul activității medicale.

Printre nevoile profesionale evidențiate de cadrele medicale sunt cele *materiale, informaționale, nevoia sinergiei, nevoia de apreciere, nevoi cognitive*.

Rezultatele diferitor experimente demonstrează că actualmente nevoile profesionale superioare (*nevoia de calitate, nevoia de realizare, împlinire profesională, nevoia de armonie valorică, de creare a valorilor*) sunt percepute, spre regret, de un număr foarte mic de cadre medicale și în măsură insuficientă. Aceasta constituie o ierarhie mai superioară, ce presupune eforturi enorme sau chiar sacrificii; perceperea unor astfel de nevoilor presupune eliberarea de condiționări, *realizarea, cel puțin, a nevoilor personale minime ce întreține existența umană*.

Raportul dintre nevoile personale și cele profesionale le prezentăm în figura 1.

Așadar, pentru a asigura calitatea serviciilor medicale este oportun de a recunoaște importanța satisfacerii *nevoilor personale* ale cadrelor medicale, de a crea condiții pentru satisfacerea *nevoilor profesionale*, de a întreprinde acțiuni manageriale strategice, sistemice la nivel de stat în acest sens.

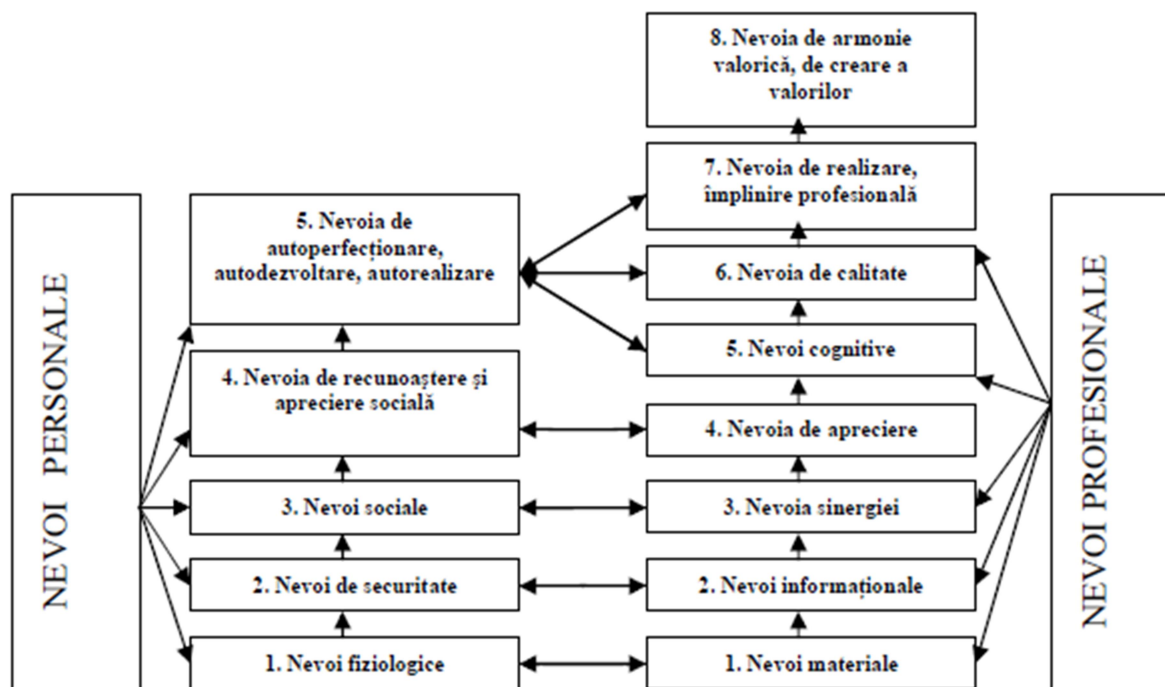

Figura 1. *Corelația nevoi personale/nevoi profesionale*

Evident că satisfacția profesională este dependentă de sistemul de valori al cadrelor medicale. Este cunoscut că *realizarea valorilor superioare oferă o satisfacție mai profundă*. În acest sens, este oportună determinarea cadrelor medicale de a-și lărgi sfera axiologică personală, susținerea evoluției motivațiilor lor spre cele de nivel superior (realizare, împlinire profesională, armonie valorică etc.), consolidarea conștiinței profesionale, susținerea procesului de constituirea identității profesionale, dezvoltarea autonomiei și responsabilității individuale.

Evidențiem relevanța satisfacției profesionale pentru *implicarea* cadrelor medicale în realizarea misiunii și scopurilor strategice ale sistemului sănătății/instituției medicale. Prin comparație cu satisfacția și motivația, *implicarea* are legăturile cele mai directe cu performanța.

Astfel, este importantă conștientizarea contribuției pe care o aduce personalul medical la atingerea obiectivelor strategice și la dezvoltarea instituției. Precizăm că motivarea adecvată și autentică a cadrelor medicale prin satisfacerea nevoilor profesionale creează premise pentru obținerea

satisfacției profesionale, care la rândul său influențează *implicarea* personalului medical în atingerea obiectivelor instituției, astfel generând performanța individuală și organizațională. Omul se implică conștient în activitate doar atunci când este motivat.

Așadar, *implicarea* are la bază *motivarea* și *satisfacția*, toate împreună devenind elemente a unui întreg *ciclu motivațional*, ce reprezintă ansamblul necesităților, aspira-

țiilor, așteptărilor, atitudinilor, eforturilor, deciziilor, acțiunilor și comportamentelor salariaților, corelate cu performanțele individuale și organizaționale și cu motivațiile activizate, structurate și particularizate sub influența variabilelor individuale, organizaționale și contextuale implicate.

Ciclu motivațional poate fi prezentat schematic conform figurii 2.

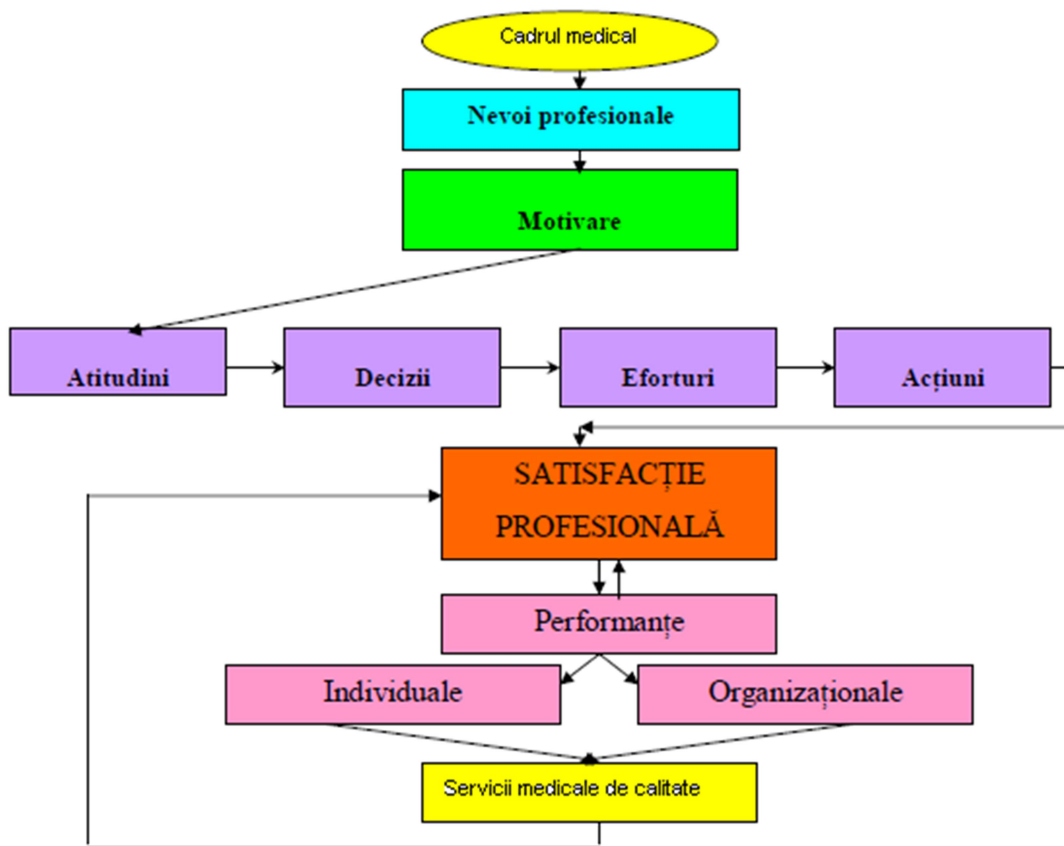

Figura 2. *Ciclu motivațional al cadrelor medicale*

Constatăm că rolul central îi aparține cadrelor medicale, deoarece la baza reacțiilor motivaționale se află în primul rând nevoile sau necesitățile ce-i sunt specifice. Fiecare persoană, în funcție de necesitățile profesionale specifice, de specificul activității, de contextul organizațional și național în care își desfășoară activitatea, are aspirații și un set de așteptări de natură motivațională. Aspirațiile și așteptările se reflectă în eforturile, deciziile, acțiunile și comportamentul cadrelor medicale.

Realizarea unei concordanțe cât mai mari între aspirații și așteptări individuale împreună cu obiectivele, sarcinile și celelalte elemente organizaționale, pe de o parte, eforturi și decizii, acțiuni și comportamente personale, pe de altă parte, este esențială pentru obținerea de **performanțe individuale și organizaționale**.

În funcție de rezultatele, de performanțele individuale, se vor acorda stimulente, recompense. Utilizând semnificarea, putem afirma că performanța organizațională depinde, ca rezultat, de măsura în care personalul instituției (cadrele manageriale, medicale și ceilalți angajați) se simte responsabili și se implică conștient în realizarea scopului major al instituției; orientarea spre performanță este dată de management, susținută de resurse necesare, parteneriate, *dar depinde, ca rezultat, de măsura în care personalul se simte responsabil și se implică în mod real în îndeplinirea obiectivelor instituției medico-sanitare*.

Urmează de reținut că ciclul motivațional sub aspectul conținutului concret este diferit de la o persoană la alta, datorită

specificului necesităților individuale, axei valorice a fiecăruia și interacțiunilor dintre variabilele individuale, organizaționale și contextuale. Așadar, pentru eficacitatea individuală și organizațională motivația este esențială; de modul și gradul de motivare al personalului medical depinde viitorul oricărei instituții; anume cadrele medicale motivate fac instituția mai performantă; motivația orientează atenția omului spre acele aspecte cese află în legătură cu scopul propus, persoana formându-și un anumit sistem de opinii, principii, credințe, valori, astfel se furnizează energia necesară și se orientează comportamentul, face ca acest comportament să fie în armonie cu trebuințele omului.

Diferența fundamentală între motivație și implicare în activitatea profesională este marcată de faptul că aceasta din urmă se deschide spre un comportament bine precizat, care reprezintă rezultatul unui ansamblu de atitudini în relațiile de lucru. Implicarea este mult mai previzibilă în efectele sale decit motivația, fiind mai ușor de gestionat de către manager, care are tot interesul să o stimuleze. Scopul personal determină implicarea în activitatea instituției, el vine din interior, dă sens activității, iar prin comunicare și colaborare cadrele medicale conștientizează că-și pot transforma dorințele proprii în programe sociale.

Sistemul MRU promovează ideea dezvoltării unei **comunități intelectuale**, în care fiecare se străduiește să atingă scopul spre care tinde sistemul/instituția și, în același timp, fiecare este o personalitate complet individuală, liberă, determinată, în diversele ei acțiuni de către o voință autonomă și un sistem de valori.

În același timp, implicarea cadrelor medicale în realizarea scopurilor strategice ale instituției medicale, pe lângă gradul lor de motivație, mai depinde și de *existența competențelor solicitate*. Astfel, MRU solicită crearea cadrului optim, identificarea acțiunilor de formare profesională continuă care pot și trebuie realizate de către sistem/instituție pentru obținerea performanțelor individuale, ca rezultat al implicării sale conștiente în realizarea obiectivelor organizaționale, creând premise pentru autorealizare, împlinire, satisfacție profesională.

MRU se axează pe dezvoltarea și menținerea *motivației intrinseci de implicare în realizarea obiectivelor organizaționale, care devin responsabilitate a fiecăruia*.

În același timp, trebuie să se conștientizeze și faptul că investiția organizațională în

resursele umane presupune și activități concrete de *autoinvestiție*, care pune în centru *persoana care investește în ea însăși*. Este vorba de *extinderea continuă a competențelor profesionale și a capacității și dorinței de valorificare a lor focalizare pe profesie, motivație puternică pentru dezvoltare profesională, lărgirea sferei axiologice personale*.

Necesitatea perfecționării conducerii în ocrotirea sănătății este legată de faptul că în această ramură, ca, de altfel, în toate celelalte ramuri ale economiei naționale, managementul reprezintă calea principală de dezvoltare. De aceea, în condițiile actuale, organizarea înaintază probleme noi în fața conducătorilor, cere noi forme de lucru. Rezolvarea operativă și calitativă a acestor probleme impune metode de dirijare mai eficiente.

Bibliografie:

1. Armstrong M. *Managementul resurselor umane*. București: Editura Codecs, 2003. 376 p.
2. Abric J.C. *Psihologia comunicării*. Iași: Polirom, 2002. 314 p.
3. Andrițchi V. *Managementul calității în domeniul resurselor umane*, 2011, nr.1, p. 87-94.
4. Beveridge W.I., *Arta cercetării științifice*, București, Editura Științifică, 1968.
5. Budean A.D., Pitariu H.D. *Cultura organizațională. Realități și perspective în Psihologie organizațional-managerială: tendințe actuale*. Iași: Polirom, 2008. p.197-218.
6. Bîrliba C., *Informație și competență*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.
7. Vercellino D. *Satisfacția profesională în Psihologie organizațional-managerială: tendințe actuale*. Iași: Polirom, 2008. p.520-541.
8. Mucchieller A. *Dicționar al metodelor calitative în științe umane*. Iași: Polirom, 2002. p.448

IMPACTUL IMPORTULUI PRODUSELOR LACTATE ASUPRA PRODUCĂTORILOR AUTOHTONI: ASPECTE METODOLOGICE

Prof. univ. dr. hab. Silvestru MAXIMILIAN,

Universitatea de Stat din Moldova,

Conf. univ. dr. Alexandru SCUTARU,

Universitatea de Stat din Moldova,

Conf. univ. dr. V. BÂRDAN,

Universitatea Politehnică din Moldova,

T. BULIMAGA,

Universitatea de Stat din Moldova,

N. SCUTARU,

Universitatea Babeș-Bolyai,

Conf. univ. dr. BÂRDAN,

Universitatea Politehnică din Moldova

Abstract: *Tranziția către o economie de piață impune restructurarea într-un ritm accelerat al costurilor de producție. Acest aspect poate fi soluționat prin utilizarea diferitor metode științifice. În materialul expus sunt propuse unele aspecte metodologice pentru soluționarea problemelor generate de concurență.*

În condițiile unui schimb liber, de exemplu de produse lactate, între Republica Moldova și Ucraina, cu nedumerire, constatăm că Republica Moldova favorizează consumatorul autohton prin taxele produselor lactate din Ucraina. Piața de lactate din Republica Moldova va fi „cucerită” de producătorii care vor oferi produse mai calitative, la un preț relativ mai redus. Laptele produs din „praf” poate fi eliminat din rețelele comerciale numai prin intermediul concurențial. Inițiativa de restricționare a lactatelor nu de import, ci din Ucraina are un miros specific (ca și laptele) politic. Restricționarea trebuie să o facă nu structurile guvernamentale din Republica Moldova, ci piața, consumatorului. Nivelurile tehnologice, inovaționale de producere a lactatelor în Republica Moldova și Ucraina sunt identice. Republica Moldova își poate proteja piața produselor lactate doar prin reducerea costurilor productive, prin creșterea calității lactatelor, utilizând experiența țărilor din Uniunea Europeană, de exemplu, a Olandei.

Problema lactatelor de pe piața internă din Republica Moldova poate fi analizată în limbajul formalizat [1].

În acest scop notăm cererea anuală de produse lactate din Republica Moldova prin D;

X_1, X_2 - volumul de lactate produse, respective, în Republica Moldova, în Ucraina; costurile productive a a lactatelor prin C_1 și C_2 , unde:

$$C_1 = a_0 + a_1 x_1 + a_2 x_1^2 \text{ (lei); } C_2 = b_0 + b_1 x_2 + b_2 x_2^2 \text{ (lei),}$$

$a_i, b_i, i = 0; 1; 2$ - parametrii pozitivi;

cererea -D (lei)

Modelul economico-matematic:

$$C = a_0 + a_1 x_1 + a_2 x_1^2 + b_0 + b_1 x_2 + b_2 x_2^2 \Rightarrow \min$$

În condițiile:

$$x_1 + x_2 = D$$

$$x_1, x_2 \geq 0.$$

Elaborăm funcția Lagrange

$$F(x_1, x_2, \lambda) = a_0 + a_1 x_1 + a_2 x_1^2 + b_0 + b_1 x_2 + b_2 x_2^2 + \lambda (D - x_1 - x_2).$$

Derivatele parțiale după variabilele x_1, x_2, λ sunt egale cu zero

$$\begin{cases} \frac{\partial F}{\partial x_1} = a_1 + 2a_2 x_1 - \lambda = 0; & \text{sau} & 2a_2 x_1 - 2b_2 x_2 = b_1 - a_1 \\ \frac{\partial F}{\partial x_2} = b_1 + 2b_2 x_2 - \lambda = 0; & & x_1 + x_2 = D \\ \frac{\partial F}{\partial \lambda} = D - x_1 - x_2 = 0; \end{cases}$$

$$\text{De unde obținem: } x_1 = \frac{b_2}{a_2 + b_2} D + \frac{b_1 - a_1}{2(b_2 + a_2)}; \quad x_2 = \frac{a_2 D}{a_2 + b_2} - \frac{b_1 - a_1}{2(b_2 + a_2)};$$

Lesne de înțeles, dacă, $a_2 = b_2 = a \neq 0$, atunci $C_1 + C_2$ constituie o circumferință.

Într-adevăr:

$$C = a x_1^2 + a_1 x_1 + a_0 + a x_2^2 + b_1 x_2 + b_0 = a \left(x_1^2 + \frac{a_1}{a} x_1 + \frac{a_0}{a} \right) + a \left(x_2^2 + \frac{b_1}{a} x_2 + \frac{b_0}{a} \right);$$

Sau

$$x_1^2 + 2x_1 \frac{a_1}{2a} + \left(\frac{a_1}{2a} \right)^2 - \left(\frac{a_1}{2a} \right)^2 + x_2^2 + 2x_2 \frac{b_1}{2a} + \left(\frac{b_1}{2a} \right)^2 - \left(\frac{b_1}{2a} \right)^2 = \frac{c}{a}$$

$$\left(x_1 + \frac{a_1}{2a} \right)^2 + \left(x_2 + \frac{b_1}{2a} \right)^2 = \frac{c}{a} + \frac{a_1^2}{4a^2} + \frac{b_1^2}{4a^2}.$$

Centru circumferinței punctul O_1 va avea coordonatele:

$$O_1 \left(-\frac{a_1}{2a}; -\frac{b_1}{2a} \right); \text{ raza } R = \sqrt{\frac{c}{a} + \frac{a_1^2}{4a^2} + \frac{b_1^2}{4a^2}}$$

Dacă $a_1 = b_1 > 0$, atunci centrele circumferințelor tangente la dreapta AB vor fi situate pe bisectoarea cadranelui III. ($a_0 + b_0$) va constitui distanța centrelor circumferin-

țelor de la origine O; Ofertanții de lactate vor ocupa câte 50% din piață.

Dacă $|\frac{a_1}{2a}| > |\frac{b_1}{2a}|$, atunci producătorii autohtoni de lactate vor fi favorizați

pe piață, centrele circumferințelor vor fi situate pe semidreaptele din cadranul trei cu un coeficient unghiular mai mare decât al bisectoarei.

Dacă $\left| -\frac{a_1}{2a} \right| < \left| \frac{b_1}{2a} \right|$, favorizați vor fi importatorii de produse lactate în Republica Moldova.

Pentru exemplificarea, interpretarea geometrică a algoritmului de soluționare a problemei admitem:

$C_1 = x_1^2 + 4x_1$; $C_2 = x_2^2 + 8x_2$; carerea $D = 180$ exprimată în unități de volum.

Problema se reduce la determinarea valorii minime a funcției:

$C = x_1^2 + 4x_1 + x_2^2 + 8x_2$ în condițiile:
 $x_1 + x_2 = 180$; $x_1, x_2 \geq 0$.

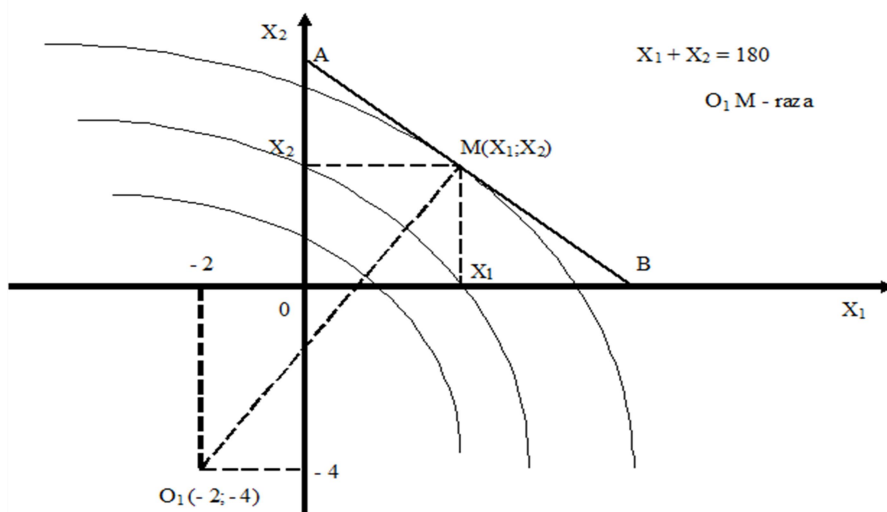

Fig.1 Întreprerea geometrică

Aceasta înseamnă: dacă costurile productive pentru lactate în Republica Moldova, în Ucraina ar constitui respectiv $C_1 = x_1^2 + 4x_1$; $C_2 = x_2^2 + 8x_2$, atunci piața din Republica Moldova produselor lactate autohtone vor constitui 91 unități de volum, iar restul de $x_2 = 89$ vor fi importate din

Ucraina. Costurile productive a lactatelor în Republica Moldova vor constitui

$$C_1 = x_1^2 + 4x_1 = 91^2 + 4 \cdot 91 = 8281 + 364 = 8645;$$

$$C_2 = x_2^2 + 8x_2 = 89^2 + 8 \cdot 89 = 7921 + 712 = 8633;$$

$$\text{Total } C = C_1 + C_2 = 8645 + 8633 = 17278.$$

Observăm, în exemplu nostru Republica Moldova este „defavorizată” de către

piață fiindcă costurile productive în această țară sunt aproximativ identice cu cele din Ucraina. Republica Moldova, în acest caz, trebuie să-și reducă costurile productive, ar putea oferi pieței produse lactate la prețuri mai reduse și deci vor fi „eliminate” de pe piață lactatele importate.

Exemplu examinat poate fi soluționat prin metoda Lagrange:

$$L(X_1, X_2, \lambda) = 4x_1 + x_1^2 + 8x_2 + x_2^2 + \lambda(180 - x_1 - x_2)$$

Derivatele parțiale de la funcția L după variabilele X_1, X_2, λ , fiind egalate cu zero, obținem sistemul de ecuații:

$$\frac{\partial L}{\partial X_1} = 4 + 2x_1 - \lambda = 0$$

$$\frac{\partial L}{\partial X_2} = 8 + 2x_2 - \lambda = 0$$

$$\frac{\partial L}{\partial \lambda} = 180 - x_1 - x_2 = 0$$

Sau, din primele două ecuații

$$4 + 2x_1 = \lambda \text{ deci } 4 + 2x_1 = 8 + 2x_2$$

$$8 + 2x_1 = \lambda \quad x_1 - x_2 = 2$$

Elaborăm sistemul: $X_1 - X_2 = 2$

$$X_1 + X_2 = 180$$

Determinăm: $X_1^* = 91$; $X_2 = 89$

Pentru a ne convinge că valoarea funcției $C = C_1 + C_2 = 17278$

este minimă determinăm derivatele parțiale de ordinul doi:

$$\frac{\partial^2 L}{\partial x_1^2} = 2 > 0$$

$$\frac{\partial^2 L}{\partial x_2^2} = 2 > 0$$

Derivatele sunt pozitive, deci în punctul $M(91; 89)$, valoarea $C = 17278$ este minimă.

Din condiția $\frac{\partial f_1}{\partial x_1} = 0$, elaborăm ecuația:

$$4 + 2x_1 - 8 - 2(180 - x_1) = 0; 4x_1 = 364; X_1^* = 91; X_2^* = 180 - 91 = 89$$

Domeniul soluțiilor admisibile este determinat de ΔOAB (Fig.1), unde AB - linie bugetară a consumatorilor de lactate din Republica Moldova; segmentele liniilor indiferenței din cadranul 1. curbele indiferenței. Linia indiferenței tangentă la AB - indiferență marginală. M -punctul de tangență obținut prin „desemnarea” unui set de circumferințe în centrul în punctul $O_1(-2; -4)$ până la intersecția acestora (a circumferinței) cu linia AB într-un singur punct, în punctul $M(x_1; x_2)$. Pentru determinarea coordonatelor X_1 și X_2 ne vom folosi de proprietatea circumferinței:

$X_1^2 + 4x_1 + x_2^2 + 8x_2 = C$ a cărei coeficient unghiular în punctul M coincide cu coeficientul unghiular al dreptei $X_1 + X_2 = 180$ și, deci este egal cu (-1) . Considerând variabila X_2 ca o funcție implicită de X_1 și luând derivata de la ecuația

$$X_1^2 + 4X_1 + X_2^2 + 8X_2 = C, \text{ obținem}$$

$$4 + 2X_1 + 8X_2 + 2X_2 \frac{dX_2}{dX_1} = 0 \text{ sau}$$

$$X_2' = \frac{-(2 + x_1)}{4 + x_2}$$

Expresia, fiind egalată cu coeficientul unghiular comun (-1) obținem ecuația $\frac{2 + x_1}{4 + x_2} = -1$ sau $X_1 - X_2 = 2$. Ecuația $X_1 - X_2 = 2$ și ecuația liniei AB constituie sistemul:

$$X_1 - X_2 = 2 \text{ sau } X_1 = 91; X_2 = 89$$

$$X_1 + X_2 = 180$$

Extremul funcției C poate fi determinat și dacă, de exemplu determinăm variabila $X_2 = 180 - X_1$ și o substituim în C :

$$f_1 = 4X_1 + X_2^2 + 8(180 - X_1) + (180 - X_1)^2$$

Și în acest caz poate fi verificată condiția de minimum;

$$\frac{v^2 f_1}{ux_1^2} = 2+2=4 > 0; f_1 = 4*91+91^2+8(180-91)-(180-x_1)^2 = 8645 \text{ valoare minimă}$$

Soluția poate fi expusă pentru cazul general:

$$C_1 = a_0 + a_1 x_1 + a_2 x_1^2; C_2 = b_0 + b_1 x_2 + b_2 x_2^2$$

$$X_1 = \frac{b_2}{a_2 + b_2} D + \frac{b_1 - a_1}{2(b_2 + a_2)};$$

$$X_2 = \frac{a_2}{a_2 + b_2} * D - \frac{b_1 - a_1}{2(b_2 + a_2)};$$

În cazul examinat:

$$a_0 = 0; a_1 = 4; a_2 = 1; b_0 = 0; b_1 = 8; b_2 = 1; D = 180$$

$$X_1 = \frac{1}{1+1} * 180 + \frac{8-4}{2(1+1)} = 90+1 = 91$$

$$X_2 = \frac{1}{1+1} * 180 - \frac{8-4}{2(1+1)} = 90-1 = 89$$

Admitem costurile productive ale produselor lactate în Republica Moldova și în Ucraina sunt determinate de ecuațiile de regresie:

$$C_1 = 0.5x_1^2 + 2x_1 + 0.1; C_2 = 0.5x_2^2 + 16.5x_2 + 9.1$$

$$D = 180; a_0 = 0.1; a_1 = 2; a_2 = 0.5; b_0 = 9.1; b_1 = 16.5; b_2 = 0.5$$

Republica Moldova va comercializa pe piața internă

$$X_1 = \frac{b_2}{a_2 + b_2} D + \frac{b_1 - a_1}{2(b_2 + a_2)} = \frac{0.5}{0.5 + 0.5} * 180 + \frac{16.5 - 2}{2(0.5 + 0.5)} = 90 + \frac{14.5}{2} = 97.25;$$

Iar Ucraina

$$X_2 = \frac{a_2}{a_2 + b_2} D - \frac{b_1 - a_1}{2(b_2 + a_2)} = \frac{0.5}{0.5 + 0.5} * 180 - \frac{16.5 - 2}{2(0.5 + 0.5)} = 90 - 7.25 = 82.75$$

Costurile productive ale Republicii Moldova:

$$C_1 = 0.5 * 97.25^2 + 2 * 97.25 + 0.1 = 49.23;$$

Ale Ucrainei

$$C_2 = 0.5 * 82.75^2 + 16.5 * 82.75 + 9.1 = 4798$$

Costurile specifice (la o unitate de produse realizate pe piața Republicii Moldova), pentru Republica Moldova constituie $C_1 = \frac{c_1}{x_1} = \frac{49.23}{97.25} = 50.6;$

$$\text{Pentru Ucraina } C_2 = \frac{c_2}{x_2} = \frac{4798}{82.75} = 58$$

În aceste condiții profitul realizat de către producătorii de lactate autohtoni îl va

depăși pe cel al producătorilor din Ucraina, la fiecare unitate cu cca $58 - 50.6 = 7.6$

Concluzie: Importul în Republica Moldova a lactatelor, de exemplu din Ucraina, nu trebuie „sanționat”, restricționat; acesta (importul) poate fi defavorizat prin reducerea costurilor productive la lactatele autohtone. În acest scop sunt necesare analizele costurilor productive în Republica Moldova, în Ucraina; ecuațiile de regresie trebuie sistematic de actualizat, accentul fiind pus nu pe datele din trecut, ci pe cele curente, de la producătorii de lactate

reperi. Concomitent taxele pe valoare adăugată la produsele lactate în Republica Moldova trebuie să fie sub nivelul TVA din Ucraina;

Producătorii de lactate autohtoni, în măsura posibilităților, este bine de subvenționat.

Bibliografie:

1. Maximilian S. Modelaru proceselor economice, USM, 2009
1. Vlad Vasilcov, Patenta de întreprinzător - soluție pentru businessul mic sau pentru lărgirea „găurii negre” din economie?, În: Economist, Chișinău, 2011.//
http://eco.md/index.php?option=com_content&view=article&id=3787:patenta-de-intreprinztor-soluie-pentru-businessul-mic-sau-pentru-lrgirea-gurii-negre-din-economie&catid=101:companii&Itemid=472
2. EXPERT-GRUP, MEGA - Analiza Creșterii Economice în Moldova, nr. 8, 2012.//
<http://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/761-mega-analiza-cresterii-economice-in-moldova-nr8-2012&category=7>
3. Guvernare și democrație, Revistă de analiză și sinteză, nr.2 (10), 2012.//
<http://www.e-democracy.md/files/guvernare-democratie-10-ro.pdf>
4. Raportul Băncii Mondiale Doing Business 2013.//
<http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/moldova/>
5. EU SMEs în 2012: at the crossroads, ECORYS, 2012.//
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/supporting-documents/2012/annual-report_en.pdf

EMANCIPAREA FEMEII ȘI PARTICULARITĂȚILE LANSĂRII FEMEILOR ÎN BUSINESS-UL AUTOHTON, AVANTAGE ȘI DEZAVANTAGE, OPORTUNITĂȚI ȘI RISCURI

Conf. univ. dr. Alexandru SCUTARU,
Universitatea de Stat din Moldova,
e-mail: alexandruscutaru1965@yahoo.com,

Conf. univ. dr. V. BÂRDAN,
Universitatea Politehnică din Moldova

T. BULIMAGA,
Universitatea de Stat din Moldova, Administrarea Afacerilor,
N. SCUTARU,
Universitatea Babeș-Bolyai

***Abstract:** The development of the entrepreneurship in general and the feminine one as a constitutive part is a real provocation and a social problem, considering the fact that the challenge of reorganising and developing of the enterprising processes was assigned only after 1990, after decades of centralised economy. The study of women both enterprising and potentially enterprising, is essential to any endeavour for consolidation of the relationship between innovation, economic growth and revitalisation, which are of great importance for the prosperity of a country and of the society altogether.*

Astăzi, femeile se implica în afaceri într-o proporție covârșitor mai mică față de ultimii ani, schimbând regulile jocului. Totuși, ascensiunea acestora în mediul business nu este deloc ușoară, femeile antreprenor își dezvoltă un stil propriu de a conduce. Acest stil nou de management nu are nimic din noțiunile redefinite de competiție dură, agresivitate și leadership, susține Hefferman.

Abilitățile femeii antreprenor, cum ar fi intuiția, abilitatea de a conduce în loc de a

comandă și a îndeplini mai multe sarcini fără a se pierde în detalii sunt chiar valorile care le conduc afacerea. Este foarte posibil ca aceste abilități manageriale să nu aibă, totuși, nici o legătură cu genul persoanei, fie el masculin sau feminin, ci mai degrabă cu talentul. Din punct de vedere istoric, apreciază Hefferman, femeile au contat mult prea puțin în ierarhia socială a unui job, învățând pe parcurs cum să își asigure supraviețuirea în lumea afacerilor

Cea mai recentă cercetare statistică în domeniul antreprenoriatului feminin în Republica Moldova a fost efectuată în 2009¹ și a reflectat caracteristica întreprinzătorilor prin prisma de gen.

Este demn de menționat faptul că o serie de constatări interesante derivă din această cercetare. În timp ce cele mai multe dintre concluzii rămân relevante până în prezent, este necesar ca rezultatele cercetării să fie actualizate, având în vedere că criza financiară și recesiunea economică din perioada 2008-2009 au avut un impact major asupra IMM-urilor

Potrivit studiului, femeile reprezintă doar 27,5% din numărul total de întreprinzători din Moldova, ceea ce constituie o disproporție comparativ cu ponderea femeilor în totalul populației (51,9%) și în populația economic activă (49,4%). Cu toate acestea, trebuie de precizat că ponderea femeilor antreprenor este mai mare decât în unele țări europene.

Majoritatea absolută a femeilor antreprenor sunt din mediul urban (85,1% din totalul femeilor antreprenor, dintre care aproximativ 60% sunt din capitală), situație care reflectă costurile relativ mari de a începe și dezvolta o afacere în mediul rural, dar și potențialul mai slab de a accede la piețe de desfacere.

¹ Aculai Elena, *Condițiile de creare și dezvoltare a întreprinderilor: analiză prin prisma de gen*, Chișinău, 2009, p. 9-90. http://www.undp.md/presscentre/2010/Statistics_06August/Studiu_MR_final.pdf

Nivelul de instruire al femeilor antreprenor este destul de înalt, deși mai redus decât al bărbaților antreprenor. Cota femeilor antreprenor cu studii superioare constituie 64,3%, a bărbaților – 69,3%. Nivelul înalt de instruire vorbește despre un potențial mare pe care îl au întreprinderile deținute de femei, în special în ceea ce privește capacitățile de a absorbi și genera inovații. În același timp, acesta poate fi, de asemenea, un indicator al unor bariere latente, care limitează inițiativele antreprenoriale ale femeilor cu un grad înalt de pregătite profesională. Într-adevăr, depășirea barierelor administrative cu care se confruntă IMM-urile în RM necesită nu doar o extraordinară încredere în sine, dar, de asemenea, o bună cunoaștere a cadrului legislativ-normativ și regulator privind activitatea antreprenorială.

Majoritatea relativă a femeilor antreprenor (31,6%) au vârsta cuprinsă între 45-54 de ani, iar 29,9% au vârsta cuprinsă între 35-44 de ani. În general, vârsta medie a unei femei antreprenor este de 43 ani, cu doi ani sub media de vârstă a bărbaților antreprenor (45). O altă trăsătură specifică este faptul că în mediul urban femeile antreprenor sunt mult mai tinere decât în mediul rural, în medie cu 10 ani. Din păcate, acest lucru este doar un alt indicator al riscurilor existente în localitățile rurale din Moldova, din cauza faptului că o mare parte a tinerilor abandonează satele și preferă să trăiască în orașe sau să migreze pentru totdeauna.

Cele mai multe femei antreprenor (62,8%) nu au avut nici o experiență în

domeniul antreprenoriatului înainte de a iniția propriile afaceri, fiind angajate în alte companii. Aceste date corelează cu faptul că 87,6% din întreprinderile deținute de femei sunt mai degrabă companii noi, decât spin-off-uri de la alte întreprinderi. O constatare interesantă este faptul că 5% din femeile antreprenor au fost ocupate numai în activități casnice înainte de a lansa propria afacere. Doar mai puțin de 2% din femeile antreprenor reprezintă foști migranți, care au decis să se întoarcă acasă și să înceapă o afacere.

Cele mai multe femei antreprenor sunt concentrate în microîntreprinderi și întreprinderi mici. Femeile antreprenor dețin sau administrează mai des decât bărbații microîntreprinderi. Ponderea femeilor antreprenor care se încadrează în acest grup este de 79,4% din numărul total al femeilor antreprenor (comparativ cu 67,8% în cazul bărbaților). Ponderea femeilor scade în cazul întreprinderilor mari: 17,2% din femei dețin întreprinderi mici (24,5% este cota pentru bărbați), 2,9% dețin sau administrează întreprinderi mici și mijlocii (6,6% din bărbați) și doar 0,4% din femeile antreprenor gestionează o întreprindere mare (1,2% din bărbați).

Referitor la sectoarele economice, cele mai multe IMM-uri, inclusiv cele deținute de femei, activează în sectorul comerțului și serviciilor non-inovatoare. Aproximativ 56% din femei practică comerțul cu ridicata și amănuntul și activități ce țin de hoteluri și restaurante (43,4% din bărbații antreprenor activează în același sector). Al doilea sector

cel mai preferat de către femei este cel imobiliar, precum și serviciile prestate pentru întreprinderi (16,8%, față de 14,1% pentru bărbați). Doar 10% dintre femei au preferat să dezvolte o afacere în sfera de producere (față de 16% din bărbați).

Cu toate acestea, există diferențe regionale semnificative în dependență de dotarea regiunii cu factori de producție. De exemplu, în Unitatea Teritorial Administrativă Găgăuzia, comerțul cu ridicata și cu amănuntul, restaurante și hoteluri atrage aproape trei sferturi din totalul întreprinderilor conduse de femei.

Pentru înființarea întreprinderii, economiile proprii, se pare că joacă rolul cel mai important, cu mici diferențe între femei și bărbați: 74% din întreprinderi au fost înființate din economii proprii, aproximativ 12% s-au bazat în principal pe împrumuturi primite de la prieteni și 5% au folosit credite bancare ca sursă de capital principal, iar 5,3% s-au bazat pe partenerii străini care au oferit capitalul necesar. Aceasta situație este o reflectare a pieței financiare superficiale din Republica Moldova și condițiile aspre impuse de către instituțiile financiare (în special, bănci) potențialilor debitori.

În Republica Moldova nu există o instituție distinctă abilitată cu elaborarea și implementarea cadrului normativ și de politici ce țin de domeniul egalității de șanse între femei și bărbați. Această sarcină este pusă în seama ministrilor de resort cu implicarea mai multor părți interesate în vederea unei participări mai largi în procesul de elaborare și consultare a proiectelor de

acte normative și politici publice, dar și nemijlocit în procesul de implementare a acestor politici.

Deși prevederile internaționale privind egalitatea de șanse și de tratament egal pentru femei și bărbați au fost transpuse atât în unele documente strategice de politici, cât și în legislația națională, totuși nu există o coerență clară între aceste politici, în special cu referire la antreprenoriatul feminin.

Actualul cadru legal pertinent activității antreprenoriale nu îngreudește sub nici o formă dreptul femeilor de a desfășura activitate de întreprinzător. Referiri la principiul non-discriminării pe criteriul de gen se regăsesc într-un șir de alte acte normative naționale care garantează dreptul femeilor și bărbaților de a participa în mod egal la viața economică, politică și socială. În continuare, vom elucida unele aspecte ale legislației familiei și muncii, care se află într-o strânsă corelare și determină implicit gradul de participare al femeilor în activitatea antreprenorială.

Ajustarea cadrului de reglementare la necesitățile dezvoltării IMM-urilor este una din prioritățile cheie a *Strategiei de Dezvoltare a IMM-urilor 2012-2020*, care urmează a fi realizată prin: (1) perfecționarea cadrului de reglementare al activității IMM-urilor, (2) reducerea barierelor administrative și costurilor regulatorii pentru IMM-uri și (3) optimizarea reglementărilor privind activitățile comerciale practicate de IMM-uri.

Legea de bază care reglementează activitatea IMM-urilor din RM este *Legea nr.*

*206 din 7 iulie 2006 privind susținerea sectorului întreprinderilor mici și mijlocii*².

Legea identifică trei tipuri de întreprinderi: micro, mici și mijlocii. Există trei criterii care trebuie îndeplinite cumulativ pentru ca o unitate economică să fie încadrată în una din aceste categorii: număr mediu scriptic anual de salariați, sumă anuală a veniturilor din vânzări și valoarea totală anuală de bilanț a activelor. Pentru comparație, în conformitate cu standardele Uniunii Europene, o companie poate fi calificată ca IMM în cazul în care aceasta corespunde la cel puțin unul dintre cele trei criterii.

În vederea perfecționării cadrului de reglementare al activității IMM-urilor a fost elaborat *Proiectul de lege cu privire la întreprinderile mici și mijlocii* în concordanță cu opiniile și obiecțiile parvenite de la *Grupul de lucru al Comisiei de stat pentru reglementarea activității de întreprinzător*, organizațiile subordonate ministerului, reprezentanți ai Confederației Naționale a Patronatului din Republica Moldova.

Totodată, un amplu proces de revizuire și optimizare a cadrului normativ de reglementare a activității de întreprinzător a debutat încă în anul 2004 și a parcurs trei etape până în prezent. „Ghilotina I” desfășurată în perioada 2005-2006 a supus revizuirii 818 acte normative ale Guvernului și ale autorităților administrației publice centrale, dintre care 184 au fost abrogate. „Ghilotina II” desfășurată în perioada 2006-

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 126-130 din 11.08.2006.

2008 s-a finalizat cu abrogarea a 93 de acte legislative. „Ghilotina 2+” desfășurată în 2010-2011 a supus inventarierii actele permissive cu caracter de autorizare eliberate de peste 45 de autorități emitente, numărul actelor fiind de peste 400, reducând lista acestora la nivel de 273, iar autoritățile emitente ale acestora la 34 respectiv.

Astfel, Republica Moldova a înregistrat progrese la procedurile de înregistrare a afacerii. Datorită implementării mecanismul „ghișeului unic”, au fost integrate serviciile prestate de către: Inspectoratul Fiscal Principal de Stat, Centrul Național de Terminologie, Casa Națională de Asigurări Sociale, Biroul Național de Statistică, Compania Națională de Asigurări în Medicină etc. Totodată, a fost lansat Serviciul „e-licențiere” care presupune eliberarea, prelungirea și perfectarea licenței în regim on-line.

În prezent, persoanele juridice, filialele și reprezentanțele lor sunt înregistrate de către oficiile teritoriale ale Camerei Înregistrării de Stat în termen de până la 5 zile lucrătoare de la data prezentării tuturor documentelor necesare înregistrării. De asemenea, înregistrarea persoanei juridice se efectuează și în regim de urgență (24 ore sau 4 ore), precum și în zi de odihnă sau sărbătoare.

Totodată, prin adoptarea *Legii nr. 131 din 08.06.2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător*³ au fost inițiate un șir de reforme esențiale în domeniul res-

pectiv, care țin de limitarea gradului și a modalităților de intervenție a statului în activitatea antreprenorială.

Cu toate acestea, majoritatea antreprenorilor, atât bărbații, cât și femeile, consideră acțiunile organelor de supraveghere și control de cele mai multe ori abuzive și nefondate. Aceste abuzuri sunt de foarte multe ori rezultatul necunoașterii de către angajatori a cadrului legal.

Acces la servicii de dezvoltare a afacerilor

Serviciile de dezvoltare a afacerilor pot contribui esențial la creșterea performanțelor în afaceri cu condiția ca aceste servicii să fie calitative și ajustate la necesitățile mediului de afaceri.

Crearea sistemului informațional și consultativ pentru IMM-uri este o direcție prioritară a Guvernul RM în *Strategia de Dezvoltare a IMM-lor 2012-2020*. Aceasta măsură urmează a fi realizată prin crearea unei rețele de furnizori de servicii acreditați, îmbunătățirea calității serviciilor, sporirea cererii pentru servicii în rândul IMM-lor. O măsură similară fost prevăzută în *Programul de stat pentru dezvoltarea IMM-urilor pentru 2009-11*, dar nu a fost pe deplin realizată.

În Republica Moldova activează aproximativ 175 de prestatori de servicii în afaceri⁴, inclusiv organizații guvernamentale, com-

³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 181-184 din 31.08.2012.

⁴ Lista prestatorilor de servicii în afaceri poate fi accesată pe pagina web oficială a ODIMM/ http://www.odimm.md/index.php?option=com_content&view=article&id=77&Itemid=215&lang=ro

panii private, organizații neguvernamentale, proiecte finanțate de partenerii străini, asociații de profil, camere de comerț, care, de asemenea, acordă consultanță antreprenorială cu sau fără plată⁵. În pofida acestui fapt, infrastructura de suport în afaceri este slab dezvoltată, iar cererea pentru aceste servicii este redusă.

Doar 33,1% din companii oferă instruire angajaților săi. Angajatorii investesc prea puțin în educație și formare profesională continuă, neavând suport din partea statului și siguranța unei stabilități a personalului instruit. Companiile consideră formarea profesională ca fiind o cheltuială și nu o investiție în resursele umane proprii⁶.

În vederea obținerii unei credibilități vizavi de calitatea serviciilor oferite, unii prestatori de servicii aplică pentru certificarea TAM/BAS BERD, care utilizează un sistem intern de acreditare a furnizorilor de servicii în afaceri pentru IMM-urile participante la program. Cu toate acestea, la nivel național nu există standarde de calitate obligatorii pentru servicii în afaceri.

Ministerul Economiei prin intermediul Organizației pentru Dezvoltarea Întreprinderilor Mici și Mijlocii (ODIMM) implementează programe de suport antreprenorial

(supuse analizei în compartimentele precedente), care au ca scop instruirea agenților economici în domeniul gestiunii afacerii și facilitarea accesului la mijloacele financiare.

Agencia Națională de Ocupare a Forței de Muncă organizează pentru antreprenori seminare informative privind legislația în domeniul ocupării forței de muncă, selectează din baza de date persoanele care dețin profesii/meserii ce corespund cerințelor angajatorilor și le repartizează pentru a fi angajate, organizează cursuri de formare profesională pentru persoanele aflate în căutarea unui loc de muncă la cerințele angajatorilor etc.

Camera de Comerț și Industrie a RM oferă o gamă largă de servicii printre care instruire, formare și perfecționare, informare și documentare, evaluare și expertiză, soluționarea litigiilor comerciale ș.a.

Organizațiile non-guvernamentale în domeniul egalității de gen sunt de asemenea implicate în diverse activități menite să îmbunătățească situația în domeniu. Astfel, unele ONG-uri își orientează activitățile către advocacy și dialog în domeniul de referință, iar alte ONG-uri (în special, cele care activează la nivel local) desfășoară cu succes activități de asistență și suport pentru diferite categorii de femei. Există câteva ONG-uri (de regulă, cele care activează la nivel național) care și-au propus să îmbine aceste două tipuri de abordare asupra abilitării femeilor, reușind să presteze asistență și activități de instruire și training pentru beneficiare, precum și să se implice în activități de

⁵ HG nr. 685 din 13.09.2012 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii pentru anii 2012-2020, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 198-204/740 din 21.09.2012. // <http://www.mec.gov.md/intreprinderi-mici-si-mijlocii/>

⁶*Ibidem.*

influențare a politicilor și îmbunătățirea cadrului legal⁷.

Diverse proiecte susținute de donatorii internaționali joacă, de asemenea, un rol important în dezvoltarea IMM-urilor. Pagina oficială a ODIMM relatează despre aproximativ 36 astfel de proiecte, cu diferite grupuri țintă, obiective și surse de finanțare. Cinci dintre aceste programe sunt focusate în mod specific pe femei în calitate de beneficiari. Alte proiecte, mai recente, sunt prezentate pe portalul centralizat pentru IMM-uri www.businessportal.md. În rest, informațiile privind disponibilitatea serviciilor de dezvoltare a afacerilor sunt fragmentate.

Ca și în cazul instruirii antreprenoriale, lipsa unui sistem informațional unic privind serviciile oferite și costurile acestora, precum și promovarea insuficientă în condițiile lipsei conștientizării de către antreprenori a rolului și importanței acestor servicii constituie până în prezent un obstacol în dezvoltarea sustenabilă a IMM-urilor. Mai mult decât atât, în lipsa unei cereri sporite pentru astfel de servicii și inexistența unor standarde de calitate obligatorii, calitatea serviciilor de dezvoltare a afacerilor lasă de dorit. Serviciile disponibile sunt adresate în egală măsură femeilor și bărbaților, fără a face careva diferențe majore între beneficiari, cu unele mici excepții (programe adresate tinerilor, unor categorii social-vulnerabile, migranților și, într-o măsură mai mică, femeilor antreprenor).

⁷ Daniela Terzi-Barbarosie, *op.cit.*, p.31.

Acces la piețe de desfacere

În Republica Moldova nu există politici care ar înlesni accesul sau ar stimula participarea femeilor la piețele de desfacere locale, naționale sau internaționale.

În scopul creării unor condiții favorabile de atragere a investițiilor în economia Moldovei și asigurării promovării eficiente a exporturilor de mărfuri și servicii autohtone a fost adoptată *Strategia de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2006-2015*,⁸ monitorizarea și coordonarea procesului de realizare a acesteia fiind pusă în sarcina Ministerului Economiei. Re-iterăm că strategia nu face diferențe în bază de gen.

Organizația de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exportului din Moldova (MIEPO) este o instituție de stat ce activează în coordonare cu Ministerul Economiei și este abilitată să aplice politicile statului în vederea atragerii investițiilor în economie și promovării exporturilor de produse moldovenești, creând o premisă puternică pentru asigurarea în continuare a creșterii economice. MIEPO lucrează direct cu investitorii străini în scopul promovării investițiilor în Republica Moldova și cu companiile moldovenești în scopul sporirii exporturilor.

Este important de menționat că începând cu anul 2006 principala piață de desfacere pentru exportatorii moldoveni a

⁸ HG nr. 1288 din 09.11.2006, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.181-183 din 24.11.2006.

fost în mod constant Uniunea Europeană⁹. Însă, începând cu anul 2010, ponderea UE în totalul exporturilor moldovenești a început treptat să se diminueze, iar volumul exporturilor spre CSI a început să crească¹⁰.

La moment, regimul comercial bilateral dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană este reglementat de către un sistem de preferințe comerciale oferite de Uniunea Europeană țării noastre pe parcursul ultimilor ani în cadrul Sistemului Generalizat de Preferințe (SGP și SGP+), iar din martie 2008 Republica Moldova beneficiază de un sistem „generos” de Preferințe Comerciale Autonome, care oferă posibilitatea producătorilor moldoveni de a exporta pe piața comunitară orice tip de produse, fără restricții de ordin cantitativ și taxe vamale cu unele excepții la câteva produse agricole (de exemplu, carnea proaspătă, produsele lactate, ouăle, grâul, orzul, porumbul, zahărul, vinurile etc.), care pot fi exportate în cadrul unor limite cantitative. În acest sens, fiecărei firme exportatoare îi este atribuită anual anumite cote tarifare reieșind din volumul de producție a acesteia și/sau din capacitatea de a valorifica cota respectivă.

⁹ La 19 decembrie 2006, Moldova a semnat *Acordul de Liber Schimb Central-European (CEFTA)*, în vigoare de la 1 mai 2007.

¹⁰ <http://infoeuropa.md/files/poate-oare-reducerea-exporturilor-moldovei-spre-ue-din-2012-sa-afecteze-procesul-de-negocieri-pentru-crearea-zonei-de-liber-schimb-a-profundat-si-cuprinzator.pdf>

Această liberalizare a comerțului a fost, în mare parte, unilaterală, deoarece Republica Moldova și-a păstrat dreptul de a menține barierele tarifare pentru importul multor produse din Uniunea Europeană, ceea ce i-a permis să-și protejeze producătorii autohtoni de concurență. Totuși, această situație se va schimba odată cu avansarea procesului de integrare europeană și, în particular, parafearea acordului cu privire la Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător. Țara noastră va trebui să elimine, gradual, taxele vamale la importul tuturor produselor din UE. Respectiv, acest lucru va expune majoritatea producătorilor autohtoni unei competiții dure din partea celor europeni.

Nu există date disponibile privind numărul femeilor antreprenor care desfășoară activitate de export. Unicul studiu în acest sens a fost efectuat în perioada mai-iunie 2009 pe un eșantion de 15537 întreprinderi¹¹. Conform datelor acestui sondaj doar 12,7% din întreprinzătorii participanți la cercetare desfășoară activitate de export. Cota întreprinderilor exportatoare în numărul total de întreprinderi conduse de femei constituie 9,1%, în timp ce cota analogică la bărbați este de 14,1%.

Referitor la comerțul interior, cadrul legal este, în linii generale, adecvat realității existente, deoarece la momentul promovării a fost consultat cu mediul de afaceri. Principalul act normativ pertinent domeniului vizat este *Legea nr. 231 din 23.09.2010 cu*

¹¹ Aculai Elena, *op. cit.*, p.77-80.

*privire la comerțul interior*¹² cu modificările și completările ulterioare.

Totodată HG nr. 547 din 04.08.1995 cu privire la măsurile de coordonare și reglementare către stat a prețurilor (tarifelor)¹³ stabilește niște cerințe specifice pentru comerțul interior cum ar fi lista produselor social importante, limitarea adaosului la produsele social importante pe întregul lanț valoric, plafonarea sumelor plătite în numerar pentru bunuri și servicii etc. Prezența unora asemenea reglementări se datorează politicilor statului de susținere a păturilor defavorizate, dar totodată reprezintă un obstacol în dezvoltarea antreprenoriatului. De exemplu, introducerea în liste a materialelor de construcții, de rând cu unele produse alimentare nu face decât să reducă veniturile acestor antreprenori și respectiv investițiile în dezvoltarea propriilor afaceri, iar atribuirea acestor bunuri (materialele de construcție) la categoria celor de importanță socială este una dubioasă.

De fapt, accesarea pe majoritatea segmentelor de piață depinde de calitatea produselor și serviciilor oferite, a investițiilor făcute în promovarea acestora ș.a., deși există unele segmente de piață dominate de monopoluri naturale, întreprinderi de stat, ceea ce face accesul la acestepietela extrem de anevoios.

¹² Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 206-209 din 22.10.2010.

¹³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 53-54 din 28.09.1995.

Datele aceluiași studiu¹⁴ menționat mai sus arată că majoritatea întreprinzătorilor (72,7%) au menționat că întâlnesc dificultăți la comercializarea mărfurilor și prestarea serviciilor. Deosebiri pe sexe practic nu există: cota femeilor antreprenor care au indicat existența dificultăților de acest tip înactivitatea întreprinderilor lor este cu 0,7 puncte procentuale mai mare decât cota bărbaților. Analiza dificultăților la comercializare a produselor /prestarea serviciilor în diferite medii de amplasare a arătat că în mediul rural relativmai mare este ponderea întreprinzătorilor ce s-au confruntat cu astfel de dificultăți (79,0%); înmediul urban cotaacestora a constituit 71,5%.

Deși nu există impedimente de ordin legal, totuși, în lipsa unor măsuri de susținere din partea statului, concurența acerbă de pe piața economică determină multe femei să aleagă mai degrabă rolul de salariat decât cel de întreprinzător.

Totodată, o serie de inconsistențe legislative și norme în cadrul de reglementare a activității antreprenoriale creează impedimente și stabilesc sarcini suplimentare pentru antreprenori. Astfel, *barierele administrative împovărătoare, numărul mare de reglementări interne ale ministerelor și altor autorități publice* (care nu sunt aduse la cunoștința antreprenorilor, dar pe care ei trebuie să le cunoască or, deseori, se întâmplă să ia cunoștință cu acestea în momentul stabilirii unei penalități pentru neconformarea la reglementările în cauză) *procedura absolut*

¹⁴ Aculai Elena, *op.cit.*, p.66-77.

ineficientă și chiar alogică de eliberare a facturilor fiscale, sistemul de raportare anevoios, care implică resurse umane și financiare considerabile, dărilor de seamă contabile complicate și costisitoare, imperfecțiunea legislației fiscale (de exemplu, dubla impozitare a dividendelor) și a muncii (care nu corespunde relațiilor de muncă într-o economie de piață) sunt doar câteva, cele mai des întâlnite obstacole invocate de către antreprenori.

În opinia noastră, trebuie să schimbăm fundamental statutul inspectorilor fiscali. Antreprenorul este amendat pentru cea mai mică abatere chiar și atunci când singur depistează vre-o eroare și merge la fisc să o corecteze.

Potrivit raportului Băncii Mondiale „Doing Business 2013”¹⁵, Republica Moldova a urcat 4 poziții la acest capitol față de clasamentul „Doing Business 2012”, situându-se pe locul 91 față de 95 anterior.

În general, s-a constatat că procedura durează circa 2,8 ani, iar creditorii obțin recuperarea în mediu a 32% din creanțele față de debitorul insolubil, în raport cu media statelor-membre a Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, unde procedura durează circa 1,7 ani, iar creditorii își recuperează 70,6% din creanțe. Chiar și în raport cu statele Europei de Est și Asia Centrală, Republica Moldova ocupă poziții mai inferioare la acest capitol.

¹⁵<http://www.doingbusiness.org/data/exploreconomies/moldova/>

În general, în raportul „Doing Business 2013”, Republica Moldova a avut o evoluție modestă, urcând 3 poziții și situându-se pe locul 83 între Kuweit și Croația din totalul de 185 de state. Comparativ cu aceeași perioadă a anului trecut, potrivit raportului „Doing Business 2012, Republica Moldova a făcut un salt semnificativ în clasamentul statelor după criteriul ușurinței de a derula o afacere și s-a clasat pe locul 81. Modificarea metodologiei de elaborare a clasamentului însă, a transformat poziția 81 deținută de țara noastră în „Doing Business 2012” în 86, poziție de la care a fost calculată creșterea până la locul 83.

Aceasta se datorează în special faptului că, deși au fost elaborate mai multe proiecte de acte normative de îmbunătățire a situației în diverse domenii, acestea nu au fost reflectate în evaluare, întrucât au fost lansate în implementare după publicarea raportul „Doing Business 2013”.

În concluzie, menționăm, că actualul cadru legal și de reglementare privind activitatea antreprenorială în general, precum și activitatea IMM-urilor în special, este în proces de revizuire și ajustare la necesitățile reale ale domeniului respectiv. Cu toate acestea, efectele acestor reforme nu sunt atât de palpabile, întrucât antreprenorii se confruntă în continuare cu un grad înalt de birocrație în instituțiile publice, abuzuri din partea organelor de control, incapacitatea de a ține pasul și de a pătrunde în esența prevederile legale ș.a. Legislația pertinentă domeniului vizat asigură dreptul femeilor și bărbaților de a desfășurarea activitate de întreprinzător, fără a face însă careva referiri la principiul egalității de gen.

Bibliografie:

Acte normative internaționale și naționale

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 10 decembrie 1948. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului RM nr. 217-XII din 28.07.1990.
3. Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 18 decembrie 1979 (în vigoare din 3 septembrie 1981). Ratificată prin Hotărârea Parlamentului RM nr. 87-XII din 28.04.1994 (În vigoare din 31.07.1994).
4. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 18.08.1994.
5. Codul Civil al Republicii Moldova, adoptat prin Legea RM nr. 1107 din 06.06.2002, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 82-86 din 22.06.2002.
6. Codul familiei al Republicii Moldova, adoptat prin Legea RM nr. 1316 din 26.10.2000, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 47-48 din 26.04.2001.
7. Codul muncii al Republicii Moldova, adoptat prin Legea RM nr. 154-XV din 28.03.2003, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 159-162 din 29.07.2003.
8. Legea nr. 5 din 09.02.2006 cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 47-50 din 24.03.2006.
9. Legea nr. 206 din 07.07.2006 privind susținerea sectorului întreprinderilor mici și mijlocii, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 126-130 din 11.08.2006.

Publicații electronice și alte surse

10. Aculai Elena, Condițiile de creare și dezvoltare a întreprinderilor: analiză prin prisma de gen, Chișinău, 2009 // http://www.undp.md/presscentre/2010/Statistics_06August/Studiu_MR_final.pdf
11. Daniela Terzi-Barbarosie, Promovarea egalității genurilor și abilitarea femeilor. Aportul societății civile și a sectorului privat la atingerea țintelor naționale ale ODM 3 în Republica Moldova, Chișinău 2012. // http://ipp.md/public/files/Publicatii/2012/IPP_report_3_pages_RO.pdf
12. Micolishina Ana, Abordarea gender: rolurile sociale ale bărbaților și femeilor și modelele de comportament ale acestora în business-organizații, În: Economica, ASEM, Chișinău, 2011, nr.3 (77) // http://reviste.asm.md/files/ec_2011_3.pdf
13. Micolishina Ana, Autoreferatul tezei de doctorat: Femeia în afaceri: probleme și soluții pentru Republica Moldova, Chișinău, 2012. // http://www.cnaa.md/files/theses/2012/22086/anna_micolishina_abstract.pdf

14. Vlad Vasilcov, Patenta de întreprinzător - soluție pentru businessul mic sau pentru lărgirea „găurii negre” din economie?, În: Economist, Chișinău, 2011.//
http://eco.md/index.php?option=com_content&view=article&id=3787:patenta-de-intreprinztor-soluie-pentru-businessul-mic-sau-pentru-lrgirea-gurii-negre-din-economie&catid=101:companii&Itemid=472
15. EXPERT-GRUP, MEGA - Analiza Creșterii Economice în Moldova, nr. 8, 2012.//
<http://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/761-mega-analiza-cresterii-economice-in-moldova-nr8-2012&category=7>
16. Guvernare și democrație, Revistă de analiză și sinteză, nr.2 (10), 2012.//
<http://www.e-democracy.md/files/guvernare-democratie-10-ro.pdf>
17. Raportul Băncii Mondiale Doing Business 2013.// <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/moldova/>
18. EU SMEs în 2012: at the crossroads, ECORYS, 2012.//
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/supporting-documents/2012/annual-report_en.pdf
19. SME Policy Index: Eastern Partner Countries 2012, Progress în the Implementation of the Small Business Act for Europe//
http://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/sme-policy-index-eastern-partner-countries-2012/sba-country-profile-the-republic-of-moldova_9789264178847-22-en
20. Alexander Knuth, Reglementarea IMM în Republica Moldova: Recomandări din perspectiva economică, Echipa Economică Germană pentru Moldova, Document de politică seria PP/02/2010, noiembrie 2010.
21. Lupușor Adrian, Prețul solidarității între generații și modelul optim pentru reforma sistemului de pensii, Centrul Analitic Independent, Expert-Grup, 2012.

INTERDEPENDENȚA STĂRII FUNCȚIONALE A ORGANISMULUI UMAN ȘI CALITATEA APEI POTABILE

Aurelia CRIVOI, Valentin AȘEVSCI, Iurie BACALOV,
Elena CHIRIȚA, Lidia COJOCARI, Ilona POZDNEACOVA,
Veronica CUCU, Luminița SUVEICĂ, Olga TOBULTOC,
Iulian PARA, Elena MOȘNOI, Adriana DRUȚA.

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere,
Universitatea de Stat din Moldova,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

The existence of life is closely related to water, which, due to its physical and chemical attributes, is a first-rate factor in carrying out many essential biochemical, physiological and ecological processes. Water used for drinking purposes in Moldova is a factor that accounts for up to 15-20% of cases of acute diarrheal diseases and viral hepatitis A, predominantly in rural areas, 20-25% of somatic diseases, in the case of dental fluorosis - 100%. Insufficient water leads to a poor state of health, body hygiene, dwelling and localities, which contributes to the spread of digestive diseases, skin disease.

Keywords: quality, water, human body, health.

Existența vieții este strâns legată de apă care, datorită însușirilor sale fizice și chimice, reprezintă un factor de prim ordin în desfășurarea multor procese biochimice, fiziologice și ecologice esențiale. Apa folosită în scopuri potabile în Moldova este un factor care determină până la 15-20% din cazurile de boli diareice acute și hepatită virală A, preponderent în zonele rurale, 20-25% din bolile somatice, în cazul fluoroziei dentare - 100%. Cantitatea insuficientă de apă duce la menținerea unei stări insalubre, a deficiențelor de igienă corporală, a locuinței și a localităților, ceea ce contribuie la

răspândirea unor afecțiuni digestive, a unor boli de piele [2,3].

Problemele legate de calitatea apei potabile cer o atenție deosebită, deoarece ele influențează esențial sănătatea omului și animalelor. Ignorarea acestor probleme provoacă adeseori diferite maladii. Fiind un constituent indispensabil al organismului, apa are un rol deosebit în desfășurarea proceselor vitale. Nu întâmplător, în înțelepciunea poporului apa este numită izvorul vieții. Totodată este cunoscut faptul existenței unei relații între substanțele minerale din apă și conținutul lor în organismul uman. Excesul acestor substanțe

în apa consumată de populație se răsfârge asupra sănătății ei. Este lesne de înțeles, că la ora actuală ofensivitatea apei potabile necalitative asupra sănătății se agravează mai cu seamă la acea categorie a populației care se află sub minimul existenței și se alimentează insuficient cu hrană[1,5].

Regimul sanitar, înrăutățit considerabil în ultimul deceniu la principalele bazine de apă ale Moldovei, s-a răsfârnt asupra apelor din râuri, care au devenit un nou factor ecologic defavorabil de înrăurire a omului. Situația sanitară a râurilor Nistru și Prut se înrăutățește în permanență, fenomen legat nu numai de mărirea volumului folosirii apelor întreprinderilor, situate de-a lungul malurilor acestor râuri. Rezultatele cercetării regimului sanitar al râului Nistru au demonstrat că calitatea apei nu corespunde cerințelor standard la o serie de indici organoleptici, chimico-sanitar și bacteriologici. Prezența în apă a unor compuși organici stabili este, mai ales, un rezultat al impurificării industriale a râului.

Pe porțiunea râului Nistru în sectorul Tighina-Tiraspol-Slobozia [7] s-au descoperit indici înalți, ce depășesc nivelul normal al florii microbiene în apă, a colibacililor din surse fecale, precum și a substanțelor organice stabile, nivelurile ridicate de impurificare chimică și biologică a râului Nistru pe acest sector constituie o consistență a efectului nesatisfăcător al epurării apelor menajere la instalațiile de epurație din orașe și de la complexe zootehnice. În apele acestor două râuri predomină compuși de cupru și fenol. Concentrația fenolilor

depășește de 3-7 ori norma. Pe lângă aceste substanțe în apa Nistrului găsim produse petroliere, pesticide fosfor-organice și clor-organice. Cercetările efectuate în 1982-1985 privind calitatea apei din Prut au arătat că în tot cursul râului în limitele granițelor republicii apa Prutului nu corespunde cerințelor igienice privind indicii sanitaro-chimice și bacteriologici [5]. O excepție este numai sectorul de lângă digul rezervorului de apă de la Costești, în care apa poate fi calificată drept pură. Pe celelalte sectoare însă nivelul de impurificare biologică a râului Prut rămâne ridicat.

Analiza stării sanitare a râurilor mici din republică dovedește, de asemenea, prezența unui înalt grad de impurificare organică, chimică și bacteriologică a apei lor. Indicii determinați depășeau de zeci și sute de ori cerințele normativelor privind sursele de apă potabilă și de uz gospodăresc din republică. Râurilor mici li se atribuie deocamdată un rol secundar în asigurarea populației cu apă, ele servesc în cea mai mare parte în calitate de receptori neorganizați ai apelor reziduale ale obiectelor industriale și agricole.

Cercetările bacteriologice și virusologie cu privire la starea râurilor principale din republică au confirmat înaltul grad de impurificare, în unele sectoare există o intensă poluare cu microbi nepatogeni și chiar patogeni. Această situație atrage după sine în mare măsură sporirea cazurilor de infecții intestinale. Starea sănătății populației se află în dependență directă de gradul de impurificare a mediului ambiant, de

intensificarea și durata acțiunii exercitate de factorii defavorabili asupra organismului omului.

Pornind de la perspectivele de dezvoltare social-economică a societății, necesitatea unei optimizări a relațiilor dintre om și mediul înconjurător capătă o importanță primordială. În legătură cu acest lucru o deosebită importanță o au cercetările științifice ale factorilor capabili să exercite o influență negativă asupra sănătății populației în condițiile funcționării complexului agro-industrial din republică. Printre ele trebuie de menționat problemele sanitaro-igienice și epidemiologice din unele ramuri specializate ale complexului agroindustrial din republică, de ameliorare a stării sanitare a mediului ambiant, bolile contagioase.

O direcție importantă a cercetărilor este studierea caracteristicilor cantitative și calitative ale morbidității populației, difuzării și particularităților dereglărilor imunologice la copii și la populația matură, determinate de factorii defavorabili ai mediului înconjurător. Totodată o mare atenție trebuie acordată evidențierii contingentelor de populație care sunt cele mai sensibile față de înrăurirea exercitată de factorii defavorabili ai mediului, față de așa-numitele grupe de „risc”.

Constatarea naturii patogene a proceselor interdependente, menționate anterior, va contribui la elaborarea de noi abordări ale imunocorecției și profilaxiei bolilor legate de starea de imunodeficiență. Prezintă importanță problemele acțiunii complexe a factorilor din mediului ambiant, precum și

ale urmărilor din viitorul îndepărtat ale chimizării agriculturii. În același timp trebuie să subliniem că reglementarea igienică a utilizării raționale a factorilor poluanți constituie principala sarcină a prezentelor cercetări. După cum se vede, numai pe baza cercetărilor complexe chimice, igienice, epidemiologice, imunologice, microbiologice și virusologie e posibilă elaborarea de recomandatii, având drept scop ameliorării condițiilor de viață, de muncă și de trai, ocrotirea sănătății populației în condițiile dezvoltării continui a complexului agroindustrial din republică [13].

Majoritatea covârșitoare a surselor acvatice potabile sunt studiate extrem de insuficient, fragmentar, fiind determinat numai conținutul unor elemente. Mai frecvent sunt investigate apele sub aspect sanitar – epidemiologic. Poluarea apelor potabile poate fi consecința unor fenomene naturale, dar cel mai frecvent apare ca urmare al activității omului, ultima fiind împărțită convențional în impacte organizate și neorganizate.

De menționat că potrivit unui studiu realizat de UNESCO, 1 miliard de locuitori ai planetei se confruntă cu problema apei potabile, țările din Africa fiind cel mai mult afectate de această problemă, iar Finlanda se bucură de apa cea mai curată din lume. Totodată, datele Organizației Mondiale a Sănătății arată că în lume mor zilnic 34 de mii de persoane, inclusiv 5 mii de copii, din cauza apei potabile poluate.

Sunt probleme cu apa în Republica Moldova? Doar un sfert din populația din

satele Moldovei are acces la sisteme centralizate de aprovizionare cu apă. La 22 martie se marchează în lumea întreagă Ziua Apelor, o zi dedicată unei resurse vitale a omenirii. În unele părți ale planetei apa este obiect de conflict internațional, iar absența ei în formă potabilă sau utilizabilă pentru agricultură provoacă moarte și mizerie.

Specialiștii spun că, în comparație cu spațiul european, Republica Moldova are cea mai mică cantitate de apă pe cap de locuitor extrasă din orizonturi și bazine formate pe propriul teritoriu. Deficitul acestei resurse se resimte însă cel mai mult în zona de sud a republicii.

După ce că nu are apă îndeajuns, Moldova are probleme și cu calitatea acesteia. Datele Centrului Național de Sănătate Publică arată că 60 la sută din populația de la sate se alimentează cu apă din fântâni, dar 85% dintre acestea conțin nitrați în exces sau alte substanțe chimice dăunătoare sănătății. Principala sursă de poluare sunt deșeurile organice de pe lângă gospodăriile oamenilor care își cresc animalele în curte. "Sunt cazuri unde depozitarea necorespunzătoare a pesticidelor și îngrășămintelor a condus la poluarea apelor. Cel mai substanțial afectează calitatea apei depozitarea lângă fântâni sau întreținerea animalelor în condiții casnice și deci aceste deșeuri organice cu conținut ridicat de amoniu se infiltrează în sol și nemijlocit în apele freatice care sunt la suprafață".

O problemă majoră pentru Moldova prezintă construcția celor 6 hidrocentrale pe cursurile Nistrului care vor afecta nivelul

apei pe Nistru. Să nu uităm de anii trecuți când Moldova a avut mari probleme cu inundațiile din 2008- 2010 și cu seceta hidrologică din 2015. Una din cauzele acestor fenomene extreme e că Ucraina exploatează bazinul hidrografic al fluviului Nistru, fără să-și coordoneze acțiunile sale cu Republica Moldova. Dacă se dau în exploatare hidrocentralele, noi rămânem cu cel puțin 50% mai puține resurse de apă de calitate decât avem în prezent.

Deși hidrocentralele produc energie verde și nu poluează mediul prin emisii, ele afectează mediul poluând termic apa, modificând ecosistemul apei și biodiversitatea organismelor vii din apă. Tratarea termică a apei la aceste hidrocentrale ar face ca apa de pe Nistru să nu fie potabilă. Moldova ar trebui să nu permită construcția hidrocentralelor și să ia atitudine. Nu avem dreptul să prioritizăm economia unei țări în defavoarea mediului și a sănătății noastre. În timp ce hidroenergia înfloarește, râurile dispar, apa potabilă devine deficit și se scumpește. Soluția e să colaborăm la nivel internațional și să găsim alternative ecologice viabile pentru toate țările afectate.

Datele cu care operează ONG-iștii de profil [6] arată că doar un sfert din populația Moldovei are acces la sisteme centralizate de aprovizionare cu apă și doar 15 la sută au și apeduct și rețea de canalizare.

Lipsa mijloacelor care a împiedicat până acum punerea în aplicare a programului de aprovizionare cu apă a satelor moldovenesti le-a determinat pe autorități să se gândească la alte soluții. Una dintre

acestea propusă de Ministerul Mediului de curând ar fi crearea unui fond de solidaritate pentru construirea sistemelor de apă și canalizare în localitățile unde acestea nu există.

Apa este cel mai important aliment pentru viață, reprezintă principalul constituent din punct de vedere cantitativ al organismelor vii, participă la organizarea structurală a sistemelor biologice și la activitatea metabolică a acestora. Apa reprezintă în medie 75% din masa corporală a unui sugar, 60% din cea a unui adult și 50% la vârstnici. Un om poate să supraviețuiască fără hrană în jur de 30 de zile, dar în lipsa apei viața îi este pusă în pericol după numai 3 zile [1,2].

Biotestarea apelor de suprafață și celor de scurgere de la obiectele mari industriale din partea de jos a orașului indică o toxicitate excesivă. În genere sursele de apă ale orașului au toxicitate medie, iar în cartierele noi ea este scăzută. Cel mai mare pericol pentru hidrofauna urbei îl constituie prezența în apă a DDT-ului, hexacloranului, produselor petroliere, fenolului și ionilor de Pb, Cu și Zn.

Cercetările hidrobiologice au demonstrat că în lacul de acumulare Ghidighici au loc intense procese de autoepurare, ele fiind de 5-7 ori mai active decât în lacurile din raza orașului. Capacitatea de autoepurare a r. Bâc este foarte mică, atingând o valoare nulă pe sectorul de la bd. Renașterii până la marginea orașului. Aici și-a lăsat amprenta asupra creșterii producției primare brute. Datele expuse se confirmă și prin analiza compoziției speciilor planctonului și bentosului: indicele

oligocet este egal cu 1. În rezervuarul de la Ghidighici acest indice este egal cu 0,51, în lacurile din Chișinău – 0,61-0,78.

Ca rezultat al cercetărilor în domeniul biotestării a fost elaborat un sistem de estimare a indicilor de prioritate a poluanților chimici pentru suprafețele orășenești, care poate fi pus la baza întocmirii unei clasificări adecvate a poluanților incluși în sistemul monitoringului ecotoxicologic al mediului acvatic [4,8].

Materiale și metode

S-au determinat 19 indici ai calității apei: pH, duritatea, reziduiul fix, conținutul hidrogeno-carbonatului și carbonatului, clorului, sulfatului, calciului, magneziului, sodiului, potasiului, nitraților, fosforului și a unor metale grele (cupru, mangan, zinc, fier, cadmiu, plumb). Pentru fiecare fântână a fost întocmit pașaportul calității apei și elaborate recomandări de folosire a ei.

Impuritățile din apă pentru băut nu trebuie să depășească anumite limite de concentrații, indicate în normele de potabilitate. Recoltarea apei pentru analiza fizico-chimică s-a făcut în flacoane de sticlă prevăzute cu dop și închise ermetic. Vasele de recoltare au fost spălate foarte bine pentru a îndepărta orice urmă de substanțe organice sau alte impurități care ar denatura compoziția probei. Spălarea s-a efectuat cu detergenți, se clătesc bine cu apă de robinet, apoi cu apă distilată și în final se usucă. În momentul recoltării flaconul se va clăti de 2-3 ori cu apă ce urmează a fi recoltată apoi se umple cu apă de analizat până la refuz, iar

dopul se va fixa în așa fel încât să nu rămână bule de aer în interiorul vasului.

Rezultate și discuții

Poluarea apelor din fântâni într-o anumită măsură depinde de îngrijirea curților țărănești. Locurile de acumulare a digestiilor, gunoiului de grajd trebuie să aibă un strat impermeabil de protecție și acoperiș pentru a exclude poluarea apelor freactice cu nitrații și alte impurități. Fântânile necesită să fie proiectate și construite în strictă conformitate cu regulile sanitare.

Calitatea apei se modifică de la o localitate la alta. De exemplu, în satele din raionul Strășeni, apa nu corespunde cerințelor igienice respectiv în 78, 38 și 20% din fântânile studiate. Conținutul sulfatilor este crescut în 15-54% din ele, uneori depășind limita maximal admisibilă (LMA) de 4-8 ori [5,7,8].

Nitrații (NO_3) – concentrația lor în apa potabilă peste limitele admise constituie o problemă majoră. Azotații sunt propriu-zis nocivi numai la concentrații foarte mari, ce rareori sunt atinse în apă. Nitriții (NO_2) rezultă din nitrați fie înaintea consumului (reducere în fântâni) fie în lumenul tubului digestiv, în cazul migrării, în diverse împrejurări, spre stomac și intestinul subțire a elementelor reducătoare din biocenoza intestinală.

Limita maximal admisibilă (LMA) de nitrați în apă nu trebuie să depășească 50 mg/dm³. Consumul unor cantități mari cu nitrați poate provoca afecțiunea methemoglobinemie. Declanșarea maladiei are la bază

transformarea nitraților în nitriți, aceștia din urmă fiind implicați în producerea bolii. Nitriții se combină cu hemoglobina, transformând-o în methemoglobină ce blochează transportul oxigenului în țesuturi. Astfel, hemoglobina își pierde funcția de a lega și transporta oxigenul producând hipoxie. S-a constatat că consumul apei cu nitrați afectează dezvoltarea biologică generală a copiilor, provocând intoxicații cronice, care nu au manifestări clinice evidente.

În zona centrală a raionului Strășeni apa a fost colectată de studenți, conținutul nitraților depășește LCA în jumătate din fântânile studiate – 50,6 mg/dm³, în partea de nord – 22,5 mg/dm³, la sud – 48,3 mg/dm³. Cu totul insuficient este studiat conținutul în apele potabile a metalelor grele, cantitatea ridicată a căror prezintă un pericol toxic și cancerigen pentru om și animale. Conținutul fierului este în zona centrală a raionului Strășeni de 0,1 mg/dm³ din fântânile studiate, în cea de sud – 0,06 mg/dm³. Cantitatea manganului în unele sate din r. Strășeni, depășește LCA în 11-18% din fântâni.

În apele multor fântâni limita concentrației admisibile este depășită concomitent de mai mulți indici. În acest caz, substanțele prezente concomitent se pot neutraliza reciproc, dar cel mai frecvent ele își cresc toxicitatea, fenomen cunoscut sub denumirea de potențare. Cea mai frecventă potențare este cea de sumare sau de creștere a toxicității proporțional cu numărul substanțelor prezente concomitent în apă.

Investigațiile în cauză indică necesitatea examinării [2,11] sănătății populației, și în primul rând a femeilor gravide și a copiilor, care consumă apă potabilă cu un conținut sporit al elementelor chimice cu scopul recomandării măsurilor respective de profilaxie. În cel mai rău caz apa, ce nu face față cerințelor igienice, trebuie să fie diluată, în mod casnic, cu apă de o calitate bună din alte fântâni apropiate.

În ultimul timp maladiile cardiovasculare sunt generate parțial de mineralizarea apei. Investigațiile statistice din diferite țări au semnalat existența unei relații inverse între duritatea apei și decesele provocate de bolile cardiovasculare. S-a constatat că numărul deceselor cauzate de aceste afecțiuni este mai mare în localitățile în care apa este moale și că acest număr scade proporțional cu creșterea durității apei. Rolul calciului este bine cunoscut, iar carența de calciu duce la apariția aritmiilor. Studii mai recente consideră că nu duritatea în sine este benefică, ci Ca, Mg ai căror compuși sunt factorul major determinant al durității. Studii clinice indică un efect favorabil al Ca, Mg, Cr, Mn și Zn în schimb Na, Cu și Co sunt incriminați pentru efecte defavorabile.

Poluanții organici din apă sunt de o enormă diversitate, în concordanță cu spectaculoasa înmulțire a spectrului de substanțe sintetizate de industria actuală. Există și compuși toxici organici naturali, cum sunt toxinele cianobacteriilor, ce pot fi hepatotoxice, neurotoxice sau iritante cutanate și care au fost găsite chiar și în conducte de alimentare cu apă potabilă. Acțiunea unor

poluanți organici este mai puțin cunoscută, majoritatea acestora producând modificări organoleptice evidente ceea ce duce la limitarea utilizării apei, mai ales ca apă de băut. Între acești poluanți sunt considerați ca principali: pesticidele dintre care cele organoclorurate ocupă primul loc datorită degradării lor biologice încete și permanenței prelungite în apă. Acțiunea lor este complexă și se manifestă: asupra ficatului, sistemului nervos, a unor glande endocrine, unor enzime. Se presupune că, de asemenea, ar avea acțiune cancerigenă și asupra descendenților [2,3].

S-a studiat indicele mineralizării apei rezidului fix, care corespunde cerințelor igienice după valorile medii și constituie $985,8 \pm 12,5$ mg/dm³ în apa fântânilor r. Strășeni, în apeduct este mult mai mic – $383,1 \pm 16,9$ mg/dm³, iar la izvoarele orașului Chișinău 1680-1020 mg/l contra 1000 mg/l normă.

Unul dintre indicii specifici ai mineralizării este duritatea apei. Rezultatele investigațiilor demonstrează că valorile medii ale durității totale sunt înalte în apa tuturor fântânilor, apa este dură și foarte dură, ceea ce probabil în mare măsură determină influența asupra sănătății populației. Duritatea totală a apei este mult mai mare și în fântânile r. Strășeni, ce constituie în unele valori până la 18,4 mg/dm³. Duritatea apei aduce la apariția bolilor cardiovasculare și în mod indirect, prin favorizarea dizolvării în apă a unui șir de metale: Cd, Co, Cu, Ni, Cr etc., care pot avea la rândul lor o acțiune toxică asupra acestui sistem [2,3,4,12].

Principalii factori de risc pentru sănătatea populației la consumul apei în scopuri potabile în condițiile Republicii Moldova sunt: consumul apei cu conținutul ridicat de nitrați, care poate duce la apariția methemoglobinemiei, numită și intoxicație cu nitrați în concentrații ce depășesc 50 mg/dm³, în special sunt afectați copiii până la 1 an, mai ales cei alimentați artificial. Studiile epidemiologice reflectă, că un conținut ridicat de methemoglobină, până la 8-10 procente din toată hemoglobina, se depistează mai frecvent în localitățile rurale, la concentrații de 70-80 mg/dm³ nitrați în apa potabilă consumată, în fântânile cercetate atinge nivelul de - 39,3-50,6 mg/l contra 45 mg/l în normă.

Aprovizionarea cu apă pe întreg teritoriul Republicii Moldova, constituie o problemă extrem de serioasă, deoarece sursele de apă sunt distribuite neuniform în teritoriu, iar calitatea apei adeseori nu corespunde standardelor naționale. De menționat că perspectivele de dezvoltare a economiei naționale și sănătatea populației în țara noastră depinde, în mare măsură, de deficitul resurselor acvatice care crește în permanență.

În unele analize numărul de nitrați și nitriți a fost depășit în mod semnificativ. Cel mai probabil, apa a fost luată în apropierea instalațiilor industriale, instalații de tratare a apelor uzate, fermelor. Iar apa se află la suprafață sau la o adâncime redusă. Experții au găsit în așa numita apă curată încă o mulțime de elemente inutile: ioni de amoniu, oxidare de permanganat. Depășirea standardelor la acești indicatori ne spune că în apa ar

putea ajunge benzină, kerosen, fenoli, pesticide și alte substanțe nocive. Iar microelemente utile declarate, dimpotrivă, nu au fost suficiente. În unele probe aproape că a lipsit calciu și magneziu. La utilizarea constantă a astfel de apă în organism se va forma un deficit de substanțe necesare. Acest lucru, la rândul său, duce la diferite probleme de sănătate.

Serviciul agrochimic de stat pe parcursul ultimilor 7 ani [9,10] a efectuat în diferite regiuni fizico-geografice ale țării analize ale apelor din cca 7000 fântâni, sute de izvoare, iazuri, heleșteuri, râulețe. S-au determinat până la 19 indici ai calității apei: pH, duritatea, reziduiul fix, conținutul hidrogenocarbonatului și carbonatului, clorului, sulfatului, calciului, magneziului, sodiului, potasiului, nitraților, fosforului și a unor metale grele (cupru, mangan, zinc, fier, cadmiu, plumb). Pentru fiecare fântână a fost întocmit pașaportul calității apei și elaborate recomandări de folosire a ei [1,2,10].

Nu dorim să dramatizăm artificial situația, dar rezultatele obținute conturează un tablou realmente îngrozitor cu privire la calitatea apelor potabile. Involuntar, ajungi la concluzia că ele au devenit un izvor al amărăciunii și nu al vieții. Astfel, în localitățile raionului Anenii Noi, din 805 fântâni supuse analizei, numai 3% din ele corespund normativelor igienice [6,7,9].

Sub aspect regional paleta acestui tablou se modifică. În Câmpia Moldovei de Nord salinitatea apei depășește limita concentrației admisibile (LCA), în 49-67% din fântânile studiate, cu excepția județului

Drochia – 13%, pe înălțimile Nistrului – 55%. Pe Podișul Moldovei Centrale mai puțin sunt mineralizate apele fântânilor județului Orhei, unde acest indice depășește LCA numai în 10% din ele. Acest fenomen este determinat de textura ușoară a solurilor și rocilor generatoare și drenării mai intense a apelor freatice și subterane în condițiile reliefului fragmentat. În raioanele Criuleni, Anenii Noi, Ialoveni salinitatea depășește LCA corespunzător în 54, 57 și 66% din fântâni. Spre miază zi salinitatea apelor din fântâni în câmpia Moldovei de Sud sporește, mai cu seamă în Gagauzia, unde această valoare depășește LCA în 98 – 99% din fântânile studiate. Consumarea apei puternic salinizate (LCA 1 g/l) dăunează mai cu seamă sănătatea copiilor și femeilor gravide [3,4,6,7].

Se știe că, într-o mare măsură, calitatea apei este determinată de duritatea ei. Valoarea sporită a acestui indice contribuie la apariția maladiilor renale, la inducerea gușei endemice – afecțiune cu extindere în masă cu complicațiile nervoase și endocrine. Este o dependență directă între conținutul mineral al apei potabile și răspândirea dereglărilor sistemului de excreție. Sunt fundamentate științific argumentele despre legătura strânsă între elementele mediului (aer, apă, sol) și bolile provenite în urma degradării acestora. Poluarea mediului atmosferic, apei, solului duce la schimbarea calitativă a biosferei în întregime, schimbând componența și structura aerului, temperatura, și complet clima Terrei. Toate acestea își manifestă efectul asupra modului de trai al omenirii.

Calitatea apei se modifică de la o localitate la alta. De exemplu, în satele megieșe din raionul Glodeni - Cajba, Butești și Molești apa nu corespunde cerințelor igienice respectiv în 78, 38 și 20% din fântânile studiate. Conținutul sulfatilor depășește LCA în 15-54% din ele, uneori depășind această restricție de 4-8 ori.

Studiul toxicității mediului acvatic indică prezența poluanților, care pot fi clasificați astfel: globali – DDT și metaboliții lui, DDE și DDD; global-regionali – hexacloranul sub toate formele izomere; regionali – eptamul; locali – sim – triazinele. În majoritatea cazurilor nivelul conținutului de pesticide în apă depășește considerabil concentrațiile maxime admisibile.

Poluarea apelor din fântâni într-o anumită măsură depinde de îngrijirea curților țărănești. Locurile de acumulare a digestiilor, gunoiului de grajd trebuie să aibă un strat impermeabil de protecție și acoperiș pentru a exclude poluarea apelor freatice cu nitrații și alte impurități. Fântânile necesită să fie proiectate și construite în strictă conformitate cu regulile sanitare.

În zona centrală a țării conținutul nitraților depășește LCA în jumătate din fântânile studiate, în parte de nord – în 79%, la sud – 84%. În unele surse acvatice valoarea nitraților depășește limita admisibilă de 7 ori. Cu totul insuficient este studiat conținutul în apele potabile a metalelor grele, cantitatea ridicată a căror prezintă un pericol toxic și cancerigen pentru om și animale. Conținutul fierului este mai mare de LCA în zona centrală a republicii în 12% din fântânile

studiate, în cea de sud – în 27%. În unele surse acvatică cantitatea acestui element depășește limita admisibilă de zeci de ori. Cantitatea manganului în unele localități din județul Chișinău (Ruseni, Cobușca Nouă), depășește LCA în 61-87% din fântâni, în Tartaul de Salcie, raionul Cahul – în 92%. Acest fenomen este ieșit din comun și enigmatic.

Cea mai gravă situație se atestă în localitățile rurale, unde principala sursă de apă sunt fântânile. Potrivit CNSP, circa 61% din apeductele legate de sursele subterane de apă și aproximativ 84% a apei din fântâni nu corespund normelor sanitare după componența chimică. Astfel, apa conține o cantitate sporită de fluor, sulfati, sulfură de hidrogen și alte elemente chimice. Calitatea apei potabile din sursele subterane nu corespunde nici după indicii bacteriologici.

Cel mai mult sursele subterane de apă sunt afectate de fermele zootehnice, gunoiști, depozitele de îngrășăminte și deșeuri, precum și de lipsa sistemelor de epurare. În acest sens, cei mai dificilă situație s-a creat în raioanele Nisporeni, Hâncești, Fălești, Telenești, Taraclia, Leova, Ungheni și Ceadâr-Lunga.

O situație mai bună se înregistrează în orașele mari, unde, în mare parte, sunt folosite sursele de apă de la suprafață. În orașele mari doar circa 8% din apa potabilă nu corespunde normelor sanitare. În prezent, acces la sisteme îmbunătățite de aprovizionare cu apă are 59% din populația Moldovei. În republică funcționează 53 de sisteme de aprovizionare cu apă, dintre care

42 se alimentează din surse subterane, iar 11 – din surse de suprafață.

Compoziția chimică a apelor subterane este foarte variată. În majoritatea cazurilor, apele au o mineralizare înaltă și un surplus sau o carență considerabilă de elemente chimice, ceea ce are un impact negativ asupra sănătății populației. Mineralizarea prezintă suma tuturor substanțelor dizolvate în apă. Majoritatea savanților consideră că apa de băut trebuie să aibă o mineralizare nu mai mică de 100 mg/l (0,1 g/l) și nu mai mare de 1000 g/l (1 g/l). De asemenea, conform regulamentelor igienice, apa potabilă trebuie să aibă o mineralizare nu mai mare de 1000 g/l.

Apele supramineralizate pot avea efect curativ în unele maladii gastrointestinale. Însa folosirea lor în acest scop poate fi acceptată doar consultând medicul. Utilizarea îndelungată în scop potabil a apei cu o mineralizare înaltă influențează negativ asupra stării funcționale a organismului, provocând chiar și diverse patologii. Prin cercetările științifice efectuate în cadrul Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemitanu” și în cadrul Centrului național științifico-practic de medicină preventivă s-a demonstrat că apele supramineralizate contribuie la creșterea morbidității populației prin litiaza urinară.

De asemenea, mineralizarea înaltă a apei contribuie la apariția maladiilor digestive (gastrite, duodenite, insuficiența secreției gastrice), cardiovasculare (boala hipertensivă, boala ischemică), osteoarticulare (osteocondroza, radiculitele). Practic fiecare macro- și

microelement al apei determină unele sau altele forme morbide.

De exemplu, consumul înalt de apă potabilă în perioadele anului cu temperatura înaltă (vara, primăvara, toamna), precum și consumul unei cantități normale de apă, dar cu un conținut mărit de fluor determină o expunere a omului la o doză majorată a fluorului, fapt care provoacă starea patologică cunoscută sub denumirea de fluoroză. Primele manifestări ale fluorozei endemice apar la concentrații de fluor în apa potabilă de peste 1,5-2,0 mg/dm³ și se localizează la nivelul dinților.

La concentrații mai mari de fluor (peste 5 mg/dm³) în apă, acesta influențează și asupra oaselor, producând osteoscleroza sau osteofluoroza asimptomatică. Insuficiența fluorului în apă contribuie la dezvoltarea cariei dentare, foarte răspândită în Republica Moldova, de care suferă circa 90% de populație. Maladia constă în dereglarea legăturii dintre elementele organice (proteice) și neorganice (calcaroase) ale smalțului și dentinei dinților [7,8,12].

Dintre sărurile ce se conțin în apă pot fi menționați sulfații (SO₄) care, de regulă, au proveniență telurică, în zone cu soluri cu ghips sau cărbune brun, dar pot proveni (în apele freatiche) și din descompunerea substanțelor organice ce impurifică apa, din ploile acide etc. Apa cu un conținut sporit de sulfați influențează negativ starea funcțională a organismului.

În special, sulfații grăbesc evacuarea alimentelor din stomac în intestin. În intestin acestea nu sunt ingerate și exercită o acțiune

laxativă (diareică). Concomitent, sulfații stimulează tonusul mușchilor vezicii biliare, ceea ce contribuie la grăbirea mișcării fierii din ficat în duoden.

În literatura de specialitate sunt date și despre influența pozitivă a apelor minerale cu conținut sporit de sulfați. În combinație cu ionii de calciu, sulfații diminuează procesele inflamatorii din tractul gastrointestinal și căile urinare. Însa folosirea acestor ape se permite doar consultând medicul. Trebuie de luat în considerare că apa bogată în sulfați este contraindicată copiilor, adolescenților și femeilor gravide, din cauza proprietăților lor de a reține asimilarea calciului, deci și formarea oaselor. Conform normativelor igienice nr. 934 din 15 august 2007, în apa potabilă se admite un conținut de până la 250 mg/l de sulfați.

Sistemul de sănătate al Republicii Moldova se caracterizează prin mai multe activități pozitive în aspectul diagnosticării, înregistrării și evidenței maladiilor hidrice non-transmisibile. Datele prezentate mai sus demonstrează existența anumitor investigații științifice în privința patologiei dependente de gradul de mineralizare a apei. Supravegherea igienică a calității apei se efectuează de către serviciul sanitaro-epidemiologic de stat în mod periodic, în conformitate cu prevederile monitoringului socio-igienic.

În Republica Moldova, aprovizionarea cu apă constituie o problemă stringentă, deoarece sursele de apă sunt distribuite neuniform în teritoriu, iar calitatea ei în foarte multe cazuri nu corespunde

standardelor naționale existente. Concomitent, e necesar de menționat că atât dezvoltarea economică, cât și sănătatea populației în țara noastră depind în mare măsură de creșterea permanentă a deficitului resurselor acvatice.

Investigațiile în cauză indică necesitatea examinării sănătății populației, și în primul rând a femeilor gravide și a copiilor, care consumă apă potabilă cu un conținut sporit al elementelor chimice cu scopul recomandării măsurilor respective de profilaxie. În cel mai rău caz apa, ce nu face față cerințelor igienice, trebuie să fie diluată, în mod casnic, cu apă de o calitate bună din alte fântâni apropiate. S-a stabilit că cele mai bune surse de aprovizionare cu apă potabilă, cu unele excepții, sunt izvoarele. Se recomandă ca femeile gravide, cu ocazia prezentării la consultațiile prenatale să aducă o probă de apă pentru analiza conținutului în nitrați. Totodată se impune a convinge mama

ca cel puțin primele 3 luni să alimenteze copilul pe cale naturală.

Aprovizionarea cu apă pe întreg teritoriul Republicii Moldova, constituie o problemă extrem de serioasă, deoarece sursele de apă sunt distribuite neuniform în teritoriu, iar calitatea apei adeseori nu corespunde standardelor naționale. Perspective de dezvoltare a economiei naționale și sănătatea populației în țara noastră depinde, în mare măsură, de deficitul resurselor acvatice care crește în permanență.

Concluzii

Rezultatele cercetării argumentează necesitatea elaborării unor măsuri de profilaxie orientate spre îmbunătățirea sistemului de aprovizionare cu apă potabilă, care pot fi realizate prin acțiuni conjugate, intersectoriale ale structurilor statale, formațiunilor nonguvernamentale și a fiecărui cetățean în parte.

Bibliografie:

1. Crivoi A., Așevschi V., Cojocari L. Calitatea vieții și sănătatea. Manual. Editura Vasiliana '98, Iași, 2016. p. 605.
2. Așevschi V., Crivoi A. Sanologie și Ecologie Umană. Tipografia Centrală, Chișinău, 2014. p. 730.
3. Duca Gh., Scurlatov Iu. Ecological chemistruz. – Chișinău, 2002. p.30.
4. Duca Gh., Mihaileev G. Chimia apelor naturale. – Chișinău, CEP USM, 1995. p.12.
5. Friptuleac G. Problemele ecologo-igienice ale calității mediului ambiant urban. – Chișinău, 2006. p.60.
6. Garaba V. Apa potabilă pentru locuitorii de la sate. – Chișinău, 2004. p.60.
7. Ghigheli Gh., Stasiev Gr. Aspectele ecologice ale calității apelor potabile din Republica Moldova. Materialele simpozionului: Ecologia, etica, morala. – Chișinău, 2001. P. 75.

8. Gonța M., Șalaru I., Sirețanu D. Impactul mediului ambiant asupra sănătății. – Chișinău, Știința, 1998. p.22.
9. Marton Al. Protecția mediului. Editura Eurobit, Timișoara, 1997. p.49-57.
10. Mănescu S. Igiena. Editura Medicală, București, 1996. p.9-13.
11. Rădulescu H. Poluare și tehnici de depoluare a mediului. Ed. Eurobit, Timișoara, 2003. p.86-97
12. Rădulescu H., Goicu M. – Poluarea nitrică a alimentelor. Ed. Mirton, Timișoara, 1999. p.56-72.
13. Așevschi V., Crivoi A. Igiena mediului. Tipografia Centrală, Chișinău, 2013. p. 231.

MANAGEMENTUL FINANCIAR AL UNIVERSITĂȚILOR PRIVATE DIN MOLDOVA

Conf. univ. dr. Cristina COPĂCEANU,

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere,
email: copaceanu_c@yahoo.com

Lector univ. dr. Ana AVORNIC,

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere,
email: anaavornic@rambler.ru

Magistru Elena POLINICENCO,

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere,
email: lena.polinicenco@mail.ru

Rezumat: Analizând tendințele actuale în problemele de la nivel global, putem afirma, că educația este unul dintre pilonii de bază a unei societăți prospere. Astfel, din punct de vedere economic, educația este o ramură eficientă, influența ei asupra economiei fiind multidimensională, iar eficacitatea și rezultatul ei eficient penetrează toate sectoarele economiei naționale. Însă, tot mai acută devine problema finanțării în general al sistemului educațional și în special al instituțiilor de învățământ superior, acestea fiind impuse să se adapteze unei situații de subfinanțare, iar gestiunea financiară eficientă intervine ca soluție salvatoare. În Republica Moldova, resursele financiare alocate sistemului educațional sunt insuficiente, fapt care a generat actuala criză în domeniu, manifestată prin lipsa cadrelor didactice moderne, diminuarea calității învățământului, salarii derizorii etc. Ca urmare, autorii își propun studierea mecanismelor utilizate în interiorul universităților din țară, pentru a putea evidenția acele probleme economico-financiare care marchează semnificativ activitatea eficientă acestora.

Cuvinte cheie: sistem de educație, instituții de învățământ superior, sistem de gestiune financiară, finanțarea instituțiilor de învățământ superior, autonomia financiară universitară, surse financiare, buget, venituri și cheltuieli.

De dezvoltarea potențialului uman este una din prioritățile de bază ale procesului de modernizarea a sistemului educațional din Europa, care are ca obiectiv de bază transformarea economiei europene în una dintre cele mai puternice economii

mondiale bazată pe cunoștințe și dezvoltarea potențialului uman. Valorificarea potențialului uman este necesară în dezvoltarea economiei bazată pe cunoștințe, deoarece în prezent situația pe piața mondială arată că numai economiile bazate pe cunoștințe și

înalte tehnologii sunt competitive. În acest context este clară dorința Republicii Moldova de integrare europeană, în special în domeniul învățământului, prin intermediul căruia va fi educată generația viitoare, care va contribui la dezvoltarea și prosperitatea țării. Pentru atingerea acestui obiectiv Republica Moldova a întreprins mai multe măsuri de integrare europeană, cum ar fi strategii și programe de modernizare a învățământului la toate nivelele sale, aderarea la Procesul de la Bologna și alți pași, care în ansamblu vor contribui la integrarea europeană a sistemului educațional din Moldova [9, p.2].

În prezent, în Republica Moldova, odată cu aderarea la procesul de la Bologna și realizarea reformei în domeniul educației, concepția tradițională a instituțiilor de învățământ superior este înlocuită cu una nouă, care permite examinarea educației prin prisma unei utilități profesionale, predeterminând nevoia de specialiști de formațiune nouă cu volumul necesar de cunoștințe profesionale, aptitudini și competențe. Totodată, reforma instituțiilor de învățământ superior, una din direcțiile căreia constă în realizarea satisfacerii intereselor studenților și corespunderea nevoilor pieței în specialiști calificați, se realizează și în cadrul modificărilor bugetare, care vizează schimbări fundamentale în gestiunea financiară a instituțiilor bugetare, care prestează servicii sociale, inclusiv de educație. Actualmente, relatăm despre existența celei mai dificile etape a reformei sistemului de învățământ superior, care presupune determinarea

direcțiilor de dezvoltare a surselor de finanțare a instituțiilor bugetare, orientate spre [8, p.11]:

- √ consolidarea autonomiei financiare în condițiile restructurării instituțiilor bugetare;
- √ sporirea calității serviciilor educaționale ale instituțiilor de învățământ superior;
- √ dezvoltarea principiilor bugetării, orientate spre rezultat;
- √ implementarea controlului financiar public intern în instituțiile de învățământ superior.

Însă, insuficiența dezvoltării acestor direcții necesită regândirea și elaborarea noilor abordări aferente modernizării gestiunii financiare și, în special, al finanțelor instituțiilor de învățământ superior [8, p.11].

Profesorul Burton R. Clark, afirmă că în urmă cu trei decenii instituțiile de învățământ superior au fost în permanență finanțate, cu prioritate, din fondurile publice deoarece principala misiune a acestora era să formeze o elită capabilă care să guverneze statul. Acest lucru a fost vizibil, în special, în țările europene care au adoptat modelul napoleonian de universitate. Statul a acceptat să finanțeze universitățile deoarece erau în serviciul său, satisfăcând nevoile sale de personal cu înaltă calificare. În plus, costul sistemului de învățământ superior era relativ redus, neconstituind o povară prea mare pentru bugetul public. Dezvoltarea învățământului superior la nivel mondial pe durata ultimelor trei decenii a modificat rolul principal al universităților, transformându-le

în instituții orientate mai mult spre satisfacerea sistemului productiv și social. Statul încetează, așadar, să mai fie principalul beneficiar al serviciului public de învățământ superior și, ca atare, este tot mai puțin dispus să finanțeze singur învățământul superior. Tendințele recente de finanțare a învățământului superior sunt asociate cu schimbarea percepției privind rolul învățământului superior. Caracteristicile de bază ale învățământului superior precum „drept liber”, „bun public”, „investiție socială”, sunt ignorate în totalitate, rolul statului în învățământul superior fiind puternic dezbătut [3, p.18].

Prin urmare, lansarea reformelor economice neoliberale în țările dezvoltate și în tranziție a condus la o restrângere a fondurilor publice pentru învățământul superior. Pe fundalul unei evoluții descendente a cheltuielilor publice alocate învățământului superior și al unui număr tot mai mare de studenți înscriși la această formă de învățământ, insuficienta finanțare a învățământului superior este amplificată. Reducerea cheltuielilor publice în învățământul superior necesită găsirea unor metode alternative de finanțare a acestei activități. De asemenea, constrângerile bugetare ridică și problema alocării resurselor financiare suficiente pentru promovarea unui învățământ superior de performanță. Deși, statul nu mai este dispus să finanțeze singur învățământul superior, totuși acesta are un rol important în asigurarea resurselor pentru susținerea învățământului superior [3, p.22].

Pe fundalul celor enunțate, se impune introducerea noțiunii de *autonomie financiară*,

fiind promulgată prin Hotărârea Guvernului Nr. 983 din 22.12.2012 cu privire la modul de funcționare a instituțiilor de învățământ superior de stat în condițiile de autonomie financiară, publicat în Monitorul Oficial Nr. 270-272 art. 1057 din 25.12.2012 [10]. Aceasta stabilește modul de activitate în condiții de autogestiune a instituțiilor de învățământ superior de stat, principiile de gestionare și monitorizare a mijloacelor financiare și patrimoniului, contabilitatea și raportarea financiară. Instituția de învățământ superior de stat (în continuare – Instituția) este o unitate cu autonomie financiară nonprofit, care activează în condiții de autogestiune, în baza alin. (10) art. 61 din Legea învățământului nr. 547-XIII din 21 iulie 1995, prevederilor prezentului Regulament și devizului aprobat (3, art.1) [11].

Autonomia universitară, alături de componenta ei importantă – autonomia financiară, flexibilitatea în plan administrativ și implementarea unei motivații economice ridicate reprezintă pârgghiile esențiale ale strategiei generale de creștere a eficienței managementului universitar. Scopul final al exercitării autonomiei financiare este creșterea eficienței și promovarea schimbărilor structurale atât în plan academic cât și administrativ. Autonomia financiară nu trebuie privită ca scop în sine, ci ca răspuns al universităților în procesul de adaptare la noile condiții de finanțare impuse.

Pornind de la necesitatea atragerii de resurse financiare suplimentare în condițiile diminuării contribuției statului, David Warner consideră că, „fiecare universitate

trebuie să-și diversifice sursele de finanțare și se referă cu precădere la dezvoltarea unor activități „generatoare de venit” „.. Firește ne punem întrebarea care sunt, în cazul universităților activitățile „generatoare de venit”? Se consideră că, sunt aspecte ale „activităților generatoare de venit” toate veniturile generate în plus față de finanțarea asigurată: venituri din cercetare, granturile externe, veniturile din activități lucrative (din afaceri) proprii și taxele de școlarizare și administrative. În concepția lui David Warner este foarte important ca înainte de a începe activități pentru atragerea de resurse extrabugetare top managementul universității să se asigure că toate activitățile de bază sunt administrate corespunzător și funcționează cât mai eficace și eficient posibil. Este esențial pentru managementul financiar ca universitățile să conștientizeze că cea mai simplă – dar nu și singura – modalitate de a obține resurse este aceea de a maximiza veniturile din activitatea de bază. Universitatea trebuie considerată un sector economic important cu o misiune clară în furnizarea de servicii de formare și cercetare științifică [9, p.35].

În acest context, managementul financiar universitar este orientat, în primul rând, spre gestiunea fluxurilor financiare și a activelor circulante. Acesta poate fi privit drept un fenomen integru cu diverse forme de manifestare. Managementul financiar universitar este chemat să dirijeze resursele și relațiile financiare care apar în procesul de rotație a acestora. El reprezintă un proces de elaborare a scopului de gestionare a finan-

țelor și de influență asupra lor prin intermediul metodelor și pârghiilor mecanismului financiar. Esența și conținutul managementului financiar universitar se manifestă și în funcțiile acestuia, care se constituie în urma colectării, transmiterii și păstrării informației, elaborării și adoptării deciziilor, precum și transformării lor în indicații. În literatura de specialitate, sunt specificate următoarele funcții ale managementului financiar universitar: planificare, prognozare (previziune), organizare, reglementare, coordonare, stimulare și control [6, p. 251-253].

În opinia cercetătorilor autohtoni Caisin S., Cobzari L., Botnari N. și Bușmachiu E. „managementul financiar universitar este un tip de management care are scopul de a asigura permanent activitatea universitară cu sursele necesare, precum și de a exercita controlul administrației cu privire la eficiența operațiunilor, în care aceste surse sunt implicate” [2, p. 49]. Autorii, menționează că managementul financiar universitar are scopuri multiple, subordonate creșterii economice a instituției. Aceste scopuri pot fi sintetizate astfel:

- maximizarea valorii universității;
- menținerea nivelului performanțelor financiare;
- evitarea riscurilor financiare;
- menținerea solvabilității;
- asigurarea echilibrului financiar;
- creșterea activelor (patrimoniului);
- asigurarea flexibilității, care permite instituțiilor de învățământ să se adapteze la condițiile de concurență,

să sesizeze noi oportunități de creștere [2, p. 49].

Obiectivele permanente ale unui management performant în domeniul educației trebuie să urmărească alocarea și utilizarea cât mai rațională a resurselor financiare limitate pentru educația în centre de învățământ superior, punerea în aplicare – an de an – a unui mecanism de finanțare a activității universității, care să fie transparent, echitabil și stimulat.

Perfecționarea managementului financiar în domeniul educației, la etapa actuală, are următoarele obiective importante [2, p.56]:

- introducerea unui sistem de bugete perfecționate, adaptat la particularitățile activităților de finanțare din învățământul superior;
- perfecționarea activității de planificare, de execuție operațională și de control în domeniul managementului financiar, prin pregătirea specifică și permanentă a personalului, precum și printr-o dotare materială și tehnică adecvată;
- inițierea, dezvoltarea și stimularea unor studii de fezabilitate, asociate unor alternative de proiect, privind diversificarea resurselor de finanțare pentru învățământ și educație;
- elaborarea unei politici generale majore privind atragerea și alocarea resurselor de finanțare ca parte componentă a unui program național unic, cu misiunea de a transpune adecvat, în plan financiar, pentru

fiecare perioadă – obiectivele calitative ale acestuia.

Managementul financiar performant în domeniul învățământului superior și al educației trebuie să focalizeze măsuri de încurajare a acțiunilor, menite să ducă la utilizarea eficientă a resurselor alocate, să acorde autonomie în utilizarea resurselor financiare și să identifice căi de diversificare a surselor de finanțare pentru învățământ. În această ordine de idei, flexibilitatea sporită în redistribuirea resurselor între diferite categorii de bugete este o practică deja larg utilizată în țările dezvoltate, care permite să stabilim câteva direcții prioritare drept repere focalizate în permanență [2, p.56]:

- sporirea cheltuielilor aferente educației și învățământului, ca pondere în PIB;
- majorarea proporției în totalul cheltuielilor cu educația – a componentei non-salariale;
- mărirea ponderii cheltuielilor cu educația, finanțate din alte surse decât cele bugetare;
- creșterea autorității de decizie a unităților de învățământ referitor la structura cheltuielilor bugetare;
- intensificarea responsabilității acestor instituții în identificarea și atragerea, într-o măsură mai mare, a resurselor de finanțare complementare.

În contextul celor relatate, specificăm, că actualmente universitatea modernă utilizează două instrumente foarte importante de management:

➤ **Planul strategic de dezvoltare instituțională** - ale cărei obiective trebuie să răspundă evoluției permanente a societății civile și economiei, năzuințelor și așteptărilor studenților, orientărilor globale de practică educațională a Guvernului. Planul Strategic de Dezvoltare Instituțională „constituie referința majoră în elaborarea și fundamentarea deciziilor în cadrul universității, formulează viziunea, misiunea, obiectivele, strategiile și tehnicile adoptate, definește mediul în care universitatea funcționează și serviciile pe care aceasta le aduce comunității. El reprezintă instrumentul principal pe care îl poate folosi universitatea pentru adaptarea la mediul extern și optimizarea resurselor în vederea atingerii obiectivelor propuse, garanția că universitatea are un management performant și deci poate să-și folosească în mod eficient resursele financiare bugetare și extrabugetare”. În concepția factorilor de decizie din învățământ Planul Strategic permite manifestarea personalității instituției de învățământ superior și realizarea unei depline autonomii universitare, în concordanță cu managementul financiar și managementul administrativ al universității; el reprezintă voința comunității academice în competiția pe plan național și internațional, de creare a unui sistem de valori în cadrul organizației și de

promovare a acțiunilor de îmbunătățire continuă. Instituțiile de învățământ superior ar trebui să aibă o strategie financiară care să reflecte planul strategic general, care să stabilească obiective de atins adecvate și indicatori de performanță care să arate cum vor fi utilizate resursele. Pentru a rămâne sustenabile, și viabile financiar trebuie să-și evalueze și să-și asume gestiunea riscurilor într-un mod echilibrat care să nu îngreunească libertatea de acțiune în viitor

➤ **Bugetul unic al universității** este instrumentul care concretizează planul strategic de dezvoltare instituțională. Așa cum am menționat, în virtutea autonomiei universitare, autonomia financiară reprezintă dreptul universității de a concepe, aproba, și executa, un buget propriu, în conformitate cu prevederile legale și cu obiectivele proprii. Bugetele întocmite de către universități reprezintă, așa cum am mai subliniat, instrumente eficace de aplicare a planurilor strategice. În această calitate, bugetele conțin standardele de referință la orice nivel ierarhic din cadrul universității. Pentru a combate inflexibilitatea care caracterizează numeroase bugete odată stabilite și pentru a le spori funcționalitatea în cadrul controlului strategic, au fost puse la punct mai multe tipuri de bugete:

- *Bugetul flexibil și cel variabil.* De regulă, un buget este stabilit pentru un anumit nivel al veniturilor și pentru un anumit nivel al cheltuielilor de resurse. Întrucât flexibilitatea previziunilor bugetare este o cerință a creșterii eficienței și a realizării unei bune planificări, se folosesc pe scară largă în universități bugete flexibile sau variabile. „Bugetul variabil sau bugetul flexibil prezintă nivelul resurselor care trebuie alocate pentru fiecare activitate a universității conform nivelului activității desfășurate”[7]. Prin urmare acest buget variabil va semnală automat top managementului universitar necesitatea alocării unor resurse suplimentare pentru diverse activități din cadrul universității în momentul în care nivelul activității va înregistra o creștere și micșorarea resurselor alocate atunci când nivelul activității va înregistra o scădere.
- *Bugetul cu bază zero.* Un alt tip de buget care se înscrie în aceeași tendință de adaptare mai bună a sistemului bugetar universitar la condițiile schimbătoare interne și externe universității, este cel cu bază zero, aplicabil în special în domeniul activităților de sprijin - cercetare, dezvoltare, marketing, finanțe, personal - ținând seama de marja mai largă disponibilă la

stabilirea cheltuielilor necesare pentru aceste activități. În opinia specialiștilor, bugetul cu bază zero reprezintă un proces de planificare și de proiectare a bugetului care presupune ca managerii universităților să-și justifice detaliat întregul buget, nu doar să se raporteze la sumele din bugetul pe anii anteriori. Specialiștii în management financiar universitar consideră „bugetul cu bază zero” un instrument mai bun și mai eficient decât bugetul tradițional – care are ca punct de plecare sumele prevăzute în bugetul pe anul anterior focalizându-se pe identificarea și controlul fiecărui element al bugetului. Avantajul folosirii acestui tip de buget este că obligă managerii să stabilească noile programe și costurile aferente acestora fără a ține seama de realizările trecute, ci în funcție de condițiile previzionate în care programele respective vor fi materializate. Bugetul universității își poate îndeplini obiectivul de concretizare a Planului Strategic de Dezvoltare Instituțională doar în condițiile în care el reunește toate resursele într-un buget unic. În bugetul de venituri și cheltuieli al instituțiilor de învățământ superior se fundamentează și se prevăd deopotrivă următoarele categorii de cheltuieli: cheltuieli pentru

activitatea de bază, în care se cuprind cheltuielile curente și de capital care asigură buna funcționare a instituțiilor, având sursa de finanțare sumele rămase neutilizate la sfârșitul anului precedent și veniturile proprii realizate; cheltuieli pentru activitatea de cercetare științifică, proiectare, consultanță și expertiză; cheltuieli din alocații de la bugetul de stat cu destinație specială; cheltuieli pentru micro-producție, activitatea stațiunilor didactice, edituri, care funcționează pe principii extrabugetare; cheltuieli ale căminelor și cantinelor; Cele afirmate ne determină să specificăm rolul bugetului de venituri și cheltuieli în planificarea și conducerea activității instituției, respectiv: evidența existenței și evoluției elementelor patrimoniale gestionate; dimensionarea veniturilor și cheltuielilor aferente legislației în vigoare; reflectarea fluxurilor bănești; evidențierea surselor de constituire a fondurilor și destinația lor; sporirea eficienței activității; creșterea răspunderii personale și colective în gospodărirea fondurilor; întărirea disciplinei financiare; asigurarea unei instruiți avansate conform necesităților societății; ținerea sub control a activității prin intermediul proiectării și urmăririi modului de formare și utilizare a resurselor bănești.

Bugetul universității este un document prin care se prevăd și se autorizează sumele și destinația veniturilor și cheltuielilor, este un instrument de decizie și de gestiune, care servește politica instituției, hotărâtă de către Senat și pusă în aplicare de către rector, în calitate sa de ordonator de credite. La nivelul universităților, principala preocupare a managementului financiar este aceea de strângere și administrare de fonduri, deoarece fără fonduri nu pot fi executate bugetele. În acest sens, se impune existența unui Sistem Integrat de Management Financiar (SIMF), compus dintr-un set de subsisteme interrelaționale care planifică, procesează și raportează cu privire la resursele existente, cuantificându-le în termeni financiari.

Subsistemele de bază ale unui SIMF sunt:

- *Contabilitatea* – dacă subsistemul contabil funcționează corespunzător;
- SIMF – devine operațional, deoarece acesta: oferă managerilor de programe informații necesare pentru luarea unor decizii documentate; întărește încrederea în capacitatea de a concretiza tranzacțiile financiare pe baza unei organizări corespunzătoare a documentației relevante; face posibilă raportarea rezultatelor în termeni financiari și raportarea costurilor; permite controlul execuției pentru anul bugetar curent pe măsura efectuării cheltuielilor și pregătirea proiectelor de buget pentru anul următor, pe baza cheltuielilor deja efectuate; oferă raportări financiare periodice și facilitează operațiile de

audit, conferind astfel credibilitate actelor de guvernare și întărind responsabilitatea.

Concluzii

Actual, în scopul de a fi considerate de prestigiu, universitățile trebuie să fie în mod agresiv inovative, proactive și sensibile la nevoile diferitelor persoane cu interes în în domeniul educației (student, angajatori, comunitățile locale etc.). Ceea ce semnifică ca alături de educație și cercetare, o universitate antreprenorială ar trebui să fie implicată profund în dezvoltarea economică și socială a regiunii și a țării, devenind un agent de promovare a conceptului de economie bazată pe cunoaștere. Antreprenoriatul instituțiilor universitare are promotori atât în interior cât și în afara universității. Din afara universității: pe de o parte, guvernării impun prin finanțarea publică implicarea universităților în dezvoltarea economică și socială, iar pe de altă parte economia așteaptă cunoștințe aducătoare de profit spre a crește competitivitatea în piață. Din interiorul universității: pe de o parte, studenții ca și clienți sau consumatori de servicii de învățământ superior solicită o mai bună calitate a procesului de învățământ și o mai mare sensibilizare la nevoile lor sociale și de învățare, iar pe de altă parte, departamentele academic și facultățile au devenit conștiente mai mult ca niciodată că prestigiul lor depinde de

relevanța muncii lor în ochii celor ce au interes în misiunea educației.

În acest context, universitățile se focalizează asupra următoarelor aspecte:

- ✚ comportamentul universităților în piețele specifice în care operează;
- ✚ diversificarea tipurilor de resurse financiare;
- ✚ extinderea activităților antreprenoriale și stimularea atitudinii antreprenoriale în cadrul departamentelor academice;
- ✚ stimularea unei culturi antreprenoriale în cadrul culturii organizaționale;
- ✚ stimularea unei guvernante antreprenoriale în cadrul guvernantei academice [12, p.39].

În acest fel, gestiunea financiară, reprezintă o tehnică proprie, ceea ce face să i se recunoască o anumită autonomie de decizie. Pe de altă parte, deciziile luate de celelalte domenii de gestiune atrag consecințe în plan financiar, deoarece presupun resurse și necesități financiare, și în consecință, gestiunea financiară este sub influența ansamblului deciziilor privind gestiunea, ea reacționează la măsurile luate de entitate, ele având consecințe în plan financiar. Totodată, mecanismul de gestiune financiară trebuie să se angajeze la acțiuni de adaptare, corelându-se cu proiectele celorlalte funcții de gestiune, pentru a asigura respectarea de entitate a constrângerilor financiare majore.

Bibliografie:

1. Anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului nr. 983 din 22 decembrie 2012. REGULAMENT cu privire la modul de funcționare a instituțiilor de învățământ superior de stat în condiții de autonomie financiară
2. Caisin S. ș. a. Management financiar universitar. Chișinău: USM, 2001. 228 p.
3. Burton R. Clark. Crearea universităților antreprenoriale: direcții de transformare organizațională. București: Ed. Paideia, 2000. 200 p.
4. Codul Educației al Republicii Moldova. Nr. 152 din 17 iulie.2014. În: Monitorul Oficial, 24.10.2014, nr. 319-324. <http://lex.justice.md/md/355156/>; www.euniam.aau.dk (vizitat 07.06.2017).
5. Creciun A. Rolul managementului financiar în cadrul sistemului de învățământ. În: Simpozionul Internațional al Tinerilor Cercetători, 21-22 apr. 2005. Chișinău: ASEM, 2005, ed. a 3-a, p. 316-317.
6. Creciun A. Sarcinile și funcțiile managementului financiar universitar în dezvoltarea societății. În: Simpozionul Internațional al Tinerilor Cercetători, 14-15 apr. 2006. Chișinău: ASEM, 2006, ed. a 4-a, p. 251-253.
7. Creciun A. Metode de determinare a eficienței cheltuielilor în învățământul universitar. În: Studii economice, 2012, an. 6, nr. 3-4, p. 354-359
8. Creciun A. Perfecționarea sistemului de gestiune financiară în cadrul instituțiilor de învățământ superior. Teză de doctor în științe economice. ASEM, Chișinău, 2017, 173 p.
9. Warner, David, Crosthwaite, Elaine - Human Resource Management în Higher and Further Education, London, 1995. 235 p.
10. Hotărârea Guvernului Nr. 983 din 22.12.2012 cu privire la modul de funcționare a instituțiilor de învățământ superior de stat în condițiile de autonomie financiară, publicat în Monitorul Oficial Nr. 270-272 art. 1057 din 25.12.2012
11. Legea învățământului nr. 547-XII din 21 iulie 1995 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 62-63, art.692), cu modificările și completările ulterioare
12. Secrieru D. Integrarea sistemului educațional din R. Moldova în spațiu European. Institutul de Politici Publice. Chișinău. 2007. 54 p.

MANAGEMENTUL SUPRAVEGHERII ȘI CONTROLULUI INFECȚIILOR NOSOCOMIALE ÎN UNITĂȚILE SPITALICEȘTI CU PATURI

Drd. Emil GRIGORE

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

Abstract: *Subestimarea numărului real al cazurilor – necesitatea accelerării strategiilor de implementare a măsurilor pentru îmbunătățirea activităților de supraveghere, prevenire și limitare a infecțiilor în unitățile medicale din România, vin ca argumente forte a studiului dat.*

Supravegherea-reprzintă sistemul de culegere activă sistematică, analiză și interpretare a datelor de sănătate esențiale pentru planificarea, aplicarea și evaluarea măsurilor de sănătate publică, strâns legate de difuzarea periodică de date celor interesați.

Aceasta constituie elementul central al programului de prevenție și control al infecțiilor nosocomiale.

Supravegherea permite realizarea legăturii dintre cunoașterea epidemiologică a stării de sănătate a populației și intervenția de sănătate publică prin:

1. stabilirea și ierarhizarea priorităților bugetare în soluționarea unor probleme de sănătate;
2. stabilirea unor măsuri de prevenire și/sau control;
3. evaluarea unor strategii noi de prevenire și control;
4. prognoza viitorului mod de apariție și a tendințelor evoluției populaționale a unei boli în scopul anticipării

cerințelor viitoare ale serviciilor de sănătate.

Supravegherea, prevenirea și controlul infecțiilor nosocomiale au ca suport legal următoarele acte normative: Legea 95/2006. Ord. MSP nr. 914/2006, Ord. MSP nr. 916/2006 și Ord. MS nr. 728/2005.

Utilizarea de metode de supraveghere standardizate permite obținerea de informații statistice comparabile în timp și spațiu cu alte informații statistice regionale, naționale și chiar internaționale, având ca rezultat obținerea unei rețele de supraveghere competente și eficiente pe plan național.

Supravegherea epidemiologică a infecțiilor nosocomiale este indispensabilă pentru:

- Identificarea problemelor infecțioase (unități santinelă) care permit:
 - identificarea de la debut a unor fenomene epidemice, și investigații precoce înainte ca situația să se complice;
 - intervenție rapidă cu evidențierea proceselor epidemiologice în cauză și

a măsurilor destinate restrângerii procesului infecțios;

- recunoașterea apariției unui eveniment endemic.

- Implementarea măsurilor de prevenție:

- datele obținute prin supraveghere constituie măsura impactului pe care l-au avut programele de prevenție, evaluarea politicilor de prevenție, evaluarea scăderii ratei infecțiilor nosocomiale.);

- elaborarea de noi programe de prevenție și control.

- Furnizarea de informații care interesează atât echipa SPCIN cât și staff-ul medical:

- elaborarea de linii directe pentru lupta împotriva infecțiilor nosocomiale.

- Obținerea de informații pertinente cu caracter medico-legal:

- se folosesc în cazul reclamațiilor lor de la pacienți cu infecții nosocomiale:

Pentru a fi eficient, un program de supraveghere trebuie să permită:

- Determinarea tendinței modificărilor care se produc în frecvența cu care apar anumite procese infecțioase;

- Detectarea epidemiilor sau alte fenomene nou apărute sau neobișnuite;

- Evaluarea și ameliorarea practicilor medicale ale personalului angajat (superior, mediu, auxiliar);

- Stimularea cercetărilor cu caracter epidemiologie privind factorii de risc, a mijloacelor de control și prevenire.

Concepte privind metodologia de supraveghere

Supraveghere pasivă sau supraveghere activă?

Supravegherea pasivă se bazează pe declararea voluntară a evenimentelor de către personalul medical sau laborator.

Are o sensibilitate scăzută, excepție cazul în care declararea vine de la laborator (exemplu tuberculoza).

Supravegherea activă efectuată de personal specializat care folosește criteriile obiective și bine definite este de departe metoda indicată pentru cea mai mare parte a infecțiilor nosocomiale.

Supraveghere retrospectivă sau supraveghere prospectivă?

Termenii de *STUDIUL RETROSPECTIV*, respectiv *PROSPECTIV*, au fost utilizați pentru studiile caz-martor și studiile de cohortă, după considerentul căutării în trecut, plecând de la o boală la o posibilă cauză, respectiv căutarea în viitor plecând de la o expunere la apariția îmbolnăvirii. Utilizarea acestor termeni este mai mult informativă, pentru referirea la relația temporală între inițierea studiului de către investigatori, expunere și apariția bolii studiate. Studiul retrospectiv se folosește mai ales pentru investigarea cauzelor unor boli rare cu perioada de latență lungă sau la evaluarea programelor screening. Studiile de cohortă (de incidență, longitudinale sau prospective) oferă informații legate de cauzalitatea bolilor fiind cea mai bună metodă de măsurare a riscului. Studiile prospective permit determinarea rapidă a unui proces infecțios și analizarea

datelor în timp real.

Supravegherea prevalenței sau a incidenței?

Studiul prevalenței asigură evaluarea tuturor infecțiilor nosocomiale într-o populație dată la un moment dat (exemplu: toate infecțiile nosocomiale prezente la pacienți spitalizați la o dată precisă). Acesta este mai ușor decât supravegherea incidenței și necesită mai puțin timp; este utilizat frecvent în spitale mari.

Studiile privind incidența evaluează noi evenimente apărute într-o populație determinată pe o perioadă de timp dată (exemplu, cazuri noi de colită cu *C. difficile* perioada/1000 internări). În literatura de specialitate acestea sunt cele mai frecvente și utilizate în prevenția infecțiilor nosocomiale.

Supraveghere continuă sau supraveghere periodică?

Ideal, supravegherea ar trebui să fie un proces continuu deoarece există evenimente infecțioase mai puțin frecvente, care nu pot fi evidențiate în cazul supravegherii pe o perioadă determinată de timp.

Estimarea precisă a ratei de incidență este dată de supravegherea continuă

Punctele cheie ale procesului de supraveghere a ratelor infecțiilor nosocomiale

- Supravegherea activă (studii de prevalență și incidență);
- Supraveghere specializată (pe localizare, unitate, priorități);
- Investigatori cu o pregătire adecvată;
- Metodologie standardizată;
- Rate ajustate de risc în vederea comparației.

Studiul prevalenței (cros-secțiune)

Infecțiile tuturor pacienților internați, la un moment dat, sunt identificate în întreg spitalul sau în departamentele selectate. În mod normal, o echipă formată din investitori profesioniști vizitează toți pacienții spitalului în aceeași zi, verificând fișele medicale și de îngrijire, intervievând personalul clinic în vederea identificării pacienților infectați, și colectând informații despre factorii de risc. Rezultatul acestei activități este rata prevalenței.

Ratele prevalenței sunt influențate de durata de internare a pacientului (pacienții infectați sunt internați pe o perioadă mai lungă, conducând la o supraestimare a nukului pacienților de a contacta o infecție) și de durata infecțiilor. În spitalele mici, sau în unitățile mici, numărul pacienților poate fi prea mic pentru a se identifica rate relevante ale prevalenței, sau pentru a permite comparații cu valoare statistică.

Studiul prevalenței este util atunci când se inițiază un program de supraveghere pentru evaluarea problemelor curente pentru toate departamentele, pentru toate tipurile de infecție, și pentru toți pacienții, înainte de a se desfășura un program de supraveghere atentă și continuă.

Studiul incidenței (continuu /longitudinal)

Identificarea prospectivă a noilor infecții (supravegherea incidenței) necesită monitorizarea tuturor pacienților din cadrul unui grup definit al populației, pe parcursul unei anumite perioade de timp. Pacienții sunt monitorizați pe parcursul internării lor și uneori și după externare (de ex.

supravegherea post-extemare în cazul infecțiilor plăgii operate). Prin acest tip de supraveghere se obțin ratele de atac, de infecție și ratele de incidență (vezi tabel nr 1). Ea este mai eficientă pentru detectarea diferențelor dintre ratele de infecție, pentru urmărirea tendințelor, pentru corelarea infecțiilor cu factorii de risc și pentru comparații inter-spitalicești și interdepartamentale. Acest tip de supraveghere necesită un volum mai mare de muncă decât studiul prevalenței. mai mult timp și mai multe resurse financiare. De aceea el se execută doar pentru anumite departamente cu risc ridicat și în mod continuu (respectiv în unitățile de terapie intensivă), sau pe o perioadă limitată de timp, pentru anumite infecții și specialități.

Tendențele recente în domeniul „obiectivelor supravegherii” cuprind:

- a) Supravegherea orientată pe locație: prioritățile vor fi monitorizarea infecțiilor frecvente cu un impact semnificativ al mortalității, morbidității, costurilor (respectiv nr. de zile suplimentare de spitalizare necesare, costurile tratamentului), și care pot fi evitabile.

Domeniile prioritare comune sunt:

- Pneumonia asociată ventilației (o mare rată a mortalității)
- Infecțiile plăgii operate (în primul rând pentru determinarea zilelor

suplimentare de spitalizare și costurile suplimentare)

- Septicemia primară (perfuzia intravenoasă)
- Bacteriile rezistente la multiple medicamente (de ex. *STAPHYLOCOCCUS AUREUS* rezistent la meticilină, specii ale *KLEBSIELLA* cu spectru extins de beta-lactamază).

Acest tip de supraveghere este bazată în primul rând pe activitatea de laborator. Laboratorul oferă departamentelor rapoarte periodice referitoare la microorganismele izolate și profilul susceptibilității antibiotice al celor mai frecvenți agenți patogeni.

- b) Supravegherea orientată pe departament: eforturile se axează pe departamentele cu un risc ridicat, cum ar fi unitățile de terapie intensivă, unitățile de chirurgie, de oncologie/hematologie, arsuri, neonatologie etc.
- c) Supravegherea orientată pe priorități: supravegherea efectuată pentru o anumită problemă care privește unitatea (respectiv infecții ale tractului urinar cauzate de catetere urinare în unitățile de asistență pe termen lung). Această metodă poate fi foarte eficientă dacă este executată prin rotație (bazată pe laboratoare sau studii repetate de prevalență).

Ratele de prevalență și incidență

Tabelul 1.1

Ratele de prevalență	Exemple
Nr. de pacienți infectați la momentul studiului / nr. de pacienți studiați în același moment x 100	Prevalență (%) infecțiilor nosocomiale (NI) pentru 100 de pacienți internați Prevalență (%) infecțiilor tractului urinar (ITU) pentru 100 de pacienți internați
Nr. de pacienți infectați la momentul studiului / nr. de pacienți expuși în același moment x 100	Prevalență ITU (%) pentru 100 pacienți cu catetere urinare
Ratele de atac (ratele incidenței cumulative)	
Nr. de infecții noi apărute într-o perioadă / nr. de pacienți studiați în aceeași perioadă x 100	Rata de atac (%) a ITU pentru 100 pacienți internați
Nr. de infecții noi apărute într-o perioadă / nr. de pacienți expuși în aceeași perioadă x 100	Rata de atac (%) a plăgii operate (PO) pentru 100 pacienți operați

Ratele se obțin împărțind un numărător (numărul de infecții sau numărul de pacienți) la un numitor (populația supusă riscului, sau nr. de zile în care pacienții sunt supuși riscului). Frecvența infecțiilor poate fi estimată cu ajutorul indicatorilor de prevalență și incidenta. Organizarea unei supravegheri eficiente

Supravegherea infecțiilor nosocomiale cuprinde colectarea datelor, analiză și interpretare, reacții conducând la intervenții pentru acțiuni preventive și evaluarea impactului acestor acțiuni.

Trebuie întocmit un protocol care să descrie metodele ce urmează a fi utilizate,

datele ce trebuie colectare (de ex. criteriul de includere a pacienților, definiții), analiza necesară și întocmirea rapoartelor.

Colectarea și analizarea datelor. Surse

Colectarea datelor necesită surse multiple de informare întrucât nici o metodă nu este, prin ea însăși, suficient de relevantă pentru a asigura calitatea datelor. Tehnicile de identificare a cazurilor vor include:

Activitatea în cadrul salonului:

Se vor căuta indicii ca:

- Prezența dispozitivelor sau procedurilor despre care se știe că reprezintă un risc de infecție (catetere urinare și

cardiovasculare permanente, ventilație mecanică, proceduri chirurgicale);

- Apariția febrei sau a altor semne clinice ce pot fi asociate infecției;
- Terapie antimicrobiană;
- Testări de laborator;

Se vor verifica fișele medicale.

RAPOARTE DE /ariorafor rapoartele laboratoarelor microbiologice au o relevanță redusă întrucât nu sunt obținute culturi pentru toate infecțiile, speciemenle pot fi inadecvate, anumiți agenți patogeni pot fi omiși (de ex. virusuri) iar izolarea agenților patogeni infecțioși poate dovedi colonizarea și nu infecția (de ex. în cazul plăgilor operate, sau al pneumoniei). Totuși, acestea sunt importante în cazul infecțiilor tractului urinar, septicemiilor și pentru supravegherea bacteriilor rezistente la multiple medicamente, întrucât definițiile acestora sunt în principal de ordin microbiologic.

ALTE TESTE DE DIAGNOSTICARE: de ex. determinarea numărului de globule albe, informații obținute din autopsii.

Controlul infecțiilor nosocomiale

Analiza sau evaluarea unei activități sau serviciu, periodic sau permanent, culegere de date pentru luarea de măsuri în scopul ameliorării sau eradicării unor fenomene negative.

Controlul infecțiilor reprezintă responsabilitatea tuturor profesioniștilor din domeniul asistenței medicale – doctori, asistente medicale, terapeuți, farmaciști, ingineri și alții. Acesta se realizează pe de o parte ca și control efectuat de serviciile de supraveghere

și inspecție sanitară ale Direcțiilor de Sănătate Publică județene iar pe de alta ca și autocontrol al echipelor SPCIN din unitățile sanitare.

Activitatea de control din cadrul Direcțiilor de Sănătate Publică

Se efectuează conform legislației în vigoare, periodic sau ori de câte ori este nevoie (epidemii sau orice situație care ar putea sugera apariția unei tulpini patogene sau a unui incident epidemiologie).

Activitatea de control a personalului SPCIN (autocontrol)

Personalul SPCIN trebuie să asigure susținerea și punerea în practică a tuturor măsurilor de prevenție și control ale infecțiilor nosocomiale pentru toată activitatea și îngrijirile medicale acordate în spitalul din care face parte.

Pentru aceasta este necesară o relație strânsă cu personalul medical, care trebuie să conștientizeze necesitatea solicitării acestei echipe în probleme legate de:

- Gestionarea factorilor de risc și ameliorarea calității îngrijirilor medicale;
- Gestionarea mediului intraspitalicesc;
- Utilizarea antibioticelor;
- Conduita în cazul apariției unor maladii respiratorii severe;
- Evaluarea produselor medicale și de întreținere (echipamente, substanțe);
- Prevenirea infecțiilor intraspitalicești.

Echipa SPCIN

Are următoarele responsabilități în ceea ce privește programele de supraveghere și

control ale infecțiilor nosocomiale:

- Supravegherea infecțiilor nosocomiale (bacteriemii, pneumonii, infecțiile tractului urinar, infecții ale plăgilor operate);
- Inițierea investigațiilor în cazul apariției unei epidemii;
- Dezvoltarea de politici și proceduri scrise privind izolarea pacienților;
- Dezvoltarea de politici și proceduri scrise privind reducerea riscului prin manevre medicale/chirurgicale;
- Dezvoltarea de politici și proceduri scrise privind metodele de izolare ale pacienților;
- Monitorizarea dezinfectiei și sterilizării;
- Monitorizarea mediului intraspitalicesc (apa potabilă, apa sterilă, aer condiționat/filtrat);
- Monitorizarea utilizării antibioticelor și a rezistenței la antibiotice;
- Monitorizarea calității alimentelor;
- Educarea angajaților spitalului privind programele de supraveghere, prevenție și control ale infecțiilor nosocomiale

Rolul medicului epidemiolog/infecționist în prevenirea și controlul infecțiilor nosocomiale

Pentru medicul epidemiolog sau infecționist al unui spital, infecțiile nosocomiale constituie o provocare, activitatea lui implicând:

- Siguranța mediului spitalicesc:
 - prevenirea manevrelor medicale sau chirurgicale care pot afecta pacientul
 - focalizarea atenției pe apariția unor

procesele infecțioase;

- orice eveniment care ar putea influența negativ sănătatea pacientului va fi depistat și monitorizat.

- Eficientizarea activității spitalului:

- eliminarea costurilor nefondate;
- eliminarea practicilor medicale costisitoare.

Aceste deziderate, care nu sunt numai ale medicului epidemiolog/infecționist, ci ale întregii echipe pe care o conduce (SPC1N) se realizează prin:

- Identificarea riscurilor:

- supravegherea proceselor infecțioase, diagnosticarea infecției nosocomiale

- Identificarea și studiul factorilor de risc:
 - cunoașterea metodelor și principiilor epidemiologice;

- studii caz-control. de cohortă, bias;
- cunoașterea agenților patogeni implicați în infecțiile nosocomiale
- conștientizarea legăturii între spitalizare și creșterea factorilor de risc.

- Eliminarea sau minimalizarea riscurilor:

- asigurarea unor îngrijiri medicale corespunzătoare prin implementarea politicilor și procedurilor de prevenție;

- educarea personalului;
- studierea factorilor de risc (lucrări de specialitate, comunicări, colocvii etc.);

Componentele programelor de control a infecțiilor nosocomiale

- Crearea unei echipe competente care să poată asigura educarea personalului

- medical superior, mediu și auxiliar;
- Colaborarea permanentă cu managerul spitalului și staff-ul medical;
- Implementarea și respectarea programelor de supraveghere și asigurarea unui feed back continuu către clinicieni;
- Păstrarea unei legături permanente cu

- laboratorul de microbiologic al spitalului;
- Sistem informațional competent care să asigure accesul la informații de ultimă oră din eșaloane superioare (MSP), județe, unități sanitare din același județ. etc.

Echipa de prevenție și control a infecțiilor nosocomiale trebuie să asigure următoarele activități:

a) Monitorizarea infecțiilor nosocomiale:

Tabelul 1.1

Prevenție	Control
Elaborarea, revizuirea, adaptarea programelor și protocoalelor de prevenție în funcție de legislație, reglementări, norme, informație științifică. Exemplu: • Măsuri de prevenție pentru pacienții cu risc crescut; • Bacterii rezistente la antibiotice; • Dezinfecție, tehnici de asepsie; • Măsuri de izolare. Concentrarea asupra tuturor condițiilor în care pacientul ar putea fi agresat printr-un proces infecțios și punerea în practică de recomandări de prevenire a transmisiei infecțiilor.	Aplicarea politicilor și protocoalelor de prevenție și control a infecțiilor nosocomiale. Exemplu: • Precauții standard; • Precauții adiționale; • Bacterii multirezistente etc. Aplicarea de politici și proceduri în cazul izbucnirii unor procese infecțioase sau în cazuri speciale (SARS). În funcție de problemele apărute, ia decizii care pot interesa nu numai o secție, ci și întregul spital.

b) Colectarea și analiza datelor

- Strângerea de date privind infecțiile nosocomiale;
- Ancheta epidemiologică;
- Urmărirea respectării punerii în practică a protocoalelor interne;
- Analiza statistică datelor obținute;
- Asigură supravegherea pasivă, continuă în anumite cazuri.

c) Difuziunea informației

- Actualizează informațiile privind infecțiile nosocomiale;
- Interpretează și transmite rapoartele privind infecțiile către diferite nivele intra/extraspitalicești;
- Emite recomandări care se bazează pe analiza rezultatelor.

d) Educarea și consilierea personalului:

Tabelul 1.2

Prevenție	Control
Elaborarea, revizuirea, adaptarea programelor și protocoalelor de prevenție în funcție de legislație, reglementări, norme, informație științifică. Exemplu: • Măsurile de prevenție pentru pacienții cu risc crescut; • Bacterii rezistente la antibiotice; • Dezinfecție, tehnici de asepsie; • Măsurile de izolare. Concentrarea asupra tuturor condițiilor în care pacientul ar putea fi agresat printr-un proces infecțios și punerea în practică de recomandări de prevenire a transmisiei infecțiilor.	Aplicarea politicilor și protocoalelor de prevenție și control a infecțiilor nosocomiale. Exemplu: • Precauții standard; • Precauții adiționale; • Bacterii multirezistente etc. Aplicarea de politici și proceduri în cazul izbucnirii unor procese infecțioase sau în cazuri speciale (SARS). În funcție de problemele apărute, ia decizii care pot interesa nu numai o secție, ci și întregul spital.

e) Colectarea și analiza datelor

- Strângerea de date privind infecțiile nosocomiale;
- Ancheta epidemiologică;
- Urmărirea respectării punerii în practică a protocoalelor interne;
- Analiza statistică datelor obținute;
- Asigură supravegherea pasivă, continuă în anumite cazuri.

f) Difuziunea informației

- Actualizează informațiile privind infecțiile nosocomiale;
- Interpretează și transmite rapoartele privind infecțiile către diferite nivele intra/extraspitalicești;
- Emite recomandări care se bazează pe analiza rezultatelor.

g) Educarea și consilierea personalului:

Tabelul 1.3

Educare	Consiliere
Elaborează și difuzează programe de educație privind prevenția și controlul infecțiilor nosocomiale către personalul angajat: • Educare și formare continuă; • Educare și formare punctuală pe tematici: noi proceduri, noi protocoale, noi echipamente. • Educarea și formarea personalului nou angajat	Răspunde tuturor întrebărilor și informațiilor pe care le solicită personalul. Asigură consilierea personalului medical și emite recomandări în problematica infecțioasă. Colaborează la dezvoltarea de strategii de prevenție și control a proceselor infecțioase: • Sănătatea angajaților; • Măsuri post-expunere; • Bioterorism; • Control mediului
Urmărește aplicarea măsurilor de igienă.	Îndrumă permanent personalul pentru menținerea și utilizarea protocoalelor de prevenție și control
Participă la difuzarea informațiilor privind infecțiile nosocomiale: • Pliante; • Anunțuri; • Reviste.	Prin experiența și pregătirea pe care o are participă la evaluarea îngrijirilor medicale din punct de vedere al calității acestora.
Elaborează și difuzează programe de educație privind prevenția și controlul infecțiilor nosocomiale către personalul angajat: • Educare și formare continuă; • Educare și formare punctuală pe tematici: noi proceduri, noi protocoale, noi echipamente. • Educarea și formarea personalului nou angajat	Răspunde tuturor întrebărilor și informațiilor pe care le solicită personalul. Asigură consilierea personalului medical și emite recomandări în problematica infecțioasă. Colaborează la dezvoltarea de strategii de prevenție și control a proceselor infecțioase: • Sănătatea angajaților; • Măsuri post-expunere; • Bioterorism; • Control mediului

Educare	Consiliere
Urmărește aplicarea măsurilor de igienă.	Îndrumă permanent personalul pentru menținerea și utilizarea protocolurilor de prevenție și control
Participă la difuzarea informațiilor privind infecțiile nosocomiale: • Pliante; • Anunțuri; • Reviste.	Prin experiența și pregătirea pe care o are participă la evaluarea îngrijirilor medicale din punct de vedere al calității acestora.

Dezvoltare - comunicare

Asigură dezvoltarea și actualizarea programelor de prevenție și control a infecțiilor nosocomiale.

Dezvoltă strategii (politici și proceduri) și se asigură de difuzarea acestora.

Orientează comunicările privind problematica infecțioasă către diferite categorii de personal.

Alături de personalul medical, acționează în ameliorarea practicilor legate de prevenția infecțiilor nosocomiale.

Pregătire continuă

Se preocupă permanent de actualizarea cunoștințelor.

Consultă permanent referințe, resurse, date din domeniu privind prevenția și controlul infecțiilor.

Coordonează, elaborează și participă la activitatea de cercetare privind prevenția și controlul infecțiilor nosocomiale.

Adaptează și implementează noi practici recunoscute ca și eficiente care au rezultat din diferite cercetări științifice.

h) Educarea pacientului, aparținătorilor, vizitatorilor

Educarea pacientului, aparținătorilor, vizitatorilor se poate realiza pe de-o parte prin intervenția mass-media iar pe de alta de către personalul medical al unității sanitare respective, în ultimul caz, educarea acestora se realizează în mod susținut și permanent de personalul medico-sanitar care asigură îngrijirile medicale specifice, în paralel cu acestea, dar și de către personalul SPCIN. Scopul este acordarea de explicații privind modalitățile de aplicare a măsurilor de prevenție și control cu caracter general din cadrul spitalului respectiv, precum și a măsurilor specifice care se impun din cauza unor condiții medicale particulare.

Aceștia vor fi informați asupra principiilor de bază, precum și a măsurilor de prevenție și control, în cazul unor infecții intraspitalicești, care li s-au aplicat sau li se aplică:

- Modalități de spălare a mâinilor și indicații;
- Prevenirea SARS;

- Precauții adiționale aplicabile unor condiții medicale particulare;

Modalitățile de educare ale pacientului, aparținătorilor sau vizitatorilor sunt diferite:

- Campanii de sensibilizare;
- Afișe;
- Site de prezentare;
- Cartea de vizita a spitalului (lucrare elaborată de către personalul spitalului)

Educarea se poate face de o manieră individuală, în momentul internării în spital sau pe un grup ținut cu afecțiuni specifice: hemodializați, diabetici, imunosupresivi.

Alegerea, elaborarea și urmărirea indicatorilor

Orice program de prevenție și control conține indicatori care pun în lumină legătura dintre diferite sectoare, procese de îngrijire și rezultatele obținute în combaterea infecțiilor asociate îngrijirilor medicale.

Indicatorii folosiți în stabilirea ratei infecțiilor nosocomiale trebuie să indice relația cauză-efect, respectiv îngrijiri medicale – infecții.

Astfel, un program pertinent de prevenție și control al infecțiilor nosocomiale trebuie să reflecte progresul realizat în combaterea acestora, precum și necesitatea adaptării lui la condițiile obiective:

- a) Ținut pe infecții cu o rată semnificativă a morbidității și mortalității detectabile prin examene de laborator sau criterii clinice simple, permițând comparații între diferite sectoare intraspitalicești.

Evaluarea programului de control într-o unitate sanitară

Un program de prevenție și control al infecțiilor nosocomiale trebuie să cuprindă în mod obligatoriu și un capitol legat de evaluare a acestuia în cunoștință de cauză, atât în ceea ce privește activitățile vizate, cât și măsurile și prescrierile pe care le conțin.

Acesta permite analizarea următoarelor elemente:

- Pertinența obiectivelor;
- Validitatea programelor în general;
- Rezultatele obținute;
- Efectele programelor în interiorul spitalului

Programele de control au ca scop ameliorarea calității serviciilor medicale. Studiile de specialitate (SENIC-HALEY 1985) au dovedit eficacitatea programelor elaborate de echipele de supraveghere, prevenție și control a infecțiilor nosocomiale, în măsura în care acestea au fost susținute în mod concret de către managerul spitalului, comitetul director și alte comitete specifice unităților sanitare cu paturi. În mod cert, întreaga activitate medicală privită prin prisma aplicării programelor de prevenție și control trebuie să fie eficace și eficientă, având drept scop limitarea resurselor umane și financiare, deci controlul adecvat al costului pentru sănătate.

Comunicarea rezultatelor în aplicarea programelor de supraveghere, prevenție și control al infecțiilor intraspitalicești.

Etapa de comunicare rezultatelor programelor de control reprezintă un element cheie al tuturor programelor de prevenție și

control al infecțiilor nosocomiale.

Comunicarea informației trebuie privită din două puncte de vedere:

- a) al informării aplicării programelor de prevenție și control:
 - a. personal medical
 - b. structuri profesionale (Colegiul Medicilor. O.A.M.G.M.A.M.R. etc.)
 - c. minister etc.

- b) al informării/difuzării datelor de supraveghere și a indicatorilor de calitate

- personalului medical
- structurilor administrative
- publicului

În plus, informația trebuie ierarhizată și adaptată către grupurile țintă.

ВЛИЯНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ОПТИМИЗАЦИЮ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ ПРИ РАБОТЕ С ГЕОГРАФИЧЕСКИ РАСПРЕДЕЛЕННЫМИ КОМАНДАМИ В СОВРЕМЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Дрд. Наталия КУТАНИНА,
USPEE

***Аннотация.** Изменения, которые постоянно происходят во внутренней и внешней среде организации, как правило, приводят к тому, что возникает необходимость анализа эффективности и переосмысления бизнес-процессов.*

Статья посвящена влиянию технологических изменений на систему коммуникаций в современной бизнес-среде. Автор рассматривает преимущества и недостатки работы с географически распределёнными командами, а также анализирует возможности повышения эффективности рабочего процесса в рамках формата удалённой работы. Помимо этого, в статье идёт речь о наиболее распространённых онлайн-сервисах для планирования задач, которые на сегодняшний день используются в современных организациях в качестве одного из важнейших способов оптимизации бизнес-процессов.

***Ключевые слова:** оптимизация, коммуникация, эффективность, планирование, постановка задач, информационные технологии, фриланс, удалённая работа, распределённые команды, виртуальные команды, онлайн-сервисы*

Проявления глобального характера перемен, связанных с информатизацией общества, изменяют способы коммуникации в современной бизнес-среде. Внедрение информационно-коммуникационных технологий в производство товаров и услуг приводит к формированию нового качества производительных сил на основе доминирования информации, знаний, и технологий в совокупности факторов производства, а также к изменению

структуры экономики (преобладание доли производства услуг над производством товаров, виртуальных и аутсорсинговых организационных структур над монолитными и централизованными).⁴⁵Одной из наиболее

⁴⁵ Кузовкова, Т. А. Анализ и прогнозирование развития инфокоммуникаций / Т. А. Кузовкова, Л. С. Тимошенко. – М.: Горячая линия– Телеком, 2009. – 224 с., С.31

наглядных моделей повсеместного распространения вышеуказанных изменений является понятие фриланса. Фрилансеры, как правило, специализируются на производстве нематериальных продуктов и/или услуг в сфере интеллектуального труда, связанных, прежде всего, с информационно-коммуникационными технологиями. Исследования В. С. Харченко показали, что, в отличие от т.н. «стандартной» занятости, или работы на одну компанию полный рабочий день, фриланс может иметь такие характерные черты, как краткосрочность трудовых отношений и проектный режим работы. Характер договорённостей зачастую бывает неформальным. Таким образом, благодаря такому явлению, как фриланс, формируются виртуальные рынки труда. На этих рынках действуют своеобразные механизмы регулирования трудовых отношений, своего рода биржи удаленной работы.⁴⁶

Актуальность темы статьи связана с тем, что специфика удалённой работы, как правило, предусматривает снижение эффективности коммуникации, что зачастую приводит к снижению скорости и эффективности рабочего процесса. При этом для оптимизации бизнес-процессов

многие современные организации используют различные сервисы для планирования и постановки задач. В данной статье рассматриваются особенности использования самых современных сервисов для планирования задач в качестве способа оптимизации бизнес-процессов применительно к распространённому повсеместно формату удалённой работы, в чём состоит новизна данного исследования.

Целью данного исследования является оценка возможностей наиболее распространённых современных сервисов планирования задач для повышения эффективности коммуникации с удалёнными работниками и географически распределёнными командами в рамках оптимизации рабочих процессов в организации.

Основные идеи исследования.

Работа с географически распределёнными командами имеет свои преимущества и недостатки. По причине физической удалённости членов команды друг от друга зачастую возникают проблемы в координации действий и организации коммуникации в целом. Если члены коллектива находятся в разных часовых поясах, то им приходится подстраивать рабочие графики друг под друга, такие ситуации могут становиться причинами низкой рабочей эффективности, особенно в случаях, когда сотрудники не могут своевременно пояснить и согласовать какие-то спорные

⁴⁶Харченко, В. С. Фриланс как стиль жизни в современном российском обществе: автореф. дисс. ... канд. соц. наук: 22.00.06. Екатеринбург, 2013. – 22 с.

моменты по причине того, что бывают недоступны для связи. Еще одним явным недостатком работы виртуального коллектива можно считать потенциально более низкий уровень доверия между сотрудниками, как минимум, на начальных этапах совместной работы. Регулярное физическое присутствие работника повышает уровень доверия к нему коллектива. К тому же, в ситуации, когда люди постоянно работают рядом, они пересекаются в неформальной обстановке, что может сделать связи между ними более тесными. Помимо этого, разрозненность коллектива может повышать вероятность конфликтов.

С другой стороны, работа в виртуальных коллективах отличается и преимуществами. Зачастую компании формируют центры компетентности, которые объединяют в единую сеть людей из различных географически удалённых филиалов, чтобы усовершенствовать сложные процессы, такие как научные исследования и разработки. При создании команды, включающей оптимальный набор различных компетенций, менеджеры могут получить от такой организационной структуры преимущество, нанимая сотрудников из разных областей, имеющих разные специализации. Такая команда будет в состоянии решать сложные и специфические задачи. Еще одним преимуществом удалённых команд является их разнообразие по структуре и составу. Структурное разнообразие

обеспечивает людям возможность получения разнородного опыта работы и обратной связи. Разнообразие состава предоставляет больше различных экспертных точек зрения.

В ходе исследования, проведённого Зибдратом, Хёглем и Эрнстом⁴⁷, сравнивалась работа 80 команд, которые занимались разработкой программного обеспечения. В данном исследовании принимали участие как географически распределённые команды, так и традиционные коллективы, размещённые в одном месте. Исследование показало, что координация работы сотрудников и эффективность коммуникации оказывает наиболее существенное влияние на результаты деятельности команд. Виртуальные коллективы с определенным уровнем координации сотрудников и интенсивностью коммуникаций, как правило, по результатам опережали классические команды, в которых координация и коммуникации налажены столь же хорошо. Авторы вышеуказанного исследования выделяют два вида процессов, которые имеют отношение к деятельности виртуальных коллективов. Речь идёт о социо-эмоциональных процессах, а также процессах, которые непосредственно связаны с выполнением задач. Говоря о социо-эмоциональных

⁴⁷ Siebdrat, F., Hoegl, M. & Ernst, H. (2009) 'How to manage virtual teams', MIT Sloan Management Review, 5 (4), pp. 63-68.

процессах, исследователи из Германии имеют в виду, что несмотря на удалённость членов коллектива друг от друга, необходимо, чтобы они были объединены общей идеей. Этот момент имеет важное значение по причине того, что решение конфликтных ситуаций и различного рода проблем на расстоянии происходит значительно сложнее. Развитие межличностных связей внутри команды становится одним из ключевых факторов. Процессы, которые связаны непосредственно с выполнением задач, имеют решающее значение с точки зрения результатов деятельности такого рода команд. Дело в том, что географически распределённые команды с достаточно высоким уровнем организации коммуникаций, сильным желанием сотрудников вносить вклад в результат команды, распределением работы по результатам деятельности и взаимной поддержкой выигрывают не только у менее организованных географически распределённых команд, но и у таких команд, члены которой находятся в постоянном непосредственном физическом контакте. Таким образом, эффективность работы такого рода команд обычно бывает низкой не по причине распределённости её участников, но по причине слабой организации процессов; при этом географическая распределённость заметно усугубляет негативное влияние недочётов в организации процесса совместной работы. Что касается

повышения эффективности работы виртуальных команд, немецкие исследователи рекомендуют повышать эффективность процессов, которые непосредственно связаны с выполнением задач.

В этой связи важно отметить, что универсальные инструменты управления рабочими процессами, как правило, предполагают определение цели, постановку задач, сроков их выполнения и, при необходимости, их корректировку. С технической точки зрения, коммуникация в географически распределённых командах чаще всего осуществляется с помощью следующих ключевых инструментов: голосовая и видеосвязь, мессенджеры (в том числе и с возможностью групповых чатов, аудио- и видеоконференций), передача любых видов данных, совместная работа с документами, так называемые «таск-менеджеры», или сервисы для планирования и постановки задач, а такжетакие называемые «тайм-трекеры», или сервисы для учёта и оценки рабочего времени.

На сегодняшний день один из важнейших инструментов управления рабочими процессами – это онлайн-сервисы для постановки, обсуждения и отслеживания задач при совместной работе. Каждый сервис обладает своей спецификой и может повышать эффективность различных областей рабочего процесса. В современной бизнес-среде в зависимости от специфики задач

при работе с распределёнными командами могут использовать один сервис для решения всех задач либо несколько сервисов, например, для разного рода задач или для работы разных отделов компании.

Из наиболее распространённых на данный момент сервисов для постановки задач, можно выделить следующие: Trello, Basecamp, Wrike, Bitrix24, Мегатлан, Asana, Ganttpro, JIRA, Slack, PlanFix, PivotalTracker, Todoist и Wedoist, GTasks, Podio, Redbooth, Producteev, Taskify.us, Taiga.io, Any.do, ActiveCollab, MSPProject, Tribe, ProcessStreet, 10,000ft, Insightly, Smartsheet, ZohoProjects, Freedcamp, Worksection, Workflowsoft, Wunderlist. Данные сервисы обладают разным функционалом и подходят для разных типов задач, тем не менее, все эти сервисы объединяет одна характерная черта. Данные сервисы существуют для того, чтобы способствовать повышению эффективности рабочего процесса, в особенности это имеет значение при работе с географически распределёнными командами.

Заключение.

Информатизация экономики меняет в корне характер и структуру занятости и безработицы, что требует расширения не только экономических, но и

социологических исследований сферы труда. Всё большее распространение получают так называемые удалённые команды, эффективность работы которых в современных организациях может нуждаться в повышении эффективности.

Способ совместной работы членов географически распределённых команд является одним из важнейших факторов, оказывающих влияние на эффективность рабочего процесса. В этой связи важно отметить, что на сегодняшний день существует огромное количество сервисов, позволяющих добиться повышения эффективности рабочего процесса при удаленной работе

В рамках данной статьи были рассмотрены преимущества и недостатки работы с виртуальными командами, которые, как правило, являются также географически распределёнными и могут полностью или частично состоять из фрилансеров, а также показаны существующие на сегодняшний день программные решения для повышения эффективности коммуникации между сотрудниками современных организаций, а именно использование онлайн-сервисов для постановки, обсуждения и отслеживания задач при совместной работе.

Библиография:

1. Galagher, J., Kraut, R.E. Computer-mediated communication for intellectual teamwork: a field experiment in group writing. in CSCW '90 Proceedings of the 1990 ACM conference on Computer-supported cooperative work, 1990, pp.65-78.
2. Siebdrat, F., Hoegl, M. & Ernst, H. 'How to manage virtual teams', MIT Sloan Management Review, 5 (4), 2009, pp. 63-68.
3. Абрамешин, А.Е. Менеджмент инновационной организации - М.: Европейский центр по качеству, 2005. - 408 с.
4. Друкер, П.Ф., Макьярелло, Дж.А. Менеджмент - М.: Вильямс, 2010, с. 431-432.
5. Евтушенко, Т.В. (2014). Влияние информационно-коммуникативных технологий на систему управления организацией и менеджмент в целом. Информационные технологии в науке, управлении, социальной сфере и медицине: сборник научных трудов Международной конференции, 29 апреля - 2 мая 2014 г., Томск. -Томск: Издательство Национального Томского политехнического университета, 2014, ч. 2, стр. 90-92.
6. Ситникова, А.А. Применение Kanban метода для визуализации администрирования бизнес-процессов организации при автоматизации управления производством. Современные тенденции в экономике и управлении: новый взгляд. – М: 2012,стр. 138-143.
7. Сурин, А.В. Инновационный менеджмент - М.: Инфра-М, 2009. - 367с.
8. Кадилов, Н.Т., Меркушова, Н.И. Влияние программного обеспечения на практику и эффективность организационных коммуникаций. // Креативная экономика, 2015, 9(12), pp.1561– 1578.
9. Кузовкова, Т. А. Анализ и прогнозирование развития инфокоммуникаций / Т. А. Кузовкова, Л. С. Тимошенко. – М.: Горячая линия– Телеком, 2009. – 224 с.
10. Репин В.В., Елиферов В.Г. Процессный подход к управлению. Моделирование бизнес-процессов. – М.: РИА «стандарты и качество», 2009г. - 408 с.
11. Харченко, В. С. Фриланс как стиль жизни в современном российском обществе: автореф. дисс. канд. соц. наук: 22.00.06. - Екатеринбург, 2013. – 22 с.

TURISMUL ÎN CALITATE DE FACTOR DE DEZVOLTRE AL RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE. UNELE ASPECTE DE ANALIZĂ CALITATIVĂ COMPARATIVĂ INTERNAȚIONALĂ

Victoria TROFIMOV

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

Abstract. *Tourism is a growing field of the modern world economy, generating various international flows that cross national borders, involving mobility of people, capitals, goods, services, but also knowledge. In the following paper, we aimed to analyze the interaction between tourism and international relations, including through the assessments of some actors of the hospitality market to appreciate through their perceptions the impact of the tourism on the development of international relations. The methodology of the research was based on the approach of tourism activity through the qualitative sociological research, namely by semi-structured, formal and informal interviews. The study had a comparative look, with tourism stakeholders from five countries, being selected according to specific criteria. The finality of the research was found in confirming the hypothesis that the development of international relations influences the development of tourism and vice versa - tourism development positively influences the development of international relations.*

Keywords: *Tourism, international space, European environment, international relations, European Neighborhood Policy, Association Agreement.*

Relațiile internaționale joacă un rol tot mai important în economia mondială contemporană, determinată de astfel de procese cum sunt globalizarea, regionalizarea, integrarea. Turismul este un domeniu cu importanță în creștere în economia mondială modernă, în general și o componentă semnificativă a economiilor naționale, în special. După cum ne demonstrează realitatea, în lumea de azi, mobilitatea este cuvântul cheie. Și în acest context asistăm la o dezvoltare fără precedent a mobilității în interes personal a unor importante mase populare, alimentată de dorința de călătorie și cu-

noaștere, dar și de divertisment. Acest interes pentru explorarea locurilor noi prezintă piste promițătoare pentru dezvoltarea turismului modern, cu numeroase beneficii pentru actorii antrenați. Iar astăzi expresia „homo turisticus” devine deja uzuală.⁴⁸ Rolul tot mai mare pe care îl joacă călătoriile și turismul în viața oamenilor moderni este reflectat și prin faptul că 2017 este declarat anul internațional al turismului sustenabil pentru dezvoltare,

⁴⁸ Stăncioiu, A. F. *Strategii de marketing în turism*, Buc., Ed. Economică, 2000, p.13.

care urmărește să sprijine o schimbare a politicilor, a practicilor de afaceri și a comportamentului consumatorilor către un sector turistic care poate contribui la strategiile de dezvoltare durabilă și care se desfășoară cu genericul „Călătorește. Bucură-te. Respectă.”⁴⁹

Multe țări care cu puțin timp în urmă cu greu puteau fi considerate atracții turistice, astăzi învață să găsească sau chiar să creeze nișe de atractivitate și să devină incitante și dorite de vizitat. În acest context, fluxul turistic global crește vertiginos, sosirile turistice internaționale crescând de la 25 mil. în 1950 la 278 mil. în 1980, apoi la 674 mil. în 2000 și atingând 1186 mil. în 2015.⁵⁰

Privit din acest punct de vedere, turismul pe bună dreptate reprezintă un flux internațional care străbate hotarele naționale, implicând mobilitate de persoane, de mijloace financiare, dar de asemenea de cunoștințe obținute în escapadele turistice. Printr-o astfel de acțiune sinergică turismul reprezintă un important instrument de imagine a țării și participă activ la modelarea viziunii internaționale a acesteia, contribuind la creșterea gradului de încredere al actorilor economiei mondiale în ea.

În comunicarea ce urmează ne-am propus ca **scop** să analizăm interacțiunea dintre turism și relații internaționale, inclusiv

prin prisma aprecierilor unor actori ai pieței serviciilor de ospitalitate, selectați după anumite criterii și reprezentanți ai diferitor țări, pentru a aprecia, prin percepțiile lor, impactul sferei turismului asupra dezvoltării relațiilor internaționale.

Ipoteza cercetării. Turismul reprezintă o verigă de legătură cu importanță în creștere între țările lumii și contribuie la consolidarea relațiilor internaționale între ele.

Aspecte metodologice ale cercetării

Metodologia cercetării s-a bazat pe abordarea activității turistice prin prisma cercetării sociologice calitative și anume prin aplicarea metodei interviurilor semi-structurate, formale și informale. Studiul⁵¹ a avut un aspect comparativ, fiind intervievați actorii din domeniul ospitalității din cinci țări, selectate conform unor criterii specifice. Astfel, punctul de reper l-a reprezentat Republica Moldova, care, fiind o țară mică în centrul Europei, este aproape lipsită de resurse economice, aceasta constituind o puternică piedică în dezvoltarea sa economică. Totodată, Republica Moldova beneficiază în abundență de două resurse, substanțiale pentru dezvoltarea domeniului turismului și anume un mediu natural pitoresc și resurse umane, tradițional laborioase și bine formate.

Celelalte țări au fost selectate drept baza de comparație din considerentul

⁴⁹ <http://www.tourism4development2017.org/>

⁵⁰ <http://mkt.unwto.org/publication/unwto-tourism-highlights-2016-edition>

⁵¹ Studiul a fost realizat cu suportul proiectului Humeria.

studierii bunelor practici în dezvoltarea domeniului ospitalității ca sector important al economiei țării. Alegerea statelor Georgia și Estonia a fost determinată de un șir de similarități importante pe care le au acestea cu Republica Moldova – trecut istoric comun în calitate de republici în cadrul fostei Uniuni Sovietice, aproximativ aceleași dimensiuni teritoriale, efective ale populației similare nu prea mari. Astfel, în aceste trei țări condițiile de start la începutul perioadei de redobândire a independenței față de Uniunea Sovietică au fost în mare parte aceleași. Totodată, Estonia a înregistrat progrese majore în evoluția sa politică, economică și socială, fiind deja membră a Uniunii Europene, a spațiului Schengen și a zonei Euro. Georgia la fel a înregistrat progrese în orientarea sa către Uniunea Europeană: ea ca și Republica Moldova este membră a PEV⁵² și a semnat

⁵² PEV – aici și în continuare – Politica Europeană de Vecinătate. Este un instrument de relații externe ale Uniunii Europene (UE), care urmărește să lege țările de est și de sud de pe teritoriul european, nemembre ale UE, cu UE. Aceste state, în primul rând țările în curs de dezvoltare, sunt acele care au intenția să devină fie membru al UE, fie mai strâns integrate cu UE. PEV nu se aplică țărilor vecine cu regiunile ultraperiferice ale UE, în special teritoriile Franței în America de Sud, dar numai acelor țări apropiate de teritoriile statelor membre ale UE care se află în Europa continentală. PEV nu cuprinde țările care se află în Actuala agenda de extindere a UE, Asociația Europeană de Comerț Liber sau Microstatele din Europa de Vest. Țările acoperite de PEV includ Algeria, Maroc, Egipt, Israel, Iordania, Liban, Libia, Autoritatea Palesti-

Acordul de asociere cu Uniunea Europeană⁵³, dar de asemenea Georgia luptă eficient cu un

niană, Siria, Tunisia (în Sud) și Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Moldova, Ucraina (în Est). Rusia are un statut special cu Spațiile comune ale UE, în loc de participare la PEV. UE oferă asistență financiară pentru țările din Vecinătatea Europeană, atât timp cât acestea îndeplinesc condițiile stricte privind reforma guvernamentală, reforma economică și alte aspecte legate de transformări pozitive. Acest proces este în mod normal susținut de un **Plan de acțiune**, agreat atât de Bruxelles, cât și de țara-țintă. UE de obicei încheie Acorduri de asociere în schimbul unor angajamente de politică economică, comerț, reformă a drepturilor omului ș.a. cu fiecare din aceste țări. În schimb, țara respectivă poate obține acces fără taxe la unele sau toate piețele din UE (produse industriale, produse agricole etc.), precum și la asistență financiară sau tehnică.

Sursa: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5_4.html

⁵³ Acordul de asociere cu Uniunea Europeană. Se referă la relațiile Uniunii Europene cu țările vecine de pe continentul european, care nu sunt membre ale UE. Scopul asocierii este asigurarea unui mediu de securitate în imediata apropiere de hotarele UE. Un rol important în pregătirea procesului de asociere la Uniunea Europeană îl joacă Politica Europeană de Vecinătate (PEV), care are scopul să apropie relațiile țărilor din sudul și estul Europei cu Uniunea Europeană. La 27 iunie 2014, Uniunea Europeană a semnat acorduri de asociere cu următoarele state din Europa de Est – Georgia, Republica Moldova, Ucraina. Sursa: https://en.wikipedia.org/wiki/European_Union_Association_Agreement

astfel de flagel economic și social cum este corupția și are politici reușite de promovare a turismului în arealul său național. România este o țară deosebită pentru Republica Moldova din mai multe considerente – comunitate de origine, limbă și tradiții, trecut istoric comun, multiple legături de rudenie existente la nivel personal. Dar astăzi România este deja membră a Uniunii Europene, având cel mai mare ritm de creștere economică din spațiul comunitar (o creștere a PIB-ului de 5,6% în primul trimestru din 2017 comparativ cu perioada similară din 2016)⁵⁴ și care acordă un interes sporit dezvoltării sectorului turistic, iar această experiență considerăm că merită a fi studiată și preluată de către Republica Moldova. Italia a fost aleasă drept o țară cu experiență profundă și durabilă în dezvoltarea turismului.

În fiecare țară au fost cercetate câte opt tipuri de reprezentanți ai diferitor actori din

⁵⁴ Economia zonei euro a urcat cu 1,7% în primele trei luni din 2017 comparativ cu perioada similară din 2016, iar Uniunea Europeană a înregistrat un avans de 2%. În trimestrul patru din 2016, expansiunea a fost de 1,8% în zona euro și de 1,9% în UE. Cele mai mari creșteri din UE în perioada ianuarie – martie 2017 s-au înregistrat în România (5,6%), Polonia și Lituania (ambele cu 4,1%), Letonia (3,9%), Ungaria (3,7%) și Bulgaria (3,4%). Nu s-au înregistrat scăderi ale PIB-ului în UE în primele trei luni din 2017 cu excepția Greciei (minus 0,5%). Sursa: <https://www.agerpres.ro/economie/2017/05/16/romania-a-avut-cea-mai-mare-crestere-economica-din-ue-in-primul-trimestru-din-2017-12-33-57>

domeniul ospitalității, după cum urmează: profesori universitari în materii de servicii de ospitalitate, masteranzi la specialitatea turism, specialiști din administrația publică în turism, agenții de turism, structuri de cazare turistică, structuri de alimentare turistică, personal de la serviciul de informare turistică, turiști în calitate de agenți marginali nespecialiști. Informatorii intervievați au fost considerați drept *experți informali* în domeniu, statut despre care deseori ei însăși nu își dau seama.

A fost elaborat un Ghid de interviu, comun pentru toți informatorii, care a cuprins zece aspecte tematice cu referire la activitatea de ospitalitate. Cu toți informatorii se discuta despre toate aspectele, dar cu fiecare separat discuția se axa preponderent pe domeniul său de specializare îngustă. Pentru prezenta comunicare vom analiza acele aspecte care au tangență cu interacțiunea care apare între turism și relații internaționale.

Referitor la colectarea datelor, intervievatorul, în dependență de situație, uneori se prezenta și spunea care este scopul său și cerea permisiunea să înregistreze informația relatată. De fiecare dată informatorul era asigurat de anonimatul și confidențialitatea relatărilor sale. Alteori, când era posibil, intervievatorul iniția o discuție aparent întâmplătoare, informală, pentru a obține date absolut inedite și neinfluențate și pentru a evita efectul de expectanță. Cu acest scop (în special la structuri de cazare sau alimentare, sau uneori la agenții de turism) intervievatorul interpreta rolul unui client

obișnuit, neinformați și naivi (adică era jucată „cartea naivității”), care se află în turism și este consumator de produse turistice.

Ca regulă, se realiza câte un interviu pe zi, dar au fost zile când s-au realizat și două interviuri. Fiecare interviu (formal sau informal) dura între 40-90 de minute. Arealul de petrecere a interviurilor era foarte diferit – uneori la locul de muncă sau studiu al informatorilor. Altele – la o aparentă simplă discuție, într-un loc informal ca, de exemplu, pe o bancă în parc sau la o cafea. Pe teren s-au folosit un șir de tehnici de obținere a informației prin cercetare calitativă ca, de exemplu, tehnica tăcerii, tehnica ecoului, tehnica sunetelor afirmative. Uneori era nevoie de direcționarea informatorului. În aceeași zi, dar deja într-un spațiu retras și în solitudine, intervievatorul realiza înregistrarea detaliată a interviurilor.

La realizarea interviurilor ne-am confruntat cu două *restricții majore*: găsirea/convingerea informatorilor pentru discuție (deoarece în majoritatea cazurilor s-a lucrat cu persoane necunoscute) și timpul foarte limitat (deoarece s-a discutat cu persoane foarte ocupate).

Analiza unor aspecte specifice ale informației obținute prin interviuri

După cum a fost menționat anterior, în prezenta lucrare vom analiza unele aspecte ale cercetării promovate care au tangență cu obiectivul propus și anume interconexiunea dintre turism și relații internaționale. Un astfel de aspect a fost reprezentat de întrebarea „*Ce are (sau ar avea) de câștigat*

(sau de pierdut) domeniul turism de la apartenența țării Dvs. la spațiul Uniunii Europene?” La acest subiect informatorii, în mare majoritate, au relatat că țările lor au sau vor avea doar consecințe pozitive ale acestei realități. Se referă deopotrivă la țările cercetate deja membre ale Uniunii Europene (cum sunt România, Estonia, Italia), cât și la cele care și-au declarat intenția de a fi membre (Republica Moldova și Georgia). Printre aceste consecințe se menționează intensificarea turismului primitiv și emițător, inclusiv deschiderea mai mare a țărilor lor pentru vizitatorii din Europa de Est, precum și beneficierea de fonduri europene pentru dezvoltare.

O abordare interesantă, în opinia noastră, a fost cea cu referire la PEV. Astfel, deși majoritatea informatorilor (cu excepția profesorilor, masteranzilor și a unor reprezentanți ai administrației publice) nu au auzit de PEV, ei consideră benefică relația de apropiere și de ajutor pe care o promovează Uniunea Europeană în adresa țărilor Parteneriatului Estic⁵⁵ (pentru Republica Moldova, Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia și Ucraina). Se referă inclusiv la Italia, Estonia și

⁵⁵ Parteneriatul estic (PEs) a fost constituit pentru a „aduce la un nivel superior” relațiile Uniunii Europene cu majoritatea vecinilor săi din est: Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Moldova și Ucraina. PEs, aprobat în 2008 și inaugurat în 2009, se bazează pe politica europeană de vecinătate (PEV).

Sursa: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5_4.html

România, unde informatorii sunt conștienți de faptul că prin această susținere este diminuată întrucâtva bunăstarea lor proprie în calitate de țări deja membre ale Uniunii Europene și respectiv donatori ai PEV.

Mai mult decât atât, informatorii notifică *contribuția polivalentă a turismului la dezvoltarea relațiilor internaționale dintre țări, în general*. Sunt menționate intensificarea fluxurilor de persoane, a celor monetare, culturale, cunoașterea modelelor de trai și de valori europene de către turiștii din alte părți ale lumii. Considerăm că aceasta este foarte important, deoarece deseori culturile din care provin turiștii sunt foarte diferite, cu unele elemente neînțelese de către reprezentanții altor culturi, iar cunoașterea modului de viață al țărilor vizitate conduce la o mai bună percepție, înțelegere și apropiere în primul rând la nivel personal, dar care, fiind multiplicată, are capacitatea să schimbe și atitudini la nivel național. Acest fapt a fost menționat și de către unul din informatorii din Italia, angajat al serviciilor de informare turistică, care a spus: „Munca sectorului turistic pentru vizitatori este foarte importantă, deoarece turiștii deseori contactează doar cu diferite structuri ale sectorului de ospitalitate și din asta își fac impresii despre țară în ansamblu. De la faptul cum le prezentăm și explicăm noi lucrurile, depinde dacă lor le place sau nu le place țara. Iar dacă le place ce le spui și cum îi tratezi și le trezești încredere, ei vor dori să revină de mai multe ori și nu e exclus să dorească a face și business cu o țară plăcută și previzibilă”. O idee similară a fost expusă și de către

reprezentantul sectorului hotelier din Republica Moldova: „Datorită turismului oamenii devin mai apropiați, se intensifică relațiile între ei, care pot să se transforme apoi și în relații de afaceri”. Iar un alt informator a menționat că „prin schimb de experiență, cultură, dezvoltarea ofertelor turistice în țară, colaborările se intensifică și se extind la diferite niveluri și domenii, și altele decât turismul”.

Din punctul nostru de vedere, dacă oamenii călătoresc țările au doar de câștigat. Turismul reprezintă o sursă sigură de asigurare a creșterii economice și a bunăstării. Astfel, în aspect global, domeniul ospitalității creează unul din 11 noi locuri de muncă, acoperă 7% din exporturile mondiale și asigură 10% din produsul global brut.⁵⁶ Dacă ne referim la spațiul european, nu putem omite importanța introducerii monedei unice Euro, care a avut o influență majoră asupra intensificării mobilității turistice a persoanelor în cadrul țărilor europene, fapt menționat de către participanții la interviuri. Euro reprezintă un instrument eficient de stimulare a atragerii veniturilor, deoarece prin ea s-au înlăturat multiple bariere care stau în fața cheltuielilor în țara primitoare. Iar o cerere mai mare favorizează creșterea ofertei, cu toate consecințele pozitive aferente, în primul rând generând creșterea ocupării și a veniturilor. Prin aceasta, turismul contribuie la realizarea obiectivelor PEV, care printre multe altele este orientată la

⁵⁶ <http://www2.unwto.org/content/why-tourism>

intensificarea dezvoltării economice și sociale.⁵⁷

O altă modalitate de ridicare a barierei și de intensificare a mobilității persoanelor a constituit-o liberalizarea regimului de vize pentru trei țări membre ale Parteneriatului Estic – Georgia, Republica Moldova și Ucraina. Pentru țările foste socialiste, cum sunt și acestea trei, faptul e cu atât mai important, deoarece decenii la rând statele dezvoltate cu economii de piață erau prezentate în spațiul socialist ca adevărate „sperietori”. Și actualmente cunoașterea lor favorizează formarea și consolidarea dispozițiilor proeuropene a țărilor din cadrul fostei URSS.

Un alt factor important de dezvoltare a turismului internațional, menționat și el foarte frecvent de către informatorii participanți la interviuri, este rețeaua globală internet, care realmente a bulversat însăși principiile de organizare a turismului, apropiindu-l de consumator la distanță de un „clic”, în special prin rețele de rezervare online – avia, hotel, pachete turistice complete etc. - și devenind un avantaj notoriu în impulsivitatea călătoriilor. Și dacă cel puțin unul din elementele acestui avantaj este

⁵⁷ „PEV reînnoită prevede consolidarea cooperării în sfera politică și de securitate, sprijinirea dezvoltării economice și sociale, stimularea creșterii economice și crearea locurilor de muncă, stimularea comerțului și consolidarea cooperării în alte sectoare.

Sursa: <http://infoeuropa.md/politica-europeana-de-vecinatate-pev/>

oarecum limitat, situația este imediat apreciată drept piedică importantă de atragere a turiștilor. De exemplu, anume astfel este percepută realitatea de către informatorii din Estonia, unde zborurile „low cost” nu sunt dezvoltate. Mai mult decât atât, informatorii menționează și faptul că toate aceste companii de zbor sunt foarte internaționale și activează în spațiul internațional, prin aceasta având capacitatea de a intensifica suplimentar mobilitatea transfrontalieră a persoanelor, capitalurilor, bunurilor și serviciilor.

Concluzii

În încheiere reafirmăm ipoteza cercetării că turismul este de facto o verigă de legătură cu importanță în creștere între țările lumii și contribuie la consolidarea relațiilor dintre ele. Totodată, cercetarea noastră a demonstrat opiniile informatorilor, care consideră că dezvoltarea relațiilor internaționale influențează dezvoltarea turismului și invers - dezvoltarea turismului influențează pozitiv dezvoltarea relațiilor internaționale și de fapt intensificarea turismului conduce la consolidarea proceselor de integrare.

Un informator din Estonia, prezentând ca exemplu dezvoltarea turismului în Afganistan, a generalizat sinergic aceste interdependențe, spunând că „Turismul este cel mai bun instrument pentru pace. Unde se dezvoltă turismul – se oprește războiul”.

În acest sens considerăm că un rol foarte important le revine autorităților publice, în activitatea lor de elaborare și implementare a politicilor eficiente în

domeniul ospitalității și considerarea bunelor practici existente în spațiul internațional, care desigur pot conduce la ameliorarea imaginii

țării și la creșterea mândriei locuitorilor cu ele, totodată atrăgând mai mulți turiști și creând noi locuri de muncă și bunăstare.

Bibliografie:

1. Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora.
2. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=353829>
3. Butaru, L. T. *Introducere în metodologia cercetării calitative*. – Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2015, 120 p.
4. Coroș, Monica. *Managementul cererii și ofertei turistice*. – Buc., Editura C.H.Beck, 2015, 564 p.
5. Martínez-Garcia, E., Ferrer-Rosell, B. and Coenders, G. (2012). Profile of business and leisure travelers on low cost carriers in Europe. *Journal of Air Transport Management*, 20, 12-14.
6. Stăncioiu, A. F. *Strategii de marketing în turism*. – Buc.: Ed. Economică, 2000. 256 p.
7. Trofimov, Victoria. Aprecieri și probleme ale potențialului Republicii Moldova în cadrul circuitului internațional de turism rural // Turismul rural românesc: actualitate și perspective: Materiale Sesiune șt. inernr., mai 2008, România / Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh.Zane”, Iași-Vatra Dornei, România. Iași, Performantica, 2008. p. 238-249.
8. www.statistica.md
9. www.eurostat.eu
10. www.romstat.ro
11. http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.4.html
12. <http://www2.unwto.org/>

PROIECTAREA CURRICULARĂ ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII RUTIERE

Maria GUMENI

Masterand la anul II, Programul de master: Management educațional
Conducător științific: dr. Svetlana CHIȚU, dr. în pedagogie, conf. univ.

*„Eu vreau să povestesc
Despre corpuri schimbate în diferite forme...
Cerul și tot ce e sub el, lumea cu creaturile ei,
Toate se schimbă și noi, partea a creației,
Trebuie să ne schimbăm, de asemenea.”*

Ovidiu, *Metamorfoze*

Proiectarea curriculară în învățământul preuniversitar este importantă pentru formarea și dezvoltarea profesională a absolvenților instituției de învățământ.

Codul Educației, intrat în vigoare la sfârșitul anului 2014, stabilește o nouă misiune și o nouă structură a învățământului profesional tehnic. Evident, aceste schimbări de esență au și un profund impact asupra procesului de dezvoltare curriculară, proces care a demarat odată cu adoptarea de către Ministerul Educației a Cadrului de referință al curriculumului pentru învățământul profesional tehnic. Fiind un document fundamental de politică educațională, Cadrul de referință stabilește structura și procedurile de elaborare și implementare ale curriculumului, proceduri care trebuie să se bazeze pe ultimele realizări ale științelor educației, necesitățile social-economice ale țării, pe cooperare și parteneriate cu diverși actori sociali și economici. [5]

Experiența de proiectare curriculară, acumulată până în prezent de instituțiile de învățământ profesional tehnic, denotă faptul că în multe cazuri procesul de instruire era ghidat mai mult de ofertă și mai puțin de cerere. În scopul corelării ofertei educaționale cu cerințele pieței muncii, este necesar de a statua în documentele curriculare acele competențe profesionale care sunt cerute în mod explicit de calificarea respectivă din Cadrul Național al Calificărilor. Totodată, este necesar de a stabili nivelul de complexitate a materiilor incluse în curriculum, care, în deplină măsură, va corespunde nivelului viitoareii calificări profesionale, preconizate pentru a fi acordată absolventului.

În 1899 August Horch a fondat o companie „Horch&Co” de producere a automobilelor. Însă 10 ani mai târziu a fost scutit din ea, datorită creditorilor și nerespectării cerințelor pieței. Fiind o persoană curajoasă, a organizat o altă companie, respectând deja

toate cerințele pieții muncii, cu aceeași denumire, numai că tradusă în limba latină: „Audi”, pe care o cunoaștem cu toții. Și încă 10 ani mai târziu, compania cu aspectul ei nou a cucerit piața, luând în considerația corespunderea cererei cu oferta, asigurând calitatea pentru societatea civilă. Ceea ce este un foarte bun exemplu

pentru noi în legătura cu reformele învățământului ce au loc la moment în Republica Moldova.

Proiectarea de curriculum va stabili nivelul de complexitate a materiilor care, în deplină măsură, va corespunde nivelului viitoarei calificări profesionale, preconizate pentru a fi acordată absolventului, cu atât vor crește rezultatele așteptate ale învățării.

În științele educației, în aspect teoretic, termenul „curriculum” este folosit pentru desemnarea unei largi game de produse curriculare: planuri de învățământ, curricula pe discipline/module, manuale școlare, ghiduri și materiale metodice, materiale recomandate elevilor pentru *stimularea învățării* ș.a. Însăși termenul „curricula” provine din limba latină și este consemnat pentru prima dată în documentele

universităților din Olanda (1582) și Scoția (1633). Sensul al termenului curriculum era derivat din latinesc, care înseamnă car triumphal, zgomotos și devine utilizat la Roma, ca curse de cai și care de luptă în Circus Maximus. [4]

Curriculumul – în sens foarte larg, este definește scopurile și obiectivele unei acțiuni educative, căile, mijloace și activitățile utilizate pentru realizarea finalităților, metode și instrumente de evaluare. Curriculumul conține orice activitate educativă elaborată de școală și dirijată spre un scop, care are loc în intermediul instituției sau în afara ei [13]. Se referă la conținuturile școlare incluse în programele școlare, la experiențele de învățare ale elevilor trăite atât în școală (educația formală) cât și în afara ei (educația informală și nonformală).

În scopul fundamentării procesului de proiectare curriculară pe esența calificărilor acordate în învățământul profesional tehnic preuniversitar, la elaborarea curriculumului se va ține cont de următoarele cerințe: [5]

Cerința 1. Asigurarea unei legături strânse dintre necesitățile pieței muncii și conținutul curriculumului.

Standardele ocupaționale definesc de ce trebuie să fie capabilă o persoană pentru ca să poată activa la locul de muncă (sarcini, atribuții, funcții, condiții de lucru, rute de provocare etc.). *Calificările profesionale* definesc ce trebuie să știe o persoană pentru ca să fie competentă la locul de muncă (tipuri de competențe, metode de evaluare). *Curriculumul* definește ce, cât și cum trebuie să învețe o persoană pentru a fi calificată într-o profesie/ specialitate (finalități, metode și strategii de predare – învățare – evaluare, conținuturi, materiale didactice, instrumente de lucru etc.) În ansamblu, standardul ocupațional și calificarea profesională, aprobate în modul stabilit, servesc drept bază pentru elaborarea curriculumului la specialitatea în cauză. [5, p.9]

Cerința 2. Luarea în considerare a specificului domeniului de formare și nivelul de calificare.

Parametrii cantitativi și calitativi ai competențelor profesionale pe care trebuie să le dețină absolventul pentru a putea exercita profesia/specialitatea obținută trebuie definiți explicit, asigurându-se delimitarea atât pe niveluri de calificare, cât și pe domeniile de formare. [5, p.9]

Cerința 3. Corespunderea curriculumului tipului programului de formare profesională.

În curriculum se includ doar prevederile ce corespund în măsură deplină tipului programului de formare profesională: programe de formare profesională tehnică postsecundară (nivelul 4 ISCED). În funcție de nivelul programului de formare profesio-

nală, în curriculumul în curs de proiectare vor fi statuate rezultatele preconizate ale învățării. [5, p.9].

Respectând toate aceste cerințe, găsim o cheiță de aur pentru a deschide ușa și a găsi comoară, competențe specifice, necesare pentru rezolvare cu succes a unei anumite categorii de situații de muncă sau de învățare, precum și pentru dezvoltarea profesională ori personală, care prin valorificarea unor resurse, contribuie la realizarea individuală sau în grup, a unor sarcini stabilite de contextual activității profesionale.

La ora actuală este dificil de a elabora concepția unui curriculum al unității de curs în conformitate cu funcția și rolul ei în formarea și dezvoltarea profesională fără a reflecta în prealabil asupra rolului competențelor în cadrul acestuia. Termenul „competența” oferă un teren favorabil pentru confuzii.

Scopul cercetării constă în fundamentare a conceptului de „competență profesională”, unui concept modern, asociat conform cadrului de referință european în acest domeniu necesar formării și dezvoltării profesionale a elevilor, viitori conducători de vehicule, în scopul îmbunătățirii situației din traficul rutier.

Experiența de proiectare curriculară, acumulată până în prezent de instituțiile de învățământ profesional tehnic preuniversitar, denotă faptul că în multe cazuri procesul de instruire era ghidat mai mult de ofertă și mai puțin de cerere. [5] În scopul corelării ofertei educaționale cu cerințele pieței muncii, pro-

iectând curriculum cercetat, am stabilit obiectivele: Studiarea și analiza aprofundată a documentelor curriculare și statuarea acelor competențe profesionale care sunt cerute în mod explicit de calificarea respectivă din Cadrul Național al Calificărilor; Elucidarea importanței stabilirii nivelului de complexitate a materiilor incluse în curriculum, care, în deplină măsură, vor corespunde nivelului viitoarei calificări profesionale, preconizate pentru a fi acordată absolventului; Identificarea și proiectarea competențelor din perspectiva responsabilității și autonomiei, reprezentând capacitatea dovedită de a utiliza cunoștințe, abilități și capacități personale, sociale și/sau metodologice în situații de muncă sau de studiu și pentru dezvoltarea profesională și personală; Determinarea oportunităților de micșorare a accidentelor rutiere prin prisma analizei și selectării datelor statistice; Proiectarea curriculum-ului modular, care constituie esența distinctivă a formării profesionale, în scopul producerii unor schimbări semnificative în comportamentul profesional al elevilor; Sintetizarea rezultatelor cercetării, prelucrarea și interpretarea datelor experimentale, elaborarea concluziilor.

Aș vrea să las în urmă convingerea că, în cazul în care menținem un anumit grad de prevedere și organizare, merităm să învingem... Cum a spus Thomas Sankara la Congresul Statelor Africane: [12] „Nu poți face schimbări fundamentale fără un anumit grad de „nebunie”. În acest caz, curajul de a inventa viitorul vine din nonconformismul, din curajul de a întoarce spatele vechilor

formule. A fost nevoie de „nebunii” de ieri pentru ca noi astăzi să putem acționa cu cea mai mare claritate. Aș vrea să fiu unul dintre acei „nebuni”. Trebuie să avem curajul de a inventa viitorul.

Înainte de a elabora curriculum, în scopul producerii unor schimbări semnificative în comportamentul profesional al elevilor, pentru a găsi competențe corecte și potrivite sarcinii, am selectat datele statistice referitoare la accidentele rutiere a Republicii Moldova.

Analizând conceptul de competență elaborat de către X. Roegiers, s-a evidențiat că el este constituit din 2 noțiuni de bază: resursele interne și situația semnificativă. Resursele interne ale elevului sunt determinate de abilități cognitive, abilități practice, valori, motivații și includ cunoștințe, capacități, priceperi, deprinderi și atitudini dobândite de elev în cadrul procesului educațional. Situații semnificative reprezintă probleme din viața cotidiană manifestând comportamente și atitudini, adică demonstrând competența.

Competențele, în calitatea lor de finalități microstructurale, determinate ca răspuns la nevoile practicii actuale și valabile la scara întregului proces de instruire, exprimă și dimensiunea socială a educației, astfel încât absolvenții înzestrați cu competențe funcționale vor rezolva cu succes unele probleme din viața cotidiană.

Siguranța rutieră este un aspect de interes pentru toți cetățenii, iar crearea condițiilor de securitate în traficul rutier pentru toate categoriile de participanți,

reducerea numărului accidentelor în trafic și consecințelor grave ale acestora sunt condiții care contribuie la crearea unui sentiment de siguranță în general în societate.

Pornind de la importanța vieții umane și responsabilitățile statului în acest sens, eșantionul experimental este format din toți cetățeni ai Republicii Moldova în anii 2011-2016 și de bază 2015-2016, din care fac parte persoanele, ce au nimerit în accidentul traficului rutier, și în urma căruia au decedat, s-au traumatizat sau au rămas în siguranță și datorită cărora noi astăzi putem schimba siguranța rutieră pentru toți participanți la trafic (conducători auto, pasageri, pietoni, bicicliști etc.) de mâine.

Selectând datele statistice am constatat evoluția *accidentelor grave* (Tendențele la compartimentul accidente grave, înregistrate în intervalul anilor 2011-2015, denotă reducerea cu 13,4% a numărului accidentelor, cu 33% a numărului persoanelor decedate și cu 15,8 la sută a numărului traumatismelor grave); *frecvența accidentelor cu implicarea copiilor* (Evoluție pozitivă se constată și la compartimentul accidente grave cu implicarea copiilor, înregistrându-se diminuarea atât a numărului accidentelor cât și numărului cazurilor de consecințe grave). Urmare analizei datelor statistice, au fost identificate cele mai frecvente categorii de accidente înregistrate în traficul rutier: Tamponare de pieton, Ciocnire între vehicule, Tamponare în obstacol, Inversiune. Efectuând o analiză a încălcărilor regulilor de circulație comise de către conducătorii de vehicule, care au generat accidente în traficul

rutier, au fost stabilite cauzele cele mai frecvente ale acestora: Viteză neajustată condițiilor rutiere; Depășirea limitei de viteză stabilită; Încălcarea regulilor de traversare a pasajelor pietonale; Încălcarea regulilor pentru circulația vehiculelor (preselectarea benzii de deplasare); Conducerea în stare de ebrietate; Nerespectarea intervalului în timpul deplasării.

Potrivit analizei a situației accidentare, pentru perioada **01.01.2015-31.12.2016**, s-a atestat o diminuare a numărului de accidente în trafic și a persoanelor traumatizate, iar la capitolul persoanelor decedate se constată o majorare, în comparație cu aceeași perioadă a anului precedent.

Astfel, pe teritoriul țării au fost înregistrate **2445** (a.p. 2560; -4,49 %) accidente, în care **308** (a.p. 300; +2,67%) persoane au decedat, iar altele **2904** (a.p. 3063; -5,19%) au suferit diferite traumatisme. În comparație cu anul precedent s-a înregistrat o creștere considerabilă la numărul persoanelor decedate urmare accidentelor în trafic care au avut drept cauză: **starea de ebrietate alcoolică, adormire la volan (+33, 33%), conducere imprudentă (72,73%), viteză neadecvată vizibilității, condițiilor, situației rutiere (+25,23 %)**. Totodată, în conformitate cu analiza situației accidentare create pe întreg teritoriul țării s-a constatat o descendență la numărul persoanelor decedate urmare accidentelor în trafic care au avut drept cauză: **depășirea vitezei stabilite (-32,56%), traversare neregulamentară a drumului de către pietoni (-38,1%)**.

Din numărul total de accidente înregistrate pe durata supusă analizei, **845** (a.p. 986; -14,6%) accidente au fost calificate ca **accidente grave**, în care **308** (a.p. 300; +2,6 %) persoane au decedat, iar **927** (a.p. 1205; -23,07%) persoane au fost traumatizate.

La compartimentul accidentelor în traficul rutier în care au avut de suferit copiii, din numărul total de accidente înregistrate pe țară, **387**(a.p. 357) s-au produs cu implicarea minorilor, soldate cu **15** (a.p 21) persoane decedate și altele **406** (a.p.384) au primit diferite traumatisme, fiind atestată o creștere la numărul de accidente, în comparație cu perioada analogică a anului precedent. Din **culpa proprie a copiilor** s-au produs **59** (a.p. 59) accidente, soldate cu traumatizarea a **51** (a.p. 47) copii.

Analiza situației accidentare pe țară, conform zilelor producerii accidentelor în traficul rutier denotă că, cea mai accidentară zi a săptămânii este ziua de **sâmbătă**, în care s-au produs anul curent **381** (a.p.376) accidente în trafic, ca urmare cărora au decedat **45** (a.p. 51) persoane și au primit diferite traumatisme **462** (a.p. 435) participanți la trafic.

Analiza situației accidentare pe țară, conform orelor producerii accidentelor în traficul rutier denotă că, cel mai accidentar interval de timp este cuprins între orele **16:00 - 18:00**, în care s-au produs anul curent **345** (a.p.351) accidente în trafic, ca urmare cărora au decedat **48** (a.p. 38) persoane și au primit diferite traumatisme **408** (a.p. 399) participanți la trafic.

Studiind frecvența accidentelor rutiere, conform lunilor producerii acestora se constată că, cea mai accidentară lună a anului este **august**, în care s-au produs anul curent **208** (a.p.290) accidente în trafic, ca urmare cărora au decedat **26** (a.p. 32) persoane și au primit diferite traumatisme **230** (a.p. 290) participanți la trafic.

Dacă să ne referim la vârsta conducătorilor auto culpabili, în conformitate cu informația eliberată de banca centrală de date, se determină că, grupul supus riscului de implicare în accidente în traficul rutier este constituit din persoanele cu vârsta cuprinsă între **31 și 64 ani**.

Cu referință la categoria participanților conducătorilor de vehicule, care se fac vinovați de producerea AR, observăm că, cu excepția conducătorilor de autoturisme implicați în accidente rutiere, **motocicliștii implicați în 151 accidente rutiere, soldate cu 25 de decedate și 156 traumatizate** constituie participanții la trafic cu risc sporit de accidentare.

Efectuând o analiză a încălcărilor regulilor de circulație comise de conducătorii auto, care duc la săvârșirea accidentelor în traficul rutier, aceste încălcări se repartizează astfel:

- **viteză neadecvată vizibilității, condițiilor, situației rutiere** - **667** accidente (29,8% din toate accidentele comise din vina conducătorilor auto), în care au decedat **146** persoane și **758** au fost traumatizate;

- **neacordarea priorității pietonilor** - **234** (10,4%) accidente, **13** persoane decedate și **231** traumatizate;

- **neacordarea priorității altor vehicule** - **335** (14,9%) accidente, **5** persoane decedate și **485** traumatizate;

- **schimbarea direcției de deplasare** (viraj incorect) - **267** (11,9 %) accidente, **7** persoane decedate și **334** traumatizate;

- **conducerea transportului sub influența alcoolului** - **140** (6,2 %) accidente, **39** persoane decedate și **177** traumatizate;

- **depășirea limitei de viteză stabilită** - **93** (4,1 %) accidente, **27** persoane decedate și **90** traumatizate;

La fel, se poate face o clasificare după tipul producerii, unde prevalează următoarele:

- **Ciocniri între vehicule** (inclusiv hipomobile, locomotive) - **948** (38,7% din numărul total de accidente) accidente, în care **77** persoane au decedat și **1381** au fost traumatizate (a.p. 917.59.1324);

- **Tamponarea de pietoni** - **824** (33,7%) accidente, **115** persoane decedate și **736** traumatizate (a.p. 845.97.793);

- **Tamponare în obstacol** - **288** (11,7%) accidente, **72** persoane decedate și **344** traumatizate (a.p. 356.90.459);

- **Inversiune** - **243** (9,9%) accidente, **30** persoane decedate și **300** traumatizate (a.p. 253.35.311).

Accidente rutiere cu implicarea conducătorilor auto ai transportului public de călători au fost înregistrate **162** (-18,59%, a.p.199) accidente rutiere, în urma cărora au decedat **8** (a.p. 11) persoane, iar altele **247** (-24,92% a.p. 329) au fost traumatizate.

Analizând datele accidentelor rutiere, examinând cauzele producerii acestora - am

elaborat competențe specifice care prezintă acest curriculum proiectat:

- Competența de achiziții intelectuale și pragmatice privind exploatarea și conducerea în siguranța a vehiculului în traficul rutier;

- Competența de stăpânire/respectare/aplicare a prevederilor legislației în domeniul traficului rutier;

- Competența de valorificare oportună și corectă a situațiilor din traficul rutier în conformitate cu legislația rutieră;

- Competența de rezolvare prin colaborare a situațiilor problemă create în traficul rutier.

Ca rezultatul cercetării efectuate, am proiectat curriculum „Bazele securității circulației rutiere”, care este bazat pe cunoștințe teoretice care are ca finalitate conducerea în siguranță a vehiculelor și respectarea legislației rutiere, precum și diminuarea numărului de accidente rutiere soldate cu pierderi de vieți omenești, pagube materiale semnificative și deteriorarea mediului ambiant.

Elementul central al curriculumului este utilizarea conceptului de „competență profesională”, un concept modern asociat conform cadrului de referință european în acest domeniu necesar formării și dezvoltării profesionale a conducătorilor de vehicule în scopul îmbunătățirii situației din traficul rutier.

Acest curriculum este elaborat în baza cerințelor actuale ale sistemului educațional și se întemeiază pe principiile didacticii activ-interactive. Aceasta presupune un demers în predare-învățare-evaluare din perspectiva

formării și dezvoltării unui sistem de competențe profesionale care să asigure formarea/dezvoltarea personalității elevilor, viitori conducători de vehicule pentru implicarea conștientă și responsabilă în traficului rutier.

Reforma învățământului, declanșată în Republica Moldova în ultimii ani, schimbările ce se produc în toate componentele sale – conceptual, sistemic, tehnologic generează mutații pozitive în practică al procesului de învățământ.

Pășind în viitor, trebuie să încercăm să le oferim elevilor posibilitatea să se exprime

mai mult în procesul de învățare.

Cum a spus W. Pinar [11] în lucrarea sa „Understanding Curriculum”: Toate căutările și toate expedițiile au povestea lor; misterele, entuziasmul și aventurile lor: Acestea fac și ele parte din călătoria de perfecționare a curricula pe măsură ce ele trec de la școlarizare la învățare. Moștenirea abordării instrumentale a fost de a ne convinge să înregistrăm dezvoltarea pe care o realizăm de-a lungul călătoriei de perfecționare ca pe o serie de stadii mecanice, lipsite de pasiunea și spaimele vieții reale.

Bibliografie:

1. Bocoș, M., Jucan, D., *Fundamentele pedagogiei. Teoria și metodologia curriculum-ului. Repere și instrumente didactice pentru formarea profesorilor*. Pitești: Paralela 45, 2008, 240p.
2. Cartaleanu, T., Cosovan, O., Goraș-Postică, V., Lisenco, S., Scifos, L., *Formare de competențe prin strategii didactice interactive*, Chișinău, 2008, 204p.
3. Cojocaru, V.G., *Calitatea în educație „Managementul calității”*, Chișinău, 2007, 268p.
4. Cristea, S., (coord.), *Curriculum pedagogic*. Vol. I. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2006. 552 p.
5. Ministerul Educației al Republicii Moldova, *Ghid practic de elaborare a curriculumului pentru învățământul profesional tehnic postsecundar și postsecundar nonterțiar*, Chișinău 2016, 72 p.
6. Ministerul Educației al Republicii Moldova, *Planurile de învățământ pentru învățământul primar, gimnazial, mediul general și liceal*, 2006-2007, MET, Chișinău, 2006
7. Ministerul Educației și Cercetării, *Proiectul pentru Învățământul Rural, Teoria și metodologia curriculumului*, 2006
8. Ministerul Educației și Tineretului al Republicii Moldova, *Ghid de implementare a curriculumului modernizat în învățământul liceal, Cadrul de referință al Curriculumului Național*, Chișinău, 2007, 98p.
9. Ministerul Educației și Tineretului al Republicii Moldova, *Paradigma managementului educațional din perspectiva integrării europene*, Chișinău, 2006, 255p.
10. Paul, Clarke, *Comunități de învățare: Școli și Sisteme*, Pro Didactica, Editura Arc, 2002, 190p.
11. Pinar, F. W., et all. *Understanding Curriculum. An introduction to the study of historical and contemporary curriculum discourses*. New York: Peter Lang, 2004. 1142p.

12. Sankara, T., „Who killed the Lion King?” Discurs rostit la The Congress of African States. *New Internationalist*, 1995, 268 p., p. 22-24
13. UNESCO, Learning: The Treasure Within. Raport către UNESCO din partea International Comission on Education for the Twentz-first Centurz, prezidată de Jacques Delors, Paris, UNESCO, 1996

DOCTRINA EURASIATICĂ: TRADIȚII ISTORICE ȘI CONTEMPORANEITATE / THE EURASIAN DOCTRINE: HISTORICAL TRADITIONS AND CONTEMPORANEITY / ЕВРАЗИЙСКАЯ ДОКТРИНА: ИСТОРИЧЕСКИЕ ТРАДИЦИИ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Prof. univ. dr. Pantelimon VARZARI,

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,

dr. hab. în științe politice, cercetător,

e-mail: pvarzari@yahoo.com; panvarzari@gmail.com

GSM: (+373)69.466.986

Summary: *The article examines the intellectual roots of Eurasian doctrine. Which is addressed through analyzing the evolution and development of Russian social and political thought in the first half of the 19th century. At the same time, it is argued that the Eurasian doctrine gained real shapes specifically in the '20s and '30s years of the 20th century, being formulated by some Russian intellectuals displaced in the West after the Russian civil war, during Russian forced migration. The article approaches, as well, other two historic periods in the development of Eurasian doctrine, specifically, the period after the Second World War and the following period that took place after the collapse of the Soviet Union.*

Key words: *Presidential election-2016, political cleavage, European Union, Eurasian Economic Union, political movement of Slavophilism, Eurasian ideology, Eurasian doctrine, Eurasian integration, European integration.*

Cuvinte-cheie: *prezidențialele-2016, clivaj politic, Uniunea Europeană, Uniunea Economică Eurasiatică, curentul politic slavofil, ideologie eurasiatică, doctrină eurasiatică, integrare eurasiatică, integrare europeană.*

Ключевые слова: *президентские выборы 2016 г., политический раскол, Европейский Союз, Евразийский Экономический Союз, политическое течение славянофильства, евразийская идеология, евразийская доктрина, евразийская интеграция, европейская интеграция.*

Actualitatea și necesitatea dezbaterii subiectului propus reiese din următoarele trei motive importante. În primul rând, în contextul prezidențialelor de la sfârșitul anului 2016, când Republica Moldova s-a pomenit cu un câmp politic

bipolar, cu o dualitate a puterii de stat, adică cu doi poli de putere (cu o majoritate parlamentară declarată pro-europeană și un Președinte ales – pro-eurasiatic), când prioritățile asumate de instituțiile publice sunt duble (ale coaliției de guvernare și ale

Președinției), când s-au reactualizat trei mari clivaje politice profunde (vectorul european – proiectul eurasiatic, unionism – moldovenism, unitarism – federalism), solicită imperios să observăm care sunt, totuși, rădăcinile intelectuale și deci tradițiile istorice ale doctrinei eurasiatice – doar nimic nu apare din nimic și nu dispare fără urmă.

În al doilea rând, Europa a construit prima regiune economică a lumii, fiind exemplul cel mai semnificativ al procesului de regionalizare a economiilor naționale. În acest sens, Uniunea Europeană (UE) este cea mai avansată organizație pe calea punerii în practică a unui angajament de integrare regională a 28 de state. UE constituie un exemplu urmat și în alte zone ale lumii, având, declarat sau nu, ca model UE, dar puține din proiectele noi apărute au atins un grad ridicat de coerență, inclusiv proiectul estic – Uniunea Economică Eurasiatică (UEE). Acest proiect, ca alternativă al modelului UE, este o *uniune economică* situată în principal în nordul Eurasiei. Tratatul de instituire a UEE a fost semnat la 29 mai 2014 de către liderii statelor Belarus, Kazahstan și Rusia și a fost pus în aplicare de la 1 ianuarie 2015[1; 2; 3], astăzi alăturându-se Kirghizia și Armenia.

În al treilea rând, Președintele ales I. Dodon a semnat *Memorandumul de colaborare între Republica Moldova și Comisia Economică Eurasiatică* [4], solicitând și acordarea Republicii Moldova a statutului de stat observator pe lângă UEE, care, în contextul politic actual, nu reprezintă un pericol pentru agenda de asociere a Republicii Moldova cu UE. Cu toate acestea, Memorandumul-cadru

împreună cu statutul de țară observator în cadrul UEE poate influența puternic discursul și agenda publică înainte de alegerile parlamentare din 2018. Chiar dacă este inutil la momentul actual, Memorandumul de cooperare între părți, Republica Moldova și UEE, creează diverse canale permanente de comunicare cu exponenții vectorului eurasiatic [5], pe de o parte. Pe de alta, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a constatat că orientarea spre spațiul valoric democratic european este un element definitoriu al identității constituționale a Republicii Moldova. Astfel, „procesul de integrare europeană a Republicii Moldova nu numai corespunde identității constituționale a Republicii Moldova, ci orice altă orientare contrară este *a priori* neconstituțională” [6].

Doctrina eurasiatică este cea mai recentă concepție și proiect de integrare economică regională (cca 200 de ani), vizavi de ideea de europă unită, ca doctrină și model (peste 2 milenii). Dar în pofida acestui fapt, doctrina eurasiatică marchează o evoluție în dezvoltarea sa, așa încât pot fi identificate, convențional, patru perioade distincte în constituirea și consolidării concepției [7, p. 60]:

1) anii '30 ai secolului XIX – începutul secolului XX, includ ideile slavofililor și urmașilor acestora până la revoluția bolșevică din 1917;

2) anii '20-'30 – sfârșitul anilor '30 ai secolului XX, avându-se în vedere conturarea doctrinei eurasiatice de către marii intelectuali ruși, refugiați în Occident, prin editarea (la Sofia în 1921) primei culegeri de

articole „Исход к Востоку. Предчувствия и свершения. Утверждение евразийцев”, în care au fost publicate concluziile dezbaterilor de la seminarul eurasiatic, precum și publicarea altor ediții axate pe tematica eurasiatică, iar această perioadă ia sfârșit odată cu începerea celui de-Al Doilea Război Mondial;

3) sfârșitul anilor '40 - sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut, fiind vorba despre o perioadă de stagnare și incertă în dezvoltarea concepției eurasiatice în fosta URSS, ținând cont de faptul că nici o altă ideologie, în afară de cea marxist-leninistă, nu era susținută de regimul totalitar, comunist. Dimpotrivă, libera cugetare era sugrumată din start de către autoritățile sovietice (cazul lui L. Gumiliov, primele lucrări ale căruia despre problemele etnogenezei, ciclurilor etnice și pasiunii („пассионарность”) sunt datate cu anii '60), însă mișcarea disidentă și „literatura de sertar” („samizdat”) obținuse anvergură în această perioadă;

4) anii '90 ai secolului XX - prezent, perioadă care se manifestă pregnant prin dezvoltarea în ascensiune a doctrinei eurasiatice, atât ca concepție (în Rusia, cel mai cunoscut reprezentant fiind considerat Al. Dughin), cât și ca practică (în unele țări din spațiul CSI).

Vorbind despre perioadă primară în constituirea doctrinei eurasiatice, vom arăta că în prima jumătate a secolului al XIX-lea atât reformatorii, cât și revoluționarii ruși erau de acord că Rusia trebuie modernizată, însă părerile erau diferite asupra modului în care urma să fie îndeplinit acest deziderat,

disputa fiind inițiată de către P.Ia. Ciaadaev prin „Scrisoare filosofică din Necropolis” (una din cele opt scrisori ale sale din lucrarea „Scrisori filosofice”, 1829-1831). În funcție de răspunsul la întrebarea care ar fi calea de urmat pentru dezvoltarea societății ruse, în mediul intelectual au apărut două curente social-politice: slavofilii (întemeietori sunt considerați I.I. Kireevski și A.S. Homeakov) și occidentalistii (fondatori - P.I. Ciaadaev, A.I. Herzen și V.Gr. Belinski), care au reprezentat nașterea intelectualității revoluționare ruse de mai târziu.

În urma discuțiilor aprinse, s-au evidențiat două orientări politico-ideologice opuse: dacă reprezentanții primei grupări au fost numiți „slavofili” - ei vedeau calea de sine stătătoare de dezvoltare a țării, precum că aceasta posedă baza proprie a culturii naționale, astfel încât se idealizau bazele originale ale țării, misiunea istorică deosebită a Rusiei, condamnând parlamentul, formula legislativ-administrativă potrivită Rusiei fiind cea a adunărilor consultative - formulă birocratică, în timp ce părtașii celei de-a doua orientări - „occidentalști” - vedeau calea de dezvoltare a Rusiei pe linie apuseană, căci cultura occidentală era pentru ei ultimul cuvânt al civilizației mondiale.

Este de reținut și faptul că cele două curente aveau și puncte comune vizavi de unele probleme cu care se confrunta societatea rusă la acea vreme: atitudinea negativă față de Țerbie (tocmai la 19 februarie 1861 țarul Alexandru al II-lea a semnat *Manifestul*, numit și „decretul de eliberare” a țăranilor sau reforma țăărănească, și *Regula-*

mentul cu privire la țăranii eliberați din șerbie), lupta împotriva birocratismului rusesc, pentru libertatea opiniei publice etc. Occidentalii liberali erau mai aproape de democrații revoluționari ruși după ideologia lor, în timp ce slavofilii evidențiau trei trăsături caracteristice ce deosebesc Rusia de țările occidentale și anume – „baza comunitară” („общинное начало”), „sinodalitate” („соборность”) și unanimitate și adeziune („единодушие и согласие”) [8, p. 538-606;9, p. 398-419;10].

Delimitarea forțelor intelectuale rusești în slavofili și occidentaliști (conform unei expresii plastice a lui N. Berdiaev, aceștia, „slavofili și occidentaliști, au fost dușmani-prieteni”[11]) reflecta, în esență, lupta ideologică între reprezentanții clasei dominante. Ulterior, ideile slavofililor au fost însușite de panslavism și de emigrația rusă de după revoluția bolșevică din 1917, considerând rolul „mesianic” al Rusiei în lumea contemporană. Ideile slavofililor i-au influențat ulterior pe mulți intelectuali ruși, pe democrații revoluționari, pe urmașii slavofililor – pe „narodnicii”/poporaniști (care încercau să pregătească țăranii pentru o viitoare revoluție posibilă) și organizațiile narodniciste (care promovau teroarea ca una din căile de luptă împotriva clasei guvernante). În același timp, ideile occidentalilor au avut ecou și la o parte din narodnici (dezamăgiți de calea teroristă de luptă), la liberali, al căror număr creștea odată cu dezvoltarea capitalismului în Rusia, la moderniști și la unii social-democrați ruși, numiți și „marxiști legali”.

Deja în a doua perioadă a evoluției doctrinei eurasiatice de la începutul secolului XX, ideile slavofililor și urmașilor acestora au stat la originea doctrinei eurasiatice propriu-zise, fiind formulată de câțiva intelectuali ruși, refugiați în Occident după revoluția bolșevică din octombrie 1917, în perioada migrației forțate ruse din 1918–1923 (perioadă numită de N. Berdiaev „noua generație post-revoluționară”, a „restauratorilor ne vulgari”). Printre aceștia era și N. Berdiaev, fiind nevoit să-și părăsească patria pe celebrul „vapor al filosofilor”. El scria, în 1925, că „eurasianismul este în primul rând o mișcare emoțională, și nu una intelectuală, iar această emotivitate a eurasianismului rezultă din reacția instinctelor creatoare, atât naționale, cât și religioase față de catastrofa produsă. O astfel de construcție spirituală poate să ia, în cele din urmă, forma unui fascism rusesc” [12].

La drept vorbind, eurasianismul, ca mișcare și ideologie sociopolitică, s-a născut la începutul anilor '20 ai secolului XX, în mințile unor tineri intelectuali, care încercau să înțeleagă ce s-a întâmplat cu ei, cu țara lor, cum a putut să se prăbușească un imperiu în aparență atât de puternic. Eurasianismul a fost răspunsul generației, formată intelectual înainte de Primul Război Mondial și nevoită să-și abandoneze țara, la criza de identitate pe care o traversa atunci Rusia. La fel, această mișcare și ideologie a fost și răspunsul tinerilor intelectuali ruși dezamăgiți de neputința Occidentului de a le da înapoi țara din mâinile bolșevicilor. Mai mult, eurasianismul reprezintă și o reacție la criza libera-

lismului de la începutul secolului trecut.

Cercetătorul român Ar. Goșu subliniază că primele elemente din doctrina eurasiatică s-au articulat în sălile *Universității din Sofia*, Bulgaria, unde se discuta cartea „*Europa și umanitatea*” a lui N.S. Trubețkoi, reputat lingvist și filosof rus, dar și print, care formulează primele teze ale doctrinei eurasiatice: concepția lumii multipolare (din anii '90 ai secolului trecut ea devine doctrină oficială a Kremlinului), rolul major al influenței mongole asupra istoriei politice și culturii ruse, importanța interacțiunii dintre slavi și turanici etc.[13; 14]. Ideile lui N. Trubețkoi sunt împărtășite și dezvoltate de alți adepți înflăcărați ai doctrinei, printre care istoricul, culturologul și doctrinarul geopolitic Gh.V. Vernadski, geograful, sociologul și istoricul P.N. Savițki, filosoful, muzicologul și criticul literar P.P. Suvčinski, dar și mulți alți intelectuali de valoare care făceau parte din primul val al migrației ruse[15].

În diverse capitale europene se încearcă diseminarea mișcării și doctrinei eurasianiste prin editarea primei culegeri de articole „Исход к Востоку. Предчувствия и свершения. Утверждение евразийцев” (Sofia, 1921), dar și publicarea altor ediții axate pe tematica eurasiatică (spre exemplu, „На путях”, Berlin, 1922; „Россия и латинство”, Berlin, 1923; „Евразийский Временник”, Berlin, 1923; „Евразийский Временник”, Paris, 1925; „Евразийский Временник”, Paris, 1927; „Евразийский Сборник”, Praga, 1929; „Тридцатые годы”, Paris, 1931 etc.).

În următoarea, a treia etapă a istoriei doctrinei eurasiatice – perioada sovietică – este perioada stagnării în dezvoltarea concepției. Cel mai important reprezentant al acestei concepții, dar și „singurul eurasianist” (numit și „ultimul eurasiat” după unii autori) din fosta URSS, a fost, fără îndoială, istoricul sovietic L.N. Gumiliov (1912–1992), feciorul cunoscutei poete ruse și sovietice A. Ahmatova (1889–1966). El a încercat să dezvolte propria sa teorie – teoria etnogenezei, considerată baza științifică a doctrinei eurasiatice[16].

Perioadă indicată a evoluției doctrinei eurasiatice cuprinde sfârșitul anilor '40 – sfârșitul anilor '80 ai secolului XX, fiind vorba despre o perioadă incertă în dezvoltarea concepției eurasiatice în fosta URSS, ținând cont de faptul că nici o altă ideologie, în afară de cea marxist-leninistă, nu era susținută de regimul totalitar, comunist. Dimpotrivă, libera cugetare era sugrumată din start de autoritățile sovietice (cazul lui L. Gumiliov, primele lucrări ale căruia despre problemele etnogenezei, ciclurilor etnice și pasiunii („пассионарность”) sunt date cu anii '60[17]), însă mișcarea disidentă și „literatura de sertar” („samizdat”) obținuse anvergură în această perioadă.

O ultimă etapă, cea de-a patra, în istoria doctrinei eurasiatice, perioada dezvoltării progresive a concepției, începe după colapsul URSS (decembrie 1991). La începutul anilor 2000, proiectul „democrației occidentale” aplicat în Federația Rusă era considerat tot mai mult unul eșuat. Societatea rusă se îndoia de eficiența valorilor democrației

liberale promovate de președintele B.N. Elțân, iar pe scena politică apare V.V. Putin cu mai multe discursuri despre conservarea valorilor tradiționale și a „fundamentelor spirituale”, fapt ce sugera, mai mult sau mai puțin, dorința acestuia de a „înnobila” imaginea sa și cu „valorile ortodoxe”.

Proiectul eurasiatic a fost exprimat pentru prima dată de către Președintele Kazahstanului N. Nazarbaev în anul 1994 într-un discurs la Moscova, la Universitatea de Stat[18].Inițial, eurasianismul a fost asumat de diverse grupări comunist-naționaliste, dar ulterior devine doctrină neoficială a Kremlinului. Se pare însă că imboldul spre noul proiect integraționist pentru Eurasia și deci spre mișcarea eurasianistă începe cu câteva articole publicate în cotidianul „Известия” de la Moscova ale lui V.V. Putin, aflat în acea perioadă în funcția de prim-ministru, care într-un articol din 3 octombrie 2011 (întitulat „Noul proiect integraționist pentru Eurasia – viitorul care se naște astăzi”)[19], acesta anunță o nouă etapă, un *obiectiv ambițios*, „un nivel mai înalt de integrare – Uniunea Eurasiatică”, care „nu s-ar opune modelului european”, cel al UE.

În aceeași albie de idei, a proiectului integraționist al lui V.V. Putin, se înscrie și doctrina „Lumii Ruse” a Patriarhului Bisericii Ortodoxe Ruse Kirill – expusă în discursul său la *A Treia Deschidere a Adunării Lumii Ruse* de pe 3 noiembrie 2009: „Nucleul Lumii Ruse astăzi îl reprezintă Rusia, Ucraina, Belarus... Rusia, Ucraina și Belarus – aceasta este Sfânta Rusie. Anume acest sens al Lumii Ruse este

transpus în denumirea modernă a Bisericii noastre. Biserica Rusă este numită așa nu după criteriul etnic. Această denumire indică faptul că BOR are o misiune pastorală printre popoarele care primesc tradiția culturală și duhovnicească rusă, ca o bază a identității lor naționale, sau cel puțin ca o parte substanțială a acesteia. Iată de ce, în acest sens, *noi considerăm*, spune Patriarhul, *că și Moldova este parte din Lumea Rusă*” (sublin. n. – P.V.)[20].

Cercetătoarea T. Cojocari consideră că proiectul ideologic și geopolitic al Patriarhului Kirill sub conceptul „Lumii Ruse” trasează patru idei de bază: 1) „Lumea Rusă” poate fi percepută ca spațiu de răspândire a limbii și literaturii ruse, reprezentând astfel un spațiu de integrare geoculturală, adresat statelor cunoscătoare de limbă rusă, deci statelor ex-sovietice; 2) „Lumea Rusă” este percepută ca o republică a multitudinii popoarelor, ca un tot unitar „al mai multor Rusii – Rusia Mică, Rusia Albă”; 3) Patriarhul nu neagă că proiectul „Lumii Ruse” este folosit pentru construcția identității naționale și vorbește despre faptul că nu ar trebui priviți rușii, ucrainenii, belarușii (și moldovenii) ca națiuni separate. De fapt, există doar o Rusie, o singură națiune construită pe diferite componente etnice, dar unită printr-o credință ortodoxă comună; 4) Proiectul „Lumii Ruse” este privit ca un proiect integraționist, ce vrea să schimbe centrele de influență globală[21; 22], însă, la drept vorbind, conceptul „Lumii Ruse” a Patriarhului Kirill coincide, practic, cu „obiectivul ambițios” al Președintelui V.V.

Putin, care prevede supremația Rusiei în regiune și în lume.

Datorită condițiilor social-politice favorabile create, concepția eurasiatică capătă o nouă „suflare” atât ca doctrină, cât și ca practică, așa încât această concepție îmbracă astăzi în spațiul postsovietic diverse forme ideologice (eurasianismul și neoeurasianismul, spre exemplu), mișcări (cum ar fi, mișcarea eurasiatică, care a devenit populară la începutul secolului XXI în unele țări din cadrul CSI) și partide politice (Partidul Eurasiatic din Rusia, lider Al. Dughin), centre etc. La Chișinău, spre exemplu, la sfârșitul lunii august 2012 a fost creat *Centrul Coordonator pentru Integrarea Eurasiatică*, având drept obiectiv major asigurarea unei abordări sistemice a integrării Republicii Moldova în Uniunea Eurasiatică [23]. Astfel, conform planului de acțiuni, Centrul urmează să asigure formarea în țara noastră a unei coaliții de forțe proeurasiatice, să coordoneze activitatea grupului de experți publici pentru integrarea eurasiatică, să monitorizeze activitatea de informare a presei. În componența Centrului urma să intre o serie de structuri organizatorice înființate anterior și care urmăresc promovarea în Moldova a ideilor de integrare eurasiatică, precum centrul de informare unic „Eurasia Inform”, agenția de știri eurasiatică „Eurasianews”, portalul de știri video în curs de constituire „Eurasia-24”. Organizatorii promit că activitatea Centrului se va desfășura în colaborare strânsă cu structurile de profil din Rusia, Belarus și Kazahstan. În funcția de președinte al centrului coordo-

nator a fost numit directorul Centrului Unic Informațional-Analitic „Eurasia Inform”, Al. Dobrea.

Un reprezentativ doctrinar al acestei concepții și cel mai important exponent al neoeurasianismului este considerat Al.G. Dughin, cunoscut geopolitician, filosof, sociolog, politolog și activist rus, care a înființat în 2002 Partidul Eurasiatic. Din partea a IV-a „Eurasianismul ca versiune a celei de-a patra teorii politice” a lucrării „A patra teorie politică. Rusia și ideile politice ale secolului XXI” (editată și la Chișinău în 2014) vom reține următoarele trei principii/elemente ale filosofiei eurasianiste a lui Al. Dughin: „Eurasianismul este, întâi de toate, o filosofie” (citește „ideologie” – P.V.); „Cel dintâi principiu al filosofiei eurasianismului este patriotismul erotic”; „Cel de-al doilea element al filosofiei eurasianismului este noțiunea de duh al pământului, de spațiu viu și de pământ-suflet”; „Cel de-al treilea principiu al filosofiei eurasianiste se numește „veșnicia în palmele tale” sau „îmbrățișarea vidului”, iar „principiul generalizator” este următorul: „Suntem adepții Absolutului, și împotriva Relativului”. Nu vom scăpa din vedere și următoarea specificare: „Cele trei principii ale eurasianismului, expuse mai sus, subliniază doctrinarul, se întruchipează în cel de-al patrulea – Rusia. Rusia este Patria Absolută. Rusia este receptacolul revelației eurasianiste, al spiritului eurasianist și al trupului eurasianist... Eurasianismul este servirea religioasă a Rusiei” [24, p. 238, 244, 246, 247, 248, 249].

Aceste și alte idei, care par a fi oarecum trnșante, sunt împărtășite și în Republica Moldova și anume: de liderii politici ai unor partide politice de stânga – PSRM, de unii lideri de opinie – Iu. Roșca [25; 26], de unele fețe bisericești de înalt grad duhovnicesc – Episcopul de Bălți și Fălești Marchel Mihăescu[27], dar și de unele ONG-uri amintit mai sus – Centrul Coordonator pentru Integrarea Eurasiatică[28].

Cu titlu de concluzie, vom menționa că vectorul dezvoltării Republicii Moldova – modelul estic-etatist, proiectul UEE *versus* paradigma vestică, liberal-democratică, este în continuare deschis. Lupta politico-ideologică între aderenții acestor două proiecte regionale opuse de integrare economică (integrarea eurasiatică *versus*

integrarea europeană) constituie „prima linie” de conflict în câmpul politic autohton și reflectă principalul clivaj politic la momentul actual, având tangențe puternice cu alte două clivaje mai vechi (unionism – moldovenism, unitarism – federalism) din perspectiva grupurilor sociale implicate în competiția pentru putere și a retoricii politice. Modul în care au fost reflectate mesajele politice de către actorii electorali în perioada ultimelor alegeri parlamentare din 2014 și a alegerilor prezidențiale de la sfârșitul anului 2016 în comunicarea politică (puternic ideologizată și structurată pe principiul societății bazate pe clase / grupuri sociale antagonice, dar și pe principiul orientării / opțiunii politice – est sau vest) a fost diferit de la un subiect electoral la altul.

Bibliografie:

1. Raport al Comisiei către Consiliu. Raport privind progresele înregistrate subsecvent Concluziilor Consiliului privind cooperarea vamală cu țările din vecinătatea estică. [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:52016DC0375>(vizitat 14.06.2016).
2. Tipuri de organizații economice internaționale. [on-line] <http://referat-referate.blogspot.md/2014/03/tipuri-de-organizatii-economice.html>(vizitat 03.10.2016).
3. Kicsi R. Organizații economice internaționale (*Curs*). Suceava: Ed. Universitară, 2004. 46 p. [on-line] <http://biblioteca.regielive.ro/proiecte/economie/organizatii-economice-internationale-56298.html>(vizitat 05.10.2016).
4. (DOC) Proiectul memorandumului de colaborare cu Comisia Economică Eurasiatică, făcut public de Dodon. [on-line] <http://independent.md/idoc-proiectul-memorandumului-de-colaborare-cu-comisia-economica-eurasiatica-facut-public-de-dodon/#.WOCy-4GLTcs>(vizitat 02.04.2017).
5. Poate Memorandumul de cooperare cu Uniunea Euroasiatică diminua agenda europeană a Moldovei? [on-line] <http://eco.md/index.php/home/rss/item/5161-poate-memorandumul-de-cooperare-cu-uniunea-euroasiatic%C4%83-diminua-agenda-european%C4%83-a-moldovei?> (vizitat 11.04.2017).

6. Asocieria Republicii Moldova cu Uniunea Europeană este constituțională.[on-line]
<http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=583&t=/Media/Noutati/Asocieria-Republicii-Moldova-cu-Uniunea-Europeana-este-constitutionala#> (vizitat 09.10.2014).
7. Varzari P. Doctrina eurasiatică și rădăcinile ei intelectuale: tradiții istorice și actualitate. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Revistă științifică trimestrială, 2017, nr. 1 (LXXVI), p. 53-75. [on-line]http://uspee.md/wp-content/uploads/2016/10/moldoscopie_probleme_de_analiza_politica_partea-76.pdf(vizitat 05.06.2017).
8. История политических и правовых учений (Учебник для вузов). 4-е издание, переработанное и дополненное / Под общей ред. В.С. Нерсисянца. Москва: Изд-во НОРМА, 2000. 944 p.[on-line]<http://library.khpg.org/files/docs/1380635715.pdf>(vizitat 13.07.2011).
9. История политических и правовых учений / Ответств. ред. О.Э. Лейст. Москва: Изд-во „Зерцало”, 2006. 569 p. [on-line] <http://www.studfiles.ru/preview/430578/>(vizitat 13.07.2011).
10. Русский консерватизм. [on-line][http://studme.org/56865/politekonomiya/russkiy konservatizm](http://studme.org/56865/politekonomiya/russkiy_konservatizm)(vizitat 13.12.2016).
11. Бердяев Н.Ф. Истоки и смысл русского коммунизма. [on-line] <http://www.vehi.net/berdyaev/istoki/01.html>(vizitat 13.10.2016).
12. Бердяев Н. Евразийцы. [on-line] <http://www.vehi.net/berdyaev/evrazis.html>(vizitat 29.05.2017).
13. Goșu Ar. Doctrina euroasiatică, între teorie și practică. În: Revista 22, 22 mai 2012. [on-line] <http://www.revista22.ro/doctrina-euroasiatica-ntre-teorie-si-practica-15189.html> (vizitat 22.05.2012).
14. Racu Oc. Eurasianismul rusesc – originile și ideile. [on-line] <http://octavianracu.wordpress.com/2011/07/01/eurasianismul-rusesc-originile-si-ideile/> (vizitat 01.10.2016).
15. Евразийство в философско-исторической и политической мысли русского зарубежья 1920–1930-х годов. [on-line] http://www.rsl.ru/datadocs/doc_4677ri.pdf(vizitat 13.10.2016).
16. Ищенко Е.Н. Развитие евразийской традиции в трудах Л.Н. Гумилева и современном евразийстве. Иркутск, 2004. 220 p. [on-line] <http://www.dissercat.com/content/razvitie-evraziiskoi-traditsii-v-trudakh-ln-gumileva-i-sovremennom-evraziistve> (vizitat 13.09.2016).
17. Гумилёв Л.Н. Человек и этнос. [on-line] <http://xn--b1abpmd5bxg.xn--p1ai/index/0-5>(vizitat 13.09.2016).
18. Нурсултан Назарбаев: От идеи евразийского союза к перспективам евразийской интеграции. [on-line] <https://www.zakon.kz/4628189-nursultan-nazarbaev-ot-idei.html> (vizitat 13.09.2016).
19. Путин В. Новый интеграционный проект для Евразии – будущее, которое рождается сегодня. [on-line] <http://izvestia.ru/news/502761>(vizitat 11.10.2016).
20. Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на торжественном открытии III Ассамблеи Русского мира.[on-line] <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html> (vizitat 11.10.2016).
21. Cojocari T. Biserica Ortodoxă Rusă – între „eurasianism” și doctrina „lumii ruse”. Realități și provocări în spațiul postsovietic. [on-line] <http://revista.ispri.ro/wp-content/uploads/2014/12/33-48-Tatiana-Cojocari.pdf>(vizitat 11.10.2016).

22. Dezbaterile de politică externă din Federația Rusă. Studiu de caz: relațiile Federației Ruse cu statele Parteneriatului Estic / Coord. Ar. Goșu, Il. Racheru. În: Policy Study, 2014, nr. 4, București, 2014. [on-line] [http://www.idr.ro/publicatii/Policy%20Study% 204.pdf](http://www.idr.ro/publicatii/Policy%20Study%204.pdf)(vizitat 30.05.2017).
23. În Moldova și-a început activitatea Centrul Coordonator pentru Integrarea Eurasiatică. [on-line][http://www.viza.md/content/%C3%AEEn-moldova-%C5%9Fi-%C3%AEnceput-activitatea-centrul-coordonator-pentru-integrarea-eurasiatic% C4%83](http://www.viza.md/content/%C3%AEEn-moldova-%C5%9Fi-%C3%AEnceput-activitatea-centrul-coordonator-pentru-integrarea-eurasiatic%C4%83)(vizitat 11.10.2016).
24. Dughin Al. A patra teorie politică. Rusia și ideile politice ale secolului XXI / Traducere și prefață de Iu. Roșca. Chișinău: Univeritatea Populară, 2014. 319 p.
25. Roșca Iu. Gândirea conservatoare ca temelie a celei de-a Patra teorii politice sau Neoeurasianismul ca apel la Tradiție în condițiile Postmodernității. În: Flux, 17 ianuarie 2014. [on-line]<http://archiva.flux.md/articole/15666/>(vizitat 03.04.2015).
26. Roșca Iu. A patra teorie politică la Chișinău. [on-line] [http://www.4pt.su/ro/content/ patra-teorie-politica-la-chisinau](http://www.4pt.su/ro/content/patra-teorie-politica-la-chisinau)(vizitat 03.04.2015).
27. NY Times: Mitropolitul Vladimir și episcopul Marchel, unelte politice ale Kremlinului în Republica Moldova.[on-line] <http://www.timpul.md/articol/ny-times-mitropolitul-vladimir-si-episcopul-marchel-unelte-politice-ale-kremlinului-in-rep--moldova-97596.html>(vizitat 14.09.2016).
28. Интеграционный центр Про-Евразия. Официальный сайт общественного объединения. [on-line] <https://proeurasia.wordpress.com/о-нас/концепция/> (vizitat 29.08.2012).

INOVAȚIA ÎN ÎNVĂȚĂMÂNT

Anișoara DUBCOVEȚCHI

lector superior, master,

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene” Constantin Stere”

Abstract: *Articolul de față își propune o analiză a principalelor aspecte ale inovației în învățământ: dimensiuni, factori inhibitori, factori declanșatori, locuri și contexte în care se manifestă aceasta etc. Un loc aparte în structura articolului îl ocupă evaluarea situației inovației în sistemul de învățământ, cât anume înseamnă reforma sistemului și cât inovație, cum poate fi stimulată inovația în sistemul nostru de învățământ etc.*

Cuvinte-cheie: *inovație în învățământ, profil educațional european, cultura, reușită educațională.*

Abstract: *This article proposes an analysis of the main aspects of the social innovation in education: dimensions, factors that inhibit or factors that release the innovation in education, places and contexts where the innovation manifests itself etc. An important place in the article is dedicated to the evaluation of innovation in the educational system, to the implications of the reform of the system, to methods of stimulating the innovation in our educational system etc.*

Keywords: *innovation in education, european educational profile, culture, educational success.*

Inovarea pedagogică este o mișcare de la tradiție la modernitate, prin introducerea unor schimbări, în scopul creșterii eficienței procesului de instruire și formare a personalității omului contemporan. Inovațiile în domeniul învățământului pot fi realizate sub forma unor schimbări de concepție privind sistemul de organizare, programele, manualele și metodele de învățământ, schimbări referitoare la relațiile interpersonale, ca spre exemplu relația profesor-student, sau schimbări de natură materială, dacă ne referim la mijloacele de învățământ și la laboratoarele de tehnologie didactică. Implementarea inovațiilor în învățământ se

realizează prin reforme educaționale sau prin introducerea diferitelor schimbări la nivel structural și funcțional în scopul perfecționării procesului educațional.

Inovația socială este unul dintre conceptele care rețin atenția specialiștilor din diverse domenii, de mai bine de două decenii. Deși referințe privind inovația socială au fost identificate și în lucrări publicate la începutul secolului al XX-lea (sunt indicate cu deosebire cele ale economistului Schumpeter), în literatura de specialitate J.B. Taylor este considerat primul cercetător care a utilizat conceptul de inovație socială, definindu-l ca „un nou mod

de a face lucrurile – new ways of doing things – cu scopul explicit de a răspunde unei nevoi sociale” (Cloutier, 2003, p.3). Definiția dată de Taylor este considerată una dintre cele mai frecvent utilizate, însă literatura de specialitate vehiculează numeroase alte definiții ale acestui concept. În „Qu’est-ce que l’innovation sociale?”, Julie Cloutier realizează o sinteză a definițiilor inovației sociale și ajunge la concluzia că acestea sunt direct legate de un sector/domeniu particular de interes: inovație socială înseamnă, pentru unii specialiști, aderarea la noi valori sociale, pentru alții, schimbarea modului de consum al populației de o manieră care să-i satisfacă mai bine nevoile, dar și gestionarea socială în scopul creșterii eficienței și eficacității activității organizațiilor/instituțiilor/întreprinderilor ori stabilirea de parteneriate public – privat etc.

Inovația socială este, de asemenea, și domeniul de interes al unor organisme și organizații naționale și internaționale – OCDE, ONU, UE, CRISIS – care și-au propus nu doar recunoașterea importanței inovației în dezvoltarea socio-economică, politică, culturală a unei societăți, ci și dezvoltarea conceptului, prin lansarea de noi puncte de vedere, noi perspective de abordare a acestuia. La nivelul OCDE este agreată definiția potrivit căreia „inovația socială reprezintă ideile noi care transformă politicile și practicile dezvoltării locale. Ele ar putea reprezenta noi răspunsuri la nevoi de produse și servicii nesatisfăcute, sau moduri mai bune de îndeplinire a nevoilor existente; ele pot să se manifeste prin schimbări

incrementale ale practicilor sau pot aduce schimbări majore ale politicilor. Inovația socială se referă la îmbunătățirea oportunităților economice și a calității vieții și se pot referi la bunăstarea socială, condițiile de muncă, forța de muncă sau dezvoltarea comunitară. Ele pot avea loc la nivelul guvernării, la nivelul companiilor sau în sectorul nonprofit (cunoscut și ca sectorul terțiar sau economia socială)” Pentru Colectivul de cercetare asupra inovației sociale în întreprinderi și sindicate (CRISIS – un organism național canadian) „prin inovație socială înțelegem toate abordările noi, practici sau intervenții, alături de toate produsele nou create, toate serviciile noi pentru îmbunătățirea unei situații sau rezolvarea unei probleme sociale și care are loc la nivelul instituțiilor, organizațiilor, comunităților. Domeniile în care acționează inovația socială sunt foarte diverse: de la cele tradiționale – sănătate, educație, administrație, economie etc. – la cele mai puțin convenționale – loisir, gestionarea resurselor umane, amenajarea spațiului etc. Voi încerca să analizez inovația în învățământ. Opinia larg împărtășită de către specialiștii în educație și nu numai este cea potrivit căreia despre inovație în învățământ se poate vorbi nu doar de la Pestalozzi, Dewey și Montessori, Rousseau și Durkheim, ci chiar cu mult mai devreme. Fără a neglija sau minimaliza importanța inovațiilor aduse [3, p.45] învățământului de marii pedagogi și sociologi ai secolelor trecute, materialul de față se va concentra doar asupra evoluției inovației în învățământul contemporan – din a doua

jumătate a secolului XX și până în prezent. La începutul anilor '60, la nivel OCDE ia naștere un Centru pentru cercetare și inovare în învățământ (CERI) al cărui obiectiv este acela de a promova inovarea în acest domeniu.

Momentul apariției acestui centru nu este întâmplător, dacă avem în vedere faptul că, anii '60-'70 sunt ani de referință în istoria sistemelor de învățământ. După o perioadă de dezvoltare explozivă – după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și până la mijlocul anilor '60 –, sistemele de învățământ din majoritatea țărilor sunt confruntate cu două probleme majore: inegalitățile de șanse de acces la educație și diminuarea semnificativă a suportului financiar de la bugetele de stat. Devenise evident faptul că doar dezvoltarea din punct de vedere cantitativ a sistemului de învățământ (creșterea numărului de instituții de învățământ, a discipolilor și personalului didactic etc.) este insuficientă. Dezvoltarea cantitativă trebuia continuată, însă însoțită și de o dimensiune calitativă, inovativă. Inovația în învățământ s-a manifestat încă de la început atât ca un răspuns la nevoile, problemele cu care se confrunta învățământul – restricții financiare, inegalități de șanse în fața educației, devalorizarea diplomelor etc. – cât și ca răspuns la aspirațiile, idealurile populației. Cu toate neajunsurile sale educația rămâne mijlocul privilegiat prin care indivizii pot accede din punct de vedere socioprofesional. Din acest moment, Centrului pentru cercetare și inovare în învățământ (CERI) i se vor adăuga noi instituții, organisme, acțiuni de promovare a inovației în învățământ. Definiții ale

inovației în învățământ Ca în multe alte domenii sau sectoare în care se manifestă inovația, și la nivelul sistemului de învățământ accepțiunile sub care circulă aceasta sunt numeroase. Definiția considerată punctul de referință pentru toți cei care analizează tema inovației în învățământ este cea a lui Huberman – „o inovație este o ameliorare măsurabilă, deliberată, durabilă și puțin probabil să se producă frecvent”. Același Huberman diferențiază între inovații care introduc schimbări tehnice (TIC), inovații de natură conceptuală (noi cursuri, noi programe educaționale, metode de învățământ) și inovații care introduc schimbări în relațiile interpersonale. Pentru alți autori, inovația în învățământ este o activitate deliberată, care urmărește introducerea unei noutăți într-un context dat și este pedagogică pentru că își propune ameliorarea substanțială a pregătirii studenților printr-o situație de interacțiune și interactivitate. Mult mai recent, Consiliul Cercetării Sociale și a Activității asupra Inovației Tehnologice și Sociale din Canada propune, în scopul stabilirii unei definiții mai eficiente a inovației în învățământ, luarea în calcul a trei dimensiuni: dimensiunea curriculară – inovația la nivel de programe, dimensiunea pedagogică – inovația la nivelul procesului de învățământ și dimensiunea organizațională – inovația la nivel de structură, roluri și funcții îndeplinite de persoanele implicate în învățământ. Pornind de la aceste dimensiuni, inovația în învățământ este definită ca un „proces deliberat de transformare a practicilor prin

introducerea unei noutăți curriculare, pedagogice sau organizaționale, care face obiectul unei diseminări și care vizează ameliorarea durabilă a reușitei educative a studenților.

Analiza acestor definiții ne permite identificarea principalelor caracteristici ale inovației în învățământ: – inovația propune o ameliorare care poate fi măsurată (creșterea nivelului de educație al populației, a ratei de participare, a rezultatelor, performanțelor educaționale obținute de studenți la diferite examene, teste naționale sau/și internaționale etc.); inovația trebuie să fie durabilă (descentralizarea învățământului); – inovația trebuie să fie o acțiune deliberată, care să contribuie la reușita școlară a unui număr cât mai mare de indivizi. În linii generale se consideră că inovația apare ca urmare a unei crize (așa cum am amintit deja, criza financiară care a afectat și sistemul de învățământ a creat condițiile pentru apariție inovației în acest sistem), însă pentru a evolua, a se dezvolta, a ajunge la rezultate durabile inovația este condiționată de existența și acțiunea unor factori, de preferat favorabili inovației. În *L'enseignement superieur et les innovations pedagogiques: une récession des écrits*, Jean-Pierre Bèchard (Bèchard, 2001) analizează tema inovației la nivelul învățământului superior. Autorul propune o schemă elaborată și complexă a factorilor care influențează inovația, subliniind că aceștia pot fi în egală măsură atât favorabili declanșării și evoluției inovației cât și inhibitori pentru procesul de inovație. Totul depinde de contextul în care acționează aceștia, de capacitatea de gestionare și

implicare a instituției, cadrelor didactice etc. Factori declanșatori, factori inhibitori ai inovației în învățământ [2, p.34].

1. Factori care acționează la nivelul mediului: ▪ schimbare în general – reeditarea conținuturilor universității într-o societate aflată în proces de transformare tehnologică și pedagogică emergentă; ▪ actorii schimbării – organizații profesionale, private, publice, civile etc., care urmăresc schimbarea conținutului învățământului; ▪ strategiile schimbării – strategii legislative, de cooperare, colaborare, competiție.

2. Factori care acționează la nivelul instituției: ▪ percepția actorilor schimbării – dominate de percepții negative asupra resurselor financiare alocate învățământului superior și necesitatea schimbării programelor de învățământ; ▪ formularea strategiilor – analiza puterii și slăbiciunii instituțiilor de învățământ în ceea ce privește identificarea soluțiilor, ocaziilor, pistelor de atingere a obiectivelor pe care și le-au propus; ▪ implementarea – transpunerea practică a soluțiilor, strategiilor identificate.

3. Factorii care acționează la nivel de departament: ▪ climatul de muncă – climat de colaborare între cadrele didactice sau de necolaborare; ▪ rolul șefului de departament – șeful de departament poate iniția, incita la colaborare, cooperare sau poate avea o atitudine indiferentă; ▪ activitățile profesorilor – asumarea riscului, tehnici inovative de predare/ învățare/ evaluare etc. 4. Factori care acționează la nivel de grupă (profesori și studenți): ▪ atitudine favorabilă schimbării sau rezistență la schimbare, la nivelul

colectivului didactic; ▪ motivație și satisfacție în muncă sau dezinteres; ▪ cultură organizațională școlară. Schema, deși construită pentru a explica inovația de la nivelul învățământului superior, poate fi extinsă la nivelul întregului sistem. Astfel, pentru a putea fi modificat la nivelul învățământului superior, conținutul învățământului trebuie modificat la nivelul întregului sistem, printre caracteristicile sale numărându-se și continuitatea și succesiunea logică a cunoștințelor transmise.

Procesul de descentralizare a învățământului la toate nivelurile sale permite implicarea în activitatea educațională și a altor autorități decât cele din învățământ, creând condițiile stabilirii unor parteneriate favorabile educației și reușitei studenților. Criza financiară afectează nu numai toate nivelurile învățământului, ci toate sistemele de învățământ din lume, fapt perceput ca atare de către întreaga societate: autorități centrale și locale, părinți, personal didactic, studenți etc. Inovațiile necesită și suport financiar, însă nerealizarea lor se datorează, cel mai adesea, mai puțin restricțiilor financiare și mai mult climatului educațional, atunci când acesta se caracterizează prin lipsa cooperării, colaborării dintre cadrele didactice, dintre acestea și studenți sau familiile lor etc.

Se presupune că în orice instituție de învățământ există măcar un cadru didactic inovator, însă în lipsa unei culturi organizaționale, a unei culturi a instituției, care să asigure suport pentru ca ideile sale să devină inovații, acestea nu vor fi transpuse în fapte.

Locuri în care se produce inovația în învățământ. Inovația acționează în învățământ la nivelul tuturor componentelor sale: structură și organizare, conținutul învățământului, mediul educațional. Evoluția inovației, rezultatele la care se ajunge depind și de caracteristicile socioeconomice ale societății și de particularitățile sistemului de învățământ.

- Inovația la nivel de structură și organizare a învățământului. Analiza procesului de inovare în învățământ este direct legată de structura și organizarea acestuia: învățământ centralizat sau învățământ descentralizat. Descentralizarea învățământului înseamnă, în linii generale, transferul total sau parțial al unor responsabilități (finanțare, recrutare, salarizare personal, curriculum etc.) de la nivel central la nivel local, sau chiar la nivel de instituție de învățământ. Primul efect asupra învățământului, din perspectiva temei pe care o analizăm aici, este acela că, pentru a fi posibil un astfel de transfer, a fost necesară modificarea legislației învățământului, ceea ce în opinia unora reprezintă, în sine, un mod de inovare [4. P. 56]. De asemenea, se apreciază că procesul de inovare are mai multe șanse de reușită într-un sistem descentralizat decât într-unul centralizat și datorită faptului că descentralizarea permite, prin transferul de responsabilități, implicarea directă a unei diversități de actori în procesul educațional (ONG, asociații ale părinților, reprezentanți ai mediului economic etc.), schimbarea modului de lucru, participarea directă în procesul decizional etc. Pentru a fi posibilă inovația

solicită un număr mare și divers de actori, pentru că procesul de inovare presupune achiziționarea de noi cunoștințe, noi puncte de vedere, perspective diferite asupra aceluiași aspect, negociere, conciliere etc. În procesul de inovare actorii „vor fi prezenți, după caz, în definirea problemei sau situației de ameliorat, în elaborarea noilor cunoștințe sau noilor elemente, în identificarea de strategii proprii favorizării schimbării dorite” [1, p.23]. În momentul în care indivizii trăiesc experiențe diferite față de cele cunoscute deja, când aceste experiențe sunt pozitive, spiritul de inițiativă, creativitatea, gustul pentru reușită se dezvoltă și favorizează inovația, indiferent de domeniul de activitate. Organizarea învățământului la distanță, a învățământului privat la toate nivelurile, desfășurarea unor programe educaționale specifice (adresate populației defavorizate din punct de vedere socioeconomic, minorităților, persoanelor cu dizabilități etc.) au fost posibile odată cu descentralizarea sistemelor de învățământ.

- Inovația la nivel de conținut al învățământului. Inovațiile la nivelul conținutului învățământului urmează celor de la nivel de structură și organizare a sistemului, pentru că, fie și dacă ne referim doar la prelungirea duratei obligatorii de studiu, constatăm că aceasta presupune o nouă ordonare, succesiune a cunoștințelor, priceperilor, deprinderilor ce trebuie transmise și formate la studenți.

Susținătorii inovării conținutului învățământului au propus o selecție a cunoștințelor, informațiilor ce urmează a fi transmise

studenților, dar mai cu seamă formarea la aceștia a unor deprinderi, priceperi, abilități de a învăța continuu, pe tot parcursul vieții, pentru a evita mai ales excluderea de pe piața forței de muncă. Descentralizarea sistemului de învățământ a permis introducerea disciplinelor opționale, a curriculumului la decizia universității, demers prin care oferta educațională este adaptată nu numai nevoilor individului, ci și comunității. Preocupările privind inovarea conținutului învățământului s-au manifestat odată cu dezvoltarea accelerată a științei și tehnologiei și introducerea TIC în învățământ. Cinematograful educativ, presa, învățământul programat, învățământul asistat de un ordinator sunt doar câteva dintre aspectele pe care inovatorii sistemului de învățământ le-au luat în considerație în schimbarea conținutului învățământului. Astăzi, influența internetului asupra conținutului învățământului reprezintă preocuparea majoră a și nu numai. Tinerii petrec din ce în ce mai mult timp în fața calculatorului și a televizorului, iar acest lucru trebuie utilizat în favoarea educării populației: organizarea unor cursuri/ ore prin intermediul televiziunii, internetului, utilizarea acestuia ca metodă didactică. Inovația în învățământ poate acționa și ca mod de rezolvare a unor probleme la care sunt expuși tinerii de azi: dezvoltarea științei și tehnologiei are atât pentru individ cât și pentru societate în ansamblu avantaje considerabile, însă și riscuri majore, precum izolarea indivizilor, dezvoltarea unor relații de comunicare artificiale.

Introducerea TIC în procesul de învățare poate atenua parțial aceste probleme. Un alt element supus inovării îl reprezintă tipul de competențe ce urmează a fi formate la indivizi într-o societate în care frontierele în fața circulației persoanelor, lucrătorilor nu mai există. Într-o societate bazată pe cunoaștere, sistemele de învățământ au obligația de a-și proteja cetățenii, oferindu-le o pregătire profesională de care au nevoie. În acest sens, OCDE a lansat un subprogram [5, p. 38] prin care definește competențele necesare a fi formate la indivizi prin procesul de învățământ care să-l sprijine în a face față exigențelor societății cunoașterii: manifestarea autonomiei, afirmarea/apărarea drepturilor, intereselor, responsabilităților, limitelor și nevoilor personale, dezvoltarea și managementul unor proiecte personale, abilitatea de a acționa într-un context mai larg, folosirea interactivă a instrumentelor intelectuale, folosirea limbii, a simbolurilor și a textului în mod interactiv, folosirea interactivă a cunoștințelor și informațiilor, funcționarea în grupuri eterogene din punct de vedere social, relaționarea adecvată cu ceilalți, cooperarea, gestionarea și rezolvarea conflictelor. În aceeași direcție acționează și UE care, prin organismele sale, urmărește transpunerea în practică a strategiei de la Lisabona. Comisia Europeană a lansat un document privind profilul de formare european, structurat pe opt domenii de competență: comunicare în limba maternă, comunicare în limbi moderne, competențe matematice, în științe și tehnologii, competențe digitale, competențe metacognitive (a învăța să înveți), compe-

tențe interpersonale, interculturale, sociale și civice, competențe antreprenoriale, sensibilizarea și exprimarea culturală. O altă instituție preocupată de problematica inovării conținutului învățământului este UNESCO, în cadrul căruia funcționează Biroul Internațional pentru Educație (BIE). Acesta din urmă a propus reprojecția și înnoirea conținuturilor învățământului, din perspectiva a patru „piloni”: a învăța să știi, a învăța să faci, a învăța să fii, a învăța să trăiești împreună. Pentru ca inovațiile la nivel de conținut și cele de la nivel de structură și organizare a învățământului să poată fi transpuse în practică și să conducă la rezultate durabile este nevoie de susținere din partea cadrelor didactice. Un aspect adesea subliniat în lucrările pe tema inovației în învățământ este acela că mai mult decât structura și organizarea învățământului sau conținutul acestuia, ceea ce trebuie inovat sunt mentalitățile cadrelor didactice. • Inovații la nivelul mediului educațional. Mediul educațional este format cu precădere din personalul didactic și din studenți și este definit prin relațiile care se stabilesc între cadrele didactice, între acestea și studenți și familiile lor etc. Pentru a ajunge la rezultate durabile, orice inovație are nevoie de un mediu educațional favorabil, adică de relații de cooperare, colaborare, încredere și ajutor reciproc între cei care formează mediul educațional. Într-un material în care abordează tema inovației la nivelul învățării limbilor moderne, Michel Boiron afirmă că „inovația se construiește pe o aparentă contradicție: ea pune în discuție, deranjează, aduce schim-

bări, dar, în același timp, se înscrie în respectul și voința instituției în care se produce”. Altfel spus, inovația este cea care aduce noutate, iar continuitatea este reprezentată de mediul, cultura organizațională. Studiile asupra inovației în învățământ pun accent deosebit pe rolul personalului didactic în procesul de inovație, pe caracteristicile, comportamentele pe care trebuie să le aibă acesta. Caracteristici ale cadrului didactic inovator [1, p. 45] Mokhtar Kadouri (1998, apud, Boiron) Falchikov (1993, apud Bechard, 2001) Hannan, English și Silver (1999, apud 2001) Johnston (1996a, apud 2001) Pune în discuție „pedagogia tradițională”. Cadre didactice centrate pe studenți. Cadre didactice tinere aflate la început de carieră. Au o idee clară despre rolul lor ca profesori și voința de a controla mediul în sensul pe care-l doresc. Are o altă reprezentare asupra studenților – din receptor al cunoștințelor studentului devine partener de dialog. Cadre didactice cu experiență. Cadrele didactice care ameliorează situația pedagogică existentă. Accent pe învățarea studenților. Își dorește și acționează în sensul schimbării imaginii asupra studenților printre colegii lui. Expertii în tehnologia comunicației și informației. Bucuria de a predă și percepția cadrelor didactice că mediul de lucru are influență asupra modului lor de a predă. Se implică afectiv și personal în procesul de inovație. Cadre didactice nerăbdătoare (impatients) să inoveze. Deși este vorba despre perspective de abordare diferite, observăm că principalele caracteristici ale unui cadru didactic inovator, identificate de către toți

autorii citați, sunt cooperarea, colaborarea, încrederea în ceilalți, dorința și voința de a inova. Aceasta dovedește că inovația în învățământ ține prea puțin, sau deloc de vechimea în activitate a cadrelor didactice sau de disciplina predată, de nivelul de învățământ la care predau etc. Însă, deși se vorbește foarte mult despre mediul educațional și despre cum poate acesta influența inovarea, specialiștii recunosc faptul că se cunosc prea puține despre acesta. Ceea ce s-a reușit, până în momentul de față, este identificarea unor tipuri de relații care se stabilesc între cadrele didactice și modul în care acesta pot conduce sau nu la formarea unei culturi. Astfel, studiind relațiile de muncă între cadrele didactice pe continu-umul autonomie în muncă – interdependență, Little [apud Perron și Lessard] a identificat patru tipuri de relații:

- împărtășirea de informații și căutarea de idei (storrtelling and scanning for ideas)
- a se ajuta și a-și oferi suport (aid and assistance)
- împărțirea sarcinilor (mutual sharing)
- relații de colegialitate distante (work ties of collegiality)
- susceptibile de a deveni surse de conflict între cadrele didactice
- nu au consecințe durabile asupra reușitei școlare a studenților și asupra mediului educațional
- munci în legătură continuă (joint work)
- responsabilitate comună asupra activității didactice

- concepție colectivă asupra autonomiei profesionale

- suport din partea universității pentru inițiativele și leadership-ul cadrelor didactice în materie de practică profesională

- afiliere și solidaritate de grup profesională Potrivit schemei lui Little, primele trei tipuri de relații nu sunt în măsură să conducă la formarea unei culturi școlare reale, a unei culturi organizaționale care să favorizeze apariția inovației în învățământ.

Dezvoltarea unei culturi în învățământ care să fie și o cultură a inovației apare ca o soluție optimă pentru universitate, în general și personalul didactic, în special, pentru a face față exigențelor tot mai mari din partea societății și economiei, schimbărilor accelerate în domeniul științei și tehnologiei. Tipurile diferite de relații care se stabilesc între cadrele didactice conduc la culturi organizaționale diverse. Hargeaves [7, 78] identifică patru mari tipuri de culturi: individualism fragmentat, balcanizare, „colegialitate constrânsă” și colaborarea ca mod de lucru cotidian. Doar cel din urmă tip de cultură este considerat de către autor ca fiind favorabil inovației în învățământ. Formarea unei culturi favorabile inovației are la bază și motivația profesională a cadrelor didactice. Motivația și satisfacția în muncă a cadrelor didactice reprezintă una dintre temele de interes pentru cercetători, pentru că s-a constatat că reușita educațională a studenților depinde, într-o foarte mare măsură, de tipul de motivație al cadrelor didactice, de gradul de satisfacție profesională. Nume-

roase cercetări au demonstrat că atunci când cadrele didactice prezintă un nivel înalt de motivație profesională de natură intrinsecă (adică sunt motivați mai degrabă de realizările, rezultatele activității didactice, decât de beneficii exterioare muncii lor, precum salariul, prestigiul social) investesc mai mult în activitatea lor, dau dovadă de mai multă creativitate și eficiență în rezolvarea problemelor.

Raportându-ne la situația internațională, se poate afirma că inovația la nivelul sistemului de învățământ este extrem de limitată ca intensitate, acoperire, rezultate obținute etc. Unul dintre principalele obstacole în calea declanșării, dezvoltării inovației îl constituie regimul politic totalitar, care a controlat inclusiv sistemul de învățământ. În timp ce sistemele de învățământ din lumea occidentală găseau în inovație răspunsul, soluția la problemele cu care se confruntau și aplicau aceste inovații (descentralizarea, parteneriatele, alte autorități decât cele educaționale, dezvoltarea învățământului privat la toate nivelurile etc.), sistemul de învățământ devenea tot mai izolat, puternic controlat politic, cu un grad mare de centralism etc. Ori, așa cum afirma J. Hassenforder, „nu centralismul constituie un obstacol în calea inovării, ci spiritul autoritar care-l însoțește”. Într-un sistem de învățământ controlat politic, lipsit de resurse financiare, comunicarea între cadrele didactice era limitat, cooperarea impusă de la nivel central, familia sau alte organisme externe erau excluse din procesul de învățământ, astfel că mediul educațional nu era unul favorabil inovației. Cadre

didactice inovatoare au existat și în perioada comunistă, însă activitatea lor era limitată la nivelul clasei de studenți sau a unui grup restrâns de persoane. Conținutul învățământului promova egalitarismul, omogenizarea intelectuală și culturală, iar structura și organizarea sistemului răspundeau obiectivelor unei economii centralizate. Anumite măsuri luate la nivelul sistemului de învățământ, în perioada comunistă, au avut, inițial, caracter inovator, stabilirea unei legături strânse între instituție și producție. Aceste măsuri și-au pierdut însă din caracterul inovator, pe de o parte pentru că au fost impuse și condiționate politic, iar pe de altă parte pentru că nu au avut ca principal obiectiv unul de natură educațională – creșterea sau ameliorarea performanțelor, a competențele, deprinderile, abilitățile, creativității indivizilor –, ci unul de natură politică – sistemul de învățământ trebuia să contribuie la formarea „omului nou” devotat și supus sistemului. Alte cauze ale deficitului de inovare în învățământul nostru erau lipsa resurselor financiare și accesul limitat la dezvoltarea științei și tehnologiei (puține instituții de învățământ beneficiau de dotarea cu echipamente tehnice performante care să ajute desfășurarea procesului educațional – computere, laboratoare fonice etc.). Începând cu anii '90, sistemul de învățământ devine unul dintre sistemele în care s-au operat cele mai multe schimbări, la nivelul tuturor componentelor sale. Cuvântul de ordine la nivelul sistemului de învățământ este reforma. Inovația urmărește identificarea de soluții, oportunități, strategii, prin care

idealul educațional să fie atins. Reforma învățământului vizează asigurarea unui tratament egal în fața educației tuturor indivizilor, indiferent de particularitățile psihofizice, intelectuale, socio-familiale, economice, etnice, religioase sau de altă natură.

De asemenea, diferența dintre reformă și inovație în învățământ este dată și de faptul că, în timp ce prima este impusă de la nivel central – de sus în jos – și are de la început un grad mare de generalitate, cea de-a doua, inovarea, poate pleca de la nivelul unei instituții de învățământ, de la nivelul unui colectiv didactic, cercetători, grup de parteneri în problematica educației – de jos în sus – și abia după ce-și dovedește eficiența este preluată la un nivel mai larg. Inovația reprezintă un proces de învățare, de achiziționare de noi cunoștințe, de noi moduri de a lucra, fapt pe care personalul didactic, studenții și părinții acestora, alte autorități în experimentează deja. Descentralizarea sistemului de învățământ, chiar dacă într-o formă limitată, favorizează acest proces de învățare – cadrele didactice învață, în primul rând, să colaboreze, să coopereze între ele, cu autoritățile locale, cu familia în scopul creșterii șanselor de reușită a studenților lor. La nivel de structură și organizare au apărut modificări esențiale: învățământul privat la toate nivelurile sale, profiluri, specializări noi, specifice economiei de piață (educația antreprenorială, managementul), învățământ în limbile minorităților naționale, învățarea pe tot parcursul vieții etc.

Procesul de reformă este unul dificil, de lungă durată și numeroase studii și cercetări au subliniat faptul că la nivelul societății noastre se manifestă deja o anume oboseală, un „stres al reformei”. Aceleași studii evidențiază faptul că relațiile dintre cadrele didactice, dintre acestea și studenți s-au îmbunătățit, comunicarea și cooperarea fiind cele care i-au ajutat să facă față procesului de reformă. Inovația în învățământ poate și trebuie să fie susținută și stimulată, atât prin măsuri care să acționeze din interiorul sistemului, cât și din afara lui. În al doilea caz, finanțarea corespunzătoare a învățământului este una dintre măsurile cele mai importante, pentru că inovația solicită un suport financiar

Sistemul de învățământ trebuie să se concentreze într-o mai mare măsură asupra dezvoltării unor programe educaționale specifice pentru diferite categorii de populație, de la persoane cu dizabilități, la

minorități etnice, indivizi superior dotați, până la posibilitatea includerii în sistemul de învățământ a tuturor celor care doresc să-și perfecționeze, să-și completeze pregătirea necesară. Un alt mod de stimulare a inovației constă în recompensarea muncii în echipă. În prezent, la nivelul sistemului de învățământ personalul didactic, dar și studenții sunt evaluați, recompensați în funcție de activitatea individuală. Munca în echipă, implicarea în diverse programe, proiecte educaționale nu este recompensată în vreun fel și, deci, nu este atrăgătoare pentru indivizi. În aceste condiții nici motivația profesională și nici satisfacția în muncă nu sunt mari, fapt care împiedică formarea unei culturi școlare favorabile inovației. Învățământul se caracterizează prin forme incipiente ale inovației, dar care, printr-o intervenție susținută atât din interiorul sistemului cât și din afara acestuia, are șanse să devină o constantă a sistemului.

Bibliografie:

1. Boiron, M., L'innovation en question (s), www.leplaisirdapprendre.com/docs/innovation_en_questions.pdf.
2. Béchar, J. P., L'enseignement superieur et les innovations pedagogiques: une récénsion des écrits, „Revue des sciences de l'éducation”, Vol. XXVII, nr. 2, 2001, www.persee.com.
3. Cloutier, J., Qu'est-ce que l'innovation sociale?, www.crisis.uqam.ca/cahiers/ET0314.pdf.
4. Galand, B., Gillet, M. P., Le rôle du comportement de la direction dans l'enseignement professionnel des enseignants, „Cahier de recherche du GIREF”, www.persee.com.
5. Miclea, M., Vlăsceanu, L., Potolea, D., Petrescu. P. (coord.), Nevoi și priorități de schimbare educațională – fundament al dezvoltării și modernizării învățământului preuniversitar, 2006, www.edu.ro/index.php/genericdocs/8246.
6. Perron, M., Lessard, C., La professionalisation de l'enseignement et de la formation des enseignants: tout a-t-il été dit?, „Revue des sciences de l'éducation”, Vol. XIX, nr. 1, 1993,
7. Hassenforder, J., Inovația în învățământ, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996.

8. Règeimbald, A., Innovation sociale: définitions et caractéristiques, în *Innovations sociales en Qutaouais*. Rapport de recherche, [www.uqo.ca/observer/Organisation Communautaire/DevSocial/Innovation.pdf](http://www.uqo.ca/observer/Organisation_Communauteire/DevSocial/Innovation.pdf).
9. Raport annuel sur l'état et les besoins de l'éducation, 2004-2005. Le dialogue entre la recherche et la pratique en éducation: une clé pour la réussite, www.cse.gouv.qc.ca/fichiers/documents/publications/CEBE/50-0182-01.pdf
10. Stan Liliana, Cercetarea pedagogica și inovarea în invatamant, în vol. Psihopedagogie, Editura Spiru Haret, Iasi, 1994

MANAGEMENTUL ACTIVITĂȚILOR EXTRACURRICULARE ÎN CLASELE DE ADOLESCENȚI

Conf. univ. dr. Tatiana GRIBINCEA,

Universitatea de studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

Steliana SOLOVEI,

masterand la anul II, Programul de master Management Educațional

Componentele educației ca fundamente ale formării omului sunt cheia dezvoltării durabile, arta de a dezvolta calități morale, intelectuale, artistice și fizice pe care copilul le are în stare potențială. Semnificația și eficiența actului formativ determină disponibilitățile educației în raport cu influențele tot mai numeroase ale mediului social. Educația ca structură, obiectiv și conținut racordează în permanență cu cerințele și evoluția mediului socio-cultural.

Drept prioritate absolută, educația este un proces important de pregătire a copiilor și adolescenților pentru a deveni cetățeni activi într-o societate dinamică, în continuă schimbare și poate fi definită ca instrument de valorificare deplină a potențialului elevilor, de asigurare a egalității șanselor ale copiilor, contribuind, la fel, și la procesul permanent de îmbunătățire a calității vieții.

Secolul XXI a marcat un punct de turnură în evoluția conceptelor de educație formală și non-formală, aflate din ce în ce mai frecvent în centrul discursului educațional internațional. În plan european, inițiativa

promovării activității educative școlare și extrașcolare aparține Consiliului Europei prin Comitetul de Miniștri care și-a concretizat demersurile în recomandările adresate în acest domeniu statelor membre. Republica Moldova, în drumul său de integrare europeană, parcurge o serie de schimbări, inclusiv în domeniul educației. Aceste schimbări sunt iminente în contextul în care viața și societatea e în permanență modificare.

Managementul clasei de elevi este un domeniu de cercetare în științele educației care studiază perspectivele de abordare a clasei de elevi și structurile dimensionale ale acesteia, în scopul asigurării conduitelor corespunzătoare pentru desfășurarea procesului de predare-învățare-evaluare [4].

Această lucrare a apărut din necesitatea de a studia comportamentele adolescenților și de a găsi un set de metode clare și practice din afara lecției, și anume prin activități extracurriculare, pe care să le poată folosi un cadru didactic în activitatea de zi cu zi pentru a realiza un management eficient al clasei de vârstă școlară mare. Premisa de la care se

pornește este că fiecare profesor dorește să dezvolte copiii cu care lucrează, abilități de viață care să le asigure acestora o funcționare eficientă în societate. Să poată deveni lideri și, la rândul lor să poată fi cooperanți în a fi conduși. Suntem interesați să vedem că cei care ne sunt discipoli au simțul răspunderii, se pot autoorganiza, știu să discearnă între ce este corect și ce nu, au capacitatea de a lua decizii, sunt oameni de încredere, au acele competențe care îi ajută să reușească în ce își propun și se pot adapta unor reguli comune. O abordare eficientă a managementului clasei de adolescenți, de către cadrul didactic, îl învață pe elev autodisciplina și asumarea responsabilității.

Studiul a analizat participarea adolescenților în activități extracurriculare și extrașcolare în școală și comunitate, pentru a evalua influența și rolul activităților în managementul clasei de adolescenți. Studiul a constatat că adolescenții care au perceput sprijinul adulților au idei mai pozitive în abilitățile lor de conducere și de a fi conduși.

Descoperirile sugerează aportul activităților extracurriculare asupra facilitării managementului clasei de adolescenți în dependență de gradul de implicare a acestora în activități extrașcolare și în dependență de cât de mult, aceste activități, au corespuns nevoilor grupului țintă.

În lucrarea dată ne am propus să eficientizăm managementul educațional ca un obiectiv mereu actual. Odată cu schimbările necesităților și intereselor tinerilor, apare și nevoia de căutare a noi metode de îmbunătățire a procesului de management.

Activitățile extracurriculare se enumeră printre cele mai democratice, participative, interesante, ușor de modernizat, creative și formative, modalități de educare. Acest studiu are menirea de a aduce în lumină rolul activităților extracurriculare în eficientizarea managementului în clasele cu vârstă școlară mare.

Lucrarea abordează problemele actuale ale noii paradigme a managementului educațional în contextul noilor orientări și realități, menite să optimizeze activitatea educațională. Problemele actuale care stau în fața realizării unui management calitativ al grupului de adolescenți sunt tot acelea cu care se confruntă școala la general: comunicare deficientă elev-elev, elev-profesor, elev-părinte și profesor-părinte, absenteismul, violența în școală etc. Observațiile recente au arătat că există o legătură directă între comportamentul adolescenților în școală și rezultatele procesului de instruire. În consecință, multe dintre acestea nu pot fi diminuate dacă nu se iau măsuri eficiente.

De obicei, măsurile luate în școală (supraveghere mai strictă a elevilor cu comportament deviant, aplicarea unor sancțiuni mai severe celor care încalcă în mod regulat exigențele regulamentului școlar etc.) nu vor avea eficiență maximă dacă nu vor fi coordonate cu alte măsuri mai „creative” de diminuare a problemelor, cum ar fi formarea competențelor organizatorice în cadrul activităților extracurriculare. Studiul efectuat este necesar în soluționarea teoretică și practică a problemelor înfruntate în timpul

organizării clasei, prin investigarea aspectului extracurricular și stabilirea unor soluții.

Cercetarea evoluării sau schimbării culturii organizatorice a clasei de adolescenți în timpul și după o serie de participări/implicări ale elevilor în activități extracurriculare proiectate conform necesităților elevilor. Rezultatul va fi recunoașterea și de către elevi a corelației directe între participarea la activități extracurriculare ce răspund nevoilor grupului țintă și comportament, precum și identificarea cu cooperarea lor directă și interesată tipurilor principale de activități adaptate la necesitățile clasei, care să corespundă gradului de dificultate, să stimuleze interesul acestora pentru respectiva activitate, precum și să contribuie la creșterea nivelului de conștientizare al elevilor în privința responsabilității care le revine cu privire la managementul clasei, inclusiv cultivarea și perfecționarea competențelor sociale ale elevilor.

Scopul acestei teze este de a demonstra rolul activităților extracurriculare ca modalitate de management al clasei de adolescenți, prin elaborarea unui program de cercetare și activitate.

Scopul este promovarea activităților extracurriculare cu adaptări și ajustări conform caracteristicilor particulare ale grupului, care să stimuleze comportamentul pozitiv în timpul orelor și să faciliteze asimilarea eficientă a curriculumului și eficientizarea procesului de instruire.

Un instrument al reglementării activităților extracurriculare în școală, îl reprezintă consiliul profesoral – organ important în

managementul colectivului didactic. Este necesar de a se discuta la consiliile profesionale, la ședințele catedrelor, lansarea programelor, a proiectelor și studiilor în vederea îmbunătățirii activităților extracurriculare. Acestea nu trebuie realizate de dragul portofoliului, dar cu scopul fructificării parteneriatului școală-familie, a prevenirii fenomenului nereușitei școlare și a insuccesului în mediul școlar. Fiecare activitate trebuie planificată cu scopul de a atinge un obiectiv-țintă. Obiectivul nu poate fi formulat decât în urma studiului problemelor existente în școală.

A administra o clasă de adolescenți este asemeni lucrului agricultorului în primăvară. „Roadele toamnei” pot fi calitative doar în urma unui management al resurselor și tehnicilor de primăvară. Adolescenții sunt ca primăvara, și caldă, și friguroasă. Nu e greu pentru ei să treacă de la zâmbete la lacrimi foarte rapid. Doar un diriginte calm și profesional le poate cultiva, prin simulări, studii de caz, diverse alte activități, un simț al autocontrolului. Atunci când hormonii tulbură starea adolescentului, puterea autocontrolului, în diverse situații, calmează. Accentul, în astfel de cazuri, trebuie pus pe optimizarea comunicării diriginte-elev, diriginte-părinte, diriginte-profesor.

Practic toate problemele ce țin de asigurarea unui management educațional de calitate sunt legate de comunicare, care are drept obiectiv major stabilirea legăturilor reciproce la diferite niveluri și a unei colaborări eficiente între agenții educaționali, comunicării referindu-i rolul de transmitere a

mesajelor, gândurilor, ideilor și sentimentelor. Astfel, comunicarea este predominantă în procesul de învățare/predare/evaluare și este important ca toți cei implicați să înțeleagă acest fapt.

Activitățile extracurriculare sunt un prilej bun în exersarea comunicării și a rolurilor de grup. Comunicarea ne permite, în astfel de situații, să descoperim în fiecare personalitate o lume aparte. Nu în zadar francezii, cu referință la diversitatea speciei

umane, spun că lumea este în culori. Iată de ce comunicarea în grupul școlar devine deseori dificilă și pierde din ponderea eficienței dacă ne axăm pe diferențe și prejudecăți. Pentru o comunicare eficientă o mare însemnătate are nivelul de înțelegere între persoane. De asemenea, reprezentările pe care interlocutorii le pot avea unii despre alții sau despre rolurile lor, reciproc, riscă să falsifice interpretarea mesajelor, perturbându-se claritatea sau stabilirea identificărilor.

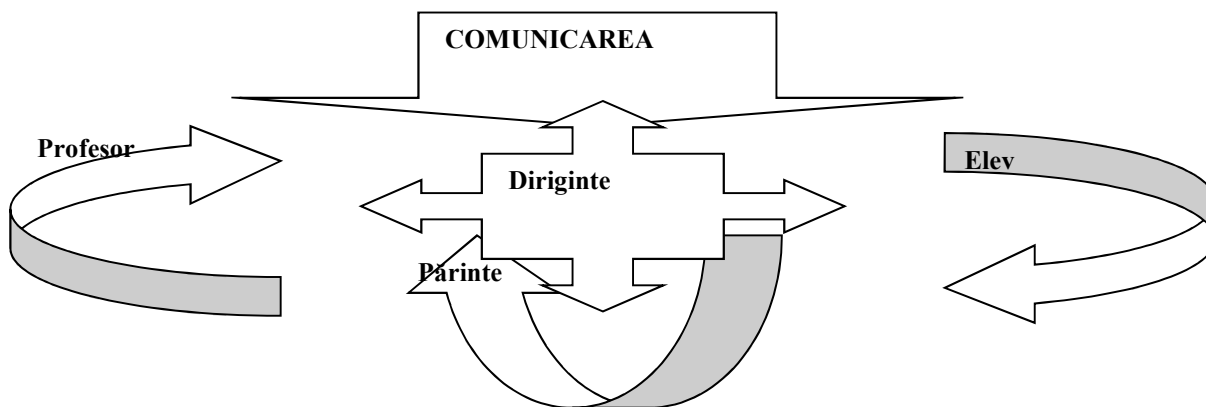

Figura 1. Comunicarea coordonată

Este necesar de a evita, prin comunicare, situațiile de conflict, de amenințare, de a aplica în rezolvarea conflictelor a tacticii „câștig-câștig”. O problemă majoră a procesului educațional, care reprezintă un impediment trainic în facilitarea derulării activității de management școlar, reprezintă comunicarea ineficientă, atât între elevi-elevi, cât și între elevi-profesori. La o primă viziune pare a fi ireal, atât timp cât, în genere, educația nu poate derula fără comunicare. Dar oare se ascultă participanții la comunicare, sau doar

se aud? Unde nu e comunicare calitativă, nu există relație. Or, în timpul lecțiilor obișnuite, acest lucru nu se dezvoltă în toată libertatea de care are nevoie. Aici punem accentul pe rolul activităților extracurriculare în dezvoltarea comunicării intergrup. Pentru a se cunoaște mai bine, e necesar de ieșit din găoacea tradițională. Deseori cele mai trainice prietenii dintre elevi s-au legat în afara școlii, pe terenul de joacă. De ce nu am simula condiții similare atât pe teritoriul școlii, cât și în afara ei, dar cu niște scopuri

bine stabilite? „Dăm Cezarului ce-i a Cezarului”. Oferim elevilor spațiu, condiții, metode interactive, le oferim și puterea de a decide, de a alege în dependență de nevoile lor. Nevoi înțelese prin comunicare, studii, analize. Spre regret, nu se prea practică studii sistematice. Generațiile se schimbă, deci și nevoile se modifică. Pe lângă scopurile generale ale educației întotdeauna apar noi obiective în rezolvarea problemelor actuale. Ca orice demers orientat către o finalitate, activitatea extracurriculară presupune o anume structurare și organizare, asigurate de corelarea activităților de proiectare, implementare și evaluare. Reușita activităților extracurriculare rezidă deci în gestionarea celor trei procese și în asigurarea relației ce se stabilește între acestea. În cadrul activităților extracurriculare, cele trei procese nu se constituie în procese originale, diferite cu mult de caracteristicile identificabile în orice situație educațională din școală, dar esența lor stă în particularizare, prin prisma specificului categoriei de activități extracurriculare pe care le vizează. Există însă niște repere generale, identificabile în cadrul fiecărui proces, indiferent de tipul de activitate extracurriculară avută în vedere. Indiferent de nivelul de acțiune și de tipul de control, procesul proiectării activităților extracurriculare se desfășoară în mai multe etape și se manifestă, ca orice proces de proiectare, ca un proces penta-fazic [1], structurat în jurul următoarelor aspecte, asupra cărora am încercat să oferim câteva note apreciative:

1. Selectarea finalităților, scopurilor și obiectivelor ce se doresc a fi atinse prin procesul de implementare a activităților extracurriculare.

2. Alegerea experiențelor extracurriculare necesare atingerii finalităților educaționale, planificate și organizate în prealabil, conform caracteristicilor situației educaționale, finalităților urmărite, conținuturilor curriculare, dar mai ales, particularităților de vârstă și individuale ale educabililor.

3. Alegerea conținuturilor prin intermediul cărora este oferită experiența de învățare, conform unor criterii de selecție mai puțin riguroase și științifice, și mai de grabă, centrate pe nevoile și interesele educabililor.

4. Organizarea și integrarea experiențelor și conținuturilor în activități specifice cu caracter extracurricular și anticiparea modalităților generale de realizare a acestor două aspecte, ca și repere orientative pentru munca efectivă a cadrelor didactice.

5. Evaluarea eficacității tuturor aspectelor din fazele anterioare, ca necesitate pentru eficientizarea și optimizarea activităților extracurriculare. Modalitățile sunt: evaluarea realizată de către principalele categorii de persoane care vor fi implicate în activitățile extracurriculare și evaluarea prin testarea efectivă în practică a proiectului extracurricular, pentru a-i certifica eficiența. Pornind de la criteriul locului desfășurării activităților extracurriculare și instituția care le gestionează, le putem clasifica în:

Tabelul 1. Activități extracurriculare

Activități extracurriculare desfășurate:			
- în instituțiile de învățământ, dar în afara lecției zilnice	- în afara instituțiilor de învățământ, dar sub incidența acestora	- în instituțiile de învățământ, de alte instituții cu funcții educative	- în afara instituțiilor de învățământ, de alte instituții cu funcții educative

În funcție de grupul țintă vizat și dimensiunea acestuia, activitățile extracurriculare sunt:

Tabelul 2. Activități extracurriculare

Activități cu întreaga clasă de elevi	Activități realizate pe grupe de elevi	Activități individualizate

În funcție de finalitatea urmărită, activitățile extracurriculare pot fi:

Tabelul 3. Activități extracurriculare

Activități cu caracter predominant informativ	Activități cu caracter predominant formativ

Fiecare cadru didactic care dorește ca activitatea extracurriculară aleasă să formeze un grup școlar integrat, trebuie să proiecteze activitatea cu caracter predominant informativ să se realizeze prin metode formative.

În funcție de dimensiunea educațională dominantă, activitățile extracurriculare sunt:

Tabelul 4. Activități extracurriculare [12].

Activități de educație intelectuală	Activități culturale	Activități sportive

Numai o activitate colectivă, condusă și îndrumată cu grijă, poate cuprinde și satisface obiectivele complexe ale muncii educative puse în fața colectivului. Activitatea extrașcolară a dirigintelui vine să lămurească și să adâncească unele preocupări ale școlii, consolidând cunoștințele, priceperile și deprinderile și stimulând interesele, înclinațiile

și aptitudinile elevilor. Activitatea practică va cuprinde un sistem de acțiuni educative, organizate în funcție de nivelul de dezvoltare al elevilor clasei, de preocupările și problemele care-i frământă la un moment dat, de faptele de viață care-i mobilizează și interesează. Astfel de acțiuni sunt:

- organizarea unor întâlniri și discuții cu personalități culturale și științifice;
- vizite în instituții culturale, muzee, expoziții de artă, spre a le oferi elevilor posibilitatea de a cunoaște concret sensul unei munci desfășurată cu pasiune;
- dezbaterăa unor fapte de viață, cunoscute de elevi pentru a le influența opiniile;
- participarea la acțiuni și evenimente importante care să consolideze deprinderi de muncă și opțiuni școlare și profesionale.

„Profesorul îi poate influența pozitiv atât pe tineri, cât și pe adulți, prin organizarea și îndrumarea diferitelor forme de activitate: conferințe, dezbateri, serii de întrebări și răspunsuri, audiții și vizionări în colectiv urmate de comentarii, organizate la casele corpului didactic, cluburi, biblioteci, muzee, case de lectură și de creație. Stimularea intereselor și a talentelor ca și încurajare de orice gen a creațiilor, trebuie să caracterizeze întreaga activitate a profesorului, dovedindu-și astfel angajarea și responsabilitatea față de colectivitate” [2].

Învățându-i, prin diverse metode, cum să învețe, cum să-și organizeze munca, cum să-și formeze priceperi, deprinderi și atitudini corespunzătoare în activitatea de instruire, dirigintele îi ajută, de fapt să se integreze cu succes în colectivul școlar și să-și găsească drumul propriu al auto-realizării și al autoformării.

Cercetarea a fost realizată în baza metodelor cantitative și calitative: ancheta, fișa de observație, experimentul, observația și

analiza documentelor. Ancheta realizată a urmărit satisfacerea cerințelor eșantionului în raport cu grupul țintă și colectarea informațiilor. Pentru asigurarea reprezentativității, ancheta a fost realizată pe eșantionul a cel puțin două școli. Întrebările formulate în chestionare sunt de opinie, ca tip – deschise, care lasă subiecții să organizeze răspunsurile lor cum intenționează, atât din punctul de vedere al conținutului cât și din cel al formei. Acest lucru permite o analiză mai detaliată a nevoilor elevilor, precum și culegerea unor sugestii ce se se subînțeleg din răspunsurile oferite. Întrebările deschise permit libertatea subiecților de a răspunde la întrebări și șansa de a furniza răspunsuri în profunzime. Mai mult, ele îi dau cercetătorului șansa de a întreba: „De ce a-ți oferit un răspuns particular?” sau „Puteți să explicați mai detaliat răspunsul dvs.?” Această flexibilitate permite obținerea informațiilor despre sentimentele și motivele care se află în spatele răspunsurilor elevilor. Întrebările deschise permit răspunsuri pe care cercetătorul nu le prevede posibile în construcția chestionarului, răspunsuri care pot sugera relații posibile cu alte răspunsuri sau variabile.

Cunoașterea profilului psihologic al vârstei și al individului adolescentului servește drept temelie pentru: formularea cerințelor, selectarea și aplicarea unor metode și procedee specifice în proiectarea și derularea activităților extracurriculare, organizarea rațională a diferitelor acțiuni educative, folosirea anumitor procedee ale dezaprobării etc.

Pentru a obține un management eficient al clasei de adolescenți este necesar ca orice activitate extracurriculară să fie bazată pe câteva principii:

- Principiul corelării funcționale între „cerințe” și „oferta educațională”;
- Principiul acordării de șanse egale tuturor beneficiarilor;
- Principiul bucuriei succesului sau optimismului pedagogic;
- Principiul valorificării resurselor pozitive ale personalității umane în vederea eliminării celor negative;
- Principiul susținerii reciproce;
- Principiul îmbinării exigenței față de elev cu respectul pentru el;
- Principiul coeziunii grupului școlar;
- Principiul respectării regulilor stabilite de grup.

Pedagogului îi revine sarcina, ca, pornind de la elementele existente, să intervină pentru înlăturarea unor trăsături și manifestări negative din conduita adolescentului. Aceasta este o cale indirectă de acțiune și impune o îmbinare a întăririi, încurajării pozitive cu cea a dezaprobării manifestelor nedorite, accentul punându-se pe cea pozitivă.

În acest scop cadrele didactice trebuie să cunoască bine personalitatea adolescentului/elevului pentru ai distinge trăsăturile. „Aveți grijă de el ca de cel mai delicat freamăt al sufletului uman, nu abuzați de puterea dumneavoastră..” „Adevăratul rost al pedagogiei constă în a ajuta chiar și celui copil, căruia îi este greu ceea ce este ușor altora, să nu se considere cu totul inferior, să

simtă marea bucurie omenească – bucuria cunoașterii, succesului, bucuria creației” [3]. Copilul cu o reușită academică joasă poate se poate simți om de succes într-o activitate extrașcolară, dacă pedagogul știe să îi încredințeze un rol adecvat personalității și capacităților lui. Acest fapt îl ajută să se integreze perfect în grupul școlar, să obțină încredere și să i se asculte opiniile personale. Toate acestea ajută ulterior pedagogul în gestiunea colectivului de elevi și în atribuirea diferitor sarcini școlare fiecăruia. Dacă adolescentul a învățat să își susțină colegii în diverse activități, dacă el a înțeles cât de important este pentru succes, să fii tacticos, răbdător și chiar altruist într-o activitate extrașcolară, el nu va uita de aceste trăsături în afara acestor activități.

Prin participarea la activități extracurriculare elevul adolescent obține numeroase avantaje care ulterior devin importante în procesul de management al grupului școlar:

Responsabilitate - „O călătorie de o mie de mile începe cu un pas.” (proverb chinezesc).

Înțelepciune - „Singura avere nepieritoare e înțelepciunea” [146p. 32].

Muncă - „Munca necurmată învinge totul” [146p. 32].

Știință - „Știința este putere” [146p. 32].

Calități - „Pentru un talent adevărat, orice defect poate deveni calitate. Marile talente au capacitatea de a-și transforma micile defecte în calități.” [147p. 32].

Managementul clasei de elevi reprezintă teoria și practica, știința și arta proiectării, organizării, coordonării, evaluării,

reglării elementelor activității educative (nu numai a resurselor), ca activitate de dezvoltare liberă, integrală, armonioasă, a individualității umane, în mod permanent, pentru afirmarea autonomă și creativă a personalității sale, conform idealului stabilit la nivelul politicii educaționale naționale și europene.

Rolul activităților extracurriculare în managementul clasei de adolescenți este demonstrat teoretic și practic ca fiind de o importanță majoră prin formarea competențelor de viață și personalității elevului adolescent. Prin formele sale specifice, activitatea educativă extracurriculară și extrașcolară dezvoltă gândirea critică și stimulează implicarea tinerei generații în actul decizional în contextul respectării drepturilor omului și al asumării responsabilităților sociale, realizându-se, astfel, o simbioză lucrativă între componenta cognitivă și cea comportamentală. Studiul dat a constatat că adolescenții care au perceput sprijinul adulților au percepții mai pozitive ale abilităților lor de conducere și de a fi conduși.

Descoperirile sugerează aportul activităților extracurriculare asupra facilitării managementului clasei de adolescenți în dependență de gradul de implicare a acestora în activități extrașcolare și în dependență de cât de mult, aceste activități, au corespuns nevoilor grupului țintă.

Este regretabil faptul că activităților extrașcolare, după părerea mea, nu li se acordă atenția cuvenită. În contextul crizei economico-financiare în care se află, în mod

regretabil, țara noastră, domeniul activităților extracurriculare nu are parte de finanțarea și dezvoltarea necesară. Un număr considerabil de elevi nu participă, sau participă foarte rar în activități din afara clasei, deci, nu profită de o serie de competențe și oportunități de dezvoltare. Activitățile realizate în instituția școlară sunt dictate „de sus” și nu întotdeauna corespund necesităților grupului țintă. Elevii, deseori, participă cu idei la realizarea anumitor activități, însă nu iau parte la decizia temei unei sau altei activități. Elevii, cu vârstă școlară mare, se află la o etapă a vieții lor, în care își definesc personalitatea, suferă diverse schimbări fizico-psihologice și simt nevoia de a face parte din grup și de a-și manifesta personalitatea. Activitățile extracurriculare reprezintă un bun prilej în realizarea acestor necesități. În astfel de momente organizatorice, fiecare se poate prezenta ca organizator și coparticipant important. Dirigintele poate descoperi acele „hățuri” necesare în procesul de management școlar. După o serie de activități în comun, grupul școlar devine mai fuzionat și mai definit, este mai ușor de administrat și autoorganiza.

I. „Managementul pedagogic e definit ca știința și arta de a pregăti resursele umane, de a forma personalități, potrivit unor finalități acceptate de individ și de societate”. Apoi e definit ca „un ansamblu de principii și funcții, de norme și metode de conducere care asigură realizarea obiectivelor sistemului educativ, la standarde de calitate și eficiență cât mai înalte, iar la nivelul fiecărui sistem educativ se afirmă note specifice”[16p.

20]. În consecință, activitatea educativă extracurriculară reprezintă spațiul aplicativ care permite transferul și aplicabilitatea cunoștințelor, abilităților, competențelor dobândite în sistemul de învățământ.

Dezvoltarea corectă a adolescenților se bazează pe stimularea mai multor arii în strânsă legătură cu activitatea lor. Pentru a depăși dificultățile de relaționare, este util ca diriginții să-și stabilească strategii de comunicare în relaționarea cu elevii bazate pe empatie și înțelegerea nevoilor, încredere și respectarea intimității. Un adolescent echilibrat alege activități care contribuie la dezvoltarea caracterului, creșterea încrederii în sine, dezvoltarea abilităților de socializare, identificarea pasiunilor și luarea deciziilor. Activitățile extracurriculare nu trebuie să fie o obligație. Ele trebuie să aducă plăcere adolescentului. Activitățile extracurriculare sunt o sursă de dezvoltare, de divertisment. Participarea la activități extrașcolare face să te simți bine, să te se simți confortabil la școală. Aici trebuie de subliniat necesitatea de a menține un echilibru între școală, activități extracurriculare, timp liber, relaxare și familie.

Accentul se pune nu pe simpla prezență sau absență a unui program de activități extracurriculare, ci pe măsura modului de participare și interacțiune a elevului cu acestea, în sensul că o activitate prezentă, dar indiferentă subiectului cu care vine în contact, este inertă din perspectiva dezvoltării acestuia. Altfel spus, condiția dezvoltării este ca factorul de mediu extracurricular să acționeze asupra individului, iar

acesta să reacționeze prin intermediul unei activități proprii specifice. Acțiunea factorului de mediu extrașcolar, la fel ca și cea a eredității, este una de factură aleatorie putând fi în egală măsură o șansă a dezvoltării sociale sau un blocaj al acesteia.

Recomandările și concluziile finale:

- a) Activitățile extracurriculare cultivă la elevi: responsabilitate, respect, sentiment de prietenie, atașament de grup, autoorganizare, respectarea regulilor etc., toate fiind calități necesare în realizarea managementului clasei de elevi.
- b) Participarea constantă în viața extrașcolară diminuează riscul de implicare în activități dubioase precum delincvență, consum de tutun, alcool, droguri etc., impedimente grave în realizarea unui management educațional eficient.
- c) Planificarea activităților extracurriculare se efectuează strategic spre ținerea obiectivelor bine determinate inițial, nu doar pentru „bifarea” în registrele școlare.
- d) Fiecare instituție școlară trebuie să ofere o gamă cât mai largă de activități extracurriculare, diverse teme, subiecte și modalități de realizare a acestora, astfel încât fiecare elev să se regăsească în viața extrașcolară.
- e) Participarea elevilor în luarea deciziilor reprezintă un bun mijloc de motivare și determinare în alegerea

- și implicarea activă a tinerilor în activități propice dezvoltării.
- f) Activitățile extracurriculare trebuie planificate nu doar în conformitate cu strategia națională de dezvoltare a învățământului, dar, în primul rând, conform nevoilor elevilor din școala/mediul/localitatea dată, astfel încât aceștia să găsească soluții la problemele lor.
- g) Activitățile extrașcolare trebuie realizate conform timpului și vieții actuale, prin metode atractive elevilor.

- h) Implicarea elevilor în activități extracurriculare se face din primele etape ale formării grupului școlar.

Rolul activităților extracurriculare în managementul clasei de adolescenți reprezintă o punte de educație aflată între școală și societate. Finisez prin fraza lui Victor Hugo „Cel ce deschide o școală, închide o temniță”, parafrazând: cel ce participă în activități extracurriculare, își deschide o ușă spre dezvoltare și închide o ușă spre comportamentul de risc, atât de nefast nu doar pentru școală sau managementul școlar, dar pentru viață, în general.

JOCUL MUZICAL DIDACTIC-METODA ACTIVĂ DE INTRUIRE ÎN EDUCAȚIA MUZICALĂ PREȘCOLARĂ

Conf. univ. dr. Tatiana GRIBINCEA,

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

Eugenia VOLNIȚCHI,

MA, Management Educațional

Aplicarea jocului muzical-didactic în cadrul activității de educație muzicală în învățământul preșcolar are o funcție esențială în structurarea eului afectiv, motivațional, cognitiv și social, deoarece este manifestarea primară a atitudinii creative a copiilor față de ceea ce îi înconjoară, întrucât stimulează imaginația, gândirea și creează buna dispoziție.

Reflectând asupra procesului de predare-învățare am considerat că este indiscutabil faptul că jocul muzical-didactic este metoda principală care contribuie la optimizarea abilităților muzicale ale copiilor. La vârsta preșcolară, jocul este metoda cea mai reușită pentru a afla ceva nou.

Jocul muzical-didactic, utilizat la toate etapele activității muzicale (audiție, cânt, dans, interpretare la instrumente pentru copii), prezintă o importanță covârșitoare, întrucât este o activitate care produce satisfacții și plăceri, îi atrage și îi interesează, prilejuind copiilor trăiri emoționale din cele mai puternice.

Jocul muzical-didactic, utilizat la toate etapele activității muzicale (audiție, cânt, dans, interpretare la instrumente pentru copii), prezintă o importanță covârșitoare, întrucât este o activitate care produce satisfacții și plăceri, îi atrage și îi interesează, prilejuind copiilor trăiri emoționale din cele mai puternice.

Prin cercetarea dată am urmărit să demonstrez că lipsa jocului muzical-didactic, sau înlocuirea lui cu ascultarea vorbelor, duce la blocarea energiilor care susțin dezvoltarea. Efortul depus de copii este din ce în ce mai mare și sunt mulți acei care clachează în fața efortului, dezvoltarea lor stagnează sau intră într-un regretabil regres. De aceea o atenție sporită trebuie de acordat activității de bază a preșcolarilor – jocului muzical-didactic.

1. Jocul muzical-didactic trebuie folosit sistematic în procesul de predare-învățare.
2. Trebuie de format deprinderi de joc la copii pentru a obține eficiență.

3. Copiii trebuie să-și completeze permanent minioficiul cu variate tipuri de jocuri.
4. De antrenat copiii în alcătuirea cartotecilor jocurilor muzical-didactice.
5. De creat materiale intuitive pentru realizarea jocurilor muzical-didactice.
6. De antrenat copiii în crearea variantelor proprii de jocuri muzical-didactice pentru a stimula creativitatea lor.

Forma de bază a educației muzicale este jocul, până la „dramaturgia muzicală”. Jocul ca metodă și formă este una din marile inovații metodologice ale învățământului tradițional. Chiar dacă a văzut *kindergartenul* ca „uvertură” la școala pestalozziană (școala intuiției și a exercițiului), care recomandă jocul numai pentru vârstele preșcolare, un moment de avangardă în care se reglementează o altă relație între profesor și elev (acum partener de joc) în care se evidențiază noi finalități: libertatea de acțiune și elementul „interes”. Jocul este o „activitate multiplă” cu lucrările pentru plăcere senzorială, el nu înseamnă însă sincretism, ci numai intuiția formelor cu simboluri, deci intuiția așa numitelor daruri. Cele șapte daruri nu sunt active, decât un număr esențial de mijloace didactice vizualizate, corpuri geometrice cu care copiii se joacă în grădina sau în atelier, cântece [3].

Principii necesare învățământului celor mici:

- principiul activității într-o formă complexă, sincretică a jocului. În joc, copilul își exersează energia fizică, dar și sufletească, adică își imaginează,

judecă, are spirit de inițiativă, are diverse sentimente, își exersează hotărârea și voința;

- principiul intuiției prin toate simțurile;
- principiul legăturii dintre intuiție și activitatea practică.

O altă teorie importantă - jocul este forma și metoda diferențiată de instruire a copiilor, punând accentul pe nevoia spontană a copilului.

Această metodă este o metodă a „școlii active” pentru că:

- lucrează în grupuri de copii sau individual pentru acomodarea, armonizarea activităților cu nivelul de aptitudine a copiilor;
- elevii nu se mai instruiesc teoretic, ci prin exerciții-joc își formează și își dezvoltă simțurile și prin mici activități, ce au ca scop formarea unor elemente de educație morală, comportament social, formarea atenției etc.
- metoda nu depășește, prin programa de cântece, sistemul ritmic, sistemul metric și sistemul tonal, problematica didacticii tradiționale, în ceea ce numim noi conținut muzical. Rolul educatorului este cel imaginat de „școala activă” și anume acela de a crea condiții pentru satisfacerea „chemărilor launtrice, senzoriale ale copilului”, după care trebuie să se retragă [2].

Jocul muzical - formă dinamică a jocurilor instructive - are asupra copilului influențe educativ-formative mai profunde, decât cele obținute de la alte tipuri de jocuri, datorită intrării în acțiune în vâltoarea jocului

- a calităților de transfer ale muzicii, o particularitate specifică acestei arte. Ea se manifestă în puterea de modelare și cizelare pozitivă a psihicului și chiar a fizicului copilului [1].

Unul din mijloacele principale de dezvoltare a activității muzicale indepen-

dente a copiilor este jocul muzical - didactic. El unește toate aspectele activității muzicale: audiția muzicală, cântul, dansul, interpretarea la instrumentele muzicale jucării (Figura 1).

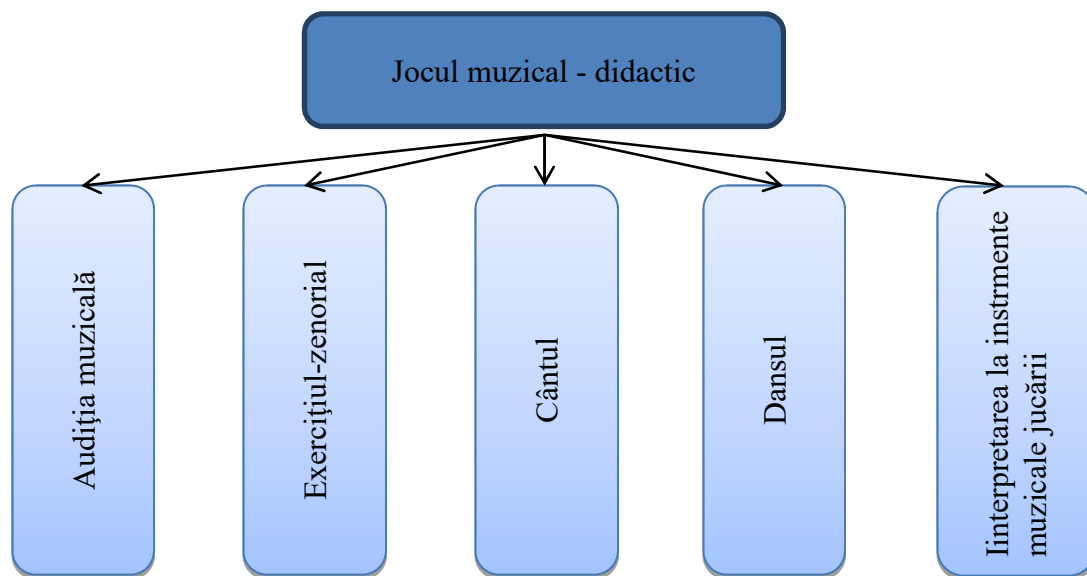

Figura 1. Aplicarea jocului muzical - didactic

Principală distincție a jocurilor musical-didactice este să formeze la copii aptitudini muzicale, să-i ajute să perceapă raportul sunetelor înalte în formule accesibile de joc,

să dezvolte simțul ritmului, auzul timbral, să-i îndemne să folosească la activitățile independente cele învățate

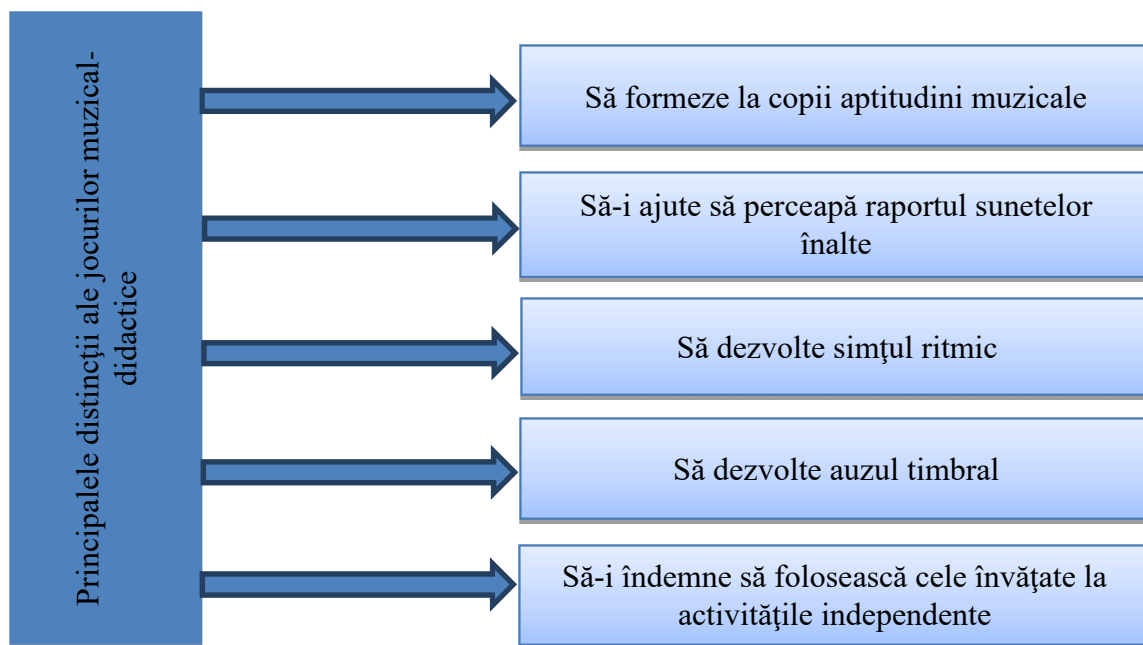

Figura 2. Principalele distincții ale jocurilor muzical-didactice

Jocurile muzical-didactice îmbogățesc copiii cu impresii noi, le dezvoltă inițiativa, independența, capacitatea de a deosebi însușirile principale a sunetului muzical. Valoarea pedagogică a jocurilor muzical-didactice este aceea de a deschide în fața copiilor calea întrebuirii cunoștințelor primite în viață. Ca și alte jocuri, cele muzicale trebuie să includă dezvoltarea activităților de joacă. Ele trebuie să-i ajute pe copii, într-o formă interesantă, să audă, să deosebească, să compare unele proprietăți ale muzicii, iar după aceasta să acționeze cu ele.

Activitatea independentă a copiilor în grădinița de copii este foarte variată. Printre ele este și cea muzicală. În timpul liber copiii

organizează jocuri însoțite de cântec, improvizează la instrumente muzicale pentru copii, organizează prezentări teatralizate. Una dintre cele mai bune metode de dezvoltare a activității muzicale independente ale copiilor sunt jocurile muzical - didactice. Ele unesc în sine toate compartimentele activității muzicale: cânt, audiție, mișcări muzical - ritmice, interpretare la instrumente muzicale pentru copii.

În copilăria mică și mijlocie, jocul constituie tipul fundamental de activitate. Rolul principal al jocului muzical - didactic este formarea la copii a capacităților muzicale într-o formă accesibilă de joc, să-i ajutăm să deosebească sunetele înalte de cele joase, să le

dezvoltăm simțul ritmic, timbral și auzul dinamic, să le trezim dorința de a acționa independent, folosind cunoștințele căpătate în cadrul activității muzicale. Jocurile muzical - didactice îmbogățesc impresiile copiilor, le dezvoltă inițiativa, independența, capacitatea de a percepe, de a deosebi însușirile de bază ale sunetului muzical. Valoarea pedagogică a jocurilor muzical - didactice constă în faptul că ele deschid în fața copiilor drumul implementării cunoștințelor căpătate în viața practică.

Ca oricare alt joc, jocul muzical-didactic trebuie să includă dezvoltarea acțiunilor de joc. La baza materialului didactic stau obiectivele dezvoltării la copii a percepției muzicale, acțiunea de joc trebuie să ajute copilul, într-o formă interesantă, să audă, să compare unele proprietăți ale muzicii, iar apoi să acționeze cu ele. De exemplu: jocurile „Telefonul muzical”, „Din ce cântec suntem” îi vor ajuta pe copii să intoneze curat, să aprecieze dacă cântecul a fost interpretat corect, să audă schimbarea tempoului, dinamica sunetului. Jocurile „Amintește-ți melodia”, „Repetă” dezvoltă simțul ritmic, îi învață să intoneze exact melodia, desenul ritmic al cântecului. Cu acest scop se folosesc diverse materiale didactice: cuburi, baghete, zurueli, clopoței, ciocânașe ritmice sau muzicale.

În timpul jocului copiii nu doar capătă cunoștințe muzicale, la ei se formează trăsăturile individuale de personalitate, și, în primul rând, simțul de prietenie și responsabilitate.

Jocurile muzical-didactice trebuie să fie simple și accesibile, interesante și captivante.

Doar în acest caz ele trezesc la copii dorința de a cânta, audia, a dansa și a se juca.

Jocurile muzical-didactice trebuie să fie interesante și viu colorat formate. Copiii trebuie să ia parte activă la pregătirea materialului necesar pentru aceste jocuri, deoarece jocurile, la confecționarea cărora au luat parte copiii, sunt cu mult mai iubite și mai interesante pentru copii.

Jocurile muzical-didactice se pot organiza, atât în cadrul activității muzicale, cât și în cadrul altor activități sau a timpului liber [4].

La audiție copiii fac cunoștință cu lucrări vocale și instrumentale de diferite caractere, ei re trăiesc anumite sentimente. Pentru ca copiii să înțeleagă mai bine lucrările muzicale folosim jocurile muzical-didactice.

Ascultarea muzicii joacă un rol important la dezvoltarea activității de sine stătătoare a copiilor. Rezultate bune în acest domeniu se poate obține numai cu condiția unei anumite dezvoltări muzicale pe care copiii o primesc la activitățile muzicale. Cum o să fie ea constituită, ce fel de hotărâri și la ce scopuri se va ajunge, aceasta va fi rezultatul participării active a copiilor în organizarea diferitor jocuri muzical-didactice, prin urmare li se va oferi un mare ajutor la dezvoltarea activității muzicale la copii.

În timpul ascultării muzicii cu copiii la grădiniță se folosesc diferite jucării care pot „să vorbească”, să „se miște” împreună cu copiii. Toate acestea duc la buna reproducere a materialului, la perceperea și memorizarea lui. De exemplu în „Săculețul fermecat” [49. p.22] se pot ascunde jucării care au venit la

copii în ospeție. Răsună melodii cunoscute pe care copiii le recunosc și după aceasta jucăriile se scot din săculeț. Ele se salută cu copiii. Acestea pot fi jucării obișnuite, moi sau păpuși. Așa o formă de joacă le place copiilor care dialoghează cu păpușile. Treptat datorită jocurilor copiii pot ușor să recunoască lucrări muzicale, să deosebească și să recunoască dansul, cântecul de leagăn, marșul.

Pentru a fixa materialul învățat, la capitolul ascultarea muzicii, se întrebuintează, destul de eficient, în grupele mari, jocul muzical-didactic „Găsește ilustrația cuvenită”. Copiilor le place să ghicească melodia cunoscută, să selecteze ilustrații după conținutul ei. Dacă cineva se încurcă la căutarea ilustrației, atunci ceilalți copii vin în ajutor. În deosebi copiii recunosc lucrările muzicale, audiind secvența de la început. În grupele mari copiii, de asemenea, fac cunoștință cu instrumentele muzicale. În jocul muzical-didactic „Cum e muzica”, copiii stabilesc muzica vocală și instrumentală. Numărul jucătorilor depinde de cantitatea materialului împărțit, poze, cartonașe care ilustrează muzica vocală și instrumentală. Acest joc se poate efectua, folosindu-se discul. Copiii recunosc melodia fără dificultăți. Ei acoperă jumătatea cartonașului gol, punând-o înaintea instrumentului și înaintea cartonașului care ilustrează cântecul. Programul este construită pe baza cunoașterii copiilor cu muzica de joc, marș, cântec de leagăn. Pentru interogarea completă a întregii grupe se împart fișe ce ilustrează unul din

genurile muzicii și copiii, ascultând, ridică fișa corespunzătoare.

O mare influență, la educarea și dezvoltarea muzicală, o au melodiile populare. Ele sunt simple și accesibile pentru toate vârstele.

Pentru dezvoltarea auzului muzical folosim următoarele jocuri muzicale:

a) *Recunoașterea sursei sonore.*

În baza principiului didactic de a porni de la cunoscut spre necunoscut este indicat ca, primele activități muzicale, să se organizeze sub formă de jocuri de recunoaștere a vocilor omenști: vocea tatălui, a mamei, a bunicului, a bunicii, a fratelui mai mare și mai mic, făcând, astfel, apel la capacitatea copilului de a le distinge după înălțimea și timbrul lor.

Se mai poate apela la recunoașterea după sunete a păsărelelor, a pisicii, a cățelului, claxonul salvării, zgomotul motoarelor etc. La început, onomatopeele vor fi însoțite și de silabele specifice, urmând ca mai târziu „glasul păsărilor sau animalelor”, semnalele mașinilor să fie recunoscute numai după sunetele lor specifice, fără silabele omonatopeice, care sugerează răspunsul și delimitează problematizarea. În acest caz sunt două criterii de diferențiere: înălțimea și timbrul.

Ceva mai târziu se pot intona, pentru a fi recunoscute, sunete care au aceeași înălțime, dar timbruri diferite sau același timbru, dar înălțime diferită.

b) *„Ghicește cine te-a strigat”* este un alt joc de recunoaștere a sursei sonore numai după timbru, înălțimea vocilor copiilor fiind în general aceeași. Este o problemă ca dintre 20 copii să recunoști vocea celui care te-a

strigat, numele tău fiind alcătuit din două-trei silabe. Este necesară, pentru aceasta, o concentrare benevolă maximă a celui în cauză, o acutizare auditivă și un spirit de observare ascuțit și aici, ca și la jocul anterior, trebuie respectate regulile jocului, reguli care au același rol formativ. Răsplata care se acordă fiecărui câștigător în parte – un cântec special – îi umple inima de bucurie, îl îmbărbătează pe cel timid și-l disciplinează pe cel cu mult temperament, știindu-se că „preșcolarul nu se bucură atât de unele valori materiale, cât de ceea ce le poate crea o satisfacție morală”. Totodată, câștigarea sufletească a copilului este un resort indispensabil pentru dezvoltarea ulterioară a acestuia.

c) *Se practică des în grădinițe jocul „Recunoașteți instrumentul”* [49. p.40].

Propunătorul prezintă copiilor, vizual și auditiv, mai multe instrumente muzicale cu denumirile lor: vioară, fluiet, muzicuță, clopoțel, pian-jucărie, tamburină, toba, maracas, trianșlu etc. (la început mai puține apoi din ce în ce mai multe), după care sub formă de joc se trece la recunoașterea fiecăruia după timbrul său. Mai târziu, spre complicarea jocului și sporirea atenției, a capacității de concentrare li se cere să recunoască două instrumente acționate simultan, spre exemplu: nai-clopoțel, pian-tamburină, muzicuță-tobă etc. Jocul este foarte antrenant și-i mobilizează total pe copii, mai ales că regula jocului prevede ca răsplată, pentru cei ce recunosc, dreptul de a cânta la instrumentul respectiv. Tot acest joc impune copiii să respecte niște reguli: să-și acopere privirea spre a nu vedea instrumentul folosit până la

semnalul propunătorului, să nu răspundă neîntrebat, să nu șoptească etc, reguli care vizează voința, capacitatea de autostăpânire, disciplina.

Respectând cerințele Curriculumului preșcolar, în grupa mare, trimestrul I, urmărim următoarele obiective de referință la audiția muzicii:

- Receptarea și determinarea conținutului emoțional în creațiile muzicale: solemn, maestos, duios, liniștit, trist, vesel, vioi. Este binevenită aici folosirea jocului muzical-didactic „Ghici” [49. p.24].

Competența specifică: Dezvoltarea atenției, receptivității și deprinderilor de a deosebi muzica cu caracter vesel, liniștit și trist prin intermediul jocului muzical-didactic „Ghici”, utilizând fișe cu imagini.

Obiective operaționale:

- Să reacționeze la muzica cu caracter diferit, ridicând fișa respectivă;
- Să comenteze de ce au ales imaginea dată;

Materiale pregătite pentru desfășurarea jocului:

- Fișe cu imaginea soarelui – caracter vesel; norașului cu soare – caracter liniștit; norașului – caracter trist [Anexa 1];
- Material muzical instructiv:
 - „La plimbare” muz. De B. Dubăsarcki (caracter vesel);
 - „Doina” melodie populară (caracter liniștit);
 - „Toamna” muz. D. Radu (caracter trist) [37. p.48].

Desfășurarea jocului:

Copiilor li se împart câte trei fișe cu imagini diferite, leducatorul muzical interpretează prima creație cu caracter vesel și copiii ridică imaginea soarelui, urmează interpretarea creației cu caracter liniștit copiii ridică imaginea nourășului cu soare, urmează interpretarea creației cu caracter trist și copiii ridică imaginea nourășului. În urma familiarizării cu diverse caractere educatorul muzical evaluează cunoștințele copiilor prin exercitarea secvențelor din creații. Copiii dau dovadă de cunoștințe acumulate, ridicând fișa corespunzătoare.

Din experiența proprie aș spune că preșcolarilor le place, nespun de mult, acest joc, ei se străduie să fie atenți și să ridice fișa corespunzătoare.

Jocului muzical – didactic ca metodă activă în cadrul activității muzicale a fost și este reflectată în concepțiile multor teoreticieni. În urma efectuării acestei cercetări ne convingem încă odată că Freobel avea dreptate afirmând „în joc, copilul își exersează energia fizică, dar și sufletească, adică își imaginează, judecă, are spirit de inițiativă, are diverse sentimente, își exersează hotărârea și voința”. Pentru a atinge performanțe în educație trebuie pus accentul pe nevoia spontană a copilului, jocul.

Lucrarea de față și-a propus să demonstreze eficiența aplicării jocurilor muzical-didactice în cadrul tuturor etapelor activității muzicale. Indiferent de vârsta copiilor și de pregătirea anterioară a lor, orice activitate muzicală trebuie să pornească de la practică și să se concretizeze în aceasta.

Extinderea jocurilor la această vârstă am considerat-o necesară pentru faptul că și educația muzicală a copiilor se poate realiza prin joc. Educația muzicală tradițională datorită limitelor ei nu reușește să înzestreze copiii de azi cu deprinderi care îl fac capabil să descopere singur și să rezolve probleme referitoare atât la domeniul muzical cât și la cele legate de propria persoană.

Jocurile muzical – didactice folosite în cadrul activității muzicale fac parte integrantă din procesul de însușire constientă a elementelor de bază ale limbajului muzical situându-se la limita superioară. Practicarea lor în cadrul activităților muzicale au avut rolul de a completa și diversifica metodele didactice specifice educației muzicale tradiționale dezvoltând diferențierea simțurilor, antrenarea permanentă a gândirii, a capacității de concentrare, de coordonare și deschidere spre alte domenii de activitate. Pentru practicarea jocurilor musical - didactice de improvizație, atât în timpul activității muzicale, cât și în timpul liber al copiilor este nevoie de o educație prealabilă în domeniul improvizației. Disponibilitatea spre manifestarea liberă, spontană, creativă, la vârste mici este mult mai mare, cu cât copilul crește cu atât autocontrolul blochează mai mult spiritul creativ. Această creativitate trebuie retrezită sau recâștigată cu atât mai mult la generațiile de copii care vor deveni viitori dascăli.

Rezultatele cercetării cu privire la eficiența jocului muzical – didactic ca metodă activă în instruirea copiilor de vârstă preșcolară, confirmă importanța folosirii acestei metode zi de zi, validează valoarea teoretică

și practică a cercetării, semnificația tezelor înaintate spre susținere. Modelul sinergetic al „Suportului metodic de utilizare a jocului muzical – didactic”, metodologia de implementare în practicile educaționale constituie valoarea creată a cercetării și demonstrează soluționarea problemei științifice investigate, ceea ce ne permite a face următoarele concluzii generale:

- S-au selectat instrumentele eficace de îmbunătățire a calității procesului educațional.
- Prezentul „Suport metodic de utilizare a jocului muzical – didactic” s-a axat pe nevoile specifice ale educatorilor muzicali, care activează în instituțiile preșcolare.
- Acest suport a avut ca bază practicile deja existente în domeniul educației muzicale, ținându-se cont de particularitățile de vârstă ale copiilor. El s-a referit la totalitatea jocurilor muzical – didactice utilizate în cadrul tuturor etapelor activității muzicale și a fost elaborat pentru a fi utilizat de către educatorii muzicali din instituțiile preșcolare, deoarece nu exista un astfel de suport în limba română.

Cercetarea efectuată ne-a demonstrat necesitatea folosirii jocului muzical – didactic la toate etapele activității muzicale, deoarece aduce rezultate foarte bune fără ca copilul să depună un efort enorm.

Recomand jocul muzical – didactic ca o metodă creatoare de dezvoltare a personalității copilului conducându-l spre autonomie și creativitate, ca educația să se desfășoare după regulile jocului, pentru că acestea, de-a lungul istoriei omenirii, s-au cristalizat, s-au selectat în mod natural, păstrând ceea ce este mai valoros, de la jocurile simple din folclor până la cele mai complexe jocuri de societate. Să folosim jocurile muzical – didactice la orice etapă a activității muzicale, ba chiar și în timpul altor activități, deoarece lipsa acestuia, sau înlocuirea lui cu ascultarea vorbelor, duce la blocarea energiilor care susțin dezvoltarea. Efortul depus de copii este din ce în ce mai mare și sunt mulți aceia care clachează în fața efortului, dezvoltarea lor stagnează sau intră într-un regretabil regres. De aceea o atenție sporită trebuie de acordat activității de bază a preșcolarilor – jocului muzical-didactic. Consider că:

1. Jocul muzical-didactic trebuie folosit sistematic în procesul de predare-învățare.
2. Trebuie de format deprinderi de joc la copii pentru a obține eficiență.
3. Copii trebuie să-și completeze permanent minioficiul cu variate tipuri de jocuri.
4. De antrenat copiii în alcătuirea cartotecilor jocurilor muzical-didactice.
5. De creat materiale intuitive pentru realizarea jocurilor muzical-didactice.
6. De antrenat copiii în crearea variantelor proprii de jocuri muzical-didactice pentru a stimula creativitatea lor.

Bibliografie:

1. Aldea, G, Munteanu, G. Didactica educației muzicale. Bucuresti: E.D.P. 2001. 195 p.
2. Бекина, С, Ломова,Т, Соковнина, Е Музыка и движение. Москва: „Просвещение”, 1983. 207 p.
3. Кононова, Н. Музыкально-дидактические игры для дошкольников. Москва. 1988. 95 p.
4. Vetlughina, N. Развивающие игры для дошкольников. Ярославль. 1996. 231 p.

MECANISME DE MOTIVARE A PERSONALULUI DIN SISTEMUL EDUCAȚIONAL

Conf. univ. dr. Tatiana GRIBINCEA,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Sergiu BEJAN,
MA, Management educațional

Lucrarea își propune să abordeze tema motivației personalului din sistemul educațional. Se prezintă ca actuală, reieșind din necesitatea unor studii aprofundate în domeniul managementului resurselor umane, precum și în conformitate cu tendința contemporană de implicare mai largă a mecanismelor motivaționale în cadrul sistemului educațional.

Etimologic noțiunea „*motivație*” provine de la cuvântul latin *movere*, însemnând mișcare. În prezent termenul nu este folosit cu sensul său direct, ci a fost preluat pentru a acoperi aspectele variate ale procesului de activare a comportamentului uman.

Motivația este una dintre problemele fundamentale ale managementului resurselor umane. Problematika motivației pleacă de la constatarea empirică a faptului că orice comportament uman este direcționat din interior, indiferent dacă este vorba de acțiune sau gândire, altfel spus, că la baza conduitei umane se află, întotdeauna, un ansamblu de mobiluri care susțin realizarea comportamentului uman.

De regulă, când analizăm activitatea unei persoane, ajungem în cele din urmă la două întrebări:

- de ce a ales subiectul în cauză această variantă și nu alta?
- de ce persistă subiectul menționat în varianta aleasă?

Răspunsurile la aceste două întrebări reprezintă în cele din urmă aspectele fundamentale ale analizei motivației, și anume:

- Direcția acțiunii;
- Persistența acțiunii.

Analiza motivației începe, de regulă, cu descrierea forței existente în individ, care îl determină să acționeze sau să persiste în acțiune. Este cu atât mai interesant când se constată că doi indivizi aflați în situații identice pot avea conduite diametral opuse sau chiar același individ, în situații identice, dar în momente diferite, poate reacționa într-un mod diferit.

În încercarea de a avea o viziune comprehensivă asupra importanței motivației în sistemul psihic uman și a relației acestuia cu alte structuri psihice trebuie

menționat că există abordări teoretice de actualitate care integrează factorii motivaționali și cognitivi pentru a explica judecățile și interferențele sociale, examinând cum pot motivele să direcționeze procesarea cognitivă astfel încât aceasta să fie consistentă cu motivația. De aceea sistemul cognitiv este vehiculul sau aparatul prin care se realizează motivația

O abordare interesantă a motivației pentru carieră în domeniul didactic a fost realizată de. Pornind de la constructe din mai multe teorii cognitiv motivaționale, autorii creionează un model integrativ al motivației pentru profesie a cadrelor didactice, model prin care se încearcă depășirea unor limitări ale modelelor existente.

Modelul integrativ are ca dimensiuni teoretice de sprijin modelul neajutorării învățate, reformularea atribuirii și modelul așteptare-valoare sau modelul discrepanței motivaționale.

Neajutorarea învățată sau reformularea atribuirii se referă la faptul că indivizii care au trăit un eșec construiesc explicații cauzale care să explice eșecul [a].

În cazul profesorilor, neajutorarea învățată se referă la faptul că antecedentele situaționale răspunzătoare de lipsa de satisfacție a profesorilor includ stări în care obiective puternic valorizate sunt cuplate cu o așteptare scăzută pentru realizarea lor [2]. Baza reușitei profesionale conform acestei perspective este reprezentată de valoarea percepută a obiectivelor.

Pentru a explica modelul trebuie evidențiate componentele acestuia. Pe lângă

aspectele legate de neajutorarea învățată și teoria așteptare-valoare, autorii mai includ în model aspecte ale teoriei autoeficienței și teoria motivației intrinseci.

Auto-eficiența rezultă din atribuirile pe care le face individul. Convingerile eficienței formează baza pentru așteptările legate de performanțe. Aspectele cognitive ale modelului motivațional se referă la conceptul de convingere ca principiu călăuzitor, orice dicton, credință religioasă sau pasiune care poate da un sens vieții. Convingerile sunt niște filtre organizate, prestabilite, pentru modul în care percepem ceea ce ne înconjoară.

Motivația intrinsecă a profesorilor are de asemenea rădăcini în autodeterminare și orientarea cadrelor didactice spre această profesie. Cu cât este mai mare dorința personală să continue cariera în profesia didactică, cu atât va fi mai crescută motivația intrinsecă.

Faptul că atunci când aleg cariera didactică profesorii au o valorizare ridicată a obiectivelor care și le propun în formarea elevilor și dezvoltarea carierei personale. Se poate spune că au așteptări ridicate vizavi de performanțele pe care le vor realiza în activitatea cu elevii și evoluția lor personală. Interacționând cu elevii vor înregistra atât succese cât și eșecuri.

Pornind de la premisa anterioară, autorii demonstrează faptul că primele probleme apar dacă atunci când au un eșec profesorii vor considera că acesta a depins strict de ei ca persoane, deci este vina lor și atunci când au un succes vor considera că acesta se

datorează unei conjuncturi favorabile. Analiza succeselor și eșecurilor va determina profesorul să considere că răspunsul elevilor nu este dependent de nivelul său de implicare în activitatea cu aceștia. În concluzie posibilitatea de succes este scăzută și aceasta se datorează șanseii nu capacităților personale ale profesorului. Motivația intrinsecă a profesorului pentru cariera aleasă va scădea deoarece nu mai găsește satisfacție în programarea și organizarea activității cu elevii. Obiectivele pentru care inițial profesorul a ales cariera didactică nu mai sunt valorizate ca la început și toate acestea au impact asupra motivației carului didactic pentru profesie. Menținerea motivației cadrelor didactice pentru profesie a devenit un deziderat din ce în ce mai dificil datorită diversificării problemelor cu care aceștia se confruntă mai ales în relaționarea cu elevii dar și cu sistemul educațional.

Bibliografia de specialitate propune o serie de modele explicative ale scăderii motivației cadrelor didactice, modele care se constituie și în veritabile maniere de intervenție pentru creșterea motivației cadrelor didactice. Aceste modele sintetizează idei referitoare la neajutorarea învățată, teoria așteptare valoare, percepția autoeficienței și teoria motivației intrinseci. Abordări contemporane integrează aspecte legate de motivație și cogniție pentru a explica judecățile și reacțiile persoanelor. Atunci când va exista discrepanță între motivație și cogniție, tendința este de a modela cogniția pentru a corespunde motivației. Dimensiunea cogniției greu de schimbat este convingerea ca și

manieră de explicație familiară față de sine, față de realitatea înconjurătoare și față de relațiile cu această realitate. Aspectele legate de motivație și cogniție se integrează foarte bine în dezvoltarea personală prin formarea convingerii puterii dobândite la nivel psihologic (empowerment psihologic), care poate reprezenta o manieră de creștere a motivației pentru profesie la cadrele didactice.

Ați observat vreodată cât de diferit acționează oamenii în fața unor piedici? Când li se întâmplă un lucru neplăcut, cum ar fi nepromovarea unui examen, unii oameni se adună și încearcă din nou. Alții par să renunțe și consideră eșecul drept un mesaj care le spune că nu mai merită să încerce.

a) Locul de control

Locul de control se referă la localizarea controlului evenimentelor, în interiorul nostru sau în evenimentele exterioare. Dacă avem un loc de control interior, înclinăm să considerăm că ceea ce se întâmplă derivă în mare măsura din propriile noastre eforturi. Dacă avem un loc de control exterior, înclinăm să percepem ceea ce ni se întâmplă ca pe o consecință a situației în care ne aflăm sau a norocului, sau a unor factori care nu au nici o legătură cu noi [1].

În general este mai sănătos din punct de vedere psihologic să ai un loc de control interior decât unul exterior, dintr-o mulțime de motive. Unul este că persoanele cu un loc de control interior sunt, în general, mai puțin stresate decât cele cu un loc de control exterior. O mulțime de cercetători au arătat că pierderea controlului este stresantă pentru

ființele umane – ne place să simțim că acțiunile noastre sunt importante.

Dacă ne considerăm capabili de a exercita un control asupra a ceea ce ni se întâmplă, atunci vom avea tendința de a căuta modalități de a face față evenimentelor neplăcute, în loc să le recepționăm pasiv, și foarte des vom constata că astfel de modalități există. Chiar dacă nu putem împiedica producerea evenimentului în sine, există deseori lucruri care pot fi făcute, pentru ca efectele să nu fie atât de serioase pe cât ar fi putut. Astfel de persoane fac față mai bine evenimentelor stresante decât persoanele cu un loc de control exterior, care acceptă, pur și simplu, ceea ce li se întâmplă și nu încearcă să schimbe nimic, respectiv fiind student-asistentiei sociale e mai normal să te conformezi normelor de ordine din interiorul sistemului decât să încerci a elabora o strategie proprie de comportament [1].

b) Conștiința propriei eficiențe

Conștiința propriei eficiențe este legată de simțul de competență personală – cât de buni ne considerăm în realizarea unor activități. Nu este vorba despre ceea ce am făcut deja, deoarece foarte multe persoane pot face foarte multe lucruri, fără a fi convinse că sunt competente în direcția respectivă. Mai curând, este vorba de cât de competenți ne considerăm noi înșine. Dacă avem conștiința propriei eficiențe într-un domeniu, cum ar fi, să spunem, activitatea asistentiei sociale-studențească de studiere în profilul asistentiei sociale, atunci vom investi un efort mai mare și vom trudi mai mult decât dacă autoaprecierea noastră ar fi

redușă și nu am considera că merită să facem un efort, pentru că oricum nu vom ajunge nicăieri.

Modul în care conștiința propriei eficiențe influențează activitățile școlare ale copiilor. El a împărțit copiii în trei grupuri, după cât de buni erau la matematică. În fiecare grup, existau și copii cu o convingere puternică a propriei eficiențe, și copii care nu aveau astfel de convingeri. Collins a constatat că performanțele copiilor cu o bună apreciere de sine sunt mai mari decât ale celor neconvinși, chiar în condițiile aceleiași capacități în domeniu. Deoarece se credeau competenți, copiii doreau să se asigure că au învățat, revenind asupra problemelor, corectându-le și eliminând mai rapid soluțiile nesatisfăcătoare. Convingerile le influențau efortul depus, iar eforturile le influențau calitatea realizărilor [2].

Conștiința propriei eficiențe a unor subiecți în privința rezistenței în sport și au constatat că persoanele convinse de capacitățile lor sunt mai tenace și depun mai mult efort. Ei au mai constatat că atunci când au manipulat convingerea propriei eficiențe la femei, încurajându-le, și la bărbați, înșelându-i (prin furnizarea unui feed-back fals despre nivelul de reușită la probele de rezistență), diferențele normale dintre sexe au dispărut, ceea ce sugerează că expectanțele față de propria persoană pot avea o influență mult mai puternică decât ni se pare.

c) Atribuirea

Se poate observa că problema atribuirii (motivele prin care explicăm de ce se întâmplă anumite lucruri) este puternic legată de

acest aspect. Locul de control și conștiința propriei eficiențe sunt, într-adevăr, legate de cauzele pe care le atribuim evenimentelor [1].

Atribuirile pe care le-au făcut mamele în legătură cu copiii lor, atunci când îi priveau jucându-se și vorbeau despre ei. Ei au făcut un studiu pe mai multe grupuri diferite de mame, printre care un grup de mame ai căror copii erau molestați fizic („batuți măr”). La analiza atribuirilor au constatat că mamele respective făcuseră atribuiri care indicau că au perceput comportamentul copiilor lor ca fiind mult mai puțin controlabil decât consideraseră alte mame. Când copiii lor erau neascultători și obraznici, așa cum sunt toți copiii uneori, s-au simțit dezamăgite și incapabile să se descurce. Ca urmare, tensiunea a crescut și mamele au recurs la bătaie. Pe de altă parte, mamele care au făcut atribuiri mai controlabile, au perceput comportamentul copiilor lor ca fiind influențabil și, astfel, deși s-au necăjit, nu s-au simțit dezarmate și frustrate și nu s-au revărsat asupra copiilor [2]. A fi sau a nu fi... aceasta-i întrebarea...

d) Neajutorarea dobândită și depresiunea

Există și alte stiluri atribuționale care pot motiva acțiunea personală. Un stil atribuțional depresiv, prin care individul optează totdeauna pentru o analiză negativă a lucrurilor și înclina să vadă numai răul, cu implicații vaste și necontrolabile. Poate că nu este surprinzător faptul că acest stil atribuțional depresiv îl determină să simtă că nu are puterea de a influența evenimentele și apare extrem de frecvent la persoanele serios deprimare. S-a considerat acest lucru ca fiind

similar neajutorării dobândite ce se poate manifesta la animalele puse într-o situație în care sunt lipsite de puterea de a preveni consecințele neplăcute. Chiar și atunci când situația se modifică și neplăcerile pot fi împiedicate, animalele nu dezvoltă o reacție nouă, pentru că s-au învățat să fie dezarmate [2].

Totuși, atribuirile pe care le facem se pot modifica. Terapia cognitivă are ca scop schimbarea modalităților de interpretare a evenimentelor, astfel încât motivația personală să se modifice și evenimentele să fie abordate mai activ și mai controlat. Abordarea terapiei din acest unghi ar însemna că oamenii ar putea să învețe să-și traiască viața cu totul altfel și că aceasta le-ar permite să fie agenți activi pentru propriile lor vieți. Astăzi, mulți specialiști în psihologia clinică adoptă tehnicile terapiei cognitive [1].

Un alt aspect important al motivației umane este nevoia de afiliere, necesitatea de relaționare, de obținere a unor aprecieri pozitive de la cei din jur și de asociere cu alte persoane. Una dintre necesitățile noastre psihologice fundamentale este de a obține aprecieri pozitive de la cei din jur. Acestea se pot manifesta prin dragoste, prietenie sau chiar simplu respect, constituie o necesitate care trebuie să fie satisfăcută pentru a ne menține sănătatea psihică.

Dorința de a te apropia de cel puternic este firească naturii umane, și acesta este un motiv în plus în alegerea carierei sociale.

a) Agresivitatea

S-a astatut deseori că ființele umane sunt în mod natural agresive și că există, cu

siguranță, multe exemple de agresivități comise de membri ai speciei umane. Nu se știe încă precis în ce măsură astfel de acte își au izvorul în ființa umană însăși sau în situația ori poziția socială. Mediul asistenței sociale este varianta optimă probabil (și forțele de menținere a ordinii publice probabil), în realizarea momentelor de agresivitate în plan social fără de a ieși din limitele normei de ordine.

Deși este adevărat că stresul îi face pe oameni mai agresivi, nu este deloc evident că intervine același tip de agresivitate ca acela implicat în războaiele dintre națiuni, în care este necesar un vast aparat propagandistic pentru a menține ostilitatea. Faptul că, în timpul războiului, informația publică este atât de puternic controlată, sugerează că acest tip de agresivitate s-ar putea să nu fie, de fapt, fundamental pentru motivația umană - dacă ar fi, de ce ne-am mai chinui atât de mult să-l menținem?

b) Respectul social

Respectul social este un motiv fundamental pentru comportamentul uman - nici unul dintre noi nu vrea să pară stupid în fața altora. Același lucru are loc și intern - nu ne place să părem ridicoli nici față de noi înșine. Dorim a ne menține o imagine de ființe rezonabile și de bun simț. Dacă recunoașterea unei greșeli sau schimbarea opiniilor în fața unei dovezi noi s-ar asocia, în mintea noastră, cu o postură stupidă sau ridicolă, acest lucru ar reprezenta o altă sursă de disonanță cognitivă și am căuta să evităm acceptarea erorii. Astfel, oamenii pot ajunge să refuze să admită lucruri evidente pentru alții, deoarece

nu sunt în stare să facă față disonanței cognitive de a le accepta, parând ridicoli. Totuși, dacă pot găsi o metodă de „salvare a aparențelor”, acceptând totuși informațiile, recurg adesea repede la ea [1].

Nevoia de respect social drept un element puternic motivator al comportamentului uman. El susținea că oamenii vor să fie respectați pentru ceea ce sunt și că recurg la orice pentru a evita să pară ridicoli sau stupizi. Harré a identificat acest aspect drept o necesitate fundamentală în comportamentul social, care se manifestă din copilărie [1].

c) Cooperarea și concilierea

Cercetările asupra conformismului și obedienței, arată că există o tendință puternică a oamenilor de a se conforma majorității sau de a se supune unei persoane cu autoritate, mai curând decât a o contesta. Acest fenomen pare să derive dintr-o necesitate socială puternică de a fi acceptat de ceilalți și a evita respingerea, lucru care, la rândul său, se poate asocia cu ideea lui Harré, care consideră necesitatea respectului social drept o motivație fundamentală.

d) Empatia

Empatia este un alt atribut uman care a fost studiat relativ puțin de către sociologi, chiar dacă este evident că empatia poate reprezenta o motivație socială puternică.

Există multe cazuri în care oamenii își dedică timpul liber și chiar întreaga viață unor cauze valoroase, în care cred, și există multe acte de bunavoință cotidiană care trec aproape în întregime neobservate de cercetarea psihologică. Cercetarea psihologică a comportamentului de ajutor arată că, în

majoritatea cazurilor, oamenii înclină să-și ajute semenii, dacă nu au vre-un motiv de acțiune invers. Principalul rezultat al acestei cercetări este dovedirea faptului că, dacă oamenii au certitudinea utilității sau a necesității ajutorului lor, atunci sunt aproape întotdeauna gata să ajute, dacă pot [1].

Există și motive sociale mai largi. Teoria identificării sociale are ca obiect modul în care apartenența la un grup social influențează percepția de sine a oamenilor. O parte importantă a identificării sociale este comparația socială – ne comparăm propriul grup cu alte grupuri sociale în privința statutului, prestigiului și puterii. Dacă prin această comparație respectul de sine ne este amenințat, se poate ajunge deseori la rivalitate de grup.

Dupa cum au aratat cercetările asupra identificării sociale, conflictul intergrup nu este o consecință inevitabilă a identificării cu grupul – aceasta poate da naștere la cooperări între grupuri, dacă oamenii văd că au scopuri comune.

a) Țapul ispășitor

Există și alte aspecte ale motivației sociale. Unul dintre mecanismele care pare să stea la baza prejudecății sociale este acela al găsirii țapului ispășitor. Dacă suntem frustrați și tulburați, căutăm adesea să dăm vina pe altcineva – este mai ușor să ne controlăm emoțiile înfuriindu-ne pe altcineva. Acest fenomen pare să aibă loc și la grupurile sociale mai mari. Se observă că rasismul este mai violent în timpul recesiunilor economice, atunci când șomajul crește și sunt amenințate standardele de viață. Se pare că, în loc să

arunce blamul asupra factorilor economici care duc la astfel de recesiuni, multe grupuri din societate își caută în jur ținte mai bine definite și își exprimă frustrarea sub forma de prejudecată rasială [2].

b) Reprezentările sociale

În parte, gasirea țapului ispășitor este legată și de convingerile împărtășite de societate, în general, sau de grupuri sociale. Aceste convingeri sunt deseori false, dar un număr mare de oameni le acceptă și acționează ca și când ar fi adevărate. De asemenea, aceste credințe au adesea un simbul de adevăr, care a fost modificat până s-a ajuns la cu totul altceva.

Reprezentările sociale se împrăștie prin conversație și, la fel cum adaptăm idei noi la schemele preexistente, modificăm, de asemenea, explicațiile sociale pe care le auzim, astfel încât putem adapta la credințele noastre deja existente. Astfel, prin conversație și negociere, explicațiile sociale își modifică natura. Ele pot fi foarte puternice în motivarea acțiunii umane. Convingerile rasiste împărtășite de atât de mulți oameni au legitimat ceea ce s-a întâmplat în Germania nazistă, iar reprezentările sociale conform cărora inteligența ar fi înăscută și „rigidă” au provocat un impact atât de puternic în învățământul britanic, încât încercările de a dezvolta sisteme de învățământ care să dea șanse egale oamenilor, au eșuat aproape totdeauna.

Deci, se poate observa că motivația umană este complexă și se manifestă la o serie de niveluri distincte. De fapt, aproape fiecare aspect al psihologiei contribuie, într-

un fel sau altul, la motivație. Înțelegerea motivelor pentru care oamenii acționează așa cum acționează este fascinantă și studiul acestui aspect oferă nesfârșite posibilități.

Prin motivație înțelegem o formă specifică de reflectare prin care se semnalează mecanismelor de comandă – control ale sistemului personalității o oscilație de la starea inițială de echilibru, un deficit energetico-informațional sau o necesitate ce trebuie satisfăcută.

La nivelul mecanismelor corespunzătoare de reglare, aceste semnale sunt transformate în comenzi, care selectează și pun în funcțiune comportamente mai mult sau mai puțin adecvate. Motivația transformă ființa umană dintr-un simplu receptacul al influențelor externe, în subiect activ și selectiv, cu un determinism intern propriu în alegerea și declanșarea acțiunilor și comportamentelor.

Un prim factor motivațional ar fi dezvoltarea personală și plăcerea muncii. Atunci când știi exact cum să faci anumite sarcini, le faci cu entuziasm, siguranță și obții rezultate bune. Din această perspectivă cadrele didactice trebuie încurajate să urmeze diverse cursuri de perfecționare și să obțină grade didactice, avantajele pentru unitatea școlară fiind importante:

- crește eficiența prin motivație
- crește eficiența prin reducerea erorilor
- scade nivelul de stres al angajaților
- crește loialitatea față de unitatea de învățământ, crește nivelul de autorespect.

Al doilea factor motivator este reprezentat de responsabilitate. Oamenilor le place să fie responsabili de ceva sau de cineva,

întrucât le oferă un sentiment de utilitate și importanță a propriei persoane. Când directorul de școală ne investește cu o responsabilitate, majoritate facem eforturi ca acea îndatorire să fie dusă la bun sfârșit cu cele mai bune rezultate. Când responsabilitatea aparține altcuiva nivelul de implicare și efortul depus scade semnificativ, iar în cazul în care responsabilitatea este a tuturor se ajunge până la indiferență. Directorul poate alocă anumite responsabilități cadrelor didactice, principala problemă care apare este faptul că nu există oameni de încredere (multe responsabilități nu sunt remunerate și tot mai puțini profesori sunt dispuși să muncească pe nimic, în contextul în care comunismul a fost înlocuit de capitalismul sălbatic, primar). Însă, dacă nu acorzi responsabilități, nu ai cum să știi exact care sunt oamenii pe care te poți baza.

Al treilea factor al motivației este reprezentat de recunoaștere. Atunci când unui profesor sau învățător îi sunt recunoscute meritele pentru anumite activități didactice sau extrașcolare, respectivul are tendința de a le repeta din ce în ce mai bine. Dacă directorul laudă fără zgârcenie lucrurile bine făcute, autorii acestora se vor simți bine și își vor propune să obțină rezultate și mai bune. Se pare că recunoașterea este cea mai puternică formă de motivare și cea mai ieftină. Nu costă nimic să lauzi profesorul la sfârșitul unei activități deosebite și să îi mulțumești pentru efortul depus. Acesta va pleca de la școală fericit, iar a doua zi va veni la școală cu mai mult chef de muncă.

În afara laudelor, directorul și Consiliul de administrație al unității de învățământ poate acționa – deocamdată limitat – și pe plan financiar. Ne referim aici la acordarea anuală, în urma unui concurs de dosare, a salariului de merit care reprezintă 15% din salariul de încadrare. Personalul care a obținut rezultate valoroase poate beneficia de premiul lunar de 2%, iar dacă școala realizează venituri proprii, o parte din sumele încasate pot fi alocate pentru plata unor indemnizații sau premii speciale. Nu în ultimul rând, directorul este cel care numește profesorii diriginți, pe baza performanțelor obținute de cadrele didactice atât în munca la catedra, cât și în activitatea extrașcolară.

La factorii menționați mai sus dr. Hertzbeg adaugă avansarea în funcție și împlinirea profesională. Avansarea în funcție în învățământ este limitată spre deosebire de companiile private, iar împlinirea profesională este o chestie personală pe care nu o pot oferi directorii, ci trebuie căutată de fiecare salariat în parte.

În concluzie, directorul de școală poate avea succes în motivarea angajaților dacă:

- află ce-și doresc salariații printr-un chestionar, discuții cu liderul de sindicat din unitate, discuții cu responsabilii de comisii metodice;

- se comportă cu personalul școlii așa cum ar dori să se comporte șeful său cu el

- asigură cele mai bune condiții de muncă: căldură, aer curat, spații de odihnă, fumoar, apă, iluminat, măsuri de securitate a personalului etc.;

- simplifică la maximum documentele și procedurile administrative care îngreunează munca oamenilor. Să nu uităm că birocrăția îl face pe om să se simtă inutil și asta îl motivează să... NU muncească!!!

- creează o atmosferă de lucru plăcută și dezvoltă spiritul de echipă. Dacă cadrele didactice își consumă energia în conflicte, plăcerea de a munci scade și inevitabil dispar performanțele;

- sprijină dezvoltarea profesională a salariaților, mai ales a celor debutanți în sistem, se asigură că responsabilii de comisii metodice se comportă ca niște lideri veritabili;

- felicită angajații și nu se sfiește să le mulțumească pentru toate lucrurile bine făcute.

Motivele extrinseci reprezintă rațiuni de a munci care se află în relație cu sfera muncii, dar privesc munca drept un mijloc de a obține alte satisfacții. Le putem asocia recompenselor materiale. Acestea se împart în:

- pozitive;

- negative.

Motivele pozitive sunt legate de lucruri care pot fi obținute în urma desfășurării procesului de muncă și pentru care omul consideră că trebuie să muncească. Acestea sunt: salariul, alte beneficii economice, prestigiul social, aprecierea și respectul celorlalți. Atingerea obiectivelor propuse duce la obținerea acestor elemente.

Motivele negative se referă la aspectele care sancționează individul dacă nu muncește sau nu obține rezultate satisfăcătoare.

Acestea sunt: penalizări economice, sancțiuni administrative, penalizări socio-profesionale (concedieri, retrogradări), critici din partea membrilor grupului de muncă și a superiorilor, scăderea prestigiului.

În învățământul în țara noastră, în condițiile existenței unor salarii considerate mult sub limita normalului (în special în învățământul preuniversitar sau la debutanți), funcționează la cote mai înalte motivația extrinsecă negativă; nu penalizarea economică este pe primul plan (având în vedere și faptul că legea este destul de tolerantă în acest aspect), ci scăderea prestigiului sau pierderea unei poziții superioare ierarhic.

Motivele intrinseci sunt stimulentele care provin din însăși activitatea de muncă

– scop în sine. În acest caz, omul va munci din proprie conștiință sau din plăcere, fără a exista presiuni exterioare.

Persoanele motivate intrinsec sunt persoanele care muncesc într-un anumit domeniu pentru că și-au dorit acest lucru, cunoscând din start posibilele dezavantaje economice.

Este știut faptul că motivația extrinsecă a stabilității financiare are o putere motivatoare destul de mare însă aceasta se poate corela cu motivații intrinseci de tipul autorealizare.

În organizația școlară, managerul trebuie să identifice angajații motivați intrinsec, să acționeze în încurajarea și promovarea lor, deoarece rezultatele vor fi mult mai bune decât cele ale angajaților motivați extrinsec.

Pentru obținerea de la elevi sau de la profesori un efort constant și de bună calitate, precum și performanțe deosebite, în primul rând trebuie înlăturați factorii care produc insatisfacție. Abia apoi educatorul/directorul poate determina o creștere a efortului depus (deci și a performanțelor), intervenind cu factori motivatori.

Contrar opiniilor unor educatori, activitatea de învățare este, prin ea însăși, motivantă, dacă răspunde capacităților, nevoilor, intereselor și experienței educabilului. Este binecunoscut faptul că elevii obțin rezultate mai bune la disciplina care îi interesează și pentru care dispun și de capacitățile necesare.

În ceea ce privește profesorii, luând ca o premisă (nu întotdeauna adevărată) faptul că au ajuns la catedră pentru că au dorit și le-a plăcut această meserie, se poate presupune că „munca în sine” le place și îi interesează. De aceea, trebuie propuse și oferite sarcini provocatoare care să permită colegilor să arate ce pot. Apoi, pe baza efortului depus, sunt obținute rezultate care trebuie neapărat recunoscute; adesea un „bravo!” în fața colegilor are un efect motivant mai mare decât o eventuală recompensă materială acordată și nepopularizată. Recunoașterea meritată este cheia procesului motivațional: pe de o parte prin acordare, este condiția sine qua non a trecerii spre treptele superioare de motivație, iar pe de altă parte, prin neacordare, creează situații demotivante care duc fie la adoptarea conduitei „minimului efort”, fie la tentative de a obține recunoașterea pe alte căi: opoziție

neconstructivă, activități politice sau sindicale și, cel mai adesea, canalizarea energiilor în afara școlii.

Odată meritele recunoscute, profesorului trebuie să i se acorde responsabilități sporite în domeniul în care a dovedit că vrea și poate, prin delegarea corespunzătoare a autorității. Pentru a amplifica efectele pozitive, directorul ar trebui să asigure colegilor și alte posibilități de (auto)formare prin stagii, cursuri, reuniuni etc., cu forme și

tematici cât mai diverse și adaptate nevoilor reale și exprimate.

Pentru obținerea unei motivații de nivel superior este necesar să se respecte succesiunea „pașilor”. Nu putem obține rezultate deosebite decât dacă ne place ceea ce facem. După cum nu putem acorda responsabilități decât pe baza unor rezultate cunoscute și recunoscute. „Saltul” peste etapele firești ale procesului motivațional are efecte contrarii: lipsa oricărei satisfacții în muncă și complacerea în mediocritate.

Bibliografie:

1. Golu, P. Psihologie socială. București: Didactică și pedagogică, 1974. 204 p.
2. Maslow, A. Motivația personalului. New York: Mcgraw-Hill, 1998. 267 p.
3. Vlăsceanu, M. Managementul carierei: să învățăm să ne construim o carieră. București: Comunicare, 2003. 174 p.
4. Vlăsceanu, M. Psihosociologia organizațiilor și conducerii. București: Paideia, 1993. 180p.
5. Vlăsceanu, M. Organizații și comportament organizațional. Iași: Polirom, 2003. 156 p.
5. Aldea, G, Munteanu, G. Didactica educației muzicale. Bucuresti: E.D.P. 2001. 195 p.
6. Бекина, С, Ломова,Т, Соковнина, Е Музыка и движение. Москва:„Просвещение". 1983. 207 p.
7. Кононова, Н. Музыкально-дидактические игры для дошкольников. Москва. 1988. 95 p.
8. Vetlughina, N. Развивающие игры для дошкольников. Ярославль. 1996. 231 p.

ROLUL COMPETENȚELOR ÎN REZOLVAREA CULTURII MANAGERIALE A CADRULUI DIDACTIC

Conf. univ. dr. Tatiana GRIBINCEA,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Angela ANDRIUȚA,
MA, Management Educațional

Procesul de renovare a sistemului de învățământ la începutul sec. XXI în Republica Moldova solicită instituțiilor de învățământ competențe avansate, noi taxonomii de obiective și conținuturi, noi tehnologii de predare – învățare – evaluare.

Unii savanți evidențiază aspectul instituțional al învățământului, considerându-l ca un „sistem specific al activității, privind transmiterea și asimilarea cunoștințelor, deprinderilor, priceperilor și un institut social determinat (sistem de instituții, creat pentru realizarea unor funcții specifice)”.

În lucrare mi-am propus să prezint o bază teoretică și practică privind necesitatea competențelor profesorului în scopul formării și creșterii culturii manageriale.

Ca argument pentru alegerea temei, am considerat în primul rând faptul că evoluția teoriilor organizaționale au condus la o creștere a importanței managementului, atât ca știință, cât și ca activitate de conducere, astfel încât conducerea în cadrul organizației moderne să pornească de la principiul mobilizării și valorizării resurselor umane.

De asemenea, am pornit de la o anumită percepție a cadrelor didactice asupra funcției de conducere.

Această temă reflectă ansamblu organizat și coerent de cunoștințe – concepte, principii, metode și tehnici prin care explică, în mod sistematic, toate fenomenele și procesele care se produc în procesul de predare. Ea mai reflectă latura pragmatică care constă în maiestria de a conduce.

Printre revoluțiile care au avut loc (sociale, tehnologice, informaționale), una din cele mai importante a fost cea managerială. Anume în acest secol managementul s-a constituit ca un domeniu separat, dezvoltându-se intens și în prezent.

Managementul educației în condițiile actuale reprezintă o disciplină din științele pedagogice, care studiază evenimentele ce intervin în decizia organizării unei activități pedagogice determinate și în gestiunea programelor educative.

Cultura managerială prezintă o serie de trăsături comune referitoare la comportamentele fundamentale ale unui profesor în

activitatea instructiv-educativă cu elevii, care necesită capacități de a planifica, organiza, comunica, antrena, exersa, îndruma, motiva, consulta și evalua.

Cercetarea răspunde la actualele întrebări: Cum să-ți structurezi activitățile, pe care mai apoi să le continui cu organizarea, monitorizarea, evaluarea, susținute prin acțiuni de motivare și dezvoltare, diverse modalități de implicare și participare. Cum să practici anumite stiluri manageriale, cum să faci față impactului tehnologiei informaționale, să inovezi, să evaluezi performanțele? Prin cercetare am dorit să evaluez nivelul de dezvoltare a competențelor profesionale, capacităților de organizare și dirijare a cadrelor didactice.

Program de dezvoltare a competențelor și formare a culturii manageriale a cadrelor didactice

Rezultatele obținute la etapa de constatare ne-a sugerat direcția de activitate la etapa experimentului formativ.

Experimentul formativ a avut ca scop, cunoașterea cadrelor didactice cu abilitățile și capacitățile manageriale necesare unui cadru didactic, prelucrarea și dezvoltarea acestora.

Proiectarea activităților a reieșit din documentarea teoretică realizată la prima etapă a cercetării. Conceptul axării instruirii pe obiective presupune formarea la cadrele didactice a capacităților/competențelor (a ști să faci), atitudinilor (a ști să fii).

Activitățile realizate în cadrul experimentului formativ au fost orientate spre realizarea următoarelor obiective:

- ❖ Proiectarea unui program de formare a culturii manageriale destinat cadrelor didactice din colegiul „Mihai Eminescu” din Soroca.
- ❖ Informarea cadrelor didactice asupra specificului și rolului competențelor profesionale.
- ❖ Dezvoltarea atitudinilor de acceptare a diversității.
- ❖ Metode și tehnici de predare în funcție de tipul de personalitate a elevului.
- ❖ Dezvoltarea competențelor managerului clasei de elevi.
- ❖ Dezvoltarea abilităților și competențelor TIC.

Ca urmare a transpunerii acestor obiective în practică, se va elabora un program practice de formare a competențelor care formează baza principal în formarea unei culture manageriale cadrului didactic. Astfel, în urma seminarelor formative incluse vor achiziționa o serie de:

- ❖ competențe metodologice;
- ❖ competențe de comunicare și relaționare;
- ❖ competențe psiho-sociale;
- ❖ competențe computeriale;
- ❖ competențe de evaluare.

Pentru realizarea obiectivelor și a conținuturilor propuse și formarea competențelor nominalizate mai sus cu 30 cadre didactice, au fost organizate și desfășurate 12 ședințe de seminar-training.

Proceduri de autoevaluare a nivelului personal – cheia pentru un management de succes.

Pentru un management de succes al propriei cariere este nevoie de stabilirea unor obiective, urmată de monitorizarea gradului de îndeplinire a acestora, dar și de stabilirea unor proceduri de autocunoaștere, autoevaluare, dezvoltare a propriilor abilități și de planificare a carierei.

a) Autocunoașterea și autoevaluarea

Aceste activități presupun cunoașterea personală a valorilor, aspirațiilor, scopurilor profesionale, dar mai ales a motivațiilor bazate pe intuiție, cunoaștere, simț critic, luciditate, realism, obiectivitate, care conduc în final spre limpezirea imaginii de sine, a nivelului personal de profesionalism.

Imaginea de sine pozitivă apare în urma:

- relațiilor bune în procesul de comunicare;
- evaluărilor corecte ale limitelor personale;
- anticipării dificultăților în realizarea obiectivelor;
- cunoașterii drepturilor și obligațiilor;
- capacității de a minimaliza eșecurile;
- asumării responsabilităților și riscurilor;
- exprimării deschise a sentimentelor, gândurilor, opiniilor;
- acceptării schimbărilor;
- depășirii conflictelor intra și interpersonale;
- exersării încrederii, optimismului, dinamismului, sincerității, încrederii, toleranței;
- manifestării dorinței de a învăța permanent.

Autocunoașterea, autodecizia și autoevaluarea sunt mecanisme prin care individual învață să își cunoască însușirile, potențialitățile, motivațiile, aspirațiile, într-un cuvânt, competențele care îi vor permite o cât mai bună adaptare la profesia pentru care a optat și sa pregătit, după care va ști cât mai are de muncit asupra propriei perfecționări. În cazul cadrelor didactice, aceste competențe sunt:

- ❖ să-și dezvolte și să-și interiorizeze deprinderile de cunoaștere a caracteristicilor și abilităților personale (la sine și la alții);
- ❖ să-și probeze înțelegerea relației între calitățile și aptitudinile personale și educație (domeniu pentru care s-a orientat);
- ❖ să fie capabil să se descrie termeni pozitivi (calități, deprinderi și aptitudini existente și de exersat) și să poată să-și recunoască anumite puncte slabe, nedezvoltate sau neexersate încă;
- ❖ să știe în ce constă starea de sănătate fizică, psihică, emoțională și cum să o păstreze astfel;
- ❖ să fie capabil să-și asume responsabilități, sarcini, obligații, îndatoriri față de sine, familie, școală, comunitate;
- ❖ să poată sa demareze, să mențină și să dezvolte relații de comunicare, sprijin, cooperare cu elevii, colegii, alte persoane;
- ❖ să fie capabil sa identifice situațiile problemă ivite în relația cu elevii, părinții, colegii, să le găsească soluții și să se implice în rezolvarea lor;

- ❖ să demonstreze capacitatea de a asculta pe alții, de a înțelege mesajele lor și de a le exprima pe ale sale;
- ❖ să fie capabil să aleagă acele programe, module opționale de formare profesională continue care i se potrivesc și care-l va ajuta în dezvoltarea competențelor mai puțin valide și răspund intereselor sale [4].

Sunt propuși cinci pași pentru planificarea individuală a carierei:

1. *autoevaluarea* – strângerea de informații despre propria persoană prin aplicarea de chestionare, utilizarea unor liste de verificare;
2. *explorarea oportunităților* – strângerea de informații din interiorul și exteriorul organizației, legate de propria carieră;
3. *luarea deciziilor și stabilirea scopurilor* – pe termen scurt sau lung;
4. *planificarea* – stabilirea căilor și mijloacelor de realizare a scopurilor propuse cât și identificarea acțiunilor de întreprins în vederea atingerii acestora;
5. *urmărirea realizării scopurilor* – contabilizarea succeselor și eșecurilor în funcție de obiectivele propuse [3].

b) Dezvoltarea propriilor abilități manageriale

Pentru un management de succes, profesorul trebuie să pornească de la întrebări de tipul: „cine sunt?”, „ce pot face?”, „ce știu să fac?”, „cum pot să fac?”.

În programul propriu de dezvoltare și creștere managerială, cadrul didactic trebuie să se raporteze la abilități precum:

- învățare permanentă;

- cercetare (surse, resurse, materiale);
- capacitate de formulare a scopurilor și a obiectivelor;
- luare de decizii corecte și la timp;
- autoevaluare și autocorectare;
- comunicare și ascultare activă [4].

c) Mentoratul

Pentru o asigurare a vizibilității carierei personale putem apela la ajutorul unui mentor. Acesta va avea rolul de a susține în procesul de dezvoltare personală și profesională. Totodată, mentorul va identifica punctele tari și va oferi feedbackul permanent, va ajuta în dezvoltarea capacităților profesionale. Mentorul va trece de la inițiere la susținere până va ajunge la faza de separare, dar va rămâne tot timpul consilierul, prietenul și sprijinul discipolului.

d) Managementul organizațional al cadrelor didactice

La creșterea culturii manageriale și dezvoltarea carierei profesorilor, joacă un deosebit rol contribuția instituției în care aceștia activează. Au fost propuse opt axiome ce descriu gradul în care organizațiile contribuie la asistarea angajaților în dezvoltarea carierei lor:

- cu cât organizațiile se ocupă mai mult de dezvoltarea resurselor umane, cu atât vor stabili programe de dezvoltare a carierei extinse, vor îndruma participarea indivizilor la dezvoltare și vor marca succesele acestora, se vor concentra asupra rezultatelor pe termen lung, se vor concentra asupra procesului de învățare și perfecționare;

- cu cât cultura organizației este îndreptată spre dezvoltare, cu atât angajații vor participa mai mult la dezvoltarea carierei și învățarea proceselor de muncă;
- cu cât cultura organizațională este mai avansată spre dezvoltare, cu atât angajații vor primi mai multe feedback-uri pozitive legate de performanțele lor, vor fi încurajați spre învățare, vor fi îndrumați spre oportunități de carieră;
- cu cât motivația este mai înaltă, cu atât un individ își va autoiniția programe de dezvoltare profesională și își va îmbunătăți performanțele;
- nevoile ce decurg dintr-o criză duc la dezvoltarea de programe de carieră în organizație;
- programele de carieră pentru cazurile de criză sporesc implicarea pe termen scurt în activități de dezvoltarea profesională;
- indivizi cu motivație înaltă în carieră vor participa mai mult la activități de dezvoltare atunci când cultura organizațională este orientată spre dezvoltare;
- organizațiile care experimentează dezvoltarea resurselor umane furnizează resurse de dezvoltare a carierei indivizilor cu motivație înaltă legată de carieră.
- cu cât cultura organizațională este mai avansată spre dezvoltare, cu atât angajații vor primi mai mult feedback pozitiv legat de performanțele lor, vor fi încurajați spre învățare, vor fi îndrumați spre oportunități de carieră [1].

e) *Plan individual de dezvoltare personală și profesională.*

O procedură efectivă în scopul creșterii profesionalismului poate fi construirea unui *Plan individual de dezvoltare personală și profesională*, ceea ce este util în organizarea propriei activități, în descoperirea propriilor puncte tari și puncte slabe. Odată ce stabilim planul, nu rămâne decât să-l urmăm, să-l modificăm (poate) în funcție de noile nevoi apărute.

Obiectivul principal a unui plan este cel de a pune în aplicare o serie de îmbunătățiri. Iar fiecare îmbunătățire îi va asigura o creștere a calității profesionale.

Un plan de dezvoltare profesională va fi bine întocmit dacă se va respecta structura:

1. Autoevaluarea (autocunoașterea, stabilirea priorităților, obiectivele majore)
2. Obiectivul (ambitie, aspirație, țel)
3. Rezultat dorit (care sunt criteriile pentru succes, cum de fapt cunoști că ți-ai atins obiectivul)
4. Plan de acțiune (pași de urmat pentru atingerea obiectivului și încadrare în timp)
5. Primul pas (primul pas și lista scurtă a sarcinilor)
6. Implicații (resurse, cost, suport)
7. Comunicare (cine mai trebuie să știe)
8. Evaluare/autoevaluare (monitorizare, evaluarea riscurilor posibile, înregistrarea succesului).

Avantajele planului individual de dezvoltare personală și profesională:

Claritate: asupra nivelului personal de dezvoltare profesională. O poziție reală, cu aspecte pozitive și de îmbunătățit, într-un mediu cu provocări și oportunități;

Focusare: asupra priorităților personale și cum ne simțim în plan profesional;

Orientare: resursele, cunoștințele și abilitățile se aliniază spre o susținere personală;

Direcție: progres pe drumul care este important și relevant pentru noi;

Conștientizare: se identifică diferența care face diferența pentru reușită [2].

Cadrul didactic cu o cultură managerială dezvoltată, în planificarea planului individual de dezvoltare personală și profesională va putea următoarele:

- să enumere ce primește și ce oferă la locul său de muncă;
- să exemplifice abilitățile și drepturile pe care le are la locul său de muncă;
- să exemplifice sursele de satisfacție pentru sine ca profesor în școală, familie, comunitate;
- să descrie și să exemplifice prin propria persoană valorile, atitudinile, motivațiile, prioritățile care l-au condus la alegerea profesiei de profesor;
- să demonstreze că înțelege cum deciziile altora le influențează cariera, precum și ale sale viața altora;
- să demonstreze că poate anticipa efectele deciziilor sale;
- să știe cum să obțină informațiile necesare luării deciziilor importante pentru viața sa și profesia de profesor;
- să se autoevalueze sub diferite aspecte, în mod realist, să-și recunoască

și să-și corecteze punctele slabe, să și le pună în valoare pe cele forte, să poată să-și formuleze obiective pe termen scurt, mediu și lung și să anticipeze pașii pentru a le îndeplini.

Așadar, profesionalismul profesorului se reflectă în produsul de cunoștințe a elevilor.

Putem compara profesorul cu un „motor” al *motivației* elevilor pentru activitatea de învățare. Lipsa de motivație a profesorului este o problemă la fel de gravă ca și incompetența sa.

În urma cercetării ne încredințăm că cadrul didactic trebuie să dispună și de un *comportament* eficient în clasă, atât în timpul pregătirii sale inițiale, cât și prin stagii de pregătire continuă/perfecționare ceea ce este recomandabil de urmat.

Ne-am convins că un inel din lanțul pedagogic, la fel de important este *comunicarea* eficientă și colaborarea cu familia. Profesorul este ca o punte care ține legătura atât cu elevii cât și cu părinții lor.

În învățământ arta conducerii este foarte importantă întrucât pune în evidență mai bine personalitatea conducătorului. De aici reiese că cadrul didactic este un exemplu personal și are un rol de bază în realizarea obiectivelor stabilite pentru clasă.

În urma cercetării am obținut rezultatele care se reflectă în ipotezele cercetării. Comparând rezultatele în urma experimentului de constatare am analizat datele obținute. Analiza datelor ne-a permis să facem aprecieri asupra măsurii performanțelor și să evidențiem faptul că unele cadrele

didactice își interpretează mai puțin rolurile atribuite în scopul sporirii eficacității, obținerii și dezvoltării procesului managerial și a abilității clasei de elevi. Cadrele didactice sunt ferm convinse că au nevoie de formare continuă și dezvoltare profesională pentru a obține performanțele necesare în formarea culturii manageriale.

Cadrele didactice care posedă cunoștințele necesare unui profesor-manager sunt favorabili educației. De aceea, în scopul îmbunătățirii performanțelor și dezvoltării culturii manageriale, s-a petrecut un program de formare cu un conținut bogat de informații utile cadrelor didactice.

Programul de formare, destinat cadrelor didactice din colegiul „Mihai Eminescu”, din Soroca, s-a realizat la nivel înalt, prin intermediul schimburilor de experiență între profesori, prin activități de observare reciprocă, feedback, astfel încât fiecare experiență să fie valorificată de fiecare participant.

Concluzionând etapa de control observăm demonstrarea faptului că s-a mărit numărul cadrelor didactice care sunt la curent cu cerințele managementului de succes. În urma trainingului formativ a crescut considerabil numărul respondenților care cunosc cele mai optime metode de conducere și stiluri manageriale. S-a micșorat numărul cadrelor didactice care nu posedau competențe computeraie crescând numărul cadrelor didactice care și-au dezvoltat această competență.

Putem afirma că obiectivele preconizate în cercetare au fost realizate integral.

În scopul creșterii eficacității și competențelor cadrelor didactice fac următoarele recomandări:

- Pentru a predomina în clasă un climat favorabil, adecvat să respectați în relația profesor-elev trăsăturile de tip democrat;
- Pentru a nu avea bariere de comunicare cu elevii/părinții, căutați modalități de comunicare eficientă;
- să căutați cele mai reușite soluții de problemele;
- pentru ca elevii să asimileze cunoștințe, selectați și utilizați cele mai reușite modalități de predare;
- pentru a face progrese în domeniul de care răspundeți, e bine să faceți schimb de experiență;
- pentru a progresa în cadrul domeniului pe care-l predați, se recomandă să urmați cursurile de perfecționare;
- să planificați activitățile cu caracter instructiv-educativ sub forma proiectării didactice;
- să determinați bine sarcinile și obiective adecvate;
- să structurați conținuturi esențiale și să le stabiliți în orarul activităților;
- să stabiliți canale de comunicare și repertorii comune întregului colectiv de elevi;
- să coordonați activitățile clasei în globalitatea lor, urmărind permanent sincronizarea dintre îndeplinirea obiectivelor individuale și cele ale clasei;

- să motivați elevii prin diverse forme de întărire pozitive și negative;
- să consiliați elevii în activitățile școlare și în cele extrașcolare;
- să controlați elevii în scopul cunoașterii stadiului de realizare a obiectivelor;
- să utilizați cele mai reușite metode de evaluare.

Respectarea recomandărilor sus numite vor influența pozitiv la sporirea calității, eficacității, competențelor, măiestriei pedagogice și tactului pedagogic. Acest șir de caracteristici duc la formarea culturii manageriale a unui cadru didactic.

Un șir de strategii pentru formarea culturii manageriale sunt:

- interesistențele. Aceasta este formă de activitate metodică, a cadrelor didactice, ce are ca scop schimbul de experiență.
- informări prin diverse mijloace (mass-media, manuale, ghiduri, surse alternative etc).
- schimburi de experiență. Prin această activitate profesorul are posibilitatea de

a-și mări potențialul, satutul profesional.

- participarea la training-uri. Dă posibilitatea de a se antrena în direcția dezvoltării profesionale.
- participarea activă la procesul de perfecționare și autoperfecționare.
- atestarea cadrului didactic. Este o procedură ce oferă o creștere în cariera cadrului didactic. Îi realizează maxim; îi formează un potențial intelectual și creativ; crește nivelul de competență.
- activități demonstrative.

Deci, cadrele didactice trebuie neapărat să urmeze cerințele care li se înaintează, recomandările sus numite în scopul creșterii și formării culturii manageriale. Trebuie să-și îmbrățișeze profesia, fiindcă este una din cele mai frumoase și utile societății.

Este atât de plăcut și de dorit să auzi: „A fost profesorul meu. Am avut ce învăța de la el. El mi-a deschis orizontul, spiritul de inițiativă, încredere și dragoste pentru profesie etc., îi sunt recunoscător etc.”

Bibliografie:

1. Allport G. W. Structura și dezvoltarea Personalității. București: Didactică și Pedagogică, 1991. 346 p. ISBN 973-30-1151-7.
2. Plan de dezvoltare personală. 5 iulie 2012. [online]. Disponibil: <http://www.elitenlp.ro/plan-de-dezvoltare-personala/>
3. Ursu A., Patrașcu D., Jinga I. Management educațional preuniversitar. ARC. Chișinău: 1997. 379 p. ISBN 9975-61-016-1.
4. Zlate M. Tratat de psihologie organizațional managerială, vol. I, București: Editura Polirom, 2004. 565 p ISBN: 973-681-681-8.

INTELIGENȚA EMOȚIONALĂ - COMPONENTĂ INDISPENSABILĂ A SUCESULUI CADRULUI DIDACTIC

Valeria FORTUNA,

studentă, specialitatea Psihopedagogie,

Facultatea Relații Internaționale și Științe Socio-Umane,

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,

Lect. univ. drd. Ludmila ZMUNCILA,

Facultatea Relații Internaționale și Științe Socio-Umane,

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,

Noua paradigmă a educației, bazată pe cultura emoțională, generată de provocările lumii contemporane, amplifică accentuat exigențele privind calitatea cadrelor didactice și structura competențelor necesare exercitării acestei activități profesionale.

Analizând contradicțiile din realitatea conjuncturală, atestăm faptul că cele mai complexe, dificile și variate probleme cu care se confruntă în prezent cadrele didactice în activitatea profesională sunt, în fond, de natură emoțională și țin de nedezvoltarea inteligenței emoționale. Stresul, anxietatea, frustrările, extenuarea emoțională, situațiile conflictuale frecvente și alte implicații observate la profesori au generat interesul științific asupra studierii necesității dezvoltării și posedării inteligenței emoționale de către cadrele didactice.

Noul model al educației bazată demonstrează necesitatea armonizării inteligenței

generale (IQ) și a inteligenței emoționale (IE), deoarece exagerarea importanței raționalității în dauna sensibilității conduce la promovarea tacită a unui model neadecvat și artificial de personalitate, declanșând probleme intra- și interpersonale.

Inteligența emoțională este o componentă indispensabilă a succesului cadrului didactic, astfel fiind un subiect actual, care tot mai mult generează dezbateri științifice în mediul educațional, dar și cotidian.

Rigorile actuale înaintate față de sistemul educațional, în mod inevitabil reclamă performanțe din punct de vedere profesional, cultural, psihocomportamental, moral, relațional – competențe majore cerute de o societate civilizată. Satisfacerea acestor imperative înaintează față de cadrele didactice un șir de exigențe de calitate, silindu-i să-și dezvolte cultura emoțională, ce integrează comportamente socio-afective învățate și exprimate în competențe emoționale.

Dezvoltarea culturii emoționale a profesorului, constituie un imperativ al procesului de învățământ contemporan [3, p.20], iar fundamentarea unor noi competențe profesionale care ar oferi un tip de vizualizare inovativă a profesiei de pedagog bazată pe cultura emoțională, devine un obiectiv major al procesului formării inițiale și continue a cadrelor didactice [4, p.6].

Cercetările contemporane relevă tot mai mult rolul culturii emoționale în asigurarea succesului personal și profesional al cadrelor didactice, devenind mod de apreciere a calității activității pedagogice pe dimensiunea socio-afective.

Cultura emoțională a cadrelor didactice constituie o subcomponentă a culturii profesionale a cadrelor didactice de natură psihopedagogică și sociopedagogică [3, p.32].

Prezența și dezvoltarea culturii emoționale la cadrele didactice facilitează consolidarea profesionalismului pedagogic, creează oportunități pentru adaptarea socială de succes prin intermediul competențelor emoționale, generând sporirea nivelului de cultură profesională.

Competențele emoționale au valoare de *constructe structurale* ale culturii emoționale a cadrelor didactice. Astfel, competențele emoționale specifice profesiunii de cadru didactic integrează: *implicarea emoțională, mobilitatea emoțională, orientarea emoțională pozitivă, compasiunea emoțională, activismul emoțional, expresivitatea emoțională, rezistența emoțională la stres, profunzimea percepției emoționale, flexibilitatea emoțională, creativitatea emoțională* [2, p.5].

Inteligența emoțională este un element constituent al competențelor emoționale – recunoscute în spațiul european al învățământului ca standarde profesionale a cadrelor didactice. Prin dezvoltarea IE se *asigură deschiderea* pentru integrarea competențelor emoționale.

De cele mai multe ori accentuăm prezența la cadrele didactice a competențelor ce țin de cunoștințele de specialitate sau disciplina de studiu fiind categorice că anume acestea susțin realizările deosebite și randamentul ridicat în activitatea didactică. Pe când analiza mai multor studii ne demonstrează că persoanele, care posedă o inteligență emoțională dezvoltată au mai multe oportunități în adaptarea profesională de succes. Cadrele didactice prin intermediul competențelor emoționale, pot corect să identifice și să gestioneze atât propriile emoții cât și ale celorlalți, cooperează eficient în cadrul grupurilor de muncă, au o puternică motivație intrinsecă, pot evita și rezolva conflictele ce apar, sunt mai abili și optimiști. Astfel, inteligența emoțională și în special competențele emoționale devin din ce în ce mai importante deoarece asigură eficiența socio-emoțională a personalității.

D. Goleman, M. Elias, S. Tobias, B. Fridlander accentuează *importanța inteligenței emoționale* pentru activitatea cadrelor didactice. După D. Goleman – „copiii care sunt tratați cu afecțiune și înțelegere sunt la rândul lor afectuoși cu semenii și părinții și au mai puține sentimente negative față de cei din jur. Acești copii sunt stăpâni pe sentimentele lor, sunt mai relaxați și din

punct de vedere biologic, cu un nivel scăzut al hormonilor stresanți, ceea ce îi face mai relaxați sub raport psihologic. Sunt mai populari și mai abilitați în rolurile sociale. Ei dispun de beneficii și în plan cognitiv, având o atenție și o capacitate de învățare mai bună decât ceilalți.” [8, p.181].

Pentru ca activitatea educațională să meargă bine este necesar să se acorde atenție abilităților emoționale ale celor care sunt incluși în activitatea respectivă, asigurându-se o compatibilitate între aceștia sub raport emoțional. Cunoașterea emoțiilor personale pentru un cadru didactic presupune identificarea și exprimarea lor coerentă, într-un context dat și în întreaga activitate. În orice relație se exprimă informații, sentimente, fapte, amintiri. Uneori însă ne este greu să exprimăm clar ceea ce vrem să spunem sau simțim – nu suntem coerenți, iar alteori ne este greu să înțelegem ceea ce ni se spune – intenția care se ascunde în spatele cuvintelor. Aceste situații foarte des pot genera conflicte atât între profesor-elev/student, cât și între profesor-profesor, sau profesor-părinte.

A fi cadru didactic înseamnă a te confrunta cu o serie nesfârșită de mici evenimente, situații dificile, de conflicte și de crize neașteptate care necesită un răspuns (și nici un răspuns nu este lipsit de consecințe). Abilitatea de a procesa toate aceste informații, în special pe cele care presupun percepția, asimilarea, înțelegerea și controlul emoțiilor, depinde foarte mult de prezența și nivelul dezvoltării IE la profesori. Cercetătorii Iu. Baxan [1], M. Cojocaru-Borozan [3], etc.; constată: profesorii cei mai eficienți au în

comun un *aspect de importanță crucială*: toți au un *grad înalt de inteligență emoțională*.

În condițiile în care lumea noastră devine tot mai complexă, mai complicată și mai greu de controlat, competențele emoționale devin din ce în ce mai importante, întrucât manifestarea unor emoții necontrolate, negative, afirmate fără tact, generează blocaje și disconfort; controlul pozitiv al emoțiilor și al stărilor afective, intrarea în rezonanță afectivă cu stările altora și comunicarea acestor trăiri induc, indiscutabil, creșterea fluxului comunicării și a motivației educaționale și sociale, dezvăluind, astfel, strânsele legături între cultura emoțională și performanța individuală în adaptarea la schimbări sociale. Realizând un mediu educațional fundamentat și sprijinit de IE, educăm personalități desăvârșite cu un echilibru emoțional și moral, cu relații interpersonale pozitive, cu o reușită socială și academică favorabilă.

Actualmente demersurile științifice și practica educațională au preluat o nouă viziune asupra succesului profesional și în viață, realizând programe de „*educație socială și emoțională*”, deoarece pe lângă abilitățile cognitive, tot mai mult se conștientizează necesitatea unor abilități sociale, emoționale, relaționale – care ar ajuta tînăra generație să fie compatibili și competitivi în activitățile profesionale moderne.

Până nu demult, apreciind capacitățile ce contribuie la reușita profesională și în viață a persoanei ne sprijineam doar pe IQ. Dar de fapt, cum remarcă Steven J. Stein și Howard E. Book - „*IQ este baza informațională*

individuală a persoanei și reprezintă un instrument de măsurare a capacităților de ordin intelectual, analitic și rațional. Dar totuși cunoaștem persoane care pot trimite un test cu IQ ridicat, dar care nu reușesc mare lucru nici în viața personală și nici în cea profesională, mergând mereu parcă împotriva curentului. Și de cele mai multe ori nu-și pot da seama de ce” [9, p. 13-14].

Nu punem la îndoială că o parte din caracteristicile inteligenței generale contribuie la reușita profesională și în viața persoanei, dar este cert, inteligența generală (IQ) nu este unicul indicator care prezice și nici nu poate să prezică deplin succesul, la sigur mai sunt și alți factori.

Pentru cercetările contemporane este caracteristică examinarea rolului inteligenței emoționale și inteligenței generale în determinarea cheazășiei succesului activității profesionale. În concepția structural-genetică a lui J. Piaget, inteligența (IQ) este tratată drept capacitatea superioară de adaptare la noile situații și ca echilibrare a raporturilor subiectului cu mediul social. Mai mult, se evocă afirmația că dezvoltarea intelectuală este atât rezultatul procesului intern cât și a proceselor sociale, menționând că *produsele gândirii apar ca urmare a interacțiunii comunicative*, fapt care ne-a provocat să judecăm asupra dimensiunii comunicativ-relaționale, pornind de la ideea că structura inteligenței emoționale include și cele două aspecte: intrapersonal și interpersonal (sau social). În așa modalitate, tensiunile și caracterul imprevizibil al fenomenelor sociale conduc la reexaminarea viziunii asupra locului emoțiilor în viața omului. Spre exemplu, în luarea hotărârilor și

trecerea la fapte, trăirile emoționale la fel de mult contează, adesea chiar mai mult decât gândurile, astfel încât preponderența rațiunii – măsurată în IQ – pierde teren. Inteligența generală poate să nu ducă la nimic atunci când emoțiile ne stăpânesc. În pofida presiunilor sociale, sentimentele înving de multe ori rațiunea.

Dacă revenim la conexiunea și valoarea IE și IQ nu putem să nu luăm notă de studiile lui D. Goleman, care afirma: „Există foarte multe excepții la regula conform căreia IQ – ul determină succesul profesional – de obicei, fiind mai multe excepții decât cazuri care se potrivesc cu regula. În cel mai fericit caz, IQ-ul contribuie cam cu 20% la factorii care determină reușita în viață, fapt care lasă pe ceilalți 80% pradă altor forțe” [60, p.62]. În legătură cu aceste reflecții J. Mayer și asociații săi subliniau: „Aducerea în discuție a diferenței de 80% neexplicate ar sugera că ar putea exista cu adevărat o variabilă neglijată până în prezent, capabilă la modul serios să facă predicții cu privire la o parte importantă a succesului în viață” [7, p.13].

Ceva mai târziu D. Goleman, face unele precizări având la bază mai multe investigații empirice sugerându-ne că IQ-ul ar explica aproximativ 20% din succesul în carieră, iar inteligența emoțională ar constitui cam 67%, restul se presupune că sunt alți factori – de la mediul social și educația primită în familie, până la norocul accidental și altele asemenea. În mod paradoxal, dar D. Goleman, consideră că IQ-ul reușește prea puțin să prevadă șansele de succes ale unui grup de oameni suficient de inteligenți pentru a manageria

domeniile cele mai exigente sub aspect intelectual – iar valorile inteligenței emoționale în reușita profesională crește proporțional cu barierele de inteligență puse în calea succesului într-un anumit domeniu” [6, p.19].

Dar totuși, intelectul este într-o anumită măsură un ingredient al performanței remarcabile: abilități cognitive, precum și gândirea de ansamblu și viziunea pe termen lung, sunt deosebit de importante. Dar calculând raportul dintre abilitățile pur cognitive și inteligența emoțională, printre ingredientele distinctive pentru cadrele didactice rezonabile, s-a dovedit că acele competențe bazate pe IE joacă un rol tot mai important la toate nivelurile de învățământ. Dacă emoțiile sunt canalizate către entuziasm, se nasc performanțe; dacă oamenilor li se trezește ura, dușmănia și anxietatea, ei vor pierde randamentul. „Discipolii așteaptă din partea cadrelor didactice o legătură emoțională încurajatoare – așteaptă *empatie*. Atunci când profesorii canalizează emoțiile într-o direcție pozitivă ei obțin tot ce mai bun de la ucenici – *rezonanță pozitivă*, iar când canalizează emoțiile într-o direcție negativă aceștia produc – *disonanță*” [5, p.21].

Așadar, se poate întâmpla ca IE și IQ în anumite circumstanțe ale vieții să aibă o importanță majoră. Inteligența emoțională trece înaintea IQ-ului în special în acele domenii „umane”, în care se solicită relații directe om-om dar nu om-mașină. Obținerea succesului în aceste activități sunt nemijlocit condiționate de relațiile interpersonale care se stabilesc, de empatie și autocontrol de abilități sociale. Pe lângă toate acestea, IQ-ul

și IE nu pot fi considerate drept competențe contradictorii, ci mai degrabă separate.

Studiul experimental realizat în cadrul Universității de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere” din Chișinău, pe un eșantion de 40 cadre didactice (femei - 23, bărbați - 17), dintre care 22 – profesori de la facultatea de drept și 18 – profesori din cadrul facultăților Relații Internaționale și Științe Socio-Umane; Științe Economice; care predau discipline la facultatea de drept a scos în evidență mai multe aspecte ale profilului cultural și necesitatea prezenței, precum și valoarea inteligenței emoționale la cadrele didactice. Pentru a avea o imagine clară, neambiguă, a profilului cultural la pedagogi, și în vederea identificării nivelului dezvoltării inteligenței emoționale la ei, am apelat la următoarele metode experimentale:

1) *Testul psiho-emoțional „Copacul lui Blob” (Pip Wilson)*

Autorul acestui test este celebrul psiholog britanic Pip Wilson, un expert în lucrul cu persoanele cu tulburări de comportament, în învățarea experiențială și în dezvoltarea inteligenței emoționale. Fiecare dintre oamenii mici din copac au o stare de spirit diferită și au o poziție diferită. În primul rând, persoana testată identifică omulețul care consideră că seamănă cel mai mult cu el, după aceea, alege omulețul cu care și-ar dori să semene. Cu alte cuvinte, alege cine este și cine și-ar dori să fie.

2) *Chestionarul lui Julian Rotter – Locus de control*

Prin intermediul scalei „I-E” a lui Rotter am încercat să identificăm gradul în

care individul atribuie comportamentului său o cauzalitate externă (factorii de mediu) sau o cauzalitate internă (propriile decizii). El reprezintă percepția unei persoane cu privire la forțele care determină recompensele sau pedepsele aferente unui comportament efectuat de către ea. Locusul de control este măsura în care o persoană crede că poate controla rezultatele și evenimentele care îi influențează viața. Astfel, persoanele care cred că pot controla sursa recompenselor și pedepselor au locus de control intern (recompensele sunt determinate de propriul comportament, de propriile capacități și attribute), iar cele care cred că recompensele și pedepsele nu pot fi controlate de către ele (recompensele sunt controlate de către ceilalți, de șansă, noroc sau destin) au un locus de control extern.

3) *Test de determinare a inteligenței emoționale (Nicholas Hall).*

Testul indică modul în care o persoană utilizează emoțiile în viața sa și ia în considerare diverse aspecte a inteligenței emoționale: atitudinea intrapersonală și interpersonală, capacitatea de a comunica, atitudinea față de viață și de căutarea armoniei.

Acest test identifică următoarele componente a inteligenței emoționale:

1. *Autoreglarea* – înțelegerea și conștientizarea emoțiilor proprii;

2. *Conștiința de sine* – flexibilitate emoțională, control arbitrar a propriilor emoții;

3. *Motivația* – gestionarea comportamentului propriu datorită posibilității controlului propriilor emoții;

4. *Empatia* - formă de intuire a realității prin identificare afectivă; interpretare a eului altora după propriul nostru eu; capacitatea de a recunoaște și, într-o oarecare măsură, de împărtăși sentimentele (cum ar fi tristețea sau fericirea) care sunt experimentate de către o altă ființă, chiar dacă aceasta nu le exprimă explicit;

5. *Abilități sociale* – abilitatea de a influența starea emoțională a altora.

Figurile și tabelele ce urmează prezintă interpretarea rezultatelor aplicării metodelor empirice în vederea identificării nivelului dezvoltării inteligenței emoționale a cadrelor didactice.

În cazul examinării comparative a rezultatelor din *Figurii 1 și Figuri 2*, depistăm faptul că mai mult de jumătate din cadrele didactice, adică 27 la număr, doresc și tind să fie considerați învingători dorind să se afle în starea de spirit a omuleților cu indicii 12 și 15. Ei sunt nerăbdători să cunoască gustul succesului, indiferent de ce etape trebuie să parcurgă și ce metode trebuie să implementeze.

Doi profesori doresc să obțină un statut asemănător omulețului cu numărul 17, care este unul optimist, plin de viață, cu spirit de echipă, performează în orice domeniu și privește provocările cu detașare.

Un număr de cinci persoane au bifat că doresc și se văd în viitor asemenea omulețului cu indicele 18. După cum am menționat mai sus, omulețului cu numărul 18 îi place să se simtă iubit și apreciat, iar când simte acest lucru, îți devine cel mai bun prieten!

Cinci cadre didactice visează să se regăsească pe poziția 20. Omulețul cu numărul 20 este ambițios, încrezător și plin de viață, este un inovator și nu îi e teamă să își asume riscuri. Detașarea și pasiunea lui îi

aduc multe reușite și satisfacții. O singură persoană a încercuit poziția 10, ca aspirație de viitor, ceea ce înseamnă că persoana respectivă tinde spre succes și o stare emoțională optimă.

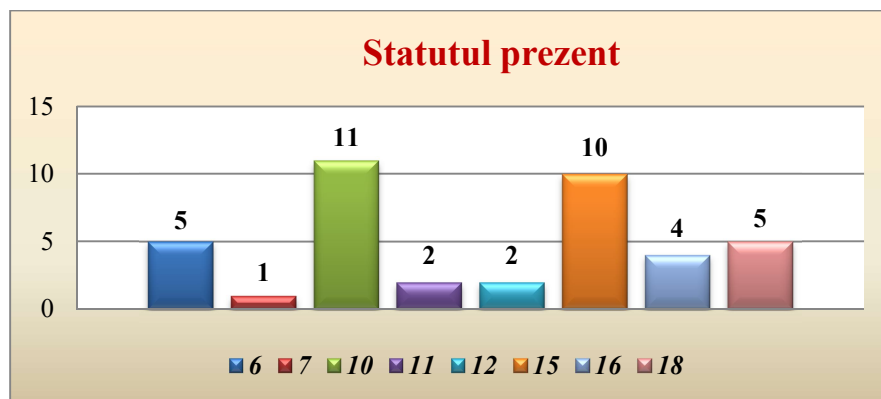

Figura 1. Statutul prezent în societate a cadrelor didactice

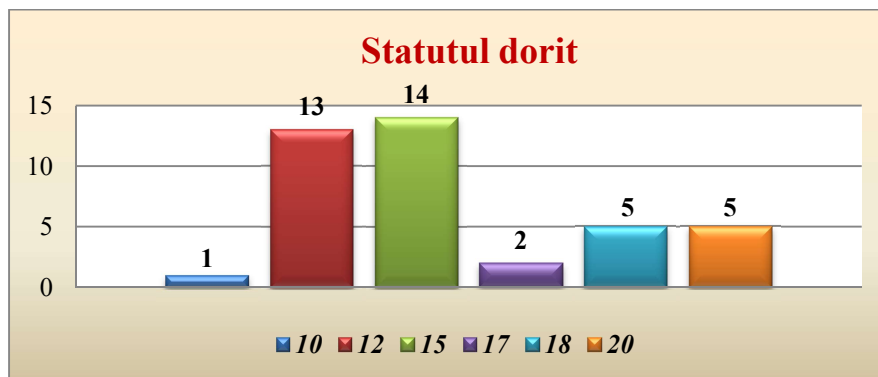

Figura 2. Statutul dorit în societate a cadrelor didactice

Potrivit Chestionarului lui Julian Rotter – Locus de control, din numărul total de 17 bărbați și 23 femei chestionate, am obținut următoarele date: conform criteriului apartenenței sexuale, rezultatele chestionării relevă că externalitatea predomină la femei cu

valoarea de 11,61, iar internalitatea domină sexul masculin cu valoarea de 12,77. Astfel, prelucrarea datelor statistice ale realizării Testului I-E asupra cadrelor didactice, nu a oferit nici o diferență semnificativă, cu valori totale a internalității de 11,98 și a externa-

lității 11,03. În această ordine de idei, am constatat că la bărbați prevalează internalitatea, iar la femei prevalează externalitatea,

chiar dacă rezultatele finale nu indică o valoare diferențială semnificativă.

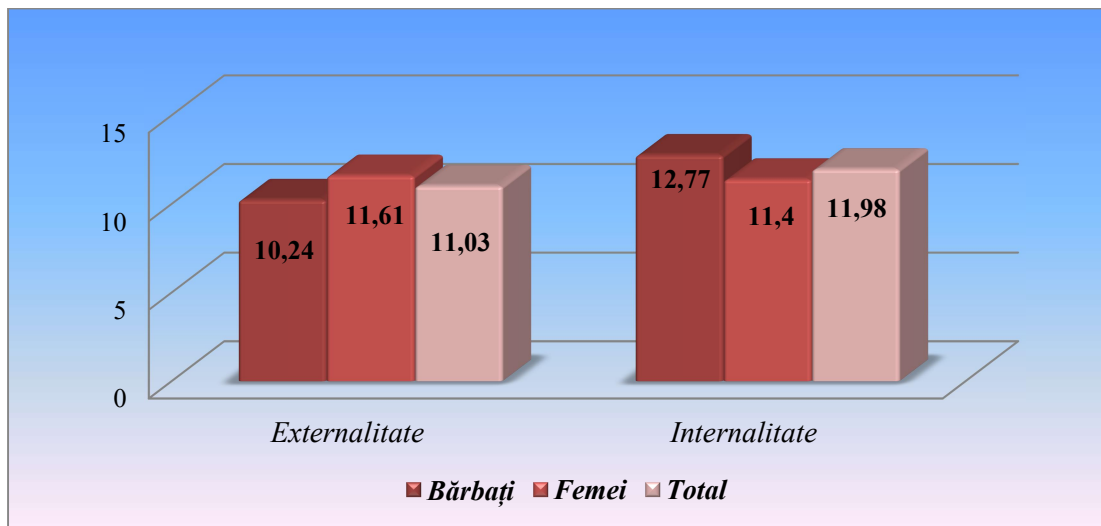

Figura 3. Rezultatele scalei „I-E” după Rotter, conform criteriului apartenenței sexuale

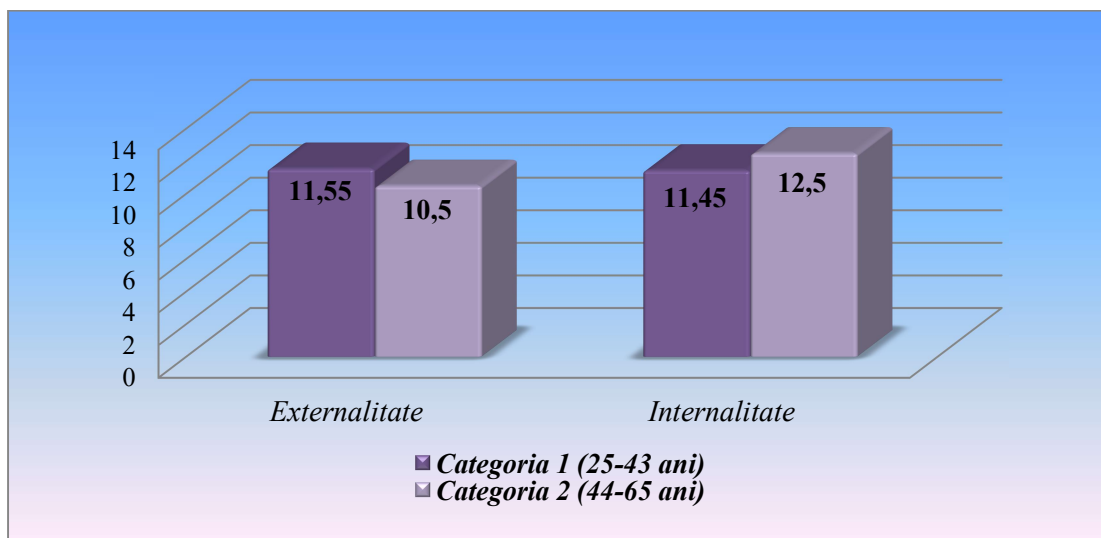

Figura 4. Rezultatele scalei „I-E” după Rotter, conform criteriului de vârstă

În *Figura 4* vedem rezultatele obținute în urma eșantionării a 40 cadre didactice dintre care 20 profesori fac parte din categoria 1, adică au vârsta cuprinsă între 25-43 ani, iar ceilalți 20 de profesori s-au încadrat în categoria 2 după criteriul de vârstă, având 44-65 de ani.

Așadar, am depistat că la profesorii mai tineri, din categoria 1 domină locusul de control extern, cu coeficientul de 11,55 ceea ce prezumă faptul că sunt mai emotivi și sensibili la factorii externi ce intervin în diverse situații. Externii cred că „întăritorii” în viață sunt controlați de noroc, de șanse sau

de alții puternici. Prin urmare, ei văd un impact mic al propriilor eforturi asupra succesului sau insuccesului personal. Comparativ cu acest rezultat, coeficientul mai mare de internalitate este predominant la cei mai vârstnici, care au vârsta cuprinsă între 44 – 65 ani. În această ordine de idei, indicele prezintă cifra 12,5 ei considerând că succesul sau eșecul se datorează propriilor eforturi și depinde doar de alegerea lor, iar recompensele sunt determinate de propriul comportament, de propriile capacități și atribute.

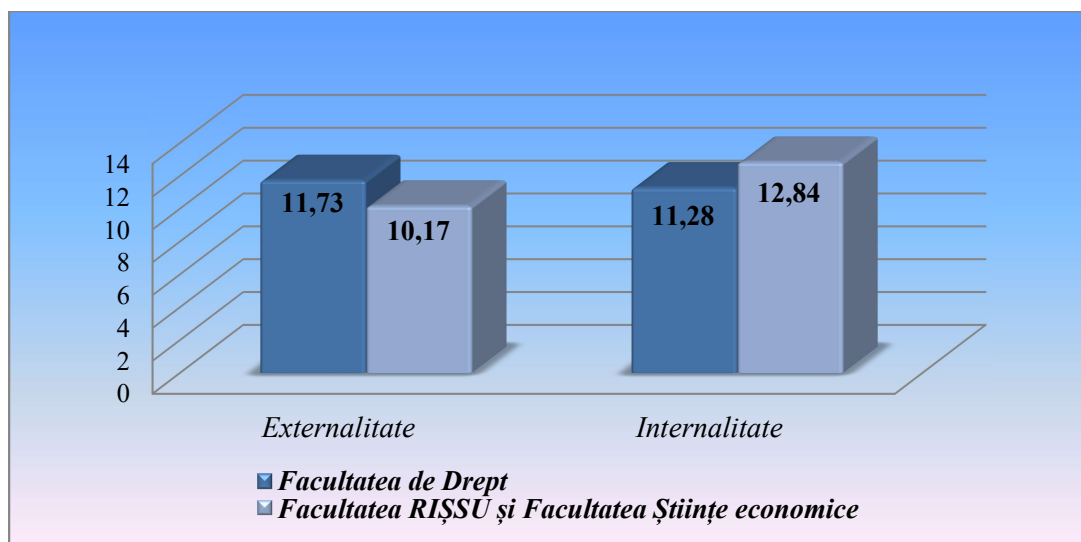

Figura 5. Rezultatele scalei „I-E” după Rotter, conform criteriului de repartizare pe facultăți

Examinarea rezultatelor din *Figura 5*, sugerează ideea că acei 22 de profesori chestionați de la facultatea de drept, prezintă un coeficient mai mare de externalitate cu valoarea de 11,73. Aceste personalități sunt

convinse că succesele sau insuccesele lor sunt influențate și conturează rezultatul forței exterioare ca mediul, oameni, întâmplări, șanse. Locusul de control intern predomină la cei 17 profesori chestionați din cadrul

facultăților Relații Internaționale și Științe Socio-Umane; Științe Economice, cu valoarea de 12,84. Credința lor în capacitatea lor de a schimba lucrurile îi poate face mai încrezători și prin urmare, ei caută informații care îi vor ajuta să influențeze oamenii și situațiile. În această ordine de idei, ei se dovedesc a fi mai motivați și orientați spre succes. Aceste convingeri chiar îi pot determina să fie mai activi din punct de vedere politic.

Realizând studiul experimental, am stabilit și analizat ipoteza operațională precum că: Succesul cadrelor didactice este condiționat de nivelul inteligenței emoționale a acestora. Pentru a confirma/infirma ipoteza operațională, am aplicat „Testul de determinare a inteligenței emoționale” a lui Nicholas Hall,

pentru a constata nivelul inteligenței emoționale a cadrelor didactice și dezvoltarea componentelor structurale ale inteligenței emoționale – autoreglarea, conștiința de sine, motivația, empatia și abilitățile sociale.

Figura 6 reprezintă coeficientul inteligenței emoționale în urma obținerii valorilor pentru următoarele scale: a) conștientizarea emoțională la bărbați – 2,41, la femei – 8,52; b) gestionarea emoțiilor la bărbați – 7,05, la femei – 5,04; c) automotivarea la bărbați – 11,47, comparativ cu a fetelor – 9,34; d) empatia la bărbați – 10,41, la femei – 9,65; e) gestionarea emoțiilor ale altor oameni se reușește conform datelor la bărbați – 9,64, la femei – 9,91.

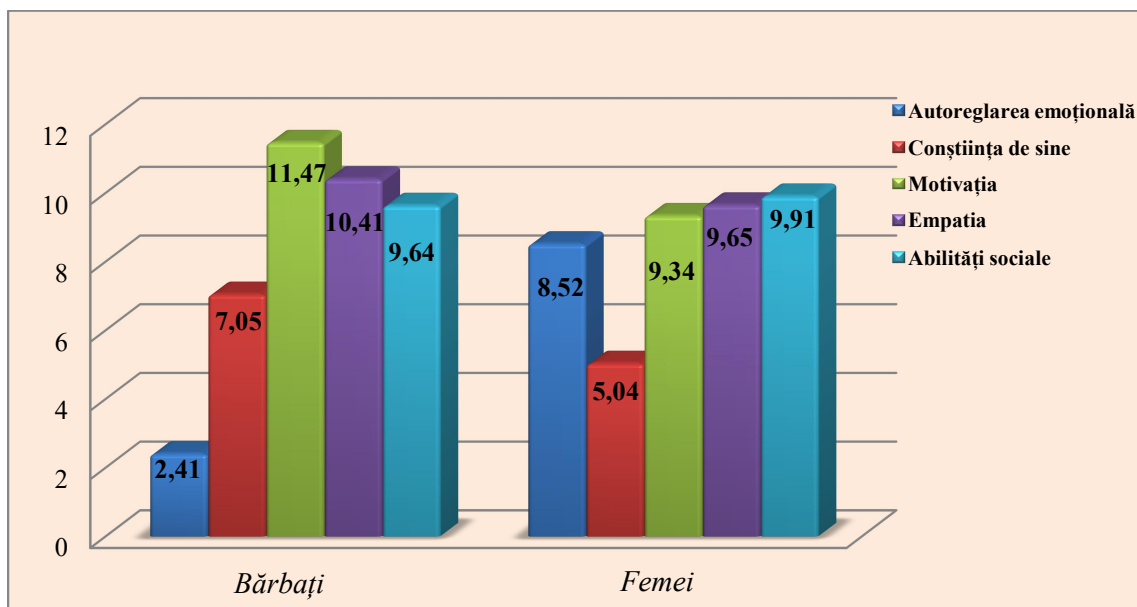

Figura 6. Rezultatele „Testului de determinare a inteligenței emoționale” conform criteriului apartenenței sexuale

Diferențele înregistrate atestă un coeficient înalt de automotivație la bărbați, iar la femei acel de gestionare a emoțiilor altor oameni. Cea mai mică valoare a componentelor structurale a IE indică valoarea 2,41 și reprezintă nivelul scăzut a bărbaților în ceea ce privește cunoașterea propriilor emoții. Iar la femei valoarea 5,04 la component - conștiința de sine, rezidă în faptul că acestea au un rezultat scăzut cu privire la controlul și cunoașterea propriilor emoții.

În *Figura 7* putem vizualiza rezultatele „Testului de determinare a inteligenței emoționale”, conform criteriului de vârstă. În urma evaluării rezultatelor obținute, am depistat că profesorii care au vârsta cuprinsă între 25-43 de ani, au cel mai înalt indice la componenta motivațională a inteligenței emoționale - 10,70. Astfel, este de la sine înțeles că profesorul care are foarte clar stabilite anumite obiective profesionale, știe exact ce dorește și este motivat, acela se va realiza din punct de vedere carieristic. La compartimentul de cunoaștere a propriilor emoții profesorii din Categoria 1, au înregistrat un coeficient scăzut - 2,90. Acest fapt nu este chiar îmbucurător, deoarece atunci când în relațiile cu ceilalți se transmit informații, sentimente și reacții dificil de exprimat în mod clar și corect, aceste situații

cel mai des sunt generatoare de conflicte, întrucât nu se reușește decodificarea adecvată a conținutului emoțiilor transmise. Pentru evitarea lor, e necesar ca cadrele didactice să conjuge forțele în ceea ce privește cunoașterea emoțiilor personale și folosirea lor adecvată, deoarece acestea sunt extrem de importante în stabilirea relațiilor interpersonale, asigurând succes acestor relații. Cadrele didactice care fac parte din Categoria 2 (44-65 ani), în urma procesării rezultatelor obținute la acest test, au demonstrat un coeficient înalt la secțiunea de gestionare a emoțiilor altor oameni - 10,60 și un rezultat mediu a componentei de control a propriilor emoții - 7,00. Abilitatea socială de gestionare a emoțiilor altor oameni este o componentă importantă a competențelor emoționale (iar competențele emoționale sunt recunoscute în spațiul european al învățământului ca standarde profesionale a cadrelor didactice), mai constituie și un generator al relațiilor armonioase cu ceilalți, este mijlocul de a inventaria forțele afective, este abilitatea de a interpreta corect situațiile personale, este forma de a convinge, a conduce, a negocia, a aplană conflictele, de a coopera și de a lucra în echipă - toate acestea fiind și constituențe ale profilului cultural al cadrului didactic, care, în esența sa, influențează calitatea serviciilor educaționale.

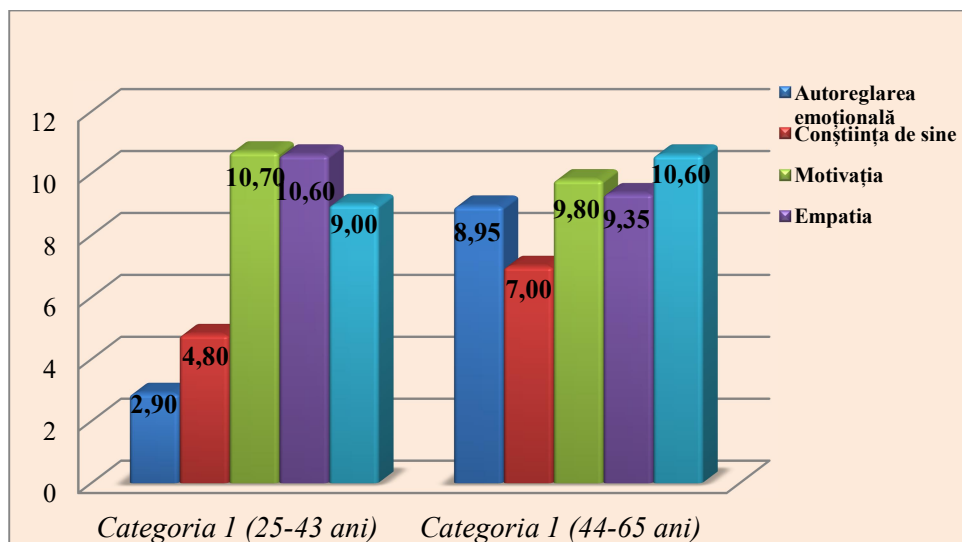

Figura 7. Rezultatele „Testului de determinare a inteligenței emoționale” conform criteriului de vârstă

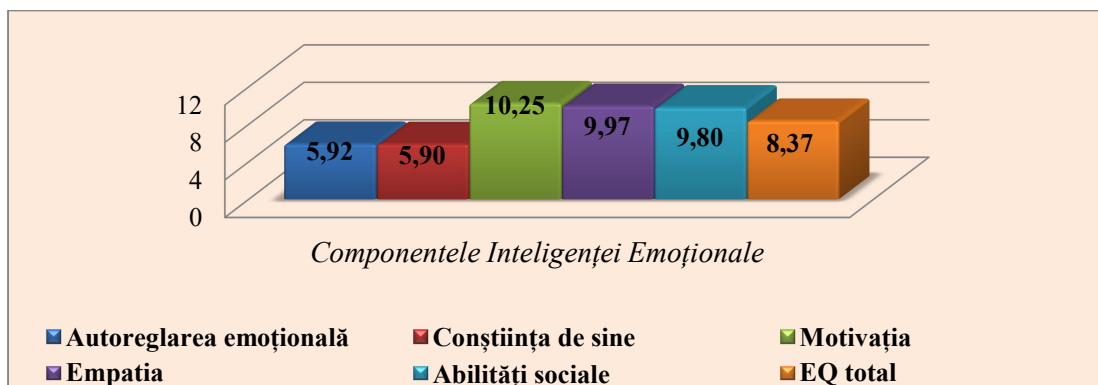

Figura 8. Diferențele valorice a componentelor inteligenței emoționale

Rezultatele experimentale obținute în urma aplicării „Testului de determinare a inteligenței emoționale” a lui Nicholas Hall, ne permit cu ușurință să stabilim coeficientul general al inteligenței emoționale în urma obținerii valorilor pentru următoarele scale: a) autoreglarea emoțională – 5,92; b) conști-

ința de sine – 5,90; c) motivația – 10,25; d) empatia – 9,97; e) abilitățile sociale – 9,80. Inteligența emoțională a cadrelor didactice din cadrul Universității de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere” indică coeficientul – 8,37. Pentru a afla dacă se confirmă ipoteza operațională precum că

succesul profesional este într-o relație directă cu nivelul de inteligență emoțională, am văzut necesitatea de a chestiona studenți din cadrul USPEE „Constantin Stere”. Astfel în conformitate cu „Regulamentul privind evaluarea calității studiilor universitare” a USPEE „Constantin Stere” de către Consiliul pentru Evaluarea și Asigurarea Calității și Senatul studențesc din care fac parte, au fost distribuite 70 chestionare anonime studenți-

lor facultății de drept (anul de studiu I-IV). La compartimentul de apreciere a calității activităților de predare-învățare și evaluare a cadrelor didactice, studenții au apreciat în sistemul de 10 puncte capacitățile cadrelor didactice de a asigura succesul universitar și calitatea procesului educațional, acordând note: 1 – deloc suficient- 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 10 foarte bine.

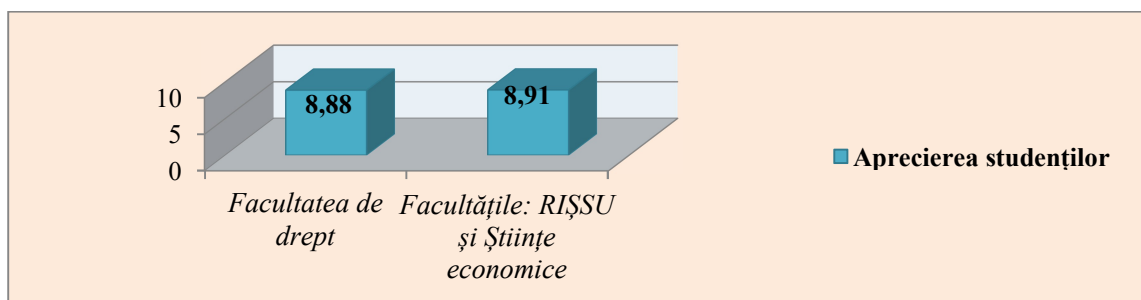

Figura 9. Media de apreciere a studenților

În urma totalizării informațiilor primite și calculării mediilor notelor acordate de către studenți pentru fiecare cadru didactic, am obținut pentru profesorii de la Facultatea de Drept nota – 8,88 și pentru cei de la Relații Internaționale și Științe Socio-Umane; Științe Economice care predau discipline la facultatea de drept nota – 8,91. Astfel din studiul reflectat se confirmă ipoteza operațională: Succesul cadrelor didactice este condiționat de nivelul inteligenței emoționale a acestora. Inteligența emoțională constituie geneza culturii emoționale a cadrelor didactice, deoarece oferă o gestionare corectă a emoțiilor și sentimentelor, dezvoltă capacitatea de a alege modalitatea prin care

exprimăm într-o anumită situație ceea ce pentru activitatea didactică are o valoare extremă. Capacitatea de a construi relații interpersonale pozitive este arta inteligenței emoționale. Persoana la care inteligența emoțională este bine dezvoltată, va fi în stare să creeze un mediu de încredere și onestitate, în care să domine rațiunea și competitivitatea, care poate să realizeze și stăpâni propriile emoții.

În concluzie, inteligența emoțională și competențele aferente acesteia, dar în mod special capacitatea de a controla și de a regla propriile emoții, empatia, capacitatea de a asculta, de a oferi feedback și de a fi receptiv la feedback, capacitatea de a influența prin

modelul comunicațional promovat, de a contrui relații investind sentimente, toate acestea reprezintă modalități concrete de a

optimiza calitatea actului educațional, accentuând dimensiunea emoțională a acestuia.

Bibliografie:

1. Baxan, Iu. *Echilibrul emoțional al cadrului didactic în societatea postmodernă*. Chișinău: Știința, 2001. 180 p.
2. Cojocaru, M. *Provocări actuale privind integrarea competențelor emoționale în standardele de formare a cadrelor didactice*. În: *Revista de științe socio-umane*, Nr.1 (17), Chișinău, 2011, 3-10 p.
3. Cojocaru-Borozan, Maia. *Metodologia cercetării culturii emoționale*. Chișinău: Tip. UPS„Ion Creangă”, 2012. 208 p.
4. Cojocaru-Borozan, Maia. *Teoria culturii emoționale*. Studiu monografic asupra cadrelor didactice. Chișinău: Tip. UPS„Ion Creangă”, 2010. 239 p.
5. Goleman, D., Mckee, A., Boyatzis, R. *Inteligența emoțională în leadership*. București: Curtea veche, 2007. 320 p.
6. Goleman, Daniel. *Inteligența emoțională cheia succesului în viață*. București: Alfa, 2004. 376 p.
7. Goleman, Daniel. *Inteligența emoțională*. București: Curtea veche Publishing, 2008. 430p.
8. Roco, Mihaela. *Creativitate și inteligență emoțională*. Iași: Polirom, 2004. 248 p.
9. Stein, Stiven J. *Forța inteligenței emoționale: inteligența emoțională și succesul vostru*. București: ALLFA, 2003. 288p.

EDUCATIA ECOLOGICA A ELEVILOR DIN CICLUL PRIMAR

Prof. înv. prim. Anica TUFĂ,

Școala Gimnazială „Dumitru Gavrilescu”, Gârliciu,

Masterand, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,

Prof. înv. preșc. Rodica BOITAN,

Școala Gimnazială „Nicolae Maraloi” Saraiu

Masterand, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

Motto: „Să călcăm ușor pe Pământ spre a nu-l zgudui fatal.”

L.R. Brown

Mediul reflectă o valoare socială, o etică, o responsabilitate colectivă care se impun nu numai statelor, ci, tot asemenea, tuturor actorilor economici și sociali. Mediul, organizat sub aspect juridic de o multitudine de convenții internaționale și de legi naționale, a dobândit o legitimitate politică, astfel încât dreptul la un mediu sănătos a fost consacrat în cele mai înalte reglementări din ierarhia legilor, și anume în constituții, ca un drept fundamental. În acest sens, în Constituția României este prevăzută obligația statului de a „asigura refacerea și ocrotirea mediului înconjurător, precum și menținerea echilibrului ecologic”. De asemenea, Constituția a stabilit că „dreptul la proprietate obligă la respectarea sarcinilor privind protecția mediului”. Recomandarea 1614 cu privire la mediu și drepturile omului adoptată de Consiliul Europei la 27 iunie 2003:

– să asigure o protecție adecvată vieții, sănătății, vieții private și de familie, integrității fizice și bunurilor persoanei așa cum sunt garantate de art. 2, 3 și 8 ale Convenției europene și de Protocolul nr. 1 al Protocolului adițional, ținându-se seama în mod deosebit de necesitatea protecției mediului;

– să se recunoască un drept al omului la un mediu sănătos, viabil și demn, drept care conține obligația obiectivă a statului de a proteja mediul în cadrul legislației naționale, de preferință la nivel constituțional;

– să garanteze drepturi procedurale individuale, recunoscute de Convenția de la Aarhus, la informația de mediu, la participarea publicului la procesul decizional și la accesul la justiție în materia de mediu.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului este concludentă în acest sens, deciziile curții stabilind că:

- a. Dreptul individului la un mediu sănătos poate constitui în anumite circumstanțe un aspect al dreptului la viața privată.
- b. Dreptul la mediu sănătos este respectat în condițiile informării privind riscurile de poluare și calitatea mediului.
- c. Garantarea dreptului la un mediu sănătos se realizează și prin „dreptul la un proces echitabil”.

În aceste condiții, respectarea dreptului la mediu sănătos și echilibrat este asigurată de autoritățile desemnate ale statului, însă încălcarea lui este un act atroce și inuman, greu de înțeles de materialismul concret al societății în care trăim.

Dreptul la un mediu ambiant sănătos este un drept elementar pe care mulți cetățeni nu îl cunosc sau nu îi acordă importanța necesară. Nu realizează că de el depinde de fapt viața, sănătatea și pe termen lung chiar bunăstarea proprie, și mai ales a generațiilor care urmează. Cauzele acestei situații sunt multiple. Problemele de mediu s-au accentuat în România mai ales în ultima jumătate de secol, perioadă în care, din cauza sistemului politic totalitar, nu a existat o informare și o dezbatere publică pe această temă, problema fiind pur și simplu negată sau dosită. Apoi a urmat avalanșa schimbărilor politice, economice, sociale, culturale etc. de după 1990, iar problemele de mediu au fost din nou eclipsate de alți factori, în special politici și economici, mai „sonori” (nu neapărat mai importanți, pentru că din problemele de mediu derivă o bună parte din cele de sănătate, sociale și economice și implicit și politice...).

Legislația care garantează respectarea acestui drept la un mediu curat este relativ recentă și punerea ei în aplicare este la începuturi. Legislația este încă puțin cunoscută iar cetățenii au încă mari rețineri în a se adresa instituțiilor și a-și apăra drepturile „cu legea în mână”. Proactivitate și încurajare din partea autorităților nu prea există, ONG de mediu nu au resursele pentru a deveni foarte vizibile în public, partidele politice și presa desconsideră încă importanța subiectului și ignoră relația cauză-efect între problemele de mediu și cele economice și sociale. Școala începe să ofere, deși încă prea modest din punct de vedere cantitativ și calitativ, o educație în sensul respectului față de mediu, deși de aici trebuie plecat, pentru că o informare și educare ecologică a tuturor cetățenilor rezolvă de la rădăcină problema. Iar pentru acel procent unde informarea și educația nu dau roade, există și instrumentul punitiv al legii, care se aplică prea rar și cu jumătăți de măsură. Îmbinarea dintre educație și coerciție este soluția de ansamblu a problemelor de mediu, iar cu cât educația este mai eficientă și coerciția este mai puțin necesară. Ambele presupun informare și ambele sunt mai eficiente când există participare publică.

Un prim pas în respectarea dreptului la un mediu sănătos ar fi conștientizarea cetățenilor (încă de la cea mai fragedă vârstă) de necesitatea ocrotirii și protecției mediului ca un „bun” moștenit ce trebuie transmis nealterat generațiilor viitoare. Degradarea mediului aduce după sine încălcarea de către

generația actuală a dreptului la un mediu sănătos al generațiilor viitoare.

Educația pentru protecția mediului începe încă de la grădiniță și poate continua pe tot parcursul vieții. Se știe că educația este eficientă dacă se realizează permanent. Fondul de cultură al fiecărui individ fiind necesar a se reînnoi permanent ca o condiție a existenței noastre pe Pământ.

După cum susțin unii cercetători, a educa înseamnă a-i face pe copii să însușească prin experiență un sistem de valori prin intermediul căruia să se integreze moral în societate. Literatura de specialitate definește educația ecologică drept un proces care are scopul de a îmbunătăți calitatea vieții prin asigurarea cunoștințelor, deprinderilor, motivațiilor, valorilor și angajamentelor necesare oamenilor pentru a administra eficient resursele naturale și a-și asuma răspunderea pentru menținerea calității mediului.

Dacă dorim ca semințele educației ecologice să dea roade, atunci publicul țintă trebuie să fie în primul rând copiii, pentru că „pomul când e mic se-ndreaptă” spune un vechi proverb românesc. De altminteri, deprinderea cea mai desăvârșită este aceea care începe a se forma în anii tinereții. Pe lângă aceasta, copiii sunt un public important pentru educația de mediu, deoarece ei sunt gestionarii și consumatorii de mâine ai resurselor naturale, iar în unele cazuri, chiar pot influența radical atitudinile părinților și ale altor membri ai comunității față de problemele ecologice.

Educația ecologică este un proces aflat la confluența dintre științele realiste (biologie,

fizică, geografie, chimie etc.) și cele umaniste (legate de sistemele sociale: sociologie, psihologie, istorie, etc.), în care știința se îmbină armonios cu arta, iar noțiunile teoretice sunt zadarnice dacă nu sunt strâns legate de activitățile practice.

Educația ecologică studiază influența activităților umane asupra mediului înconjurător. În acest context, studiază în mediul natural și cel artificial, viețuitoarele, inclusiv omul și contribuie la înțelegerea circuitului energiei și materiei. Ea trebuie să îi ajute pe copii să înțeleagă influența comportamentului lor asupra calității mediului. Educația ecologică se bazează pe cunoștințe referitoare la sistemele sociale și ecologice, dar are și o componentă afectivă: domeniul responsabilității, sistemul de valori, atitudinile necesare construirii unei societăți durabile.

Starea mediului înconjurător, pe an ce trece este din ce în ce mai îngrijorătoare: spațiile împădurite se reduc, deșerturile se extind, solurile agricole se degradează, gradul de poluare este mai ridicat și astfel stratul de ozon se subțiază, efectul de seră de accentuează și numeroase specii de plante și animale sunt pe cale de dispariție. Se poate generaliza că, țările dezvoltate produc mari cantități de deșeuri și poluanți, consumă cantități mari de energie și de resurse naturale. Impactul pe care aceste țări îl au asupra mediului înconjurător este puternic distructiv. Există o proporționalitate inversă între nivelul industrializării și starea mediului înconjurător.

Pentru că viața nu poate fi separată de mediul ambiant, întreaga educație ar trebui

îndreptată în direcția protecției mediului înconjurător. Societatea umană trebuie să fie în interrelație și să cunoască faptul că, fiecare acțiune a sa, va produce o reacție care în complexul sistemelor vii este deseori imprevizibilă. Când resursele naturale vor fi epuizate pe scară largă și mediul ambiant va fi poluat, nu numai acesta este cel care va suferi, ci și sănătatea oamenilor va fi afectată. Aceasta din urmă, nu poate fi menținută respirând aer poluat, consumând alimente și apă contaminate cu pesticide și alte substanțe chimice. Ce este sănătos pentru natură, de regulă este sănătos și pentru viețuitoarele sale. Fiecare om trebuie să fie responsabil pentru impactul pe care viața lui îl are asupra vieții planetei.

Educația ecologică, trebuie să înceapă, din frageda copilărie. Aceasta contribuie la formarea unei conștiințe și a gândirii ecologice despre natură, dar și a formării unei comportări atente și corecte față de ea. Nu este suficientă o simplă informare cu privire la mediul înconjurător, ci este important ca elevii să-și poată exprima idei personale și să manifeste o atitudine legată de responsabilitatea pe care și-o asumă în privința mediului în care trăiesc. Trebuie să fie capabili să înțeleagă relațiile existente între anumite situații și să analizeze, să sintetizeze și să generalizeze informațiile. Este importantă rezolvarea cauzelor care au dus la o anumită situație și nu a efectelor acesteia.

Educația pentru mediu este un mod de viață și problemele acestuia nu vor fi rezolvate doar prin soluții tehnice, ci prin înțelegerea profundă a legăturii existente între ființa

umană - natură - mediu de viață și atitudinea individuală și comună față de aceste probleme. Educația privind protecția mediului înconjurător se adresează atât minții cât și sufletului elevilor. Un rol deosebit îl prezintă stimularea interesului și entuziasmului acestora. Școala joacă un rol major în educația privind mediul înconjurător, deoarece tinerii petrec o mare parte din timp aici și pentru că este locul unde sunt transmise cunoștințe care au menirea de a dezvolta atitudinea pozitivă a elevilor față de problemele mediului înconjurător.

Educația ecologică se poate realiza prin orice tip de activitate școlară, activități științifice, artistice, practice, sportive sau religioase. Din multitudinea formelor de manifestare menționăm: observații în natură, experimente, povestiri științifice, desene, plimbări, drumeții, excursii, vizionare de diapozitive sau expuneri power point, jocuri de mișcare instructiv-distractive, labirinturi ecologice, vizitarea muzeelor, expoziții, spectacole, vizionari de emisiuni TV cu specific educațional, concursuri. Tematicile care pot fi parcurse sunt stabilite în funcție de subiectul propus: „Să ocrotim natura”, „Poluarea în diferite anotimpuri”, „Ce se întâmplă iarna cu plantele și animalele?”, „Ce știm despre pădure?”, „Natura se trezește la viață”, „Copac tânăr, copac bătrân”, „Ce ne învață natura?”, „S.O.S. natura...”, „Culorile și sănătatea”, „Aspectul cartierului meu, satului meu”, „Curiozități ecologice”, „Pământul, planeta vie”, „Măști și costume ecologice” etc. Specialiștii în teoria și practica educațională definesc metoda de predare ca

fiind „modalități de acțiune cu ajutorul cărora elevii, sub îndrumarea profesorului își însușesc cunoștințe, își formează priceperi, deprinderi, își dezvoltă aptitudini și iau atitudini”. Realizarea acestor acțiuni este asigurată de baza teoretică structurată a metodelor și mijloacelor de învățare, de strategii privind organizarea procesului predării-

învățării materializate în comunicarea dintre profesor și elev. Procesul de învățare este susținut de materiale didactice variate, mijloacele audio-vizuale, aplicații de teren, utilizate în practica educației ecologice. Educația ecologică se poate realiza prin cele trei forme ale educației prezentate în figura de mai jos:

- *educația formală* (realizată în unitățile de învățământ);
- *educația informală* (realizată prin organizații neguvernamentale, mass media, anturaj, familie),
- *educația nonformală* (realizată prin activități extrașcolare, centre de educație permanentă, cluburi etc.).

Fig. 1. *Forme ale educației*: [1]

Educația ecologică prin școală iese dincolo de școală, în lumea numeroasă a adulților cu multitudinea lor de preocupări și ocupații, dar din ce în ce mai sensibili la ceea ce ar putea afecta viitorul generațiilor ce vin. Educației ecologice nimeni nu i se va putea sustrage, întrucât este o educație a tuturor. Statutul ei foarte dinamic, complex, universal, mereu înnoit și înnoitor, este pe termen lung, însoțind întreaga existență umană. Educația ecologică este o educație a solidarizării acționale. Strategiile transferului și evaluării educației ecologice acționează între acești poli: observ, constat, analizez, iau măsuri. A ști trebuie să însemne și a ști să acționezi: sesizând, antrenând la faptă ecologică.

Educația ecologică în școală și dincolo de școală evaluează mereu contribuția fiecăruia și a grupurilor sociale în soluționarea problemelor grave privind gospodărirea

noastră planetară, starea ei de ordine, de resurse, de sănătate. Educația ecologică îndeamnă permanent la responsabilitate și solidaritate, la reflecții și acțiune. Satisfacțiile sale vin din inițiativă, din pasiune și acțiune, răspunzând unui imperativ planetar.

Educația privind mediu înconjurător este un proces complex de lungă durată. Rezultatele concrete pot fi observate peste câțiva ani și de aceea este necesar ca procesul de educație să înceapă foarte devreme și să se continue de-a lungul întregului ciclu de învățământ. S-a constatat că atunci când sunt mici, copiii au o atitudine pozitivă față de mediul înconjurător, aceasta modificându-se pe măsură ce cresc datorită influenței exercitate de tehnologiile moderne și modului de consum al vieții moderne.

Soarta viitorului vieții în ansamblul ei depinde de gândirea și efortul nostru de a menține echilibrul în natură prin formarea

unei conștiințe ecologice de sine stătătoare în rândul oamenilor.

Educația cu privire la ocrotirea naturii se poate realiza cu succes aproape la toate disciplinele școlare, accentuându-se astfel caracterul interdisciplinar și transdisciplinar al acesteia. Instituțiile de învățământ au obligația de a organiza o vie și susținută mișcare de ocrotire a mediului, iar copiii pot să formeze marele val de apărători ai naturii. Adevărata educație în materie de ecologie își va atinge scopul când se va reuși ca tânăra generație, viitorul de mâine, să fie convinsă de necesitatea ocrotirii naturii și va deveni factorul activ în acțiunea de împăcare a omului cu natura. Educația ecologică trebuie să dezvolte la nivelul întregii populații atitudini de respect și responsabilitate față de resursele naturale în vederea ocrotirii lor.

Protecția și conservarea mediului este o problemă globală, fundamentală și constituie obiectul cooperării statelor și a altor entități teritoriale, având obligația de a supraveghea și evalua starea mediului, de a interveni pentru prevenirea și repararea deteriorării acestuia. Educația în domeniul ocrotirii naturii trebuie să înceapă din copilărie și să fie continuată în timpul anilor de școală, cât și în afara școlii. Înconjurat de performanțe tehnice din ce în ce mai sofisticate, omul modern, simte în același timp nevoia de a stabili legături subtile cu mediul înconjurător.

Formarea culturii ecologice elementare a copiilor de vârstă școlară va fi posibilă prin: antrenarea și implicarea copiilor în activități

practice de orientare ecologică; utilizarea principiilor didactice generale: sistematic, complex și acțional; organizarea activităților educativ – cognitive și practice în baza conexiunii interdisciplinare și intradisciplinare. Copilul care a învățat de mic să admire parcurile cu flori, să observe viața unei insecte, obiceiurile unei păsări va deveni prietenul naturii, ocrotitorul ei. Educația elevilor în spiritul protecției mediului este o sarcină primordială a școlii și a familiei, dar și a celorlalți factori educativi. Este necesară formarea unor convingeri care se vor materializa în conduite, prin puterea exemplului.

Actualele probleme de mediu sunt grave și trebuie abordate de întreaga comunitate, iar educația școlară reprezintă o soluție viabilă. Astăzi, copiii – ca viitori gestionari și consumatori ai resurselor naturale, pot interveni prin acțiuni constructive (sensibilizarea propriilor părinți, a cetățenilor indiferent de vârstă) la salvarea mediului înconjurător. Ca răspuns la noua prioritate politică mondială, sistemele de învățământ au acționat cu promptitudine, lărgindu-și aria de cercetare, prin promovarea de noi concepte și de adaptare a conținutului termenului de educație a mediului. Astfel au apărut concepte noi, precum: *educația în perspectiva ecologică, educația pentru conservarea naturii*, concepte care încearcă să rezolve o serie de probleme și care reconsideră procesul și scopul educației prin faptul că omul nu poate exploata la nesfârșit și fără urmări resursele planetei.

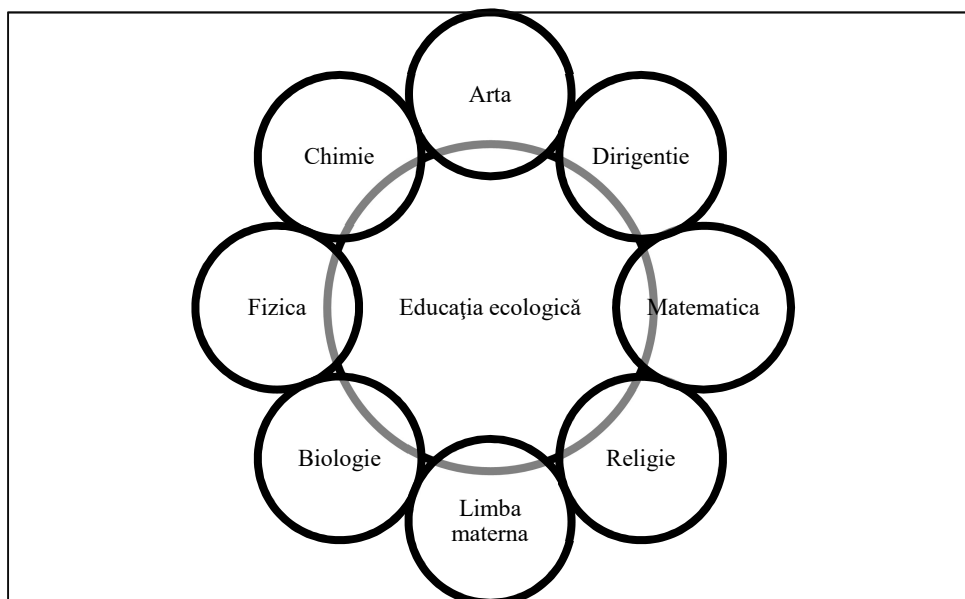

Fig. 2. Relația de interdisciplinaritate a educației ecologice: [2]

Una din problemele sistemului de învățământ preuniversitar este dată de întrebarea: *cine poate preda educația ecologică în grădinițe, școli sau licee?* Cu certitudine, profesorii de științe ale naturii și geografie sunt specialiști în acest domeniu. Însă, la ora actuală se pot implica și cadrele didactice cu alte specializări (matematică, fizică, chimie, limba maternă, religie, desen, sport etc.) dar și membrii ONG-urilor de mediu, din fundații sau asociații pentru acțiuni ecologice, care doresc și sprijină promovarea educației ecologice. Acest proces necesită cunoașterea și însușirea un volum considerabil de informații despre *mediu*, înțelegerea conexiunilor dintre mediul ambiant, mediu natural, mediu înconjurător și influ-

ența (pozitivă sau negativă) a factorului antropic, realizarea de programe viabile în vederea susținerii educației ecologice.

Astfel, se apreciază că *educația ecologică* nu poate fi integrată într-o singură arie de cunoaștere, ci fiind un proces complex, necesită implicarea specialiștilor și cercetătorilor din diferite domenii, adică o abordare interdisciplinară.

În schema de mai sus (Fig. 2) se observă relația dintre disciplinele școlare și educația ecologică, dar și corelația acestora cu dirigenția. În acest sens se poate trage concluzia evidentă că, orice cadru didactic care are dirigenție poate (și ar fi indicat) să predea noțiuni de educație ecologică.

Un document UNESCO din 1982 propunea sub titulatura de *Probleme mondiale în școală*, introducerea în școală, printre alte teme și a unor teme de mediu, de alimentație, nutriție și subnutriție. Infuzarea „noilor educații” în curriculum-ul școlar este, la momentul actual, o necesitate, cu atât mai mult cu cât asistăm la noi provocări în evoluția socială (deteriorarea continuă a mediului, exploziile demografice, agresiunea culturală provocată de mass-media etc.), toate acestea având un impact deosebit asupra formării comportamentelor de bază ale copilului, viitorul cetățean.

Educația ecologică în școală reprezintă o preocupare constantă în toate categoriile de activități. Acest demers este de o importanță majoră întrucât primele forme de organizare a cunoașterii de către copii a mediului înconjurător apar în învățământul preprimar și se continuă în clasele primare prin reintroducerea obiectului *Cunoașterea Mediului* începând cu clasa I.

Întrucât problematica mediului are un caracter pluridisciplinar și o mare complexitate, o evoluție rapidă și greu de prevăzut și un caracter prioritar, conținuturile trebuie relaționate cu viitorul planetei și supraviețuirea speciei umane.

Având în vedere aceste aspecte, cea mai potrivită cale de introducere a educației ecologice în școli este infuzarea unor dimensiuni ale acesteia în cadrul disciplinelor existente. Prin tratare interdisciplinară se poate ajunge la formarea unei viziuni globale și a unui sistem coerent de atitudini și comportamente potrivit vârstei școlarului.

Urmărită pe toată durata școlarității, educația ecologică poate forma cetățeni responsabili prin conștientizarea pericolelor ce amenință umanitatea și patrimoniul său natural.

Educația ecologică este o problemă de politică educațională, deoarece trebuie să vizeze dezvoltarea simțului responsabilității și solidaritatea între țări și regiuni, indiferent de nivelul lor de dezvoltare, pentru păstrarea și ameliorarea mediului.

Obiectivele ce trebuie urmărite în școală sunt:

- „alfabetizarea” în materie de mediu;
- conștientizarea diversității și importanței problemelor ecologice, ca și a comportamentelor umane care afectează mediul;
- înțelegerea corectă a raportului individ-mediu (*omul se integrează în mediu – acest ansamblu extrem de complicat –, iar viața lui e condiționată de viitorul mediului: [3]*);
- dezvoltarea respectului față de mediu și a responsabilității;
- analiza critică a problemelor de mediu;
- dezvoltarea capacității de a lua decizii etc.

Printre situațiile de învățare funcțională a cunoștințelor referitoare la mediu, se pot enumera: observațiile de teren, constituirea de dosare plecând de la observațiile directe și de la analiza presei sau a documentelor tehnice, difuzarea informațiilor primite și analizate prin diverse mijloace – jurnal școlar, corespondență interșcolară etc. –, discuții de grup cu sau fără participarea unor persoane – resurse sau experți, studii de caz, jocuri de rol, exerciții de simulare etc. [4].

Pornind de la premisa că școala mileniului III este centrată pe elev – deci pe cel care învață – se impune înlocuirea caracterului enciclopedist al actului educativ cu un proces activ care să implice atât activitate mentală, cât și activitate fizică, formând capacități și competențe necesare pe parcursul întregii vieți: de a observa și analiza, de a interpreta, de a compara, de a selecta, apoi de a generaliza, de a comunica, de a coopera, de a iniția și de a finaliza un proiect. Se impune astfel o abordare interdisciplinară a problemelor de studiat și, de asemenea, parteneriatul între învățători sau învățători-profesori de la anumite discipline.

Aparent, tema *Educație ecologică – educație pentru viață* ne-ar trimite doar la disciplinele Științe și Geografie. Dar, valorificând creativ conținuturile ce trebuie transmise elevilor consider că valențe ale acestei teme pot fi abordate chiar de la clasa I, în orele de Limba română, Educație plastică, Abilități practice și Cunoașterea Mediului.

Deși ar părea pretențios, termenul de *portofoliu* poate fi introdus încă din clasa I, copiii putând realiza diverse lucrări, individual sau în echipă. Pe parcursul următoarelor clase, conținutul portofoliului se poate îmbogăți pentru ca, la sfârșitul clasei a IV-a, fiecare elev să aibă un portofoliu cu acest conținut tematic.

Mai mult, urmărind pe parcursul întregului ciclu primar realizarea obiectivelor educației ecologice, atât prin valorificarea conținuturilor unor texte din manual, cât și prin excursiile, vizitele, mapele tematice realizate, vom constata că la sfârșitul acestei

perioade elevii au un bagaj de cunoștințe, dar și de abilități în stare să-i facă să acționeze în vederea protejării mediului, chiar de la această vârstă. Astfel, copilul va fi capabil să protejeze mediul apropiat (curtea, spațiul verde, arborii existenți), să planteze o floare, un copac, să atragă atenția celorlalți pentru a păstra curățenia, să participe la reciclarea unor deșeuri (din sticlă, plastic, hârtie) etc. Elevul va fi antrenat atât în activitățile de observare, cât și de manipulare și experimentare, avându-se în vedere faptul că învață mult mai temeinic atunci când lucrează practic și când forma de activitate depășește spațiul băncii de școală. Nu trebuie scăpat din vedere și faptul că o învățare eficientă presupune feed-back, care-i oferă copilului nu numai măsura realizării unei sarcini, cât, mai ales, valoarea (calitatea) pe care o are activitatea desfășurată.

În prezent, educația ecologică se realizează în grădinițe, școli și licee numai prin intermediul cadrelor didactice care sunt conștiente de necesitatea implementării în instituțiile de învățământ a acestei forme de educație, a cadrelor didactice care personal ocrotesc și protejează mediul, încercând să transmită mai departe acest fel de a fi și elevilor pe care îi îndrumă.

În concluzie, educația ecologică este o oportunitate cu cât este începută de la o vârstă cât mai fragedă, cu având șanse mai mari de reușită. O condiție esențială a realizării acestei educații ecologice este ca ea să se conceapă în natură și pentru natură.

Instituțiile de învățământ au obligația de a organiza o vie și susținută mișcare de

ocrotire a mediului, iar elevii pot să formeze marele val de apărători ai naturii. Adevărata educație în materie de ecologie își va atinge scopul când se va reuși ca tânăra generație, viitorul de mâine, să fie convinsă de necesitatea ocrotirii naturii și va deveni factorul activ în acțiunea de împăcare a omului cu natura. Educația cu privire la mediu trebuie să dezvolte la nivelul întregii populații atitudini de respect și responsabilitate față de resursele naturale în vederea ocrotirii lor.

Pentru atingerea acestui țel, o importanță deosebită o are sistemul educațional. Acest sistem este menit să dezvolte conștiința ecologică a oamenilor, în așa fel încât fiecare membru al societății să devină conștient de locul și rolul său în natură și societate.

Natura este cel mai desăvârșit maestru, ce de nenumărate secole lucrează pentru a îmbrăca pământul cu formele cele mai artistice, pentru a-l înfrumuseța cu ornamente neînchipuite, creând monumente nepieritoare.

Omul nu este conștient mereu de imensul rol pe care îl are în evoluția ecosistemelor de pe planeta noastră. Astfel, educarea elevilor în vederea însușirii unei concepții ecologice unitare a devenit tot mai necesară astăzi, când tehnica se dezvoltă vertiginos,

când omul are o influență crescută asupra naturii.

Se impune să se pornească studiul impactului activității umane asupra mediului înconjurător încă de la grădiniță și să se construiască punțile de legătură cu următoarele trepte ale învățământului, cu reprezentanții comunităților și ai autorităților locale, în vederea formării și dezvoltării deprinderilor și atitudinilor favorabile unui mediu curat și sănătos.

Protejarea planetei Pământ, casa noastră, a tuturor, este o problemă care trebuie să intereseze nu doar pe ecologiști, ci pe toată lumea, adulți și copii. Noi, dascălii, trebuie să punem mare accent pe educația ecologică a celor mici, pentru a ne bucura împreună, timp îndelungat, de albastrul cerului, de limpezimea apelor, de florile câmpului și de frunzele verzi.

Dacă vom avea grijă de ea, de Terra, care este casa noastră, a tuturor, dacă o vom păstra curată, dacă vom trăi în armonie cu ea, copiii noștri vor mai zburda prin iarba fragedă, păsările se vor mai înălța spre cerul senin, peștii vor mai înota în apele limpezi, vor mai crește frunze verzi, iar planeta noastră va rămâne mereu Planeta Albastră.

Bibliografie:

1. <http://www.didactic.ro/revista-cadrelor-didactice/educatia-ecologica-o-necesitate> [1];
2. http://eke.ro/document/Raport%20de%20cercetare_EDUCATIE%20ECOLOGICA.pdf; [2];
3. *Curriculum național. Programe școlare pentru învățământul primar*, MEN, CNC, Editura Corint, București, 1998;

4. Dragu, V., Ungureanu, A. – *Exerciții de proiectare. Proiectarea interdisciplinară la disciplina Științe (cl. III-IV)*, Editura PAN EUROPE, Iași, 2003
5. Dincă, F., *Copiii și natura – educație ecologică și de protecție a mediului*, Editura Caba Educațional, București, 2008, p. 25;
6. Dumitrescu, F., Stănculescu, C. – *Natura pe înțelesul copiilor*, Editura Carminis, Pitești, 1998
7. Landsheere, V., Landsheere, G. – *Definirea obiectivelor educației*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1979 [4];
8. Ionescu, A., Săhleanu, V., Bândiu, C., – *Protecția mediului înconjurător și educația ecologică*, Editura Ceres, București, 1989;
9. Iordache V., Ardelean F., *Ecologie și protecția mediului*, Editura Matrixrom, București, 2007, p. 55;
10. Neguț, S., *Un singur Pământ – omul și mediul înconjurător*, Editura Albatros, București, 1978, p. 81;
11. Mateșică, V., *Modalități de educație ecologică a micilor școlari*, Ed. „Miniped” – Înv. primar, Nr. 4, București, 2003;
12. Pistol, M., Din, N., *Ecologie*, Editura Erc Press, București, 2004;
13. Vaideanu, G., *Cultura estetica scolara*, Editura Didactica și Pedagogica, București, 1967 [3];

DEZVOLTAREA REGIONALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA: PARADIGMA EUROPEANĂ ȘI PARTICULARITĂȚILE NAȚIONALE

Conf. univ. dr. Eduard ȚUGUI,

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

The report is based on the study focused on particularities of regional development in the Republic of Moldova from the perspective of the European Union model of economic, social and territorial cohesion. The research defines regional development in terms of a new development paradigm, methodically cultivated in European states with the support of the European Union and emphasizes establishment of this policy in the Republic of Moldova. Several findings and recommendations of the study are included in the NSRD Evaluation Report 2010-2012 and NSRD 2013-2015, in whose elaboration the author participated under the coordination of GIZ Moldova. Also, a range of general and sector recommendations are formulated, whose implementation would redefine regional development policy in the Republic of Moldova and boost territorial growth and development in an external periphery of the European Union.

Key words: regional development, cohesion policy, european integration, structural instruments, efficiency and equity.

Dezvoltarea regională în Republica Moldova¹ se articulează în contextul instituționalizării relațiilor cu Uniunea Europeană (UE) și adaptează la nivel național o nouă paradigmă de dezvoltare gândită teritorial. Transpunerea unei paradigme devine însă o sarcină complexă și,

drept consecință, mai dificilă într-o periferie externă coruptă și neîndreptățită geopolitic. Mai mult, dezvoltarea regională este înțeleasă de către factorii de decizie autohtoni în termenii unui sector oarecare, însoțit de minister negociat politic și de un fond public special, și nu în perspectiva unei paradigme de dezvoltare, care reclamă angajamente și resurse corespunzătoare. Asociate cu nivelul general de dezvoltare sau lumii materiale braudelienne și nesustenabilitatea finanțelor publice, acestea devin obstacole majore în implementarea unui model european de dezvoltare în lipsa guvernantei și instrumentelor structurale articulate în interiorul Uniunii Europene.

¹ Parte din constatările și recomandările studiului sunt incluse în Raportul de evaluare a SNDR 2010-2012 și SNDR 2013-2015, elaborat în cadrul GIZ Moldova la comanda Ministerului Dezvoltării Regionale și Construcțiilor din Republica Moldova (MDRC). Muravski V., Dumitrașco A. (coord.). Ciobu S., Țugui E., Parlicov V. *Evaluarea implementării SNDR 2010-2012 și SNDR 2013-2015*. Chișinău: MDRC-GIZ, 2016.

Dezvoltarea regională în Republica Moldova reprezintă și un teren de cercetare pentru implementarea coeziunii la granița externă a Uniunii Europene. Astfel, dincolo de creșterea și echitatea pe care le-ar aduce la nivel național, implementarea noii paradigme în societatea moldovenească poate deveni relevantă pentru întreaga proximitate geopolitică a UE. Studiul încearcă să surprindă mare parte din particularitățile dezvoltării regionale în Republica Moldova și să formuleze recomandări necesare pentru eficientizarea politicilor naționale și relevante pentru vecinii Uniunii Europene. *Ipoteza de bază a cercetării este că dezvoltarea regională se articulează treptat în Republica Moldova și poate să devină un instrument sustenabil de creștere economică doar după ce va fi gândită ca o paradigmă multisectorială, susținută de politici și instrumente financiare conexe.*

Paradigma europeană: evoluția coeziunii sociale, economice și teritoriale

Raportul Barca intitulat „O agendă pentru reforma politicii de coeziune”, raport independent de evaluare elaborat la cererea Comisiei Europene, definește politica de coeziune a Uniunii Europene drept o *nouă paradigmă* care inspiră politici „pe baze locale” ale căror obiective constau în „creșterea bunăstării și îmbunătățirea nivelului de viață” și în „generarea și menținerea avantajelor competitive regionale” [1]. Astfel, dezvoltarea regională este integrată treptat într-o politică mai largă a coeziunii economice, sociale și teritoriale, devenită o paradigmă de dezvoltare ce presupune politici și intervenții

„teritorializate” care vizează eficiența și echitatea: toate regiunile trebuie să-și realizeze potențialul deplin de dezvoltare și toți cetățenii trebuie să aibă șanse egale, indiferent de locul unde trăiesc.

Politica de coeziune abordează problema „ineficienței” (subutilizarea întregului potențial de dezvoltare) și a „inegalității” (statele, regiunile și persoanele care trăiesc sub un anumit nivel de bunăstare și amploarea disparităților între acestea), realizând proiecte investiționale care țin seama de preferințele și de cunoștințele locale (teritoriale) și sunt concepute și implementate printr-un sistem de guvernare pe mai multe niveluri.

Noua paradigmă s-a articulat treptat în cadrul Uniunii Europene, fiind determinată de etapele de integrare europeană și de către dezbaterile academice privind paradigmele de dezvoltare. Tratatul de la Lisabona, semnat la 13 decembrie 2007, fundamentează politica de coeziune în legislația primară europeană și introduce obiectivul de coeziune teritorială. Titlul XVIII din Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene (TFUE) este intitulat „Coeziunea economică, socială și teritorială” [2, Titlul XVIII, art. 174-178], în timp ce politica de coeziune finanțează *echitatea, eficiența și coeziunea teritorială*, devenind principalul instrument de investiții al Uniunii Europene.

Comisia Europeană (CE) coordonează și implementează împreună cu statele membre, autoritățile regionale și locale politica de coeziune și are obligația de a prezenta odată la 3 ani un Raport privind coeziunea. Dincolo

de orientările strategice de bază ale coeziunii, stipulate în Tratatul de Funcționare a Uniunii Europene și Acordurile de Parteneriat semnate de către Comisia Europeană cu statele membre, și Regulamentele privind Fondurile structurale și de investiții, statele membre nu au de transpus în legislația națională Directive CE obligatorii care să reglementeze un model unic de dezvoltare regională, conceperea și implementarea politicilor fiind competența autorităților naționale și regionale.

Al șaselea Raport privind coeziunea economică, socială și teritorială, adoptat de Comisia Europeană în iulie 2014, constată că criza economică a avut un impact major asupra regiunilor din Uniunea Europeană: procesul de atenuare a disparităților economice regionale a fost întrerupt, în timp ce șomajul, sărăcia și excluziunea socială au crescut rapid aproape pretutindeni [3, p.iii]. Raportul Barca, identifică necesitatea reformării politicii de coeziune, dat fiind că, în actuala sa configurație, această politică nu se caracterizează printr-o reală planificare strategică și perspectivă teritorială, nu a reușit să facă o distincție clară între *eficiență* și *echitate* și nu dispune de instrumente suficiente care să permită evaluarea rezultatelor sale[1]. Dar Raportul Barca evidențiază, totuși, importanța acestei noi paradigme, în timp ce Raportul CE constată că de-a lungul timpului, politica de coeziune a contribuit la reducerea decalajelor de dezvoltare și la îmbunătățirea nivelului de trai și a oportunităților economice din regiunile Uniunii Europene. Între anii 1989 și 2013, s-au alocat

peste 800 miliarde € pentru cofinanțarea a zeci de mii de proiecte menite să susțină creșterea regională [4, p.3].

Reforma politicii de coeziune pentru perioada 2014-2020, se axează pe crearea unei politici de investiții bazate pe rezultate, în timp ce obiectivele politicii de coeziune au fost aliniate la Strategia Europa 2020. Regulamentul privind dispozițiile comune, Regulamentul (UE) nr. 1303/2013, definește un set unic de norme care reglementează Fondurile structurale și de investiții europene (Fondul european de dezvoltare regională (FEDER), Fondul social european (FSE), Fondul de coeziune (FC), Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală (FEADR), Fondul european pentru pescuit și afaceri maritime (FEPAM)), scopul normelor fiind: stabilirea legăturii clare cu Strategia Europa 2020; îmbunătățirea coordonării; garantarea coerenței; facilitarea accesului la aceste fonduri pentru beneficiarii potențiali[5].

Politica de coeziune 2014-2020 are un buget de 351,8 miliarde € și vizează creșterea competitivității regiunilor și orașelor europene, stimularea creșterii economice și crearea de locuri de muncă. Pentru noua programare bugetară este definit un echilibru între dimensiunea echitate/convergență și eficiență/competitivitate economică a politicii de coeziune. Cea mai mare parte a investițiilor sunt orientate preponderent spre regiunile și statele mai puțin dezvoltate[4], dar acestea devin și un mega-levier financiar de cofinanțare a competitivității regiunilor Uniunii Europene, fiind conturate patru priorități în materie de investiții: cercetare și

inovare, agenda digitală, sprijin pentru IMM-uri și o economie cu emisii scăzute de carbon[5].

Realizările politicii de coeziune de-a lungul anilor, în particular reducerea decalajelor de dezvoltare dintre statele și regiunile sub obiectivul convergență și nucleul vest-european al Uniunii Europene, au făcut din mecanismul redistributiv al coeziunii unul dintre principalele argumente în favoarea integrării europene și o mare tentativă pentru statele terțe. Dialogul politic și tratatele semnate de către Uniunea Europeană cu statele europene, care teoretic pot să revendice art. 49 din Tratatul privind Uniunea Europeană, conțin articole referitoare la dezvoltarea regională, mai ales în cazul Acordurilor de Asociere semnate de către Uniunea Europeană cu statele candidate la aderare².

Dezvoltarea regională în Republica Moldova: cadrul legal și arhitectura instituțională

Dezvoltarea regională în Republica Moldova se articulează în contextul instituționalizării relațiilor cu Uniunea Europeană, dovadă că cadrul politico-juridic de bază a relațiilor moldo-europene conține prevederi explicate privind cooperarea sectorială relevantă. Astfel, art. 67 al Acordului de Parteneriat și Cooperare (APC), în vigoare din 1998, este intitulat dezvoltare regională și

prevede că „*părțile își consolidează cooperarea în domeniul dezvoltării regionale și al amenajării teritoriului*”[6, art. 60, alin (1)]. După care, Planul de Acțiuni UE-Moldova, semnat la 22 februarie 2005, are o secțiune dedicată dezvoltării rurale și regionale, prin care Republica Moldova se obligă să promoveze dezvoltarea regională echilibrată, precum și să reducă diferențele economice și sociale între diferite regiuni din țară [7, art.22].

Acordul de Asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova conține un capitol special (Capitolul 20, Titlul IV) intitulat *Dezvoltarea regională, cooperarea transfrontalieră și regională*, dedicat dezvoltării regionale și cooperării transfrontaliere. În mod particular, Acordul presupune că Uniunea Europeană și Republica Moldova vor coopera în vederea corelării practicii celeia din urmă cu următoarele principii: descentralizarea procesului decizional, de la nivel central spre nivelul comunităților regionale; consolidarea parteneriatului dintre toate părțile implicate în dezvoltarea regională; co-finanțarea proiectelor și programelor de dezvoltare regională[8, art. 107 alin (2)].

Cadrul legal al politicii și dezvoltării regionale este asigurat, în principal, de *Legea nr.438-XVI din 28.12.2006 privind dezvoltarea regională*, care stabilește obiectivele, cadrul instituțional, competențele și instrumentele specifice pentru realizarea politicii de dezvoltare regională în Republica Moldova. Legea conține obiective aliniate la politica de coeziune a Uniunii Europene, echitate și eficiență „teritorializate”, și prevede crearea a

² Deschiderea negocierilor de aderare pe toate 35 de capitole, conține și Capitolul 22 – Politica regională și coordonarea Fondurilor structurale.

șase regiuni de dezvoltare și anume: RD Nord, RD Centru, RD Sud, RD Chișinău, RD Găgăuzia și RD Transnistria[9].

Legea privind dezvoltarea regională definește principalele obiective ale dezvoltării regionale:

- obținerea unei dezvoltări social-economice echilibrate și durabile pe întreg teritoriul Republicii Moldova;
- reducerea dezechilibrelor nivelurilor de dezvoltare social-economică dintre regiuni și din interiorul lor;
- consolidarea oportunităților financiare, instituționale și umane pentru dezvoltarea social-economică a regiunilor;
- susținerea activității autorităților administrației publice locale și a colectivităților locale orientate spre dezvoltarea social-economică a localităților și coordonarea interacțiunii lor cu strategiile și programele naționale, de sector și regionale de dezvoltare [9, art. 2 alin (1)].

Legea nr. 438-XVI prevede în capitolul „Cadrul Instituțional” două nivele de organizare a cadrului instituțional pentru dezvoltarea regională: nivelul **național** și cel **regional**. În scopul executării Legii nr.438-XVI a fost adoptată *Hotărârea Guvernului nr.127 din 08.02.2008*, prin care s-a decis crearea cadrului instituțional și s-au aprobat Regulamentele de funcționare a respectivelor instituții: Regulamentul Consiliului Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale; Regulamentul-cadru al Consiliului Regional pentru Dezvoltare; Regulamentul-cadru al

Agenției de Dezvoltare Regională și; Regulamentul de formare și utilizare a mijloacelor Fondului național pentru dezvoltarea regională[10, Anexele 1,2,3 și 4].

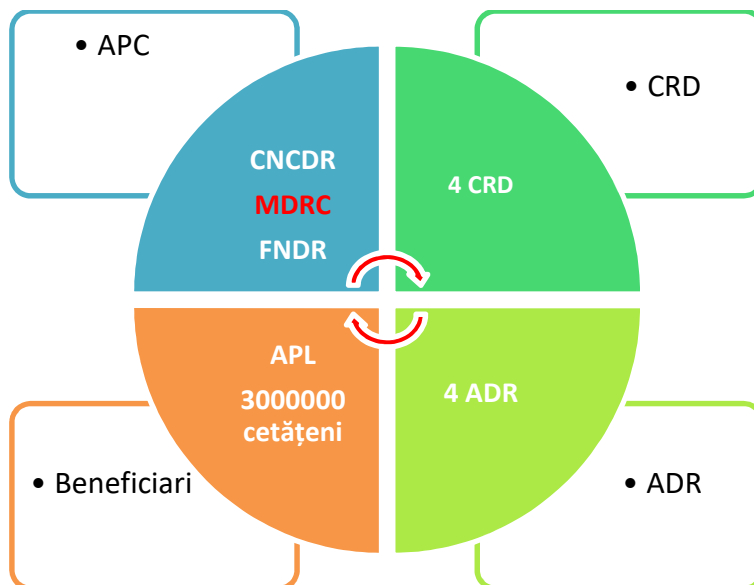
Nivelul național este reprezentat de Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale (CNCDR), care „este creat în scopul aprobării, promovării și coordonării la nivel național a obiectivelor politicii de dezvoltare regională”, instituție care „nu are personalitate juridică, funcționează în conformitate cu regulamentul său”[9, art. 5 alin (1) și (2)]. Fondul național pentru dezvoltare regională (FNDR), reprezintă instrumentul principal de finanțare a proiectelor și programelor de dezvoltare regională, „se formează din alocațiile anuale de la bugetul de stat, ca poziție distinctă pentru politica de dezvoltare regională, precum și din alte surse”[9, art. 6 alin (1)]. Alocațiile anuale din bugetul de stat la Fond reprezintă 1% din veniturile aprobate ale bugetului de stat pe anul respectiv[9, art. 6 alin (2)]. Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor (MDRC) este autoritatea publică centrală cu misiunea de a elabora, a promova și a implementa politica statului în domeniul dezvoltării regionale.

Nivelul regional este reprezentat de Consiliul regional pentru dezvoltare (CRD), alcătuit din președinții de raioane, primării, reprezentanții sectorului privat și ai societății civile și care reprezintă „o structură funcțională deliberativă la nivelul fiecărei regiuni de dezvoltare, constituită pentru coordonarea și promovarea obiectivelor politicii de dezvoltare regională la nivel local” [9, art. 7 alin (1)]. Agenția de dezvoltare regională

(ADR) este actorul executiv care coordonează și implementează la nivel regional strategiile, programele și proiectele politicii de dezvoltare regională. ADR se constituie în fiecare regiune de dezvoltare, are personalitate juri-

dică și activează în conformitate cu un regulament aprobat de agenție, în baza Regulamentul-cadru al Agenției de Dezvoltare Regională aprobat de Guvern [9, art. 8 alin (1)].

Figura 1. Guvernanța dezvoltării regionale în Republica Moldova

Sursa: Elaborat de autor.

Realizarea dezvoltării regionale în Republica Moldova a presupus crearea și consolidarea capacităților instituționale la nivel național și regional. Au fost instituite RD Nord, RD Centru, RD Sud și RD Găgăuzia dintre care primele două de nivel european NUTS II și ultimele de nivelul NUTS III, respectiv au fost instituite CRD și ADR pentru fiecare dintre cele patru regiuni

de dezvoltare¹. Instituirea politicii de dezvoltare în regiunile de dezvoltare, s-a realizat pe

¹ Dificultăți au intervenit în cazul instituirii RD Chișinău, RD Găgăuzia și RD Transnistria. Doar la sfârșitul anului 2015 a fost instituit Consiliul Regional de Dezvoltare UTA Găgăuzia, după care prin ordinul Ministerului Dezvoltării Regionale și Construcțiilor, nr. 75 din 07 iunie, 2016 a fost instituită Agenția de Dezvoltare Regională UTA Găgăuzia cu centrul de reședință în municipiul Comrat.

un mecanism „top-down”, sub coordonarea MDRC și cu sprijinul partenerilor de dezvoltare. Inițierea politicii de coeziune în Uniunea Europeană respectă de cele mai multe ori un asemenea mecanism, după care, în urma parcurgerii unei perioade de tranziție, devine o politică sustenabilă și guvernată pe mai multe niveluri.

Dar guvernanța definită mai larg se articulează mai greu decât instituțiile și mecanismele decizionale administrative, argument pentru includerea în continuare a obiectivului de bună guvernanță în programările strategice naționale și regionale privind dezvoltarea regională, în conformitate cu standardele și principiile politicii de coeziune a Uniunii Europene. Astfel, arhitectura instituțională în domeniul dezvoltării regionale este înțeleasă în Uniunea Europeană într-un cadru mai larg de (bună) guvernanță, devenită o pre-condiție necesară pentru a asigura o dezvoltare economică și socială solidă.

Particularitățile dezvoltării regionale în Republica Moldova: planificarea strategică și implementarea

Realizarea prevederilor Legii privind dezvoltarea regională a demarat doar odată cu aprobarea *Strategiei naționale de dezvoltare regională (SNDR) pentru perioada 2010-2012* și activitățile stabilite în Planul de Acțiuni din Anexa Strategiei[11]. SNDR 2010-2012, fiind prima programare națională a dezvoltării regionale, s-a axat în linii mari pe instituționalizarea dezvoltării regionale în Republica Moldova și consolidarea arhitecturii

instituționale relevante. Acest obiectiv general se propunea să fie atins prin intermediul a 25 de măsuri și 8 obiective specifice. De asemenea, în baza SNDR 2010-2012 au fost adoptate Strategiile Regionale de Dezvoltare Nord, Centru și Sud.

Strategia Națională pentru Dezvoltarea Regională (SNDR) pentru perioada 2013-2015, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 685 din 04.09.2013[12], schițează perspectivele dezvoltării regionale în Republica Moldova, precum și definește instrumentele și mecanismele de realizare a obiectivelor strategice. Totodată, SNDR 2013-2015 reprezintă o continuitate logică a SNDR 2010-2012 și definește obiectivul general ca dezvoltarea echilibrată și durabilă în toate regiunile de dezvoltare ale Republicii Moldova. Atingerea acestui obiectiv se propune prin implementarea a 30 de acțiuni integrate în cele 5 obiective specifice. Astfel, SNDR 2013-2015 a redus la cinci numărul de obiective specifice, dintre care Obiectivele 1, 3 și 5 sunt axate pe guvernanța dezvoltării regionale, care sunt fragmentate și incoerente, în timp ce Obiectivele 2 și 4 sunt obiective de paradigmă, care conțin acțiuni relevante pentru eficiență și echitate/convergență.

Strategia Națională pentru Dezvoltarea Regională (SNDR) pentru perioada 2016-2020 presupune o concentrare de obiective, de la 5 la 3, dintre care unul transversal (îmbunătățirea guvernanței) și două obiective tehnice: obiectivul 1 este focalizat pe echitate și, respectiv, obiectivul 2 focalizat pe eficiență/competitivitate[13].

Tabel 1. Obiective SNDR 2016-2020

OBIECTIV GENERAL:
• <i>Dezvoltarea echilibrată și durabilă în toate regiunile de dezvoltare ale Republicii Moldova.</i>
OBIECTIVE SPECIFICE:
• Accesul asigurat la servicii și utilități publice calitative
• Creștere economică sustenabilă în regiuni
• Guvernanță îmbunătățită în domeniul dezvoltării regionale

Sursa: SNDR 2016-2020.

SNDR 2016-2020 urmează să fie implementată într-un context politic și socio-economic mai dificil pentru Republica Moldova, motiv suplimentar de re-evaluare a politicii de dezvoltare regională și formularea unor recomandări care să consolideze noua paradigmă. Deocamdată, dezvoltarea regională nu a reușit să devină o politică multi-sectorială coerentă și este insuficient realizată sinergia dintre SNDR-uri și Strategia „Moldova 2020” sau alte documente strategice naționale relevante. Paradigma de dezvoltare „teritorializată” nu este recunoscută ca atare la nivel național și nu există suficientă coordonare a intervențiilor care abordează „ineficiența” și „inegalitatea”, fapt care nu permite ca toate proiectele publice de investiții în infrastructura fizică și socială să fie încadrate într-o logică comună a dezvoltării.

Politica de dezvoltare regională și investițiile financiare aferente deocamdată au revendicat realizarea obiectivului general, mai greu de cuantificat, de dezvoltare echilibrată și durabilă în toate regiunile de

dezvoltare ale Republicii Moldova. Creșterea economică a devenit un obiectiv secundar și aleatoriu, după ce Programul cu privire la realizarea politicii publice „Dezvoltarea urbană echilibrată în Republica Moldova” nu a fost aprobat la nivelul Comitetului Interministerial de Planificare Strategică (CIPS).

MDCR nu a reușit deocamdată să promoveze toate reformele necesare dezvoltării regionale la nivelul CIPS, există insuficientă sinergie în activitățile ministerelor membre CNDR și ne-corelare de fonduri, ADR-urile revendică mai multă autonomie pentru a putea co-finanța și implementa proiecte internaționale, sunt nedefinite și insuficient dezvoltate parteneriatele regionale, în timp ce APL și cetățenii din regiuni nu participă integral la reformele aferente dezvoltării regionale. Nerealizarea reformei teritorial-administrative și tergiversarea descentralizării financiare sunt obstacole de context care obstrucționează suplimentar guvernanța dezvoltării regionale în Republica Moldova.

FNDR este un mecanism de finanțare publică eficient și viabil, însă acesta este un „instrument financiar derivat” procentual din colectările la bugetul de stat și nu poate planifica investiții în valori absolute pentru realizarea SNDR și fiecărui Obiectiv specific. 1% din veniturile aprobate ale bugetului de stat (cca 10 milioane euro anual) este insuficient pentru realizarea politicii de dezvoltare regională în conformitate cu politica de coeziune a Uniunii Europene, în timp ce corelarea cu alte fonduri publice sectoriale este dificilă. Nu există un mecanism de cuantificare a impactului celorlalte instrumente publice de finanțare (Fondul Rutier, Fondul Ecologic Național, Fondul pentru Eficiența Energetică, transferurile de la Ministerul Sănătății și Ministerul Educației etc.) asupra dezvoltării regionale, în timp ce

lipsa sinergiei face ca investițiile în fiecare componentă infrastructurală își urmează propria logică.

În Republica Moldova nu există mari disparități de dezvoltare între cele patru regiuni de dezvoltare, doar viitoarea RD Chișinău are PIB-ul pe cap de locuitor de cca patru ori mai mare decât în RD existente. Disparitățile sunt mai mult intra-regionale, în mod particular pe dimensiunea urban-rural, și ele s-au accentuat în perioada implementării politicii regionale. Astfel, Raportul Național de Dezvoltare Umană 2015/2016 constată că deși venitul mediu disponibil al populației a crescut de două ori în perioada 2010-2015, decalajul dintre cei care trăiesc la oraș și sat s-a acutizat. Astfel, diferența dintre venituri urban-rural s-a dublat, de la 23,6% în 2010 la aproape 42% în 2015[14].

Tabel 2. Regiunile de dezvoltare

	Suprafață mii	Populație, MDL	PIB, mii MDL	PIB/locuitor, mii MDL
<i>RD Nord</i>	10,014 km ²	987 475	20 519 025	20,66
<i>RD Centru</i>	10,636 km ²	1 057 096	17 973 693	16,96
<i>RD Sud</i>	7,379 km ²	532 462	9 704 175	18,14
<i>RD Găgăuzia</i>	1,848 km ²	161 876	3 064 634	18,94
<i>Chișinău</i>	123 km ²	814 147	62 869 976	77,90

Sursa: Adaptat de autor conform datelor BNS și MDRC.

Drept pentru care, politicile și finanțările conexe trebuie să fie orientate spre proiecte de infrastructură fizică și socială preponderent rurale, pentru a reduce decalajele existente. Dar asemenea intervenții nu trebuie să diminueze importanța obiectivului

de eficiență/competitivitate a dezvoltării regionale în Republica Moldova. Practica europeană denotă că politica de coeziune a devenit în timp nu doar un mecanism eficient de reducere a decalajelor de dezvoltare, dar și principalul instrument de stimulare a creș-

terii economice la nivelul Uniunii Europene. Republica Moldova trebuie să gândească teritorial și stimularea creșterii economice, investind în Zonele Economice Libere, Parcurile Industriale, incubatoarele de afaceri și alte proiecte din orașele și satele țării.

Dezvoltarea regională în Republica Moldova a ignorat deocamdată dimensiunea teritorială a coeziunii europene, menită să sudeze regiunile de dezvoltare. Astfel, coeziunea teritorială nu a constituit și nu constituie un obiectiv al SNDR, proiectele inter-regionale sunt practic inexistente, în timp ce conectarea teritoriilor din stânga Nistrului la dezvoltarea teritorializată a Republicii Moldova nu este pe agenda MDRC. Re-integrarea regiunii transnistrene este înțeleasă tot mai complex, în special după crearea Grupurilor de Lucru(GL) sectoriale, dar nu există un GL pe dezvoltarea regională, după cum nu există o abordare comună a MDRC și a Biroului pentru Reintegrare cu privire la teritoriile ocupate de peste Nistru. Mai mult decât atât, foarte probabil ca actuala politică de dezvoltare regională să stimuleze în continuare autodeterminarea găgăuzilor, după ce UTA Găgăuzia nu a fost inclusă în RD Sud. Prin crearea RD Găgăuzia, nu doar că s-a instituit o nouă regiune NUTS III ne-eligibilă pentru instrumentele structurale europene, dar s-au adus argumente noi pentru secesioniștii de la Comrat.

Concluzii și recomandări

- Dezvoltarea regională în Republica Moldova se articulează în contextul

instituționalizării relațiilor cu Uniunea Europeană, în timp ce Legea nr.438-XVI din 28.12.2006 privind dezvoltarea regională, transpune obiectivele politicii europene de coeziune în practica legală și instituțională națională. Uniunea Europeană și ceilalți parteneri de dezvoltare au susținut financiar și tehnic realizarea politicii de dezvoltare regională în Republica Moldova.

- Realizarea prevederilor Legii privind dezvoltarea regională a demarat odată cu aprobarea și implementarea strategiilor naționale de dezvoltare regională (SNDR) și strategiilor regionale de dezvoltare (SRD). Pe parcursul anilor 2010-2016, s-au depus eforturi semnificative la nivelul autorităților publice centrale și locale în vederea creării și dezvoltării cadrului legal, arhitecturii instituționale și a mecanismelor de implementare și promovare a politicii de dezvoltare regională în Republica Moldova.
- Cadrul legal în vigoare și arhitectura instituțională corespund în mare parte reglementărilor și normelor Uniunii Europene în materie de dezvoltare regională, fapt care a permis implementarea proiectelor și realizarea obiectivelor politicii de dezvoltare regională.
- Totodată, paradigma de dezvoltare „teritorializată” nu este recunoscută ca atare la nivel național și nu există suficientă coordonare a intervențiilor care abordează „ineficiența” și „inega-

litatea”, fapt care nu permite ca toate proiectele publice de investiții în infrastructura fizică și socială să fie încadrate într-o logică comună a dezvoltării. Nu există un model de dezvoltare economică acceptat la nivel național și nu există o corelare cu dezvoltarea „teritorializată” specifică politicii de dezvoltare regională.

- FNDR este un mecanism de finanțare publică eficient și viabil, dar insuficient pentru realizarea politicii de dezvoltare regională în conformitate cu politica de coeziune a Uniunii Europene, în timp ce corelarea cu alte fonduri publice sectoriale este dificilă.
- Nerealizarea reformei teritorial-administrative și tergiversarea descentralizării financiare sunt obstacole de context care obstrucționează suplimentar guvernarea dezvoltării regionale în Republica Moldova.
- Politica de dezvoltare regională în Republica Moldova conține obiective aliniate la politica de coeziune a Uniunii Europene, de a asigura echitatea și eficiența „teritorializate”, dar SNDR-urile nu definesc exact echilibrul dintre echitate/convergență și eficiență/competitivitate.
- Dezvoltarea regională în Republica Moldova a ignorat deocamdată dimensiunea teritorială a coeziunii europene. Coeziunea teritorială nu a constituit și nu constituie un obiectiv al SNDR, proiectele inter-regionale sunt practic inexistente, conectarea teritoriilor din

stânga Nistrului la dezvoltarea teritorializată a Republicii Moldova nu este pe agenda MDRC, în timp ce crearea RD Găgăuzia poate conduce pe viitor la alimentarea secesionismului găgăuz.

Recomandări

- Definirea unui model de dezvoltare economică acceptat la nivel național, eventual prin adoptarea unei noi Strategii Naționale de Dezvoltare sustenabile, și corelarea acesteia cu dezvoltarea „teritorializată” specifică politicii de dezvoltare regională.
- Definirea clară a echității/convergenței și eficienței/creșterii economice „teritorializate” ca obiective de paradigmă, separate dar complementare, a căror realizare etapizată și participativă să conducă la reducerea decalajelor de dezvoltare dintre RD Chișinău și celelalte RD sau dintre mediul urban și cel rural, dar să conducă și la creșterea economică sustenabilă în toate regiunile de dezvoltare. Introducerea obiectivului de coeziune teritorială în documentele de planificare strategică sectorială.
- Asigurarea sinergiei dintre politica de dezvoltare regională și alte politici publice sectoriale, la nivel de planificare strategică și de implementare, prin care să fie definit un model de dezvoltare gândit teritorial ale căror obiective constau în creșterea bunăstării și îmbunătățirea nivelului de viață și în generarea și menținerea avantajelor

competitive regionale. SNDR trebuie să fie corelată cu Strategia Națională de Dezvoltare și cu alte documente strategice naționale relevante, iar instituțiile regionale consolidate (CRD și ADR) să fie utilizate în coordonarea implementării în teritoriu și altor politici sectoriale.

- Eficientizarea funcționării CRD și ADR, precum și asigurarea sinergiei între decidenții APC, stimularea descentralizării administrative și responsabilizarea APL, conștientizarea cetățenilor și participarea la realizarea reformelor relevante.
- Asigurarea sinergiei la nivel național, regional și local, a tuturor strategiilor, planurilor, programelor de dezvoltare

regională, deoarece la acest moment fiecare dintre actorii implicați consideră doar acele acțiuni pe care le dorește, nu există o prioritizare și nu există obligații și responsabilități certe.

- Eficientizarea finanțării prin FNDR, implicit prin majorarea etapizată a ponderii FNDR în bugetul de stat, de la 1% la 3%.
- Asigurarea corelării dintre FNDR, alte Fonduri publice, AOD și investiții private, în care FNDR să reprezinte „ghidul investițional” central pentru un model de dezvoltare „teritorializat”, conceput și implementat printr-un sistem de guvernanță pe mai multe niveluri.

Bibliografie:

1. Fabrizio Barca. *Independent Report „An Agenda for a reformed cohesion policy”*. [On-Line], 2009. http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/future/pdf/report_barca_v0306.pdf (accesat 10.06.2017).
2. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (versiune consolidată). [On-Line], 2007. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (accesat 10.06.2017).
3. Comisia Europeană. *Al 6-lea Raport privind coeziunea economică, socială și teritorială. Investiții pentru locuri de muncă și creștere*. Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2014.
4. Comisia Europeană. *Politica de coeziune 2014-2020*. Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2014.
5. Regulamentul (UE) nr. 1303/2013. [On-Line], 2013. http://newpoc.research.ro/uploads/despre-oicercetare/legislatie-europeana/1_regulamentul_1303_2013_general.pdf (accesat 10.06.2017).
6. Acord de Parteneriat și Cooperare între Comunitățile Europene și statele membre ale acestora și Republica Moldova. [On-Line], 1998. http://www.mf.gov.md/common/programstrategy/APC_ro.pdf (accesat 10.06.2017).
7. Planul de Acțiuni UE-Moldova. [On-Line], 2005. <http://infoeuropa.md/files/planul-de-actiuni-ue-moldova.pdf> (accesat 10.06.2017).

8. Acord de Asociere dintre Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele sale membre, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte. [On-Line], 2014. <http://www.mfa.gov.md/img/docs/Acordul-de-Asociere-RM-UE.pdf>(accesat 10.06.2017).
9. Legea nr. 438 din 28.12.2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova. // Monitorul Oficial Nr. 21-24 din 16.02.2007.
10. Hotărârea Guvernului nr.127 din 08.02.2008cu privire la măsurile de realizare a Legii nr. 438-XVI din 28 decembrie 2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova. // Monitorul Oficial Nr. 34-36 din 19.02.2008.
11. Hotărârea Guvernului Nr. 158 din 04.03.2010 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare regională. // Monitorul Oficial Nr. 34 din 09.03.2010.
12. Hotărârea Guvernului nr. 685 din 04.09.2013 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare regională pentru anii 2013-2015. // Monitorul Oficial Nr. 198-204 din 13.09.2013.
13. Lege nr. 239 din 13 octombrie 2016 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare regională pentru anii 2016-2020. // Monitorul Oficial Nr. 30-39 din 03.02.2017.
14. *Raportul Național de Dezvoltare Umană 2015/2016: inegalități în dezvoltarea umană*. Chișinău: PNUD, 2017.

MANAGEMENTULUI ASIGURĂRII CALITĂȚII SERVICIULUI MEDICAL

Drd. Grigore STAICU LUCIAN

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

Abstract: Orice sistem de management al calității eficient și eficace are la bază leadership-ul, angajamentul și implicarea activă a top managementului. Scopul este de obține beneficii pentru pacienții spitalului, în vederea stabilirii, menținerii și îmbunătățirii satisfacției acestora.

Cuvinte cheie: managementul calității, metode de măsurare a performanței, indicatorilor financiari, managementul schimbării.

Managementul la cel mai înalt nivel trebuie să aibă în vedere acțiuni precum:

- stabilirea unei politici și a unor obiective strategice compatibile cu fiecare secție în parte din cadrul spitalului;
- conducerea spitalului prin exemplu personal, pentru a dezvolta încredere în proprii angajați
- comunicarea direcției organizaționale și a valorilor sistemului de management al calității
- participarea la îmbunătățirea proiectelor, căutând noi metode, soluții și produse
- obținerea feedback-ului referitor la eficacitatea și eficiența sistemului de management al calității
- identificarea proceselor de realizare a serviciului care adaugă valoare spitalului
- identificarea proceselor auxiliare care influențează eficacitatea și eficiența proceselor de realizare a serviciului medical

- crearea unui mediu care încurajează implicarea și dezvoltarea cadrelor medicale
- oferirea structurii și resurselor necesare pentru a sprijini planurile strategice ale spitalului.

Managementul de la cel mai înalt nivel trebuie să definească de asemenea metodele de măsurare a performanței spitalului pentru a determina dacă obiectivele planificate au fost realizate.

Astfel se includ următoarele metode:

- măsurarea indicatorilor financiari
- măsurarea performanței actului medical în cadrul spitalului
- evaluarea satisfacției pacienților, angajaților, furnizorilor, etc.;
- evaluarea percepției pacienților asupra performanței serviciilor medicale oferite;
- măsurarea factorilor critici de succes identificați de către management.

Periodic ar trebui măsurați acești factori care la rândul lor constituie date de intrare în analizele realizate de management, putând astfel să fim siguri că îmbunătățirea continuă a sistemului de management al calității reflectă practic îmbunătățirea continuă a actului medical în cadrul spitalului.

La dezvoltarea, implementarea, menținerea și îmbunătățirea unui sistem de management al calității, spitalul trebuie să pornească de la principiile managementului calității. Pe baza acestor principii, managementul de la cel mai înalt nivel trebuie să demonstreze leadership și angajament pentru realizarea:

- Înțelegerii cerințelor și așteptărilor prezente și viitoare ale pacienților, suplimentar cerințelor acestora;
- Promovării obiectivelor pentru a crește motivarea și implicarea cadrelor medicale;
- Îmbunătățirii continue – obiectiv al actului medical;
- Planificării viitorului spitalului și implicat a secțiilor acestuia și managementul schimbării;
- Stabilirii și comunicării unei structuri pentru satisfacerea cerințelor pacienților.

Modalitatea de realizare a actului medical determină în mod direct succesul spitalului și ca urmare managementul trebuie să identifice această modalitate. În plus trebuie luate în considerare eficacitatea și eficiența în realizarea actului medical care acoperă nevoile și așteptările pacienților. Astfel managementul trebuie:

- Să aibă asigurarea că sunt proiectate succesiunea și interacțiunea actelor medicale în vederea obținerii rezultatelor dorite într-un mod eficace și eficient
- Să aibă asigurarea că internările, activitățile medicale și ieșirile sunt clar definite și controlate;
- Să monitorizeze internările și ieșirile pentru a avea posibilitatea de verificare dacă actul medical se desfășoară eficace și eficient;
- Să identifice și să gestioneze riscurile și exploatarea oportunităților de îmbunătățire a performanței în domeniul medical;
- Să analizeze datele și informațiile pentru facilitarea îmbunătățirii continue a actului medical;
- Să identifice responsabilitățile din cadrul actului medical;
- Să gestioneze fiecare act medical pentru a realizeze obiectivele acestuia;
- Să identifice nevoile și așteptările pacienților.

Astfel, top managementul trebuie să prezinte dovezi ale angajamentului său pentru dezvoltarea și implementarea sistemului de management al calității și îmbunătățirea continuă a eficacității sale prin:

- Comunicarea în cadrul spitalului a importanței satisfacerii cerințelor pacientului precum și a cerințelor legale și de reglementare;
- Stabilirea politicii în domeniul calității;
- Asigurarea că sunt prestabilite obiectivele calității;

- Conducerea analizelor realizate de management;
- Asigurarea disponibilității resurselor.

Succesul actului medical din cadrul unui spital depinde de înțelegerea și satisfacerea nevoilor și așteptărilor cerințelor actuale și viitoare ale pacienților actuali și potențiali. Pentru aceasta spitalul trebuie să:

- Identifice categoria de pacienți care se prezintă la spital și să răspundă constant la nevoile și așteptările acestora;
- Transforme nevoile și așteptările lor în cerințe;
- Comunice cerințele acestora la nivel de secție;
- Să se concentreze pe îmbunătățirea actului medical pentru a sigura valoare pentru pacienți.

Pentru a satisface nevoile și așteptările pacienților, managementul spitalului trebuie

să înțeleagă nevoile și așteptările pacienților, inclusiv să anticipeze nevoile acelor care nu s-au prezentat încă la spital, să determine caracteristicile cheie ale actului medical, să identifice și să evalueze inclusiv o eventuală competiție pe piață (de exemplu: clinicile private), să identifice oportunitățile pe piață, punctele slabe și avantajele competitive viitoare.

În concluzie, managementul trebuie să fie apt să identifice nevoile și așteptările pacienților, precum și a tuturor celor implicați în actul medical, cum sunt cadrele sanitare pentru recunoașterea, satisfacția muncii lor, dar și așteptările celor care contribuie la finanțarea spitalului, în sensul definirii rezultatelor financiare și de alta natură care satisfac aceste nevoile și așteptările, toate în beneficiul pacienților.

Bibliografie:

1. Alexandru, Gh., Managementul serviciilor medicale. Editura EfiCon Press, București, 2004
2. Alexandru, Gh., Evaluarea eficienței activităților sanitare. Editura Lumina Lex, București, 2002
3. Catharina, E. Jacobi, Hendrick C. Boshuizen, Ines Ruppi, Huibert J. Dinant, Geertrudis A.M. van den Bos. Quality of rheumatoid arthritis care: the patient's perspective. International Journal for Quality in Health Care, 2004; 16 (1): 73-81.
4. Druguș, L. Managementul sănătății. Editura Sedcom Libris, Iași, 2003
5. Jan Mainz. Defining and classifying clinical indicators for quality improvement. International Journal for Quality in Health Care, 2003; 15 (6): 523-530.
6. Juran, J.M., Quality Control Handbook. Editura McGraw Hill, New York, 2001.
7. Jaradat, M., Managementul unităților sanitare. Editura Universității Bogdan Vodă, Cluj-Napoca, 2004
8. Țițu, M., Oprean, C. Managementul calității. Curs universitar. Editura Universității din Pitești, Pitești, 2007.
9. Țițu, M., Oprean, C. Managementul strategic și al dezvoltării durabile. Curs universitar. Editura Universității din Pitești, Pitești, 2007.

10. Țițu, M., Oprean, C., Oprean Cristina, Managementul strategic și al dezvoltării durabile în organizația bazată pe cunoștințe, Editura AGIR. București, 2007.
11. Țițu, M., Oprean, C., Tomuța, I., Cercetarea experimentală și prelucrarea datelor. Studii de caz, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu. Sibiu, 2007.
12. Vlădescu, C., Managementul serviciilor de sănătate. Editura Expert, București, 2000

ASPECTE ALE EVALUĂRII DIN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN PROCESUL DE FORMARE/INSTRUIRE

Conf. univ. dr. Svetlana CHIȚU,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

Evaluarea este o activitate importantă a oricărui proces de învățământ. Datorită acestei activități, profesorii, factorii de decizie pot afla în ce măsură obiectivele educaționale au fost realizate. Activitatea de evaluare la orice etapă derivă din activitățile de predare-învățare și oferă un feedback necesar pentru efectuarea unor decizii. În continuare vom discuta, aspectele evaluării de care să ținem cont, pentru a avea rezultate optime.

Prima idee ce se desprinde din examinarea literaturii de specialitate este că evaluarea nu completează procesul de formare/instruire, ci este integrată în acest proces. După cum subliniază, de exemplu, F. Hoyat, evaluarea nu trebuie să se realizeze ca acțiune independentă de procesul de instruire, suprapusă acestuia, ci – „să se integreze în profunzime în actul educativ însuși, aducându-i luciditate și competență” [4, p. 137]. Sau cum menționează Cucos C. [2, p. 124] „operația de evaluare nu este o etapă supraadăugată ori suprapusă procesului de învățare, ci constituie un act integrat activității pedagogice”.

A doua idee importantă ce se desprinde din studiul literaturii de specialitate cu privire la evaluare este faptul că actul evaluativ vizează ameliorarea stării fenomenelor evaluate, fiind realizat în perspectiva luării unor decizii de această natură, pe care le fundamentează. Informația obținută în urma verificării stării sau situației domeniului de referință permite reglarea/autoreglarea activităților proiectate și realizate [4].

Cucos C. [2] în acest sens afirmă că evaluarea trebuie concepută... ca o cale de perfecționare, ce presupune o strategie globală a formării.

Există numeroase definiții ale evaluării, care mai mult sau mai puțin elucidează acest fenomen complex și important. Vom prezenta câteva din ele.

Evaluarea reprezintă o activitate complexă prin care sunt colectate sistematic informațiile despre starea și/sau funcționarea unui proces. Aceste informații sunt prelucrate și interpretate contextual în vederea adoptării unor decizii, caracterul cărora a fost specificat în momentul stabilirii scopului acțiunilor evaluative.

Evaluarea pedagogică reprezintă o acțiune managerială proprie sistemelor socio-umane, care solicită raportarea rezultatelor obținute, într-o anumită activitate, la un ansamblu de criterii specifice domeniului în vederea luării unei decizii optime [1].

Aceste definiții și altele relevă o caracteristică esențială a evaluării – raportarea rezultatelor obținute la criterii specifice activității date.

Evaluarea are următoarele caracteristici:

- obiect al evaluării pot fi fenomene foarte variate;
- evaluarea implică o judecată de valoare asupra stării fenomenului evaluat;
- ea presupune atât cuantificarea (măsurarea fenomenului) cât și aprecierea lui;
- judecățile de valoare implică utilizarea unor criterii;
- totul este efectuat „într-un scop determinat”.

Actul de evaluare are următoarele elemente:

- scopul evaluării (de ce evaluăm?);
- subiectul evaluării, cel ce evaluează, evaluatorul;
- obiectul evaluării, ceea ce se evaluează;
- criteriul de evaluare, ceea „cum trebuie să fie”;
- instrumentele evaluării (cu ce evaluăm?);
- tehnologia evaluării (cum evaluăm?).

Procedura de evaluare se desfășoară în câteva faze:

- faza de proiectare;
- faza de realizare (colectare a datelor);

- faza de prelucrare a datelor;
- faza de valorizare.

Organizarea evaluării impune determinarea modului (strategiei) și formei de evaluare. Strategia de evaluare denotă modul de integrare a acțiunii de evaluare în structura de funcționare a activității. Conform momentului în care acțiunea de evaluare este integrată în structura de bază a activității didactice/educative, se distinge: evaluarea inițială, evaluarea formativă și evaluarea finală.

Evaluarea inițială prezintă strategia de măsurare-apreciere-decizie realizată la începutul unei secvențe a procesului de învățământ. Evaluarea inițială este realizată cu următoarele scopuri:

a) determinarea acelor atitudini, capacități și cunoștințe care reprezintă premise pentru asimilarea noilor conținuturi și forme ale noilor competențe;

b) detectarea potențialului de educare, dezvoltare și instruire a educatului;

c) determinarea unui punct „de plecare”, care ar servi drept punct de referință la evaluarea progresului școlar.

Evaluarea formativă – evaluare care își dă seama de ceea ce se întâmplă, îl ajută pe elev să învețe, dându-i prilejul de a-și da seama de ceea ce învață? cum învață? și de ce reușește să învețe? Evaluarea formativă are drept scop de a-l face pe fiecare elev/student actor al propriei învățări. Evaluarea formativă vizează progresul elevului în timp, în raport cu obiectivele pedagogice dinainte definite. Astfel, rezultatele unei evaluări în curs de formare pot fi mai bine utilizate de

formator, pentru a reorienta și diferenția abordarea sa pedagogică, adaptând-o la nivelul de învățare și poate la stilul de învățare caracteristic clasei sale, chiar fiecărui elev în parte. Această evaluare, practică în anumite momente ale procesului, vizează să informeze profesorul asupra nivelului de așteptare în privința obiectivelor urmărite în fiecare din fazele lui, definită printr-o unitate tematică. În acest stadiu, reglarea învățării e retroactivă și poate să se manifeste prin realizarea unor secvențe de recuperare, atunci când obiectivul vizat nu a fost atins.

Indicatorul este un comportament care aduce o informație privind prezența unei competențe, iar un criteriu este un fascicul de indicatori, care permite să se decidă dacă o calitate este prezentă ori nu la obiectul evaluat.

Evaluarea formativă este numită „criterială”, deoarece compară performanțele unui elev nu cu cele ale altor elevi, ci cu obiectivul operațional de formare.

Evaluarea formatoare se realizează prin trasarea obiectivului de asumare de către elevul însuși a propriei învățări: la început conștientizarea, eventual negocierea obiectivelor de atins și apoi integrarea de către subiect a datelor furnizate prin demersul evaluativ în gestionarea propriului parcurs. Această concepție, calificată uneori drept evaluare formatoare, are drept scop promovarea activității de învățare ca motor motivațional pentru elev, precum și ca sprijin în conștientizarea metacognitivă, permițându-i acestuia să-și remodeleze propriile demersuri. Astfel se ajunge la al treilea nivel

de reglare instituit de demersul evaluativ: autoreglarea. O astfel de abordare a făcut obiectul unor dezvoltări teoretice, în special în legătură cu formarea adulților. În ceea ce privește evaluarea formatoare, ea trebuie să facă față unor constrângeri suplimentare. Eficacitatea ei poate, într-adevăr, să fie limitată de insuficiența capacităților subiectului de a-și analiza și verbaliza propriul demers. Atunci când demersul este unul *a posteriori*, el se poate dovedi, într-adevăr, în decalaj în raport cu realitatea, fapt susceptibil să antreneze devieri în autoreglare. În schimb, această abordare beneficiază și de atuuri importante, în afara fenomenelor centrale de metacogniție și a proceselor autogenerate: datorită stimulării motivației și dezvoltării sentimentului de competență pe care îl încurajează prin autonomizarea subiectului și prin progresele cognitive, ea poate contribui la reușita formării.

Evaluarea finală prezintă strategia de măsurare-apreciere-decizie realizată la sfârșitul unor secvențe mai mari ale procesului de învățământ (ciclu de instruire etc.).

Cucoș C. [2] menționează că evaluarea constituie o ocazie de validare a justetei secvențelor educative, a componentelor procesului didactic și un mijloc de delimitare, fixare și intervenție asupra conținuturilor și obiectivelor educaționale.

I. Radu [4] afirmă că evaluarea finală îndeplinește rosturi specifice: arată unde a ajuns acțiunea și valorizează efectele acesteia, comunicând în exterior rezultatele și, totodată, reconstruiește acțiunea în continuare prin procesul de reglare pe care îl realizează.

Ea își demonstrează utilitatea dacă avem în vedere faptul că cel ce învață simte nevoia să știe dacă a realizat, în final, nivelul de performanță care-l îndreptățește la recunoașterea socială.

Evaluarea finală realizează unele funcții specifice, raportate atât la funcționalitatea sistemului școlar, cât și la rolul educației în plan social. Ele privesc:

- ierarhizarea subiecților la capătul unor secvențe relativ mari de activitate școlară, pe temeiul evaluărilor realizate pe parcurs, dar și prin evaluări finale, de încheiere a unor asemenea perioade;

- certificarea competențelor formate, cu deosebire la momentul încheierii studiilor școlare și al intrării în viața activă.

Importanța evaluării finale decurge din cele două funcții pe care le îndeplinește: de verificare și de comunicare.

- funcția de verificare: este realizată mai ales pe parcursul activității și se manifestă în final, printr-o sinteză a efectelor produse de activitatea derulată, concretizate în cunoștințe acumulate, capacități formate, comportamente, competențe etc. Unele rezultate sunt observabile direct, altele fac obiectul unor probe cu caracter de sinteză, de bilanț sau al unor chestionare.

În mod obișnuit, rezultatele constatate sunt puse în legătură cu obiectivele prevăzute la plecare ceea ce poate suscita fie realizarea acestora, fie o analiză a decalajului dintre ele.

- funcția de comunicare: privește informarea atât în interiorul sistemului, cât și în afara lui, asupra randamentului activită-

ților considerate.

Cucoș C. [2] sugerează că evaluarea reprezintă un ansamblu de activități dependente de anumite intenții. Acestea transcend datele imediate și contingente, raportându-se la o serie de funcții și scopuri bine determinate. Scopul evaluării nu este de a parveni la anumite date, ci de a perfecționa procesul educativ.

Coroborând nivelurile macro- și micro-sistemice, unde pot fi degajate obiective specifice, se disting următoarele funcții ale evaluării:

- de constatare, dacă o activitate instructivă s-a derulat ori a avut loc în condiții optime, o cunoștință a fost asimilată, o deprindere a fost achiziționată;

- de informare a societății, prin diferite mijloace, privind stadiul și evoluția pregătirii populației școlare;

- de diagnosticare a cauzelor care au condus la o slabă pregătire și la o eficiență scăzută a acțiunilor educative;

- de pronosticare a nevoilor și disponibilităților viitoare ale elevilor sau ale instituțiilor de învățământ;

- de selecție sau de decizie asupra poziției sau integrării unui elev într-o ierarhie, într-o formă sau într-un nivel al pregătirii sale;

- pedagogică, în perspectiva elevului (motivațională, stimulativă, de orientare școlară și profesională, de întărire a rezultatelor, de formare a unor abilități, de conștientizare a posibilităților) și în perspectiva profesorului (pentru a ști ce a făcut și ce are de realizat în continuare).

Raportându-se la derularea unei secvențe de învățare sau prin relaționare la un ansamblu structurat de activități de formare, Cucoș C. [2] desprinde următoarele funcții ale evaluării.

- a) identificarea sau verificarea achizițiilor școlare;
- b) perfecționarea și regularizarea căi-

lor de formare a indivizilor, identificarea celor mai facile și mai pertinente căi de instrucție și educație.

Prezintă interes o sistematizare a funcțiilor evaluării în rezonanță cu cele ale autoevaluării elevului, ilustrată de Cristian Stan [5] în tabelele de mai jos.

Tabelul 1. Funcțiile specifice dimensiunii normative a autoevaluării și evaluării didactice [5]

Funcția specifică	Conotații în plan autoevaluativ	Conotații în plan evaluativ
Constatativă	Modalitate de surprindere a nivelului de pregătire atins și de raportare a acestuia atât la expectanțele proprii, cât și la cele ale profesorului	Indicator de bază al gradului de optimabilitate și eficiență atât la desfășurarea procesului de predare, cât și la derularea celui de învățare
Diagnostică	Radiografiere a capacităților performanțiale subevaluate și interpretare a discrepanțelor constatate	Evidențiere și interpretare ale lacunelor existente în planul pregătirii elevilor și ale cauzelor acestora
Prognostică	Reconsiderare a stilului propriu de muncă și a modului de dozare a efortului de învățare	Identificare a modalităților de restructurare a strategiilor didactice în vederea optimizării lor
Motivațională	Efectul motivațional este mediat de personalitatea elevului și de relația existentă între autoevaluare și evaluare	Sanțiuni sau recompensă acordată elevilor în funcție de apropierea acestora de criteriile de evaluare
Decizională	Reper pentru aprecierea de sine și pentru relaționarea socială în cadrul grupului de apartenență	Suport pentru plasarea adecvată în ierarhia clasei sau în raport cu standardele docimologice
Informațională	Element central pentru mediatizarea predilecțiilor privind evoluția școlară ulterioară	Mijloc de informare a elevilor, părinților și societății cu privire la randamentul școlar realizat

Radu I. distinge următoarele funcții ale procesului de evaluare (figura 1):

Constatare diagnosticare prognozare

Cunoaștere

Ce este?
Cum este?

explicare

Cum se explică?
Din ce cauză?

ameliorare

Cum poate fi ameliorat?
Care va fi starea viitoare?

Figura 1. Funcții ale procesului de evaluare

Funcțiile evaluării apar și se actualizează diferențiat, prin prevalența uneia față de alta la un moment dat. O probă evaluativă oarecare nu îndeplinește toate funcțiile posibile în aceeași măsură. Toate funcțiile invocate se pot întrezări, mai mult sau mai puțin, în toate situațiile de evaluare.

Pentru a fi cu adevărat eficientă și să ajute la formarea diferitor abilități, competențe, evaluarea trebuie să fie autentică. Evaluarea autentică este o formă de evaluare în care de la elevi se cere să îndeplinească sarcini asemănătoare celor din viața reală prin care demonstrează aplicarea semnificativă a cunoștințelor și deprinderilor esențiale.

Evaluarea este autentică dacă:

- pune elevii în situații asemănătoare celor din viața reală;
- implică rezolvarea problemelor concrete din viață;
- include doar sarcini contextuale (sarcini ce țin de un ansamblu de împrejurări care însoțesc un eveniment);
- vizează sarcini complexe (sarcina complexă combină trei componente: cunoștințe, gândire de nivel superior și lucrarea elevului);
- sarcina și exigențele sale (criterii, repere etc.) sunt cunoscute până la situația de evaluare;
- contribuie la aceea ca elevii să-și dezvolte competențele, conștientizând că acestea îi sunt un avantaj;
- solicită o formă de colaborare de la egal la egal;
- contribuie la dezvoltarea capacității de autoevaluare: elevii își analizează rezul-

tatele, le compară, își revizuiesc strategia de învățare;

- nu se admit presiuni (constrângeri) vizavi de fixarea arbitrară a timpului (momentului) evaluării competențelor;
- permite o corecție care să ia în considerație strategii cognitive și metacognitive utilizate de elevi;
- utilizează doar corecția erorilor mai însemnate din perspectiva formării competențelor.

Studiul reperelor teoretice cu privire la integrarea evaluării în procesul de formare/instruire ne-a condus la următoarele concluzii:

- evaluarea procesului de formare contribuie substanțial la ameliorarea lui, reglarea și îmbunătățirea lui permanentă;
- pentru a realiza o evaluare eficientă este necesar de a stabili: scopul evaluării, criteriile de evaluare, funcțiile pe care le îndeplinește evaluarea, strategiile de evaluare ce urmează a fi folosite, instrumentele de evaluare, etapele de formare în care va fi integrată evaluarea;
- în mod special distingem criteriile de evaluare care se relevă a fi deosebit de importante, cu ajutorul cărora se raportează rezultatele obținute la scopul preconizat;
- elevii trebuie să cunoască din timp criteriile de evaluare conform cărora vor fi evaluați, astfel se pot pregăti conform cerințelor știute din prealabil;
- evaluarea trebuie să fie autentică;
- toate componentele evaluării se află într-o strânsă conexiune între ele.

Bibliografie:

1. Cristea, S., Dicționar de termeni pedagogici. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1998, 398 p.
2. Cucos, C., Pedagogie. Iași, Polirom, 2014. 232 p.
3. Pâslaru, Vl., Cabac, V., Achiri, I. Evaluarea în învățământ. Orientări conceptuale. Ghid metodologic. Chișinău: Inst. de Șt. ale Educației, 2002. 157 p.
4. Radu, I.T., Evaluarea în procesul didactic. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2009. 288 p.
5. Stan, C., Autoevaluarea și evaluarea didactică, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000. 157 p.

APLICAREA METODELOR ȘI TEHNICILOR DE PREDARE LA LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ PENTRU ELEVII DE VÂRSTĂ ȘCOLARĂ MIJLOCIE

Conf. univ. dr. Svetlana CHIȚU,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Drăgălina MIHALCEAN,
master, Liceul Teoretic „Constantin Stere”, or. Soroca

Cadrul didactic transmite conținuturi informaționale prin intermediul strategiilor didactice. Indiferent de vârstă pe care o are copilul, el trebuie să se dezvolte. Profesorul este cel care va selecta minuțios strategiile didactice. Raportarea strategiilor la vârstă elevului și la un subiect adecvat asigură succesul procesului instructiv-educativ.

Strategiile didactice presupun efort atât din partea celui care educă, dar și din partea celui educat. Eficiența strategiilor aplicate depinde de ambii agenți implicați în procesul instructiv-educativ. Strategiile de predare au drept scop asigurarea unei educații de calitate și trebuie să fie aplicate în dependență de particularitățile de vârstă ale elevilor, respectiv, în dependență de dorințele, interesele și nevoile copiilor. Utilizarea strategiilor didactice în dependență de vârstă ajută elevii să-și formeze o gândire critică, să învețe rapid, să depășească obstacolele, să facă față provocărilor.

Particularitățile de vârstă reprezintă totalitatea trăsăturilor ce rezultă în urma modificărilor și transformărilor care au loc în

organizarea fiziologică și psihică a individului în diferite etape ale vieții sale. Ele dovedesc că anumitor încadrări cronologice ale evoluției ființei copilului îi corespund profiluri psihice bine conturate, comune pentru toți copiii care au aceeași vârstă și traversează aceleași etape de dezvoltare, dar diverse la copii de vârste diferite. Existența unui fond de particularități de vârstă comune mai multor copii va face posibilă desfășurarea simultană a unei activități instructiv-educative frontale, cu grupul de copii. În alegerea strategiilor didactice ținându-se cont de vârstă elevilor, duce la obținerea unui proces instructiv-educativ eficient.

O vârstă interesantă în cadrul instituțiilor preuniversitare este cea mijlocie, altfel spus, vârstă puberului. Este o perioadă când copilul se află la o intersecție, când trece de vârstă școlarului mic, dar, totodată, încă nu poate fi inclus în categoria adolescenților. Pentru a stabili care strategii didactice ar fi mai eficiente pentru această vârstă, este necesar întâi să determinăm particularitățile comune ale tuturor puberilor.

În primul rând, menționăm că pe puber îl interesează nu atât cunoștințele în sine, ci raportarea lor unele la altele, integrarea lor în ansambluri tot mai complexe și variate. Atracția lui pentru colecționare, clasificare, ierarhizare stă mărturie în acest sens. La această vârstă, copilul „își pune ordine” în cunoștințe, și le ordonează și structurează după o serie de criterii ajungând la formarea unor rețele, piramide sau sisteme de noțiuni [4, p. 146].

În selectarea strategiilor ne mai ajută mult faptul că luăm în considerație și particularitățile memoriei la această vârstă. De asemenea, memoria care până la vârsta de 10-12 ani dispunea de o fidelitate foarte mare, mergând până la reproducerea identică a informațiilor din manuale, deci având un pronunțat caracter mecanic, devine tot mai mult o memorie logică, bazată pe selecția elementelor esențiale, pe scheme logice și pe înțelegerea celor memorate. Modificări importante suportă procesele de întipărire și reactualizare. Astfel, întipărirea se face după criterii logice, apelând la planuri și sistematizări personale ale informațiilor [4].

Totodată, profesorul va ține cont că la vârsta aceasta, puberul își îmbogățește vocabularul. Sub influența gândirii se dezvoltă și limbajul, atât sub raport cantitativ (în debitul verbal al puberului apar 60-120 de cuvinte pe minut, spre deosebire de 60-90 câte apar la școlarul mic), cât și sub raport calitativ (apar

asociații bogate și semnificații, se amplifică limbajul activ etc.) [4].

În categoria de vârstă mijlocie se includ și elevii din clasa a VI-a. Astfel, în acest articol vă propunem o serie de metode și tehnici didactice pentru lecțiile de limba și literatura română, ce ar contribui la scoaterea în evidență a particularităților vârstei școlare mijlocii. Metodele descrise au fost folosite cu elevii clasei a VI-a „B” de la IPLT „C. Stere”.

O tehnică foarte reușită pentru lecțiile de limba și literatura română este **clustering-ul** (ciorchine). Aceasta este o modalitate de organizare grafică a informației, foarte eficientă pentru acumularea și sistematizarea cunoștințelor, dar care permite, totodată, o abordare nouă a subiectului, o explorare a conexiunilor etc. [3].

Una dintre lecțiile la care atenția elevilor poate fi captată cu ajutorul clusteringului este *Atelier de lectură în baza povestirii „Amintiri din copilărie” de I. Creangă*. La începutul lecției, le putem propune elevilor să discute despre copilărie și să-și dea cu opinia ce înțeleg ei prin noțiunea respectivă. În acest scop, se completează un clustering, în care elevii vor include noțiuni, lexeme, îmbinări de cuvinte ce contribuie la definirea *copilăriei*.

După ce clusteringul a fost completat, se va discuta despre legătura dintre noțiunea de bază și cele incluse pe razele ce pornesc de la centru. În acest mod copiii vor fi încadrați în tema nouă.

Figura 1. Completarea *Clusteringului* de către elevii clasei a VI-a B

La o altă lecție cu tema *Observarea textului „Soldatul de plumb” de Hans Christian Andersen* vom întreba copiii dacă știu cine a fost acesta. Se va desena la tablă o floare și le vom propune copiilor să scrie pe petalele acestei flori cât mai multe povești de-ale autorului. Copiilor le plac astfel de activități, întrucât pot să-și împărtășească propria experiență de cititor, dar și realizează acest lucru într-un mod creativ. După completarea *clusteringului*, se va obține buchetul creației lui Hans Christian Andersen. În acest mod se va anunța tema.

Mai sus am menționat că la această vârstă copiii manifestă interes pentru ierarhizare și structurare. Este foarte eficient de reprezentat o informație vastă prin intermediul „bolurilor”. Putem utiliza *clusteringul* cu „boluri” la tema *Modurile verbului*. Acest *clustering* este unul eficient, întrucât cuprinde succint nu doar toate informațiile despre modurile verbului, dar și exemple concrete. *Clusteringul* dat îi va fi de folos copilului de fiecare dată când va trebui să opereze cu verbul.

Figura 2. Completarea *Clusteringului* de către elevii clasei a VI-a „B”

Astfel, în urma exemplurilor oferite, observăm că indicii unei activități mintale superioare bine dezvoltate sunt următorii: capacitatea de a sistematiza informația, de a stabili conexiuni interne și externe dintre diverse fenomene și obiecte, de a efectua clasificări etc. Atunci când elevilor de vârstă mijlocie li se propune să realizeze astfel de activități, ei pot avea stări de neîncredere în propriile puteri, fapt ce conduce la minimizarea interesului și, implicit, a activismului acestora. Mulți dintre profesori, văzând nesiguranța și confuzia elevilor, încearcă să-i susțină, propunându-le să realizeze împre-

ună sarcina dată. Elevii acceptă cu plăcere ajutorul profesorului, dar, totodată, transpun pe neobservate „greul” activității pe umerii lui, luând o poziție comodă, care nu solicită eforturi și concentrare maximă. Ce obținem în final? Aparent, o sarcină bine realizată, dar care, în esență, este departe de scopurile unei instruirii dezvoltative. În opinia noastră, tehnica propusă permite organizarea activității de sistematizare a cunoștințelor în mod captivant, cu discuții interesante ce permit conștientizarea diferitelor conexiuni dintre obiectele și fenomenele studiate.

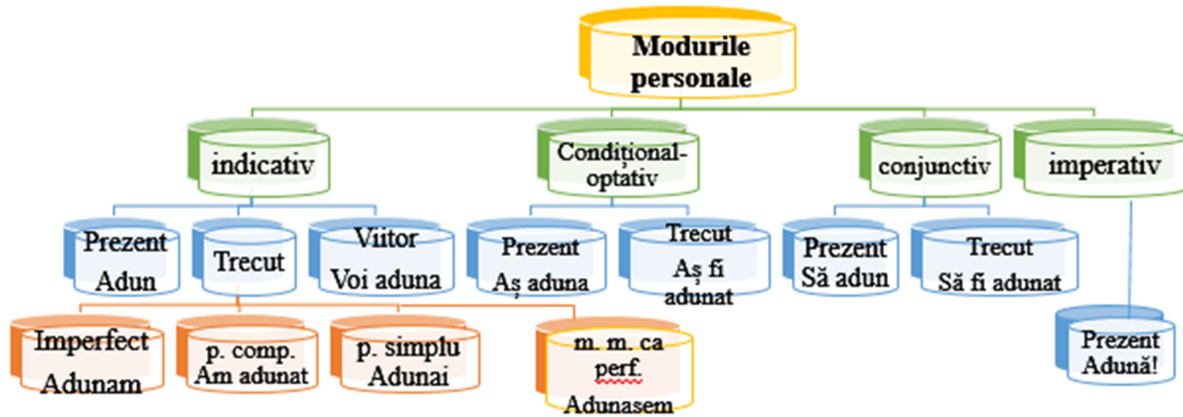

Figura 3. Reprezentarea modurilor personale ale verbului prin intermediul *clusteringului*

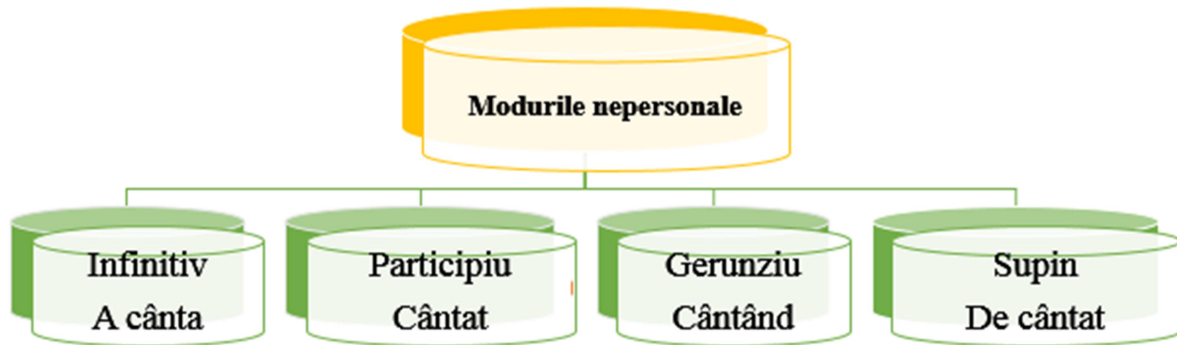

Figura 4. Reprezentarea modurilor nepersonale ale verbului prin intermediul *clusteringului*

Menționăm că clusteringul face parte din grupul hărților conceptuale și prezintă atât avantaje, cât și dezavantaje[1, p. 105].

Avantaje:

- facilitează evaluarea structurilor cognitive ale elevilor;

- pot servi premise pentru elaborarea programelor de ameliorare, recuperare sau dezvoltare;
- hărțile conceptuale pot fi integrate în orice strategie de evaluare.

Dezavantaje:

- necesită mult timp;

- risc crescut de subiectivitate în apreciere, în absența unor criterii de evaluare clare;
- efort intelectual intens din partea elevilor, respectând rigorile impuse de această metodă.

În cadrul lecțiilor de limba și literatura română este utilă și metoda **Cubului**. Metoda respectivă permite abordarea unui subiect din mai multe perspective, respectându-se cei șase pași: *Definește/prezintă, Compară, Asociază, Analizează, Aplică, Apreciază*.

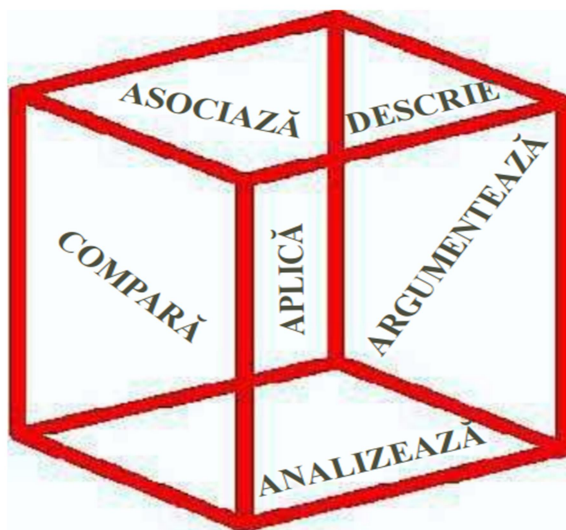

Figura 5. Metoda cubului

Elevilor din clasa a VI-a le putem propune să caracterizeze personajul principal din povestirea „Domnu Trandafir” de M. Sadoveanu, respectând operațiile cubului. Răspunsurile oferite de copii vor fi destul de ample și pline de ingeniozitate:

- Definește/prezintă: Domnu Trandafir este personajul principal din povestirea cu același nume de M. Sadoveanu. De asemenea, Domnu Trandafir este un personaj pozitiv. El a fost un profesor blând și silitor.

- Compară: Domnu Trandafir se deosebește de ceilalți oameni prin prisosul său de bunătate. Prin blândețea sa, prin dragostea față de copii, personajul se aseamănă cu dascălul Ion Creangă.
- Asociază: Eu l-aș asocia pe profesor cu o lumânare ce împarte lumina și căldura sa. Domnu Trandafir mereu era gata să împărtășească toate cunoștințele sale elevilor. Naratorului, imaginea fostului profesor i se asociază cu scurgerea timpului, cu perioada copilăriei.

d) Analizează: Observăm că în povestire imaginea profesorului este bine conturată, fiind demonstrate atât trăsăturile lui fizice, cât și cele morale. „Era un om bine făcut, puțin chel în vârful capului, cu ochii foarte blajini. Când zâmbea, se arătau sub mustața tunsă scurt niște dinți lungi...” Profesorul era foarte bun, înțelept, iubitor și gingaș.

e) Aplică: Învățăturile Domnului Trandafir, ca și învățăturile oricărui profesor sunt de folos discipolilor în viață. Cea mai mare învățătură pe care ne-o oferă personajul este dragostea și bunătatea de care trebuie să dăm dovadă în fiecare zi.

f) Apreciază: Am o părere pozitivă despre personajul Domnu Trandafir. Consider că în ultimul timp sunt tot mai puțini oameni cu un suflet atât de mare ca cel al Domnului Trandafir. Profesorul este un exemplu demn de urmat pentru fiecare din noi.

Accentuăm că metoda cubului face parte din lista strategiilor didactice interactive. Prin utilizarea metodelor didactice interactive, elevii sunt solicitați în timpul orelor, nu simt învățarea ca o povară, așteaptă cu plăcere și curiozitate noua etapă a lecției, își compară propriile cunoștințe și performanțe cu cele ale grupului, învață să cunoască și să trăiască alături de ceilalți.

Metodele interactive fac ca procesul de predare-învățare să devină mai eficient și mai flexibil, iar învățarea mult mai durabilă [8, p. 80].

O metodă interesantă, ce stimulează creativitatea și ingeniozitatea elevilor de vârstă mijlocie este **Explozia stelară**. Această metodă poate fi folosită pentru interpretarea textului „Banul muncit” de A. Mitru. Elevii vor fi împărțiți în 6 echipe. Fiecare echipă va primi câte o fișă în formă de stea. Pe fișă va fi notat un început de întrebare (cine?, de ce?, când?, cum? etc.). Copiii urmează să formuleze 4-5 întrebări pe baza textului, pornind de la acest început. După ce elevii vor finaliza lucrul cu întrebările, echipele vor primi o altă fișă în formă de stea. Pe a doua fișă ei vor răspunde pe scurt la întrebările notate pe prima fișă. Nu le vom spune din start elevilor despre existența fișei pentru răspunsuri, pentru ca aceștia să fie cât mai creativi în formularea întrebărilor.

Este important ca să insistăm ca toți elevii să fie implicați în activitate. Ca să fie solicitați toți copiii, o parte din ei vor citi întrebările, iar alții – răspunsurile. Fișele cu întrebări și răspunsuri vor fi atașate la tablă pe un poster, în mijlocul căruia va fi desenată o stea cu mai multe colțuri. Ei vor obține o explozie stelară de întrebări și răspunsuri la tema dată.

Printre întrebările formulate de elevii clasei a VI-a B se numără: *Cine l-a îndemnat pe Iliuță să prețuiască banul? Cum și-a dat seama Iliuță care e valoarea banilor? Când Petcu înțelege că galbenul obținut de Iliuță a fost cu adevărat muncit? De ce banul muncit se prețuiește cu adevărat?* etc.

Figura 6. Metoda Explozia stelară

Astfel, stabilim că explozia stelară este o modalitate de stimulare a creativității individuale și de grup. Organizată în grup, metoda facilitează participarea întregului colectiv, stimulează crearea de întrebări la întrebări, așa cum brainstorming-ul dezvoltă construcția de idei pe idei [2]. Metoda starbursting este ușor de aplicat oricărei vârste și unei palete largi de domenii. Nu este costisitoare și nici nu necesită explicații amănunțite. Participanții se prind repede în joc, acesta fiind pe de o parte o modalitate de relaxare și, pe de altă parte, o sursă de noi descoperiri [7].

Pentru a demonstra că la această vârstă vocabularul puberilor se dezvoltă atât

calitativ, cât și cantitativ, le putem propune să realizeze o *Lansare de carte*. De exemplu, elevii pot alcătui o cărțuie proprie, având drept temă limba maternă. Condiția este ca fiecare elev să-și aleagă singur un titlu potrivit, să cerceteze tema respectivă în abordarea diferitor autori și să alcătuiască niște versuri proprii dedicate limbii române. Pentru a fi încă mai responsabili și pentru a-i stimula, vom anunța elevii că vom organiza o prezentare de carte la bibliotecă. Spectatorii vor fi ceilalți colegi din clasă care nu au fost implicați în procesul de alcătuire a cărții. În toate situațiile, accentul trebuie să cadă pe stimularea efortului propriu al elevilor, pe încurajarea inițiativei lor, lăsând acestora cât

mai multă libertate de rezolvare prin ei înșiși a problemelor pe care le ridică organizarea activității, alegerea metodelor și a tehnicilor de lucru, stabilirea mijloacelor materiale și tehnice de care ar avea nevoie, urmărirea sarcinilor individuale și autocontrolul îndeplinirii lor, sinteză finală (montajul terminal) etc., făcându-i să se simtă răspunzători și stăpâni pe lucrul ce-l întreprind [6].

Pentru realizarea cărții, copiii vor avea la dispoziție 2 săptămâni. Pe parcursul celor 2 săptămâni elevii se vor dedica în totalitate procesului de creare a propriei cărți. Vor merge la bibliotecă, vor studia poeziile autorilor români închinată limbii, vor căuta cele mai ingenioase ghicitori, vor potrivi rime pentru versuri proprii, vor desena, vor încheia etc.

Voi exemplifica munca depusă de elevii din clasa a VI-a „B” prin versurile lor proprii:

Limbă dulce, românească,

Izvor veșnic nesecat.

Munții, glia strămoșească

Baladele ți-au cântat,

Al nemuririi dar ne-ai dat!

Observăm că această metodă este eficientă în procesul instructiv-educativ, întrucât îi dezvoltă elevului atât competența de comunicare scrisă, fiindcă ei sunt responsabili de aspectul grafic al lucrării, dar și competența de comunicare orală, pentru că elevul va prezenta cartea în fața unui public.

Una dintre competențele pe care trebuie să și-o formeze elevul de vârstă mijlocie la lecțiile de limba și literatura română este cea de argumentare. O tehnică

potrivită în acest sens este **6 De ce?** Copiilor le place mult tehnica respectivă, pentru că pot da frâu liber imaginației și pot dezvălui o problemă cu mare ușurință. Această tehnică poate fi utilizată cu elevii clasei a VI-a la lecția *Interpretarea textului „Cartea de-a lungul veacurilor” de Dorin Onofrei*, la etapa evocare. La începutul orei vom nota la tablă afirmația: *Cititul este o bucurie a vieții*. Le vom propune elevilor să dezvolte afirmația în baza tehnicii 6. De ce? Menționăm că elevilor li se vor acorda exact 6 minute. Respectiv, vor avea câte un minut pentru formularea întrebării și a răspunsului la aceasta. Atunci când expiră cele 6 minute, elevii nu mai au dreptul să adauge nici un cuvânt. Astfel, ei ascultă atent indicațiile profesorului cu privire la expirarea fiecărui minut din cele șase. O elevă din clasa a VI-a „B” a oferit următoarele răspunsuri:

1. De ce cititul este o bucurie a vieții?

Cititul este o bucurie a vieții, fiindcă citind, trăiești.

2. De ce citind, trăiești?

Citind, trăiești, fiindcă te dezvolti intelectual.

3. De ce trăiești când te dezvolti intelectual?

Trăiești când te dezvolti intelectual, deoarece dorești să afli multe lucruri noi.

4. De ce dorești să afli multe lucruri noi?

Dorești să afli lucruri noi, fiindcă omul învățat este mereu apreciat.

5. De ce omul învățat este mereu apreciat?

Omul învățat este mereu apreciat, pentru că se descurcă de minune în toate situațiile vieții.

6. De ce omul învățat se descurcă în toate situațiile vieții?

Omul învățat se descurcă în toate situațiile vieții, fiindcă îl ajută bagajul de cunoștințe preluate din cărți.

În acest mod elevii și-au antrenat gândirea, și-au dezvoltat competența de comunicare și ei au fost introduși în tema lecției respective cu mare ușurință.

În urma exemplelor analizate mai sus am demonstrat că este foarte important ca la lecția de limba și literatura română să fie aplicate diverse metode și tehnici didactice. Fiecare metodă descrisă anterior are specificul său și, evident, nu poate fi utilizată la

orice temă. Profesorul este cel care trebuie să aibă grijă ca metoda aleasă să corespundă vârstei elevilor și subiectului lecției. În dependență de particularitățile vârstei elevilor, profesorul poate opera cu strategia didactică diferit, o poate simplifica sau o poate combina cu altă strategie. Important este ca rezultatul obținut să fie cel așteptat. De asemenea, afirmăm cu certitudine că unele și aceleași strategii didactice pot fi folosite de către diferite categorii de vârstă, doar că tematica la care se va folosi strategia respectivă trebuie să corespundă curriculumului modernizat la disciplină.

Bibliografie:

1. Agafian, R., Gatman, D. Evaluarea rezultatelor școlare: ghid metodologic. Chișinău: Lyceum. 2014. 264 p. ISBN 978-9975-4273-4-0.
2. Ban, A. Metode și tehnici interactive de grup. În: Școala vremii. 2005. p. 43-46. [citată 7 martie, 2017]. Disponibil: http://www.aiarad.ro/pdf/publicatii/scoala_vremii.pdf
3. Cartaleanu, T., Cosovan, O., Goraș-Postică, V., Lîsenco, S., Sclifos L. Formare de competențe prin strategii didactice interactive. Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA. 2008. 204 p. ISBN 978-9975-9763-4-3
4. Golu, P., Verza, E., Zlate, M. Psihologia copilului (învățare-dezvoltare). București: Editura Didactică și Pedagogică. 1996. 224 p. ISBN 973-30-4081-9.
5. Lîsenco, S., Clustering: tehnică grafică de dezvoltare a gândirii critice. *Didactica Pro...* 2001, nr 1(5), p. 56. ISSN 1810-6455.
6. Moisei, V., Proiectul - metodă eficientă de evaluare la treapta învățământului liceal. *Învățătorul modern*. 2015, nr. 6 (40), p. 5-6. ISSN 1857-2820.
7. Păinișoară, O. Metode interactive. [online] p. 1-2. [citată 7 martie, 2017]. Disponibil: <https://efectelerad12.wikispaces.com/file/view/Metode+interactive-ex.pdf>
8. Tiuzbaian, R., Tiuzbaian, I. Metode didactice interactive aplicate în orele de educație tehnologică. *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe ale Educației*. 2010, nr. 4, p. 73-81. ISSN 1844-7031.

ANEXE

Anexa 1. Utilizarea tehnicii *Cubului* în clasa a VI-a

Anexa 2. Aplicarea metodei *Explozia Stelară* în clasa a VI-a

Anexa 3. Lansarea de carte a elevilor din clasa a VI-a

PARTICULARITĂȚILE APLICĂRII STRATEGIILOR DE PREDARE LA LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN DEPENDENȚĂ DE VÂRSTA ELEVILOR

Conf. univ. dr. Svetlana CHIȚU,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Drăgălina MIHALCEAN,
master, Liceul teoretic „Constantin Stere”, or. Soroca

O importanță deosebită în activitatea profesională a cadrului didactic are abilitatea sa de a ține cont de particularitățile vârstei elevilor atunci când aplică strategiile de predare. Aceleași strategii de predare la limba și literatura română vor căpăta conotații diferite, de exemplu, în clasa a VI-a și în clasa a XI-a.

Palmaresul metodelor/tehnicilor interactive este atât de mare și în permanentă dezvoltare și extindere, încât, devine o necesitate, o trăsătură definitorie a stilului de predare, iar fiecărui profesor care „a gustat” din plăcerea colaborării „pe picior de egalitate” cu elevul, a avut curajul să iasă din zona de confort tradițional și să părăsească, măcar pentru anumite momente, „turnul său de fildeș” – catedra autoritară, îi este, ulterior, aproape imposibil să nu se lanseze în noi aventuri de încercare/practicare a unor proceduri profesionale provocatoare și incitante [5].

Pentru a obține rezultate optime în procesul de învățare, este necesar ca strategiile didactice să fie folosite în strânsă

legătură cu particularitățile elevilor/studenților. Tendința spre colaborare, dorința de socializare depinde într-o măsură mare de vârsta copilului.

De asemenea, este necesar ca profesorul să plaseze accentul pe diferențiere. Diferențierea presupune adaptarea activității de predare-învățare-evaluare, sub raportul conținutului, al formelor de organizare și al strategiilor didactice, la particularitățile copiilor: capacitate de învățare; ritm de gândire și acțiune; abilități; motivații; interese, aptitudini etc. Tratarea diferențiată a elevilor este o sarcină a școlii care urmărește valorificarea deplină a tuturor capacităților umane [1]. Diferențierea învățării în cadrul orelor de limbă și literatura română impune adaptarea activității de predare-învățare-evaluare sub raportul conținutului, al formelor de organizare și al strategiilor didactice la particularitățile elevilor (capacitatea de învățare, ritm de gândire și acțiune, abilități, motivații, interese, aptitudini etc.), la tipurile de individualități [13].

În ultima perioadă atestăm o creștere a interesului pentru știință, o dezvoltare rapidă a tehnologiilor informaționale, plasarea accentului pe obținerea unei educații de calitate. Toate acestea presupun și o selectare atentă a strategiilor didactice în cadrul lecțiilor. Pentru a selecta corect strategia didactică, profesorul trebuie să cunoască bine categoriile de elevi. În dependență de vârsta grupului, variază interesele copiilor, capacitatea de concentrare și memorare, nivelul motivației școlare etc.

Profesorii trebuie să aibă ca reper nevoile reale ale elevilor, adaptându-și demersurile didactice în funcție de acestea. Finalitățile disciplinei se realizează eficient prin centrarea pe procesul învățării, pe activitatea elevului. De aici decurge necesitatea de a pune accent pe activitățile didactice de tip formativ, care presupun implicare și interacțiune în rezolvarea unor sarcini de învățare concrete. În activitatea la clasă, profesorii trebuie să respecte programa școlară și vor folosi manualele, fișele de lucru și de evaluare ca instrumente de lucru flexibile și adaptabile nevoilor concrete ale grupului de elevi cu care lucrează [4].

Vorbind despre diversificarea metodologiei didactice, ne referim la evantaiul larg de modalități prin care conciliem cerințele teoriei învățării cu posibilitățile pe care le prezintă elevul în activitatea de învățare.

Principiile disciplinei limba română reprezintă baza conceptuală și acțională a educației lingvistice și literare și preconizează:

- a) centrarea educației lingvistice pe comunicarea în diverse sfere ale cotidianului, pe formarea competențelor comunicative;
- b) întemeierea educației literare pe legile și fenomenele receptării și pe interpretarea textelor literare, pe formarea competențelor literare/lectorale;
- c) educația prin valori și pentru valori;
- d) prioritatea abordării hermeneutice (interpretative) a materiilor studiate;
- e) corelarea sistemelor instrumentale comunicative/literare/lectorale;
- f) diferențierea sistemelor de activitate a elevilor în funcție de:
 - textul abordat/elaborat;
 - situația de comunicare;
 - obiectivul urmărit;
 - vârsta elevilor [12].

Experiența estetică și cea de viață a elevilor sunt factori importanți în procesul de receptare a operei literare. Blocajele și impedimentele producerii noilor cunoștințe sunt înlăturate prin reevaluarea cunoștințelor și stabilirea noilor raporturi între cunoștințe. Experiența de viață a elevilor sporește odată cu înaintarea în viață. Cu cât elevul are o vârstă mai mare, cu atât cunoștințele și experiențele sale sunt mai voluminoase. În dependență de acest factor, aceleași strategii didactice vor fi abordate diferit.

Prin activizarea experienței estetice și a celei de viață în procesul interpretării operei literare, al rezolvării unei probleme, elevii sunt puși în situația de a apela la cunoștințele și la experiența proprie de viață, de a-și compara soluțiile cu valorile, idealurile,

viziunile altora. Momentul acestei corelații generează nu numai o analiză rațională a modalităților, a căilor posibile de rezolvare, dar și atitudinea emotivă față de aceste modalități, contribuția la expunerea propriei poziții, elevul fiind invitat/provocat/impus să-și imagineze, să reconstruiască, să mediteze împreună cu autorul, cu eroul liric, cu personajele operei, să trăiască afectiv, motivațional, volitiv, atitudinal [11].

Nu trebuie să uităm că unul dintre obiectivele majore ale disciplinei limba și literatura română este formarea unor cititori elevați. Astfel, textele alese din literatura română și din cea universală trebuie să corespundă vârstei și capacității de înțelegere a elevilor. Este important ca lucrările selectate să se încadreze în universul de preocupări ale elevilor de vârsta respectivă.

Există diverși factori ce determină interesul elevilor față de lectură: particularitățile de vârstă și psihice, preferințele lor, climatul familial etc. Plăcerea pentru lectură nu vine de la sine, ci se formează prin eforturi, răbdare, perseverență, continuitate, voioșie. Palmaresul cunoștințelor primite în timpul orelor de literatură română e lărgit și de lectură în afara clasei.

Lectura la lecțiile de limba și literatura română contribuie la formarea personalității elevului aflat la o anumită vârstă. E vorba de formarea unor modele de comportament, de gândire, dar și de prezența unei galerii de personaje, de istorii (narațiuni) și de tipare verbale împărtășite de reprezentanții diferitor generații, pe de o parte. Pe de altă parte, e vorba și de parcurgerea primilor pași în

dezvoltarea personală a elevilor, posibil datorită valențelor formative ale literaturii. Această afirmație are în vedere faptul că lectura creațiilor literare de valoare permite elevului nu numai cunoașterea/trăirea experiențelor și lumilor reprezentante prin opere, ci și autocunoașterea, autoînțelegerea [3].

Centrarea pe elev, în primul rând, vizează interacțiunea copilului cu tot ce asigură învățarea. Sala de clasă trebuie să aibă o altă conotație decât cea a spațiului unde ți se dau cunoștințe, iar recompensa este obligatoriu – nota. Sala de clasă devine magazin, „piață”, laborator de idei, de experimente, ateliere de producere, bancă, poștă, sală de sport, sală de judecată, sală de conferințe, parlament, guvern, primărie, sală de spectacole, cinema, fabrică, uzină, farmacie, frizerie, teren agricol etc. Tot ce stimulează viața reală [9].

Vârsta copilului este, la rândul său, un factor ce condiționează starea și reacțiile acestuia. Copiii de 9-12 ani se dezvoltă rapid și mizează pe părinții lor pentru stabilitate. Din cauza anxietății, ei dezvoltă simptome somatice, se angajează în comportamente problematice sau prezintă un declin academic. Adolescenții reușesc mai bine să dea un sens celor întâmplate și privesc decizia părinților ca pe ceva pozitiv. Atenția lor este orientată mai mult asupra propriei lor persoane și asupra relațiilor, ei sunt preocupați de independența și de sexualitatea lor [2].

În condițiile actuale, teoria pedagogică de tip formativ implică plasarea unui accent

puternic pe structurile de personalitate, ceea ce înseamnă, de fapt, o completă și corectă cunoaștere psiho-pedagogică a elevilor, un stil pedagogic flexibil, o continuă ajustare a strategiilor didactice la obiectivele propuse.

Strategiile selectate și textele studiate la limba și literatura română trebuie să contribuie la dezvoltarea personalității elevului. Strategiile selectate trebuie să-l ajute pe copil să se descopere, să-și contureze propria imagine de sine.

Identitatea și identificarea se exprimă prin căutarea de sine (în pubertate), prin afirmarea de sine (începutul adolescenței) și prin roluri și statute sociale (finele adolescenței). Un efect semnificativ al dezvoltării conștiinței de sine îl constituie formarea imaginii de sine, care presupune conștientizarea a „cine sunt eu” și a „ceea ce pot să fac eu”, ceea ce influențează atât percepția lumii, cât și percepția propriilor comportamente. Tânărul își caută identitatea vocațională. El depune eforturi considerabile pentru cunoașterea propriilor sale interese și aptitudini. Tânărul este capabil să ia decizii mature. Uneori însă el se poate confrunta cu o criză a identității premature sau confuze, iar rezolvarea acestui impas depinde într-o măsură extrem de mare de familie și de prieteni. Rolul socializant (care se formează încă în perioada copilăriei mijlocii) al colegilor de aceeași vârstă devine predominant în adolescență. Adolescenții se ajută reciproc în diverse moduri: în descoperirea identității de sine, în formarea spiritului de independență și în achiziționarea deprinderilor sociale [2]. Astfel, trebuie să ne

străduim ca strategiile utilizate să implice elevul atât în activități de grup, cât și în sarcini independente. În acest mod el se va descoperi pe sine din diferite puncte de vedere și își va observa diversele laturi ale personalității.

Stadiile ontogenetice în care se produc cele mai importante transformări morfofiziologice și psihice sunt stadiile care pregătesc preadolescența, respectiv 11/12 ani; în acest timp se coagulează personalitatea în ceea ce are ea distinctiv pentru fiecare individ. Copilul trebuie înțeles și explicat ca sistem, în care se integrează reciproc „Eul psihic” și „Eul fizic” și care are ca rezultat personalitatea. Conținutul curricular pe care îl propune învățătorul elevului său vizează elaborarea și consolidarea de noi comportamente [8].

Un lucru la care este necesar și oportun să reflectăm este acela al atitudinii elevului față de învățare. Ce facem ca el să rămână în orizontul învățării (știind că de mic copilul este foarte curios, învață rapid o mulțime de lucruri, pune numeroase întrebări, formulează și ne adresează cele mai surprinzătoare probleme, ne pune în situații cognitive neașteptate, ne sesizează contradicțiile și inconsecvențele logice)? Cum știm, viața copilului se schimbă o dată cu debutul școlii (sau cu cel al grădiniței, care este tot școală, înțeleasă în sensul larg). El trece de la dorința intrinsecă de a ști/de a învăța la cea impusă (de situația școlară). El rămâne doar cu interesul unei cunoașteri și al unei învățări care îi dă satisfacție în afara instituției. Copilul va rămâne un om curios, dar nu în

direcția și pe problemele pe care i le propune și i le impune școala. Va avea curiozitățile lui, care pot fi complementare obiectivelor, cerințelor școlii sau opuse acestora [6]. În acest caz vom avea grijă ca strategiile selectate să corespundă interesului elevului, textele alese să satisfacă necesitățile acestuia. Dacă vor fi neglijate interesele copilului la diferite vârste, el își va pierde interesul pentru lectură și pentru studiu.

În această lucrare ne referim la vârstele elevilor de clasa a VI-a și de clasa a XI-a, și este necesar să menționăm care sunt caracteristicile generale ale acestor vârste. Elevii clasei a VI-a se încadrează în categoria școlarilor mijlocii (10/11 ani-14/15 ani), vârsta acestora fiind numită și pubertate. La fel ca și în cazul școlarului mic, particularitățile psihologice ale pubertății vor fi strict determinate și dependente de locul ocupat și rolul jucat de copii în sistemul relațiilor sociale.

Desigur că o dată cu înaintarea în vârstă, cu trecerea de la nivelul primar la ciclul gimnazial, în viața copilului apar o mulțime de schimbări care au rol primordial în conturarea tabloului său psihologic. Astfel, se modifică rolul său în familie, la școală, în societate. Datorită forței sale fizice amplificate, i se încredințează sarcini noi, ajută în treburile gospodăriei, efectuează îndatoriri pe care cei din familie, din cauza altor preocupări sau a lipsei de timp, nu le pot realiza.

Cu toate că ocupația fundamentală rămâne tot învățarea, aceasta se modifică în ceea ce privește cantitatea, calitatea și

condiționarea ei. Factorii care influențează învățarea devin mult mai numeroși și mult mai diferențiați: modelele „umane” propuse de fiecare profesor; gradul de pregătire profesională și psihopedagogică a profesorilor; stilul de relaționare cu elevii, strategiile de evaluare etc.

Viața familială și școlară a puberului este continuată și completată de viața lui socială, manifestată fie prin intermediul existenței și activităților desfășurate în grupurile pe care le traversează, fie prin contactul mai direct cu lumea adulților (alții decât membrii familiei) și chiar cu societatea. Noile contexte familiale, școlare și sociale în care acționează puberii conduc la modificări discrete ale vechilor statute (de copil, de elev), la dobândirea unor noi statute, la diferențierea comportamentelor necesitate de acestea. Totodată, ele conduc la producerea unor profunde structurări și restructurări în planul dezvoltării psihice. Practic, pubertatea este perioada care marchează încheierea copilăriei și începutul adolescenței, ea constituind un fel de punte de legătură între ele. Faptul acesta va permite ca în tabloul ei psihologic să întâlnim o îmbinare a unor particularități ce țin de mica școlaritate cu altele care într-o formă sau alta le prefigurează pe cele ale adolescenților. Copilul visează cu ochii deschiși, dar se și joacă; el raționează, dar nu excelează prin subtilități de logică; manifestă o exuberanță motorie, dar știe să și-o canalizeze și controleze; dispune de o mai mare autonomie comparativ cu școlarul mic, dar rămâne totuși sensibil la sugestiile grupului din care face

parte; este capabil de a pune o anumită distanță între el și părinți, dar este departe de a se închide în sine. Așadar, pubertatea nu trebuie să fie considerată doar ca o simplă verigă de legătură între două stadii, ci ca un stadiu de sine stătător al dezvoltării ontogenetice, cu particularități proprii, specifice [10].

Elevul din clasa a XI-a este reprezentat și el printr-o serie de caracteristici specifice vârstei. Fără îndoială că locul lui în sistemul relațiilor sociale este mai bine conturat și precizat decât cel al puberului. Totuși adolescentul pendulează din punct de vedere comportamental între copilărie și maturitate, fiind însă întors mai mult cu fața spre adult. Adolescența înseamnă nu numai ieșirea tânărului din pubertate, ci și ieșirea din societatea de tip tutelar familial și școlar pentru a se integra în viața socială, cu toate caracteristicile ei, mai mult, pentru a se integra în generația sa. Deși dependent material de familie, adolescentul devine independent în planul aspirațiilor, ideilor.

Trecerea de la gimnaziu la liceu, în urma examenului de admitere, nu aduce o schimbare a tipului fundamental de activitate, care rămâne același, învățarea, dar se asociază cu modificarea sensului acestuia pentru adolescent. De data aceasta, pe prim plan trece necesitatea de autoinstruire a acestuia în vederea confruntărilor viitoare (examene, alegerea profesiei etc.), modificându-se totodată și atitudinea față de învățare. Adolescența este etapa cea mai dinamică a dezvoltării umane.

Adolescența se asociază cel mai frecvent cu elanul corpului, fapt ce echivalează cu accelerarea creșterii corpului și a transformărilor interne care vor face organismul apt de a îndeplini sarcinile maturității. Nu întâmplător se afirmă că adolescența este „vârsta hainelor prea scurte”. La aceasta se adaugă elanul inimii, care aduce cu sine renovarea sensibilității, reorganizarea profundă a planului afectiv-motivațional, apariția sentimentelor și pasiunilor. Tocmai de aceea adolescența a fost numită „vârsta sentimentelor”. În sfârșit, adolescența este elanul minții, a dezvoltării capacităților intelectual-reflexive (inteligența, imaginația etc.) care vor grăbi formarea conștiinței de sine ca element central al personalității, apropierea adolescentului de lumea valorilor. Adolescentul se transformă sub raport fizic prin creșterea diferitelor sale segmente, aparate, organe; sub raport psihic, prin apariția și intrarea în funcțiune a unor capacități intelectuale, afective, volitive, motivaționale, aptitudinale, atitudinal-caracteriale; sub raport social, prin sporirea gradului de implicare și realizare socială [10].

Astfel, atunci când profesorul selectează strategiile de lucru cu elevi de vârste diferite, el va ține cont de toate trăsăturile psihice, fiziologice, sociale ale acestora. Nu este interzisă utilizarea acelorași strategii didactice pentru copii de vârste diferite, doar că va fi diferită abordarea strategiei diferite, cerințele înaintate elevilor, volumul de informații propuse etc. În cadrul lecțiilor de limba și literatura română am folosit aceleași strategii didactice pentru elevii din clasa a

VI-a și din clasa a XI-a: *acvaniu, brainstorming, clustering, cubul, explozia stelară, lansare de carte, studiu de caz, 6 De ce?*

Accentuăm că folosind strategiile menționate anterior, profesorul va ține cont de unele aspecte ale vârstei puberului. Având în vedere faptul că profundele modificări care au loc în planul cognitiv sunt legate de dezvoltarea gândirii, este necesar ca adultul să fie interesat nu doar de transformarea și formarea noțiunilor, a conceptelor, a sistemului de noțiuni, ci și de formarea deliberată, dirijată a instrumentelor mentale necesare prelucrării și interpretării informațiilor care să acorde un mare grad de operativitate și flexibilitate a intelectului. Ca urmare, operațiile gândirii trebuie predate la fel cum sunt predate noțiunile. Astfel, solicitarea didactică de „a compara”, „a analiza” etc., rămâne fără ecou în mintea copilului atâta vreme cât el nu știe ce înseamnă „a compara”, „a analiza” etc. Strategiile pe care le-am menționat includ în sine operații logice (de exemplu, tehnica „Cubului”). Pentru a evita momentele în care elevul nu ar putea să aplice aceste operații, profesorul vine cu exemple concrete, cu modele și apoi îi înaintază copilului cerințe.

De asemenea, selectând strategiile didactice pentru copiii de clasa a VI-a, profesorul va atrage atenția și asupra altor aspecte. Disciplinarea trăirilor afective, cultivarea capacității de stăpânire a emoțiilor primare, explozive, educarea modalităților de exteriorizare a stărilor afective, combaterea unor întârzieri sau devieri afective (insensibilitate afectivă, capricii emoționale, manifestări

răutăcioase, lipsa participării la stările afective ale altora etc.) constituie doar câteva dintre obiectivele ce trebuie avute în vedere de adult în modelarea afectivității puberului.

Datorită faptului că maturizarea morală a copilului de vârstă medie este instabilă, drept rezultat manifestându-se comportamente de nesupunere, revoltă, de grupare și practicare a unor acțiuni asociale este absolut necesar ca adultul să supravegheze și să îndrume prietenii puberilor, să organizeze petrecerea timpului liber, să-i implice în efectuarea unor activități culturale cu efecte educative, să le propună sarcini ce presupun responsabilități sociale, să le formeze astfel judecata și conduita morală.

Facilitarea trecerii copilului prin mai multe grupuri, jucarea de către acesta a mai multor roluri este în măsură să contribuie la diminuarea moralismului exterior și convențional al adultului, la descoperirea faptului că există mai multe modalități de conviețuire socială, mai multe coduri morale. În felul acesta se relativizează și idealul moral, perfect și intangibil, pe care-l pot oferi părinții [10]. Astfel, metoda *Lansare de carte* îl face pe elev să-și asume și rolul de autor, de scriitor, copilul integrându-se mai ușor în societate. Metoda *Explozia stelară* îi motivează pe elevi să lucreze în grup, să interacționeze cu alți elevi, să facă schimb de opinii.

În legătură cu elevii de clasa a XI-a, profesorul va ține cont că este vorba de perioada adolescenței. Se pot utiliza aceleași strategii didactice, doar că abordate în dependență de specificul vârstei respective. Profesorul va lua în calcul teama adolescen-

tului de a nu fi luat în seamă, de a fi considerat încă mic, de a nu fi suficient apreciat. Într-o asemenea situație se pare că cea mai bună cale de a ieși din impas este crearea unor modalități practice. Astfel, fiind încadrați în metoda *Studiu de caz*, elevii vor fi împărțiți în grupuri și fiecare va avea responsabilitățile proprii (unul va citi textul, altul va formula întrebări, al treilea va nota întrebările, cineva va prezenta rezultatul final etc.). Toți elevii vor fi încadrați în activitate și nu există riscul că cineva nu va fi luat în seamă.

De asemenea, la adolescenți persistă teama de a nu fi înțeles, de a fi ridiculizat, minimalizat și marginalizat, de a fi repezit. Înțelegerea adolescentului de către adult este cea mai bună cale de a ieși din impas. Pentru aceasta este necesară crearea condițiilor psihologice pentru un dialog deschis, sincer, între adolescent și părinte sau profesor, sprijinirea confidențelor astfel încât adultul să fie transformat în aliat în educație, nu în oponent [10]. Astfel, în cadrul metodei *Clustering* vor fi acceptate toate ideile elevului, fiind exclus riscul ca părerea vreunui copil să fie neglijată.

Tot în perioada adolescenței predomină teama de banal, de obișnuit, de tradițional. În acest caz soluția este simplă: stimularea, antrenarea și educarea creativității fie prin intermediul obiectelor de învățământ, fie

chiar prin folosirea unor teste de creativitate. Astfel, elevii pot fi încadrați într-o *lansare de carte*, fiecare dând frâu liber propriei imaginații și reprezentând poezia preferată așa cum o văd ei.

Așadar, cu cât acțiunile educatorilor vor fi mai discrete și suplă, bazate pe o bună cunoaștere, pe încredere și înțelegere, pe îngăduință care să nu însemne lipsă de fermitate, pe dialog deschis și sincer, pe încurajarea contactelor și confidențelor, cu cât procesul educativ va fi mai individualizat, cu atât vor crește șansele formării unei personalități armonioase, responsabile, angajată social. Observăm că un bun pedagog trebuie să fie și un bun psiholog, să cunoască și să țină cont de particularitățile individuale și de vârstă ale elevilor. De asemenea, profesorul trebuie să dețină cunoștințe în domeniul metodologiei didactice. Astfel, cadrul didactic va ține cont că învățarea este activitatea de bază atât pentru elevii din clasa a VI-a, cât și pentru elevii din clasa a XI-a. Utilizând aceleași strategii didactice, cantitatea volumului materialului studiat va fi în creștere (de la vârsta medie spre cea mare). În perioada pubertății copilul își formează deprinderi de a lucra cu strategiile didactice menționate în lucrare, ca mai apoi, în adolescență, să le utilizeze pe deplin, să le combine, să intervină cu modificări unde este cazul.

Bibliografie:

1. Baibarac. A. Individualizarea și diferențierea procesului de învățământ. *Învățătorul modern*. 2013, nr. 1 (23), p. 10-12. ISSN 1857-2820.

2. Beldiga, C., Cojocaru, V., Dandara, O., Coord. Dumitrașcu V. Învăț să fiu: Ghid pentru psihologi școlari, diriginți, profesori. Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA. 2006. 228 p. ISBN 978-9975-9850-6-2.
3. Buruiană, M., Cotelea, S., Ermicioi, A. Cl. a 3-a: Ghidul învățătorului. Chișinău: Editura Știința. 2012. 92 p. ISBN 978-9975-67-848-3.
4. Calinovici, F. Strategii didactice de predare-învățare a limbii române în gimnaziu. În: *Româna ca limbă nematernă (RLNM)*. Cluj Napoca: Casa Cărții de Știință. 2011. Pp 109-117. ISBN 978-606-17-0079-0.
5. Cartaleanu, T., Cosovan, O., Goraș-Postică, V., Lîsenco, S., Sclifos L. Formare de competențe prin strategii didactice interactive. Chișinău: Centrul Educațional Pro Didactica. 2008. 204 p. ISBN 978-9975-9763-4-3
6. Chicu, V., Dandara, O., Goraș-Postică, V. Educația centrată pe cel ce învață: Ghid metodologic. Chișinău: CEP USM. 2009. 134 p. ISBN 978-9975-70-911-8.
7. Chiș, V., Ionescu, M. Strategii de predare și învățare. București: Editura Științifică. 1992. 262 p. ISBN 973-44-0101-7.
8. Crețu, E. Psihopedagogie școlară pentru învățământul primar. București: Editura Aramis. 1999. 192 p. ISBN 973-9285-77-5.
9. Gaiciuc, V., Marin, M. Ghid de implementare a Curriculumului modernizat pentru treapta primară de învățământ. Chișinău: Editura Liceum. 2011. 248 p.
10. Golu, P., Verza, E., Zlate, M. Psihologia copilului (învățare-dezvoltare). Manual pentru clasa a XI-a. București: Editura Didactică și Pedagogică. 1996. 224 p. ISBN 973-30-4081-9.
11. Marin, M. Didactica lecturii. Chișinău: Editura Cartier. 2013. 134p. ISBN 978-9975-79-861-7.
12. Marin, M. Didactici interactive în învățământul primar, Suport de curs. Chișinău. 2013. 198 p.
13. Rotaru, V. Avantaje ale diferențierii și individualizării în formarea competențelor de cultură a comunicării. *Învățătorul modern*. 2012, nr. 1 (17), p. 71-74. ISSN 1857-2820.

STRESOREZISTENȚA LA CADRELE DIDACTICE ÎN CORELAȚIE CU CRONOTIPUL

**Lidia COJOCARI,
Aurelia CRIVOI,**

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *The reactivity of the teacher's body at the action of the stressors is determined by the specificity of their activity, the work placement and the chronotip. With the increase of professional competence, traineeship and adaptation to the permanent action of stressors in the workplace, there is an increase in stress-resistance and psycho-emotional resistance. And, depending on the chronotope, a higher stress resistance was sought in people with early morning chrono.*

Omul contemporan este supus stresului, unul dintre factorii psihotraumatizanti, care intervine cu o serie de consecințe la nivelul sănătății fizice și mentale. El trăiește într-un mediu poluat informațional, în care vede, aude, sesizează prea multe, apreciază, ia careva decizii, obosește etc. [4]. Iar una din proprietățile biologice de bază a organismelor vii este capacitatea de a se adapta la stres și un loc aparte revine stărilor psihologice care determină stres-reacția. De aceea, problema stresului și justificarea analizei multilaterale a acestui concept rămâne una din problemele actuale ale mileniului III.

Astăzi cadrele didactice, mai mult ca oricând, sunt supuși unei suprasolicitări care se datorează unor factori cum ar fi:

modificarea imaginii profesorului din cea prestigioasă, plină de considerație și respect în exercitarea în prezent mai mult a funcției de instrucție, supraveghere și antrenare a copiilor; cultura pe care dorește să o transmită discipolilor este inspirată din modelele și valorile ideale, ceea ce contrazice cultura de masă predominantă de consumism; pe lângă educarea copiilor, cadrul didactic trebuie să rezolve și problemele psihologice, relaționale și familiale ale acestora; comportamentul din ce în ce mai agresiv, indisciplinat și ostil al copiilor; modul în care profesorii sunt tratați de instituțiile statului.

Stresul la persoanele implicate în diverse activități, inclusiv și cadrele didactice, poate declanșa multiple boli, cum ar fi: hipertensiunea arterială, cardiopatie

ischemică, afecțiuni neuropsihice (nevroze, anxietate, schizofrenie, tulburări de personalitate, modificări de dispoziție și adaptare), boli autoimune (scleroză, diabet, artrită reumatoidă, cancer, lupus).

Conform unui studiu realizat în perioada 1992-2001 în Italia, s-a estimat faptul că profesorii sunt subiectul unei frecvențe a bolilor psihice de două ori mai mari față de restul angajaților, de două ori și jumătate față de personalul sanitar și de trei ori față de muncitori [3].

Potrivit altui studiu realizat în America, s-a demonstrat că profesorii au o rată a mortalității de două ori mai mare față de alte ocupații, datorate stresului ce afectează sistemul imunitar și duce la boli autoimune. De asemenea, deoarece vin în contact cu mulți copii, profesorii au un risc mai crescut de a dezvolta boli infecțioase, dar și cancere [7].

Conform datelor companiei pan-Europene de combatere a stresului: 28% din salariații țărilor membre Uniunii Europene acuză că sunt afectați de stres și femeile sunt afectate mai mult decât bărbații; cauzele comune includ lipsa siguranței locului de muncă, a controlului asupra muncii, și supraîncărcarea activităților; stresul este cauza a peste 50% din absenteism; stresul implică costuri de cel puțin 20 miliarde euro pe an, cuantificate prin asistență medicală etc.

Stresul este o stare de tensiune intensă a organismului obligat să-și mobilizeze mijloacele de apărare pentru a face față unei situații amenințătoare. Hans Selye, considera

stresul ca un răspuns nespecific al organismului la orice solicitare făcută asupra sa, fiind considerat o condiție fiziologică identificabilă declanșată de factori psihologici, având drept consecință afectarea echilibrului psihic și somatic al individului [8, 14]. O întrebare controversată rămâne dacă stresul este el însuși un factor de agresare al persoanei sau înseamnă de fapt răspunsul persoanei la factorii de mediu. Actualmente se consideră că stresul include atât factorii de stres, cât și reacția persoanei la aceștia.

Desfășurarea în condiții optime a activității profesionale, caracterizată prin excelența de responsabilitate mărită odată cu statutul ocupat, necesită o stare de sănătate bună din partea individului. Din acest motiv, preocuparea specialiștilor în educație este îndreptată tot mai mult și asupra elementelor din mediul intern și extern al instituției care poate diminua capacitatea de îndeplinire a atribuțiilor.

Astăzi cadrele didactice se confruntă zilnic cu multe situații stresante, fiind uneori copleșiți de complexitatea fenomenelor pe care trebuie să le controleze și, în plus, să facă față unor schimbări care au loc într-un ritm alert. Instabilitatea mediului socio-economic a devenit o stare de normalitate, ceea ce solicită la maximum disponibilitățile organismului uman pe linia adaptării. Factorii de stres se prezintă într-o formă deosebit de diversificată: de la factori fizici (căldura, frigul, starea meteo), până la factori psihoe emoționali. La nivelul vieții organizaționale, potențialii factori de stres pot fi: supraîn-

cărcarea rolului, responsabilitatea excesivă, deficiențe în proiectarea ergonomică a activității etc.

Personalitatea unică a fiecăruia impune răspunsuri extrem de diversificate la acțiunea factorilor de stres. Afecțiunile aparatului cardiovascular, respectiv ale sistemului digestiv, mai frecvent întâlnite la angajați din zilele noastre, reprezintă tributul plătit stresului – un preț apreciabil pentru succesul instituțiilor în care activează [9].

Pe lângă efectele fiziologice grupate de specialiști sub forma bolilor cauzate de stres, reacțiile la acțiunea agenților stresori se regăsesc și în comportamentul manifestat. În încercarea de a face față stresului, individul poate îmbrățișa atitudinea de rezolvare a problemelor apărute prin eliminarea factorilor de stres. Aceasta este evident, cea mai eficientă strategie pentru că are un potențial mai mare de a încheia orice episod de stres [10]. Din păcate, reacțiile indivizilor sunt, de cele mai multe ori, retragerea din fața acțiunii agenților de stres (practicarea absenteismului – o gravă disfuncție atât pentru individ cât și pentru instituție), respectiv folosirea substanțelor care creează dependență de alcool, tutun etc. cu toate efectele grave. Desigur, efectele sunt nocive și chiar potențial primejdioase. Investigațiile relevă, în principal, cinci categorii de efecte ale stresului [11]:

- *efecte subiective* – anxietate, agresivitate, apatie, plictiseală, depresie, oboseală, indispoziție, scăderea încrederii și stimei de sine;
- *efecte comportamentale* – predispoziție spre accidente, alcoolism, abuz de

cafea, ieșiri emoționale, tendința de a mânca și fuma excesiv, comportament impulsiv;

- *efecte cognitive* – scăderea abilităților de a adopta decizii raționale, concentrare slabă, diminuarea atenției, hipersensibilitate la critică, blocaje mentale;
- *efecte fiziologice* – creșterea glicemiei, a pulsului, a tensiunii arteriale, uscăciunea gurii, transpirații reci, valuri de căldură și de frig;
- *efecte organizaționale* – absenteism, demisii, productivitate scăzută, izolare, insatisfacție în muncă, reducerea responsabilității și a loialității.

Stresul în rândul cadrelor didactice este legat de exigențele îndeplinirii profesiei și constituie o categorie aparte. O privire sumară asupra problematicei studiilor consacrate stresului în rândul cadrelor didactice din ultimii ani, arată că acestea s-au concentrat asupra a patru domenii principale: probleme de definire și măsurare a stresului, relațiile dintre stres și cariera profesională, relațiile dintre stres și interrelațiile familie/muncă, respectiv rolul jucat de mediul social și familial în prevenirea stresului.

Deci, mediul în care activează omul se caracterizează prin mai multe elemente fizice, psihosociale, trăsături umane și mecanice. Prezența uneia dintre aceste trăsături compromite sistemul de activitate, conducând la perturbarea rețelei de funcționare a acestuia cu efect negativ asupra omului.

În vederea elucidării unor aspecte ale stresului cadrele didactice ne-am propus să evaluăm stresorezistența și rezistența psiho-

emoțională în dependență de stagiul de muncă și cronotip.

Materiale și metode

Studiul a fost realizat pe un lot de 76 cadre didactice, din instituțiile de învățământ preuniversitar. Vârsta persoanelor implicate în studiu a variat între 23 și 54 ani, stagiul de muncă – între 0,6 ani și 31 ani.

Pentru studierea statutului psihoemoțional și a stresorezistenței organismului am aplicat testul de personalitate a lui R. B. Cattell și testul după T.H. Holmes T.H. și R.H. Rahe. Pentru a identifica cronotipul am aplicat ancheta Horn-Österberg. Cronotipul și stresorezistența le-am evaluat în unități convenționale și le-am supus prelucrării matematice.

Rezultate și discuții

Rezultatele arată că, în ansamblu, după stagiul de muncă cadrele didactice implicate în studiu s-au distribuit astfel: stagiul de muncă mic până la 5 ani – 31,57%; stagiul de muncă mediu de la 6 până la 10 ani – 44,73% și stagiul mare peste 10 ani - 23,68%.

În urma observațiilor și discuțiilor informale s-a stabilit, că 89,47% din respondenți au estimat o stare emoțională zilnic încordată în activitatea zilnică. 84,42% din cei investigați au vizat, că sunt supuși stresului mai mult la serviciu decât acasă. 15,78% au evidențiat că trăiesc în stare de stres permanent.

În activitatea cadrelor didactice numărul factorilor stresogeni este destul de variat: încărcătura informațională, lipsa timpului

liber, conflictele interpersonale, conflicte dintre generații etc., sistemul factorilor stresogeni fiind la locul de muncă tot atât de variat, ca și în mediul din afara serviciului.

Evaluând rezistența emoțională după scala lui Cattell în dependență de stagiul de muncă am constatat următoarele: cadrele didactice cu stagiul de muncă mic au vizat un grad de $4,99 \pm 0,23$ unități al rezistenței emoționale, care estimează un caracter emotiv, nestatornic, agitat, iritabil, nesatisfăcut, influențabil, impresionabil. Cadrele didactice cu stagiul de muncă mediu au exteriorizat un grad de $6,68 \pm 0,67$ unități ai rezistenței emoționale, pentru ei este caracteristic o instabilitate emoțională, probabil determinată de cortegiul de decepții printre care s-au estimat restrângerea oportunităților, obstacole în avansarea profesională etc.; cadrele didactice cu stagiul mare de muncă au vizat un nivel de $8,38 \pm 0,32$ unități al stării emoționale, care atestă un caracter stabil psihoemoțional, maturitate, realism și capacitate de a susține moralul altora etc.

Un rol important în păstrarea și menținerea activității psihice și fizice la acțiunea factorilor stresogeni revine stresorezistenței, care atestă rezistența omului la acțiunea factorilor stresogeni. Una din laturile importante ale reacției de stresorezistență este capacitatea organismului nu numai de a păstra, dar și a spori indicii eficacității de muncă în condițiile stresante, ceea ce ne-a determinat să evaluăm acest parametru.

Monitorizând gradul de stresorezistență s-a stabilit, că persoanele cu stagiul până

la 5 ani au exteriorizat cel mai mic grad de rezistență la stres, indicele fiind de $280,89 \pm 27,45$ unități. Cadrele didactice cu stagiul mediu au înregistrat un grad pragal al rezistenței la stres de $236,77 \pm 28,09$ unități. Cel mai înalt grad al stresorezistenței a fost înregistrat la cadrele didactice cu stagiul de muncă mare - $191,24 \pm 11,43$ unități.

Astfel, evaluând stresoreactivitatea organismului și rezistența emoțională în dependență de stagiul de muncă s-a constatat, că cadrele didactice cu un stagiul mic sunt cei mai vulnerabili la acțiunea factorilor stresogeni, iar cei mai rezistenți, stresostabili s-au dovedit a fi persoanele cu un stagiul mare de peste 10 ani. S-a constatat, o legătură inversă între stresostabilitate și rezistența psihoemoțională, cu cât stagiul de muncă este mai mare, cu atât este mai mic indicele stresostabilității după Holmes și Rahe ($191,24 \pm 11,43$ unități), dar rezistența emoțională mai mare ($8,38 \pm 0,32$ unități), gradul de corelație fiind negativ ($-0,69$).

Rezistența psihoemoțională și stresostabilitatea cresc în dependență de experiența acumulată. Odată cu profesionalizarea are loc creșterea pragului sensibilității psihoemoționale, scade excitabilitatea față de factorii stresogeni. Cele depistate considerăm că sunt determinate de creșterea competenței profesionale, stagiului de muncă și adaptării la acțiunea permanentă a factorilor stresogeni la locul de muncă.

Însă organismul uman este influențat și de un complex de factori geoclimatici, ecologici și una din legitățile biologice, căreia i se supun toate organismele vii, inclusiv și

organismul uman, sunt ritmurile biologice [1, 12].

Actualmente sunt date care atestă legătura dintre bunăstarea, starea de spirit, activitatea umană și influențele externe - fazele lunii, alternanța zi/noapte, anotimpurile anului [6, 15].

Este cunoscut faptul, că organismul uman este guvernat de ritmul circadian cu o durată de aproximativ 24 de ore. Anume ritmul circadian elucidează clar activitatea ritmică a organismului uman - somn/veghe etc. [5].

În anumite perioade de timp, corpul uman trece printr-un ciclu complet de modificări. Cu începutul fiecărei perioade, capacitatea organismului începe să crească, apoi se instaurează stabilizarea performanțelor, urmată de diminuarea, apoi - din nou de creșterea lor. Oamenii de știință susțin că programul bioritmurilor umane sunt puse la naștere, și chiar susțin că bioritmurile umane sunt la fel de individuale și unice ca amprente digitale. După natura activității fizice a bioritmurilor diurne toți oamenii se împart în trei tipuri: matinali - „ciocârlii”, nocturni - „bufnițe” și diurni sau aritmici - „porumbei” [13]. Orele de vârf ale activității și odihnei la „bufnițele” sunt deviate spre ore mai târzii, iar la „ciocârlii” - ore mai matinale. De aceea, oamenii-bufniță iubesc somnul dimineață și nu pot adormi, dacă merg la culcare devreme. Oamenii-ciocârlie, de obicei, au tendința de a merge la culcare devreme, pentru că seara sunt foarte obosiți și nu pot face nimic, se trezesc foarte devreme dimineața, pentru că ei nu pot

dormi mult timp. La „porumbei” orele de vârf ale activității revin în mijlocul zilei.

Ritmul biologic pe de o parte, trebuie să fie stabil și să nu depindă de condițiile întâmplătoare cu repercusiuni asupra organismului, iar pe de altă parte să fie capabil să se adapteze la condiții de mediu specifice, concrete pentru a asigura adaptarea organismului [2].

Discrepanța dintre ritmurile circadiene ale organismului cu senzorii fizici exogeni ai timpului (de exemplu, dacă un om-ciocârlie trebuie să lucreze în tura de noapte) induce tulburări funcționale a organelor și sistemelor de organe, care în cele din urmă, se manifestă prin boli cronice. Motivele acestei discrepante pot fi, de asemenea, o schimbare în ritmul de activitate funcțională a unui anumit organ sau sistem în diferite boli, situații stresante, încălcarea regimului alimentar în diferite situații.

Pentru funcționarea normală a organismului uman este necesar, ca toate bioritmurile să fie în concordanță, adică să activeze sincron, numai atunci se poate atinge un nivel optim de sănătate și posibilități adaptaționale bune. În cazul perturbării funcționale sincronizate apare desincronaza. Desincronazele sunt de două tipuri: endogene, atunci când este dereglată activitatea funcțională a unui oarecare organ sau sistem de organe și exogene, când boala evoluează în proces patologic și activitatea multor sisteme funcționale vin în dezacord cu senzorii exogeni ai timpului [12]. Mai frecvent desincronazele survin în rezultatul perturbării ritmurilor biologice ca consecință

nerespectării ritmului somn/veghe, utilizarea luminii artificiale în orele nocturne, alimentația necorespunzătoare, organizarea incorectă a regimului zilei, oboseala etc.

Printre simptomele desincronazei menționăm cele mai tipice consecințe fiziologice și sociale: somnul se reduce și aduce mai puțină odihnă; crește incidența tulburărilor gastrointestinale; crește numărul bolilor cardiovasculare; sporește incidența bolilor profesionale; crește numărul traumatismelor; crește consumul de medicamente; se înrăutățește starea emoțională; crește probabilitatea reducerii speranței de viață [6].

Astfel, evaluând cronotipul cadrelor didactice implicate în studiu am determinat: cronotip matinal la 15% din respondenți, cronotip nocturn – 21 % și diurn – 64%.

Pentru cadrele didactice cu cronotip diurn „porumbei” s-a determinat un grad mediu de stresorezistență ($246,78 \pm 32,04$ un.c.) la acțiunea factorilor stresogeni, care atestă o probabilitate de îmbolnăvire de 50% dacă nu vor fi luate măsuri de schimbare a modului de viață, deoarece anumite evenimente din viață și atitudinea față de ele caracterizează o stare premorbidă, care poate fi depășită. O dependență între cronotip și gradul de stresorezistență nu s-a evidențiat.

La persoanele cu cronotip matinal (ciocârlii) s-au determinat parametrii ce vizează un grad înalt de stresorezistență ($163,08 \pm 12,91$ un.c.), care vizează capacități înalte de a depăși situațiile stresogene. S-a determinat o dependență între cronotip și gradul de stresorezistență de 0,34.

La persoanele cu cronotip nocturn „bufnițe” s-a determinat diminuarea stresorezistenței, ceea ce atestă vulnerabilitatea lor psihică și somatică și dificultăți de a face față la acțiunea factorilor stresogeni. La acest cronotip s-a determinat un grad de corelație între cronotip și stresorezistență de 0,42.

Astfel, s-a determinat o dependență a stresorezistenței organismului de cronotip: un grad înalt de stresorezistență la cadrele didactice cu cronotip matinal comparativ cu cele cu cronotip nocturn, iar la cei cu cronotip diurn (porumbei) o poziție intermediară. Probabil toate acestea sunt determinate de mecanismele fiziologice care determină pre-

dispunerea spre stres și formarea cronotipului.

Concluzii

Reactivitatea organismului cadrelor didactice la acțiunea factorilor stresogeni este determinat de specificul activității lor, stagiul de muncă și cronotip. Odată cu creșterea competenței profesionale, stagiului și adaptării la acțiunea permanentă a factorilor stresogeni la locul de muncă are loc creșterea stresorezistenței și rezistenței psihoemoționale. Iar în dependență de cronotip s-a vizat o stresorezistență mai înaltă la persoanele cu cronotip matinal.

Bibliografie:

1. Cojocari L. Monitorizarea unor indici psihofiziologici la elevi în dependență de cronotip. Revista științifică a Universității de Stat din Moldova: „STUDIA UNIVERSITATIS”, Seria „Științe ale naturii”. – Chișinău: CEP USM, 2012, Nr. 6 (56), p. 39-41.
2. Cojocari L., Stamatii V. Ritmurile biologice și importanța lor. Conferința consacrată Anului Internațional al Astronomiei și jubileului de 80 ani ai Universității de Stat Tiraspol., 25 noiembrie, 2009. Probleme actuale ale astronomiei și astrofizicii. Chișinău, 2010, p. 66 – 70.
3. Ilies L., Osoian C., Petelean A. Managementul resurselor umane. Cluj-Napoca. Editura: Dacia, 2002. 740 p.
4. Мельник Б. Е., Кахана М. С. Медико-биологические формы стресса. Кишинев: Штиинца, 1981. 176 с.
5. Melnic B. Ceasul nostru biologic și funcțional în: Noutăți ale științei despre om și natură. Chișinău, 1999. 82 p.
6. Melnic B., Crivoi A. Bioritmologia contemporană. Chișinău, 2004. 54 p.
7. Parasuraman S., Alutto J. A. An examination of the organizational antecedents of stressors at work” în Academy of Management Journal, 1981, nr. 24, p.48-67.
8. Selye H. Stress în Health and Disease. Butterworth, Boston, 1976. 1286 p.
9. Pitariu H. D. Stresul ocupational la ingineri: o realitate contemporana./ Revista Psihologia, 1994, nr. 1, p. 2-4.
10. Roth S. & Cohen, L. J. „Approach, avoidance and coping with stress” în American Psychologist, 1986, nr. 41: 813-819.
11. Roudseep E. „Are You Losing the Battle Against Stress?”. Machine Design, nr. 28, mai 1986.

12. Алякринский Б. С., Степанова С. И. По закону ритма. – М.: Наука, 1985. 175 с.
13. Балбатун, О.А. Методы диагностики и значение хронотипов человека. Медицинские знания, 2011, № 1, с. 24-26.
14. Судаков К. В. Нервные и эндокринные механизмы стресса. Кишинев: Штиинца, 1980, с. 3-24.
15. Тимченко А.Н. Основы биоритмологии: учебное методическое пособие. – Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2012. 148 с.

EVALUAREA IMPACTULUI CARIEREI DE CALCAR A UZINEI „LAFARGE CIMENT” (MOLDOVA) S.A. ASUPRA BIOSFEREI

C. BULIMAGA, C. CERTAN,
Institutul de Ecologie și Geografie, AȘM
N. GRABCO,
Universitatea de Stat a Moldovei
V. DERJANSCHII, S. JURMINSCHII
Institutul de Zoologie, AȘM

Abstract: *The impact of Lafarge's quarry on the biosphere was studied. Impact on soil is the process of decay that leads to the destruction of the structure of fauna and loss of organic substances, which through its properties ensure development of biocenoses. The study of the emission spectrum was undertaken for the atmospheric air within the limestone quarry (dust, CO₂, NO_x, SO_x, non-hydrocarbons, aldehydes). The impact of the quarry on the underground and surface waters with identification of grass was estimated for water body located in career. The impact of careers on biodiversity consists in reducing of number of species from natural ecosystems from 310 spontaneous species in 1980 to 101 plant species in actual time including ruderal, segetal and invasive species. Study also showed recent restoration of the natural biodiversity in the case-study area.*

Rezumat: *A fost cercetat impactul carierei „Lafarge Ciment” asupra biosferei. Impactul asupra solului constă în procesul de decopertare care duce la distrugerea structurii, faunei și pierderea substanțelor organice, care asigură proprietățile lui în dezvoltarea biocenozelor. A fost efectuat studiul spectrului de emisii care au loc în aerul atmosferic în interiorul carierei de calcar (praf, CO₂, NO_x, SO_x, hidrocarburi nearse, aldehide). Este elucidat impactul carierei asupra apelor subterane, de suprafață și indicate speciile de plante erbacee stabilite în bazinul acvatic. Impactul carierei asupra biodiversității constă în diminuarea speciilor din ecosistemele naturale de la 310 specii în exclusivitate spontane în 1980 până la 101 specii de plante care includ specii ruderales, segetale și invazive. S-a stabilit că după o durată de timp are loc restabilirea naturală a biodiversității.*

Pentru stabilirea impactului carierei asupra biosferei este necesară cunoașterea noțiunii de biosferă. Biosfera include o multitudine de organisme și de specii care formează numeroase ecosisteme.

Analiza impactului carierei asupra biosferei se face în scopul de a stabili starea ecologică în ansamblu a tuturor componentelor de mediu (litosfera, hidrosfera, atmosfera și biodiversitatea). Pentru for-

marea, existența și funcționarea ecosistemelor un rol deosebit îi aparține solului. Starea și proprietățile solului sunt determinanții stării ecosistemelor terestre. Această resursă naturală este practic neregenerabilă și în rezultatul activităților antropice este drastic afectată. Degradarea solului are loc în urma activităților agricole, silvice, minerit, exploatarea lemnului, industria alimentară și depozitarea deșeurilor. Afectarea solului rezultată din folosirea necorespunzătoare a terenurilor este foarte gravă, din cauza pierderilor (prin eroziune) a principalilor constituenți ai solului și în primul rând a materiei organice.

Studiul privind impactul carierei asupra solului a demonstrat, că degradarea solului este însoțită de pierderea capacității de producere vegetală. Contaminarea solului este determinată de poluarea cu elemente și/sau compuși toxici. Iar creșterea și dezvoltarea plantelor este în funcție de gradul de degradare și contaminare a solului. Pentru estimarea obiectivă a impactului carierei asupra componentelor de mediu este necesară cunoașterea faptului, că solul este o resursă naturală practic neregenerabilă. Solul joacă un rol crucial pentru activitățile umane și supraviețuirea ecosistemelor. Cu regret, solurile degradează din ce în ce mai mult sau se pierd ireversibil pe întreg teritoriul pământului, iar costurile degradării acestuia sunt foarte ridicate și generate, în principal, de către societate, nu de către cei care folosesc terenul. Anterior[1], a fost studiată starea biodiversității în cariera uzinei „Lafarge Cement”(Moldova) S.A.. Însă până în prezent

nu este cunoscut impactul carierei și asupra altor componente de mediu.

Scopul prezentei lucrări constă în evaluarea impactului cauzat de cariera de calcar a uzinei „Lafarge Cement” (Moldova) S.A. asupra biosferei.

Materiale și metode

Obiect de studiu a servit teritoriul carierei „Lafarge Cement” (Moldova) S.A. în perioada de activitate a acesteea. Pentru stabilirea impactului carierei în timpul funcționării a fost efectuată evaluarea stării ecologice a componentelor de mediu din cadrul carierei de calcar în procesul de exploatare. Pentru evaluarea impacturilor carierei asupra biosferei este necesară cunoașterea și clasificarea impacturilor.

Așadar, starea și proprietățile solului sunt determinante pentru starea ecologică a componentelor (biodiversitate: regnul vegetal și cel animal, calitatea apei și aerului) naturale din carieră.

Pentru estimarea impacturilor carierei asupra ecosferei este necesară clasificarea acestor impacturi.

***Clasificarea impacturilor.** După forma de manifestare impacturile se pot distinge:*

Impacturi ireversibile sunt cele ce nu pot fi absorbite de mediu într-un timp dat.

Impacturi reversibile sunt cauzate de un factor permanent, iar intervenția poate fi metabolizată de mediu într-un interval determinat fără nici o intervenție de diminuare.

Bazându-ne pe rezultatele cercetărilor obținute în cariera Lafarge putem confirma, că **impactul carierei asupra biosferei este**

reversibil. Cercetările au demonstrat, că pe părțile (haldele) teritoriului carierei unde vârsta haldelor constituie 20-25 ani ecosistemul practic a fost restabilit (reîntoarcerea treptată la starea inițială).

După durata de manifestare impacturile sunt *temporare*, când energia de impact este consumată rapid, iar efectul dispare tot așa de repede și *impacturi permanente*, când impactul se menține un timp îndelungat sau chiar nedefinit. În baza rezultatelor obținute în zona activității de extragere a calcarului durata este permanentă deoarece activitatea carierei este prevăzută pentru 120-150 ani, iar în părțile carierei unde are loc restabilirea diversității biologice demonstrează faptul, că impactul carierei în timp, *reprezintă un impact temporar*.

În raport de scara teritorială a efectelor induse, distingem:

Impacturi locale, care influențează un spațiu limitat. *Impacturi strategice*, care se repercutează asupra unei zone mai extinse decât aria exploatată de o activitate umană. Cercetările efectuate în cariera Lafarge indică la faptul, că impactul carierei este local, concentrat practic pe teritoriul acesteea. Impactul carierei are caracter local, însă se reflectă și asupra teritoriului din împrejurimea carierei la diferite distanțe. Deșeurile și praful se transferă prin aer, prin scurgerea apelor și evacuarea solului, care este depozitat în forme de halde în canioanele din împrejurimi. Are loc poluarea mediului înconjurător în care trăesc animalele. În primul rând suferă animalele a căror mod de viață este strâns legat de mediul acvatic și de

sol. Printre acestea în primul rând este necesar de menționat *Pelobates fuscus*, *Triturus cristatus*, *Bombina bombina*, *Coluber caspius*, *Zamenis longissimus*, *Coronella austriaca*, *Natrix natrix*, *Natrix tessellata*, *Anas platyrhynchos* etc.

Rezultate și discuții

Studiul spectrului de emisii care au loc în mediul înconjurător (atmosfera, hidrosferă și litosferă) de la cariera de calcar. Conform calculelor preliminare efectuate de specialiști lucrările de exploatare a calcarului industrial și de construcții din cadrul perimetrului carierei de calcar „Lafarge Ciment” (Moldova) S.A. se vor realiza pe durata a 20 de ani, de la data obținerii licenței de exploatare, cu posibilitatea de prelungire pe perioade succesive de câte 5 ani. Conform calculelor durata de utilizare a rezervelor de calcar se prevăde a fi de circa 120-150 ani.

După finalizarea lucrărilor de exploatare a calcarului industrial, se vor executa lucrări de închidere a obiectivului minier. Pentru depozitarea deșeurilor tehnologice, rezultate în urma lucrărilor de decopertare, derocare și prelucrare a calcarului industrial (sol vegetal, steril și split) se vor utiliza depozitele/haldele de steril, care au fost amenajate în interiorul perimetrului carierei și în afara perimetrului carierei. Pentru evaluarea impactului procesului de extragere a calcarului asupra mediului este necesară cunoașterea procesului tehnologic.

Descrierea fluxului tehnologic

Principalele operații care constituie fluxul tehnologic de exploatare și de prelu-

crare ale calcarului industrial și de construcții sunt următoarele:

- lucrări de amenajare a drumurilor de acces;
- lucrări de decopertare, deschidere și excavarea materialului până la orizontul calcarului;
- haldarea materialului fertil și a sterilului;
- exploatarea propriu-zisă a calcarului;
- transportul calcarului de la locul de exploatare la instalația de prelucrare;
- prelucrarea calcarului industrial (concasare-sortare);
- depozitarea și încărcarea calcarului concasat în mijloace de transport;
- transportul și valorificarea calcarului prelucrat;
- lucrări de refacere a mediului.

În cazul perimetrului carierei de calcar „Lafarge Cement” (Moldova) S.A., forma suprafeței – aproape orizontală, dispunerea corpului de calcar, precum și posibilitățile de poziționare și delimitare ale perimetrului de exploatare, la care s-a ținut cont de limitările zonei conduc la aplicarea metodei de deschidere cu lucrări miniere la zi, respectiv drum de acces și tranșee de deschidere.

Amenajarea accesului în perimetrul de exploatare.

Pentru asigurarea accesului în incinta obiectivului minier al carierei de calcar a fost amenajat un drum tehnologic cu lungimea de cca. 2 km, care face legătura între localitatea carierei și întreprinderea de prelucrare preliminară a calcarului (mărunțirea și uscarea lui), activitățile miniere sunt programate în

perioada de concesiune (20 ani). Lucrările miniere în desfășurare programate în perioada de concesiune, se definesc astfel:

Lucrări geologice de detaliu

Lucrări de deschiderea zăcămintului sau realizat în partea de Sud Vest a carierei printr-un racord din drumul principal de acces (drum cariera) la zona propriu-zisă de deschidere în adâncime, respectiv la un „bloc de deschidere” constând din lucrări miniere înclinate și orizontale, executate și dimensionate, astfel încât să faciliteze atingerea celor trei nivele de exploatare în adâncime (+65m;+55m;+45m) ale carierei și din care se execută racordurile (bretelele de legătură) la treptele de extracție și dezvoltare a acesteia, respectiv treptele II, III și IV.

Pregătirea zăcămintului se va realiza în principal prin lucrări de decopertare la nivelul treptei I. Lucrările de decopertare a sterilului necesare activității de extracție, sunt programate a se desfășura în perioada viitoare de circa 150 ani.

Pentru stabilirea spectrului de emisii, care au loc în mediul înconjurător (atmosfera, hidrosferă și litosferă) de la cariera de calcar este necesar studiul privind *descrierea fluxului tehnologic* de extragere a calcarului din carieră. Acest proces poate fi diferențiat în următoarele etape principale:

Pregătirea terenului:

- *Decopertarea stratului de sol arabil fertil a terenului care se prevede de inclus în procesul de extragere a calcarului.*
- *Încărcarea materialului decopertat în autobasculante de mare tonaj și transportarea lui la locurile unde se*

prevede depozitarea acestuia în forme de halde.

- *Decopertarea următorului strat de argilă și nisipuri până la orizontul unde apar sedimentele de calcar.*
- *Separarea stratului de argilă de cel de nisip și transportarea acestora la haldele de depozitare.*
- *Exploatarea propriu-zisă a calcarului.*

Extracția resursei din zăcămint se realizează cu *metoda de exploatare prin lucrări miniere la zi în carieră, în trepte descendente*, care se caracterizează prin extragerea substanței minerale utile pe toată lungimea treptei de exploatare, sau pe sectoare ale acesteia. În fazele tehnologice principale ale extracției rocii de calcar după decopertare, sunt forate găuri de sondă, încărcate cu exploziv, pușcare și derocare prin explozie a masivului de rocă de calcar, selecționarea, încărcarea cu excavatoare de 3,2 m³ a materialului în autobasculante de 35t, transportul la instalația de prelucrare preliminară.

Din materialul derocat cca. 1% se constituie ca deșeu la extracție rămas după claubajul mecanic în frontul de lucru, care nefiind valorificabil se depozitează în halda de steril.

Forarea găurilor de sondă se realizează din partea superioară a frontului, cu o înclinare egală cu unghiul de taluz al treptei respective, pentru a se obține aceeași linie de minim rezistență, pe toată lungimea găurii. Spargerea găurilor se face cu foreză termică tip Atlas - Copco 105 mm.

Încărcarea cu explozivi a găurilor de puț care se va face manual, utilizând ca exploziv de bază amestecul AM1 (nitratul de amoniu+motorină) sau Rovex, iar ca exploziv de inițiere, astralita, plasat în general în două încărcături, dintre care una pe fundul găurii și cealaltă la jumătatea încărcăturii. Inițierea exploziei se realizează cu fitil detonat (P12, P20) și cu capse electrice milisecundă, iar la supragabariți cu capse electrice instantanee.

Impactul carierei asupra aerului atmosferic

Lucrarile de abatare plasate pe cele trei trepte deschise se desfășoară conform metodei de exploatare, având în vedere următorii parametri constructivi și de funcționare. Fluxul poluanților constă din emisiile de praf (emisi de particule și pulberi în suspensie), care se elimină în rezultatul activităților mecanice asupra calcarului și a celor care se formează în procesul de detonare a încărcăturilor explozive pentru dezagregarea monolitului de calcar și a emisiilor care le constituie gazele de eșapament, ce se formează la funcționarea utilajelor, mașinilor de mare tonaj și a excavatoarelor (poluanții emiși sunt cei specifici gazelor de eșapament de la motoarele Diesel).

Emisiile care cauzează impactul asupra aerului atmosferic în procesul de extragere a calcarului constau din emisiile de particule de praf, care se formează în procesul de decopertare a stratului de sol fertil a terenului (care se prevede de inclus în procesul de extragere a calcarului), în procesul de încărcare a materialului decopertat în auto-

basculante de mare tonaj și transportarea lui la locurile unde se prevede depozitarea lui în forme de halde), decopertării următorului strat de argilă și nisipuri până la orizontul unde apar sedimentele de calcar și procesul de separare a stratului de argilă de cel de nisip și transportarea acestora la haldele de depozitare și în procesul de descărcare a materialului decopertat la halde. Impactul asupra mediului în carieră este cauzat de încărcarea și transportul calcarului la echipamentul de prelucrare preliminară a calcarului.

Menționăm faptul, că toată cariera este amplasată în principal în depresiune, nivelul (fundul carierei) este amplasat la 84m mai jos față de nivelul orizontului stratului fertil de la care se încep lucrările de decopertare. Grație acestui fapt, particulele de praf care se formează în procesul de explozii (ditrugerea monolitului de calcar) încărcarea, transportarea și descărcarea acestuia la fabrica de ciment (la sectorul de tratare preliminară a materiei prime) nu sunt transportate în afara carierei și masa principală a prafului se sedimentează în carieră depunându-se pe suprafața carierei și în cazurile când praful ajunge la sectoarele unde sunt amplasate halde cu vegetație și pe frunzele plantelor, ceea ce duce la diminuarea procesului de fotosinteză.

Pentru a evalua și caracteriza impactul carierei asupra componentelor de mediu este necesară cunoașterea datelor privind condițiile de activitate și funcționare a carierei până în prezent:

➤ **Distanța de transport a calcarului este de la 1.9 km până la 2.1 km** (distanța de la încărcarea și până la descărcarea calcarului la sectorul de tratare preliminară a fabricii de ciment).

➤ **Distanța de transport a argilei este de la 1.7 km până la 2.8 km** (distanța la care se transportă argila care urmează după decopertarea stratului fertil H1 și H2)

➤ **Distanța de transport a argilei și calcarului nisipos este de la 1.7 km până la 3.2 km** (distanța la care se transportă argila și calcarul nisipos).

➤ **Distanța de transport a stratului fertil este de la 0.6 km până la 0.9km** (distanța la care se transportă stratul fertil tot în carieră pentru haldare și utilizat ulterior pentru asanarea teritoriilor de carieră deja utilizate).

Până în prezent suprafața învelișului de sol decopertat este de 169.93 ha.

➤ Volumul de material pamantos H1 - 369400 m³;

➤ Volumul de material pamantos H2 - 369400 m³;

➤ Volumul total de calcar extras din anul 1961 până în prezent constituie - 103 mln tone;

➤ Volumul total de argilă extrasă din 1961 până în prezent constituie - 38.7 mln tone;

➤ Volumul total de argilă și calcar nisipos extras din 1961 până în prezent constituie - 54.9 mln tone.

Datele prezentate, reflectă infrastructura de funcționare a carierei. Aceste date indică faptul că, infrastructura fabricii de

producere a cimentului este realizată foarte reușit, ceea ce duce la crearea condițiilor optime și efective de funcționare a întreprinderii. Acestea sunt distanțele minimal posibile pentru transport, ceea ce asigură un consum minimal de combustibil și corespunzător generarea minimală a emisiilor de eșapament, și emisii minimale a prafului (deoarece distanțele de transport sunt mici). Impactul exprimat prin emisiile de eșapament și a prafului care reprezintă unele din componentele impactului carierei asupra aerului atmosferic sunt minimale. Grație faptului că, principalele lucrări se efectuează în interiorul carierei: altitudinea absolută a nivelului orizontului inițial de unde încep lucrările de decopertare constituie 181m, iar nivelul orizontului până unde se extrage calcarul constituie 97m, nivelul de jos al carierei se găsește în depresiune (adâncimea) de 84 m. Acest fapt, asigură reținerea emisiilor de praf și a emisiilor de eșapament în cadrul carierei, condiție ce cauzează un impact minimal asupra aerului atmosferic și localităților amplasate în imediata apropiere a carierei. Impactul acestor două componente (gazele de eșapament și praful) se reflectă practic numai în spațiul interior al carierei. Luând în considerație, că în carieră are loc irigarea adecvată și sistematică a drumurilor (cu mașină specială) în timpurile calde când se formează praf în rezultatul transportărilor

de materiale, impactul cauzat de praf este diminuat practic în totalitate. Impactul este cauzat de emisiile de eșapament generate de către mașinile și utilajele utilizate (tab. 1), prin emisiile generate (tab. 2) și au cauzat prejudiciul indicat în (tab. 3) în perioada de 1 an de zile.

Evaluarea impactului asupra mediului a utilajului care activează în carieră

Pentru evaluarea impactului asupra mediului în rezultatul activității în carieră este necesară cunoașterea tuturor utilajelor care sunt utilizate în procesul de extragere a calcarului și cantitatea de combustibil consumată de către acestea. În carieră funcționează următoarele mașini și agregate: Belaz de 42 t - 5 unități, Belaz de 30 t - 4 unități, Încărcător frontal Caterpilez 988 - 1 unitate, Excavator hidraulic Caterpilez 345 -1 unitate, Excavator hidraulic Caterpilez 318 -1 unitate, Excavator Hitace - 1 unitate, Greider DZ 150 -1 unitate, Buldozer T-170 - 1 unitate, Stropitoare MAZ 250 - 1 unitate, Camion de alimentare cu combustibil Kamaz - 1 unitate. Toate aceste utilaje timp de 1 an consumă 1.314.508 litri de motorină. Denumirea utilajelor și numărul lor sunt indicate în tabelul 1.

Luând în considerație, că densitatea motorinei Diezel constituie 0,860 t/m³, cantitatea de combustibil consumată timp de 1 an va constitui **1130,47 tone**.

Tabelul 1. Denumirea mașinilor și utilajelor din carieră și consumul de combustibil

Denumirea utilajelor	Numărul, unități	Consumul de Combustibil la 100 km, litri
Autobasculante Belaz	5	160
Autobasculante Belaz	4	140
Încărcător frontal Caterpilez 988	1	50-70
Excavator hidraulic Caterpilez 345	1	45-55
Excavator hidraulic Caterpilez 318	1	25-30
Excavator Hitace -	1	25-30
Greider DZ 150	1	25
Buldozer T-170	1	14
Stropitoare MAZ 250	1	15-20
Camion de alimentare cu combustibil Kamaz	1	15-20

Tabelul 2. Lista și cantitatea masică a poluanților emiși la funcționarea mașinilor și utilajelor în carieră

Denumirea poluantului	Emisiile, %
CO ₂	2,10
NO _x	2,70
SO _x	0,78
Hidrocarburi neare	1,30
Aldehyde	0,08

Natura gazelor de ardere rezultate în urma unei exploatări normale a utilajelor, relevă prezența următoarelor noxe și concentrații (raportate la cantitatea de combustibil utilizată), tabelul 2.

Pentru un program de lucru de 6 zile pe saptamana, 12 ore pe zi, consumurile utilajelor sunt prezentate în tabelul 3.

Tabelul 3. Concentrații și debite masice de poluanți rezultați din procesele tehnologice, de combustie și valoarea prejudiciului/an

Poluant	%	kg/h	kg/zi	Tone, reale/an	Tone, convenționale	Prejudiciu, lei
CO ₂	2,10	6,3205	75,8460	23,7399	-	-
NO _x	2,70	8,1264	97,5166	30,5227	763,0675	10988,17
SO _x	0,78	2,3476	28,1716	8,8177	193,9894	2793,45
Hidrocarburi nears	1,30	3,9127	46,9527	14,6962	18,5172	266,65
Aldehide	0,08	0,2407	2,8895	0,9044	90,4400	1302,34
Total						15350,61

Impactul carierei asupra solului

Pentru estimarea obiectivă a impactului carierei asupra solului este necesară cunoașterea faptului, că solul este o resursă naturală practic neregenerabilă. Solul joacă un rol crucial pentru activitățile umane și supraviețuirea ecosistemelor. Impactul carierei asupra solului constă în faptul că solul este decopertat și ulterior depozitat în halde, care ulterior se utilizează pentru asanarea teritoriului carierei. *Impactul carierei asupra solului constă în procesul de decopertare care duce la distrugerea structurii, faunei și pierderea substanțelor organice, (care reprezintă baza humusului) și care asigură proprietățile lui în dezvoltarea biocenozelor.*

Valorificarea calcarului industrial extras din cariera „Lafarge Ciment” (Moldova) S.A. se efectuează prin metoda de suprafață. Exploatările de suprafață distrug peisaje, păduri și habitatele animalelor sălbatice, atunci când copacii, plantele și solul sunt îndepărtate din zona de minerit. Aceasta duce la eroziunea solului și distrugerea terenului agricol. În rezultatul ploilor are loc

spalarea terenului exploatat și sterilul, sedimentele poluează pânza freatică. Acest lucru poate afecta peștii și sufocă plantele din aval, poate duce la desfigurarea canalelor râurilor și pâraurilor, ceea ce duce la inundații. Extragerea de suprafață duce la poluarea fonică și poluare cu praf, atunci când stratul superior de sol este împrăștiat cu echipamente masive. Rezultatul acestor activități este un teren sterp, care rămâne contaminat mult timp după asanarea locului.

În perioada de execuție a lucrărilor de investiții se va interveni în structura naturală a solului pe măsura realizării derocarilor și lucrărilor de exploatare pentru lucrările proiectate prin:

- modificarea proceselor pedogenetice, prin întreruperea ciclurilor de viață ale vegetației, microfaunei și mezofaunei;
- modificarea proprietăților fizico-mecanice ale solului: textura, starea de afânare (tasarea), coeziunea și frecarea internă;
- modificarea proprietăților hidrofizice, de aerare și termice.

Principalele surse potențiale de contaminare a solului și subsolului din incinta perimetrului de exploatare sunt:

- traficul rutier, care generează NO_x , SO_x , SO_2 , CO , metale grele, care prin intermediul atmosferei, se pot depune pe suprafața solului, conducând la contaminarea acestuia;

- depozitarea necontrolată a deșeurilor menajere și a deșeurilor rezultate din activitatea productivă;

- generarea unor deșeuri industriale din activitățile de întreținere și reparații ale utilajelor;

- scurgerile accidentale de motorină și lubrifianți de la utilajele din dotare;

- depozitarea necontrolată a deșeurilor rezultate din dezafectarea instalațiilor și echipamentelor.

Impactul produs asupra solului constă în ocuparea temporară de terenuri pentru drumuri tehnologice, platforme, halde de steril. În acest proces are loc pierderea caracteristicilor naturale de sol fertil. Activitățile de terasamente ale pilierilor de protecție și depozitarea deșeurilor rezultate din operațiile de decopertare generează erodarea solului. Impactul asupra solului este exprimat și prin scurgerile de combustibili, uleiuri, pe suprafața solului, rezultate de la utilajele și mijloacele de transport care afectează calitatea solului. Solul este încărcat cu diverși poluanți din apele reziduale menajere și cu deșeurile rezultate de la utilajele și mijloacele de transport, depozitate necorespunzător, pe suprafața solului. Un

impact mare asupra solului îl au poluanții prezenți în aer, care duc la schimbări și modificări calitative și cantitative ale circuitelor geochimice locale. Impactul fizic asupra solului are loc în rezultatul transportării unei importante cantități de sol, în zona de exploatare a rocilor utile.

Lucrările de exploatare a zăcămintului de calcar din cariera „Lafarge Cement” (Moldova) S.A. nu va conduce la impact direct asupra componentelor subterane – geologice. Aceste activități, nu produc schimbări majore în mediul geologic, care să poată induce efecte asupra condițiilor hidrogeologice, rețelei hidrologice, zonelor umede, biotopurilor etc.

În procesul activităților pentru exploatarea rocilor utile, nu va fi afectată din punct de vedere chimic calitatea subsolului, însă vor fi afectate proprietățile fizico-mecanice și termice ale solului și morfologia terenului în zona de activitate.

Impactul carierei asupra apei de suprafață și subterane

Apele subterane sunt reprezentate prin pânze freatice aproape de suprafață și prin ape de adâncime, iar cele de suprafață și prin pâraie cu caracter permanent, și prin lacuri.

Pe versanții văilor, la baza depozitelor de pantă mai permeabile, apele freatice sunt aproape de suprafață și mai abundente, fiind drenate. În cariera „Lafarge Cement” (Moldova) S.A. apele freatice sunt acumulate într-un lac, care este în interiorul carierei pe hartă este indicat (situl 2).

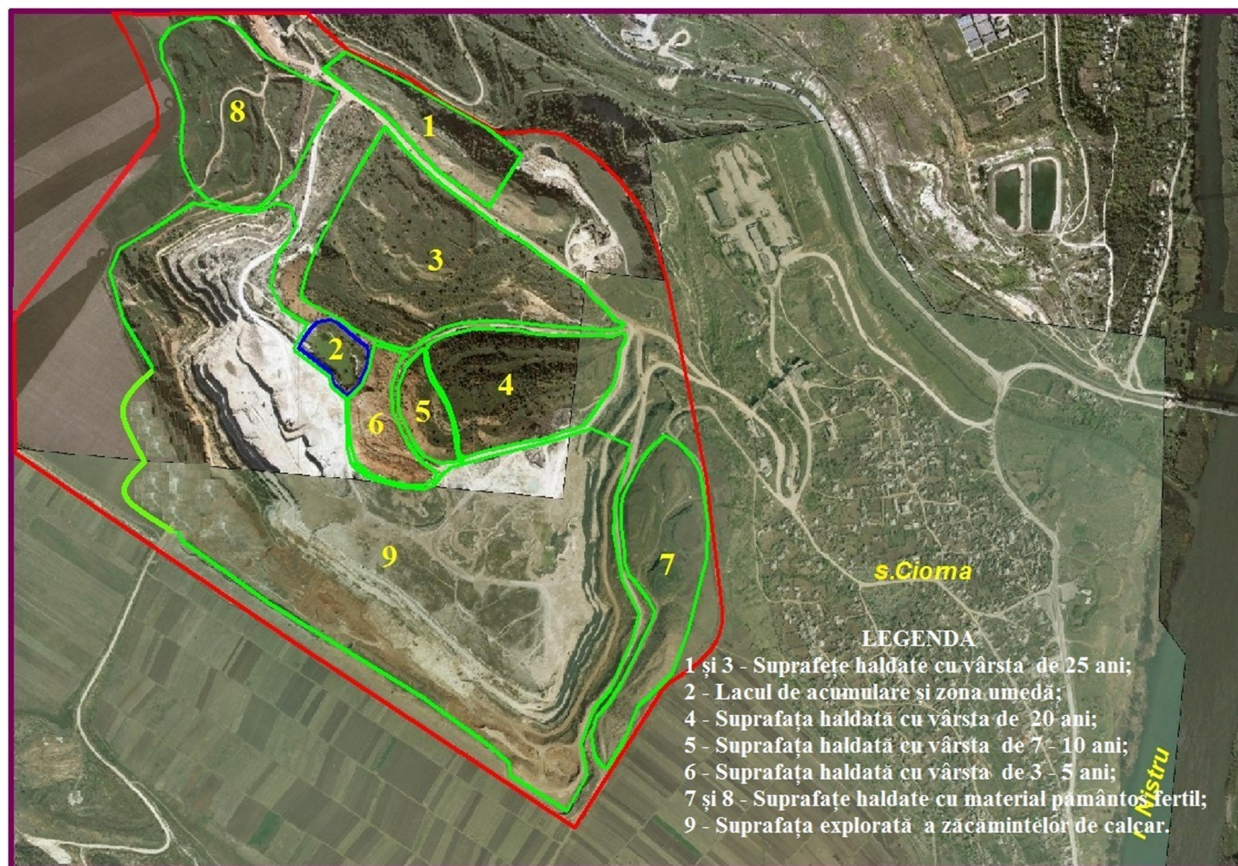

Fig.1. Divizarea amplasamentului carierei Uzinei Lafarge pe sectoare

Tipurile de ecosisteme acvatice, care sunt prezente în zona de impact a carierei de calcar sunt:

- ✓ lacuri;
- ✓ râuri;
- ✓ zone umede ripariene.

S-a stabilit, că în zona cercetată ecosistemele acvatice sunt reprezentate de lacul de acumulare și îndepărtare a surplusului de apă din roca de calcar, râul

Ciorna cu o zonă umedă ripariană și fluviul Nistru.

Lacul amplasat în carieră, puțin spre Nord-Vest de centrul acesteia cu suprafața de aproximativ 75 ari, perimetrul 365 m² și adâncimea în jur de 4 m, servește drept bazin de acumulare a apelor freatice și pluviale din perimetrul carierei (Figura 1). Fiind situat la altitudine mai joasă decât masivul de exploatare a calcarului în lac se acumulează în principal apele de filtrare, volumul cărora

este de peste 32 mii m³ pe lună. Periodic, aceste ape sunt evacuate în râul Ciorna.

Mineralizarea apei din lac este relativ scăzută, reziduul uscat fiind de 0,37-0,50 g/l. S-a constatat că cantitatea solidelor în suspensie în apa lacului este relativ mare fiind de 70-180 mg/l, ceea ce presupune un risc de depășire a CMA în recipientele naturale de deversare a acstor ape.

Bazinul acvatic de pe teritoriul carierei se caracterizează ca fiind stenobiont (condiții de viață pentru un număr restrâns de viețuitoare), totuși el fiind populat de un șir de plante și animale acvatice. Speciile de plante erbacee stabilite în bazinul acvatic sunt: *Phragmites australis* (Cav.) Trin ex Steud. - stuf; *Typha latifolia* L. - papură lată; *Typha angustifolia* L. - papură îngustă;

Plantago lanceolata L. - patlagină îngustă; *Plantago major* L. - patlagină mare; *Alisma plantago-aquatica* L. - brâncăriță; *Juncus* sp. - pipirig; *Polygonum hydropiper* L. - troscot de apă;

Algoflora bazinului este formată din speciile filumurilor *Cyanophyta* (*Gloeocapsa* sp.); *Chlorophyta* (*Oocystis* sp. Naegheli în A. Braun., *Ankistrodesmus angustus* (Bern.) Korschik., *Ankistrodesmus minutissimus* Korschik., *Scenedesmus oblicus* (Turb.) Kuetz.); *Bacillariophyta* (*Synedra acus* Kutz., *Synedra ulna* (Nitzsch.) Her., *Campylodiscus clypeus* Ehr., *Achnanthes lanceolata* (Breb.) Grunow., *Navicula rhynchocephala* Kutzing, *Caloneis amphisbaena* (Bory.) Cl., *Cymbella prostrate* (Berkeley) Grunow., *Rhoicosphaenia curvata* Grun.). Predominarea în spectrul algoflorei a reprezentanților diatomeelor se

explică prin parametrii fizici ai apei- temperatură joasă și turbiditate înaltă.

În zona zacământului, în microregiunea calcaroasă, apele freatice se caracterizează prin drenaj liber, având o circulație neregulată prin fisuri și goluri, în depozitele calcaroase și nisipoase. Acest lac se caracterizează prin suprafața de circa 0,75 ha, lungimea 150 m, lățimea 60 m, adâncimea 4 m și cu un volum de apă de circa 32400m³

Sursele de impact cauzate de cariera de calcar asupra obiectelor acvatice. Impactul asupra ecosistemelor acvatice poate fi cauzat de mișcările de terasamente prevăzute în proiect, avându-se în vedere excavarea și depozitarea unor cantități de pământ și steril. Aceste depozite pot fi antrenate de apa meteorică. Ca urmare a precipitațiilor, taluzurile sunt spalate de scurgerile apelor pluviale, care pot antrena fracțiuni de material sau mase de pământ. Deoarece lucrările de excavare și pregătire a exploatării se execută în uscat, cu depozitarea locală a materialului rezultat din săpături, riscul poluării apelor de suprafață și subterane este minim.

O altă sursă de impact asupra obiectelor acvatice pot fi utilajele de lucru și de transport. Modul de lucru, vechimea utilajelor de amenajare/compactare a sterilului și starea lor tehnică sunt elemente, care pot provoca în timpul execuției lucrărilor, poluări ale apelor de suprafață. Principalii poluanți sunt motorina și uleiurile, care pot să afecteze calitatea apei prin:

- descărcarea și spălarea utilajelor sau a autovehiculelor pe suprafețe neamenajate, direct pe sol;

- repararea utilajelor, efectuarea schimburilor de ulei în spații neamenajate;

- remobilizarea unor surse subterane, antropogene, de poluare a apei prin lucrările de excavații;

- stocarea motorinei sau a uleiurilor arse în depozite sau recipienți necorespunzători.

Alt aspect al impactului cauzat obiectelor acvatice este legat de activitatea umană. Acest impact se referă la:

- producerea deșeurilor menajere, care depozitate în locuri necorespunzătoare, pot fi antrenate de ape sau pot produce levigat care să afecteze apa subterană;

- evacuările fecaloid menajere aferente organizărilor de șantier pot și ele să afecteze calitatea apelor, dacă grupurile sanitare sunt improvizate;

- poluarea datorită organizării de șantier se referă la evacuarea apelor menajere și a deșeurilor, la scurgerile/scăpările accidentale de combustibili și uleiuri.

- apele pluviale provenite din precipitații și din topirea zăpezii, care spală versanții lipsiți de vegetație, pot antrena cantități însemnate de suspensii solide, determinând creșterea turbidității receptorului. Pentru aceasta, se impune captarea și drenarea apelor de șiroire de pe versant și de pe platforma haldelor de steril, prin șanțuri de gardă și drenuri.

Impactul produs asupra apelor în etapa de exploatare a carierei de calcar a uzinei „Lafarge Ciment” se poate caracteriza astfel:

- Se estimează că particulele solide și noxele ce se pot depune în apele de

suprafață, generate în lucrările de exploatare a rocilor utile (manipularea calcarelor brute și sortate, traficul de șantier), nu sunt în cantități, care să conducă la modificarea parametrilor fizico-chimici și biologici ai apelor și prin urmare, a stării de calitate a apelor.

- În cazurile în care uleiurile de motor uzate sunt depozitate pe sol, aruncate în râuri sau descărcate în canalele colectoare de ape uzate, rezultă probleme serioase la stațiile de epurare, prin reducerea sau distrugerea eficienței microorganismelor, care acționează asupra materiei organice, mirosuri dezagrabile și prin urmare, afectarea vieții acvatice din apele de suprafață.

- De asemenea, datorită accidentelor în care pot fi implicate mijloacele de transport și utilajele care transporta materiale, combustibili, uleiuri, poate rezulta afectarea mediului acvatic.

Măsuri de protecție a apelor. Măsurile care se impun pentru protecția calității apelor constau în următoarele:

- respectarea pantei bermelor de lucru de maximum 7%, care asigură reducerea vitezei de circulație a apei până la viteza ce asigură sedimentarea particulelor solide antrenate, respectarea cu strictețe a unghiurilor de taluz;

- manipularea materialelor, a sterilului, a solului vegetal și a altor substanțe folosite se va face astfel, încât să se evite antrenarea lor de către apele de precipitații;

- amenajarea în cadrul obiectivului a unui spațiu corespunzător pentru colectarea diferitelor tipuri de deșeuri la distanța corespunzătoare de sursele de apa;

- colectarea și depozitarea resturilor menajere sau a reziduurilor de orice natură, pe măsura acumulării lor, în containere și transportarea la rampa de gunoi, evitându-se contactul cu presupusul nivel freatic;

- vidanajarea periodică a fosei septice, de către operatori de servicii autorizați;

- condițiile de exploatare trebuie să cuprindă măsuri specifice pentru managementul apelor din zonă, aplicate pentru a evita poluarea chimică a apelor;

- executarea drenurilor la baza haldelor de sol vegetal și de steril și în lungul drumurilor de acces, pentru colectarea apelor și evitarea oricărei poluări;

- instruirea personalului angajat asupra modului de întreținere a instalațiilor și de acționare în cazuri de defecțiuni accidentale.

Evacuarea apelor pluviale. În faza de deschidere și exploatare a calcarelor, calitatea apelor de suprafață și subterane este influențată în mică măsură și se referă la antrenarea materialului fin dislocat și scurgerea pe pantă a acestuia, în rigolele de scurgere amplasate de-a lungul drumurilor și de aici în emisar. Scurgerea apelor provenite din precipitații va fi asigurată prin intermediul șanțurilor.

Managementul apelor uzate. Principalele surse de generare a apelor uzate în etapa de exploatare a rocilor utile din cadrul cariera „Lafarge Cement” (Moldova) S.A. sunt tehnologiile de execuție propriu zise, utilajele de lucru și cele de transport, activitatea umană și haldele de depozitare a materialului derocat. Aceste depozite sunt spălate de apa meteorică. Ca urmare a precipitațiilor,

taluzurile sunt spălate de scurgerile apelor pluviale, care pot antrena fracțiuni de material sau mase de pământ. Însă, deoarece lucrările de excavare și pregătire a exploatării se vor executa în uscat, cu depozitarea locală a materialului rezultat din săpături, riscul poluării apelor de suprafață și subterane este minimal. Impactul carierei asupra apei va fi cauzat de poluanții apelor de precipitații care sunt constituiți din materii în suspensie, în special pulberi care ajung în apele de suprafață și prin spălarea de către șuvoaiele de apă a platformelor de lucru, a drumurilor de transport și a taluzurilor treptelor.

Impactul carierei asupra biodiversității

Pentru a stabili impactul carierei asupra biodiversității cercetările s-au efectuat în 5 situri. Activitățile în cariera „Lafarge Cement” (Moldova) S.A. au un impact mare asupra vegetației spontane. Conform datelor (Gheideman T. S., 1980) până în anul 1980 în ecosistemele naturale calcaroase au fost identificate 310 specii în exclusivitate spontane, deoarece în această listă n-au fost incluse speciile ruderales și segetale. Rezultatele cercetărilor efectuate de noi au indicat că în carieră în prezent au fost stabilite 101 specii de plante care includ specii ruderales, segetale și invazive.

Cercetările s-au efectuat în 5 situri (conform hărții): situl 1, 3 - unde solul a fost haldat 25 ani în urmă; situl 2 - lacul de acumulare și zona umedă; 4 - situl care are vârsta de 20 ani; 5 - suprafața care a fost haldată cu vârsta de 7-10 ani; 6 - suprafața haldată cu vârsta de 3-5 ani.

Rezultatele indică la faptul că în situl de 25 ani au fost stabilite 63 specii de plante. Menționăm că, o mare suprafață a acestui sit este acoperită de plante lemnoase printre care specia invazivă *măslinul sălbatic* și crește foarte abundent. Printre plantele lemnoase mai vegetează *sălcioara angustifolie*, *arțarul american*, *salcîmul alb*, care, de asemenea, sunt specii invazive, însă vegetarea mai moderată a acestor specii se explică, probabil, prin condițiile mai puțin favorabile pentru dezvoltarea lor.

În situl 2 (lacul de acumulare și zona umedă) se caracterizează prin 26 specii. de plante, inclusiv și specii adaptate la un regim hidric satisfăcător cum sunt speciile de *răchitan*, *cînepa codrului*, *papură angustifolie*, *papură latifolie*, *stuful* și altele.

Pe terenul unde perioada de haldare este de 20 ani (situl 4) se caracterizează printr-o diversitate relativ înaltă și dispune de 52 de specii de plante. Vegetația acestui sit este dominată de planta lemnoasă *măslinul sălbatic*, însoțit de *arțarul american*, *salcîmul alb* și specii de arbuști, mai frecvente fiind *păducelul* și *măcieșul*. Covorul vegetal în acest sit este acoperit la 60-70 %, iar la baza pantei solul este acoperit în întregime de plantele erbacee, cum sunt speciile: *grindelia*, *lăptucul*, dar și unele specii neagresive: *sulfina galbenă*, *imortele*, *lumânărița*, *iarba șarpelui ș.a.* În situl (cu numărul 5) suprafața haldată cu vârsta de 7-10 ani diversitatea floristică a acestui sit este mult mai redusă comparativ cu cea a siturilor precedente și este reprezentată de 16 specii de plante, inclusiv specia de plantă

lemnoasă – *măslinul sălbatic*. Această specie care în siturile precedente formau hățișuri de nepătruns, în situl numărul 5 are o dezvoltare moderată, plantele acestei specii ating circa 2,5-3 m înălțime, sunt repartizate difuz pe suprafața sitului.

Cercetările din situl 6 cu perioada de haldare de 3-5 ani este reprezentat de 26 de specii de plante erbacee, puieți și copăcei tineri de plante. Deși diversitatea speciilor în acest sit cu vârsta cea mai mică este relativ mai mare comparativ cu situl precedent, gradul de acoperire a suprafeței este redus și poate fi apreciat cu circa 20-30 %.

Cercetările au demonstrat, că gradul de acoperire a siturilor cu biodiversitate și abundența speciilor de plante este determinat de vârsta de haldare, necesară pentru formarea biotopului și dezvoltarea diverselor specii de plante.

Impactul asupra speciilor de animale protejate sau cu relevanță deosebită

Studiul privind comunitățile de insecte, care s-au format în interiorul carierei (spațiile utilizate și aflate în stare de recultivare) au demonstrat, (tabelul 4) că sunt prezentate 8 specii de fluturi diurni din 5 familii taxonomice. Cea mai mare valoare dintre ei o constituie fluturile *Lycaena dispar* din familia Lycaenidae, inclus în Lista IUCN (Lista Roșie Mondială, categoria NT), în Anexa II la Convenția de la Berna și în Anexele II și IV la Directiva Consiliului Europei referitoare la conservarea habitatelor naturale și a florei și faunei sălbatice.

Tabelul 4. Prezența lepidopterelor diurne în cariera din Rezina (%) [28.07.2014]

Familia, specia	%	Familia, specia	%
Fam. Hesperiiidae		Fam. Lycaenidae	
<i>Pyrgus malvae</i>	7,2	<i>Everes argiades</i>	7,2
Fam. Pieridae		<i>Plebeius argus</i>	7,2
<i>Colias chrysotheme</i>	14,2	<i>Lycaena dispar</i>	14,2
Fam. Nymphalidae		<i>Lycaena phlaeas</i>	14,2
<i>Coenonympha pamphilus</i>	7,2	<i>Polyommatus icarus</i>	28,6

Entomofauna din preajma lacului este prezentată preponderent de către libelule (*Libellula quadrimaculata*, *Anax imperator* și *Platycnemis pennipes*) și heteroptere acvatice – *Gerris thoracicus*, *Glaenocorixa concinna* și *Notonecta glauca*. Printre vegetația erbacee și în desișurile de arbuști a fost depistată specia *Formica cunicularia* din familia Formicidae.

Situația privind speciile rare. În prezent în carieră nu există specii rare de reptile, amfibieni și mamifere, deși până la deschiderea carierei, în această localitate existau două specii de țistari *Spermophilus citellus* și *Spermophilus suslicus* și de reptile *Coluber caspius*, *Zamenis Longissimus*, *Coronella austriaca*, *Pelobates fuscus*.

Impactul carierei are caracter local, însă atinge și teritoriul din împrejurimea carierei la diferite distanțe. Deșeurile și poluarea se transferă prin aer în formă de praf, prin scurgerea apelor și evacuarea solului, care este depozitat în forme de halde nu numai pe teritoriul carierei, dar și în canioanele din împrejurimi. În rezultat, are loc poluarea mediului înconjurător în care trăesc animalele. În primul rând suferă animalele la

care modul de viață este strâns legat de mediul acvatic și de sol. Printre acestea este necesar de menționat *Pelobates fuscus*, *Triturus cristatus*, *Bombina bombina*, *Coluber caspius*, *Zamenis longissimus*, *Coronella austriaca*, *Natrix natrix*, *Natrix tessellata*, *Anas platyrhynchos* etc.

Amenințările pentru animale, sunt cauzate din partea traficului de autotransport, populație, zgomotul de la activitățile de extragere și încărcarea calcarului, construirea de către populație a diverselor construcții, de deplasare a oamenilor și în rezultatul folosirii și anexării teritoriilor locuite de animale de către populație.

În rezultat, are loc reducerea fizică a suprafeței și micșorarea spațiului de locuit a animalelor și din cauza acestei activități are loc stresarea animalelor mari care sunt și cele mai sensibile. Lărgirea suprafeței carierei cauzează reducerea terenului și spațiului de locuit, dispar rezervațiile unor specii de faună și se reduc diverse tipuri de resurse. Se diminuează probabilitatea restabilirii faunei, reîntoarcerea speciilor, restabilirea și alimentarea faunistică din zonele adiacente.

În general, are loc creșterea riscului de pierdere a componentelor faunistice tipice ale peisajului și în primul rând ceea ce privește speciile conservative și vulnerabile, cum sunt *Coluber caspius*, *Zamenis longissimus*, *Coronella austriaca*, *Triturus cristatus*, *Martes foina*, *Sus scrofa*, *Perdix perdix*. În pericol se află și specia rară *Buteo rufinus*, care a apărut în situl carierei la cuibărire, precum și privitor la unele specii acvafile, răpitori mici, ce populează pantele pietroase, *Mustela nivalis*, dar și altor animale, care habitează în vizuini și alte ascunzișuri în sol.

Concluzii

1. Impactul negativ a lucrărilor de exploatare a rocilor de calcar în cariera „Lafarge Cement” (Moldova) S.A. asupra florei și faunei constă în modificarea funcțiilor principale îndeplinite de vegetație și anume: antierozivă, ecologică, de microclimat, hidrologică, sanitară, de reducere a zgomotului, recreativă și estetică. Are loc înlăturarea componentelor biotice de pe amplasament, prin lucrările de decopertare și excavare, fragmentarea habitatelor naturale, prin apariția unei bariere fizice constituită din lucrările de exploatare a agregatelor minerale. În rezultatul activității carierei are loc deprecierea speciilor, perturbarea grupelor vegetale fragile, reducerea productivității biologice, datorită gradului crescut de poluare. Pentru lumea animală are loc tulburarea vieții animalelor sălbatice, libertatea de mișcare a acestora fiind din ce în ce mai afectată de activitatea de exploatare a rocilor utile din carieră.

2. Impactul exploatării carierei de calcar asupra diversității vegetale și a populațiilor de plante se manifestă în mod diferit. Astfel unele specii euribionte care în ecosistemele naturale posedă un caracter invaziv se adaptează foarte ușor la condițiile de viață din ecosistemul exploatat, alte specii stenobionte cu anumite cerințe față de condițiile mediului suportă mai greu condițiile din cariera exploatată. Aceste specii se dezvoltă în număr mic și se adaptează mai dificil în asociațiile de plante ale carierei.

3. Impactul exploatării carierei asupra diversității vegetale se manifestă prin prezența unui număr mai mic de specii (101), comparativ cu diversitatea vegetală a ecosistemelor calcaroase nevalorificate, unde vegetează circa 310 specii.

4. Fondul floristic de bază al ecosistemului carierei de piatră pe haldele restabilite, mai cu seamă cele cu vârsta de 20 și 25 ani îl formează specia invazivă de *măslin sălbatic*. Plantele erbacee care au caracter invaziv: *grindelia* și *bătrânișul* au un rol important în formarea covorului vegetal și sunt speciile care printre primele populează aceste habitate, fiind răspândite de diferiți factori: vântul, apa, păsările și camioanele care traversează cariera.

5. Majoritatea speciilor de plante erbacee trec printr-o perioadă de adaptare la condițiile ecosistemului exploatat al carierei, însă unele specii suportă ușor această perioadă, de exemplu: *sulfina galbenă*, *sulfina albă*, *ghizdeiul*, *coroniștea*, care fiind plante fabacee își asigură sursa de azot în substrat

prin intermediul bacteriilor azotfixatoare din nodozitățile de pe rădăcini.

6. Cele mai bogate în specii sunt platourile cu o vârstă mai mare din momentul stocării decopertărilor (cele de 20 și 25 de ani). Astfel platoul cu vârsta de 25 de ani se caracterizează printr-o diversitate floristică

maximală de 63 specii, iar pe halda cu vârsta de 20 de ani vegetează 52 de specii.

7. În interiorul teritoriului carierei s-au format condiții microclimaterice favorabile (temperatura și umiditatea aerului sporite comparativ cu împrejurimile) pentru un șir de insecte, care aici găsesc un fel de „adăpost” ecologic.

Bibliografie:

1. Certan, C., Bulimaga, C., Grabco, N., Mogîldea, V., Burghelea, A., Țugulea, A. Evaluarea biodiversității amplasamentului carierei de calcar a S.A. „Lafarge Moldova” la etapa de exploatare. *Revista Mediul Ambiant*, Nr. 4 (82), august 2015, p. 21-29.

PROBLEMELE ECOLOGICE ALE MEDIULUI ȘI SĂNĂTATEA

**Aurelia CRIVOI, Valentin AȘEVSCI, Elena CHIRIȚA, Iurie BACALOV,
Lidia COJOCARI, Iulian PARA, Elena MOȘNOI, Ilona POZDNEACOVA**

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere „

Universitatea de Stat din Moldova

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

All environmental issues have a local origin, but they can affect a much larger area. That is why the actions planned to oversee and prevent the widespread effects of local issues have been developed and controlled by regional and global understandings. Man's action on nature has led to the deterioration of vast natural ecosystems, the depletion of soils and drinking water resources, intense deforestation, the disappearance of plant and animal species, the global pollution of the environment, the appearance of greenhouse, which triggered heating Planetary formation, the formation of acid rain, the expansion of deserts.

Keywords: ecology, environment, ecosystem, global, problems.

Fenomenele extreme ale climatului și schimbării lui au un impact negativ asupra sănătății publice. Consecințele acestui impact pot fi directe și indirecte. Dintre consecințele directe sunt decesele, leziunile, infirmitatea, bolile diareice acute, parazitozele, acutizarea unor stări morbide cronice etc. Consecințele indirecte includ: seceta, pierderile recoltei, foametea, reducerea rezervelor de apă potabilă, supraîncălzirea locuinței, aversele extreme cu inundații ș.a. Cauzele principale ale deceselor populației în perioada caldă a anului sunt: boala ischemică, diabetul zaharat, maladiile organelor respiratorii, traumele, intoxicațiile, iar cauzele spitalizărilor – maladiile siste-

mului circulator, sistemului respirator, rinichilor, sistemului nervos.

Este important de menționat și unele consecințe de ordin igienic, cum ar fi: stoparea sau încetinirea proceselor de autopurificare a solului și acumularea pe suprafața lui a reziduurilor, nivelului de apă în fântâni, uneori chiar secarea lor, ceea ce provoacă insuficiența apei de băut; majorarea mineralizării apelor freatice, concentrarea poluanților neorganici în apă; reducerea posibilităților de respectare a igienei individuale [2]. Toate aceste situații necesită efectuarea multiplelor acțiuni de prevenire a schimbărilor climatice.

În scopul minimalizării impactului schimbării climatice asupra diverselor sis-

teme și sectoare de activitate, s-a elaborat un sistem de măsuri de adaptare. Cele mai importante dintre aceste măsuri prevăd: elaborarea și extinderea pădurilor, adaptarea managementului resurselor naturale la principiile dezvoltării durabile a sectoarelor de bază a economiei. Pentru ecosistemele naturale măsurile de adaptare sunt: extinderea ariilor protejate pentru ecosistemele mai vulnerabile la schimbările climatice; crearea sau restabilirea zonelor de interconexiune (crearea rețelei ecologice) a ecosistemelor fragmentate și dispersate; organizarea monitoringului, în scopul aprecierii stabilității speciilor și ecosistemelor în funcție de schimbările climatice. Direcționarea vectorului de evoluție a lor spre mărirea rezistenței la aceste schimbări [14]; elaborarea și implementarea programelor de restabilire și extindere a pădurilor; restabilirea zonelor umede.

Supraviețuirea speciilor de animale poate fi asigurată numai prin respectarea strictă a normelor tehnice la compartimentele, ce țin de protecția faunei sălbatice în procesul efectuării lucrărilor de igienizare și a folosințelor silvice. Un număr considerabil de specii de plante rare și periclitare cresc în componența păturii erbacee de pe teritoriile unităților silvice și rezervațiilor naturale. Multe dintre acestea au valoare medicinală [10,12]. În fondul forestier sunt încadrate toate terenurile, în care s-au mai păstrat ecosistemele de silvostepă, inclusiv cele cu specii relict, precum și alte elemente valoroase și rare de vegetație. Habitatele erbacee conțin un număr considerabil de

insecte periclitare, precum și de reptile, servesc drept refugiu pentru polenizatorii plantelor, sunt necesare pentru majoritatea himenopterelor și entomofagilor diptere, care contribuie la stabilitatea ecosistemelor forestiere.

Degradarea principalelor comunități forestiere au avut loc din cauzele: aplicării un timp îndelungat a regenerării din lăstări, neglijării îndrumărilor tehnologice optime la efectuarea lucrărilor de gospodărire a arboretelor, pășunatului excesiv, folosirii speciilor necorespunzătoare condițiilor locale la împădurire și reîmpădurire, întreținerii necorespunzătoare a culturilor silvice, expansiunii dăunătorilor de foliași, sporirii considerabile în ultimii 10-15 ani a volumului tăierilor ilicite de copaci.

Factorii antropici influențează și ecosistemele de stepă, consecințele constând în desfășurarea rapidă a proceselor de erodare a genofondului populațional, specific și genofic, paralel creându-se habitate cu condiții favorabile pentru invazia speciilor alohtone și autohtone agresive. Tot mai vulnerabile devin comunitățile primare tipice ecosistemelor și habitatelor de stepă. Sub influența factorilor antropici s-a redus numărul total de specii din ecosistemele acvatice și palustre cu 25-30%. Din componența hidrofaunei au dispărut unele specii de protozoare, rotifere, crustacee, moluște, insecte și pești. Au devenit rare așa specii de pești, ca morunul, nisetrul, păstruga, țigănușul, anghila [6,7].

Stratul de ozon din stratosferă are o importanță extrem de mare pentru protecția

plantelor, animalelor și oamenilor contra razelor ultraviolete (UV) nocive, emise de soare și astfel prezintă un factor ce, paralel cu alții, determină clima planetei. În cadrul comunității științifice persistă un consens referitor la stratul protector de ozon, care este sărăcit încontinuu prin folosirea de către om a unor anumite substanțe chimice, în special, a freonilor și a halonilor. Acești compuși chimici sunt utilizați în spray-uri, spumanți, pentru refrigerare, fabricarea poliuretanului expandat, pentru condiționarea aerului, pentru galvanizări, substanțe adezive, pentru solvenți industriali, în spumele pentru stingerea incendiilor. Reducerea ozonului din stratosferă contribuie la creșterea radiațiilor *ultraviolete B la nivelul solului*, cu consecințe de înrăutățire a sănătății umane și a ecosistemelor de pe pământ.

Globalizarea este realizarea unității istorice și un proces de formare și răspândire a unei noi civilizații planetare. Trăsăturile acesteia sunt: răspândirea instituțiilor politice ale democrației liberale, multiplicarea comunicării, comercializarea culturii, schimbarea mentalității. Interdependența raporturilor economice, politice, culturale, comunicaționale conferă acestei civilizații planetare noi calități sistemice: fenomenele de criză și disfuncție într-un sector al civilizației globale prezintă pericol pentru celelalte sectoare[1,2]. În același timp, această interdependență favorizează răspândirea celor mai optime forme ale existenței economice și politice, a acelor modele culturale, educaționale, valorice, care sunt apreciate ca eficiente pentru realizarea necesităților personale și sociale.

Fenomenele enumerate ale globalizării se răsfrâng evident asupra sănătății populației umane, îndeosebi a celor care nemijlocit sunt implicați în procesele ei. În primul rând, aceasta se referă la maladiile infecțioase (pneumonia atipică cu sindrom respirator acut sever) și sexual transmisibile (maladia SIDA). Condițiile nefavorabile de trai și de muncă ale imigranților foarte frecvent sunt riscante, determinând stresuri emoționale cu consecințe complicate de psihoze, dereglări cardiovasculare. Femeile traficate în repetate rânduri își complică situația prin sarcini nedorite, sterilitate (din cauza avorturilor criminale, afecțiunilor inflamatorii și lezării organelor genitale). Dintre alte situații nestandarde ale sănătății de menționat cronicizarea maladiilor, ca urmare a tratamentului întârziat sau a lipsei acestuia; traumele fizice (leziuni corporale ca o consecință a maltratării fizice), sindromul psihic posttraumatic, dependența alcoolică, dependența narcotică [3,5,11].

Contaminarea de proporții a unor produse alimentare, epidemiile spontane, exemplul cărora poate fi encefalita spongioasă (boala Creutzfeld-Jacob), terorismul (în special, bioterorismul) și altele prezintă un pericol permanent pentru societate, indiferent de zona geografică în care se află sau de nivelul dezvoltării economice.

Rezultate și discuții

Problemele mediului ambiant nu pot fi abordate în întreaga lor profunzime și complexitate, iar soluțiile cele mai viabile nu pot fi formulate decât prin referire directă și

permanentă la problematica vastă a dezvoltării societății în ansamblul ei. Mediul ambiant și dezvoltarea economică sunt indisolubile, primul reprezintă locul în care trăim cu toții, iar dezvoltarea este ceea ce noi facem cu toții pentru a îmbunătăți soarta noastră în acest mediu.

Legătura dintre dezvoltarea economică și mediul ambiant a fost percepută și, mai ales luată în calcul destul de greu, întrucât reprezenta o față nevăzută a lucrurilor ce intră mai puțin în sfera preocupărilor curente, a căror efecte erau pe termen mediu și lung. Aceasta a generat și apoi a accentuat antagonismul dintre om și mediul natural, a produs dereglări în ciclul de creare și consumare a bunurilor obținute. În condițiile actuale putem vorbi de o contradicție tot mai evidentă dintre o anumită orientare a dezvoltării economice și cerințele menținerii echilibrului mediului ambiant[4,8].

Tipul actual de dezvoltare economică, bazat pe tehnologii care irosesc cantități importante de materii prime și energie, este responsabil de faptul că nu s-a urmărit valorificarea tuturor componentelor din materia primă intrată în procesele tehnologice, consecința fiind aceea că la o serie de materii prime se utilizează în procesele industriale respective procente mici, iar marea masă a acestora se depozitează ca reziduuri, sau se deversează în ape sau atmosferă. Tipul de dezvoltare preponderent cantitativ bazat pe tehnologii liniare s-a dovedit a fi mare consumator de materii prime și resurse minerale neregenerabile, ceea ce a determinat posibilitatea epuizării

într-un interval de timp mai mare sau mai mic, a bazei de resurse eficient exploatabile. Agricultură și utilajele sale excesiv de specializate, cu cantitățile sale mari de îngrășăminte chimice, insecticide și erbicide, a devenit atât un domeniu consumator de energie și substanțe minerale neregenerabile, cât și o sursă principală de degradare a solului. Marea industrie a antrenat și concentrarea populației în mari aglomerări urbane care a dus la apariția unui număr mare de agenți poluanți.

Întreaga responsabilitate pentru situația actuală precară a mediului înconjurător revine, în primul rând, țărilor dezvoltate: „statele bogate nu au însă decât ce merită, deoarece, timp de peste o sută de ani, au practicat ele însele, o politică economică, care nu urmărea decât înavușirea, fără a ține câtuși de puțin seama de problemele ecologice sau de altă natură. Ele au refuzat țărilor în curs de dezvoltare prețuri echitabile pentru materiile prime; au determinat numeroase țări să contracteze o imensă datorie externă, ceea ce le-a obligat, apoi să forțeze exportul, în condiții dezavantajoase; au încurajat, în aceste țări, un model de agricultură care nu a ținut cont de situația ecologică și socială, provocând pauperizarea a milioane de familii de țărani. Toate acestea au pus bazele distrugerii rezervei verzi, ce asigură supraviețuirea planetei” [4,9].

O problemă deosebită în procesul de poluare o reprezintă cea a deșeurilor, fie că acestea scapă controlul și se răspândesc în atmosferă, pe sol sau în apă, fie că sunt stocate și depozitate. În acest al doilea caz

pericolul este potențial și problemele legate de depozitarea unor cantități mari de reziduuri care se acumulează în fluxurile uimitor de mari sunt greu de rezolvat. Și în această problemă, ca peste tot în domeniul protejării mediului, intervine noțiunea de rentabilitate, înțeleasă în sens îngust.

O contribuție deosebit de însemnată la deteriorarea mediului o au războaiele și dezvoltarea accelerată a industriei de armament. În timpul războaielor o parte semnificativă a populației este ucisă sau deplasată ca urmare a oscilațiilor, resursele ei de hrană sunt compromise pe perioade îndelungate, multe bunuri materiale, mijloace de subzistență sunt distruse și degradate întinse zone naturale [13].

Perfecționarea armamentelor se traduce în creșterea capacităților tehnice și logistice ale forțelor armate de a devasta zone întinse. Dacă încă din timpuri vechi se folosea „tactica pământului pârjolit”, astăzi poate fi devastată ecologia pe vaste întinderi, cu arme nucleare, cu arme chimice sau organisme biologice. Exploziile nucleare experimentale, efectuate în atmosferă duc la răspândirea în limita inferioară a stratosferei a unor cantități masive de radiații. Chiar folosirea pașnică a energiei nucleare, ca urmare a unor accidente la centralele atomice, a demonstrat că aceasta are un caracter poluant și că în anumite condiții degradează pământul, poluează apa și degajă în aer gaze. Alți poluanți deosebit de nocivi eliminați în atmosferă sau în apă în urma dezvoltării industriei producătoare de arme sunt oxidul de carbon, sulful, deșeurile radioactive. Dintre consecințele nefaste ale

acestei poluări amintim: schimbări îngrijorătoare de climă (aparitia tot mai persistentă a secetei sau producerea de ploi cu efecte catastrofale), extinderea deșertului, diminuarea la scară planetară a terenului agricol, disparitia tot mai rapidă a unor specii de plante și animale [15].

În unele zone ale oceanului planetar continuă să se facă experiențe nucleare. Deșeurile nucleare sunt depozitate pe fundurile mărilor și oceanelor, putând, în timp, determina contaminarea acestora și distrugerea vieții marine, una din speranțele pentru viitor privind însăși existența omenirii. Totodată cursa înarmărilor duce la secătuirea unor resurse extrem de valoroase ale planetei unele fiind neregenerabile și de importanță vitală pentru omenire.

În economia mondială contemporană există o mare diversitate de condiții concrete: niveluri de dezvoltare diferite, potențiale de resurse naturale, financiare și umane deosebite, climat și așezare geografică de o mare varietate. Drept urmare își face loc tot mai pregnant ideea căutării unor soluții alternative de dezvoltare adecvate specificului național și contextului mondial actual [6,8,10].

Degradarea naturii și nivelul ridicat de poluare se datorează în cea mai mare parte creșterii demografice exagerate a populației. Această creștere a adus cu sine necesitatea unor terenuri agricole suplimentare – antrenând procesele de despădurire, eroziune, deșertificare – și a făcut ca lumea să se găsească într-o cursă industrială fără precedent pentru a satisface necesitățile și

dorințele unor mase crescânde de oameni. Pe de altă parte, îmbunătățirea condițiilor de trai, cuceririle științei și tehnicii de dezvoltare a societății au alimentat continuu și dintotdeauna sporul demografic.

Numărul crescând de oameni nu a împiedicat dezvoltarea societății, a vieții ei spirituale și a bunei stări materiale, ci dimpotrivă, a fost unul din factorii progresului pe Terra. Însă este evident că pe o planetă finită creșterea populației nu poate fi infinită. Marile despăduriri și formarea deșerturilor Saharei și Arabiei au început înainte cu doar câteva mii de ani, semn că înainte de această perioadă numărul oamenilor era insignifiant față de vastitatea naturii. Dar numai câteva zeci de milioane de oameni și într-o perioadă de timp relativ scurtă, de câteva mii de ani, și cu o tehnică rudimentară, au făcut ca, efectiv, fața Pământului să se schimbe în rău, atât pentru biosferă, cât și pentru societatea umană, socotită ca o entitate aparte[10,11].

S-a ajuns la unica concluzie importantă – mediul înconjurător are de suferit; este clar că un anumit teritoriu are limite pentru o anumită populație, chiar în ipoteza în care știința și tehnica pot produce alimente pe căi astăzi considerate neconvenționale, din substanțe și organisme încă necunoscute și neexploatate. De aceea ecologii trebuie să pună la dispoziția factorilor politici datele care să stabilească nivelul optim de atins pe anumite perioade, nivelul presupus de nedepășit, în așa fel încât deciziile care se iau să asigure dezvoltarea armonioasă a societății. Numărul de locuitori este un factor

decisiv în exploatarea optimă a naturii și în păstrarea unui mediu înconjurător prosper.

Imensul progres economic s-a repercutat în mod catastrofal asupra calității mediului natural planetar. Mondializarea economică accentuată prin atragerea în circuitul economic a spațiului și resurselor oceanice are ca efect imediat accentuarea interdependenței ecologice determinată de unitatea sistemică a planetei. Devine tot mai evident că niciunul dintre sistemele economico-sociale existente până în prezent, al economiei centralizate sau al economiei de piață n-a fost pregătit în rezolvarea problemelor ecologice globale[12,13]. Conceptul dezvoltării durabile devine componenta indispensabilă de valoare constant economică, dar cu tendințe de prioritate a valorii culturale, morale, stringent umanitare.

Odată cu creșterea numerică a populației se măresc și cantitățile de gaze de eșapament ajunse în aer, fenomen ce cândva se limita doar la zonele puternic industrializate și la orașe. De asemenea, metodele de agricultură intensivă care s-au extins în întreaga lume și care au luat amploare odată cu creșterea demografică, au contribuit la creșterea cantității gazelor poluante. În ceea ce privește circuitul azotului, o populație din ce în ce mai numeroasă necesită producții agricole sporite obținute cu ajutorul îngrășămintelor chimice. Uneori procedeele nu se execută corect, rezultând excese de îngrășămintele chimice care scad capacitatea de reoxigenare a sângelui, iar intoxicația se manifestă prin simptome asemănătoare anemiei[10].

Dorința omului, din toate timpurile, de a influența anumite fenomene ale naturii în funcție de necesitățile lui, nu este nouă. În prezent, oamenii de știință caută să intervină în circuitul apei și când aceasta este în cantitate prea mare, iar scăderea ei produce multe efecte negative. Intervenția omului la nivelul norilor este încă la început, dar din cele mai vechi timpuri el a încercat să suplinească lipsa precipitațiilor pentru culturi prin irigații, care sunt cunoscute încă din antichitate. Pe măsura trecerii timpului, metodele de *irigare* s-au perfecționat; în prezent cel mai răspândit procedeu fiind cel de stropire sau al ploii artificiale, folosită în foarte multe locuri pe glob. Cel mai mare neajuns al intervenției omului în circuitul apei este însă acela că apa o dată folosită nu este suficient epurată și din substanță indispensabilă vieții devine un mediu fără viață.

Modificările climatice se referă la sporirea numărului populației globale care determină intensificarea activităților umane (transport, încălzire, refrigerare, industrie, deșeuri) care la rândul lor determină amplificarea efectului de seră[11,14]. Toate modelele avansează în consens previziunea că emisiile antropogene de gaze cu efect de seră vor crește într-un ritm susținut în cursul deceniilor viitoare. Aceste emisii de gaze cu efect de seră tind să se acumuleze în atmosferă.

Schimbarea climatică va fi prea rapidă pentru ca ecosistemele naturale să se poată adapta. Va rezulta fără îndoială o puternică scădere a biodiversității (adică dispariția

speciilor animale sau vegetale). Toate acestea ar putea să aibă impact negativ asupra agriculturii, mediului și turismului. De altfel, încălzirea climatului ar putea antrena dispariția unei treimi și chiar a unei jumătăți din masa ghețarilor alpini în cursul viitorilor 100 de ani.

Subțierea stratului de ozon este rezultatul acțiunii clorofluorocarburilor în principal, dar și a altor substanțe chimice asemănătoare, cu consecințe foarte grave asupra sănătății și vieții în general.

Consecințele distrugerii păturii de ozon – creșterea nivelului radiațiilor UV ar avea consecințe dezastruoase pentru orice formă de viață de pe planetă prin arsuri grave în zonele expuse la soare; scăderea activității și implicit a eficacității sistemului imunitar, care are ca rezultat o creștere semnificativă a procentului de infecții și de cancer al pielii; scăderea eficienței programelor de vaccinare, în special la copii, de asemenea, scăderea biodiversității.

Studiul biodiversității este în prezent o direcție prioritară de cercetare, dar există încă diferențe semnificative în modul în care este definită, delimitată și studiată. Aceste divergențe duc la acumularea unor cantități impresionante de date care nu permit o analiză exhaustivă pentru a putea fi adecvat interpretate. Biodiversitatea trebuie conservată pretutindeni pe Pământ, deoarece generează pe de o parte bunuri și asigură servicii direct utilizabile sistemului socio-economic uman, iar pe de altă parte menține procesele ecologice la nivel local, regional și global.

Componenta principală a biodiversității este diversitatea specifică, deseori confundată cu biodiversitatea, deoarece este cel mai bine înțeleasă și a fost studiată de multă vreme de către taxonomiști. Ea se referă la varietatea speciilor la nivel local (biocenoză), regional (biom, regiune biogeografică) și global (biosferă). O categorie a acesteia, care permite stabilirea unor criterii de prioritate în conservare, este diversitatea taxonomică, care vizează varietatea taxonilor de rang superior.

O altă componentă a biodiversității este diversitatea genetică, care se referă la variabilitatea intraspecifică și care reprezintă însăși fundamentul procesului evolutiv. Studiul în acest domeniu este relativ recent, dar cunoaște o mare amploare datorită progreselor realizate în genetică și biochimie, care permit analiza până la nivel molecular, prin utilizarea unor metode din ce în ce mai sofisticate. O componentă importantă diversitatea ecosistemică, care se referă la nivelul la care au loc procesele evolutive și care include și o componentă nevie, biotopul. La acest nivel măsurile de conservare își propun să mențină proprietățile și procesele ecologice caracteristice fiecărui tip de ecosistem (structura trofică, fluxul de energie și circuitele biogeochimice). Ultima componentă, diversitatea antropică sau etnoculturală, se referă la diversitatea etnică, lingvistică și culturală a comunităților umane [8,9].

Asigurarea necesarului de hrană pentru populațiereprezintă una din variabilele cheie ale ecuației populație în creștere – resurse limitate. Deși societatea modernă a condus la

o diversificare și la o amplificare fără precedent a nevoilor umane, persistă încă deficiențe în satisfacerea nevoilor elementare, cum este și nevoia alimentară. Un alt factor restrictiv în ceea ce privește creșterea demografică mondială ar fi epuizarea resurselor de apă. Aceasta sub multiplele ei forme, reprezintă unul dintre cele mai importante elemente ale peisajului geografic atât pentru utilizarea directă de către om, cât și pentru activitatea normală a biosferei, fiind evidentă supraviețuirii și bunăstării oamenilor[13,14].

Odată cu mărirea numărului populației globale s-a produs și o intensificare a activităților umane și implicit a deteriorării mediului natural. Aceasta a căpătat proporții din ce în ce mai mari, activitățile omenești având repercusiuni asupra compoziției ecosistemelor, circuitelor biogeochimice, biodiversității, climei etc. Omenirea, aflată în continuă creștere numerică s-a preocupat să asigure necesarul de hrană și apă, a exploatat irațional resursele, uitând că unele sunt neregenerabile. Ajunsă în mileniul al treilea și-a pus însă problema limitării resurselor în condițiile evoluției demografice, respectiv atingerea unui efectiv al populației căruia planeta nu ar mai putea să-i asigure necesarul de resurse pentru supraviețuire. Cele mai importante în acest sens sunt resursele de apă și terenurile agricole care în cazul reducerii lor ar reprezenta un factor restrictiv în ceea ce privește sporul demografic.

Concluzii

1. Observările sistemice asupra indicilor climatici în Republica Moldova, inițiate

în anul 1986, au demonstrat încălzirea treptată, ca o consecință a încălzirii globale a climei. Experimentul internațional „Iarna în Europa”, a demonstrat că viteza încălzirii alcătuiește circa 1,2°C/100 ani, iar în unele regiuni geografice, luate aparte, această majorare constituie în perioada rece a anului (în decembrie și ianuarie) 5,2°C și 4,7°C corespunzător. Fenomenele extreme ale schimbării climatului, precum și ale climatului însuși au un impact negativ și asupra sănătății publice.

2. Gravitatea impactului schimbărilor climatice prognozate depinde în mare măsură de starea actuală a cenozelor și ecosistemelor. Dacă sistemul vegetal și cel animal al arealului va avea o diversitate biologică exprimată (mare) și o capacitate sporită de adaptare la noile condiții ale mediului, atunci impactul va fi mai redus, și viceversa. Necesitatea de a promova o politică unitară în domeniul mediului și folosirii resurselor naturale, de a implementa cerințele ecologice în procesul reformării economiei naționale, orientarea politică spre integrarea europeană au condiționat elaborarea Concepției politicii de mediu a Republicii Moldova (aprobată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 605-XV din 02.11.2001).

3. Sub influența factorilor antropici s-a redus numărul total de specii din ecosistemele acvatice și palustre cu 25-30%. Evident, aceste modificări ale diversității biologice influențează direct sau indirect condițiile de viață ale populației umane, determinând apariția sau dispariția unor vectori de

răspândire a maladiilor, existența rezervelor de hrană, cultivarea și creșterea culturilor agricole sau animalelor, prezența resurselor energetice (lemnul) și altele.

4. Stratul de ozon din stratosferă are o importanță extrem de mare pentru protecția plantelor, animalelor și oamenilor contra razelor ultraviolete nocive, emise de soare și astfel prezintă un factor ce, paralel cu alții, determină clima planetei. În cadrul comunității științifice persistă un consens referitor la stratul protector de ozon, care este săracit încontinuu prin folosirea de către om a unor anumite substanțe chimice, în special, a freonilor și a halonilor. Acești compuși chimici sunt utilizați în spray-uri, spumănți, pentru refrigerare, fabricarea poliuretanului expandat, pentru condiționarea aerului, pentru galvanizări, substanțe adezive, pentru solvenți industriali, în spumele pentru stingerea incendiilor.

5. Globalizarea este un fenomen complex și pluridimensional, care implică o seamă de elemente privind modul de viață (de a fi) al oamenilor și mentalitatea lor. Una din problemele negative ale globalizării este traficul de ființe umane, inclusiv al copiilor, care a depășit demult hotarele unei țări, devenind un factor destabilizator și demoralizator de proporții, efectuat în scopul implicării în munca grea, exploatării sexuale etc. Îngrijorătoare este tendința țărilor dezvoltate de a implanta în țările slab dezvoltate ramurile industriale consumatoare de materii prime și energie și, în același timp, poluante.

6. O contribuție deosebit de însemnată la deteriorarea mediului o au războaiele și dezvoltarea accelerată a industriei de armament. În timpul războaielor o parte semnificativă a populației este ucisă sau deplasată ca urmare a oscilațiilor, resursele ei de hrană sunt compromise pe perioade îndelungate, multe bunuri materiale, mijloace de subsistență sunt distruse, sunt degradate întinse zone naturale etc. Uneori acest impact poate avea un efect subtil sau întârziat asupra mediului.

7. Degradarea naturii și nivelul ridicat de poluare se datorează în cea mai mare parte creșterii demografice exagerate a populației. Această creștere a adus cu sine necesitatea unor terenuri agricole suplimentare – antrenând procesele de despădurire, eroziune, deșertificare etc. – și a făcut ca lumea să se găsească într-o cursă industrială fără precedent pentru a satisface necesitățile și dorințele unor mase crescânde de oameni. Pe de altă parte, îmbunătățirea condițiilor de trai, cuceririle științei și tehnicii de dezvoltare a societății au alimentat continuu și dintotdeauna sporul demografic.

8. Odată cu creșterea numerică a populației se măresc și cantitățile de gaze de eșapament ajunse în aer, fenomen ce cândva se limita doar la zonele puternic industrializate și la orașe. De asemenea, metodele de agricultură intensivă care s-au extins în întreaga lume și care au luat amploare odată cu creșterea demografică, au contribuit la creșterea cantității gazelor poluante.

9. Modificările climatice se referă la sporirea numărului populației globale care

determină intensificarea activităților umane (transport, încălzire, refrigerare, industrie, deșeuri etc.) care la rândul lor determină amplificarea efectului de seră. În prezent, populația globală depășește 9 miliarde de locuitori. Semnificația acestui număr este relevată de raportarea la scara timpului și spațiului, dar mai ales la „scara” reprezentată de resursele necesare pentru susținerea ei.

10. Omenirea, aflată în continuă creștere numerică s-a preocupat să asigure necesarul de hrană și apă, a exploatat irațional resursele, uitând că unele sunt neregenerabile. Ajunsă în mileniul al treilea și-a pus însă problema limitării resurselor în condițiile evoluției demografice, respectiv atingerea unui efectiv al populației căruia planeta nu ar mai putea să-i asigure necesarul de resurse pentru supraviețuire.

Propuneri

1. În scopul minimalizării impactului schimbării climatice asupra diverselor sisteme și sectoare de activitate, este necesar de elaborat un sistem de măsuri de adaptare. Cele mai importante dintre aceste măsuri prevăd: elaborarea și extinderea pădurilor, adaptarea managementului resurselor naturale la principiile dezvoltării durabile a sectoarelor de bază a economiei.

2. Comunitatea țărilor trebuie să se pregătească să culeagă roadele cuceririi lumii, aducând acestei lumi credința, progresul, civilizația. Apare problema strategiilor globalizării. Este necesar a determina liniile de forță ale consumului din următoarele decenii, orientările cercetărilor și

aplicările lor, caracteristicile diviziunii muncii, luarea în seamă a problemelor de mediu etc. Se impune ideea necesității de coordonare și elaborare a unui plan de acțiuni de cooperare între guvernele și ONG-urile din întreaga regiune pentru contractarea eficientă a fenomenelor negative ale globalizării.

3. Din toate conferințele de până azi s-a ajuns la unica concluzie importantă – mediul înconjurător are de suferit; este clar că un anumit teritoriu are limite pentru o anumită populație, chiar în ipoteza în care știința și tehnica pot produce alimente pe căi astăzi considerate neconvenționale, din

substanțe și organisme încă necunoscute și neexploatate. De aceea ecologii trebuie să pună la dispoziția factorilor politici datele care să stabilească nivelul optim de atins pe anumite perioade, nivelul presupus de nedepășit, în așa fel încât deciziile care se iau să asigure dezvoltarea armonioasă a societății.

4. Biodiversitatea trebuie conservată pretutindeni pe Pământ, deoarece generează pe de o parte bunuri și asigură servicii direct utilizabile sistemului socio-economic uman, iar pe de altă parte menține procesele ecologice la nivel local, regional și global.

Bibliografie:

1. Băbuț G., Băbuț S. Evaluarea riscului sanitar. București, Ed. Informin, 2002, p. 315-320.
2. Băbuț G., Moraru R. Environmental risk characterisation principles. Proceedings of the 6th Conference on Environment and Mineral Processing, part. I, VŠB-TU Ostrava, Cehia, 27-29.06.2002. p. 17-21.
3. Băbuț G., Moraru R. New trends in environmental risk assessment and management. Annals of the University of Petroșani – Mining Engineering, vol. 5, Petroșani, UNIVERSITAS Publishing House, 2004, p. 102-109.
4. Băbuț G., Moraru R. Risk management programme for the mining industry. Annals of the University of Petroșani – Mining Engineering, vol. 4, Petroșani, UNIVERSITAS Publishing House, 2004, p. 106-113.
5. Bârnea M., Papodopol C. Poluarea și protecția mediului. București, Ed. Lumina Lex, 1998. p. 147-153.
6. Brown L. R. Eco-economie. Crearea unei economii pentru planeta noastră. București, Ed. Tehnică, 2001. p. 117-123.
7. Brown L. R. Politica ecologică a planetei. București, Ed. Tehnică, 2002. p. 73-114.
8. Brown L. R. Starea lumii. Probleme globale ale omenirii. București, Ed. Tehnică, 1999. p. 51-71.
9. Capcelea A. Mediul înconjurător pentru Europa (realizări, probleme, perspective). Chișinău, FEP Tipografia Centrală, 2003. p. 203-276.
10. Crivoi A., ș.a. Condițiile nefavorabile ale mediului ca factori de risc pentru existența umană. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe Chimico-biologice”, Chișinău, 2002. p. 63-66.
11. Erdeli G., Dumitrache L. Geografia populației. București: Ed. Corint, 2001. p.78-90. Gonța M., ș.a.

12. Impactul mediu ambiant asupra sănătății. Chișinău: CEP USM, Chișinău, 1998, p. 28-12.
13. Malița M. Zece mii de culturi o singură civilizație. București: Ed. Nemira, 1998. p. 48-55.
14. Negucioiu A. Economie și ecologie. Identitate și deosebire. Raporturi de independență, dependență și interdependență. În: Mediul - cercetare, protecție și gestiune. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujană, 2003. p. 86-123.
15. Vișan S., Angelescu A., Alpopi C. Mediul înconjurător. Poluare și protecție. București: Ed. Economică, 2000. p. 44-58.

IMPACTUL FACTORILOR ECOLOGICI ASUPRA STĂRII SĂNĂTĂȚII COPILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

Aurelia CRIVOI, Valentin AȘEVSCI, Iurie BACALOV, Elena CHIRIȚA,
Lidia COJOCARI, Ilona POZDNEACOVA, Veronica CUCU, Luminița SUVEICĂ,
Olga TOBULTOC, Iulian PARA, Elena MOȘNOI, Adriana DRUȚA
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere „
Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

The future of society depends on the health and work capacity of the growing generation. Preparing pupils for activity in new social conditions depends to a large extent on the scientifically correct organization of the instructive-educational process, the increase of the work capacity, focused on the adaptive-functional reserves of the body, according to which the young people can fully realize their potential Intellectually and physically.

Keywords: ecological factors, health, risk factors, food factors, intoxication.

Viitorul societății depinde de sănătatea și capacitatea de muncă a generației în creștere. Pregătirea elevilor pentru activitate în condițiile noi sociale în mare măsură depind de organizarea corectă din punct de vedere științific a procesului instructiv-educativ, sporirea capacităților de muncă, axate pe rezervele adaptiv-funcționale ale organismului, conform cărora tinerii își pot realiza pe deplin potențialul său intelectual și fizic [3].

Sănătatea populației reprezintă un obiectiv de importanță strategică în politica oricărui Stat, grație faptului că ea constituie unul din drepturile fundamentate ale omului, cât și valoarea cea mai de preț și componenta

indispensabilă a dezvoltării și prosperării sociale. Elaborarea unei Politici Naționale de Sănătate (PNS), adică a unui document ideologic despre principiile de ocrotire și consolidare continuă a sănătății națiunii s-a impus ca prioritate la etapa unor intense eforturi de redresare a situației economice și remanieri sociale pe care le depune guvernul și societatea civilă în situația când populația se confruntă cu un număr impunător de factori de risc, datorită cărora indicatorii de resort ai sănătății sunt în continuă degradare. Asemenea documente de program ideologic în gestionarea sănătății funcționează într-o serie de state europene, inclusiv în țări care au atins performanțe remarcabile în sfera

protecției sănătății ca bun social și sursă de siguranță economică[1].

Sănătatea prevede drept condiții inerente – securitate economică și socială, relații interpersonale și sociale armonioase, condiții sigure și sănătoase de muncă și trai, calitate adecvată a apei potabile, a aerului și a solului, un mod de viață sănătos, alimentare suficientă și rațională, accesibilitate și calitate a serviciilor de sănătate. Aceasta presupune crearea celor mai bune condiții preliminare pentru sănătate, minimalizarea factorilor de risc, proiectarea de acțiuni pentru prevenirea bolilor și pentru protecția atât a individului, cât și a comunității împotriva riscurilor de sănătate [2,9,10].

În prezent se poate observa nivelul net redus al speranței de viață la naștere în Moldova, comparativ cu indicii omonim în Regiunea Europeană. Pe un fond înalt al morbidității prin unele maladii infecțioase social-condiționate, în Moldova în prezent, prevalează ponderea bolilor cronice necontagioase, care predominant și determină nivelul redus al speranței de viață la naștere a populației [3,7].

Scopul lucrării

Evaluarea impactului factorilor ecologici asupra stării sănătății copiilor.

Analizând importanța și lacunele în cercetarea acestei probleme, s-a propus efectuarea unui complex de investigații prin care urma să evidențieze rezervele fiziologice ale organismului, ce stau la baza fiziologiei aplicative, ce ar primi aprecierea și soluționarea unui șir întreg de sarcini practice în

păstrarea sănătății și sporirii capacităților de muncă a copiilor.

În epoca actuală a progresului tehnico-științific, a intensificării proceselor de urbanizare industrială și de activitate umană problema ocrotirii mediului ambiant a devenit un imperativ al timpului. Această problemă complexă are o însemnătate foarte mare în ceea ce privește asigurarea sănătății populației și profilaxia multor boli. Factorii generați de către activitatea umană prin poluarea mediului, pot provoca schimbări în statusul imun al organismului, și pe acest fondal se pot dezvolta procese patologice, ce variază de la alterații discrete, aflate în limitele posibilităților compensatoare ale organismului, până la grave dereglări organice[7,11,12].

Analiza tuturor datelor obținute, confruntarea nivelului de chimizare a agriculturii cu indicii de bază ai sănătății populației au dat posibilitatea de a trage concluzia că, odată cu mărirea intensității chimizării agriculturii, cresc indicii de morbiditate generală a populației și, în primul rând, a copiilor. Astfel, bunăoară, indicii morbidității la o mie de copii cercetați în zonele de chimizare intensivă s-au dovedit a fi de 2-3 ori mai înalți decât în zona de folosire minimală a pesticidelor [10].

O dată cu sporirea intensității chimizării crește considerabil morbiditatea în rândul copiilor și în special se dezvoltă bolile organelor respiratorii. Creșterea patologiei sistemului respirator s-a produs, în cea mai mare parte [6], pe contul majorării simptome a frecvenței infecțiilor respiratorii acute și

altor boli ale căilor respiratorii superioare, cât și pneumoniilor, ceea ce este strâns legat de acțiunea nocivă a substanțelor toxice asupra organismului. Confruntarea indicilor medii anuali ai solicitării teritoriale a pesticidelor cu indicii medii anuali ai mortalității infantile arată că între aceste date există o dependență corelativă directă foarte strânsă. Cu acest prilej s-a constatat [5] o certă dependență directă între răspândirea anomaliilor înnașcute ale dezvoltării și intensității chimizării agriculturii. Mai mult de jumătate din categoria acestor boli o constituie animalii cardiace.

Aplicarea intensivă a pesticidelor în decursul unei perioade îndelungate de timp, este, după cum se vede, una din cauzele principale de ridicare a nivelului spontan al aberațiilor cromozomale în rândul populației din republică, fapt ce poate duce la creșterea carențelor înnașcute ale dezvoltării în raioanele cu o chimizare intensivă a agriculturii. În această ordine de idei merită atenție pesticidele concentrate în apă destinată stropirii plantelor.

Printre ceilalți factori defavorabili ai naturii chimice trebuie să ne oprim asupra concentrației de nitrați din mediul ambiant. Se știe că Moldova este o regiune biogeochimică privind acești periculoși impurificatori. Dar, în ultimii ani, în republică s-au produs schimbări care pe lângă cele biogeochimice, provoacă poluarea intensă a mediului ambiant cu nitrați. La aceasta contribuie marile complexe pentru creșterea vitelor, chimizarea intensității a producției agricole, care alterează mediul ambiant în

general și structura solului în special, nu numai pe suprafețele ocupate de complexe sau pe cele tratate chimic, ci și pe mari suprafețe învecinate, unde factorii poluanți ajung prin difuziune. În solurile din republică anual se introduc în medie la fiecare hectar de pământ arabil, în funcție de tipul de cultură, aproximativ 180 kg de îngrășămintă, inclusiv 76 kg de îngrășămintă azotoasă [5,10].

Poluarea cu nitrați a obiectelor din mediul ambiant duce la pătrunderea lor în organismul omului în cantități considerabile. S-a constatat că în republica noastră, odată cu apa de băut și cu poziția zilnică de alimentație, nitrații ajung în organismul omului în diferite localități în concentrații care merg de la 80 miligrame (doza inofensivă) până la 400 de miligrame / zi și chiar mai mult (cifra ce depășește cu mult doza maximă admisă). Această situație provoacă la om o stare de hipoxie, influențează asupra dezvoltării fizice a copiilor, face să scadă rezistența imunologică a organismului. Populația unde consumă apa conținând o concentrație de nitrați de 4-8 ori mai mare decât nivelul admis, arată că morbiditatea generală depășește de două ori nivelul mediu. Aici se înregistrează frecvențe infecții, precum și boli cronice ale ficatului și, în special, ciroze. Pe lângă patologia pronunțată au fost descoperite și abateri care pot face parte din stările prepatologice. În special, la preșcolari [2] s-a constatat un nivel sporit de methemoglobină în sânge, o activitate intensă a methemoglobinereductazei [5], se înregistrează valori duble ale dereglării conductibilității electrice

a mușchiului cardiac, schimbări care pot fi calificate drept o consecință a hipoxiei hemice și tisulare.

Pentru Moldova este actuală și patologia legată de pătrunderea unei cantități prea mari de fluor în organism. Sursa principală de pătrundere a fluorului în apa de băut îl constituie apa din rezervoarele subterane, care ating uneori 20 mg/l. Trebuie să subliniem că în agricultură se aplică pe scară largă îngrășăminte fosfatice care conțin la 3% de fluor. Prin urmare, în solurile noastre se introduc în fiecare an mari cantități de fluor, ceea ce are ca urmare impurificarea suplimentară a mediului înconjurător. În anumite condiții, compușii fluorului pot deveni solubili, fapt care joacă un rol important în procesul de îmbogățire a apelor subterane cu acest element [4].

Se știe că folosirea apei care conține fluor în cantități ce depășește normativele igienice, provoacă fluoroza [7]. De exemplu, printre copiii de vârstă preșcolară din satele Celacăuca Nouă și Făgădău din raionul Fălești această boală s-a depistat la 8.7% dintre copiii examinați, dintre care la 40,9% din rândul elevilor claselor 1-6 la 42,6%, dintre elevii claselor 7-8, de asemenea, 50% din populația matură a acestor sate suferă de fluoroza.

Pătrunderea unor mari cantități de fluor în organismul omului constituie baza creșterii morbidității generale. În cazurile aceste se constată numeroase cazuri de boli ale sistemului endocrin, dereglări ale alimentației, metabolismului și stării de imunitate, afecțiuni ale sistemului nervos și organelor

de simț, ale sistemului circulator, organelor respiratorii, sistemului osteo-muscular și țesutului conjunctiv.

S-a constatat o diminuare în creșterea greutateii corporale a copiilor și adolescenților, care fac parte din grupele I și II de sănătate [1, 2, 12]. O sursă suplimentară de impurificare a mediului ambiant al localităților satești o constituie complexe zootehnice. Și zonele de epurație folosite de către acestea sunt sub nivelul cerințelor sanitare. Nivelul general al impurificării chimice și biologice a scurgerilor de apă din ambele sisteme de epurare continuă să fie ridicat.

Poluarea mediului ambiant cu agenți chimici și biologici, translocarea și circulația lor în biosferă au diverse urmări negative, începând cu pierderile directe din economie și terminând cu înrăutățirea sănătății populației. O pagubă nemijlocită adusă sănătății sunt urmările nefaste ale poluării biosferei, care, spre regret, sunt și cele mai puțin studiate. În decursul vieții asupra organismului omului exercită influență un complex de factori social-economici, de producție, de un casnic și deseori este extrem de complicat a separa și a determina ce rol joacă unele tipuri de poluanți pentru starea sănătății. Până în prezent acțiunea unui șir de factori e mai mult sau mai puțin studiate și numai în ultimii ani se pun bazele studierii și determinării acțiunii poluanților biosferei asupra sănătății cu luarea în considerare a unui complex de factori fizici, chimici și biologici. Această problemă e extrem de complicată și la soluționarea ei sunt atrași atât specialiștii de profil medical (organi-

zatori ai ocrotirii sănătății, igieniști, microbiologi, toxicologi epidemiologi, oncologi, terapeuți, epidemiologi, patologi) [8].

Ratele mortalității materne, infantile și perinatale – depășesc în mediu de două ori valoarea medie a acestor indicatori în Regiunea Europeană. Anual, în Republica Moldova decedează circa 500 copii până a atinge vârsta de 5 ani, majoritatea fiind până la vârsta de 1 an. Afecțiunile respiratorii, malformațiile congenitale, traumele și intoxicațiile constituie cauzele majore ale mortalității infantile și mortalității copiilor până la 5 ani [2].

Sănătatea mamei [5] este o precondiție pentru sănătatea copilului. Studiile realizate de către UNFPA atestă că noi-născuții, mamele cărora au decedat în timpul nașterii sau datorită complicațiilor asociate cu aceasta, au de la 3 la 10 ori mai puține șanse de a supraviețui. Copiii nedorți au mai puține șanse de supraviețuire și sunt mai vulnerabili față de traumatisme. Nutriția inadecvată a mamei în timpul sarcinii determină apariția anemiilor, stărilor imunodeficitare, care cresc mult riscul de deces matern și pun în pericol supraviețuirea nou-născutului, la fel determină retardul dezvoltării fizice și psihice la copil. Retardul fizic și psihic al copiilor se întâlnește atât în instituțiile curative, cât și în cele instructiv-educative, încă nu acoperă costul produselor necesare copiilor, în conformitate cu standardele fiziologice.

În Republica Moldova adolescenții și tinerii se confruntă cu un șir de probleme condiționate de mediile sociale inegale și

alimentația nerațională, care determină în final creșterea ratei de retard fizic și mental. Se constată diferențe pronunțate de echitate în procesul de accesibilitate la serviciile de sănătate în special a păturilor marginalizate; accesul limitat al tinerilor din sectorul rural la informații și servicii medico-sociale și psihologice de calitate. Este actuală problema adolescenților aflați în dificultate, adolescenților cu părinți dependenți de droguri, alcool sau cu vicii sociale, minorilor care locuiesc cu bunici sau rude din motiv că părinții sunt emigrați. Accesul tinerilor la educație și servicii de sănătate reproductivă nu este asigurat pretutindeni. În rândul adolescenților și tinerilor se atestă cunoștințe insuficiente despre utilizarea metodelor de protecție față de sarcinile nedorite și bolile cu transmitere sexuală. Rata gravidității în rândul adolescentelor crește în Moldova și alcătuiește 14% din numărul total de sarcini, comparativ cu rata gravidității în rândul adolescentelor de 7% în Regiunea Europeană. Se estimează că aproape jumătate din tinerii activi în plan sexual suferă de una sau mai multe infecții ale sistemului reproductiv. Circa 12% din numărul total de cazuri de infecții cu transmitere sexuală (ITS) sunt înregistrate la adolescenți [2].

Starea sănătății populației Republicii Moldova este caracterizată în prezent de un tablou epidemiologic cu dublă semnificație – pe de o parte este evident semnificativ nivelul de îmbolnăviri prin maladii contagioase socialmente determinate (ca tuberculoză, bolile cu transmitere sexuală, HIV/SIDA) – caracteristice țărilor în curs de

dezvoltare, pe de altă se înregistrează o rată majoră de boli cronice neinfecțioase (maladii cardio-vasculare, patologii oncologice) specifice țărilor industrial dezvoltate[2,3]. Totuși ponderea bolilor cronice netransmisibile prevalează - întâietatea aparținând bolilor aparatului cardiovascular, urmate de tumori, tulburări psihice, accidente și traumatisme, otrăviri. Astfel pe parcursul anilor 2000-2004 a crescut cu circa 80% incidența bolilor cardio-vasculare și cu circa 20% incidența tumorilor maligne.

Analiza mortalității în funcție de cauze de deces în populația generală la fel a scos în evidență faptul că principalele cauze de deces în Moldova sunt - bolile aparatului circulator, care dețin întâietatea [2], urmate de tumori, bolile aparatului digestiv, trauma, otrăviri și bolile aparatului respirator. Din numărul total de decese înregistrate în anul 2015 în Republica Moldova, 29% au fost în vârstă aptă de muncă. În funcție de mediu de reședință, circa 69 % din numărul total de persoane decedate locuiau în zonele rurale.

Populația rurală, care constituie peste jumătate din locuitorii țării, se confruntă cu grave probleme de aprovizionare, inclusiv centralizată, cu apă potabilă, ceea ce determină insuficiența apei pentru necesități menajere și pentru igiena personală, carență din care rezultă sporirea îmbolnăvirilor prin maladii infecțioase. În același context de deficiențe sanitare se încadrează și asigurarea cu sisteme de canalizare a apelor reziduale și prelucrarea insuficientă a acestora în stațiile de epurare a apelor reziduale [2,8], căci din

circa 560 de stații de epurare, doar o jumătate sunt în stare funcțională în prezent.

Lipsa aprovizionării centralizate cu apă potabilă determină utilizarea apei potabile din fântâni, izvoare, o bună parte din care nu corespund cerințelor și standardelor de calitate a apelor de consum intern din cauza poluării chimice și biologice, atât datorită deșeurilor de pesticide inutilizabile, cât și prin acumularea deșeurilor menajere și zootehnice stocate în preajma gospodăriilor țărănești. Grație deteriorării sistemului de salubritate a localităților [3], reziduurile organice nu sunt preparate la modul convenit pentru a fi utilizate în calitate de îngrășăminte și astfel are loc acumularea unor cantități masive de compuși chimici care ajung în apele freactice și de acolo - în sursele de apă consumată de populație. O altă problemă este nivelul redus de informare a populației despre calitatea apei utilizate [1]. Consumul apei insalubre are un impact negativ pronunțat asupra sănătății populației, cauzând dereglări ale metabolismului mineral, sporind morbiditatea prin maladii ale sistemului urinar, digestiv și prin boli infecțioase. În acest context se impun activități ordonate de instruire igienică a populației și implicarea ei activă în procesul de colectare a deșeurilor [6].

Nivelul redus al securității, lipsa condițiilor igienice la locul de muncă, nerespectarea regimului de muncă și odihnă, se soldează cu impact nefast pentru sănătatea angajaților. Nerespectarea regimului termic și condițiilor igienice în instituțiile preșcolare, școli, licee determină o incidență sporită de stări

morbide acute și cronice la copii și adolescenți [5].

Caracterul alimentației, gradul de inocuitate a produselor alimentare și calitatea lor influențează semnificativ sănătatea populației. Factorul alimentar este responsabil de majoritatea bolilor sistemului cardiovascular, bolilor de nutriție și metabolism, bolilor aparatului digestiv, intoxicațiile alimentare, cât și de tumorile maligne a organelor sistemului digestiv și excretor, glandelor mamare [1].

Din numărul semnificativ de riscuri atribuite nutriției, pe prim plan se plasează riscurile ce țin de consum, în special, de consumul alimentar abuziv în timp de sărbători. La adolescenți și tineret persistă riscurile generate de alimentația unilaterală și de nerespectarea regimului alimentar. În pofida faptului că Republica Moldova este o țară agrară, cantitatea medie de fructe și legume ce revin unei persoane în Moldova, în conformitate cu datele OMS 10, este net inferioară comparativ cu Regiunea Europeană, ceea ce privează de fructe și legume rația alimentară a populației. Anumite riscuri sunt determinate și de nivelul redus de igienă la procesarea alimentelor în condiții casnice și industriale, de nerespectarea termenelor de păstrare, care reduc gradul de inocuitate a alimentelor [7]. Practic în tot teritoriul țării riscurile nutriționale sunt suplimentate de riscurile determinate de particularitățile geochimice a solurilor și rocilor (deficiența de iod sau excesul unor elemente și compuși chimici în apa potabilă, ca fluorul, hidrogenul sulfurat), care stau la

baza unor stări patologice larg răspândite [1,2].

La copii populației urbane riscurile nutriționale sunt secundate de riscurile ce provin de la hipodinamie. Activitatea fizică, inclusiv sportul, este neglijată de majoritatea oamenilor. În totalitate riscurile enumerate determină la majoritatea din populație o masă supraponderală a corpului sau chiar obezitate de diferit grad [6, 7].

Fumatul, consumul excesiv de alcool și consumul ilicit de droguri, relaționate în mare măsură cu nivelul sporit al stresului social din Moldova, cauzează probleme grave de sănătate a populației – o rată majoră de îmbolnăviri și decese prin intoxicații, traume și accidente, maladii cronice cardiovasculare, pulmonare și hepatice, tumori maligne [3].

Publicitatea produselor de tutun, prețul lor mic, indiferența societății față de răspândirea tabagismului, accesibilitatea facilitată a articolelor din tutun pentru minori – toate acestea au contribuit la creșterea explozivă a consumului de tutun. Acest fapt este confirmat prin rata standard a mortalității, datorată cauzelor atribuite fumatului, care în Republica Moldova, prezintă o tendință de creștere, fiind de circa 2 ori mai mare, comparativ cu nivelul mediu al acestui indicator în Regiunea Europeană.

Consumul ilicit de droguri, prin consecințele sale iminente crește exponențial morbiditatea și mortalitatea și este unul din determinantele creșterii criminalității. Fenomenul consumului de droguri ilicite [2] în Republica Moldova, în prezent, este perceput

și analizat ca o realitate ce se reduce doar la lumea persoanei consumatoare de droguri și nu este perceput drept o problemă a întregii societății. Rezultatele studiilor efectuate în Republica Moldova denotă că debutul consumului de droguri survine majoritar sub vârsta de 15-18 ani, iar consumul ilicit de droguri de tip recreațional în rândul tinerilor riscă să devină treptat parte componentă a culturii acestora.

În Republica Moldova anual se înregistrează circa 150000 traume (40000 din ele fiind înregistrate la copii). E necesar de a menționa că marea majoritate a traumelor (circa 70%) sunt habituale și nu se exclude a fi consecințe ale violenței – flagel, care întotdeauna a existat în societatea umană, dar insuficient a fost estimat. Cu toate că, cazurile de violență cel mai frecvent au loc la domiciliu [2,3], de asemenea, pot fi întâlnite la locul de muncă și în societate. La moment în Republica Moldova nu există un sistem informațional unic care ar acumula centralizat informația cu referință la cazurile de neglijență, abuz, trafic de ființe umane. Violența și traumele aduc prejudicii enorme economiei naționale și au un impact negativ asupra sănătății populației. Nenorocirea și suferința oamenilor, cauzată de violență și traume, nu întotdeauna poate fi estimată în cifre, cu atât mai mult, că majoritatea cazurilor rămân nedepistate. Categoriile de persoane cele mai afectate de acest flagel social sunt copiii, femeile, persoanele bolnave și cele în vârstă [2,8].

În prezent, stabilitatea psihică a multor persoane este afectată de șomaj, sărăcie,

inechități sociale în sănătate, acte de violență în familie și societate. Sănătatea mintală reprezintă o componentă integrală a sănătății și bunăstării comunitare și individuale, fiecare cetățean având dreptul legitim la o asistență de sănătate mintală adecvată [3,5]. Nici o țară nu poate fi considerată civilizată din moment ce neglijează necesitățile în asistență adecvată persoanelor cu disabilități mintale. Serviciile de sănătate mintală în Moldova necesită reformare cu axarea pe deplasarea serviciilor spitalicești spre sectorul extraspitalicesc, prin instituirea centrelor comunitare – ca unitate de ajutor primar [12]. Evaluarea serviciilor de sănătate mintală a evidențiat și necesitatea de reformare a tratamentului și îngrijirii persoanelor cu dereglări mintale.

Alimentației raționale a elevilor i se acordă în ultimul timp o importanță deosebită, fiind considerată unul din factorii care condiționează realizarea performanțelor, cât și restabilirea rapidă a organismului elevilor după efort, problemă de mare actualitate [1].

Este firesc că între doi elevi de valoare egală mintală, cel care se alimentează mai rațional va avea un randament intelectual mai bun. Aceasta nu înseamnă că numai cu o hrană raționalizată și fără o pregătire corespunzătoare poți deveni campion din punct de vedere intelectual. O alimentație rațională începută din copilărie și continuă cu grijă pe tot parcursul vieții asigură copiilor sănătatea și dezvoltarea corespunzătoare, ajutându-i în obținerea unor performanțe prin ridicarea capacității de studiu.

Republica Moldova este plasată geografic într-o zonă endemică, unde se observă o insuficiență de iod în apă, aer și sol de la 10% în zonele de sud, și de la 50% la 70% în zonele de nord și centru. Locuitorii Moldovei consumă zilnic doar 40-60 mkg (norma pentru maturi fiind de 120-150 mkg). Fiecare al treilea copil din Republica Moldova suferă din cauza deficitului de iod în mediul natural și în alimentația zilnică. Mai mult de 37% din copiii cu vârsta cuprinsă între 8-10 ani prezintă forme vizibile de gușă endemică [4,7,8].

Cel mai frecvent maladiile infecțioase se întâlnesc la elevii claselor primare, din cauza imunității scăzute, poluării apelor, deoarece microbii intestinali circulă în apele reziduale contaminate în toate anotimpurile anului. În zona râului Bic, ca urmare a depoluării insuficiente a apelor reziduale, au fost descoperiți antigenii hepatitei virotice A. În localitățile cu aer poluat în urma activității industriale, de exemplu, în orașul Rîbnița a crescut de 1,5-2 frecvența bolilor bronho-pulmonare [2].

Republica Moldova este poluată cu oxizi de sulf de 4 ori mai puțin decât poluarea venită din Ucraina, cu oxizi de azot de 6,5 ori față de emisiile produse de țările aferente [8]. Cel mai frecvent acestea se pronunță prin maladii ale aparatului respirator la copiii clasele 10-12. În anul 2013 emisiile nocive de la unitățile de transport auto, ca sursă principală de poluare a bazinului aerian, au constituit 79,6% din emisiile sumare, iar în orașele mari această cota a fost și mai mare: Chișinău – 94,4%,

Bălți – 94,2%. Conținutul de CO în emisii a alcătuit 74,4 mii tone, hidrocarburi 19,2 mii tone, NO₂ – 9,1 mii tone, SO₂ – 3,8 mii tone. Dacă la aceste cantități de poluanți se mai adaugă cele 4,7 mii tone de funingine, 83 tone de plumb și 0,11 tone de ben-zopirenă, ne dăm bine seama de ce se intensifică și bolile cardiace, dermatologice, ale organelor auditive [2, 8]. De asemenea, din cauza ploilor acide se declanșează accese de astm sau alte maladii ale aparatului respirator și sporesc efectele acide în atmosferă.

Pe primul loc în rândul maladiilor alergice și respiratorii în Moldova continuă să se situeze astmul bronșic, numărul total al persoanelor cu această suferință depășind în prezent cifra de 4000, dintre care 700 sunt copii. La pacienții cu astmul bronșic se constată sensibilitatea la fungi atât izolate, cât și în combinație cu sensibilizarea menajeră. O combinație tipică, în deosebi la populația rurală, este alergiile la fungi și praful menajer. Deci 75% sunt alergici la fungi, la praful menajer, ceilalți au o imunitate foarte puternică. Factorii provocatori de alergii-alergienele sunt foarte diverși. Exoalergenele, care pătrund în organism din mediul extern pot fi de natură infecțioasă: microbi, viruși, precum și substanțele apărute prin activitatea vitală a acestora sau neinfecțioasă: praful din încăpere, particulele de in, piele, păr, polenul plantelor [7,8].

De asemenea, întâlnim și maladii digestive la copiii claselor 10-12. Una din majorele cauze sunt medicamentele – antibioticele, sulfanioamidele, vitaminele, aspirina, analgina, butadion, bromul, iodul, prin propri-

etățile lor, pot provoca alergii. Alergia medicamentoasă în majoritatea cazurilor apare în urma folosirii iraționale a medicamentelor și fără supravegherea medicului.

Produsele alimentare constituie, la fel, o categorie importantă a exoalergenelor, deoarece orice produs alimentar poate deveni alergen. Alergia poate fi cauzată de unul sau prin combinația a câtorva alimente, cum se întâmplă, de exemplu, la copii, manifestându-se prin diateză, urticare, grețuri, vomă, diaree. Totodată, astfel de alimente ca brânza de vacă, hrișca, cartofii nu posedă, în fond, proprietăți alergice, fiind recomandate tuturor persoanelor suferinde, în special, de alergii alimentare [8]. Nerespectarea echilibrului alimentar, precum și a unor reguli de igienă elementară duc la dezechilibru nutritiv, la o serie de tulburări și chiar îmbolnăviri. De exemplu, consumarea unor cantități exagerate de dulciuri (zaharuri), mai ales la vârsta de creștere, și neglijarea igienei dinților contribuie la formarea cariilor dentare, care se repercutează negativ asupra organismului: dentiție slabă, masticatie superficială și, în consecință, subnutriție.

În prezent, stabilitatea psihică a multor persoane este afectată de șomaj, sărăcie, inechități sociale în sănătate, acte de violență în familie și societate. Sănătatea mintală reprezintă o componentă integrală a sănătății și bunăstării comunitare și individuale, fiecare cetățean având dreptul legitim la o asistență de sănătate mintală adecvată [2,3]. De nervozitate cel mai mult suferă copiii claselor 11-12 (40-50%), cauza este, de asemenea, stresul acumulat până în prezent,

afectând și sistemul nervos, de asemenea, sunetele prea puternice din accesorii cu sunete. De asemenea, și dulciurile, absorbindu-se repede, trec în sânge și dau naștere la hiperglicemie, care provoacă o hiperexcitabilitate nervoasă [6].

Față de Regiunea Europeană, analiza mortalității în funcție de cauze de deces în populația generală la fel a scos în evidență faptul că principalele cauze de deces în Moldova sunt – bolile aparatului circulator, care dețin întâietatea [2], urmate de tumori, bolile aparatului digestiv, traume, otrăviri și bolile aparatului respirator. Din numărul total de decese înregistrate în anul 2015 în Republica Moldova, 29% au fost în vârstă aptă de muncă. În funcție de mediu de reședință, circa 69% din numărul total de persoane decedate locuiau în zonele rurale.

Factorul alimentar, de asemenea, este responsabil de majoritatea bolilor sistemului cardiovascular, bolilor de nutriție și metabolism, bolilor aparatului digestiv, intoxicațiile alimentare, cât și de tumorile maligne a organelor sistemului digestiv și excretor, glandei mamare [1].

Reieșind din cercetările efectuate de noi am depistat 40% din elevii claselor 10-12 sunt afectați de aceste maladii ale sistemului genito-urinar, cauza este poluarea apelor și a numărului de antrenamente mare pe zi.

Populația rurală, care constituie peste jumătate din locuitorii țării, se confruntă cu grave probleme de aprovizionare, inclusiv centralizată, cu apă potabilă, ceea ce determină insuficiența apei pentru necesități menajere și pentru igiena personală, carență

din care rezultă sporirea îmbolnăvirilor prin maladii infecțioase. În același context de deficiențe sanitare se încadrează și asigurarea cu sisteme de canalizare a apelor reziduale și prelucrarea insuficientă a acestora în stațiile de epurare a apelor reziduale [2, 7], căci din circa 560 de stații de epurare, doar o jumătate sunt în stare funcțională în prezent.

Traume se depistează într-un procentaj mai mare aproximativ 35% doar la adolescenți. Cauza este insuficiența calciului în oase [7]. În Republica Moldova anual se înregistrează circa 150000 traume (40000 din ele fiind înregistrate la copii). E necesar de a menționa că marea majoritate a traumelor (circa 70%) sunt habituale și nu se exclude a fi consecințe ale violenței – flagel, care întotdeauna a existat în societatea umană, dar insuficient a fost estimat.

Concluzii

1. Un factor ecologic dăunător sănătății elevilor este concentrația crescută a gazelor nocive, întâlnit mai des în mediul urban al aerului atmosferic, din cauza poluării mediului. La copiii claselor 10-12 se întâlnesc mai des patologiile sistemului respirator: bronșita circa 75%.

2. Populația urbană se confruntă cu grave probleme de aprovizionare, inclusiv centralizată, cu apă potabilă, ceea ce determină insuficiența apei pentru necesități me-

najere, igiena personală, carență din care rezultă sporirea îmbolnăvirilor prin maladii infecțioase, 35% a copiilor.

3. Consumul apei insalubre are un impact negativ pronunțat asupra sănătății populației, cauzând dereglări ale metabolismului mineral, sporind morbiditatea prin maladii ale sistemului renal, digestiv și prin boli infecțioase – 40% a copiilor.

4. Nerespectarea regimului termic și condițiile igienice în școli, licee determină o incidență sporită de stări morbide acute și cronice la copii și adolescenți. Nivelul redus al securității, lipsa condițiilor igienice, nerespectarea regimului de muncă și odihnă, se soldează cu impact nefast pentru sănătatea copiilor.

5. Factorul alimentar este responsabil de majoritatea bolilor sistemului cardiovascular, de nutriție și metabolism, aparatului digestiv, intoxicațiile alimentare, cât și de tumori maligne a organelor sistemului digestiv și excretor. Incidența bolilor cardiovasculare la copii constituie 1,6%.

6. Publicitatea produselor de tutun, prețul mic, indiferența societății față de răspândirea tabagismului, accesibilitatea facilitată articolelor din tutun pentru minoritoate contribuie la creșterea consumului de tutun în rândul copiilor.

Bibliografie:

1. Așevschi V., Crivoi A. Sanologie și Ecologie Umană. Tipografia Centrală, Chișinău, 2014, p. 605.

2. Crivoi A., Așevschi V., Cojocari L. Calitatea vieții și sănătatea. Manual. Editura Vasiliana '98, Iași, 2016, p. 730.
3. Crivoi A., Cașu N., Andrieș L. Declanșarea reacțiilor alergice alimentare la copii din Republica Moldova. USM, Analele Științifice ale USM, Chișinău, 1998, p. 100-103.
4. Crivoi A., Stasiev Gr. Poluarea mediului ambiant- ca problemă globală a contemporanității, Chișinău, 2005, p. 146-148.
5. Duca Gh., Mihaileev G. Chimia apelor naturale. Chișinău: CEP USM, 1995. p. 12.
6. Friptuleac G. Problemele ecologo-igienice ale calității mediului ambiant urban. Chișinău, 2006. p. 60.
7. Garaba V. Apa potabilă pentru locuitorii de la sate. Chișinău, 2004. p.60.
8. Ghigheli Gh., Stasiev Gr. Aspectele ecologice ale calității apelor potabile din Republica Moldova. Materialele simpozionului: Ecologia, etica, morala. Chișinău, 2001. p. 75.
9. Gonța M., Șalaru I., Sireteanu D., Vasilov L. Impactul mediului ambiant asupra sănătății. Chișinău, CEP USM, 1998, p. 80.
10. Melnic B., Crivoi A. Bioritmologia contemporană. Aspecte fundamentale. Chișinău, CEP USM, 2004, p. 63.
11. Melnic B., Hefco V., Crivoi A. Fiziologia omului și animalelor. Știința, Chișinău, 1993. p. 656.
12. Rădulescu H., Goicu M. Poluarea nitrică a alimentelor. Ed. Mirton, Timișoara, 1999. p. 56-72.

MODALITĂȚI DE FORMARE A ELEMENTELOR CULTURII ECOLOGICE LA PREȘCOLARI

Ana TABAC,
Instituția preșcolară nr. 179, mun. Chișinău,
Lidia COJOCARI,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Abstract: *The elements of ecological culture in children should be formed from the earliest childhood, stimulating their motivation to study nature naturally. Using varied forms and methods in the cultivation of ecological culture helps children become inventive, find solutions, raise the problem, practice the imagination to give a helping hand to solving community problems.*

Impactul contemporan dintre societate și mediu înconjurător a generat noi cerințe față de personalitatea umană. Trăim într-un mileniu în care omenirea trece prin transformări ample la toate nivelurile vieții. Aceste transformări se caracterizează nu doar prin beneficii aduse oamenilor, dar și prin repercusiuni și modificări negative, care se răsfrâng în mod direct asupra mediului înconjurător.

În prezent, omenirea a conștientizat o serie de probleme grave, cum ar fi: poluarea mediului, limitarea resurselor și rezervelor naturale, creșterea demografică, încălzirea globală, pandemiile etc. Acestea au depășit domeniul de competență al specialiștilor, constituind obiective majore în problematica lumii contemporane. Degradarea mediului capătă formă continuă, datorându-se în totalitate intervenției omului, dar și a unei

crize ce ține de lipsa culturii, unei culturi ecologice a civilizației moderne [8].

De aceea, omenirea caută soluții pentru prevenirea unora dintre problemele mediului și crearea unui mediu echilibrat și propice vieții. Însă, orice încercare de păstrare și protejare a mediului nu se va solda cu succes dacă nu se va pune ca bază reeducarea principalului dușman și beneficiar al naturii – omul.

Reeducarea omului se realizează prin diferite modalități care vizează: formarea atitudinii grijului față de natură, formarea unui comportament adecvat în natură, formarea convingerilor și abilităților de comportare adecvată în natură, altfel spus, formarea culturii ecologice.

Pregătirea factorului uman în sprijinul ocrotirii naturii și cu un acut simț al responsabilității față de problemele mediului

înconjurător trebuie să înceapă încă din frageda copilărie. Acest lucru se datorează receptivității copilului și dorinței nestăvilite de a studia tot ce e în jurul său. Sensibilizându-i pe copii, și făcându-i să privească cu atenție mediul înconjurător, punem baza unui comportament pozitiv ecologic durabil față de natură.

Peste tot în lume, educația de mediu de rând cu cultura ecologică sunt o prioritate a zilelor noastre.

Vârsta copilăriei este cea mai propice pentru demararea activităților pentru educația de mediu și trebuie să fie rezultatul unui lucru în echipă, la care își aduce aportul familia, prietenii, instituțiile de învățământ, administrația locală.

Fenomenul culturii ecologice a fost studiat de mai mulți cercetători N. Dejnícova, L. Ivanova, E. Clemeașova. În Republica Moldova, cultura ecologică din perspectiva formării, a fost cercetată de E. Buzinschi (2002), cu referire la vârsta preșcolară mare [4].

Conform concepției L. Pecico, cultura ecologică include: cultura activității cognitive a copiilor prin cunoașterea experienței omenirii în interacțiunea om-natură, ca bază de valori naturale; succesul acestei activități rezidă în formarea atitudinilor durabile ale personalității față de natură în baza formării capacităților de a lua decizii alternative; cultura muncii; rezultatul muncii trebuie să dispună de categorii de utilizare duble ce nu ar dauna naturii în urma realizării; cultura comunicării spirituale cu natura.

Cultura ecologică în preșcolaritate înseamnă a învăța copilul să înțeleagă necesitatea păstrării și ocrotirii naturii, să perceapă că fiecare acțiune asupra naturii trage după sine efecte pozitive sau negative, care la rândul lor, ne influențează și pe noi, fie în mod benefic, fie sunt în detrimentul nostru [10].

Menționăm că, copiii sunt mai ușor de modelat, datorită sensibilității și receptivității lor. Copiii sunt mereu curioși și doritori de a cunoaște tot ce se află în jurul lor. Formând la copii elemente ale culturii ecologice prin acțiunile directe cu natura, ei îi descifrează tainele, înțeleg importanța ei și necesitatea de a o păstra sănătoasă în materia, dar și pentru generațiile din viitor.

Scopul cercetării: cuantificarea modalităților de formare a elementelor culturii ecologice la preșcolari.

Material și metodă

În investigații au fost implicați 22 copii cu vârsta cuprinsă între 5-6 ani. Pentru realizarea cercetării trasate au fost utilizate următoarele metode: analiza literaturii de specialitate, observația, analiza produselor activității copiilor, conversația, experimentul pedagogic, metoda testelor, fișe de lucru, analiza cantitativă și calitativă a datelor experimentale.

Rezultate și discuții

Într-un studiu cu privire la cultura ecologică – conștientizarea cunoștințelor aprofundate și integrarea acestora în modul de gândire și de acțiune, din Statele Unite ale

Americii, K. Coyle [5] a arătat că există o neînțelegere și confuzie profundă în ceea ce privește educația ecologică și că în multe cazuri ceea ce este considerat sau raportat ca educație este, de fapt, doar o sumară transmitere de date. Există numeroase și variate surse de informare, de la cercetarea academică până la educația informală, unele permițând autoeducarea participanților, în timp ce altele necesită sistematizarea informației, adică includerea lor în programe educaționale concepute tocmai pentru a asigura transmiterea corectă a acestora și aprofundarea lor de către cei cărora li se adresează. Aceste rezultate subliniază tocmai necesitatea comunicării dintre specialiști în domeniul ecologiei, protecției mediului și publicul larg, pentru a evita formarea de concepții și idei greșite în rândul celor din urmă. Majoritatea oamenilor acumulează o masă de date diverse și deseori necorelate, câteva principii adesea eronate, numeroase opinii cu un număr mic de conexiuni și un nivel și mai redus de înțelegere, ajungând să creadă că au cunoștințe mult mai vaste privind domeniul ecologiei decât în mod real. Educația ecologică reprezintă numai un prim pas al unui proces al cărui rezultat final ar trebui să fie transformarea participanților în persoane judicioase și motivate cu un puternic angajament către cauza ecologică. În opinia lui K. Coyle [5] „formarea adevăratei culturi ecologice necesită timp. Atingerea ei nu poate fi realizată cu ajutorul unui cuptor cu microunde educațional”, existând câțiva pași

care trebuie parcurși obligatoriu pentru a atinge nivelul culturii ecologice:

- *conștientizarea* – cunoașterea existenței unei probleme și a importanței acesteia, fără însă a fi familiar cu complexitatea sa, implică o dorință de acțiune limitată;
- *consecvența în conduita personală* – înțelegerea anumitor subiecte mai accesibile cu privire la problemele de mediu, care se reflectă în modificări de comportament, dar nu necesită o cunoaștere detaliată a situației;
- *cultura ecologică* – rezultatul unui program amplu de educație ecologică, pe parcursul căreia participantul progresează de la stadiul de înțelegere profundă la dezvoltarea unor competențe, ajungând în final la dorința și capacitatea de a acționa.

Pe lângă toate acestea, cultura ecologică presupune și existența unei identități individuale și colective. Prin procesul educațional de redescoperire a valorilor patrimoniului natural și cultural al unei zone, unul din obiectivele obligatorii ale educației ecologice este angrenarea individului și a comunității într-un proces de autocunoaștere [9].

Mediul înconjurător, așa cum ni se prezintă în prezent este în mare parte o creație a omului, iar la rândul său schimbările care se produc în cadrul acestuia pot influența evoluția societății umane. Degradarea mediului, după cum am menționat, este efectul unei grave crize de civilizație,

care se datorează intervenției omului în natură.

Cercetările, pe parcursul istoriei, au demonstrat că omul nu se naște ființă culturală. Ea urmează să devină pe parcursul creșterii și dezvoltării sale, constituind un proces complex, care trebuie să înceapă de timpuriu. Această devenire se realizează prin perceperea și înțelegerea, încă din copilărie, a mediului înconjurător în care omul este parte componentă și care este un mediu plin cu valori culturale.

Cultura este o noțiune ce vizează, după cum găsim în dicționarul explicativ [7], totalitatea valorilor materiale și spirituale create de omenire și a instituțiilor necesare pentru comunicarea acestor valori. Cultura fiind orice produs al gândirii și activității umane devine un bun comun societății. Ea cuprinde toate produsele materiale și nemateriale ale omului, tot ceea ce este transmis mai degrabă social și nu biologic.

Cultura ecologică a fost studiată din cele mai vechi timpuri, intercalându-se cu termenul de educație pentru mediu, mai târziu cu educație ecologică. Pe parcurs, s-a realizat o delimitare conceptuală a termenilor de educație ecologică și cultură ecologică, cultura fiind un rezultat al educației ecologice.

W. Brunner [3] menționează că cultura ecologică se manifestă prin exprimarea atitudinii grijului față de resursele naturale în scopul protecției și conservării acestora.

Cultura ecologică, după cum afirmă A. Teleman [12] este o finalitate a educației despre mediu și vizează dezvoltarea respon-

sabilității față de mediu, motivația de a participa la activități de îmbunătățire a mediului prin promovarea unui stil de viață compatibil unui mediu natural sănătos și propice vieții.

Conform altor opinii [11, 13] cultura ecologică se manifestă prin atitudine grijulie față de natură, prin executarea unor măsuri ce vizează păstrarea și îmbunătățirea mediului.

Astfel că, analizând conceptele ce se referă la ecologie, educație ecologică, cultură putem afirma că cultura ecologică reprezintă un sistem de valori care vizează atitudini și comportamente adecvate în mediul natural, în scopul protecției și păstrării acestuia.

Cultura ecologică cuprinde următoarele componente [1]:

- *componente cognitive* - idei, cunoștințe, opinii despre mediu;
- *componente axiologice* - valori, modele de comportamente, atitudini, convin-geri ce vizează ocrotirea și protejarea mediului;
- *componente normative* - normele, regu-lile, care reglementează cadrul legal;
- *componente simbolice* - simbolurile sau semnele convenționale asimilate prin educație și care dobândesc înțeles prin consens social - cuvinte, imagini vizuale, obiecte.

Cultura ecologică are ca scop formarea conștiinței ecologice și a comportamentului adecvat în natură. N. Vrednic vorbește despre cultura ecologică ca fiind un impe-rativ al timpului în care trăim [13], întrucât constituie una din problemele primordiale

cu care se confruntă omenirea. Astfel că, a căpătat sensul de o nouă tendință în mentalitatea și comportamentul uman, care la un moment dat a început a se manifesta prin indiferență față de natură, prin nihilism și analfabetism ecologic.

Un om ce deține o bună cultură ecologică devine dintr-un contemplator pasiv al evenimentelor, dintr-o persoană cu o atitudine critică față de starea mediului, un apărător activ al naturii, un adept al comportamentului civilizat și adecvat față de mediul înconjurător [13].

Cultura ecologică include mai multe componente. În primul rând, conștiința că suntem oameni – homo sapiens, mama noastră fiind natura, fără de care avem anumite obligațiuni, cea mai importantă constând în folosirea rațională a resurselor ei. În al doilea rând, trebuie să înțelegem că astăzi, utilizând aceste resurse, le împrumutăm de la generațiile viitoare. În al treilea rând, trebuie să acceptăm, în legătură cu ultima remarcă, noua filozofie a omenirii – cea a dezvoltării durabile. Așadar, cultura ecologică face parte din cultura general umană.

Prin urmare, formarea culturii ecologice este un proces deloc simplu, care implică formarea unui sistem individualizat de valori ecologice în corespundere cu tendințele noii societăți și care ar determina restabilirea bunelor practici și maniere ce țin de protecția mediului. Altfel spus, cultura ecologică se referă direct la conceptul de conștiință ecologică, având ca scop reorien-

tarea acestora în direcția protejării mediului înconjurător.

Încă de la vârsta mică copiii trebuie să învețe să respecte legile naturii, să înțeleagă necesitatea protejării mediului, cum să contribuie la refacerea naturii prin menținerea curățeniei și îngrijind frumusețea ei oriunde s-ar afla, să înțeleagă că ocrotind natura se ocrotesc pe ei înșiși.

Astfel că, grădiniței, alături de familie, îi revine rolul de a educa copiii în spiritul ocrotirii naturii, și de a le forma deprinderi și atitudini de comportament adecvat în natură și față de natură.

În acest scop Curriculum-ul educației copiilor de vârstă timpurie și preșcolară propune, în ajutorul cadrelor didactice, obiective-cadru, obiective de referință, exemple și conținuturi de învățare cu referire la formarea culturii ecologice la preșcolari. La vârsta de 1-3 ani Curriculum-ul nu prevede obiective și conținuturi care se referă concret la dezvoltarea culturii ecologice la preșcolari, aceasta realizându-se prin intermediul unor obiective și conținuturi referitoare la familiarizarea cu natura, propuse în aria curriculară *„Cunoașterea lumii, dezvoltarea personală și socială”*; la vârsta de 3-7 ani, în aria curriculară *„Științe, educația pentru mediul ambiant și cultura ecologică”*, Curriculum-ul prevede următoarele obiective și conținuturi cu referire la formarea elementelor culturii ecologice [6].

Pentru formarea culturii ecologice la preșcolari educatorul trebuie să găsească cele mai variate, dar și cele mai optimale metode. Printre metodele specifice dezvoltării

țarea culturii ecologice la preșcolari sunt: observarea, experimentul, experiența și modelarea.

Experimentul de constatare a fost lansat cu scopul de a determina nivelul culturii ecologice a preșcolarilor de 5-6 ani. Experimentul s-a desfășurat în condiții obișnuite, în momente de optimă activitate, evitându-se oboseala. Fișele pentru evaluarea nivelului de cunoștințe corespund particularităților de vârstă și Curriculum-ului preșcolar.

Fișa numărul 1 prevedea următoarele sarcini: observă și comentează cum se distruge natura vie; colorează plantele și spune cum le vei ocroti. Astfel punctajul maxim pentru realizarea acestei fișe fiind 12 puncte.

În urma analizei rezultatelor obținute de copii la această fișă am constatat următoarele: 4 copii (18,18%) au executat fără nici o greșeală însărcinările, acumulând punctajul maximal de 12 puncte; 1 copil (4,54%) a acumulat 10 puncte; 4 copii (18,18%) au acumulat 9 și, respective 4 copii - 8 puncte; 2 copii (9,09%) au acumulat 7 puncte; 1 copil (4,54%) - 6 puncte; 3 copii (13,63%) - 5 puncte; 2 copii (9,09%) - 4 puncte și 1 copil (4,54%) a acumulat 3 puncte. Cele mai frecvente greșeli comise de copii a fost să comenteze cum se distruge natura; au colorat plantele, dar nu au putut să explice cum le-ar putea ocroti.

Fișa numărul 2 prevedea următoarele sarcini: taie cu o linie intrusul, argumentează; ajută autospecialele să ajungă la destinație. Punctajul maximal acordat pentru

această fișă a fost de 12 puncte, câte 6 puncte pentru fiecare item.

Realizând această fișă majoritatea copiilor au depistat intrusul din șirurile propuse, dar au întâmpinat dificultăți la argumentarea alegerii. Itemul 2 al sarcinii le-a creat puțină confuzie, dar majoritatea au dat răspunsuri corecte. Astfel, un punctaj maximal l-au obținut 7 copii (31,81%); 2 copii (9,19%) au acumulat câte 11 puncte; câte 4 copii (18,18%) au acumulat câte 10, 9 și respectiv, 6 puncte; 1 copil (4,54%) a acumulat 7 puncte.

Fișa numărul 3 prevedea: colorează cercul în dreptul imaginii care indică acțiuni de protecție a naturii; încercuiește imaginile în care copiii procedează incorect; povestește cum trebuie protejată natura. Pentru determinarea corectă a imaginilor copiii puteau acumula câte 3 puncte, iar pentru propunerea soluțiilor de protejare a naturii - 4 puncte. În total fișa a fost apreciată cu 10 puncte.

Rezultatele obținute la îndeplinirea acestei fișe au fost următoarele: 40,9% din copii au acumulat punctajul maxim de 10 puncte; 22,72% - au acumulat câte 9 puncte; 27,27% au acumulat între 6-7 puncte și 4,54% din copii au acumulat 4 puncte.

Dificultățile întâmpinate de copii la realizarea acestei fișe au fost în ceea ce privește propunerea soluțiilor pentru protejarea naturii, dar au comis și erori, unele imagini cu acțiuni incorecte percependu-le ca fiind benefice pentru natură. Pentru o generalizare a performanțelor copiilor, rezultatele lor au fost plasate într-un centralizator.

Conform punctajului propus pentru fiecare fișă copiii puteau obține între 0 și 34 puncte. În baza descriptorilor de performanță, s-au structurat următoarele nivele cognitive: 34-29 puncte – nivel superior; 28-18 puncte – nivel mediu și 17-0 puncte nivel inferior.

Astfel, analizând datele din centralizator în concordanță cu nivelurile cognitive am obținut următoarele:

- 22,72% din copii au vizat un nivel superior, ei pot să observe și comenteze, în baza imaginilor, cum se distruge natura vie; să numească plante și animale pe cale de dispariție din țara noastră; să coloreze corespunzător florile; să propună soluții creative de ocrotire a plantelor rare, a naturii în general;
- 45,45% din copii au exteriorizat un nivel mediu; acești copii pot să argumenteze mai superficial imaginile ce demonstrează distrugerea naturii înconjurătoare; cunosc unele plante și animale din Cartea Roșie; pot identifica acțiunile de ocrotire a naturii de cele de pericol, dar întâmpină dificultăți la argumentarea deciziilor;
- 31,81% din copii au vizat nivel inferior, ei descriu cu greu situația de pericol pentru natură redată în ele; să identifice plantele rare din țara noastră; depistează intrusul din șirurile date, dar fără ca să explice alegerea; întâmpină dificultăți în propunerea unor soluții de ocrotire a naturii la general.

Deci, în urma realizării probelor experimentului de constatare, observăm că majoritatea copiilor (77,35%) întâmpină dificultăți la propunerea soluțiilor de protejare a naturii, la argumentarea situațiilor comportamentale adecvate sau inadecvate în natură.

Preșcolaritatea este etapa inițială de formare a personalității umane. Familiarizarea copiilor cu natura trebuie inițiată la o vârstă fragedă. Obiectivul principal al educației ecologice rezidă în formarea inițială a elementelor culturii ecologice; formarea unei atitudini corecte a copilului față de natura înconjurătoare, față de sine și oameni ca parte componentă a naturii. Copiii învață să se stabilească legături între natura vie și natura inertă, relația unui organism viu cu mediul de existență, adaptarea la acesta. Studiarea influenței naturii asupra activității umane, care este asociată cu utilizarea resurselor naturale, poluare, protecția mediului.

La copii apare încrederea în sine. La copii de rând cu dorința de a acționa de sine stătător, se estimează și dorința de a se conforma cu cerințele adulților – să fie bun. Acțiunile copiilor în orice activitate îmbracă un caracter intenționat. Există o orientare spre un anumit model, iar primele reprezentări referitoare la mediu sunt formate sub influența unor modele de comportament adecvat. Sub influența adulților la copii apare dorința de a face ceva folositor pentru alții, pentru plante și animale.

Prin urmare, preșcolarii au un șir de particularități de vârstă specifice, dar numai utilizate corect pot fi eficiente în realizarea

formării elementelor culturii ecologice. Printre acestea menționăm [12]:

- *sesizarea globală a naturii* - la această vârstă copilul nu se separă pe sine însăși de mediul înconjurător; el nu știe ce îi aparține lui și ce nu; pentru el natura e ceva „foarte departe”, apoi această particularitate cu vârsta se pierde;
- *animismul* - procesul, când obiectele neînsuflețite de natură sunt percepute de către copii ca ființe vii;
- *egocentrismul* - omul, copilul este centrul întregii lumi și toate obiectele din natură există pentru a ne fi nouă bine;
- *percepția emoțională a mijloacelor ilustrative viu colorate* - la copiii de vârstă preșcolară predomină percepția ilustrativ-emoțională a naturii, până la 8 ani la copii predomină activitățile conduse de emisfera dreaptă; copilul percepe, gândește prin imagini, chipuri, la concret, doar la 8-10 ani începe să se dezvolte gândirea abstract; de aceea, educatorii, trebuie să utilizeze cât mai multe materiale didactice, imagini, viu colorate.

Astfel, ținând cont de particularitățile de vârstă, este necesar să se creeze condiții favorabile pentru selectarea și aplicarea celor mai bune practici, căi metodologice care ar contribui la formarea elementelor culturii ecologice în preșcolaritate.

Deci, formarea elementelor culturii ecologice la preșcolari presupune un proces complex, care cere multă muncă, selectarea

celor mai optime metode și forme specifice educației pentru mediu.

La copiii de vârstă preșcolară formarea elementelor culturii ecologice se poate de realizat mai mult la nivelul formării deprinderilor și al trăirilor afective, decât a cunoștințelor. Ori de câte ori este posibil, trebuie de pus copilul în situația de a acționa, a reacționa, de a manifesta atitudini. Copiii trebuie încurajați să ia parte la activități la aer liber: grădinărit, excursii în natură, acțiuni de salubritate și altele.

În acest context pentru formarea elementelor culturii ecologice în cadrul activităților cu copiii s-au aplicat diverse metode - observarea, plimbarea, excursia, activități experiențiale simple, studiu de caz, metoda cubului, metoda pălăriilor gânditoare, asaltul de idei, lotusul de grup, diverse jocuri (Micii ecologiști, Fiecare deșeu la locul său, Final pentru povestea mea etc.).

Astfel, în cadrul activităților proiectate și realizate cu copiii scopul a fost de consolidare a cunoștințelor și deprinderile în ceea ce privește formarea unor elemente ale culturii ecologice la copii.

În cadrul experimentului de control am aplicat aceleași fișe în calitate de instrumente de evaluare utilizat și la etapa de constatare și analizând rezultatele exteriorizate de copii am constatat o îmbunătățire a descriptorilor de performanță: 31,81% din copii au exteriorizat un nivel superior; 59,09% - nivel mediu și nivel inferior - 9,09% din copii.

Deci, în urma aplicării traseului metodologic de formarea a elementelor culturii ecologice s-a determinat o îmbunătățire a

performanțelor copiilor atât la nivel cantitativ, cât și calitativ.

Concluzii

Ocrotirea naturii, păstrarea echilibrelor biologice din ecosisteme trebuie să constituie o preocupare a fiecărui om, începând încă de la vârste fragede. Copilul manifestă o curiozitate senzorială în plină dezvoltare și, dacă știm să-i prelungim această curiozitate, ea devine suportul dorinței de cunoaștere.

Formarea elementelor culturii ecologice implică formarea unui sistem individualizat de valori ecologice în corespundere cu tendințele noii societăți și care determină restabilirea bunelor practici și maniere ce țin

de protecția mediului. Formarea elementelor culturii ecologice la preșcolari se axează pe o gândire și atitudine centrată pe promovarea unui mediu natural propice vieții și dezvoltării spiritului de responsabilitate față de mediu. Elementele culturii ecologice la copii trebuie formate din cea mai fragedă copilărie, stimulându-le motivația de a studia de sine stătător natura. Utilizarea formelor și metodelor cât mai variate în cultivarea culturii ecologice ajută copiii să devină inventivi, să găsească soluții, să scoată la iveală problem, să exerseze imaginația pentru a da o mână de ajutor rezolvării problemelor comunității.

Bibliografie:

1. Andon C., Haheu E., Gordea L., Gînju S. Teoria și metodologia familiarizării preșcolarilor cu natura. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2014, 251 p.
2. Belotcaci A. O lecție de ecologie pentru un viitor ecologic (sugestii pentru realizarea educației ecologice în ciclul primar). În: Didactica Pro, 2003, Nr.6 (22), p.55-57.
3. Brunner W. Ecologic! Educația ecologică: metode și exemple. Chișinău: Elan Poligraf, 200, 72 p.
4. Buzinschi E. Formarea culturii ecologice la copiii de vârstă preșcolară mare. Teza dr. ped./UPS „Ion Creangă”. Chișinău, 2002, 161 p.
5. Coyle K. Environmental Literacy în America. What Ten Years of NEETF/Roper Research and Related Studies Say About Environmental Literacy în the U.S., Washington D.C., The National Environmental Education and Training Foundation, 2005.
6. Curriculumul educației copiilor de vârstă timpurie și preșcolară (1-7 ani) în Republica Moldova, ediția II-a. Chișinău: Cartier, 2008, 95 p.
7. Dicționar explicativ al limbii române. [accesat: 8 ianuarie 2017]. Disponibil pe internet: <<https://dexonline.ro>>.
8. Educație ecologică. [accesat 8 ianuarie 2017]. Disponibil pe internet: <http://eke.ro/document/Raport%20de%20cercetare_EDUCATIE%20ECOLOGICA.pdf>.
9. Gînju S. Valorile educației ecologice și pentru protecția mediului. În: Univers Pedagogic, 2012, Nr.2, p 78-81.
10. Gorincioi V. Educația ecologică a elevilor prin dezbateri. În: În: Didactica Pro, 2003, Nr.6 (22), p.41-44.

11. Jurat S. Educația ecologică a preșcolarilor. Chișinău: Lumina, 1996, 128 p.
12. Teleman A. Educație ecologică prin activități de explorare/investigare a mediului în cadrul disciplinei Științe în clasele primare. În Didactica pro, 2010, Nr.2, p.46-52.
13. Vrednic N. Formarea conștiinței ecologice – imperativ al timpului. În: Didactica Pro, 2003, Nr.6 (22), p.7-9.

PROBLEMELE ECONOMICE ȘI ECOLOGICE ACTUALE ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII DURABILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: REALIZĂRI ȘI PERSPECTIVE

Valentin AȘEVSCI, Aurelia CRIVOI, Aliona LÎȘÎ

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

The article describe the promotion of green Economy în the Republic of Moldova which is coordinated by the interministerial Working Group on sustainable and green Economy and it is focused on the development of Road Map on Green Economy energy efficiency, organic agriculture sustainable production and consumption greening SIMES, RECP sustainable transport, green citios, green Office, green Meeting etc) implemented within the EUEaP GREEN Program (NEP, OECD, UNECE and UNITAR).

Cuvinte cheie: economie verde, dezvoltare durabilă, producere și consum durabil, Bioeconomie, Eco-Economie.

Conceptul de dezvoltare de Ecoeconomie marchează o etapă nouă – trecerea de la modelul de dezvoltare care tratează protecția mediului drept o povară economică, spre un model care folosește protecția mediului ca una din prioritățile stringente de creștere a economiei. Ecoeconomia trebuie percepută în contextul dezvoltării durabile și al reducerii sărăciei ca unul dintre mecanismele de bază în atingerea dezvoltării durabile și ca un mijloc de utilizare eficientă a resurselor și energiei, de aplicare a tehnologiilor mai pure, cu emisii de carbon și poluare redusă și de minimizare considerabilă a riscurilor de mediu.

Promovarea conceptului economiei (economiei verzi) în Republica Moldova se va realiza prin integrarea principiilor economiei, protecției mediului și adaptării la schimbările

climatice în documente de politici sectoriale astfel încât până în anul 2020 acestea să fie integrate prioritar în instruire, transport, construcții, comerț, servicii și alte domenii de dezvoltare social economică a țării. Acest proces presupune modificarea modelelor de producție și consum durabile iar schimbarea se poate face cu ajutorul reglementelor legislației naționale și internaționale, fiscalității, al deciziilor juridice, al solicitărilor din partea publicului etc.

Promovarea unei noi eco-economii în Republica Moldova în contextul Dezvoltării Durabile

Omenirea este în căutarea de noi soluții. Acest lucru se desfășoară de mai bine de o jumătate de secol, iar ea trebuie să se bazeze pe o nouă „revoluție” care este

necesar să aibă loc extrem de rapid, chiar sub ochii noștri. Este vorba de o „revoluție informațională” care militează pentru o societate a cunoașterii. Ea necesită transformări profunde de ordin economic, educațional, intelectual și psihologic.

Noua economie trebuie să se bazeze pe mijloace proprii, fie ele noi sau vechi dar care se află în un nou stadiu al cunoașterii. Noile tehnici și tehnologii țin de informatizare și vor determina o nouă configurație a economiei, care trebuie să se bazeze pe următoarele premise:

1. atâta vreme cât natura nu a avut oameni, ea nu a trecut prin situații de criză, și nici nu si-a distrus bazele materiale și energetice;

2. omul, prin desprinderea sa de legițele naturale, a alterat relațiile om-resurse, și nu s-a interesat de refacere, reciclare și autocurățire, așa cum a făcut natura înaintea sa;

3. dacă preluăm modelele naturii, atunci trebuie ca toate efectele negative să le preîntâmpinăm și anihilăm;

4. toată existența umană trebuie să fie concepută în condițiile specifice naturii, care funcționează pe baza unor circuite închise sau aproape închise (ca o spirală evolutivă strânsă), în care resursele trebuiesc folosite și recuperate cu pierderi minore, iar deșeurile să fie integral reutilizate;

5. folosirea noilor resurse materiale trebuie doar să completeze pe cele care sunt în circulație, dar și atunci fără a se depăși capacitatea de regenerare naturală a planetei;

6. trebuie să se renunțe la „misiunea civilizatoare” a omului asupra naturii, misiune care s-a dovedit catastrofală și să se acționeze în ideea că omenirea trebuie să accepte că sunt necesare schimbări importante de comportament pentru ca aceasta să se încadreze în parametrii de funcționare de care dispune planeta noastră;

7. este necesar ca omenirea să asigure o activitate coerentă la nivel planetar pentru a stopa creșterea continuă a efectelor negative declanșată de acțiunile omenirii de până acum, pentru a se ajunge la stoparea lor și apoi la descreșterea efectelor lor.

Noua economie trebuie să pornească de la o serie de principii care s-au conturat în numeroase studii realizate în ultimele decenii de către o pleiadă de oameni grupați în anumite cluburi (Roma, Budapesta ș.a.), sau care au acționat singuri ori în cadrul unor organisme internaționale și care, din rațiuni practice, reflectă cerințele și aspirațiile imediate ale omenirii în aceste momente de răscruce. Aceste principii pot fi sintetizate astfel:

1. Principiul existenței umane la nivelul planetei noastre în cerc închis;

2. Principiul reintegrării omului în natură;

3. Principiul de a nu face rău naturii;

4. Necesitatea păstrării și chiar a creșterii biomasei, biodiversității și bioproductivității planetei;

5. Principiul asigurării existenței permanente a resurselor necesare omenirii;

6. Principiul existenței concomitente a unor eficiențe economice, ecologice și sociale;

7. Principiul după care existența socială este interactivă cu mediul ambiant;

8. Necesitatea trecerii de la o creștere demografică necontrolată la cea bazată pe responsabilitatea fiecăruia de a se încadra în necesitățile sociale și potențialul economic real;

9. Principiul echității sociale;

10. Responsabilizarea guvernanților pentru modul în care gestionează și sporesc resursele în vederea asigurării viitorului generațiilor viitoare;

În această nouă economie omul și nevoile sale trebuie să fie precumpănitoare. Ea nu mai trebuie să se bazeze pe jocul cererii și ofertei de pe actuala piață economică, ci trebuie să deplaseze centrul său de greutate spre interesul tuturor, deci trebuie să promoveze o politică bazată pe nevoile colective, nu pe cele individuale. Ea trebuie să fie o societate a informației, o societate democratică bazată pe specialiști în diferite domenii, deci o societate teocratică care va asigura priorități în dezvoltarea învățământului și cercetării științifice.

Preocupările pentru dezvoltarea economică viitoare a omenirii au apărut mai de multă vreme iar perspectivele epuizării petrolului au accelerat acest proces, în sensul regândirii viitorului societății umane în epoca post-petrol.

Astfel s-a revenit la reanalizarea resurselor planetei. Și așa s-a ajuns la conceptul de BIOECONOMIE. El a apărut în urmă cu cca 5 ani. La conturarea și structurarea sa lucrează oameni din țări foarte diferite, ca de exemplu, din SUA, Canada, Australia, Anglia și

bineînțeles, specialiști din mai toate țările Uniunii Europene. Că încă suntem la început o dovedește chiar definiția sa, care se schimbă de la un moment la altul și care și nouă ni se pare incompletă [4].

Materialul pe care-l prezentăm în continuare se bazează pe lucrările conferinței „New Skills for a European Bioeconomy,” ținută la Bruxelles în noiembrie 2012.

Prin bioeconomie se înțelege „producerea de resurse biologice regenerabile și conversia lor în hrană, furaje, produse biologice și bioenergie. Ea include domenii ca agricultura, silvicultura, pescăria, producția de alimente, celuloză și hârtie, ca și părți din industriile chimică, biotehnologică și energetică” (Guy, 2012).

Bioeconomia pregătește epoca post-petrol, prin realizarea unui concept de multidisciplinaritate și interdisciplinaritate în viziunea unor activități în lanț, care leagă producerea de resurse biologice regenerabile de sistemele economice care le transformă în bunuri și surse noi de energie, dar care trebuie să țină cont necondiționat de mediul ambiant. Pentru aceasta în conceptul de bioeconomie conlucrează învățământul, educația, cercetarea, activitatea de inovare, agricultura și mediul în toată complexitatea sa (fizico-chimic, biologic și ecologic), dar și diferitele sisteme ecologice de pe sol și din ape, tot mai numeroase sectoare industriale. În acest fel se asigură o economie durabilă. Este deci vorba / se poate vorbi de o etapă/ fază nouă în dezvoltarea mai vechiului concept de dezvoltare durabilă, prin punerea în prim plan a resurselor biologice, cu tot

corolarul lor de aspecte și pe valorificarea acestora grație celor mai noi cuceriri ale științei din toate domeniile sale.

Bioeconomia implică schimbări profunde politice, legislative, sociale de educație, morală, o intensificare a schimbului de informații între oamenii implicați în această activitate, crearea unor colective de cercetare mixte pe plan internațional, dar și crearea unui învățământ modern, adecvat noii viziuni economice.

Bioeconomia are deci un viitor previzibil, în care rafinările de petrol vor fi înlocuite de biorafinării, în care biomaterialele regenerabile brute vor înlocui pe cele realizate prin procedee chimice, folosindu-se materiale fosile neregenerabile, în care se revine, pe o treaptă calitativ superioară, la produse naturale din care se fac alimente, produse de uz comun și bunuri diverse. Un aspect important este acordat recuperării deșeurilor, refolosirii și reciclării lor la maxim și păstrării calității mediului, astfel încât acesta să poată asigura producția de bunuri materiale regenerabile pe timp nelimitat.

Bioeconomia se inspiră din procesele naturale, folosește mult mai mult energia solară și caută să deruleze procese fără rezidii.

Bioeconomia se implică pentru realizarea unor producții mai mari variate de resurse biologice regenerabile pentru crearea de tehnologii noi, adăugarea de plus valoare la produse prin inovări noi în științele vieții și prin crearea de laturi noi de bunuri în economie, prin evitarea la maxim a poluării

și dezvoltarea unor sisteme noi de protecție a mediului [4].

Bioeconomia poate oferi omenirii:

- securitatea alimentară,
- o gestionare mai bună și pe timp îndelungat a resurselor naturale regenerabile,
- reducerea dependenței de resursele neregenerabile,
- o economie mai echilibrată,
- atenuarea și adaptarea societății umane la schimbările climatice,
- crearea de noi locuri de muncă în industrii noi sau modificate,
- un nou mod de viață

Realizarea unei bioeconomii reale necesită:

- elaborarea unui plan de creare și de implementare a bioeconomiei,
- realizarea unor programe de cercetare coerente în toate domeniile implicate,
- desfășurarea unei politici coerente de aplicare,
- schimbări în legislațiile naționale și internaționale,
- investiții mari în cunoaștere, inovare și activitate participativă,
- dialog de informare cu societatea,
- programe de educație multidisciplinară orientate în scopul creării de noi specialități pentru implementarea bioeconomiei,
- crearea de infrastructuri noi,
- cooperare internațională, în schimb intens de informații,
- dezvoltarea activităților bioeconomice pe circuite, cu interacțiuni și retroacțiuni de autoreglare,

- stimularea inovației sociale.

Bioeconomia va deveni o componentă importantă a dezvoltării durabile, deoarece ea are impacte favorabile asupra mediului, asupra activităților economice și asupra vieții sociale în ansamblul ei.

Experții din Comunitatea Europeană au estimat că bioeconomia se poate realiza destul de rapid. De pe acum termenul limită pentru ajungerea ei la maturitate este prevăzut a fi anul 2030, când benzina va fi înlocuită cu biocombustibil în proporție de 68%, când bioeconomia va crea 1,18 milioane de noi locuri de muncă, când se va realiza o producție prin bioeconomie în valoare de 62 miliarde de euro în inginerie domestică, în construcții și produse alimentare. Concomitent se prevede că emisiile de dioxid de carbon se vor reduce cu 54 % [4,6,7].

Probleme și soluții privind Eco-economia și dezvoltarea durabilă în Republica Moldova

Despre dezvoltarea durabilă și implicațiile ei asupra oamenilor și mediului am tratat în anumite lucrări științifice [1]. Față de cele expuse atunci, aducem câteva completări pe care le facem ca rezultat al conceptului de Eco-economie introdus de Lester Brown (2002) și de conceptul mai nou de bioeconomie.

După 30 de ani de activitate în domeniul supravegherii la nivel global al economiei mondiale și al modului în care sunt utilizate resursele umane și cele naturale de substanțe și energie, L. Brown constată că:

- există o mare discrepanță între teorie și fapte în derularea acțiunilor privind implementarea conceptelor de dezvoltare durabilă;

- actuala economie, așa cum este ea concepută acum va duce cu siguranță la un colaps economic, ecologic și social.

- actuala economie ține seama numai de cerințele pieței, iar aceasta nu ține seama de numeroși alți parametri calitativi și ecologici; totodată ea subvaluează prețul produselor, al serviciilor și costurile refacerii mediului deteriorat de numeroasele activități umane, lipsite de o viziune realistă și de perspectivă. El ajunge la concluzia să „prin eforturile noastre lipsite de perspectivă, de susținere a economiei globale așa cum este ea acum, noi epuizăm capitalul natural al planetei „(Brown,2002).

Acest lucru l-a sesizat și L. Brown, care arată că „politicile economice actuale, cele care au produs extraordinara creștere a economiei mondiale sunt cele care determină distrugerea sistemelor suport ale economiei mondiale; de aceea aceste politici sunt acum falimentare”(Brown,2002). Și tot el conchide: „Deficitele ecologice sunt cele care amenință viitorul pe termen lung”. El ajunge la următoarea concluzie: „Restucturarea sau declin... Economia trebuie să fie integrată în ecologie

Această opțiune reflectă realitatea, deoarece economia este un subsistem al ecosistemului planetar... Formularea unei politici economice de succes este cea care va respecta principiile ecologice” (Brown,2002). În aceeași lucrare (intitulată sugestiv „Eco-economie – crearea unei economii pentru planeta noastră”) autorul a demonstrat că în

prezent nu mai există nici-o altă alternativă la restructurarea economiei dacă se vrea cu adevărat o continuare a progresului economic. Considerând că suntem la limita dincolo de care economia poate cădea în haos, el a propus o strategie în timpul rămas disponibil.

După L. Brown conceptele eco-economiei (noi subliniem – ale bioeconomiei) sunt următoarele:

- schimbarea bazei de resurse energetice (trecerea de la carburanții fosili, la resursele energetice regenerabile naturale – vânt, soare, energie geotermală, maree, hidrojeni și apă).

- reproiectarea economiei materialelor pe principiile recuperării și reciclării,

- retehnologizarea generalizată pe baze ecologice, refacerea și creșterea productivității terenurilor agricole (refacerea bonității solurilor, schimbarea actualelor tehnologii agricole, restructurarea economiei proteinelor, economisirea și un mod nou de redistribuire a produselor),

- protejarea produselor și serviciilor forestiere (prin plantații de arbori repede crescători, recuperarea și reciclarea celulozei, creșterea gradului de folosire a materialului lemnos),

- reproiectarea orașelor (clădiri, transport, spații verzi) care sunt pentru oameni, nu pentru mașini.

Brown propune următoarele căi de urmat (la care noi avem o serie de dubii, deoarece această cale trebuie discutată și perfecționată de specialiști din domenii cât mai variate și în o viziune pe termen lung, nu

având în minte numai conceptele actuale ale concurenței);

- stabilizarea populației umane,
- restructurarea economiei mondiale,
- utilizarea eco-certificatului tuturor produselor,

- o restructurare fiscală,
- realizarea unei educații ecologice pentru o nouă economie prin toate mijloacele.

Brown a dat câteva exemple de activități actuale pe care le consideră de seces și profesii care se vor extinde în viitor.

Faptul că omenirea începe să recunoască necesitatea luării unor măsuri este dovedit de preocuparea pentru refacerea masivelor forestiere în diferite țări în care acestea au fost mai grav afectate.

Pentru realizarea acestui nou tip de dezvoltare L. Brown (2011) a identificat 11 indicatori ecologici, deci 11 tendințe care trebuiesc urmărite permanent, tendințe care sunt foarte departe de conceptele economice actuale, dar care direct sau indirect, pot duce la dereglarea economiei mondiale sau aducerea sa într-un colaps ireversibil. Acești indicatori sunt:

1. *Rata de creștere a populației umane* pe plan local, regional și global. Acest indicator trebuie cunoscut deoarece de el depind ratele de fertilitate și de mortalitate, intensitatea migrației oamenilor din o regiune săracă spre una bogată, intensitatea procesului de urbanizare, eficiența activităților de scădere a ratei natalității, cauzele mortalității, procentul populației active din cadrul unei națiuni,

nivelul de educație și de sănătate, eficiența programelor de planificare familială etc.

2. *Ritmul de creștere economică* la nivel local, de țară, regional, global, al țărilor dezvoltate din punct de vedere economic și al celor rămase în urmă, pericolul unor prăbușiri economice, stabilirea economiei în general

3. *Ritmul creșterii recoltelor de cereale*, deci posibilitatea omenirii de a hrăni un număr tot mai mare de oameni. Această creștere este dependentă de condițiile climatice, existența și intensitatea exploatarea terenurilor agricole, capacitatea și tehnologiile de irigare a culturilor, scăderea pericolului apariției bolilor și dăunătorilor. O scădere a producției de cereale determină creșterea de prețuri, fluctuații ample în economie, dependența de hrană de la alte state, circulația accentuată a produselor agricole (inclusiv a produselor de carne și a altor produse alimentare), nesiguranță economică la nivel statal și regional etc.

4. *Scăderea producției piscicole și dezvoltarea acvaculturii*. Până în urmă cu 20 ani producția de pește a planetei se baza aproape exclusiv pe pescuit (deci pe „vânătoare” în mediul acvatic). Tot cam de atunci a luat avânt acvacultura, care poate compensa reducerea tot mai accentuată a cantității și calității peștelui oceanic și a celui dulcicol. Producția piscicolă regională și globală este un indicator, deoarece carnea de pește, alături de cea de păsări, este cea care tinde să înlocuiască pe cea de porc sau de vită, a cărei producere este limitată de imposibilitatea extinderii pășunilor și de cea a ocupării

terenurilor agricole destinate producerii de furaje pentru animale.

5. *Restrângerea suprafețelor împădurite*. Suprafața totală a pădurilor este un indicator cheie sănătății planetei, deoarece este cunoscut rolul pădurilor în regularizarea climei, bilanțul hidrologic, stabilizarea solurilor, reciclarea nutrienților, aportul de oxigen pentru atmosferă, reducerea proceselor erozionale, ca și pentru ecologia globală a planetei noastre. Consumul de lemn tot mai crescut pentru satisfacerea diferitelor nevoi ale omenirii determină o accelerare a tăierii pădurilor, care la rândul lor stimulează apariția proceselor erozionale, degradarea solurilor, intensificarea scurgerilor de ape de pe versanți, reducerea biodiversității ecosistemelor forestiere etc.

6. *Carența de apă dulce*. Creșterea demografică a omenirii este pentru nevoile umane, pentru agricultură și pentru dezvoltarea industrială cantități sporite de apă pe care societate o ia din apele dulci de suprafață și din cele subterane, dar pe care le returnează cu *debite* mai scăzute și foarte poluate. Cheltuielile privind epurarea și autoregenerarea calității apelor sunt tot mai mari și grevează economia, deoarece se aplică principiul poluatorul plătește”.

7. *Cantitatea emisiilor de dioxid de carbon*. Dezvoltarea industrială a transporturilor, consumul exagerat de carburanți fosili determină emisii tot mai ridicate de gaze, între care CO₂ are importanța cea mai mare. Prezența sa este una din cauzele majore ale procesului de încălzire globală. Cantitatea emisiilor de CO₂ a crescut de 4 ori în ultimii

50 ani, iar capacitatea vegetației pământului, îndeosebi a celei forestiere, ca și a extinderii proceselor de deșertificare de a contrabalansa acest proces, s-a diminuat considerabil.

8. *Creșterea temperaturii globale.* Semnalată de specialiști de mai multe decenii, devine pentru omenire tot mai evidentă. Ultimii ani se caracterizează prin călduri excesive, creștere a frecvenței și amplitudinii uraganelor și a taifunurilor, se intensifică fenomenul „EL Nino”, apare pericolul modificării curenților oceanici etc. Esențiale pentru încetinirea acestui proces sunt reducerea consumului de carburanți fosili, trecerea la realizarea altor forme de energie (a celor neconvenționale), reducerea pierderilor de energie termică provenite din diferite activități umane, realizarea și reîmpăduriri masive, îndeosebi, acolo unde pădurile au fost reduse prea mult (îndeosebi în regiunile tropicale), extinderea și menținerea covorului vegetal pe suprafețe cât mai mari.

9. *Intensificarea procesului de topire a ghețarilor.* Acest proces generat de încălzirea globală și de creșterea poluării din aer, determină reducerea calotelor glaciare polare, scurtarea limbilor ghețarilor veșnici, scurtarea perioadelor în care zăpezile și gheața acoperă zonele montane. Urmările cele mai periculoase ale acestui proces sunt creșterea nivelului mării și a oceanului planetar (deci acoperirea unor suprafețe terestre imense în care acum se practică agricultura și în care se află cele mai multe orașe), schimbarea direcției unor curenți oceanici, apariția unor schimbări climatice cu consecințe imprevizibile, reducerea albedoului la nivel planetar,

accelerarea procesului de încălzire globală etc.

10. *Avântul producției de energie neconvențională.* Extinderea și diversificarea noilor surse de energie care nu se bazează pe consumul de carburanți fosili are un rol benefic în reducerea emisiilor de gaze și de noxe. Acest indicator eco-economic este reprezentat prin procentul de energie neconvențională utilizat de fiecare țară din energia totală utilizată.

11. *Producția de biciclete.* În conceptul lui L. Brown producția de biciclete și utilizarea lor pe plan local indică trecerea de la transportul mecanizat la cel personal, accesibil tuturor, care nu necesită mult spațiu, drumuri special construite, reduce accidentele, stimulează revenirea oamenilor la natură, deci favorizează și sănătatea oamenilor.

Concluzii

1. Indicatorii prezenți mai sus sunt diverși și totodată greu cuantificabili datorită complexității și modului în care acestea se interconectează ca și a efectelor lor. Ei oglindesc starea economică actuală din Republica Moldova precum și tendințele trecerii la o eco-economia viitorului. În plus ei evidențiază și starea de sănătate a omenirii dar și calitatea mediului ambiant.

2. Starea indicatorilor de calitate și cantitate în baza indicatorilor eco-economiei verzi, precum și sistemelor de monitorizare este un avantaj, însă acestea nu pot fi folosite adecvat în cazul în care accesul la informații, calitatea informației, colectarea și schimbul

de date și conlucrarea între instituții nu este eficientă.

3. Elaborarea, consultarea și aprobarea planului complex de măsuri pentru promovarea eficientă a Ecoeconomiei verzi are ca

obiecții prioritare – lansarea unui program național de coordonare și implementare corespunzătoare, care va permite atingerea obiectivelor Ecoeconomiei verzi în Republica Moldova.

Bibliografie:

1. Așevschi V. 2012. Management Ecologic și dezvoltare durabilă. Ed. tipogr. Foxtrot SRL, Chișinău p. 270
2. Brown L.R. 2002. Eco-economie, crearea unei economii pentru planeta noastră. Ed. Tehnică. București p.325
3. Brown L.R., 2011. Lumea pe marginea prăpastiei. Cum să prevenim calapsul ecologic și economic. Ed. Tehnică, București. p. 375
4. Godeanu S.P., 2013. Ecologie aplicativă. Ed. Academiei Române, București. p. 790
5. Strategia de mediu în Republica Moldova 2014 Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr 3.1 din 21.04.2014.
6. Materialele Conferinței Ministerilor de Mediu de la Batumi, 8-10 iunie 2016
7. Programe ONU pentru Mediu (UNEP): Economia verde: <http://web.unep.org/greeneconomy>. Anul 2015

RELAȚIA DINTRE PROTECȚIA MEDIULUI ȘI STAREA DE SECURITATE ECOLOGICĂ A POPULAȚIEI

Valentin AȘEVSCI, Aurelia CRIVOI, Elena MOȘNOI, Iurie BACALOV,
Elena CHIRIȚA, Iulian PARA, Ilona POZDNEACOVA, Adriana DRUȚA,

Universitatea de Stat din Moldova,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

The state of the environment is one of the priority and fundamental issues of humanity. At present, mankind is particularly concerned about the danger of exhaustion of natural resources, the increased risk of pollution and the impact of environmental imbalances on health, the decline in environmental quality, and the huge industrial and radioactive waste stocks.

Keywords: ecology, pollution, environmental protection, health, natural resources.

Starea mediului ambiant reprezintă una din problemele prioritare și fundamentale ale umanității. Actualmente, omenirea este preocupată în mod special de pericolul epuizării resurselor naturale, de creșterea riscului poluării și de impactul dezechilibrului ecologic asupra sănătății, de scăderea calității mediului ambiant, de stocurile uriașe de deșeuri industriale și radioactive.

Transformările tehnologice ale mediului din anii postbelici sub influența factorului antropogen au dus la diverse modificări cu efecte nefaste asupra sănătății umane. Grație dezvoltării științei au fost elaborate noi metode de producție, tehnologii de vârf deosebit de eficiente, însă cu consecințe grave pentru sănătatea omului. Deoarece în prezent nu există suficiente resurse financiare pentru

soluționarea în scară planetară a problemelor de mediu, e foarte important ca fiecare țară aparte să abordeze aceste probleme în mod prioritar. Statistica maladiilor din ultimii ani din Republica Moldova, și în deosebi din municipiul Chișinău este un argument serios pentru acordarea unei atenții deosebite problemei impactului mediu-sănătate [2].

Protecția mediului înconjurător și folosirea rațională a resurselor naturale constituie una dintre problemele globale ale societății la etapa actuală, care determină nu numai nivelul de dezvoltare social-economică a Republicii Moldova, dar și condițiile de existență ale generației viitoare. Problema mediului înconjurător preocupă lumea întreagă, indiferent de hotarele administrative și politice, de nivelul dezvoltării economice și de nivelul de viață a populației. Calitatea

vieții devine o sferă de preocupare a oamenilor de știință nu numai în țările cu un grad înalt de dezvoltare, dar și în țările „lumii a treia”.

În centrele populate, caracteristice printr-un grad înalt de dezvoltare economică și tehnică poluarea mediului ambiant: aerul, apa, solul – este strâns legată de particularitățile modului de viață. Într-un mod, sau altul, fiecare persoană contribuie la poluarea mediului ambiant, și în același rând suportă consecințele ei. Felul de construire a orașelor, de organizare a transportului, de obținere a energiei termice și electrice, a produselor industriale, folosire a lor și în ce mod se îndepărtează resturile acestora reprezintă factorii ce condiționează poluarea elementelor mediului înconjurător, de unde survin multiplele modificări ale interrelației om – biosferă [11].

Omul ca ființă biologică și socială produce deșeuri proprii existenței și activității sale, care sunt în continuă creștere. Se apreciază că populația actuală a globului, 6 miliarde de locuitori, produce o poluare a mediului mult mai accelerată de cât ar fi produs-o 40 miliarde de oameni în condițiile epocii de piatră. Cantitatea de deșeuri pe cap de locuitor cât și diversitatea acestora sunt în continuă creștere. Specialiștii prevăd că volumul deșeurilor crește mai rapid decât masa lor.

Mediul este supus unui presant impact chimic, care afectează atât sanogeneza sa cât și sănătatea viețuitoarelor, în special a omului, ființa superioară biologic, dar și atât de vulnerabilă. Un risc deosebit îl reprezintă

anti-dăunători și substanțele fertilizate de agricultura intensivă. Pesticidele reprezintă o accentuată toxicitate precum și o înaltă selectivitate în privința dăunătorilor de origine vegetală și animală. Ca urmare a contaminării apei, solului, aerului, riscul chimic pe care îl comportă se alimentează din an în an ca urmare a efectului de concentrare în organele vitale ale viețuitoarelor. Fertilizantii chimici oferă posibilitatea creșterii spectaculoase a recoltei la hectar. Riscul chimic derivat din folosirea lor este dat de posibilitatea prin care elementele fertilizante, neabsorbite de culturi, pot să ajungă până în pânza de apă freatică impurificând-o sau în apele de suprafață (lacuri, râuri), unde crește probabilitatea eutrofizării acestora [1].

Dezvoltarea producției a condus la poluarea mediului ambiant, transformând suprafețele întinse într-un peisaj dezmoștenit și trist, ca urmare a ignorării exigențelor s-a ajuns la stabilirea capacității de autopurificare a sistemelor naturale ale Terrei. De la revoluția industrială și până în prezent, fie din lipsa cunoștințelor adecvate [3], fie din interesele unilaterale, imediate, resursele naturale au fost exploatate nemilos și au fost denaturate cu substanțe nocive, ale căror efecte abia acum se resimt pe deplin în anumite zone ale lumii.

Conștientizând epuizarea resurselor terestre, omul și-a îndreptat speranțele spre bogăția mărilor și oceanelor. Cu timpul, omul a transformat oceanul planetar într-un depozit de deșeuri de substanțe toxice. În felul aceasta, omul s-a îngădit de propria sa activitate [16]. Deoarece există un singur

Pământ, conservarea mediului ambiant, menținerea echilibrului în toate sistemele ecologice trebuie să facă parte din responsabilitatea și obligația morală a tuturor generațiilor, guvernelor și organizațiilor neguvernamentale.

Aspectele negative ale poluării mediului [8] se cunosc destul de bine în prezent, iar perspectivele lor în viitorul apropiat sunt sesizabile. Protecția mediului înconjurător se conturează din ce în ce mai precis ca fiind una din soluțiile de salvare a celui mai important capital – Pământul. Secolul al XX-lea se înscrie ca o perioadă în care omul a devenit un puternic factor de transformare a mediului. Atitudinea pe care omul o va adopta în viitor față de natura-mamă va puncta viitorul biosferei și însăși existența omului ca ființă biologică [15]. Este necesar ca cerințele omului să nu depășească posibilitățile de regenerare și de autopurificare a biosferei, ceea ce presupune un act de conștientizare a consecințelor pe termen lung a activității antropice.

Se poate afirma cu certitudine că influența omului asupra mediului ambiant a condus la schimbări în sistemul imun și adaptativ al biosferei. Se observă abateri ale echilibrului ecologic, creșterea frecvenței îmbolnăvirilor de cancer, boli infecțioase, alergii, scăderea cantității și calității apei, scăderea sanogenezei mediului [12].

Este deja cunoscut faptul că calitatea mediului înconjurător direct sau indirect acționează asupra sănătății populației. Problema ecologică de bază a Republicii Moldova – impurificarea majoră a mediului

ambiant, rămâne destul de alarmantă, chiar cu unele încercări de a ameliora situația în această direcție. Într-o măsură oarecare, în ultimii ani, s-a micșorat poluarea solului în republică. Acest fapt se datorează micșorării utilizării în agricultură a pesticidelor și îngrășămintelor minerale. În rezultatul cartografierii agrochimice s-au stabilit anumite zone cu „anomalii chimice” ale solului ce se caracterizează printr-un conținut mare de fluor, fosfor, nitrați. Toate acestea, desigur influențează calitatea produselor agricole și sănătatea oamenilor.

Astfel solurile cu o concentrație sporită de fluor și fosfor sunt întâlnite pe larg la sudul republicii, cu concentrația majoră de cupru în centrul republicii, ceea ce este rezultatul utilizării neraționale a îngrășămintelor în agricultură. Zone majore de sol cu cantitatea mărită de nitrați se observă împrejurul complexelor animaliere [13]. În republică au fost construite aproximativ 620 de instalații de epurare, inclusiv 30 de instalații complexe orașenești, dintre care funcționează doar mai puțin de 50%. Ca rezultat în fiecare an în rețeaua râurilor sunt eliminate aproximativ 532 mln. m³ incomplet purificate și 7,2 mln. m³ fără o oarecare purificare.

O mai mare acțiune impurificatoare a resurselor acvatice o au revărsările întâmplătoare, accidentale. În afară de aceasta serviciul „Hidrometeo” în fiecare an determină un număr mare de cazuri de impurificare majoră [6]. Despre calitatea nesatisfăcătoare a resurselor acvatice ne vorbește și acel fapt, că stațiile sanitaro – epidemiologice determină

în fiecare a doua probă de apă din sursele subterane și de suprafață, o abatere de la cerințele sanitaro - igienice și indicii compoziției chimice [4]. Iar după indicii bacteriologici normele sunt depășite în fiecare a treia probă. De asemenea e mărită cantitatea de nitrați și nitriți în apele subterane, fapt alarmant în legătură cu aceea că 55% din populația republicii locuiește la țară și 83% din ei consumă apă din fântâni.

Poluarea mediului ambiant nu poate să nu influențeze producția agricolă. Astfel, în fiecare an, în 20-25% de probe colectate se determină urme de diferite pesticide și până la 10% cu nitrați, dintre care 1-1,5% sunt poluate în proporții ce depășesc anumite concentrații limite. De regulă, din treizeci de probe se determină aproximativ în două - urme de pesticide.

Fiecare etapă istorică, fiecare orânduire socială își pune amprenta specifică asupra naturii și a ansamblului peisajului umanizat, ca urmare a modului diferit în care se desfășoară relațiile omului cu natura. Caracteristicile epocii noastre sunt date de dezvoltarea tehnică, economică și politică. Unul dintre aspectele de ansamblu este cel al omenirii ajunse într-un înaintat studiu de civilizație care prin puterile date de tehnica contemporană, domină natura în manifestările ei obișnuite, dar nu și în cele excepționale [5]. Se adaugă modificările continuu în perioada istorică a relațiilor om-societate, care imprimă mobilitatea extraordinară a individului. Caracteristicile esențiale ale stadiului actual al civilizației umane sunt deci: industrializarea, urbanizarea și traficul auto-rutieră.

Transporturile sunt considerate în prezent una dintre cele mai importante surse de impurificare atmosferică [10]. Automobilele consumă mari cantități de oxigen (un singur autoturism consumă la 1000 km o cantitate de oxigen necesară unei familii de 4 persoane pe timp de un an) și emană hidrocarburi, oxid de carbon, oxizi de azot și plumb. Toate aceste au dus la aceea că în prezent la populația din Moldova se detestă un disbalans [9] în indicii imunologici (30%, de la normă), s-au majorat numărul maladiilor patologice a căilor respiratorii, aparatului locomotor, maladiilor infecțioase și mortalitatea cauzată de ciroza ficatului și cancer.

Pericolul influenței antropice asupra mediului ambiant are în bază reacția de răspuns a biosferei, care este lentă, cumulativă în timp, în funcție de caracterul interacțiunii. Unele probleme ecologice apar ca o consecință a creșterii intensive a natalității, în unele regiuni ale globului. Fiecare specie posedă un anumit potențial biotic. În lumea plantelor și animalelor, natalitatea [16] se supune în principal unor reguli genetice, fiziologice, marcate de lupta pentru existență. Presiunea mediului ambiant asupra potențialului biotic al unei specii se face din ce în ce mai mult simțită.

Existența omului ca ființă biologică este strâns legată de calitatea mediului ambiant, iar creșterea populației este limitată de următorii factori: habitatul; asigurarea substanțelor nutritive necesare pentru menținerea proceselor de activitate vitală; dezvoltarea consumatorilor tipici ai ecosistemului; canti-

tatea și viteza de acumulare în mediu a substanțelor toxice dăunătoare pentru activitatea vitală.

Luând în considerație relațiile de feedback stabilite între starea sănătății oamenilor și starea mediului ambiant, se evidențiază ideea, că pe om îl copleșește pericolul [16] unor boli infecțioase virotice și tumorale. Omul devine ținta reversului influenței sale asupra mediului, ca rezultat al apariției unor factori nefavorabili: intensificarea radiației solare, contaminarea chimică a aerului, apei, solului și a unor produse alimentare, contaminarea radioactivă, fenomene de schimbare a climatului [14], utilizarea nerațională a rezervelor naturale, instabilitatea ecosistemelor ambiante etc.

Paralel cu creșterea populației, cresc și cerințele societății care conduc la necesitatea ridicării hiperexponențiale a volumului producției industriale și agricole. În prezent se constată că dublarea producției de energie are loc la fiecare 7-10 ani, iar volumul producției industriale și agricole se dublează fiecare 30-35 ani. Utilizarea intensivă a resurselor naturale a condus la creșterea cantităților de deșeuri, micșorarea fertilității solului, contaminarea termică și chimică a mediului ambiant [7].

Pe teritoriul Republicii Moldova poluarea mediului înconjurător ridică serioase probleme ecologice [14]. Practic toate componentele mediului sunt poluate într-o măsură considerabilă, ceea ce contribuie la contaminarea produselor agricole și lasă amprente serioase asupra sănătății oamenilor. Conform datelor publicate în ultimii

ani de Ministerul Mediului, Republica Moldova ocupă primul loc printre raioanele economice ale fostei URSS privitor la poluarea solurilor, locul trei privitor la poluarea apei și locul șapte [13] privitor la poluarea aerului. Particularitățile regionale ale problemelor ecologico-economice din Republica Moldova sunt în strânsă legătură cu influența extrem de mare a activității agricole asupra mediului ambiant. În Republica Moldova, la o unitate de suprafață, comparativ cu valoarea medie pe fosta Uniune Sovietică, sunt: de 7,8 ori mai multe investiții capitale, fonduri fixe, produse industriale; de 7,3 ori mai multe autostrăzi; de 5,3 ori mai multe căi ferate, de 15 ori mai multe produse agricole. În timp ce gradul de asigurare cu apă este de 9,3 ori mai mare decât media, consumul de apă proaspătă depășește de 3,1 ori nivelul mediu din CSI.

Folosirea irațională a îngrășămintelor minerale [9] și a pesticidelor a condus la modificarea echilibrului elementelor chimice de bază. În unele raioane se semnalizează anomalii geochimice ale solului cu surplusuri de fluor, fosfor și cupru. Anual se elimină în atmosferă, la nivelul Republicii Moldova, circa un milion tone de noxe, din care 60% provin din gazele de eșapament ale autovehiculelor, în paralel, se obțin anual 4,87 mln. tone deșeuri, din care 225 mii tone sunt toxice, jumătate din numărul fântânilor noastre conțin nitrați în cantități excesive [1].

Un pericol deosebit pentru sănătatea omului îl constituie bazinele de acumulare a dejecțiilor din complexe de creștere a animalelor. În Republica Moldova, concentrația

unor substanțe în mediu depășește de 6-8 ori valoarea maximă admisă. În orașe, instalațiile de purificare sunt în permanență supraîncărcate, fapt care face o bună parte din apa poluată să fie frecvent revărsată în mediul ambiant. Un factor important în poluarea mediului revine activității urbane.

Situația ecologică din agricultura Moldovei [4] prezintă particularități locale care își aduc o largă contribuție în cadrul crizei ecologice naționale, care de altfel prezintă și un caracter de transfrontieră. Poluarea mediului înconjurător prezintă ca factor important deșeurile solide eliminate de întreprinderile industriale, în special, șlamuri ale industriei galvanice, care conțin cantități relativ mari de metale grele toxice. Printre cei mai nocivi poluanți ai atmosferei se enumeră oxizi de azot și oxizii de sulf, care se transformă cu ușurință în acizi și stau la baza fenomenului de producere a ploilor acide.

Starea gravă a atmosferei în Republica Moldova [14] aflată în prag de catastrofă ecologică, necesită elaborarea unor tehnologii eficiente din punct de vedere tehnic și economic, de captare a oxizilor de azot din gazele care se evacuează în atmosferă. Depășind limitele capacității de asimilare specifice naturii, agenții poluanți se răspândesc cu ușurință în apă, sol, aer, dezvoltând și propagând unul dintre cele mai grave pericole [13] cu care se confruntă civilizația modernă. Prin activitatea sa generală, insuficient controlată și neadaptată în întregime la realitățile naturii ambientale, omul amenință echilibrul ecologic și însăși existența sa pe Pământ.

Necesitatea gestionării reiese din funcția ecologică a statului. Scopul constă în armonizarea relațiilor între societate și natură cât și asigurarea corelării intereselor economice a societății cu menținerea și ameliorarea calității mediului înconjurător [3]. Gestionarea constă în stabilirea scopurilor de bază atât pentru instituții de stat cât și pentru agenții economici în utilizarea rațională a resurselor și mediului. Gestionarea are un șir de funcții de bază:

1. Planificarea ecologică, care constă în elaborarea planurilor de măsuri și utilizarea resurselor naturale.
2. Reglementarea activității ecologice a resurselor naturale și mediului, înconjurător.
3. Autorizarea resurselor naturale, normarea poluării mediului.
4. Prognosticarea ecologică, evaluarea tendințelor modificării mediului și a securității ecologice.

În scopul prevenirii degradării e necesar ca un organ de stat să protejeze sau să prevină: dirijarea cu activitatea protecției resurselor naturale; coordonarea activității de protecție a resurselor naturale; dirijarea cu studiile științifice aplicative; organizarea cooperării internaționale; funcționarea monitorizării ecologice. Funcționarea gestionării se realizează prin intermediul totalității de instituții de stat la diferit nivel.

În Republica Moldova, managementul resurselor naturale este realizat de câteva instituții de Stat. Parlamentul definește principiile politicii de mediu și determină limitele exploatarei resurselor naturale. Guvernul este

responsabil pentru implementarea politicii naționale în domeniul protecției mediului, prin intermediul unor agenții de stat: dintre care Ministerul Ecologiei și Resurselor Naturale; Ministerul Sănătății, Concernul de Stat „Apele Moldovei”, Asociația de Stat „Geologia Moldova” au un rol deosebit de important [4].

Sarcinile principale ale Ministerului Ecologiei și Resurselor Naturale cuprind: elaborarea și implementarea politicii de stat în domeniul protecției mediului înconjurător [13] și folosirii resurselor naturale, controlul de stat asupra folosirii resurselor naturale și stării mediului, expertiza și monitoringul mediului, organizarea protecției ecosistemelor naturale și landșaftelor, aprobarea limitelor legislative și normative în domeniul protecției mediului.

Autoritățile locale cu agențiile de mediu și cele sanitare determină condițiile de exploatare a resurselor naturale (apă, aer, sol, flora și fauna), asigură controlul respectării regimului fâșiilor de protecție, elaborează programe locale în scopul menținerii calității apei și protecției sănătății populației. Actuala bază legislativă în domeniul managementului și protecției mediului reflectă [16] particularitățile perioadei de tranziție prin care trece țara. O parte din actele normative și legislative în vigoare au fost adoptate în perioada economiei centralizate, altele au fost elaborate și adoptate după ce Moldova a devenit independentă și s-a orientat spre un sistem politic democratic și o economie bazată pe relații de piață.

Folosirea rațională a resurselor naturale și mai ales a apei, resurselor funciare în majoritatea localităților rurale se face fără vre-o autorizație specială și trebuie să se conformeze necondiționat directivelor autorizațiilor sanitare de stat și reglementărilor cu privire la folosirea rațională și protecția resurselor naturale. Autorizațiile locale trebuie să elaboreze condițiile de folosință generală a resurselor naturale, reieșind din principiul utilizării lor durabile.

Sunt numeroase argumente ce ar putea fi reprezentate în vederea demonstrării faptului că protecția mediului influențează starea de securitate. Noi subliniem doar, că protecția mediului ambiant contribuie la realizarea securității, prin influența pozitivă a creșterii produsului [12] național brut, indicator esențial în ceea ce privește aprecierea puterii de apărare a unui stat; menținerea la cote ridicate a capacității de muncă a cetățenilor, asigurarea protecției resurselor naturale ale națiunii; păstrarea resurselor fundamentale – aerul, apa și solul – în formă și proporțiile necesare existenței și bunăstării oamenilor.

Având în vedere pericolozitatea riscurilor de natură ecologică pentru securitatea națională, ne exprimăm opinia, conform căreia, deciziile [4] care ar putea antrena efecte de ordin ecologic, vor trebui adoptate cu foarte mare precauție, punând la baza acestora principii cum sunt: reducerea efectelor daunelor; conservarea biodiversității și ecosistemelor; respectarea unor regimuri speciale pentru unele activități periculoase.

Deciziei NATO de a bombarda Iugoslavia i-au fost proprii și riscuri de ordin ecologic, riscuri ale căror efecte au fost complet ignorate, inclusiv atunci când acestea s-au materializat în efecte poluante ale aerului, apei și solului din unele perimetre inclusiv din România. Nu-i mai puțin adevărat că, în zilele noastre, evenimentele cu implicații ecologice negative s-au înmulțit, multe dintre acestea înscriindu-se în ceea ce e numit eco-războiul care în opinia specialiștilor [15], s-ar putea situa, în viitor, în prim-planul confruntărilor. De aceea, și prin lucrarea de față avertizăm asupra necesității unui control riguros, legat de respectarea tratatelor ambientale, așa cum, astăzi sunt respectate tratatele care se referă la convențiile privind controlul armamentelor.

Actualitatea problemei ocrotirii mediului înconjurător în Republica Moldova în prezent are o însemnătate primordială în măsura hotărârilor problemelor de restructurare economică și ecologică. Anume intensificarea industriei și agriculturii au adus la situația catastrofală a componentilor mediului înconjurător.

Pericolul prezentat de progresul tehnico-științific constă în următoarele:

1. Modificarea condițiilor de muncă, noi tipuri de energie, zgomotul și vibrația care duc la dereglări psiho-nervoase;

2. Urbanizarea intensivă a populației provoacă înrăutățirea condițiilor de trai, poluarea crescândă a atmosferei cu deșeuri gazoase ale întreprinderilor, mijloace de transport, sporirea zgomotului și traumatismului rutier, influența radiației electro-

magnetice ultrascurte. Toate acestea duc la regimul accelerat de viață – hipodinamic.

3. Chimizarea industriei și agriculturii, folosirea pe larg a materialelor sintetice în domeniul vestimentar, în construcție, alimentație. Toate acestea, fiind manifestați potențiali de acțiune toxică, alergică, cancerigenă.

Poluarea mediului cu diferite ingrediente de natură fizică și chimică, influențează negativ asupra condițiilor igienice și sanitare a vieții și sănătății. Analizând și suprapunând datele cartografice după răspândirea printre populația rurală a bolilor oncologice [12], organelor respiratorii, organelor digestive și bolilor cardio-vasculare cu hărțile presiunii agricole a componentei naturii, densitatea populației, resurselor forestiere a fost determinat, că mortalitatea este direct proporțională cu: gradul influenței producerii agriculturii asupra mediului înconjurător; nivelul poluării bazinului atmosferic; densitatea populației și invers proporțională cu suprafețele forestiere.

A fost înregistrată o legătură directă dintre irigare și răspândirea bolilor infecțioase, dintre nivelul de conținere a fluorului în apă și fluoroza, a cariei dentare, morbiditatea cu afecțiuni ale căilor respiratorii și nivelul poluării atmosferice. Este determinat faptul pericolului real de influență negativă a pesticidelor asupra sănătății omului. De rând cu ele, pericolul prezintă și nitrații majorând morbiditatea populației, în primul rând a copiilor (organele respiratorii, metabolice, imunitatea, anomalii înnașcute).

Concluzii

1. Situația ecologică în Republica Moldova este gravă în legătură cu situația social-economică și politică la momentul dat. Sunt necesare și un șir de măsuri concrete, alocări capitale de mijloace bănești, reconstrucții, reutilizarea proceselor de producere, în unele cazuri, ar fi necesară reprofilarea întreprinderilor, reconstrucția ecologică în Republica Moldova.

2. Se necesită aplicarea unor măsuri energice în vederea modificării tehnologiei de producere, mărirea disciplinei de producere, elaborarea unor Programe de Stat îndreptate spre minimalizarea producerii de deșeuri, reutilizarea lor, ce în rezultat va conduce la micșorarea poluării mediului ambiant și îmbunătățirea stării sănătății populației.

3. Dezvoltarea extensivă creează falsa impresie, falsa psihologie, că din natură se poate lua orice și oricând. Dezvoltarea intensivă agroindustrială care se impune în mod necesar la ora actuală, nu se mai poate realiza decât prin echilibru și raționalitate economică, care la rândul ei este imposibil de realizat fără echilibru și raționalitate ecologică.

4. Cu toate că starea mediului câte puțin se ameliorează, situația rămâne destul de complicată, mai în ales în privința resurselor acvatice. Toate aceste modificări sunt reunite într-un fel sau altul în spațiul marilor aglomerări urbane, în cuprinsul cărora natura este modificată la maximum. Orașul mare duce la modificări ale naturii, până la crearea unui habitat propriu, fiind vorba despre un peisaj natural și un peisaj antropizat.

Bibliografie:

1. Așevschi V., Dudnicenco T., Roșcovan D. *Ecologia și protecția mediului*. Chișinău, Ed. Foxtrot, 2007. p. 400.
2. Bardhad B., Palade S., Muica N. *Intoxicațiile cu pesticide*. București, Ed. Medicală, 1980. p.384.
3. Bogdan S., Hansgeorg Killyen. *Ecologie: probleme generale și de tehnologie didactică*. București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1975. p.289.
4. Crivoi A. *Ecologie umană. Suport de curs*. Chișinău, CEP USM, 2005. p.386.
5. Ropot V. *Aspecte privind folosirea și protecția apelor în Republica Moldova*. Management ecologic și dezvoltare durabilă. Chișinău, 1996. p.187.
6. Ropot V., Sandu M., Lozan R., Munteanu T. *Aspecte privind calitatea apei râurilor Prut și Dunărea în Secțiunea confluenței lor. // Management ecologic și dezvoltare durabilă*. Chișinău, 1996. p.189.
7. Saraerschi I. *Ecologia și protecția mediului înconjurător în Republica Moldova*. Chișinău, Ed. Știința, 1992. p.314.
8. Starea și protecția mediului în Republica Moldova: raport elaborat de către Conferința Europeană a mediului // Departamentul Protecția Mediului Înconjurător, Institutul Național de Ecologie. Sofia, 1995. p. 226.

9. Sandu M., Lozan R., Ropot V. *Metode și instrucțiuni pentru controlul calității apelor*. Chișinău, Ed. Știința, 1992. p.322.
10. Turcu M. *Efectele psihice ale perturbării somnului în serviciul de gardă militară*. Sibiu, Ed. Universității „Lucian Blaga”, 2001. p.348.
11. Болкова Н. *Учет эффекта суммаций загрязняющих веществ, поступающих в водную среду промышленных центров*. Москва, Изд-во «Наука», 1992. с.401.
12. Вавельский М., Никулицэ Г. *Влияние промышленных выбросов на природную среду*. Кишинев, Изд-во «Штиинца», 1990. с.293.
13. Дедю И. *Экологический энциклопедический словарь*. Кишинев, Изд-во «Штиинца», 1989. с.589.
14. Звиняцовский Л. *Влияние комплекса факторов окружающей среды на заболеваемость населения*. //Журн. Гигиена и санитария. 1993/4. с.126.
15. Шарай В. *Функциональное состояние студентов в зависимости от форм организации экзаменационного процесса*. Москва, Изд – во МГУ, 1999. с.321.
16. Яровой П., Спыну К. *Влияние биогенного загрязнения открытых водоемов на состояние здоровья населения* // Охрана природы Молдавии. Кишинев, Изд-во «Картеа Молдовенеаскэ», 1988. с.341.

ROLUL RELAȚIILOR DINTRE PLANTE ȘI INSECTELE FITOFAGE ÎN AGRICULTURA ECOLOGICĂ

Leonid VOLOȘCIUC,

doctor habilitat în științe biologice, profesor cercetător,
Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor al AȘM,
l.volosciuc@gmail.com,

Veronica JOSU,

Ministerul mediului,
josu@mediu.gov.md,

Eugen VOLOȘCIUC,

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași,
volosciuc.eugen@gmail.com

Rezumat: *The article contains information about ecologic problems in agriculture and relationships between harmful and useful organisms in agro ecosystems. For the purpose of developing biological plant protection measures, relationships between crop plants and insect pests are investigated. This allowed the development of technological processes for the production and application of entomophages, sex pheromones and other environmentally friendly means of plant protection.*

Cuvinte cheie: *Agricultură Convențională, Agricultură Ecologică, Ecologie, Ecosistem.*

Keywords: *Conventional Agriculture, Organic Farming, Ecology, Ecosystem.*

Industrializarea și modernizarea activităților omului a cauzat modificări profunde în structura ecosistemelor cu impact puternic de poluare a mediului. Una dintre consecințele acestei poluări a fost și contaminarea ariilor imense cu agenții chimici din activitatea agricolă. Pe fundalul realizărilor strălucite ale agriculturii bazate pe aplicarea masivă a mijloacelor chimice sunt evidente și fenomenele negative ale reversului acestei medalii. În numărare rânduri deja a fost accentuat că aplicarea

intensivă a chimizării agriculturii condiționează numeroase urmări grave. Agricultură, devenind una dintre sursele de poluare prin degradarea profundă a unor ecosisteme, pe lângă pierderile mari de producție se mai confruntă și cu consecințele grave legate de utilizarea pesticidelor. Aceasta determină necesitatea elaborării și implementării tendințelor noi alternative celor aplicate în agricultura convențională [7, 8].

Clasa insectelor întrunește cel mai numeros grup de animale de pe Pământ,

reprezentând 95% dintre artropodeși 65% dintre numărul membrilor regnului animal. Insectele se caracterizează cu acțiuni biogeocenotică imensă, aflându-se la baza circuitelor naturale ale substanțelor și asigurând diverse efecte benefice pentru mediu și pentru oameni, reprezentând actualmente ramuri ale economiei multor țări. Deosebit de importante sunt efectele fenomenului de polenizare, care reprezintă o relație reciprocă benefică dintre plante și insecte. Datorită polenizării încrucișate, omenirea cultivă plante agricole și silvice sănătoase. Din cele mai străvechi timpuri insectele sunt utilizate ca producători de diverse produse utile, cum ar fi mierea, ceara și mătasea [1, 2].

Pierderile anuale ale producției fitotehnice cauzate de diferite specii de dăunători, boli și buruieni constituie circa 25-30% [8, 9]. Plantele de cultură și recolta obținută de la ele sunt atacate de circa 8 mii de specii de organisme dăunătoare dintre care mai bine de 140 specii de fitofagi, numeroase specii de organisme patogene și dăunători ai rezervelor alimentare. E necesar de menționat, că în condițiile dezvoltării epifitotice a bolilor și invaziei vertiginoase a dăunătorilor și buruienilor, pierderile de roade depășesc nivelul de 50-60%, sau culturile pot fi compromise complet.

Soluționarea problemelor ecologice din agricultură poate deveni realitate la utilizarea complexă a măsurilor ecologic inofensive de control al densității populațiilor organismelor dăunătoare. Funcționalitatea ecosistemelor naturale, dar și a agroecosistemelor, este

asigurată de relațiile existente între speciile care-l compun și interacțiunile acestora cu factorii abiotici. Existența și activitatea oricărei populații, ca verigă a lanțului trofic, este condiționată de consumul cantității necesare de substanță și energie. Esența funcționării agroecosistemelor constă în antrenarea energiei solare și a substanțelor nutritive în circuitul biologic al elementelor, asigurând funcția energetică, funcția de circulație a materiei și funcția de autoreglare. Insectele entomofage sunt benefice prin participarea în diverse relații complexe cu plantele de cultură și organismele dăunătoare și contribuie la reglarea densității populațiilor de insecte fitofage, ceea ce constituie fundamentul protecției biologice a plantelor și fundamentul sistemelor de agricultură ecologică și durabilă [3, 4].

Material și metode

Pronosticarea dezvoltării organismelor dăunătoare a fost efectuată cu aplicarea sistemului electronic „Agroexpert” pentru determinarea indicatorilor climatici și avertizare a lor [2, 8].

Pentru izolarea și identificarea agenților biologici s-au aplicat metodele protocolate în cercetările entomologice și de protecție a plantelor și adaptate la obiectele utilizate în procesele de elaborare a mijloacelor alternative de protecție a plantelor [1, 3, 10].

Elaborarea și perfecționarea procedelor tehnologice de producere a fost efectuată cu aplicarea cultivării în *vivo* și în *vitro*, utilizând producerea agenților biologici

la suprafață, în profunzime și semiprofunzime [5, 7].

Testarea în condiții de laborator și în câmpul de experiență și de producere a mijloacelor microbiologice de protecție a plantelor s-a efectuat în repetiții randomizate (Доспехов Б., 1989), cu prelucrarea statistică a rezultatelor.

Rezultate și discuții

Tehnologiile moderne de cultivare a plantelor agricole cuprind toate verigile de activitate ale omului începând cu protecția solului de eroziune, chimizare excesivă și păstrarea fertilității lui, precum și protecția plantelor de boli și dăunători. În protecția plantelor tot mai insistent se pune accentul pe metode noi de protecție, alternative celor chimice. Din metodele noi cele mai preferabile sunt metodele biologice de combatere. În concepția actuală ar fi mai corect de vorbit de metode biologice nu de combaterea organismelor dăunătoare, ci de dirijare a densității lor prin intermediul unui sau mai multor agenți biologici [2, 5].

Folosirea metodelor biologice de combatere a bolilor și dăunătorilor plantelor cuprinde un spectru larg de procedee, începând cu introducerea și aclimatizarea agentului biologic pe areale noi și terminând cu producerea lui în masă în condiții de laborator și lansarea lui sezonieră în agrocenozele protejate, care în esență sunt bazate pe diversitatea de relații reciproce dintre insecte și culturile agricole, pe o parte, și insectele dăunătoare și cele utile, pe de alta [1, 3, 4].

Diversitatea impunătoare de metode de combatere a insectelor dăunătoare, îndeosebi utilizarea pesticidelor, nu asigură controlul cantitativ și calitativ al densității populațiilor de dăunători și provoacă o gamă impunătoare de probleme ecologice. Drept soluție eficientă, pe parcursul ultimilor decenii capătă o amploare semnificativă agricultura ecologică, care se bazează pe utilizarea largă a rezultatele investigațiilor științifice, integrând realizărilor științelor naturii, precum și implementarea practicilor moderne. Elementele principalele care stau la baza agriculturii ecologice se referă la:

- menținerea proporțiilor optime dintre diferitele grupe de culturi agricole, precum și utilizarea asolamentelor variate și de lungă durată,
- aplicarea largă a mecanismelor ce stau la baza relațiilor dintre asociațiile de culturile agricole, precum dintre organismele dăunătoare și cele utile,
- menținerea fertilității solului prin aplicarea fixatorilor naturali ai azotului și mobilizării elementelor nutritive ale solului, precum și organizarea sistemelor de prelucrare moderată a solului,
- monitorizarea dezvoltării și prevenirea atacului de organisme dăunătoare, utilizându-se mijloacele alternative de combatere, inclusiv a metodelor biologice de protecție.

Deși în sistemele de agricultură ecologică se manifestă sporirea mecanismelor naturale de reglare a activității organismelor dăunătoare, totuși plantele cultivate în fermele ecologice necesită combaterea dezvoltării

tării vertiginoase a lor. Respectarea acestui principiu optimizează creșterea și dezvoltarea plantelor de cultură, limitează posibilitățile de supraviețuire și dăunare a categoriilor principale de factori biologici dăunători și asigură un grad înalt de protecție a culturilor agricole.

Agricultură ecologică, ca sistem de agricultură orientat spre crearea și funcționarea agro-ecosistemelor echilibrate și durabile, fără utilizarea fertilizanților minerali, a pesticidelor de sinteză și stimulenților se bazează pe respectarea standardelor și sistemelor de certificare pentru obținerea, procesarea, depozitarea și comercializarea produselor agroalimentare ecologice.

Caracterul complex al relațiilor dintre plante și insectele fitofage

Plantele reprezintă principalele organisme capabile să sintetizeze substanțe organice din cele anorganice prin captarea energiei solare cu ajutorul pigmentilor clorofilieni, în cadrul procesului de fotosinteză. Substanța organică acumulată în corpul plantelor este consumată de organismele fitofage, inclusiv de insecte, de la aceștia fiind transferată la celelalte categorii de consumatori.

Coevoluția plante-insecte fitofage reprezintă dezvoltarea unor adaptări complementare la două categorii de organisme și este determinată de acțiunea de selecție pe care o exercită reciproc una asupra celeilalte. Atunci când două tipuri de organisme interacționează unul cu celălalt (un prădător cu prada lui, o gazdă cu parazitul ei, o plantă cu flori cu un polenizator), fiecare dintre

parteneri va exercita o presiune selectivă asupra celuilalt. Diversitatea și răspândirea actuală a plantelor și insectelor este rezultatul coevoluției lor. Acest fenomen s-a datorat polenizării încrucișate realizate de către insecte, unirea gameților de la plante diferite din aceeași specie ducând la creșterea vitalității, rezistenței și productivității descendenților. Actualmente 80% dintre plantele cu flori sunt entomofile, deși inițial insectele foloseau plantele cu flori ca substrat nutritiv, iar ulterior relația a evoluat până la o simbioză cu beneficii bilaterale.

Fitofagia reprezintă relația trofică foarte răspândită în lumea insectelor. Insectele fitofage se hrănesc atât cu organele vegetative, cât și generative. Cel mai frecvent în calitate de fitofag poate evolua doar ofază de dezvoltare (larva sau imago). Un rol deosebit în relațiile dintre plante și insecte are specializarea insectelor fitofage, care în funcție de numărul speciilor de plante pe seama cărora se hrănesc, se clasifică în: monofage, oligofage și polifage.

Fenomenul de acceptare a unei plante ca refugiu este întâlnit la multe specii de insecte în perioade de secetă, când are loc dispariția sezonieră a plantei gazdă. Fenomenul se manifestă prin atracția adulților pentru specii de plante care nu sunt în mod normal plantele gazdă tipice pentru aceștia, despărțind insectele fitofage înfilofage, seminifage, xilofage, rizofage, polinivore, nectarivore.

Mutualismul reprezintă relația dintre insectele antofile și plantele entomofile, care este benefică pentru ambii parteneri și a mers

până la o dependență strictă a plantelor entomofile de insectele polenizatoare, evoluând astfel spre insecte antofile. Relațiile mutuale s-au dezvoltat spre specializarea insectelor, care vizitează florile, darși spre adaptarea plantelor entomofile prin dezvoltarea abundentă a nectarului, polenului, substanțelor eterice, culorilor variate.

Mecanismele de apărare ale plantelor față de insectele fitofage au apărut în cursul coevoluției prin selecție naturală, asigurând o serie de mecanisme de apărare (fizice, chimice) față de atacul insectelor. Printre acestea se evidențiază mecanismele următoare:

- fizice – reprezentate de lignificarea unor organe, prezența pubescentei, dezvoltarea spinilor și perișorilor urticanti;
- chimice – extrem de complexe, acționează asupra insectelor fitofage la nivel comportamental, determinând inhibarea hrănirii, dar și la nivel fiziologic, putând conduce la unele mecanisme complexe de apărare. Printre acestea se evidențiază intoxicarea insectelor, reducerea eficienței procesului de hrănire, scăderea rezistenței față de acțiunea patogenilor, inducerea unor anomalii în dezvoltare, care constituie factorul selectiv ce conferă plantelor protecție contra insectelor.

Mecanismele de apărare ale insectelor fitofage față de plante se referă la reacția insectelor fitofage față de mecanismele chimice defensive ale plantelor prin diferite mecanisme de apărare, cum este detoxifierea substanțelor toxice, depozitarea acestora în

corp, insectele devenind la rândul lor toxice pentru dușmanii naturali, excreția abundentă.

Bazele fizice și chimice ale selecției plantelor de către insectele fitofage are loc prin percepția vizuală. Aceasta se manifestă frecvent șa adulții chrysomelidelor, care, spre deosebire de formele larvare, disting culorile. În mod normal, culoarea verde este cea mai stimulantă, deoarece ea corespunde culorii frunzelor care sunt consumate cu prioritate. Printre compușii chimici care intervin în procesul de selecție al plantelor gazdă se evidențiază: arestanții, care stopează locomotia, atractanții – determină orientarea și mișcarea către sursa de hrană, inhibitori ai hrănirii resping insecta și împiedică consumul plantei, fagostimulanții – declanșează și favorizează hrănirea.

Elemente tehnologice de producere și aplicarea entomofagilor în combaterea dăunătorilor în protecția biologică a plantelor

Protecția biologică a plantelor, ca direcție alternativă de combatere a organismelor dăunătoare este determinată de aplicarea mecanismelor naturale de reglare a densității populațiilor de dăunători. Actualmente, pentru asigurarea funcționalității sistemelor de agricultură ecologică și durabilă, în combaterea artropodelor dăunătoare au fost elaborate tehnologii de producere și aplicare a entomofagilor în combaterea dăunătorilor în protecția biologică a plantelor, printre care un loc deosebit revine producerii oofagului *Trichogramma*, care include diverse

elemente tehnologice de obținere și lansare a entomofagului în combaterea speciilor principale de lepidoptere dăunătoare. În reducerea densității dăunătorilor un rol foarte important îi revine populației naturale de entomofagi (*Trichogramma*). Însă, numărul lor este insuficient pentru protecția culturilor agricole de dăunători în câmp, ceea ce determină necesitatea producerii și lansării suplimentare a paraziților utili contra dăunătorilor în ecosisteme [3, 6, 9].

În condițiile aprofundării fenomenelor negative legate de aplicarea pesticidelor și în scopul aplicării mijloacelor ecologic inofensive de protecție a plantelor au fost elaborate și se implementează o gamă impunătoare de artropode entomofage, printre care mai frecvent se aplică următoarele:

- ENCARSIA – parazit al musculitei-albe-de-sere, normele eficace de utilizare sunt de 50-100 mii/ha;

- FITOSEIULUS – prădător al tetranihidelor(acarienilor), normele eficace de utilizare sunt de 200 mii/ha;

- AFIDIUS – parazit al păduchelui piersicului și a altor afide, normele eficace de utilizare fiind de 20-50 mii/ha;

- BRACON HEBETOR reprezintă o viespe entomofagă, care se dezvoltă în corpul larvelor lepidopterelor dăunătoare cu modul ascuns de viață;

- METASEIULUS OCCIDENTALIS reprezintă un acarian prădător destinat pentru combaterea tetranihidelor la vița de vie. Norma de lansare este de 5-10 mii/ha.

- AMBLISEIULUS CALIFORNICUS - acarian prădător pentru combaterea tetrani-

hidelor la mar, par, prun. Norma de lansare este de 4-5 mii/ha;

- DIBRACHIS CAVUS - parazit al pupelor. Este folosit la combaterea tortricidelor (moliilor) în livezi și vii. Norma de lansare 5-10 mii/ha;

- LIZIFLEBUS – parazit al păduchelui bostănoaselor, normele eficace de utilizare fiind de 100-500 mii/ha;

- AFIDIMIZA – prădător al diferitor specii de afide, normele eficace de utilizare fiind de 100-500 mii/ha;

- AMBLISEIUS – prădător al diferitor specii de trip și dăunători.

Actualmente, în scopul sporirii activității biologice a procedeelor de protecție biologică prin aplicarea insectelor entomofage în câmp deschis sunt elaborate procedee de intensificare a activității lor prin fondarea pepinierelor pentru reproducerea insectelor utile, constituirea conveierelor din plante polenizatoare, utilizarea hranei entomofagilor, aplicarea operațiilor agrotehnice specifice orientate la conservarea, înmulțirea și creșterea eficacității entomofagilor.

Aplicarea particularităților comportamentale ale insectelor în protecția biologică a plantelor

La insecte întâlnirea partenerilor sexuali fiziologic apti de copulare nu se face la întâmplare, ci prin intermediul unor mecanisme complexe de emisie-recepție, care permit realizarea unor schimburi de informații între indivizi, uneori aflați la distanțe destul de mari. Mecanismele de comunicare dintre indivizii aceleiași specii sunt de natura

fizică (unde sonore, unde electromagnetice, culoarea) și de natură chimică, care au o importanță preponderentă, în baza cărora se elaborează și se aplică feromonii sexuali.

Cercetările chimice și comportamentale ale insectelor au stat la baza evidențierii și identificării de către colaboratorii Institutului de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor al AȘM a substanțelor atrăcătoare a 18 specii de insecte dăunătoare. În baza substanțelor descoperite și formulele chimice determinate de alte școli și centre științifice internaționale au fost elaborate scheme de sinteză, sintetizați și omologați 72 de feromoni sexuali. Aplicarea lor a permis elaborarea sistemelor de aplicare feromonilor sexuali cu scopul monitorizării, capturării în masă, dezorientării și sterilizării speciilor principale de insecte dăunătoare. Utilizarea elementelor bazate pe feromoni pentru eliminarea insectelor dăunătoare este ecologic inofensivă și nu contaminează produsele și mediul înconjurător cu substanțe reziduale toxice. Aceste tehnologii sunt bazate pe ciclurile de dezvoltare naturale și asigură menținerea în bune condiții a solului și elementelor biotei. Rezultatul aplicării lor asigură reducerea presei pesticide și reprezintă elemente tehnologice indispensabile pentru agricultura ecologică și cea durabilă.

Concluzii

1. Cercetările biocenotice constituie fundamentul elaborării sistemelor de protecție integrată a plantelor și agricultură

ecologică, care reprezintă un complex de acțiuni îndreptate la utilizarea mecanismelor naturale de reglare a densității populațiilor de organisme dăunătoare, ceea ce necesită determinarea relațiilor dintre plante și insectele dăunătoare, precum și dintre acestea și insectele utile.

2. Cunoașterea relațiilor dintre entomofauna dăunătoare și utilă reprezintă fundamentul protecției biologice a plantelor – ca metodă eficientă de evitare a conflictului dintre protecția plantelor și calitatea mediului înconjurător. Republica Moldova dispune de premise și condiții suficiente pentru aprofundarea activităților de obținere a produselor ecologice, dar deocamdată lipsesc mecanismele de stimulare a activității în acest domeniu deosebit de important.

3. Reducerea mijloacelor chimice de combatere necesită aplicarea unui complex de mijloace orientate la cunoașterea mecanismelor de reglare naturală a densității populațiilor de insecte dăunătoare, de creștere a rezistenței speciilor de plante, de conservare și înmulțire a entomofagilor, de aplicare a altor mijloace ecologic inofensive.

4. Organismele dăunătoare, ca element al agroecosistemelor, reprezintă un potențial risc de atac pentru culturile agricole și pentru realizarea potențialului genetic al soiurilor de plante devin necesară aplicarea mijloacelor ecologic inofensive în sistemele de agricultură ecologică și durabilă.

Bibliografie

1. Busuioc, M. Entomologie agricolă. Chișinău. UASM. 2006. 639 p.
2. Chris Maser, Carol A. Pollio. Resolving Environmental Conflicts, 2-nd edition. 2011. 286p.
3. Perju L.T. Dăunătorii din principalele agroecosisteme și combaterea lor integrată. Cluj-Napoca. EAP. 2004. 496 p.
4. Tălmăciu M., 2005 – Entomologie agricolă. Iași. 372 p.
5. Teodorescu Alexandru, Petre Marian. Biotehnologia protecției mediului - vol. al II-lea. București. CD Press. 2009. 224 p.
6. Van Lenteren, J. C. Quality control and production of biological control agents: theory and testing procedures. CABI, 2003, 340 p.
7. Vincent, M. S. Goettel, G. Lazarovits. Biological Control: A Global Perspective. CABI, 2007, 464 p.
8. Voloșciuc L.T. Probleme ecologice în agricultură. Chișinău: Bons Offices, 2009, 264 p.
9. Voloșciuc L.T. Protecția integrată a plantelor și calitatea produselor agricole. Academos nr.3 (34). 2014. p.67-72.
10. Борживой Шарапатка, Иржи Урбан. Органическое сельское хозяйство. Оломоуц. 2010. 400 с.

INDICELE DE STRES PULMONAR PE TERITORIUL REPUBLICII MOLDOVA

Anatolie PUȚUNȚĂ,
Universitatea de Stat din Tiraspol

Abstract: *This article represents the results of the pulmonary stress index research on the territory of Republic of Moldova, calculated by J.P. Nicolas and Beçancenot J. P, which includes 3 stairs, depending on the pressure of the water steam values: dehydrated, balanced and hydrated. The index of the pulmonary stress was calculated at 7 meteorological stations, situated from north to south, during all 4 characteristic seasons, emphasizing a dehydrated type of the pulmonary stress în winter, an hydrated type în summer and a balanced type în autumn and spring.*

Key-words: *Pulmonary stress, dehydrating stress, moisturizing stress, summer, winter, hypetension, water vapor tension.*

Între aerul atmosferic și organismul uman, se stabilesc relații multiple și complexe, care ar putea fi rezumate la starea de confort sau disconfort în care acesta din urmă se află. Atmosfera, prin proprietățile sale, poate fi utilizată pentru menținerea stării de sănătate a organismului uman, în profilaxie sau în tratamentul curativ al unor afecțiuni. Climatele globului prezintă deosebiri termoplumiometrice și dinamice evidente în latitudine [1].

În zona caldă, climatul induce un stres caloric, radiativ și higric mare, nivelul de viață este scăzut, igiena este precară, iar asistența socială, redusă. În regiunile umede, dominante sunt bolile infecțioase ce produc endemii sau epidemii, favorizate de agenții infecțioși (virusi și bacterii) și de numeroși agenți transmitători. În regiunile uscate de deșert, densitatea locuitorilor și frecvența

bolilor sunt reduse, organismul uman fiind supus unui proces continuu de deshidratare.

În zona temperată, climatul este moderat, contrastant, favorabil vieții, nivelul de viață, ridicat, iar asistența socială, eficientă. În climatele temperate, predomină bolile anatomice (cauzate de stres nervos, sedentarism, supraalimentație, poluarea aerului, a apelor etc.).

În zona rece, stresul termic și dinamic este puternic, predomină hipotermia, avitaminozele și, de asemenea, bolile anatomice [1, 3].

Pentru organismul uman, senzația de confort se manifestă la valori ale umidității relative cuprinse între 40-65%. Umiditatea atmosferică mare (întreținută de stări de vreme ploioase) influențează organismul uman prin încetinirea evaporației pulmonare și cutanate. Complexul biometeorologic

umiditate-temperatură l-a determinat pe *Licht*, în 1964, să vorbească despre *umezeala psihologică*, care este mai greu de suportat pe măsură ce temperatura aerului se abate tot mai mult de la medie în registrul valorilor pozitive sau negative.

În condiții de umiditate mare și temperatură scăzută, răcirea organismului este mai puternică și efectele negative mai rapide, la o expunere îndelungată, îmbrăcăminte prea puțin termoizolatoare, alimentație redusă sub aspect caloric. Simptomele meteoropatologice sunt mai vizibile la pacienții reumatici. Umezeala rece este admisă ca o cauză a durerilor reumatice, însă, în realitate, aceste dureri sunt, mai degrabă, un răspuns la schimbările complexe de vreme. Complexul meteorologic umiditate mare – temperatură scăzută contribuie la agravarea crizelor la astmatici. Același complex contribuie, la nivelul pielii, la creșterea capacității de a absorbi vapori de apă, dar și a conductivității termice. Hainele uscate se umezesc în timp, accentuând senzația de disconfort termic. Creșterea umidității în pereții clădirilor (după ploi prelungite însoțite de manifestări ale vântului) determină în locuințe, un microclimat inconfortabil din cauza pierderilor mari de căldură.

În condiții de umiditate mare și temperatură ridicată, se manifestă senzația de disconfort termic (de zăpușeală), cu efecte patologice mai ales la persoanele supraponderale. Valoarea crescută a umidității aerului, asociată temperaturii ridicate a acestuia, favorizează hipotermia, infecțiile, dermatozele și bolile reumatismale. Umezeala caldă

favorizează proliferarea insectelor, vectori ai paraziților și microbilor, fapt ce explică recrudescența bolilor infecțioase din țările tropicale.

Umiditatea mare, caldă sau rece întreține aerosoli microbieni, cu o putere de răspândire și penetrare respiratorie mai mare decât cea a aerosolilor uscați. Aerosolii umezi sunt responsabili de generarea unor maladii virotice contagioase, în primul rând, a gripei. Umiditatea scăzută a aerului prezintă, printre efecte, perturbarea echilibrului hidric al organismului, soldată cu o senzație neplăcută la nivelul tegumentului și mucoaselor sau deshidratarea accentuată de căldură, care este mai bine tolerată la tineri decât umiditatea crescută, la aceeași temperatură.

Metodologie

Pentru studiul stresului pulmonar s-a folosit fondul de date cu privire la tensiunea vaporilor de apă (hPa), creată în special de angajații Serviciului Hidrometeorologic de Stat, a editurii „Gidrometeoizdat”, cât și de cadrele universitare de profil. Dintre metodele de cercetare menționăm: *analizei, comparativă, deductivă, matematică/statistică etc.*

Rezultate și discuții

Aerul atmosferic, cu particularitățile sale (termice, compoziționale, higrice etc.), este inspirat prin căile respiratorii superioare și ajunge la nivelul alveolelor pulmonare. Prin intermediul acestora, se realizează schimburile respiratorii care pot fi interpretate ca procese de difuziune. Unul dintre parametrii aerului de care depinde bunul

mers al schimburilor respiratorii este reprezentat de tensiunea vaporilor de apă din atmosferă (e) și care este exprimată în hPa [3].

Beçancenot J. P. calculează, în 1974 [3], indicii de stres pulmonar grupați pe șapte intervale valorice (Tabelul nr. 1), încadrate într-o scară de stres întocmită de J. P. Nicolas, pe care acesta o detaliază (o dezvoltă). Scara lui Nicolas cuprinde trei trepte în funcție de valorile tensiunii vaporilor de apă.

Când $e \leq 7,5$ hPa, se manifestă stresul prin tendința de deshidratare sau concentrare moleculară a sângelui (de regulă, iarna), iar când $e \geq 11,7$ hPa, stresul se manifestă prin tendința de hidratare sau diluție a plasmei (vara). Când „e” este cuprins între 7,5 – 11,6 hPa, stresul este echilibrat sau, mai exact, sistemul respirator nu este supus stresului (Tabelul nr. 1). La valori ale lui $e \geq 31,3$ hPa, apar dificultăți pentru respirație.

Tabelul nr. 1. Indicele de stres pulmonar în funcție de tensiunea vaporilor de apă (hPa)

<i>Tensiunea vaporilor de apă (e) în hPa</i>	<i>Indice</i>	<i>Tip de stres</i>	<i>Evoluția gradului de hidratare</i>
0 - 4,0	(+2)	deshidratant, iarna	↑ Grad de deshidratare în creștere
4,1 - 7,4	(+1)	deshidratant, iarna	
7,5 - 11,6	0	echilibrat	
11,7 - 15,9	(-1)	hidratant, vara	↓ Grad de hidratare în creștere
16,0 - 21,1	(-2)	hidratant, vara	
21,2 - 26,5	(-3)	hidratant, vara	
26,6 - 31,2	(-4)	hidratant, vara	

(după Beçancenot J. P., 1974)

Tabelul stresului climatic pulmonar din Republica Moldova (Tabelul nr. 2), care prezintă indicele calculat pentru 7 stații meteorologice (Briceni, Soroca, Bălți, Cornești, Chișinău, Tiraspol, Comrat), arată pentru anotimpul de iarnă un tip de stres pulmonar deshidratant, de la 4,4 la Briceni, la

4,9 la Comrat (indicele de stres fiind de +1). Pentru anotimpul de vară se constată un tip de stres pulmonar hidratant, de la 14,7 la Briceni și 15,2 la Comrat, cu un indice de stres de - 1. În anotimpurile de tranziție, se constată un stres echilibrat (Tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 2. Indicele de stres pulmonar pe teritoriul Republicii Moldova

<i>Stația meteo</i>	<i>Tensiunea vaporilor de apă (e) în hPa</i>	<i>Indice</i>	<i>Tip de stres</i>
1. Briceni	4,4	(+1)	deshidratant, iarna
2. Soroca	4,5	(+1)	deshidratant, iarna
3. Bălți	4,5	(+1)	deshidratant, iarna
4. Cornești	4,5	(+1)	deshidratant, iarna
5. Chișinău	4,7	(+1)	deshidratant, iarna
6. Tiraspol	4,9	(+1)	deshidratant, iarna
7. Comrat	4,9	(+1)	deshidratant, iarna
1. Briceni	14,7	(-1)	hidratant, vara
2. Soroca	14,6	(-1)	hidratant, vara
3. Bălți	14,8	(-1)	hidratant, vara
4. Cornești	14,8	(-1)	hidratant, vara
5. Chișinău	14,8	(-1)	hidratant, vara
6. Tiraspol	15,4	(-1)	hidratant, vara
7. Comrat	15,2	(-1)	hidratant, vara
1. Briceni	7,8	0	echilibrat, primăvara
2. Soroca	7,8	0	echilibrat, primăvara
3. Bălți	7,9	0	echilibrat, primăvara
4. Cornești	7,8	0	echilibrat, primăvara
5. Chișinău	8,0	0	echilibrat, primăvara
6. Tiraspol	8,3	0	echilibrat, primăvara
7. Comrat	8,4	0	echilibrat, primăvara
1. Briceni	9,0	0	echilibrat, toamna
2. Soroca	9,0	0	echilibrat, toamna
3. Bălți	9,1	0	echilibrat, toamna
4. Cornești	9,2	0	echilibrat, toamna
5. Chișinău	9,3	0	echilibrat, toamna
6. Tiraspol	9,8	0	echilibrat, toamna
7. Comrat	9,6	0	echilibrat, toamna

O masă de aer cald poate conține o cantitate mai mare de apă decât o masă de aer rece, astfel că ziua și vara umezeala este ridicată favorizând dezvoltarea anumitor specii de bacterii și viruși ca de exemplu bacilul tuberculozei și împiedicând evaporația ceea ce poate produce un stres pulmonar prin acțiunea acestora asupra căilor respiratorii, determinând tendința de hidratare a plasmiei.

Stresul pulmonar poate apărea și atunci când cantitatea de vapori de apă este redus manifestându-se prin tendința de deshidratare sau de concentrare moleculară a sângelui (iarna). În acest context, făcând o analiză a deceselor prin infarct miocardic, constatăm că incidența cazurilor este mai mare iarna, adică atunci când avem un stres pulmonar deshidratant, cu un stimul în concentrarea moleculară a sângelui, care sporește proba-

bilitatea trombelor și cheagurilor de sânge din sistemul circulației sangvine.

În **concluzie**, putem afirma că avem puține date despre influența vremii asupra tensiunii arteriale. Ceea ce s-a demonstrat însă este faptul ca există o scădere a necesarului de medicamente antihipertensive în cursul verii. Efectele combinate ale îmbătrânirii, tratamentului și temperaturii medii zilnice au fost investigate de cercetători care au demonstrat că valorile medii ale tensiunii arteriale scad la temperaturi mai mari (când crește și tensiunea vaporilor de apă, care stimulează hidratarea sau diluția plasmiei) și cresc la temperaturi mici (când scade și tensiunea vaporilor de apă, care stimulează concentrarea moleculară a sângelui). Altfel spus, în cursul zilelor friguroase de toamnă și iarnă tensiunea arterială are tendința să crească, în timp ce, în cursul verii, tensiunea are tendința să scadă.

Bibliografie:

1. Apostol L., (2000), *Meteorologie și climatologie*, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava, 133 p.;
2. Ciulache S., (2004), *Meteorologie și climatologie*, Editura Universitară, București, 466p.;
3. Mihăilă D., (2014), *Atmosfera terestră. Elemente de favorabilitate sau nefavorabilitate pentru organismul uman și activitățile turistice*, Editura Sedcom Libris, Iași, 234 p.;
4. Teodoreanu E., (2004), *Geografie medicală*, Editura Academiei Române, București;
5. Statistica meteorologică a Serviciului Hidrometeorologic de Stat (SHS);
6. Бабиченко В.Н., *Стихийные метеорологические явления на Украине и Молдавии*, Ленинград, 1991, с. 223;
7. Ласе Г.Ф., *Климат Молдавской ССР*, Ленинград, 1978, с. 372;
8. Научно-прикладной справочник по климату СССР, выпуск II: Молдавская ССР, Ленинград, 1990, с. 192;
9. www.bioclima.ro;
10. www.sanatatea.com;
11. <https://www.farmaciata.ro/afectiuni-cardiovasculare>.

STUDIUL PRIVIND VARIAȚIILE UNOR INDICI BIOCHIMICI LA SPORTIVII ÎNOTĂTORI PÂNĂ ȘI DUPĂ EFORT

Ecaterina ERHAN,
Inga DELEU

Universitatea de Educație Fizică și Sport, Chișinău

Summary: *In this article some biochemical indexes of top swimmers based on bibliographical sources are studied. The most important parameters tested are hemoglobin, lactic acid, glucoses, protein, minerals and enzyme complexity. These indexes have great importance in monitoring the results of top swimmers in order to improve their performance.*

Key words: *sportive swimmers, biochemical indexes, hemoglobin, glucoses, lactic acid, protein.*

Un interes deosebit antrenorii acordă caracteristicilor calitative și nu cantitative ale antrenamentelor, și anume caracteristicilor individuale ale dezvoltării fizice a sportivilor înotători, tempoului trecerii la un nou nivel, mai ridicat de performanță și de aprovizionare energetică a eforturilor de antrenament și competiționale. Atenția lor este direcționată asupra studiului și selectării mijloacelor și metodelor de testare și diagnosticare a sistemelor funcționale ale organismului sportivilor înotători, posibilitățile cărora determină succesul activităților competiționale [1,2,5].

Pornind de la performanțele actuale în înot, dar mai ales de la antrenamentul sportiv propriu-zis, care se desfășoară într-un mediu schimbat, trebuie admis faptul, că atât din punct de vedere energogen, cât și biochimic efortul se încadrează în tipul predominant

aerob, cu profil de forță, în regim de rezistență, în care pe plan motric găsim implicată contracția musculară specifică la înot, iar pe plan biologic triumphiul cardio-respirator-metabolic. Predominarea aerobă crește cu atât mai mult, cu cât durata efortului este mai mare. La proba de 1500 m rata aerobă este estimată la 95-97% față de cea anaerobă [12].

Cunoașterea și respectarea caracterului fiziologic, dar și biochimic al probei sportive de înot este de o importanță majoră pentru antrenor și pentru medicul sportiv.

Metodele biochimice de cercetare a stării funcționale a organismului înotătorilor capătă o mai mare importanță în analizarea creșterii măiestriei înotătorilor și ele nu trebuie evitate, dar din contra trebuie, în primul rând, luate în considerare. Însă, cercetările din ultimele decenii elucidează despre o subestimare evidentă a cercetării

parametrilor biochimici în determinarea performanței sportive curente și potențiale a sportivilor înotători. Acest fenomen se reflectă negativ asupra performanțelor sportive în timpul competițiilor naționale și internaționale.

În procesul testării biochimice pe etape și al celor complexe aprofundate, se poate determina efectul cumulativ al antrenamentului. Acest tip de control biochimic îi oferă antrenorului, medicului sportiv, informația rapidă și obiectivă despre starea sistemelor funcționale ale organismului și despre alte schimbări de adaptare la efortul fizic efectuat [16].

Considerăm, că cercetările biochimice stau la baza identificării și întocmirii anumitor metode și mijloace mai eficiente pentru mărirea capacității fizice a sportivilor; studierii proceselor de adaptare a organismului la diverse eforturi musculare, reglării efortului fizic și a odihnei, determinării gradului de antrenament a sportivilor.

Un rol esențial în aprecierea stării funcționale a organismului sportivului în literatură se acordă selectării parametrilor biochimici testați. Parametrii selectați trebuie să fie maximal de informativi, sugestivi și necesită de a fi într-o relație de interdependență cu rezultatele sportive.

Deoarece în procesul activității musculare etapele metabolismului se schimbă periodic în dependență de proba sportivă, de tipul de efort efectuat, de aceea, în fiecare caz distinct se apreciază diverși indici biochimici [5].

Se cunoaște, că în calitate de obiect de cercetare a parametrilor biochimici servesc: sângele, urina, saliva, transpirația, țesutul muscular și aerul transpirat, în urma cercetării cărora se poate determina atât eficiența procesului de antrenament, cât și starea de sănătate a sportivului. Modificarea parametrilor biochimici în timpul efortului fizic depinde de mai mulți factori: vârsta și sexul sportivului testat, gradul de antrenament, intensitatea și durata antrenamentului sportiv, proba sportivă practică [5].

Considerăm, că cei mai importanți parametri biochimici testați în serul sanguin pentru aprecierea stării funcționale a organismului sportivilor înotători sunt: hemoglobina, acidul lactic, glucoza, proteina totală, ureea, acidul uric, creatinina, trigliceridele, complexul mineral (ionii de calciu, magneziu, fier), complexul enzimatic (creatininkinaza, creatinininkinaza miocardică MB, lipaza).

După părerea noastră, elementul vital, cel mai important pentru orice persoană, dar mai ales pentru organismul sportivilor este oxigenul. Înotul, ca probă sportivă preponderent aerobă, care dezvoltă rezistența, necesită o cantitate suficientă de oxigen pentru îndeplinirea unei activități productive și atingerea performanțelor sportive. Transportarea oxigenului la celule este realizată de către pigmentul principal al eritrocitelor – hemoglobina [15].

Pigmentul de hemoglobină, care reprezintă o cromoproteină conjugată, constă dintr-un tetramer format din 2 perechi de lanțuri polipeptidice (globine), fiecare dintre acestea fiind conjugat cu un grup hem, un

complex al unui ion de fier cu pigmentul roșu, porfirina, care și-i conferă sângelui culoarea roșie. Fiecare gram de hemoglobina poate transporta 1,34 ml oxigen în 100 ml de sânge, astfel îndeplinind funcția respiratorie [15].

Din datele literaturii de specialitate, reiese, că după efectuarea efortului fizic, nivelul hemoglobinei scade. Această diminuare a nivelului de hemoglobină este legată, de faptul, că în urma efortului fizic are loc creșterea debitului sangvin. Ca măsură adaptivă la necesitatea unui debit sangvin crescut în timpul efortului, organismul sportivilor reține mai mult lichid în spațiul vascular, crescând astfel debitul cardiac, transpirația și fluiditatea sângelui, dar minimalizând astfel, riscul de deshidratare [5,15].

Această expandare a volumului plasmatic cu până la 30%, produce însă o diluare a hematiilor, implicit a hemoglobinei și a hematocritului, creând o stare de anemie. O altă explicație a instalării anemiei la sportivi după efort este suprimarea secreției de eritropoetină după antrenament [5].

Echilibrul acido-bazic sanguin depinde de numeroase sisteme tampon, dintre care se remarcă și existența unui raport echilibrat între oxihemoglobină și carboxihemoglobină. De aceea, o respirație corectă, mai ales, în condițiile unui mediu cu aer proaspăt, poate avea consecințe dintre cele mai benefice asupra sănătății și poate reechilibra, uneori întreg metabolismul [5].

După cum s-a menționat mai sus, rolul cationului bivalent de fier (Fe^{2+}) este esențial,

deoarece el leagă cele 4 molecule de globină și hem-ul, deci datorită ionului de Fe are loc crearea moleculei de hemoglobină, mioglobină (hemoglobina musculară) și a unor enzime. Cu ajutorul fierului, se asigură respirația celulară, nutriția mucoaselor, secreția gastrică. Fierul ajută la procesul de creștere, mărește rezistența la îmbolnăviri, mai ales la infecții, transportă diferite substanțe chimice, implicate în metabolismul energetic, are acțiune antioxidantă, asigură funcția reproductivă. Norma elementului mineral de fier în sângele adultului este de 9,0-30,4 mmol/l [15].

Un alt element biochimic esențial pentru organism este ionul de calciu, care este considerat „regele bioelementelor” în organismul uman. Cantitativ, calciu se găsește în mediu 99% în oase și țesuturi tari, și 1% în sânge, în celulele și țesuturile moi. Calciu este elementul, care întărește întreg organismul. În formă ionică, calciu intră și iese cu ușurință din celula umană. Ionul de Ca^{2+} , penetrat în celulă, duce după sine un lanț de elemente nutritive. Calciu neionizat se asimilează foarte greu, iar pentru a fi asimilat de organism, el numaidecât trebuie să treacă în forma ionică. Procesul de trecere a calciului neionizat în formă ionică necesită o cantitate mare de energie și acid gastric [11].

Celulele produc permanent energie și în rezultatul acestor procese, se formează elementele nocive - reziduuri, de natură acidă. Calciu se consideră elementul primordial în eliminarea acestor toxine. Prin eliminarea resturilor acide, calciu ionizat, susține

pH-ul sângelui în stare slab alcalină, ceea ce este foarte important pentru menținerea vieții, deoarece coborârea pH-ului sângelui până la 6,8 se finisează letal. Deci, una din funcțiile principale ale calciului este menținerea organismului în stare semialcalină, adică menținerea vieții [11].

De asemenea, calciu joacă un rol deosebit în trecerea oxigenului în interiorul celulelor. În anul 1932 Otto Warburg a primit premiul Nobel în chimie, pentru dovada adusă, precum că procesul de dezvoltare al cancerului este un proces anaerob. Stoparea accesului de oxigen, în cazul insuficienței de calciu, face lichidele din organism acide. Astfel, organismul caută permanent rezerve de substanțe alcaline, pentru neutralizarea cantității mari de acizi, iar rezervele sunt oasele, dinții, părul. Se consideră, că în cazul alimentării cu produse, care provoacă acidificarea organismului, el pierde o cantitate foarte mare de calciu [11].

Totodată, calciu este necesar și pentru coagularea normală a sângelui, contractarea și relaxarea mușchilor inimii și mușchilor scheletici, pentru reglarea funcției fermentative și parțial secreția insulinei. Un rol important îi revine acestui element pentru transmiterea impulsurilor nervoase, iar insuficiența lui provoacă iritarea nervilor. În opinia specialiștilor o cantitate suficientă de calciu, în perioada tinereții, menține organismul tânăr, în decursul multor ani. Pentru a fi asimilat și ași exercita funcțiile, calciu are nevoie de ajutor, adică de alte vitamine și minerale așa ca - vitaminele D, A, C și magneziu. Calciu este deosebit de important

pentru organismul sportivilor, deoarece în timpul antrenamentului sportiv, ei pierd o cantitate enormă de calciu prin transpirație. Norma elementului mineral de calciu în serul sangvin este de 2,1 - 2,6 mmol/l [4].

Un alt element biochimic necesar organismului uman, dar mai ales a sportivilor reprezintă ionul de magneziu. Funcția lui primară constă în participarea la dezvoltarea conductibilității și contractilității mușchilor. Magneziul intervine în reacțiile fiziologice (metabolismul glucidelor, lipidelor și proteinelor) și activitățile enzimaticе, în permeabilitatea celulară, coagularea sangvină [21, p. 405]. Mai mult de jumătate din cantitatea totală de magneziu se găsește în oase, un sfert se găsește în mușchi, iar restul se repartizează în inimă, ficat, rinichi, tubul digestiv și în plasma sangvină. Necesitatea de magneziu este mult mai mare în cazul sportivilor. Norma elementului mineral de magneziu în serul sangvin al unui adult este de 0,66 - 1,07 mmol/l [11].

Deci, substanțele minerale, împreună cu proteinele, carbohidrații, grăsimile și vitaminele sunt foarte necesare pentru o bună funcționare a proceselor fiziologice și biochimice din organism, care stau la baza tuturor funcțiilor vitale ale organismului. Unii dintre cei mai importanți fiind deci, ionii de calciu, magneziu și de fier [11].

În urma studierii nivelului elementelor minerale la sportivii înotători până și după efortul fizic efectuat pe veloergometru, s-a constatat, că nivelul de calciu și magneziu până la efort fizic, atât la fetele înotătoare, cât și la băieții înotători, este sub limitele normei.

Nivelul de fier la toți sportivii înotători (băieți și fete) până la efort fizic se încadrează în limitele normei. După efort fizic efectuat pe veloergometru, cantitatea de calciu și magneziu au scăzut esențial, în urma transpirației, iar nivelul fierului a crescut, ca rezultat al necesității avansate în oxigen [4,11].

Conform datelor actuale, majoritatea cazurilor de disfuncții la nivelul schimbului de substanțe minerale la sportivi, pot fi clasificate ca profesionale sau profesional asociate, legate de eforturile fizice și psihoe emoționale foarte ridicate. Antrenamentele intense duc la pierderea unor elemente minerale și, ca rezultat se cere creșterea venitului de substanțe minerale ingerate odată cu hrana [4, 3].

Făcând referire la adaptarea înotătorului în timpul antrenamentului, am ajuns la concluzia, că aceasta se realizează, în principal, nu în cadrul efortului propriu-zis, efortul fiind doar un stimul, ci în timpul perioadei de refacere a organismului, perioadă în care acesta devine mai eficient (din punct de vedere aerob sau anaerob), cu condiția, că celulele sale beneficiază de absolut toate componentele nutritive necesare repetării aceluși efort.

Altfel spus, înotătorul, care urmărește performanța, trebuie să aibă în vedere faptul, că alimentația, adică suma alimentelor ingerate, nu este același lucru cu nutriția, prin aceasta înțelegând, ceea ce folosesc în mod efectiv celulele sale [3]. Este evident, să se înțeleagă faptul, că alimentația sportivului este parte vitală a procesului de antrenament,

deoarece el trebuie să aleagă acei nutrienți, care concură la furnizarea unei cantități sporite de energie, necesară atât antrenamentului propriu-zis, cât și refacerii rapide, pentru a susține eficient efortul sportiv din ziua următoare [5,9].

Ținem să menționăm, că energia organismului depinde de energia fiecărei celule în parte. O celulă sănătoasă pentru ași îndeplini toate funcțiile și a furniza energie are nevoie de alimente, care să-i asigure absolut toți nutrienții necesari bunei funcționări: apa, carbohidrați, proteine, lipide, vitamine, minerale și enzime [5].

Principalele surse de energie ale sportivului sunt carbohidrații. Anume glucoza este cel mai important monozaharid din sânge, care rezultă din digestia carbohidraților și din conversia hepatică a glicogenului în glucoză. Deci, din cele expuse mai sus, glucoza, este un furnizor indispensabil de energie care susține activitatea celulară și combustibilul principal al mușchilor în timpul efortului fizic. Acest indice, în sânge se menține la un nivel constant, în limitele de la 3,5 - 5,5 mmol/l (sau 80 - 120 mg), datorită mecanismelor reglatorii. Modificarea conținutului de glucoză în sânge în timpul efortului fizic este individuală și depinde de nivelul de antrenament al organismului, de intensitatea și durata efortului fizic [9].

Glicemia sau concentrația de glucoză din sânge, crește peste valoarea din repaus încă din starea de start, datorită hiperadrenalinemiei, ce intensifică glicogenoliza. Efortul de înot submaximal sau de scurtă durată, provoacă majorarea nivelului de

glucoză în sânge, deoarece are loc mobilizarea intensă a glicogenului din ficat pentru suplinirea necesității de energie [5].

În efortul de înot maximal sau de lungă durată valoarea glicemiei se menține mai mult sau mai puțin constantă, dar pe măsură ce efortul se prelungește, ea scade fără a mai reveni, chiar până la 50% față de valoarea din starea de repaus. Nivelul scăzut de glucoză în sânge, indică despre faptul, că rezervele de glicogen în ficat au fost epuizate sau au fost folosite intens de către țesuturile organismului. Reducerea conținutului de glucoză în sânge este mai evidentă la persoanele neantrenate decât la persoanele antrenate. Astfel, în dependență de concentrația glucozei în sânge, se poate determina viteza reacțiilor de oxidare aerobă în țesuturi la un efort fizic, dar și intensivitatea mobilizării glicogenului hepatic [9].

Cercetările de specialitate efectuate pe sportivi înotători ne arată, că nivelul de glucoză la băieții înotători și fetele înotătoare de înaltă calificare în stare de repaus se încadrează în limitele normei, prezentând valori medii respectiv de – 4,8 mmol/l și 5,3 mmol/l. După efectuarea efortului fizic pe veloergometru s-a înregistrat o scădere evidentă a nivelului de glucoză, atât la băieții înotători (3,6 mmol/l), cât și la fetele înotătoare (4,6 mmol/l). Analiza datelor experimentale la sportivi specializați în atletism constată că, în stare de repaus nivelul de glucoză prezintă valori medii de 5,75 mmol/l la băieți și de 5,3 mmol/l la fete. După efortul fizic efectuat, nivelul de glucoză la băieții

atleți a scăzut (5,42 mmol/l), iar la fetele atlete s-a mărit neesențial (5,6 mmol/l) [5].

Cercetările efectuate pe animale au arătat, că efortul fizic duce nu numai la creșterea capacității funcționale a organismului, ci și la creșterea aptitudinilor de a bloca fenomenele negative consecutive unor eforturi intense. Un studiu realizat pe cobai, care au fost antrenați să înoate, a arătat o accelerare a procesului de utilizare a glucidelor, lipidelor și proteinelor în ficat, ceea ce are, ca urmare, creșterea energiei produse într-o perioadă anumită de timp. Concentrația de ATP se menține constantă la acest nivel, în timp ce la animalele neantrenate această valoare scade considerabil, influențând negativ desfășurarea activității cerebrale. Aceste fenomene se produc și în corpul uman [5].

Rezultatul obținut în urma testării indicelui biochimic de glucoză, poate ajuta antrenorul să dozeze rațional efortul de înot în timpul antrenamentului sportiv, în funcție de posibilitățile biologice individuale ale organismului, starea de sănătate, gradul de antrenament și de acomodare la efort [9].

Considerăm, că în cazul dereglărilor vizualizate la nivelul mecanismului de control al nivelului de glucoză, care pot apărea în timpul antrenamentului sportiv, competițiilor sportive sau chiar exact după efortul fizic efectuat, în vederea evaluării exacte a gradului de risc vital, e necesară intervenția imediată cu scopul stabilirii cauzei și a înlăturării acesteia. Atunci când dereglările sunt durabile și severe, este recomandabil, în mod individual, reducerea

activității fizice și a intensității antrenamentelor sportive, dar uneori chiar și indicarea unei pauze sau a unei perioade de refacere.

În urma procesului de oxidare anaerobă a glucozei se formează produsul metabolic - acidul lactic. Acest produs joacă un rol foarte important în apariția și instalarea oboselii musculare, atunci când are loc acumularea acidului la nivelul mușchilor. Acea senzație dureroasă și neplăcută de arsură, care apare după un efort intens, are de fapt, un rol protector, acela de a preveni suprasolicitarea musculaturii, până la completa epuizare a resurselor organismului. Astfel, acidul lactic nu ar trebui privit ca un produs de metabolism fără rost, și nici ca o „toxină”. El are un rol foarte important în organism, reprezentând o sursă de energie foarte utilă în condiții de hipoxie [2].

Lactacidemia (concentrația de acid lactic) crește în timpul și după sfârșitul efortului fizic, proporțional cu datoria de oxigen. La începutul efortului, timp de câteva secunde, în care producția de energie este realizată prin scindarea fosfaților macroergici, nu se acumulează acidul lactic. Aceasta este faza alactacidă a efortului [2,5,17].

$\text{Creatinfosfat} + \text{ADP} \rightarrow \text{ATP} + \text{creatin}$

După aproximativ 15 secunde, în funcție de intensitatea efortului, începe faza lactacidă a efortului. Valoarea maximă se atinge la aproximativ 5 minute după terminarea efortului, iar după 1-2 ore, valoarea lactacidemiei revine la normal, datorită metabolizării acidului lactic în faza aerobă. Astfel, 1/5 din acidul lactic rezultat

se degradează până la CO_2 și H_2O , iar pe seama energiei, astfel eliberate, restul de 4/5 se resintetizează în glucoză.

Dacă concentrația acidului lactic în sânge (în normă) în stare de repaus este egală cu 1,0 - 1,5 mmol/l (15-30mg%), atunci în timpul efortului muscular intens, conținutul lui se mărește semnificativ. În studiul efectuat de Bangsbo J., (1996) eliberarea lactatului în sânge creștea proporțional cu intensitatea efortului fizic. Scăderea remarcabilă a concentrației acidului lactic în sânge la un efort muscular standard, la diferite etape a antrenamentului sportiv, denotă faptul că s-a mărit gradul de antrenament, iar mărirea concentrației indicelui biochimic, demonstrează o scădere a capacităților de antrenament a sportivului dat [19].

Deci, schimbarea concentrației acidului lactic în sânge după efectuarea efortului muscular, este în relație de interdependență cu starea de antrenament a sportivului înotător. După modificarea concentrației acidului lactic în sânge, se determină posibilitățile glicolitice anaerobe ale organismului, ceea ce este foarte important în cazul selectării sportivilor, la dezvoltarea calităților motrice, controlul efortului depus în timpul antrenamentului și durata proceselor de restabilire a organismului.

Experimentele efectuate în domeniul dat, au confirmat efectul pozitiv al efortului fizic asupra capacității de neutralizare a pH - ului acid al sângelui, rezultat în urma exercițiului fizic realizat. În urma măsurătorilor efectuate la boxeri, la începutul efortului fizic, transpirația este foarte acidă,

datorită producerii de acid lactic, ulterior ea revine la valori normale datorită capacității crescute de neutralizare a acidului. Revenirea este cu atât mai rapidă și mai stabilă, cu cât organismul a fost mai bine antrenat [19].

După cum s-a menționat mai sus, organismul înotătorilor necesită mai multe surse energetice, plastice, necesare pentru o mai bună executare a antrenamentului sportiv, care poate fi realizată numai datorită asimilării tuturor elementelor nutritive necesare. Având în vedere, că tinerii înotători de 15-19 ani sunt în proces de creștere și dezvoltare, prin urmare, trebuie să fie asigurată și o alimentație bogată în proteine [19].

Studiile efectuate în ultimii 10 ani, au demonstrat, că sportivii cu un regim de antrenament intens, au o rată mai mare de proteine (1,5-2,0 g/kg/zi), pentru a menține echilibrul azotat. În cazul în care, alimentația conține cantități insuficiente de proteine, în organismul sportivilor se dezvoltă o balanță azotată negativă. Ca urmare, crește rata proceselor catabolice și recuperarea după antrenamente durează mai mult. Cu timpul, acest lucru duce la pierderea în masă corporală și reducerea rezistenței în timpul antrenamentelor de înot [19].

Precizăm, că în conformitate cu datele literaturii de specialitate proteinele îndeplinesc funcția plastică în organism și intră în componența fermentilor, hormonilor, anticorpilor, factorilor de coagulare sangvină. Proteina totală se caracterizează ca un indice al metabolismului proteic, care reflectă valoarea totală a proteinelor serice în sânge și

ca rezultat determină starea de homeostazie. Din proteinele plasmei sangvine fac parte: albuminele și globulinele, care se deosebesc între ele prin masa moleculară, proprietățile fizico-chimice și funcția biologică. Albuminele se sintetizează în ficat din produsele alimentare ingerate. Cantitatea lor în plasma sangvină acționează asupra nivelului presiunii osmotice, care reține lichidul în interiorul vaselor sangvine. Globulinele îndeplinesc funcția imunitară (anticorpi), asigură coagularea sangvină (fibrinogenul), și de asemenea, sunt prezentate prin fermenti, hormoni și proteine-transportatoare a diferitor legături biochimice. Norma proteinelor totale în plasma sangvină la o persoană matură este de 62 - 80 g/l. Însă, există și devieri de la normă a proteinelor, care pot fi cauzate de o serie de condiții fiziologice (cu caracter nepatologic) cum ar fi eforturile de înot de lungă durată, foamea, dar și patologice, afectând starea funcțională a organismului [12,13,16].

În urma descompunerii proteinelor, a proceselor de metabolizare, se formează produsele de descompunere - ureea, acidul uric și creatinina. Ureea este produsul final al catabolismului proteic la nivel hepatic, deci concentrația ureei în sânge, depinde de funcția excetorie a rinichilor, de starea funcțională a ficatului și a țesutului muscular. Nivelurile sale serice reflectă echilibrul dintre producția hepatică și excreția renală. Aportul de proteine și statusul hidric pot influența valorile ureei serice. Norma concentrației de uree în plasma sangvină la o persoană matură indică valori < 7,1 mmol/l.

În cazul alimentației bogate în proteine, dar și după îndeplinirea efortului fizic, nivelul ureei în sânge se poate mări [5, 12].

În urma testării nivelului de uree la sportivii înotători de performanță (băieți și fete) în stare de repaus s-a constatat un nivel puțin peste normă, atât la fetele înotătoare (7,18 mmol/l), cât și la băieții înotători (7,30 mmol/l). După îndeplinirea efortului fizic pe veloergometru, nivelul ureei a scăzut neesențial la toți înotătorii [12,13].

Un alt indice biochimic important este acidul uric, care rezultă din degradarea acizilor nucleici, reprezentând produsul final al metabolismului purinelor. De la nivelul ficatului, acidul uric este transportat prin plasma sanguină la rinichi, unde este filtrat și excretat într-un procent de aproximativ 70%, restul este eliminat și degradat în tractul gastro-intestinal. Efortul fizic, rația zilnică alimentară cu conținut bogat în carbohidrați și lipide, foamea, duc la majorarea nivelului de acid uric în plasma sanguină. Analiza datelor experimentale, referitor la nivelul acidului uric la sportivii înotători, arată, că în stare de repaus, acest indice se încadrează în limitele normei, atât la băieții înotători (323,0 mmol/l), cât și la fetele înotătoare (231,0 mmol/l). În urma efectuării efortului fizic, nivelul acidului uric a scăzut la toți sportivii înotători, respectiv prezentând valori medii de 307,5 mmol/l la băieții înotători și 227,5 mmol/l la fetele înotătoare [12].

Pentru sportivii înotători prezintă un interes și cercetarea creatininei – un produs de metabolism al creatinfosfatului din mușchi și se produce cu o rată constantă, dependentă

de masa musculară. Din punct de vedere chimic, creatinina este un derivat ciclic spontan al creatinei. Creatinina este filtrată din sânge de către rinichi și dacă filtrarea renală este deficitară nivelul sanguin al creatininei crește [14].

Astfel, nivelul de uree, acid uric și creatinină în serul sangvin înainte și după efort fizic, sunt indicatori biochimici, care se utilizează pe larg pentru aprecierea tolerabilității sportivului înotător față de eforturile de antrenament și cele competitive, de mersul exercițiilor de antrenament și a proceselor de restabilire [14].

Însă, reacțiile biochimice din organism nu pot decurge fără prezența complexului enzimatic. Enzimele sunt substanțe de natură proteică, care îndeplinesc multiple funcții în organism: cea digestivă, de producere a energiei, sinteza de proteine, eliminarea toxinelor. Cea mai importantă funcție enzimatică este cea catalitică, accelerând miile de reacții biochimice din organism și în același timp, controlând procesele vitale ale organismului, susținând astfel viața.

Ele au fost numite „scânteia vieții”, deoarece viața, nu ar exista fără acțiunea enzimelor, nici chiar în prezența unor cantități suficiente de vitamine, minerale, oligoelemente sau alți nutrienți. În corpul omenesc se găsesc mii de diferite enzime, fiecare cu rolul său specific. Starea generală de sănătate este direct legată de capacitatea corpului de a produce enzimele necesare proceselor metabolice. Studiile efectuate de-a lungul a peste 100 de ani au demonstrat că o dietă săracă în enzime poate duce la

îmbătrânire prematură, boli cardiovasculare și ale sistemului digestiv, boli cronice degenerative, diabet și chiar la un risc crescut de cancer [7].

După cum s-a menționat mai sus, sportivii înotători au un aport crescut de proteine față de omul obișnuit, și de aceea este foarte importantă suplimentarea rației alimentare cu enzime digestive, pentru a-l susține, pe cât este posibil în timpul efectuării eforturilor de înot, și pentru a-i permite să-și îndeplinească în mod optim celelalte funcții. Astfel, suplimentând rația alimentară cu enzime digestive, organismul sportivilor este degrevat parțial de această sarcină și secreția celorlalte tipuri de enzime se face mai ușor [10].

Însă, adaptarea cea mai importantă a organismului la efortul de înot (tip aerob) este creșterea eficienței producerii de energie, mărin­d astfel timpul până la apariția senzației de oboseală. În cazul dat, unele dintre importante­le enzime ale complexului fermentativ sunt: creatinkinaza (CK), cunoscută și sub denumirea de creatinfosfokinaza (CPK) cu rol energetic, creatinkinaza MB (miocardică). CK este o enzimă, care se găsește în concentrații crescute în miocard, mușchii scheletici și în concentrații mai mici la nivelul creierului. În cazul dat, această enzimă catalizează conversia creatinei și a adenozintrifosfatului (ATP) în fosfocreatină și adenozindifosfat (ADP). Reacția dată este reversibilă, ceea ce înseamnă, că și ATP – ul poate fi sintetizat din fosfocreatină și adenozindifosfat. Nivelul foarte ridicat al CK

indică de obicei o leziune la nivelul inimii, mușchilor și al creierului [14,16].

CK MB este singura izoenzimă de importanță sporită, datorită monitorizării cardiace pentru infarcturi miocardice. Valorile crescute ale CK MB de peste 20 de ori față de valorile normale, prezintă temeiuri pentru un infarct miocardic, pericol tot mai des întâlnit în practica sportivă de azi [16].

Studiile de specialitate, efectuate pentru aprecierea parametrilor enzimatici de CK și CK MB la înotătorii de înaltă calificare, arată, că în pauză nivelul creatinkinazei se încadrează în limitele normei, iar după efort fizic se mărește semnificativ. Valorile medii ale CK MB la sportivii înotători în stare de repaus arată norma, iar după efort valorile se măresc, încadrându-se totuși în limitele normei [14,16].

Deci, modificările chimice ale sângelui determinate de efortul fizic, reflectă intensitatea proceselor metabolice din mușchi, care influențează mai mult glicemia, lactacidemia, echilibru acido-bazic și nu în ultimul rând – lipemia. Făcând referire la țesutul adipos la sportivii înotători de performanță, el reprezintă 5-10% la bărbați și 10-18% la femei. Acest depozit de grăsimi are o valoare energetică foarte mare (7000 kcal/kg țesut adipos) constituind cea mai importantă rezervă energetică, în cazul, în care depozitele de hidrați de carbon sunt epuizate și lipidele devin combustibilul energetic principal. O astfel de situație se întâlnește mai ales, în timpul unor eforturi foarte intense și de scurtă durată [1,5,8].

O importanță mare are enzima digestivă – lipaza (glicoproteină), care în prezența sărurilor biliare și a colipazei, transformă grăsimile în acizi grași și glicerol. Lipaza în organism se găsește sub trei forme: gastrică, pancreatică și intestinală. Cea gastrică intră în compoziția sucului gastric, participând la procesele chimice gastrice din timpul digestiei. Lipaza pancreatică hidrolizează grăsimile neutre în glicerol și acizi grași. Lipaza intestinală are acțiune asemănătoare cu cea pancreatică, transformând lipidele în acizi grași și glicerol și parțial în monogliceride [6,18].

Lipaza, produsă de pancreas și eliminată odată cu sucul pancreatic în duoden, are rolul de a favoriza digestia grăsimilor. La persoanele sănătoase, neantrenate, rezervele de grăsimi constituie 10-20 % la bărbat și 20-35% la femei din greutatea corporală. Grăsimile sunt depozitate ca trigliceride în

adipocite formând țesutul adipos. Adicional, o mică fracțiune de trigliceride este depozitată în celule musculare și pătrund în circulația sanguină legate de albumine [5].

Norma enzimei – lipaza, în serul sangvin prezintă valori mai joase de 38 u/l. Însă, după cum s-a stabilit, la înotătorii de performanță valorile lipazei până la efort fizic sunt în limitele normei sau chiar mai joase decât valorile inițiale. Comparând aceste date ale sportivilor înotători cu nivelul lipazei la alte probe sportive (halterofili) s-a constatat o valoare mai ridicată a acestei enzime în stare de repaus [5].

Analizând datele științifice a surselor bibliografice putem deduce, că indicii biochimici analizați în articolul dat, au o importanță majoră în monitorizarea sportivilor înotători, cu scopul perfecționării măiestriei acestora.

Bibliografia:

1. Ababei R. Învățarea motrică. Bacău: Alma-Mater, 2003. 185 p.
2. Adam E., Delipovici I. Acidul lactic, unul dintre cei mai importanți indici biochimici utilizați în sport. În: Conferința științifică internațională studențească „Probleme actuale ale teoriei și practicii culturii fizice”, ed. a 13-a, 15 apr. 2009. Chișinău, 2009, pp. 3 - 7. ISBN: 978-9975-68-119-3.
3. Alexandrescu C. Rația alimentară a sportivului. Cultura fizică și Sport, București, 2003, nr. 3, p. 112 - 120.
4. Apostu M. Influența efortului fizic asupra echilibrului hidromineral. București: Ed. Alexandru 27, 2003. 196 p.
5. Baltă N. Unele considerații asupra denumirii și a conceptului de sindrom metabolic. Revista Medicală Română, București, 2010, vol. 7, nr.3, pp. 34 - 39.
6. Belibou M., Zaporojan M., Erhan E. Concentrația trigliceridelor în sângele sportivilor halterofili de performanță înainte și după un efort pe veloergometru. În: Conferința științifică internațională studențească „Probleme actuale ale teoriei și practicii culturii fizice”, ed. a 13-a, 15 apr. 2009. Chișinău, 2009, pp. 372 -380. ISBN: 978-9975-68-119-3.

7. Borzias M., Erhan E. Enzimele – necesitatea vitală a organismului uman. În: Conferința științifică internațională studențească „Probleme actuale ale teoriei și practicii culturii fizice”, ed. a 18-a, 16-17 mai 2014. Chișinău, 2014, pp. 350 -358. ISBN:978-9975-68-119-3.
8. Botnarenco F., Rîșneac B., Șarpov T. Înotul. Chișinău: Lumina, 1991. 172 p
9. Ciochină T., Erhan E. Rolul unor minerale în organismul sportivilor de performanță. În: Conferința științifică internațională studențească „Probleme actuale ale teoriei și practicii culturii fizice”: ed. a 17-a, 16-17 mai 2013. Chișinău, 2013, pp. 401- 409. ISBN 978-9975-4452-8-3.
10. Ciofu E. Nutriție și alimentație. Revista Societății Române de Pediatrie, 2001, nr. 1, pp. 90-93. ISSN 1454-0398.
11. Deleu I. Aprecierea nivelului elementelor minerale de calciu, magneziu și fier la sportivii – înotători de performanță până și după efort fizic efectuat pe veloergometru. În: Studia Universitatis. Seria: Științe reale și ale naturii, 2013, nr 6, pp. 9-16. ISSN 1857-1735.
12. Deleu I. Aprecierea stării fizice a sportivilor înotători (băieți și fete) în baza unor parametri fiziologo – biochimici. În: Studia Universitatis. Seria: Științe reale și ale naturii, 2012, nr. 1, pp. 119-124. ISSN 1857-1735.
13. Deleu I. ș. a. Impactul înotului asupra nivelului de proteină totală la sportivii-înotători (băieți și fete) de înaltă calificare. În: Noosfera, 2014, nr. 12, pp. 105-111. ISSN 1857-3517.
14. Deleu I. Aprecierea nivelului de creatinkinaza și creatinkinaza MB la sportivii înotători de performanță până la efort fizic și după efort efectuat pe veloergometru. În: Conferința științifică internațională „Integrare prin cercetare și inovare” din 26-28 septembrie, 2013, Chișinău: CEP USM, 2013, pp. 39-41. ISBN 978-9975-71-417-4.
15. Deleu I. Hemoglobina – ca factor de condiționare a performanței sportive. În: Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare” din 10 -11 noiembrie 2014, Chișinău: CEP USM, 2014, pp. 36-39. ISBN 978-9975-71-571-3.
16. Dricu A., Purcaru O., Tache D., Dănoiu S. Elemente de Biochimie. Craiova: Ed. Medicală Universitară, 2009. 235 p. ISBN 978-973-106-140-5.
17. Erhan E., Deleu I. Monitorizarea nivelului de acid lactic al halterofililor de performanță. În: Conferința științifică internațională studențească „Probleme actuale ale teoriei și practicii culturii fizice”: ed. a 17-a, 16-17 mai 2013. Chișinău, 2013, pp. 88-91. ISBN 978-9975-4452-8-3.
18. Erhan E., Deleu I. Studiul trigliceridelor la înotătorii de performanță înainte și după un efort fizic, Conferința științifică internațională studențească „Probleme actuale privind perfecționarea sistemului de învățământ în domeniul culturii fizice”, 14 – 15 noiembrie, 2014, Chișinău, Editura USEFS, 2014, pp. 131-135, (0,5 c.a.), ISBN 978-9975-4452-8-3.
19. Bangsbo J., Madsen K., Kiens B., Richter E.A. Effect of muscle acidity on muscle metabolism and fatigue during intense exercise în men. Journal of Physiology, 1996. pp. 585-596.

ASPECTE PSIHOPEdagogICE ALE ADAPTĂRII COPILULUI CU CERINȚE EDUCAȚIONALE SPECIALE ÎN ȘCOALA PRIMARĂ

Conf. univ. dr. Victoria GONȚA,
AUM

Alevtina CEBANU,

Masterand, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

Rezumat: În articol se abordează problema nevoilor psihosociale ale copiilor cu cerințe educaționale speciale în contextul incluziunii lor educaționale. Sunt reflectate rezultatele investigației sferei cognitive și comportamentale ale copiilor cu ADHD, tulburări din spectrul autismului și a celor cu retard mintal, care întâmpină dificultăți de integrare socială și succesele pe care aceștia le pot obține în rezultatul intervenției psihopedagogice bine orientate.

Summary: The article addresses the psychosocial needs of children with special educational needs in the context of their educational inclusion. Are reflected the findings of the cognitive and behavioral sphere investigations of children with ADHD, autism and mentally retarded disorders that are experiencing difficulties in social integration and the results they can achieve through well-targeted psycho-pedagogical intervention.

Cuvintele-cheie: copil, dizabilitate, cerințe educaționale speciale, intervenție psihopedagogică, adaptare socială, educație incluzivă.

Aproximativ 10% din populația globului sunt persoane cu dizabilități ca rezultat al impactului mintal, fizic sau senzorial, 80% din care locuiesc în țări cu un nivel economic dezvoltat și potrivit Organizației Mondiale a Sănătății (OMS) numărul acestora este în continuă creștere. Circa 5,1%, sau 93 milioane dintre persoanele cu dizabilități sunt copii. Persoane cu CES sunt și mai multe.

Din punct de vedere statistic, dacă copiii cu dizabilități (intelectuale, fizice, vizuale și auditive) reprezintă între 2-5% dintr-o populație școlară, copiii cu CES sunt

mult mai numeroși, variind în unele țări (SUA, Anglia, Danemarca) între 10 și 20% din populația școlară. UNESCO și țările membre ale Uniunii Europene acordă în ultimii ani noțiunii de CES o semnificație mai largă decât cea legată de necesitățile speciale de educație ale copiilor cu deficiențe ori cu tulburări de învățare - în formula „educația cerințelor speciale” (ECS). Ambele formule terminologice CES și ECS circulă în prezent paralel.

Pentru a înțelege mai bine conceptul de Cerințe Educative Speciale este nevoie, înainte de toate, de o abordare care să pună

în evidență învățarea și nu particularitățile care diferențiază copiii în acest proces general al formării și dezvoltării individualității [5, p.75]. Cerințele speciale determină măsuri educative speciale, antrenate și structurate la nivelul procesului de învățare și predare. CES exprimă o necesitate evidentă a copiilor de atenție și asistență educațională suplimentară (măsuri afirmative, pozitive, din nevoia de compensare a unui/unor dezavantaje), fără de care nu se poate vorbi efectiv de egalizarea șanselor, de acces și participare educațională și socială [4, p.47].

De aici reiese în mod clar ideea, că apare necesitatea creării anumitor condiții pentru ca acești copii să se bucure de spectrul deplin al drepturilor sale civile, economice, sociale și culturale.

Acești copii nu sunt speciali în sine. Ei au nevoie doar de o abordare personalizată în ceea ce privește demersurile pe care le întreprindem în educația lor. O caracteristică specială a acestor copii aflați „în pericol de excludere” o constituie faptul că ei nu sunt în concordanță cu nivelul obișnuit al așteptărilor față de copii, ei nu se adaptează cu ușurință. În spatele acestor probleme stă, desigur, și faptul că nici în cadrul familiei, nici în societate ei nu beneficiază de o stimulare corespunzătoare. Deficitul apărut în urma educației necorespunzătoare este totuși reversibil și poate fi compensat chiar și în cazul unor tulburări organice, cu condiția ca potențialul copilului să fie activat în mod corespunzător.

Din 2011, în scopul integrării tuturor copiilor în școli, statul introduce conceptul de

educație incluzivă: *Educația incluzivă este o abordare potrivit căreia toți copiii trebuie să aibă șanse egale de a frecventa aceeași școală și de a învăța împreună, indiferent de aparența lor culturală, socială, etnică, rasială, religioasă și economică sau de abilitățile și capacitățile lor intelectuale sau fizice* [8, p.84]. Un obiectiv important al școlii inclusive îl reprezintă sprijinul acordat pentru menținerea în familie a copiilor cu CES.

Integrarea socială presupune ca copiii cu dizabilități să fie acceptați în societate, să învețe în instituțiile de învățământ, având sprijinul corespunzător și să fie chiar și angajați în câmpul muncii.

Raportul relației socializare, integrare, incluziune, are în vedere implicațiile practice și teoretice ce privesc evoluția sistemului de organizare a educației speciale și a pregătirii copiilor pentru integrarea și incluziunea în activitățile profesionale și în colectivitățile sociale [6, p.114].

Cercetarea noastră a constatat în analiza dificultăților de integrare socială a copiilor de vârstă preșcolară și școlară mică cu nevoi speciale și elaborarea unor măsuri de asistență psihopedagogică copiilor cu dizabilități. **Problema cercetării** constituie necesitatea acordării asistenței psihopedagogice copiilor cu nevoi speciale, marcați de dezadaptare socială, în vederea integrării lor educaționale și sociale.

Cercetarea s-a realizat în cadrul Centrului Republican de reabilitare a copiilor. Acest centru survine ca o gazdă pentru toți copiii cu necesități speciale neșcolarizați sau școlarizați în școli incluzive, copii ce se află la

întreținerea familiei. Organizarea activității se face în sensul reabilitării, dezvoltării, socializării copiilor conform programelor individuale.

Începând cercetarea am presupus că implicarea copiilor cu CES în programe psihopedagogice de recuperare, bazate pe terapii ocupaționale va facilita o sporire a adaptabilității copiilor cu CES în grupul de semeni.

În cercetare au participat 30 de copii cu nevoi speciale dintre care: 10 copii diagnosticați cu ADHD, 10 copii suferă de Autism și 10 copii prezintă Retard psiho-verbal combinat, dezadaptați social din orașul Chișinău și din diverse raioane ale Republicii.

În continuare prezentăm pe scurt caracteristicile copiilor incluși în cercetare.

- Copiii cu Sindromul deficitului de atenție și concentrație cu hiperactivitate (ADHD) în număr de 10 persoane, toți băieți de 5-8 ani, prezintă probleme cu atenția și hiperactivitatea - impulsivitate, se concentrează greu, sunt ușor distrași, agitați, prezintă manifestări comportamentale incongruente cu nivelul de dezvoltare specific vârstei copiilor.

Studiile arată ca un procent de 4-9,5% din copiii de vârstă școlară prezintă simptome ADHD. Afecțiunea este mai des întâlnită la băieți, raportul băieții: fete fiind de 4:1 [1, p.33].

- Copiii cu tulburările din spectrul autist 6 băieți și 4 fete prezintă: dificultăți în stabilirea interacțiunilor sociale; perturbarea calitativă a comunicării și

limbajului; caracterul restrâns, repetitiv și stereotip al comportamentelor, intereselor și activităților. La unii copii se manifestă doar o parte a acestor caracteristici.

Ultimele cifre privind răspândirea tulburărilor din spectrul autist în Europa arată că 60 din fiecare 10 000 de persoane suferă de autism. Aceasta înseamnă că autismul ar putea afecta viețile unui număr destul de mare de persoane [2, p.66]. Studiul literaturii arată că o tulburare din *spectrul autist* este o dizabilitate de dezvoltare complexă, care afectează modul în care o persoană comunică și relaționează cu cei din jur [3, p. 87]. Mulți autiști pot să-și îmbunătățească și să-și dezvolte abilitățile sociale, de comunicare și educaționale prin exerciții, metode și tehnici speciale. Abordările și mediile educaționale adecvate pot permite și acestor copii să învețe și să facă progrese semnificative, de aceea o sarcină fundamentală a acțiunii de recuperare este training-ul parental.

- Copii cu întârziere în dezvoltare - dezvoltarea retardată, reprezintă copii cu o întârziere a evoluției sale fizice, al însușirii limbajului, al îngrijirii proprii, al dezvoltării intelectuale.

Conform cercetărilor, acești copii însușesc diferite abilități într-un ritm mai lent decât ceilalți copii de aceeași vârstă [7, p.46].

În procesul de cercetare au fost aplicate următoarele metode, tehnici și procedee de cercetare: observația, anamneza, testarea, ghidul de interviu cu părinții și experții în domeniu.

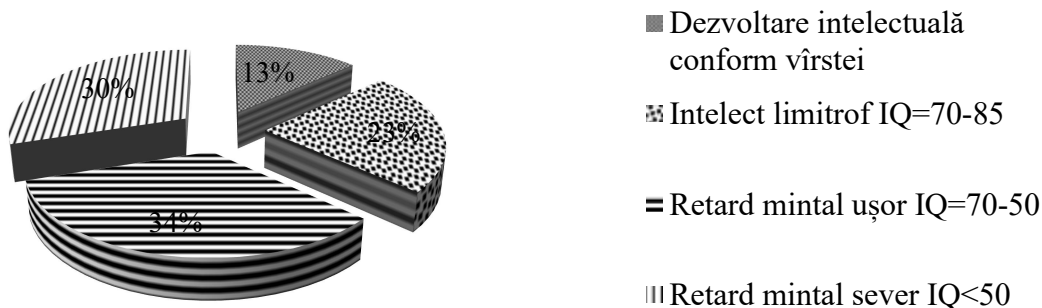
În calitate de metodele psihometrice am folosit: *Matricele Progresive Raven Color*; *Test de inteligență generală WAIS*; *Tehnica Sculte*; *Tehnica „cifre și semne”*; *Proba șirul de cifre*; *Tehnica de studiere a memoriei auditive de cuvinte*; *Tehnica „compune cuvinte”*; *Metodica” al 4-lea de prisos”*; *Scala de evaluare a autismului infantil Schopler*, *Chestionarul „Evaluarea comportamentului copiilor cu autism”*.

Esențial pentru selectarea metodicilor au servit nivelul scăzut al adaptării sociale și a sferei cognitive a copilului cu CES, la fel și caracterul specific al relațiilor cu adulții și cu semenii, care au solicitat material de stimulare suplimentar și tehnici speciale, utilizate în pedagogia corecțională infantilă. Prelucrarea, analiza, examinarea datelor

obținute în cadrul studiului s-a efectuat prin metodele statisticii psihologice de grupare a datelor, au fost create tabele a indicilor prelucrați, diagrame.

În urma evaluării nivelului de inteligență, realizată prin intermediul *Matricelor Progresive Raven Color* și *Testului de inteligență generală WAIS*, au fost diagnosticate următoarele categorii de subiecți: dintr-un număr de 30 de subiecți 4 subiecți $\approx 13\%$ prezentau *Dezvoltare intelectuală conform vârstei*, 7 subiecți $\approx 23\%$ prezentau *intelect limitrof* ($IQ=70-85$), 10 subiecți $\approx 33\%$ prezentau *Retard mintal ușor* ($IQ=70-50$) și 9 subiecți $\approx 30\%$ prezentau *Retard mintal sever* ($IQ < 50$).

Nivelul inteligenței inițial

Evaluarea atenției prin intermediul testelor aplicate: *Tehnica Sculte*, *Tehnica „cifre și semene”*, *Proba „șirul de cifre”* a scos în evidență următoarele categorii de subiecți: 0 subiecți cu *nivelul atenției înalt*; 14 subiecți $\approx$

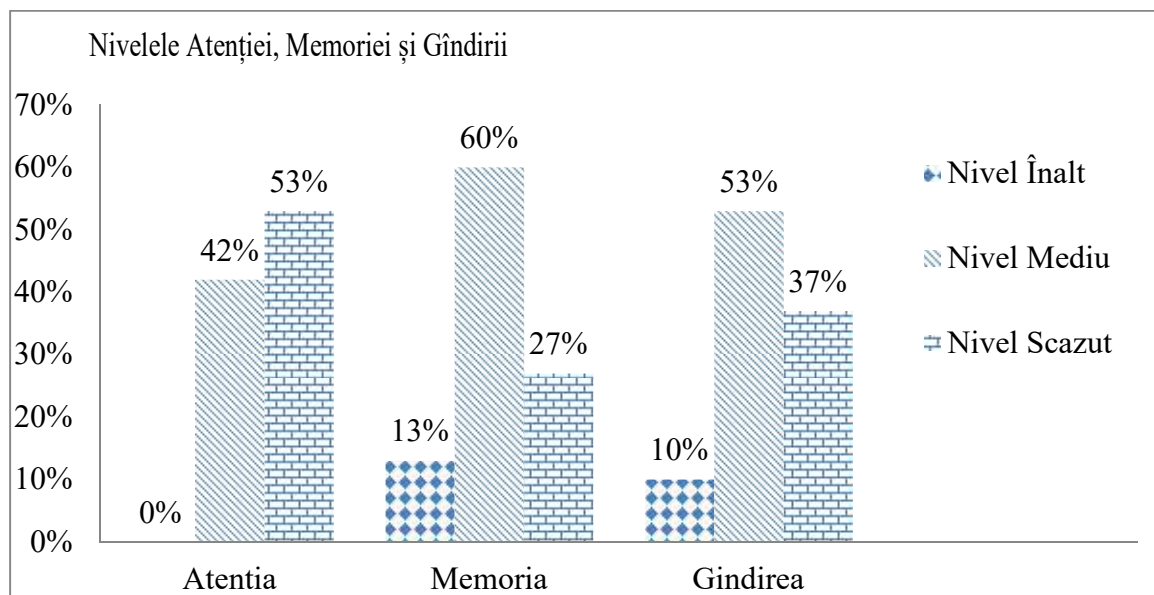
47% cu *nivelul atenției mediu* și 16 subiecți $\approx$ 53% cu *nivelul atenției scăzut*.

În urma evaluării nivelului memoriei prin aplicarea testelor: *Studierea memoriei vizuale de imagini*; *Tehnica de studiere a memoriei auditive de cuvinte* au fost identificați

următoarele categorii de subiecți: 4 subiecți $\approx$ 13% prezentau *memorie bună*, 18 subiecți $\approx$ 60% prezentau *memorie medie* și 8 subiecți $\approx$ 27% prezentau *memorie slabă*.

Evaluarea gândirii prin intermediul testelor aplicate: *Metodica „al 4-lea de prisos”* a

scos în evidență următoarele categorii de subiecți: 3 $\approx$ 10% subiecți cu *nivel superior* al gândirii, 16 subiecți $\approx$ 53% cu *nivel mediu* al gândirii și 11 subiecți $\approx$ 37% cu *nivel inferior* al gândirii.

Rezultatele obținute în urma aplicării metodelor ce cercetare au scos la iveală ca dominante, următoarele trăsături de personalitate, caracteristice tuturor copiilor cu CES incluși în cercetare:

- motivație intrinsecă slab conturată, de regulă neantrenându-se în activități noi din propria inițiativă ci doar prin stimulări repetate;
- comportament hiperactiv, exploziv, neliniștit;

–comunicare spontană deficitară, de cele mai multe ori răspunzând doar atunci când i se cere sau adoptă o atitudine de evitare;

În mod special atenția noastră a fost atrasă de copiii cu tulburări din spectrul autist care prezintă cele mai multe probleme de integrare socială. Cu acest grup de copii am decis să realizăm programul de intervenție.

Deoarece scopul cercetării a fost adaptarea copilului cu dizabilități în școala primară am studiat nivelul adaptării la acest

grup pentru ca ulterior să evidențiem efectele grupului formativ.

În acest scop am utilizat testul Schopler, rezultatele cărui ne-a arătat deficiențe grave în: sociabilitate, interacțiunea cu semenii, utilizarea limbajului nonverbal în comunicare, interes pentru activitatea în comun cu semenii, priceperea de a relaționa pozitiv cu semenii. Mai buna situația a fost la segmentul aprecierilor din partea maturului. Rezultate ne semnificative copiii le-au remarcat la: interes pentru adulți, interes pentru activitatea de joc împreună cu maturul, îndeplinirea sarcinilor independente, utilizarea limbajului verbal în comunicare.

Integrarea educațională a copiilor cu nevoi speciale se realizează atât prin adaptare curriculară, cât și prin *realizarea și dezvoltarea de Planuri educative individualizate (PEI)*. PEI are ca obiectiv recuperarea în ariile de dezvoltare ale copilului, scopul principal fiind acela de a înregistra toate strategiile ce trebuie folosite pentru a-i permite copilului să progreseze în domenii de învățare care sunt de relevanță directă pentru individ. Primul principiu ce stă la baza dezvoltării PEI este că acesta ar trebui să se concentreze asupra evoluțiilor pozitive de învățare și realizare ale copilului, iar, în al doilea rând, ar trebui să se concentreze pe aspecte adiționale sau diferite față de cele prevăzute pentru toți elevii, prin intermediul curriculumului diferențiat.

Planurile educative individualizate folosite în cadrul acestei cercetări au fost formulate după următoarea schemă:

a) obiectivele de dezvoltare stabilite pe termen scurt;

b) strategiile de intervenție ce pot fi utilizate pentru a aborda obiectivele;

c) orice activitate metodă și tehnică specială care urmează să fie pusă în aplicare pentru a sprijini dezvoltarea;

d) criteriile de progres, care vor permite specialiștilor și copiilor să emită judecăți despre momentul când obiectivele au fost îndeplinite;

e) rezultatele obținute de către copil înregistrate în mod oficial, atunci când PEI este revizuit;

f) data la care PEI va fi revizuit.

În rezultatul aplicării planului educativ individualizat copiilor din eșantionul supus cercetării, am obținut o creștere nesemnificativă a segmentului aprecierii din partea părinților. O modificare semnificativă s-a observat pentru interesul față de adulți, interesul pentru activitatea de joc împreună cu maturul, îndeplinirea sarcinii independente și utilizarea limbajului verbal în comunicare.

S-au modificat rezultatele și pentru interes pentru semeni, interes pentru activitatea în comun cu semenii.

Rezultatul cel mai înalt a fost obținut pentru ultimul criteriu - priceperea de a relaționa pozitiv cu semenii.

În continuare prezentăm rezultatele privind eficacitatea metodologiei de formare a capacității de adaptare socială a copilului cu autism, în urma experimentului formativ.

Nr.	Criterii	Experiment de constatare (%)	Experiment de verificare (%)
1.	Interes pentru adulți	20	60
2.	Interes pentru activitatea de joc împreună cu maturul	20	60
3.	Interes pentru semenii	0	20
4.	Interes pentru activitatea în comun cu semenii	0	20
5.	Îndeplinirea sarcinilor independent	20	60
6.	Orientarea către aprecierile din partea maturului	75	80
7.	Utilizarea limbajului nonverbal în comunicare	0	40
8.	Utilizarea limbajului verbal în comunicare	20	60
9.	Priceperea de a relaționa pozitiv cu semenii	0	40

În baza rezultatelor prezentate, putem menționa faptul că rezultatele din cadrul experimentului de constatare sau modificat simțitor în etapa experimentului de verificare. Acest fapt denotă confirmarea ipotezei potrivit căreia: *Formarea adaptării sociale la copiii cu autism poate fi eficace în condițiile elaborării și implementării unui sistem diferențiat de psihocorecție, care ar lua în considerare specificul și nivelul formării acestor deprinderi și utilizarea activității de joc.*

În concluzie, cele mai importante rezultate obținute în contextul integrării sociale a copiilor cu nevoi speciale, au fost cele ce tin de stabilirea contactelor sociale și comunicării atât cu părinții cât și cu semenii, pedagogii și specialistul psihoterapeut. Rezultatele înregistrate indică un progres evident, ceea ce ne îndreptățește să spunem

că cu cât intervenția se realizează mai de timpuriu, achizițiile sunt cu mult mai multe. Mai mult decât atât, rezultatele obținute confirmă anume ideea că în procesul de lucru cu copii cu nevoi speciale utilizarea unor tehnici terapeutice flexibile, individualizate și bine organizate influențează în mod diferențiat ariile de dezvoltare ale subiecților implicați în formarea competențelor preșcolare și sociale.

Experiența dobândită pe parcursul lucrului cu copiii cu dizabilități ne-a convins că fiecare copil este diferit și special și are propriile nevoi, fie că este sau nu un copil cu dizabilități, iar neacceptarea lor din partea societății duce la o marginalizare și discriminare, împiedicând formarea, împlinirea de sine și afirmarea personalității. Această experiență mi-a evidențiat că tulburările de

autism, ADHD și retard se întâlnesc mai des la băieți, decât la fete.

În rezultatul studiului experimental și concluziile expuse ne-am orientat la următoarele recomandări:

- Se recomandă implementarea unor acțiuni pentru creșterea gradului de conștientizare a societății Republicii Moldova, în legătură cu persoanele cu dizabilități, cu drepturile, nevoile, potențialul, valoarea și contribuția acestora. Acțiunile trebuie să vizeze elaborarea unor programe de educație publică, care să fie puse în aplicare în învățământul preuniversitar și universitar și care să fie implementate de „agenți ai schimbării” – organizațiile neguvernamentale.

- Se recomandă o implicare activă a întregii societăți în procesul de integrare

socială. E necesară o pregătire psihopedagogică a tuturor persoanelor implicate direct și indirect în procesul educational.

- Este necesară deschiderea Centrelor specializate de sprijin a copiilor cu ADHD și autism în scopul dezvoltării lor cognitive și sociale și formării deprinderilor de viață. Necesară este și prezența Consiliilor specializate pentru determinarea dizabilității și capacității de muncă a acestor copii.

- În Republica Moldova este necesară o legislație antidiscriminatorie, comprehensive și puternică, care să intervină în toate etapele și sub toate aspectele vieții individuale și sociale, pe care persoanele cu dizabilități trebuie să le parcurgă, încă de la apariția și identificarea dizabilității. Noile acte normative trebuie să revadă măsuri și termeni concreți, precum și sancțiuni.

Bibliografie:

1. Chicu, V., Galben, S., Cojocar, V., Ivanova, L. *Educație Incluzivă. Repere metodologice. Asociația Motivația și Centrul de zi Speranța*. Chișinău: Casa Editorial-Poligrafică Bons-Offices, 2006.
2. Crotti, E. *Desenele copilului tău*. București: Litera Internațional, 2010.
3. *Declarația de la Salamanca și direcțiile de acțiune în domeniul educației speciale: Acces și calitate*. Salamanca, iunie 1994, tradusă și publicată în limba română prin grija Reprezentanței Speciale UNICEF în România, 1995.
4. Ezechil, L. *Educația incluzivă ca principiu metodologic*. În: Revista de Pedagogie, „Drepturile copilului și discriminarea în învățământ”, 2002.
5. Gherguț, A. *Psihopedagogia persoanelor cu cerințe speciale-strategii diferențiate și incluzive în educație*. București, Polirom, 2006.
6. Granaci, L. *Instruirea prin joc. Teorie și practică*. Chișinău: Epigraf, 1999.
7. Iluț, P. *Valori, atitudini și comportamente sociale. Teme actuale de psihosociologie*. Iași: Polirom, 2004. 228 p.
8. Popescu, E., Plesa, O. (coord) *Handicap, retardare, integrare*. București, Pro Humanita, 1998

USPEE „Constantin Stere” la 20 de ani –
NOI OPORTUNITĂȚI ÎN DOMENIUL EDUCAȚIEI, ȘTIINȚEI
ȘI INOVĂRII

Gheorghe AVORNIC,

doctor habilitat în drept, profesor universitar,
președintele Senatului USPEE ”Constantin Stere”

*Istoria
este podul dintre
trecut si
prezent...
este filosofia
învatata prin
exemple...*

*„Istoria este emulul timpului,
depozit al evenimentelor,
martor al trecutului,
exemplu și înștiințare
a prezentului,
avertisment al viitorului.”
Miguel De Cervantes*

Aniversarea a 20 de ani de la înființarea universității noastre este, deopotrivă, una de reflecție, de evaluare și de proiecție.

Deși suntem o instituție relativ tânără, la vârsta de majorat am reușit deja să ne justificăm pe deplin existența prin prestanța academică, siguranța educațională și instituțională.

Recunosc că edificarea unei universități este un proces dificil și anevoios, dar realizabil prin eforturile comune ale colegilor, colaboratorilor, personalului auxiliar și administrativ, ale studenților și partenerilor. În acest sens, cu un puternic sentiment de reverență și gratitudine, mă adresez celor care și-au adus aportul la demnitatea și autoritatea instituției noastre pe parcursul acestor 20 de ani.

Suntem instituția în care accentul cade pe calitate și performanță. Concepută ca structură a unei universități europene, care se dezvoltă în funcție de necesitățile economico-sociale și de cerințele pieții, suntem o universitate modernă care deschide o largă paletă de oferte educaționale de perspectivă atât la nivel național, cât și internațional, sub generosul standard al Uniunii Europene.

Încurajăm gândirea liberă, implicarea activă civică, creativitatea, entuziasmul și deschiderea spre comunicare și colaborare, astfel încât studenții noștri, la finele studiilor, să aibă parte de darurile intelectuale și tăria sufletească necesară împlinirii personale și progresului comunității.

Plecând de la spusele lui Gustave Thibon: *„vigoarea unui arbore nu este dată de numărul și lungimea ramurilor, ci de profunzimea și sănătatea rădăcinilor”*, conducerea USPEE „C. Stere” își dorește să construiască pe verticală, să consolideze profunzimea și să asigure sănătatea rădăcinilor învățământului superior în cadrul USPEE. Credem că doar astfel vom putea dezvolta împreună o universitate durabilă, o universitate de succes.

Așadar, USPEE „C. Stere” continuă promovarea politicii educaționale și dezvoltarea unui învățământ universitar democratic, umanist, flexibil și transparent, bazat pe valorile culturii și ale științei naționale și universale.

Fondatorul și primul rector al instituției a fost cunoscutul profesor și promotor al învățământului universitar de calitate, doctor, conferențiar universitar, **Platon FRUNTAȘU**.

Din 1999, în calitate de cofondator este **Nicolae LAIU**, doctor, conferențiar universitar, inițiativa fondării instituției fiind susținută și încurajată de către academicianul **Gheorghe RUSNAC**.

Chiar de la primii săi pași (28 iulie 1997), **institutul** a promovat o politică a învățământului de performanță, orientat spre standardele și valorile societății democratice moderne, astfel încercând să contribuie la formarea unei noi generații de profesioniști-cercetători, lideri de opinie și funcționari publici, capabili să-și asume responsabilitatea pentru realizarea tranziției la forma de organizare democratică în țara noastră.

Evoluția în timp a Universității Constantin Stere

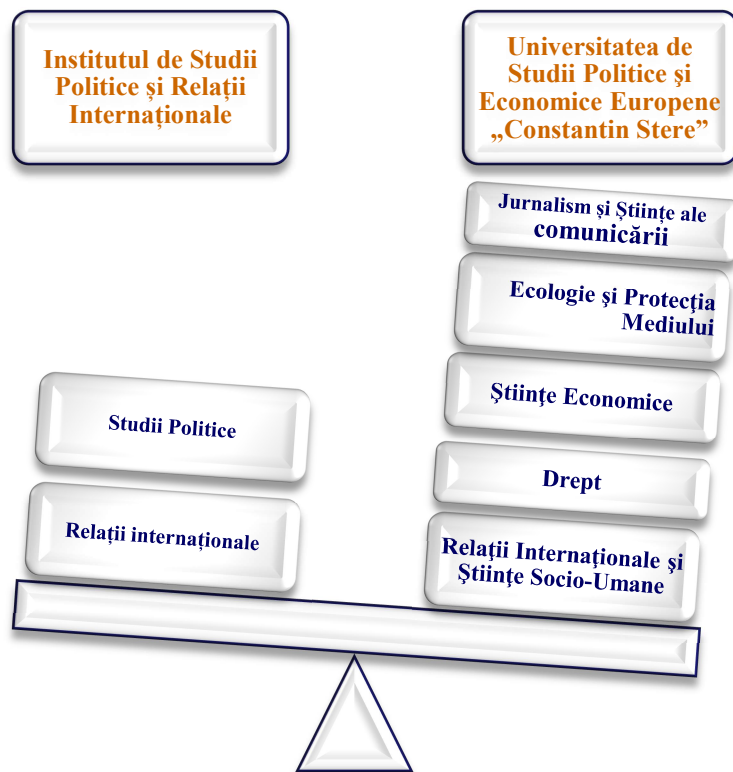
PERIOADA	EVENIMENTE
28 iulie 1997	Fondarea Institutului de Studii Politice și Relații Internaționale
2001-2002	Organizarea admiterii candidaților la studii cu frecvență redusă la specialitățile Relații internaționale, Politologie, Politologie și Instruire juridică
18 ianuarie 2007	ISPRI a fost reorganizat în Universitatea de Studii Politice și Economice Europene
2008	Modificarea componenței cofondatorilor
2009	USPEE își continuă activitatea în sediul propriu (Ștefan cel Mare, 200)
2009-2010	USPEE este autorizată în desfășurarea studiilor Ciclul II, de master, pentru programele: Dreptul afacerilor; Drept penal, Drept procesual penal, Drept public, Drept civil, Drept vamal
2011	Prin decizia comună a cofondatorilor și a Senatului Universității, în funcție de rector al USPEE este ales domnul Gheorghe Avornic, doctor habilitat în drept, profesor universitar
24 februarie 2011	Prin decizia Senatului din 24 februarie 2011, USPEE poartă numele lui Constantin Stere

2012	A fost introdus în premieră pentru Republica Moldova un nou program de masterat: Expertiza Judiciară și Certificarea Producției, cu 90-120 de credite, program organizat în colaborare cu Universitatea Academiei de Științe a Moldovei
2012	USPEE „Constantin Stere” este acreditată științific la profilul Valorificarea standardelor europene în consolidarea statului de drept și a societății civile din Republica Moldova
2013	Prin decizia Senatului și a fondatorilor Universității, în funcție de președinte al Senatului USPEE este ales domnul Gheorghe Avornic, doctor habilitat în drept, profesor universitar
2013	USPEE acreditată de către ARACIS, la specialitatea Drept, ciclul I, licență
2015	USPEE a fost acreditată în calitate de organizație din sfera științei și inovării cu toate drepturile aferente pentru a realiza activități de cercetare, inovare și transfer tehnologic
9 aprilie 2015	Prin hotărârea nr.AT 2/8.3 din 9 aprilie 2015 CNAA, Universitatea a fost abilitată cu dreptul de instituție organizatoare de doctorat la specialitatea: 552.08 – Drept internațional și european public; profilul: Drept public; ramura: Științe juridice; domeniul: Științe sociale și economice
26 noiembrie 2015	Prin Hotărârea nr.269 din 26 noiembrie 2015 a fost abilitată cu dreptul de organizare a studiilor de doctorat și postdoctorat la specialitatea 521.03 – Economie și management în domeniul de activitate cu profilul: Economie, business, administrare, ramura Științe economice, domeniul Științe sociale și economice.
12 octombrie 2015	USPEE a primit autorizarea de funcționare provizorie de la ANACIP a Școlii doctorale în Drept, Științe Politice și Administrative
2016	USPEE a primit autorizarea de funcționare provizorie de la ANACIP a Școlii Doctorale în Științe Ecologice și Economice

În urma acestor transformări succesive, USPEE devine o instituție de învățământ superior competitivă, statornică, independentă financiar și dedicată studentului.

Evoluția Facultăților Universității, în perioada 1997 - 2017

O direcție prioritară în activitatea USPEE „Constantin Stere” o constituie organizarea activității științifice și valorificarea potențialului intelectual al profesorilor, dar și al studenților. În procesul de cercetare din cadrul profilurilor și direcțiilor sunt antrenați **22** doctori habilitați și **59** doctori, inclusiv profesori de notorietate din țară și de peste hotare.

Activitatea științifică și inovațională a Universității de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere” este realizată în 8 direcții științifice strategice, încadrând peste 30 teme.

Merită atenție deosebită Școala Doctorală în Științe Ecologice și Economice, ce și-a început activitatea în baza Hotărârii nr.2201 din 06.04.2016 a ANACIP și Școala Doctorală în Drept, Științe Politice și Administrative, rezultat al Acordului de Consorțiu Național încheiat între ASEM și USPÉE „Constantin Stere”.

VALORIFICAREA STANDARDELOR EUROPENE

În anul 2012, USPÉE „Constantin Stere” este acreditată științific la profilul *Valorificarea standardelor europene în consolidarea statului de drept și a societății civile din Republica Moldova* (certificatul de acreditare Seria A nr.006 cu calificativul „Organizație competitivă pe plan național”, Categoria C, valabil până la 25 ianuarie 2018).

VALORIFICAREA STANDARDELOR EUROPENE

În 2015 USPEE a fost acreditată în calitate de organizație din sfera științei și inovării cu toate drepturile aferente pentru a realiza activități de cercetare, inovare și transfer tehnologic la profilurile de cercetare:

- *Modernizarea statului de drept, a societății civile și a educației din Republica Moldova prin implementarea standardelor europene;*
- *Dezvoltarea durabilă a Republicii Moldova prin politici economice și ecologice corelate.*

Calificativul acordat
Universității –
Organizație competitivă
pe plan internațional,
categoria B. (certificate
seria A, nr.011, eliberat
la 26 august 2015,
valabil până la 24 iulie
2020).

PERFORMANȚĂ ȘI SUCCES

Prezentarea Laboratorului
interdigital de către
Igor Evtodiev,
dr.hab., prof.univ,
Ziua ușilor deschise, 2017

O bază științifică de valoare pentru studiile de la USPEE este **activitatea Laboratorului interdigital, condus de doctorul habilitat, profesor universitar, Igor Evtodiev.**

Scopul acestui laborator unic în țară este coordonarea activității științifice, acordarea suportului tehnic și științifico-metodic cadrelor didactice, doctoranzilor, masteranzilor, studenților.

IMPLICARE ȘI RESPONSABILITATE

Nu mai puțin importantă la USPEE este activitatea de cercetare științifică a studenților.

Activitatea de cercetare științifică studențească, ca de altfel întreaga activitate de cercetare, urmărește scopul de a genera noi cunoștințe, a disemina și a aprofunda cunoștințele științifice și tehnologice din toate domeniile, să poată materializa, și prin studii documentare, traduceri științifice, să poată colecta date și organiza sondaje de opinii, să dispună de abilități la testarea unor produse la realizarea unor studii de fezabilitate etc.

Prezentarea proiectului de cercetare
„Les symboles de la France”

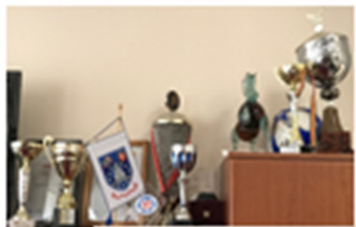

În laboratorul de testare a produselor, studențianului doi, 2016

CUPELE OBTINUTE DE STUDENȚII NOȘTRI LA CONCURSURI, COMPETIȚII REPUBLICANE ȘI INTERNAȚIONALE

În acest sens, amintim că în 2010 a fost înregistrat oficial **Clubul Sportiv Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”**, unde, începând cu 2010 și până în prezent, studenții de la USPEE pot practica diverse activități sportive: *șah, fotbal american, fotbal pe teren mic, fotbal pe teren mare, lupte libere, sambo, karate, taekwondo, tenis, box, rugby, înot ș.a.* Unii dintre ei ajung la performanțe deosebite, făcând parte din selecționatele republicii.

PARTENERIATE ȘI COLABORĂRI

În vederea asigurării calității procesului de învățământ și eficientizării implementării standardelor internaționale USPEE „C. Stere” dispune și promovează cooperările și parteneriatele naționale și internaționale.

Direcțiile principale: realizarea proiectelor (programelor) științifice; participarea cercetătorilor la realizarea lucrărilor științifice; organizarea congreselor, simpoziunilor, conferințelor și a altor reuniuni; vizite de informare și documentare a cadrelor didactico-științifice; mobilități; editarea lucrărilor științifice; schimb reciproc de publicații și de informații; susținerea reciprocă a publicațiilor (revistelor) științifice de specialitate; dezbateri pe teme profesionale în vederea realizării schimbului de experiență etc.

Semnarea acordului de colaborare cu Gime American University.
Gheorghe Avornic, președintele Senatului USPEE „Constantin Stere”
și Yildirim Öner, rectorul GUA

TRASEUL PERFORMANTELOR EDUCAȚIONALE

Astăzi ne putem mândri de o continuitate, o tradiție în lumea educației moderne la USPEE „C. Stere”, care, în colaborare cu Î.M. „Didact Vega” SRL, care contribuie substanțial la dezvoltarea educației moderne online moldo-române.

În parteneriat cu mai multe instituții și organizații precum și cu autoritățile publice raionale, USPEE „C. Stere” reușește să organizeze o serie de **activități** în vederea **formării profesionale continue**.

Formarea cadrelor didactice de la USPEE „Constantin Stere”, colaborare prodigioasă cu ÎM „Didact Vega” SRL.

AMFITEATRUL ACADEMIC

Acordarea titlului de *Doctor Honoris Causa*: Bogdan- Gheorghe- Ilie CUZA, dr., București, România

Doctor Honoris Causa: NAMIG HASAN OGLU ALIYEV, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Azerbaidjan în Republica Moldova, dr., profesor (2015)

În perioada anilor 2013 – 2017, USPEE „Constantin Stere” a acordat titlul de *Doctor Honoris Causa* la 23 de personalități cu renume din întreaga lume, cum ar fi: SUA, China, Azerbaidjan, România, Italia, Muntenegru, Spania, Germania, Moldova, etc.

Ceremonia de acordare a titlului de *Doctor Honoris Causa*: Stock GÜNTER, prof. dr., President of All European Academies (ALLEA), Bogdan- Gheorghe-Ilie CUZA, dr., București, România, Ion CRAIOVAN, profesor universitar, dr., București, România

Aniversarea a 20 de ani de la înființarea universității noastre este deopotrivă una de reflecție, de evaluare și de proiecție.

Deși suntem o instituție relativ tânără, la vârsta de majorat, am reușit deja să ne justificăm pe deplin existența, prin prestația academică, siguranța educațională și instituțională.

Recunosc că edificarea unei universități este un proces dificil și anevoios, dar realizabil cu eforturi comune ale colegilor, colaboratorilor, personalului auxiliar și administrativ, ale studenților și partenerilor.

În acest sens, **cu un puternic sentiment de reverență și gratitudine mă adresez celor care și-au adus aportul la demnitatea și autoritatea instituției noastre pe parcursul acestor 20 de ani.**

Bibliografie:

1. Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere” la 20 de ani – Realizări și perspective. Chișinău, 2017.
2. Problemele ecologice și geografice în contextul dezvoltării durabile a Republicii Moldova: realizări și perspective. În: Conferința științifică cu participare internațională, consacrată aniversării a 150 ani de la apariția ecologiei ca știință, a 70 ani de la fondarea primelor instituții științifice academice și a 20 de ani de la înființarea USPEE Constantin Stere, Iași 2016.
3. Rolul științei și educației în implementarea acordului de asociere la Uniunea Europeană “Proceedings”. În: Materialele conferinței științifice internaționale, Iași, 2015.
4. Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere” la 15 ani. Etapele de constituire și funcționare (1997-2012). Chișinău, 2012.

